

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ
ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΤΗΣ ΥΠΟ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΟΔΗΓΙΑΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ
ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΝΙΑΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ**

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΪΟΣ 2005

ΚΕΠΕ, Ιπποκράτους 22, 106 80 Αθήνα
Τηλ. 210- 3676400, 210-3627321, FAX: 210-3611136, 210-3630122, email: kepe@kepe.gr

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΡΙΑ

Αγάπη Κώτση

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Λουκής Αθανασίου

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Κυριακή Αθανασούλη

Αγγελική Δαρίτση

Φανή Ζερβού

Χριστάκης Ιωάννου

Δημήτρης Κάζης

Ελένη Καλογεροπούλου

Βασίλειος Καφούρος

Εμμανουήλ Κουνάρης

Γεώργιος Κωστελένος

Κωνσταντίνος Κωτσής

Αθανάσιος Μανιάτης

Ελευθερία Παναγιώτου

Ιωάννης Παναγόπουλος

Μάρη Πανοπούλου

Παναγιώτα Παπακωνσταντίνου

Αικατερίνη Τσούμα

Στέλλα Χειμωνίτη- Τερροβίτη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΣΥΝΟΨΗ

1.1	Το σχέδιο Οδηγίας	3
1.2	Επίμαχα σημεία του σχεδίου Οδηγίας	6
1.3	Οι επιπτώσεις γενικά	7
1.4	Επιπτώσεις κατά κλάδο	9
1.4.1	Διανεμητικό εμπόριο	10
1.4.2	Τουρισμός	10
1.4.3	Οικονομικές και νομικές υπηρεσίες	11
1.4.4	Κατασκευές - Υπηρεσίες μηχανικών	13
1.4.5	Διαφήμιση	14
1.4.6	Εταιρείες Προσωρινής Απασχόλησης - Ιδιωτικά Γραφεία Συμβούλων Εργασίας	14
1.4.7	Τεχνολογίες πληροφορικής	16
1.4.8	Ενοικίαση αυτοκινήτων	17
1.4.9	Εκπαίδευση	18
1.4.10	Υγεία	19
1.4.11	Κοινωνική ασφάλιση	22
1.4.12	Πολιτιστικές υπηρεσίες	24
1.4.13	Οπτικοακουστικά μέσα	25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ΠΡΟΤΑΣΗ ΟΔΗΓΙΑΣ

2.1	Εισαγωγή	27
2.2	Βασικές αρχές της προτεινόμενης Οδηγίας	28
2.3	Κατάργηση των εμποδίων στην ελεύθερη εγκατάσταση	30
2.3.1	Διοικητική απλούστευση - Ενιαίο Κέντρο Εξυπηρέτησης	30
2.3.2	Έκθεση αμοιβαίας αξιολόγησης	30
2.4	Ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών	31
2.4.1	Αρχή της χώρας καταγωγής	31
2.4.2	Συνεργασία μεταξύ των χωρών	32
2.4.3	Πεδίο εφαρμογής	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1	Εισαγωγή	34
3.2	Προσεγγίσεις στην εκτίμηση των επιπτώσεων	34
3.3	Προσδοκώμενες επιπτώσεις: Η παρούσα προσέγγιση	40
3.3.1	Γενικά	40
3.3.2	Η προσέγγιση	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΟΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΜΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

4.1	Εισαγωγή.....	44
4.2	Η συμβολή των υπηρεσιών στο ΑΕΠ.....	45
4.3	Ακαθάριστη αξία παραγωγής των επιμέρους κλάδων του τομέα των υπηρεσιών.....	45
4.4	Μικρομεσαίες επιχειρήσεις.....	49
4.5	Απασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών.....	55
4.6	Παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα στον τομέα των υπηρεσιών.....	59
4.6.1	Νομοθετικό πλαίσιο και ανταγωνιστικότητα.....	62
4.6.2	Ευκολία ίδρυσης επιχείρησης.....	62
4.7	Εμπόριο των υπηρεσιών στην Ε.Ε.....	65
4.7.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	65
4.7.2	Υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο - Διευκόλυνση διασυνοριακών συναλλαγών.....	69
4.8	Ξένες άμεσες επενδύσεις στον τομέα υπηρεσιών.....	70
4.8.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	70
4.8.2	Υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο.....	74
4.9	Έρευνα, τεχνολογία και καινοτομία.....	75
4.9.1	Εισαγωγή – Συνοπτική παρουσίαση επιδόσεων του τομέα.....	75
4.9.2	Υφιστάμενα εμπόδια και παρεκκλίσεις από την κοινοτική νομοθεσία.....	77
4.10	Τεχνολογίες πληροφορικής.....	77
4.11	Λειτουργία της δημόσιας διοίκησης.....	79
4.11.1	Εξελίξεις.....	79
4.11.2	Αποδοτικότητα λειτουργίας δημόσιας διοίκησης.....	81
4.12	Διαδικασίες αδειοδότησης.....	81
4.13	Εμπόδια στη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών.....	85
4.13.1	Υφιστάμενα εμπόδια.....	85
4.13.2	Συνέπειες.....	87
4.14	Παρεμβατικές ρυθμίσεις και εμπόδια - Τιμές.....	88
4.15	Τιμές και υπηρεσίες.....	90
4.15.1	Υπηρεσίες και Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.....	90
4.15.2	Έλεγχοι τιμών - Προσδιορισμός τιμών.....	92
4.16	Εκτιμήσεις για το μέσο εισόδημα των απασχολουμένων στις υπηρεσίες.....	92
4.17	Διαπιστώσεις.....	94

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

5.1	Γενικά.....	98
5.2	Οικονομικές εξελίξεις και προοπτικές της ελληνικής οικονομίας.....	99
5.3	Συνολικά μεγέθη.....	100
5.4	Εμπόριο υπηρεσιών.....	102
5.5	Ξένες άμεσες επενδύσεις.....	106
5.6	Αγορά εργασίας.....	109
5.6.1	Όροι εργασίας - Απόσπαση εργαζομένων.....	109
5.6.2	Απασχόληση.....	112
5.7	Μικρομεσαίες επιχειρήσεις.....	114
5.8	Έρευνα, τεχνολογία και καινοτομία.....	115
5.9	Κατανάλωση υπηρεσιών – Προστασία καταναλωτών.....	118
5.10	Τιμές.....	119
5.11	Δημόσια διοίκηση.....	121
5.12	Πολιτιστικός τομέας.....	124

5.13	Κοινωνικός τομέας.....	126
5.13.1	Γενικά	126
5.13.2	Αρχή της χώρας καταγωγής.....	127
5.13.3	Διαδικασίες αδειοδότησης.....	129
5.14	Συμπεράσματα	131

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6
ΚΛΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

6.1	Διανεμητικό εμπόριο.....	135
6.1.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	135
6.1.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	142
6.2	Τουρισμός	144
6.2.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	144
6.2.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	155
6.3	Οικονομικές και νομικές υπηρεσίες.....	160
6.3.1	Οικονομικές υπηρεσίες.....	160
6.3.2	Νομικές υπηρεσίες.....	164
6.4	Κατασκευές - Υπηρεσίες μηχανικών	168
6.4.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	168
6.4.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	176
6.5	Διαφήμιση	181
6.5.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	181
6.5.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	182
6.6	Εταιρείες Προσωρινής Απασχόλησης – Ιδιωτικά Γραφεία Συμβούλων Εργασίας.....	184
6.6.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	184
6.6.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	188
6.7	Τεχνολογίες πληροφορικής.....	191
6.7.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	191
6.7.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	201
6.8	Ενοικίαση αυτοκινήτων	205
6.8.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	205
6.8.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	207
6.9	Εκπαίδευση	209
6.9.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	209
6.9.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	213
6.10	Υγεία	214
6.10.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	214
6.10.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	228
6.11	Κοινωνική ασφάλιση	237
6.11.1	Γενικά	237
6.11.2	Κλάδος ασθένειας.....	237
6.11.3	Κλάδος σύνταξης.....	249
6.12	Πολιτιστικές υπηρεσίες.....	251
6.12.1	Γενικά	251
6.12.2	Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία	252
6.13	Οπτικοακουστικά μέσα	255
6.13.1	Υφιστάμενη κατάσταση.....	255
6.13.2	Τομέας ραδιοτηλεόρασης	258
6.13.3	Τομέας κινηματογράφου.....	263
6.13.4	Τομέας πολυμέσων	267
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	269
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	289

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έκθεση αναφέρεται στις πιθανές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις για τη χώρα μας από την εφαρμογή της υπό συζήτηση «Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά» (13.1.2004). Σκοπός της Οδηγίας, το πιο πρόσφατο σχέδιο για την οποία διαμορφώθηκε από την Ολλανδική Προεδρία (10/1/2005), είναι η απελευθέρωση του τομέα των υπηρεσιών στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Η Οδηγία δεν έχει οριστικώς διαμορφωθεί, και σε πολλές χώρες-μέλη της Ε.Ε. αναπτύσσεται ευρύτατος προβληματισμός για διάφορα θέματα που άπτονται των προβλεπόμενων ρυθμίσεων. Με την έννοια αυτή τα πορίσματα της παρούσας έκθεσης, χωρίς να μπορεί ακόμη να λάβουν οριστική μορφή, μπορεί να συνεισφέρουν στην προετοιμασία της χώρας μας για τις διαβουλεύσεις και τις διαπραγματεύσεις που θα επακολουθήσουν στην πορεία οριστικής διαμόρφωσης της Οδηγίας αυτής.

Η έκθεση περιλαμβάνει 6 Κεφάλαια. Ειδικότερα:

Το *Κεφάλαιο 1 - Σύνοψη* είναι η επιτομή των βασικών σημείων της ανάλυσης και των συμπερασμάτων της έκθεσης.

Στο *Κεφάλαιο 2* γίνεται συνοπτική αναφορά στα κύρια σημεία της πρότασης «Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά», όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μέχρι στιγμής, και εντοπίζονται θέματα που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης.

Στο *Κεφάλαιο 3* γίνεται συνοπτική αναφορά στις προσεγγίσεις για τον προσδιορισμό των αναμενόμενων επιπτώσεων της Οδηγίας που ακολουθήθηκαν από την Επιτροπή, από άλλα ερευνητικά κέντρα ή άλλες χώρες και παρατίθεται η μεθοδολογία που υιοθετήθηκε στην παρούσα έκθεση.

Στο *Κεφάλαιο 4* αναλύεται ο ρόλος των υπηρεσιών στην Ελλάδα με βάση σχετικά οικονομικά μεγέθη και εντοπίζονται πτυχές του ρυθμιστικού και κανονιστικού περιβάλλοντος στις οποίες η υπό συζήτηση Οδηγία αναμένεται να επιφέρει αλλαγές ή να έχει επιδράσεις.

Στο *Κεφάλαιο 5* προσδιορίζονται οι αναμενόμενες επιπτώσεις της υπό συζήτηση Οδηγίας στα οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη (οικονομική ανάπτυξη, απασχόληση, τιμές κ.λπ.) και στην αντίστοιχη πολιτική, ανάλογα με το βαθμό που οι προβλεπόμενες αλλαγές μπορούν να τα επηρεάσουν.

Στο *Κεφάλαιο 6* παρουσιάζονται αναλυτικά οι κυριότεροι τομείς των υπηρεσιών, στις συνθήκες λειτουργίας των οποίων η υπό συζήτηση Οδηγία ασκεί επιρροή και προσδιορίζονται οι αναμενόμενες επιπτώσεις, ανάλογα με το βαθμό που ο καθένας από αυτούς επηρεάζεται από την Οδηγία και τη σχετική του θέση στην ελληνική οικονομία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΣΥΝΟΨΗ

1.1 Το σχέδιο Οδηγίας

Διαπιστώνεται ότι, ενώ τα εμπόδια για την ελεύθερη διακίνηση εμπορευμάτων στο εσωτερικό της Ε.Ε. έχουν αρθεί σε μεγάλο βαθμό, *οι φραγμοί στην ελεύθερη διακίνηση υπηρεσιών μεταξύ των κρατών-μελών εξακολουθούν να είναι πολλοί και σοβαροί*. Ο κατακερματισμός αυτός της εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών στην Ε.Ε. παρεμποδίζει την αξιοποίηση του δυναμικού ανάπτυξης του τομέα, ο οποίος συμβάλλει στη δημιουργία του ΑΕΠ κατά 70% περίπου, περιορίζοντας έτσι τις οικονομικές της επιδόσεις.

Η εξάλειψη των φραγμών στη διακίνηση των υπηρεσιών στο εσωτερικό της Ε.Ε., ώστε να ολοκληρωθεί και από την άποψη αυτή η εσωτερική αγορά της, αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση και για την πραγματοποίηση των στόχων της Λισσαβόνας για τη μεταμόρφωση της Ε.Ε., με ορίζοντα το 2010, στην πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης παγκοσμίως.

Προς την κατεύθυνση αυτή καταρτίστηκε η πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά^{1,2}. Στόχος της είναι η κατάργηση των εμποδίων *στην ελεύθερη εγκατάσταση των παρόχων υπηρεσιών και στην ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών* μεταξύ των κρατών-μελών και η προσφορά των απαραίτητων εγγυήσεων τόσο στους παρόχους όσο και στους αποδέκτες των υπηρεσιών.

Για την κατάργηση των εμποδίων στην *ελεύθερη εγκατάσταση*, η πρόταση προβλέπει:

- Μέτρα διοικητικής απλούστευσης και ιδίως τη δημιουργία *ενιαίων κέντρων εξυπηρέτησης*, όπου ο πάροχος υπηρεσιών θα μπορεί να ολοκληρώσει τις διοικητικές διαδικασίες που προαπαιτούνται για να μπορεί να λειτουργήσει, χωρίς να χρειάζεται να καταφύγει σε άλλες δημόσιες υπηρεσίες σχετικά με τη δραστηριότητά του, καθώς και την υποχρέωση των κρατών-μελών η εν λόγω εξυπηρέτηση να μπορεί να διεκπεραιωθεί και με ηλεκτρονικά μέσα.

¹ Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Πρόταση «*Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά*», COM (2004), 13.1.2004.

² Council of the European Union: «*Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on services in the internal market*», Brussels, 10/1/2005.

- Ορισμένες αρχές προς τις οποίες πρέπει να συμμορφώνονται τα συστήματα αδειοδότησης δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών, ιδίως ως προς τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες χορήγησης άδειας.
- Την απαγόρευση ορισμένων ιδιαίτερα περιοριστικών νομικών απαιτήσεων, οι οποίες ενδέχεται να ισχύουν ακόμα σε ορισμένα κράτη-μέλη.
- Την υποχρέωση αξιολόγησης της συμβατότητας ορισμένων άλλων νομικών απαιτήσεων με τους όρους που καθορίζονται στην Οδηγία, ιδίως όσον αφορά στην αναλογικότητα.

Για την κατάργηση των εμποδίων στην *ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών*, η πρόταση προβλέπει:

- Τη θέσπιση της *αρχής της χώρας καταγωγής* σύμφωνα με την οποία ο πάροχος υπηρεσιών υπάγεται μόνο στο δίκαιο της χώρας στην οποία είναι εγκατεστημένος. Ειδικότερα, προκειμένου να του επιτραπεί να παρέχει υπηρεσίες στο έδαφός τους, οι αρχές των λοιπών χωρών-μελών δεν έχουν το δικαίωμα να του θέτουν όρους ή να έχουν από αυτόν απαιτήσεις άλλες εκτός από εκείνες που προβλέπονται από το δίκαιο της χώρας προέλευσης.
- Το δικαίωμα χρησιμοποίησης υπηρεσιών από παρόχους εγκατεστημένους σε άλλες χώρες-μέλη, χωρίς οι χρήστες να παρεμποδίζονται από περιοριστικά μέτρα εκ μέρους της χώρας τους ή από διακριτική μεταχείριση εκ μέρους των δημόσιων αρχών ή ιδιωτικών φορέων. Ειδικότερα για τους ασθενείς, η Οδηγία διασαφηνίζει τις περιπτώσεις στις οποίες ένα κράτος-μέλος μπορεί να θέτει ως όρο κάλυψης δαπανών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, που παρασχέθηκε σε πολίτες του από παρόχους άλλων χωρών, την εκ των προτέρων από μέρους του σχετική έγκριση.
- Μηχανισμούς παροχής βοήθειας σε χρήστες υπηρεσιών από παρόχους εγκατεστημένους σε άλλες χώρες-μέλη.
- Ειδικές διατάξεις σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων από πάροχο ενός κράτους-μέλους σε άλλο κράτος (κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των δύο χωρών όσον αφορά στις προβλεπόμενες διαδικασίες επίβλεψης και ελέγχου).

Προκειμένου να εδραιωθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών-μελών, η οποία είναι αναγκαία για την κατάργηση των εμποδίων στην ελεύθερη διακίνηση υπηρεσιών, η Οδηγία προβλέπει:

- Την *εναρμόνιση των νομοθεσιών για την εξασφάλιση ισοδύναμης προστασίας του γενικού συμφέροντος* σχετικά με καίρια ζητήματα, όπως η προστασία των καταναλωτών, ιδίως όσον αφορά τις υποχρεώσεις πληροφόρησης εκ μέρους του παρόχου, την επαγγελματική ασφάλιση, τις δραστηριότητες πολλαπλών ειδικοτήτων, τη διευθέτηση των διαφορών και την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με την αξιοπιστία του παρόχου.

- *Ενισχυμένη αμοιβαία συμπαράσταση μεταξύ των εθνικών αρχών για την εξασφάλιση αποτελεσματικού ελέγχου των δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών, στη βάση μιας σαφούς κατανομής των ρόλων μεταξύ των κρατών-μελών και των υποχρεώσεων συνεργασίας μεταξύ τους.*
- Μέτρα που προάγουν την ποιότητα των υπηρεσιών, όπως η εθελοντική πιστοποίηση των δραστηριοτήτων, κώδικες συμπεριφοράς που ευνοούν την ποιότητα, ή η συνεργασία μεταξύ των εμπορικών και επαγγελματικών επιμελητηρίων.
- Την ενθάρρυνση της κατάρτισης κωδίκων δεοντολογίας από τα ενδιαφερόμενα μέρη σε κοινοτικό επίπεδο για συγκεκριμένα ζητήματα, συμπεριλαμβανομένου ειδικότερα και του θέματος των δραστηριοτήτων ενημέρωσης και διαφήμισης παρόχων που ανήκουν σε νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα.

Η Οδηγία στηρίζεται σε μια δυναμική προσέγγιση. Ορισμένα από τα μέτρα που προβλέπονται θα τεθούν σε ισχύ σταδιακά, ενώ σκοπός είναι να προσαρμόζεται το περιεχόμενό της στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Η Οδηγία καθιερώνει ένα νομικό πλαίσιο με στόχο να διευκολυνθούν οι όροι εγκατάστασης και διασυννοριακής παροχής υπηρεσιών, το οποίο βασίζεται σε ένα συνδυασμό αμοιβαίας αναγνώρισης, διοικητικής συνεργασίας, εναρμόνισης, όπου αυτά είναι απολύτως αναγκαία, και ενθάρρυνσης των ευρωπαϊκών κωδίκων δεοντολογίας/ επαγγελματικών κανόνων.

Επειδή ορισμένα θέματα ρυθμίζονται ήδη από άλλες διατάξεις και επειδή η *αρχή της χώρας καταγωγής* αποτελεί, από ορισμένες απόψεις, δραστική μεταβολή στο ισχύον καθεστώς, η εφαρμογή της Οδηγίας συνοδεύεται από μια σειρά εξαιρέσεων (παρεκκλίσεων) μόνιμου χαρακτήρα καθώς και από εξαιρέσεις είτε προσωρινής ισχύος είτε κατά περίπτωση. Ειδικότερα, η Οδηγία (όπως παρουσιάζεται και στην τροποποιημένη μορφή της από την Ολλανδική Προεδρία) διασαφηνίζει τους τομείς που *εξαιρούνται* και μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται:

- οι υπηρεσίες τραπεζικής, πιστωτικής, ασφαλιστικής ή επενδυτικής φύσης ή σχετικές με τις επαγγελματικές ή ατομικές συντάξεις ή με πληρωμές,
- οι υπηρεσίες και τα δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και οι συναφείς πόροι και υπηρεσίες που ρυθμίζονται ή αναφέρονται στις Οδηγίες 2002/19/EC, 2002/20/EC, 2002/21/EC, 2002/22/EC και 2002/58/EC του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου,
- οι υπηρεσίες μεταφορών,
- οι δραστηριότητες που ρυθμίζονται από το άρθρο 45 της Συνθήκης της Ρώμης (δραστηριότητες άμεσα συνδεδεμένες με την άσκηση κρατικής εξουσίας) και
- ο τομέας της φορολογίας, με εξαίρεση την απαγόρευση διακρίσεων που προβλέπονται στα άρθρα 14 και 20.

1.2 Επίμαχα σημεία του σχεδίου Οδηγίας

Αντιρρήσεις και επιφυλάξεις εκδηλώνονται για αρκετές επιμέρους πρόνοιες της Οδηγίας. Τα περισσότερο επίμαχα όμως θέματα είναι δύο, δηλαδή η αρχή της χώρας καταγωγής γενικότερα και, στο πλαίσιο της, η προσωρινή απασχόληση από τον πάροχο εργαζομένων στη χώρα παροχής με βάση το δίκαιο της χώρας καταγωγής.

Οι ρυθμίσεις που ισχύουν σε κάθε χώρα-μέλος σχετικά με τη λειτουργία διάφορων κλάδων των υπηρεσιών ενέχουν μεν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό ανάλογα με την περίπτωση, και στοιχεία που περιορίζουν τον ανταγωνισμό και δεν υπηρετούν το δημόσιο συμφέρον, αποτελούν όμως, από την άλλη πλευρά, ένα γνωστό σε κάθε χώρα σύστημα προστασίας του δημοσίου συμφέροντος. Με την αρχή της χώρας καταγωγής, ενώ καταργείται άμεσα το σύστημα αυτό προστασίας του δημοσίου συμφέροντος που ισχύει σε κάθε χώρα, στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, δεν καθίσταται εξίσου σαφές με τι αντικαθίσταται. Έως ότου καταστεί δυνατή η αναγκαία εναρμόνιση των ρυθμιστικών πλαισίων των χωρών-μελών και η αναγκαία συνεργασία μεταξύ τους για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος, η κάθε χώρα πρέπει να αρκεστεί σε ένα μείγμα ρυθμίσεων που ισχύουν στις διάφορες χώρες-μέλη, από τις οποίες θα εισάγει υπηρεσίες, κάτι που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη. Δεν είναι βέβαιο ότι η χώρα προέλευσης θα προστατεύει τους καταναλωτές άλλων χωρών-μελών με την ίδια προσοχή και επιμέλεια που το πράττει στο εσωτερικό της. Στην περίπτωση δε της προσωρινής απασχόλησης από τον πάροχο, στη χώρα παροχής, κατοίκων τρίτων χωρών, που απασχολούνται νόμιμα στη χώρα προέλευσης, ο γενικότερος αυτός φόβος σχετικά με την κατοχύρωση της προστασίας του δημοσίου συμφέροντος λαμβάνει περισσότερο συγκεκριμένη μορφή. Κρίνεται ότι επαπειλείται αθέμιτος ανταγωνισμός σε βάρος των εργαζόμενων σε μια χώρα-μέλος από κατοίκους τρίτων χωρών, οι οποίοι μπορεί να αποδέχονται επίπεδα κοινωνικής προστασίας απαράδεκτα στην Ε.Ε. Η έκταση των κινδύνων μπορεί να ποικίλλει, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα-μέλος.

Η αρχή της χώρας καταγωγής εγείρει μια σειρά από θέματα που χρήζουν διευκρινίσεων και περαιτέρω επεξεργασίας όπως:

- *Νομικά θέματα* σε σχέση με την ισχύ του Διεθνούς Ιδιωτικού Δικαίου, στο βαθμό που δεν έχει προχωρήσει η εναρμόνιση των νομοθεσιών, ή τουλάχιστον δεν υπάρχει επαρκής βαθμός ομοιότητας μεταξύ των κρατών-μελών σε όλα τα θέματα ή σε όλους τους τομείς που καλύπτει η υπό συζήτηση Οδηγία. Αναπτύσσεται προβληματισμός για την ανάγκη περαιτέρω διευκρινίσεων, και λεπτομερέστερων αναφορών κατά περίπτωση, μέσα στην Οδηγία. Στο βαθμό που δεν έχει γίνει πλήρης εναρμόνιση, εκφράζονται ανησυχίες για πιθανές στρεβλώσεις που θα δημιουργηθούν στην αγορά, εφόσον οι καταναλωτές και οι εγχώριοι επιχειρηματίες θα βρίσκονται αντιμέτωποι με διαφορετικά νομοθετικά

καθεστώτα και εμπορικές πρακτικές, ανάλογα με την καταγωγή του παρόχου της υπηρεσίας (συμβάσεις, συμβόλαια απασχόλησης).

- Θέματα *χειρισμού κακής πρακτικής εκ μέρους του παρόχου* (αθέμιτος ανταγωνισμός, μόλυνση περιβάλλοντος κ.λπ.) λόγω της δυνατότητας που πιθανόν δίνεται στον πάροχο κάποιας υπηρεσίας να επιλέγει ως χώρα εγκατάστασης εκείνη που θέτει χαμηλότερα επίπεδα προστασίας.

Η συζήτηση για τα παραπάνω θέματα είναι ακόμα σε εξέλιξη.

1.3 Οι επιπτώσεις γενικά

Οι πιθανές επιπτώσεις από την εφαρμογή της προτεινόμενης Οδηγίας στη χώρα μας μπορούν να καταταγούν σε τέσσερις κατηγορίες:

- *Ενδεχόμενη βλάβη του δημοσίου συμφέροντος στη χώρα μας* εξαιτίας αθέμιτης χρήσης των ελευθεριών διακίνησης υπηρεσιών που θα προκύψουν από την εφαρμογή της Οδηγίας.
- *Βλάβη των συμφερόντων προστατευόμενων επαγγελματιών ομάδων στη χώρα μας* εξαιτίας της άρσης αυτής της προστασίας με την εφαρμογή της Οδηγίας.
- *Οικονομικά οφέλη για τον Έλληνα καταναλωτή* από την αύξηση του ανταγωνισμού στην αγορά υπηρεσιών, ως αποτέλεσμα της απελευθέρωσης που συνεπάγεται η υπό συζήτηση Οδηγία.
- *Οικονομικά οφέλη για τον Έλληνα παραγωγό και απασχολούμενο* από την αξιοποίηση των ευκαιριών εξεύρεσης πελατείας σε άλλες χώρες, ως αποτέλεσμα του ανοίγματος της αγοράς υπηρεσιών σε αυτές.

Στο βαθμό που οι φόβοι, που προαναφέρθηκαν σχετικά με την αποτελεσματικότητα των ρυθμίσεων οι οποίες προβλέπονται από την Οδηγία για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος, αποδειχθούν βάσιμοι, μπορεί να προκύψει αθέμιτος ανταγωνισμός εκ μέρους ξένων παρόχων, ο οποίος θα έχει δυσμενείς συνέπειες από την άποψη της προστασίας της δημόσιας υγείας και ασφάλειας, της ποιότητας των υπηρεσιών προς τους καταναλωτές, της φήμης των υπηρεσιών που προσφέρονται από τη χώρα μας κ.λπ. Σε γενικές γραμμές, η χώρα μας δεν συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών-μελών που είναι πιθανόν να υποστούν τις συγκριτικά βαρύτερες συνέπειες από την άποψη αυτή. Αυτό διότι, σε σύγκριση με αρκετές άλλες χώρες-μέλη της Ε.Ε., ούτε τα επίπεδα των προσφερόμενων υπηρεσιών από άποψη ποιότητας είναι τα υψηλότερα στη χώρα μας, ούτε η αποτελεσματικότητα του ισχύοντος συστήματος προστασίας του δημοσίου συμφέροντος η υψηλότερη, αλλά ούτε και η περιοριστικότητα και η αυστηρότητά του, σε σύγκριση με το καθεστώς που θεσπίζεται με την προτεινόμενη Οδηγία, η μεγαλύτερη. Με την έννοια αυτή, αν και δεν μπορούν να αποκλειστούν φαινόμενα παραβατικότητας με τη θέσπιση ενός λιγότερο αυστηρά ελεγχόμενου συστήματος, η πιθανότητα αυτά να

λάβουν έκταση που να απειλεί τη γενικότερη στάθμη της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών είναι πολύ μικρή.

Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι, σε αρκετές περιπτώσεις, το ρυθμιστικό πλαίσιο παροχής υπηρεσιών στη χώρα μας δημιουργεί προσόδους για τους παρόχους -και αντίστοιχες επιβαρύνσεις για τους καταναλωτές- οι οποίες δεν θα υπήρχαν κάτω από περισσότερο ανταγωνιστικές συνθήκες, όπως αυτές που επιδιώκεται να δημιουργηθούν με την υπό συζήτηση Οδηγία. Αν οι πρόσοδοι αυτές συγκεντρώνονταν στα χέρια λίγων, η μείωση ή η εξαφάνισή τους θα ωφελούσε τον Έλληνα καταναλωτή, χωρίς να δημιουργεί σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα. Στα περισσότερα όμως από τα επαγγέλματα που προστατεύονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στη χώρα μας, μέρος τουλάχιστον των προσόδων κατανέμεται ευρύτερα, κάτω από συνθήκες πλεονασμού των παρόχων, η πλειονότητα των οποίων δεν εξασφαλίζει υψηλά εισοδήματα. Με την έννοια αυτή, είναι ενδεχόμενο η απελευθέρωση να δημιουργήσει κάποια προβλήματα σε κατηγορίες επαγγελματιών, των οποίων η οικονομική επιφάνεια είναι μέτρια.

Η απελευθέρωση της αγοράς και η αύξηση του ανταγωνισμού οδηγούν κατά κανόνα στη «δημιουργία εμπορίου» (trade creation) και σε οικονομικά οφέλη από αυτό το εμπόριο, τα οποία κατανέμονται μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών σε αναλογίες που εξαρτώνται από τις επικρατούσες συνθήκες. Ως προς τους Έλληνες καταναλωτές, η προσφορά υπηρεσιών από παρόχους άλλων χωρών θα είναι κατά πάσα πιθανότητα πολύ ελαστική, λόγω του μικρού μεγέθους της ελληνικής αγοράς. Ως προς τους Έλληνες παρόχους θα είναι πολύ ελαστική η ζήτηση υπηρεσιών από το εξωτερικό, λόγω των περιορισμένων δυνατοτήτων της ελληνικής προσφοράς σε σχέση με τη διεθνή ζήτηση. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, και στις δυο περιπτώσεις, η χώρα μας μπορεί να αναμένεται ότι θα καρπωθεί πολύ σημαντικό μέρος των όποιων ωφελημάτων από τη δημιουργία εμπορίου, ως αποτέλεσμα της απελευθέρωσης της αγοράς.

Η έκταση όμως της δημιουργίας εμπορίου στην περίπτωση της χώρας μας μπορεί να αποδειχθεί περιορισμένη. Σε ό,τι αφορά στη ζήτηση εκ μέρους Ελλήνων καταναλωτών, διότι σε πολλούς από τους κλάδους που αφορά η Οδηγία και δη σε εκείνους των οποίων η συμβολή στη διαμόρφωση του ΑΕΠ είναι συγκριτικά μεγάλη, η διείσδυση ξένων παρόχων είναι ήδη, όπως προκύπτει και από τα επόμενα, ουσιαστικά ελεύθερη και λιγότερο ή περισσότερο εκτεταμένη. Και τα όποια περιθώρια για διείσδυση παραμένουν μπορεί να μην είναι τόσο ελκυστικά για τους ξένους παρόχους λόγω του μικρού μεγέθους της ελληνικής αγοράς, αλλά και για όλους τους άλλους λόγους που εδώ και πολλά χρόνια καθιστούν την ξένη επιχειρηματικότητα διστακτική να αναλάβει πρωτοβουλίες στη χώρα μας. Με βάση την προσέγγιση της Copenhagen Economics, οι αναμενόμενες επιπτώσεις για την Ελλάδα φαίνεται να είναι αρκετά περιορισμένες και χαμηλότερες, για τα περισσότερα

μεγέθη, από το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.-25, ενώ οι χώρες με τις μεγαλύτερες αναμενόμενες αυξήσεις είναι η Αυστρία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ολλανδία. Τα άμεσα αναμενόμενα αποτελέσματα για τη χώρα μας είναι αύξηση του επιπέδου ευημερίας (κατανάλωση) κατά 0,3% έναντι 0,6% του μέσου όρου της Ε.Ε.-25, αύξηση των πραγματικών μισθών κατά 0,4% ίση με το μέσο όρο της Ε.Ε.-25, αύξηση της απόδοσης κεφαλαίου κατά 0,9% έναντι 1,1% του μέσου όρου της Ε.Ε.-25 και αύξηση της συνολικής απασχόλησης κατά 0,2% έναντι 0,3% του μέσου όρου της Ε.Ε.-25. Στους κλάδους των υπηρεσιών αναμένονται ίσες με το μέσο όρο της Ε.Ε.-25 αυξήσεις στην απασχόληση (κατά 0,5%) και την προστιθέμενη αξία (κατά 1,1% ή 0,3 δισ.€). Μακροχρόνια, μετά την πλήρη ενσωμάτωση όλων των δευτερογενών επιδράσεων, αναμένεται να προκύψουν επιπρόσθετες ωφέλειες, οι οποίες όμως για τη χώρα μας εκτιμώνται ως πολύ μικρές.

Σε ό,τι αφορά στην προσφορά εκ μέρους Ελλήνων παραγωγών και εργαζομένων σε καταναλωτές άλλων χωρών-μελών, υπάρχουν ορισμένα δεδομένα τα οποία ευνοούν τις μακροχρονιότερες προοπτικές. Πολλοί Έλληνες σπουδάζουν ή ασκούν εξειδικευμένα επαγγέλματα στο εξωτερικό. Αρκετοί από αυτούς είναι διατεθειμένοι να εργαστούν στη χώρα μας με σαφώς χαμηλότερες αμοιβές από εκείνες που εισπράττουν στο εξωτερικό. Στο βαθμό που υπάρχει -ή εύκολα μπορεί να προκύψει- προσφορά εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού με σχετικά χαμηλό κόστος, η ανάπτυξη αντίστοιχων παραγωγικών δραστηριοτήτων ευνοείται. Βέβαια ο παράγοντας αυτός είναι μεν αναγκαίος, αλλά όχι επαρκής, για την ανάπτυξη των αντίστοιχων δραστηριοτήτων. Πολλά θα εξαρτηθούν από το βαθμό στον οποίο θα καταστεί δυνατή η αξιοποίηση των ευκαιριών και των δυνατοτήτων. Και αν κρίνει κανείς από τις έως τώρα επιδόσεις μας στο πεδίο αυτό (εξαγωγές υλικών αγαθών των οποίων η αγορά έχει απελευθερωθεί στο εσωτερικό της Ε.Ε.), δεν δικαιολογείται ιδιαίτερη αισιοδοξία.

1.4 Επιπτώσεις κατά κλάδο

Λαμβάνοντας υπόψη τις εξαιρέσεις, οι κυριότερες από τις οποίες έχουν αναφερθεί, το πεδίο εφαρμογής της υπό συζήτηση Οδηγίας καλύπτει:

1. το διανεμητικό εμπόριο,
2. τον τουρισμό,
3. τις υπηρεσίες οικονομικής και νομικής φύσεως,
4. τις κατασκευές,
5. τη διαφήμιση,
6. τις εταιρείες προσωρινής απασχόλησης και τα γραφεία συμβούλων εργασίας,
7. τις υπηρεσίες τεχνολογιών πληροφορικής,
8. την ενοικίαση αυτοκινήτων,
9. την ιδιωτική εκπαίδευση,

10. τις υπηρεσίες υγείας του ιδιωτικού τομέα,
11. ορισμένες μορφές κοινωνικής ασφάλισης (κλάδος ασθένειας),
12. τις πολιτιστικές υπηρεσίες,
13. τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων.

Ορισμένοι από τους κλάδους αυτούς υπηρεσιών, όπως π.χ. το διανεμητικό εμπόριο, ο τουρισμός, οι κατασκευές, η ιδιωτική εκπαίδευση και οι υπηρεσίες υγείας του ιδιωτικού τομέα, και κυρίως οι δύο πρώτοι, αφορούν σχετικά μεγάλους αριθμούς απασχολουμένων και αντίστοιχα σχετικά υψηλή συμβολή στο σχηματισμό του ΑΕΠ. Αυτό καθιστά τις ενδεχόμενες επιπτώσεις από την εφαρμογή της Οδηγίας ιδιαίτερα σημαντικές. Οι υπόλοιποι δεν είναι ποσοτικά τόσο σημαντικοί, με την έννοια ότι αφορούν σχετικά μικρά μεγέθη απασχόλησης και προϊόντος ο καθένας. Η σημασία όμως αρκετών από αυτούς μπορεί να υπερβαίνει το ποσοτικό τους βάρος.

1.4.1 Διανεμητικό εμπόριο

Οι ρυθμίσεις που προβλέπονται από την υπό συζήτηση Οδηγία δεν είναι πιθανόν να επηρεάσουν σημαντικά το διανεμητικό εμπόριο. Η διείσδυση των ξένων επενδυτών στους επιμέρους κλάδους, όπου το μέγεθος ή άλλα χαρακτηριστικά της αγοράς παρουσίαζαν ενδιαφέρον γι'αυτούς, φαίνεται να προχώρησε είτε μέσω της εγκατάστασης τους είτε μέσω εξαγορών, ή δια της μετατροπής των αντιπροσωπειών τους σε εμπορικές μονάδες. Η διαδικασία αυτή είχε ως αποτέλεσμα τον εκσυγχρονισμό των ελληνικών μονάδων και τη λειτουργία τους σε ανταγωνιστικότερο περιβάλλον. Ο εκσυγχρονισμός, η καλύτερη οργάνωση, η ορθολογικότερη διαχείριση των αποθεμάτων, τα νέα προϊόντα, η βελτίωση της ποιότητας, η ανάπτυξη αποδοτικότερων διαδικασιών εξυπηρέτησης πελατών, η ανάπτυξη των δικτύων διανομής και το management είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κάποιων μεγάλων ελληνικών μονάδων με αυξημένη εξωστρέφεια, οι οποίες είχαν την ικανότητα να στραφούν και σε άλλες αγορές. Πολλές από αυτές δραστηριοποιούνται πλέον στις γειτονικές βαλκανικές αγορές με μεγάλα μερίδια των αγορών τους. Στην πλειοψηφία τους όμως, οι ελληνικές επιχειρήσεις διανεμητικού εμπορίου δεν φαίνεται ακόμη να συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις από την άποψη της οικονομικής επιφάνειας και των οργανωτικών προτύπων για ουσιαστική επέκταση σε άλλες χώρες-μέλη της Ε.Ε.

1.4.2 Τουρισμός

Ένα πολύ μεγάλο μέρος της απασχόλησης και του προϊόντος του τουριστικού τομέα συγκεντρώνεται στην παροχή υπηρεσιών εστίασης και διαμονής. Γι' αυτό χρειάζεται μόνιμη εγκατάσταση στη χώρα μας, την οποία επιδιώκουμε με την παροχή ισχυρών κινήτρων στους επενδυτές, ανεξάρτητα από την προέλευσή τους. Για την εγκατάσταση αυτή θα εξακολουθήσει, και με την εφαρμογή της υπό συζήτηση

Οδηγίας, να ισχύει το ελληνικό δίκαιο, αφού, σε γενικές γραμμές, οι ρυθμίσεις του δεν κάνουν διακρίσεις σε βάρος των ξένων. Σε ό,τι αφορά στην πλευρά αυτή του τουρισμού, η υπό συζήτηση Οδηγία δεν αναμένεται να μεταβάλει ουσιωδώς τις συνθήκες λειτουργίας του τομέα. Στο βαθμό που θα ενθαρρύνει την προσέλκυση ξένου κεφαλαίου, αυτό αποτελεί επιδίωξη της πολιτικής τουριστικής ανάπτυξης της χώρας μας και μπορεί να ωφελήσει.

Η εικόνα είναι όμως διαφορετική ως προς την τουριστική πρακτόρευση και γενικότερα τις υπηρεσίες διακίνησης, ξενάγησης, κ.λπ. Η συνεισφορά των υπηρεσιών αυτών στην προστιθέμενη αξία του τομέα είναι συγκριτικά μικρή, μεταξύ άλλων και διότι οι περισσότερες από αυτές ελέγχονται ήδη σε μεγάλο βαθμό από ξένα οικονομικά συγκροτήματα των χωρών προέλευσης των τουριστών. Η εφαρμογή όμως της αρχής της χώρας καταγωγής στην περίπτωση των υπηρεσιών αυτών και η ως εξ αυτής αδυναμία των ελληνικών αρχών να ασκήσουν έλεγχο στην ποιότητά τους, μπορεί να οδηγήσουν σε φαινόμενα δυσφήμισης του ελληνικού τουρισμού, η σημασία των οποίων να υπερβαίνει κατά πολύ τη συμμετοχή τους στο σχηματισμό του τουριστικού προϊόντος. Οι ξένοι τουρίστες που μπορεί να πέσουν θύματα κακής ποιότητας υπηρεσιών στο ελληνικό έδαφος, οι οποίες παρέχονται στη χώρα μας από επιχειρήσεις εγκατεστημένες σε άλλες χώρες-μέλη, δεν θα είναι πάντοτε σε θέση να διακρίνουν ποιος ακριβώς φταίει και είναι ενδεχόμενο να συνδέουν την κακή εμπειρία τους με τη χώρα μας ως τουριστικό προορισμό και όταν ακόμη η δική μας πλευρά δεν φέρει ευθύνη.

Μέχρι σήμερα οι ελληνικές τουριστικές επιχειρήσεις, η μεγάλη πλειονότητα των οποίων είναι μικρομεσαίες, περιορίζουν τις δραστηριότητές τους στον ελληνικό χώρο. Ως εκ τούτου, σημαντικά άμεσα οφέλη από επέκταση ελληνικών τουριστικών επιχειρήσεων σε άλλες χώρες δεν είναι πιθανά. Με την τάση όμως που εκδηλώνεται στα πρόσφατα χρόνια για δημιουργία μεγαλύτερων τουριστικών συγκροτημάτων και στη χώρα μας, είναι πιθανή σε μακροχρονιότερο ορίζοντα κάποια αξιοποίηση των ευκαιριών που θα διανοιγούν με την εφαρμογή της Οδηγίας για δράση σε άλλες χώρες.

1.4.3 Οικονομικές και νομικές υπηρεσίες

1.4.3.1 Οικονομικές υπηρεσίες

Οι οικονομικές υπηρεσίες προσφέρονται από φοροτέχνες, λογιστές και ορκωτούς ελεγκτές-λογιστές. Ήδη έχει προβλεφθεί το νομικό πλαίσιο και έχουν καταργηθεί πολλά εμπόδια στην ελεύθερη εγκατάσταση και κυκλοφορία τους μεταξύ των κρατών-μελών, ενώ στην Ελλάδα ήδη δραστηριοποιούνται εταιρείες που προσφέρουν τις υπηρεσίες αυτές, οι οποίες είναι είτε αμιγώς ελληνικές ή αλλοδαπές ή μεικτές.

Οι ανάγκες των επιχειρήσεων στην Ελλάδα για φοροτέχνες λογιστές και για ορκωτούς ελεγκτές λογιστές καλύπτονται σε μεγάλο βαθμό από τους ήδη υπάρχοντες και δεν προβλέπεται στο προσεχές μέλλον να μεταβληθούν αισθητά οι συνθήκες της αγοράς. Το ενδεχόμενο να μετακινηθούν επαγγελματίες από άλλο κράτος-μέλος της Ε.Ε. προς τη χώρα μας φαίνεται ελάχιστο πιθανό, ενώ δεν αποκλείεται να συμβεί και το αντίθετο. Η μόνη περίπτωση έλευσης υπηκόων άλλων κρατών-μελών αφορά στους Κυπρίους, οι οποίοι έχουν και το πλεονέκτημα ότι ομιλούν την ελληνική γλώσσα. Γενικά, οι μελλοντικές επιπτώσεις στο ισοζύγιο των επαγγελματιών αυτών αναμένονται να είναι εξαιρετικά περιορισμένες.

1.4.3.2 Νομικές υπηρεσίες

Οι προσφερόμενες νομικές υπηρεσίες στη χώρα μας περιλαμβάνουν τις υπηρεσίες από δικηγόρους, τη σύνταξη πράξεων και συμβολαίων από συμβολαιογράφους και τις υπηρεσίες των δικαστικών επιμελητών.

α. Οι δικηγορικές υπηρεσίες: Οι υπηρεσίες αυτές προσφέρονται σήμερα στη χώρα μας είτε από δικηγόρους που ασκούν ελεύθερο επάγγελμα ή από γραφεία ή από εταιρείες αμιγώς νομικές, όπου δεν επιτρέπεται η συμμετοχή άλλων ειδικοτήτων. Πολλά εμπόδια έχουν ήδη αρθεί. Όμως παραμένουν οι απαιτήσεις των άρθρων 15 και 30 της υπό συζήτηση Οδηγίας. Ενδεχόμενες προσαρμογές, μολονότι δεν είναι επιθυμητές από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς στην Ελλάδα, ενδέχεται να δημιουργήσουν μείωση της απασχόλησης των μικρών δικηγόρων, ιδιαίτερα στην επαρχία, λόγω της αναμενόμενης δημιουργίας εκεί γραφείων και εταιρειών από μεγάλους δικηγόρους των μεγάλων αστικών κέντρων. Ο ανταγωνισμός προβλέπεται ότι θα προέρχεται κυρίως από Έλληνες δικηγόρους και όχι από αλλοδαπούς. Επίσης, η διαφαινόμενη στο μέλλον προσφορά νομικών υπηρεσιών, από κοινού ή σε εταιρική σχέση διαφορετικών ειδικοτήτων (άρθρο 30), ενδέχεται να οδηγήσει σε ασυμβίβαστα και σε σύγκρουση συμφερόντων.

β. Οι συμβολαιογραφικές υπηρεσίες και υπηρεσίες δικαστικών επιμελητών: Τα επαγγέλματα είναι κλειστά και προτείνεται να γίνει ρητή αναφορά στο άρθρο 45 της συνθήκης της Ε.Ε. και να περιληφθεί ρητή εξαίρεση των συμβολαιογράφων και των δικαστικών επιμελητών ως δημόσιων αξιωματούχων. Στην περίπτωση που το επάγγελμα του συμβολαιογράφου καταστεί ελεύθερο, αναμένεται η είσοδος στο επάγγελμα αρκετών δικηγόρων, κυρίως Ελλήνων, με πιθανό επακόλουθο η ποιότητα των υπηρεσιών να κινδυνεύει να υποβαθμισθεί με σοβαρές συνέπειες στον, ούτως ή άλλως, δαιδαλώδη τομέα των ακινήτων στη χώρα μας και χωρίς να μπορεί να προβλεφθεί κατά πόσο οι αμοιβές θα μειωθούν ή θα αυξηθούν.

1.4.4 Κατασκευές - Υπηρεσίες μηχανικών

Με εξαίρεση τις υπηρεσίες σχεδιασμού, μελέτης και επίβλεψης, που καλύπτουν μικρό τμήμα της προστιθέμενης αξίας του κλάδου των κατασκευών, η αγορά εργασίας στον κλάδο αυτό είναι ήδη ανοικτή στο ξένο εργατικό δυναμικό, και μάλιστα από τρίτες χώρες σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό και σε ό,τι αφορά τους εθνικούς φραγμούς λειτουργεί υπό καθεστώς κατά πολύ ελευθεριότερο από εκείνο που προβλέπεται από την Οδηγία.

Σε ό,τι αφορά στις υπηρεσίες σχεδιασμού, μελέτης και επίβλεψης κατασκευαστικών έργων, που προσφέρονται από ελεγχόμενα τεχνικά επαγγέλματα (μηχανικούς, αρχιτέκτονες κ.λπ.), το τμήμα των δραστηριοτήτων που θα υποστεί εντονότερα τον ανταγωνισμό από το άνοιγμα της αγοράς θα είναι αυτό των μεγαλύτερων ιδιωτικών έργων, που αντιστοιχεί το πολύ στο 20% των επενδύσεων κατασκευών ή στο 1,5% του ΑΕΠ, καθώς και το μικρό σχετικά τμήμα των υπηρεσιών προς επιχειρήσεις που είναι και το πιο ανοιχτό στον ανταγωνισμό. Παράλληλα, κάποιες επιδράσεις ενδέχεται να υπάρξουν και στα δημόσια έργα, σε απώτερο χρόνο. Ο χώρος της κατοικίας δεν αναμένεται να επηρεαστεί άμεσα και σε σημαντικό βαθμό, διότι στην πράξη λειτουργεί υπό ανταγωνιστικό καθεστώς.

Ο αυξημένος ανταγωνισμός μπορεί μεν να ασκήσει πιέσεις στην απασχόληση Ελλήνων τεχνικών στη μεταβατική περίοδο, μπορεί όμως ταυτόχρονα, με την εφαρμογή προτύπων περισσότερο ανεπτυγμένων χωρών, να έχει ευνοϊκές επιδράσεις στην οργάνωση της παροχής τεχνικών υπηρεσιών και στη στάθμη εξειδίκευσης των Ελλήνων τεχνικών, οι οποίες να ωφελήσουν τους χρήστες και να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα του κλάδου. Έτσι, μακροχρονιότερα, η ένταξη Ελλήνων τεχνικών σε περισσότερο σύγχρονα οργανωτικά σχήματα, μαζί και με το γεγονός ότι το κόστος τους δεν θα είναι συγκριτικά υψηλό, μπορεί να βοηθήσει και στη διεϊσδυσή τους σε άλλες αγορές.

Με την εφαρμογή της Οδηγίας αναμένεται να αυξηθούν οι πιέσεις για χαλάρωση ως προς τους όρους απόκτησης άδειας άσκησης των τεχνικών επαγγελμάτων (για τους κατόχους μη ελληνικών πτυχίων ή ελληνικών πτυχίων ΤΕΙ), και θα χρειαστεί προσοχή για να μην αποβεί αυτή σε βάρος της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών. Για το σκοπό αυτό πρέπει να γίνεται προσεκτική διάκριση μεταξύ όρων και προϋποθέσεων απόκτησης άδειας άσκησης επαγγέλματος, που ουσιαστικά υπηρετούν συντεχνιακούς σκοπούς και σε σχέση με τους οποίους η χαλάρωση μπορεί να είναι ωφέλιμη, και όρων και προϋποθέσεων που είναι ουσιώδεις για τη διασφάλιση της ποιότητας και της ασφάλειας των κατασκευών, σε σχέση με τους οποίους η αυστηρότητα είναι απαραίτητη, για λόγους που συνδέονται και με ιδιαιτερότητες της χώρας μας (σεισμικότητα, ευαισθησία φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος).

Ο κίνδυνος από το άνοιγμα της αγοράς των τεχνικών υπηρεσιών να καταστήσει την τιμή βασικό γνώμονα των αποφάσεων, σε βάρος της ποιότητας, απαμβλύνεται από το γεγονός ότι ο ανταγωνισμός είναι πιθανό να οξυνθεί για το τμήμα της αγοράς που είναι καλύτερα σε θέση να λαμβάνει σταθμισμένες αποφάσεις (μεγαλύτερες επιχειρήσεις).

1.4.5 Διαφήμιση

Σύμφωνα με τα υπάρχοντα δεδομένα, δεν υφίστανται νομικά εμπόδια στην ελεύθερη διακίνηση υπηρεσιών και ιδεών στον κλάδο της διαφήμισης. Ξένες εταιρείες δραστηριοποιούνται εδώ και χρόνια στην ελληνική αγορά μέσω μετοχικών εταιρειών, ελληνικές εταιρείες μπορούν να διεκδικήσουν λογαριασμούς στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα άλλων χωρών της Ε.Ε., και ξένες διαφημιστικές εταιρείες μπορούν να διεκδικήσουν λογαριασμούς στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα στην Ελλάδα. Η ελεύθερη διακίνηση εργαζομένων στον κλάδο υπάρχει και εφαρμόζεται. Οποιαδήποτε εταιρεία μπορεί να προσλάβει προσωπικό από άλλη χώρα-μέλος της Ε.Ε., είτε με σύμβαση αορίστου διάρκειας είτε για συγκεκριμένο έργο. Είναι σύνηθες οι εταιρείες που είναι μέλη διεθνών δικτύων να έχουν υψηλόβαθμα στελέχη από άλλες χώρες.

Το επίπεδο διακίνησης διαφημιστικών υπηρεσιών δεν είναι θέμα «απελευθέρωσης αγορών» ή προσαρμογής της νομοθεσίας, αλλά είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη φύση μιας πολυ-εθνικής και πολυ-γλωσσικής Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από την εφαρμογή της Οδηγίας δεν αναμένονται σημαντικές αλλαγές σε επίπεδο λειτουργίας και απασχόλησης στον κλάδο.

1.4.6 Εταιρείες Προσωρινής Απασχόλησης - Ιδιωτικά Γραφεία Συμβούλων Εργασίας

Οι δραστηριότητες των Εταιρειών Προσωρινής Απασχόλησης (ΕΠΑ) και των Ιδιωτικών Γραφείων Συμβούλων Εργασίας (ΙΓΣΕ) στη χώρα μας είναι ακόμη πάρα πολύ περιορισμένες. Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, ο συνολικός αριθμός των προσωρινά απασχοληθέντων στις Εταιρείες Προσωρινής Απασχόλησης, για το χρονικό διάστημα από το Α' εξάμηνο του 2003 έως και το Α' εξάμηνο του 2004, ανήλθε σε 9.083 άτομα, σημαντικό μέρος των οποίων απορροφήθηκε από τις δραστηριότητες διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων. Από τις δέκα εταιρείες προσωρινής απασχόλησης (η μία εκ των οποίων σταμάτησε να λειτουργεί) οι τρεις (οι οποίες μάλλον είναι οι μεγαλύτερες του κλάδου) έχουν γραφεία και στην επαρχία, έχουν ξένη χώρα καταγωγής και δράση σε πολλές άλλες χώρες. Όλες οι ελληνικές ΕΠΑ (έξι τον αριθμό) είναι εγκατεστημένες στην Αθήνα. Οι ΕΠΑ χρειάζονται από τη φύση τους μια υψηλή ελάχιστη ποσότητα κεφαλαίου για την εύρυθμη λειτουργία τους καθώς και κάποιες άλλες εγγυήσεις και αναγνωρισιμότητα, όπως και

προηγούμενη εμπειρία στο αντικείμενο. Έτσι, οι ξένες εταιρείες που δραστηριοποιούνται για αρκετό καιρό σε αυτόν τον τομέα έχουν πλεονέκτημα σε σχέση με τις αντίστοιχες ελληνικές και απ' ό,τι φαίνεται ήδη έχουν καταφέρει να κυριαρχήσουν στο χώρο. Λειτουργούν επίσης πενήντα εννέα (59) Ιδιωτικά Γραφεία Συμβούλων Εργασίας, τρία εκ των οποίων έχουν ξένη χώρα καταγωγής και δύο εξ αυτών διατηρούν παράλληλα και ΕΠΑ. Από τα μέχρι στιγμής στοιχεία προκύπτει ότι ο συνολικός αριθμός των θέσεων εργασίας για την κάλυψη των οποίων μεσολάβησαν τα ΙΓΣΕ, από το Α' εξάμηνο του 2001 έως και το Α' εξάμηνο του 2004, ανέρχεται στις 8.370.

Είναι σαφές ότι η σημασία του φαινομένου που συνδέεται με τις ΕΠΑ και τα ΙΓΣΕ δεν έγκειται τόσο στα σημερινά του μεγέθη, τα οποία είναι πολύ περιορισμένα, αλλά στο ενδεχόμενο επέκτασής του στο μέλλον. Είναι επίσης σαφές ότι το θεσμικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί στη χώρα μας απαρτίζεται από πολύ πρόσφατους νόμους, με αποτέλεσμα να έχει ληφθεί υπόψη η πραγματικότητα της Ε.Ε. και της ενιαίας αγοράς. Έτσι, δεν φαίνεται να υπάρχει καμία απολύτως διάκριση ανάμεσα στις προβλέψεις/ ρυθμίσεις για άτομα/ επιχειρήσεις ελληνικής υπηκοότητας και αυτά που προέρχονται από άλλες χώρες της Ε.Ε. Η διείσδυση ξένων εταιρειών δεν παρεμποδίζεται και, ως προς τούτο, το υφιστάμενο ρυθμιστικό καθεστώς δεν αναμένεται ότι θα μεταβληθεί ουσιωδώς με την εφαρμογή της Οδηγίας.

Οι σοβαρότερες επιπτώσεις από την επέκταση του φαινομένου της προσωρινής απασχόλησης, τουλάχιστον όπως έχουν διατυπωθεί από ορισμένες πλευρές, φαίνεται να είναι η αύξηση της εργασιακής ανασφάλειας και η πιθανή καταστρατήγηση εργασιακών δικαιωμάτων, λόγω της ειδικής φύσης αυτής της σχέσης εργασίας. Όπως προαναφέραμε, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εκδώσει σχέδιο Οδηγίας για τις συνθήκες εργασίας (και αμοιβής) των προσωρινά απασχολούμενων από το Μάρτιο του 2002, αλλά το Συμβούλιο Υπουργών Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων δεν έχει φτάσει ακόμη σε ομοφωνία και κοινή άποψη επί του θέματος, καθώς πρέπει να συνδυασθούν από τη μια πλευρά η «ευελιξία» της αγοράς εργασίας και, από την άλλη, η ασφάλεια και η προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων.

Ένας πιθανός κίνδυνος από ενδεχόμενη εξάπλωση της δράσης των ΕΠΑ και την επέκταση αυτής της μορφής εξαρτημένης εργασίας έχει να κάνει με την προοπτική μεταφοράς/εισαγωγής εργαζομένων από χώρες της Ε.Ε. με χαμηλά ημερομίσθια, ιδίως μετά την τελευταία διεύρυνσή της και την είσοδο σε αυτήν αρκετών χωρών με μέση αμοιβή εργασίας αρκετά χαμηλότερη από αυτήν της ελληνικής οικονομίας. Σε ό,τι όμως αφορά πολίτες χωρών-μελών, η ελεύθερη διακίνηση είναι ήδη θεσμοθετημένη και οι όποιοι κίνδυνοι δεν φαίνεται ότι θα προκύψουν από την εφαρμογή της υπό συζήτηση Οδηγίας.

1.4.7 Τεχνολογίες πληροφορικής

Για την εκτίμηση των επιπτώσεων στις ελληνικές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών πληροφορικής, που αναμένεται να προκύψουν από την απελευθέρωση της ευρωπαϊκής αγοράς υπηρεσιών, έχει διεξαχθεί έρευνα με ερωτηματολόγιο σε δείγμα επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην εγχώρια αγορά και έχουν παρουσία σε αγορές άλλων χωρών-μελών της Ε.Ε. Από την έρευνα προκύπτει ότι, κατά την άποψη των ερωτηθέντων, η δημιουργία ενιαίας αγοράς υπηρεσιών πληροφορικής στην Ε.Ε. θα έχει θετικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη των ελληνικών επιχειρήσεων που έχουν εξαγωγικό προσανατολισμό. Ιδιαίτερα, η δημιουργία ειδικών κέντρων που θα παρέχουν πληροφορίες για τους διαγωνισμούς που πραγματοποιούνται στις χώρες της Ε.Ε., καθώς και η δυνατότητα εύκολης πρόσβασης σε κάθε περαιτέρω πληροφορία για τους διεξαγόμενους διαγωνισμούς, θα διευκολύνει τη πρόσβαση των ελληνικών εταιρειών παροχής υπηρεσιών πληροφορικής σε αυτούς. Στο σημείο αυτό, πρέπει να τονιστεί ότι υπήρξαν εταιρείες που διέκοψαν την εξαγωγική τους δραστηριότητα εξαιτίας της αδυναμίας τους να έχουν έγκυρη και γρήγορη ενημέρωση των διαγωνισμών που προκηρύσσονται στις αγορές του εξωτερικού. Είναι χαρακτηριστικό ότι, με ιδιωτική πρωτοβουλία, δημιουργήθηκε στη Θεσσαλονίκη εταιρεία ενημέρωσης για τους διεξαγόμενους διαγωνισμούς, αλλά δεν μπόρεσε να λειτουργήσει με επιτυχία στην τοπική αγορά.

Πάντοτε κατά τη γνώμη των ερωτηθέντων, η εφαρμογή ορισμένων ρυθμίσεων της ενιαίας αγοράς υπηρεσιών πληροφορικής θα επιφέρει όχι μόνο βελτίωση των συνθηκών πρόσβασης, αλλά και μείωση του κόστους των δραστηριοτήτων τους. Ειδικότερα, η δυνατότητα υποβολής των δικαιολογητικών, που απαιτούνται για τη συμμετοχή στους διαγωνισμούς της Ε.Ε., με ηλεκτρονική μορφή, θα απαλλάξει τις εταιρείες αυτές από το κόστος αποστολής των εγγράφων και τη μετάβαση αντιπροσώπου, τις περισσότερες φορές, στους τόπους διεξαγωγής των διαγωνισμών. Επίσης, θετικά αποτελέσματα θα επιφέρει η δημιουργία ενιαίου ρυθμιστικού πλαισίου σχετικά με το κόστος και την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών μέσα στην ενιαία αγορά καθώς και για την καλύτερη διασφάλιση των καταναλωτών. Επιπλέον, θεωρείται ότι η δυνατότητα επιλογής από τις εταιρείες του νομικού πλαισίου της χώρας προέλευσής τους και παροχής υπηρεσιών σχετικά με τον τρόπο πληρωμής ή ασφάλισης των εργαζομένων διευκολύνει τη δραστηριότητά τους όχι μόνο στις ξένες αγορές αλλά και στην ελληνική, διότι μπορεί να συνεργαστούν με εξειδικευμένους τεχνικούς για συγκεκριμένες υπηρεσίες, των οποίων οι απαιτήσεις δεν μπορούν να ικανοποιηθούν με την ελληνική νομοθεσία (απόδειξη, ΦΠΑ κ.λπ.). Οι εταιρείες σε σχετική ερώτηση υποστήριξαν ότι προτιμούν τους Έλληνες εργαζόμενους (κουλτούρα, γλώσσα) και μόνο για παροχή εξειδικευμένων γνώσεων καταφεύγουν σε ξένους τεχνικούς.

Ταυτόχρονα, οι ελληνικές εταιρείες παροχής τεχνολογιών πληροφορικής πιστεύουν ότι η δημιουργία ενιαίας εσωτερικής αγοράς στην Ε.Ε. δεν θα επηρεάσει αρνητικά τη λειτουργία της εγχώριας αγοράς. Υποστηρίζουν ότι οι υπηρεσίες που προσφέρουν είναι εξειδικευμένες και οι σχέσεις που έχουν αναπτύξει με τους πελάτες τους μακροχρόνιες. Επίσης, οι επιχειρήσεις στο χώρο των τεχνολογιών πληροφορικής, υποστηρίζουν ότι το μικρό μέγεθος της ελληνικής αγοράς είναι αρνητικός παράγοντας για την είσοδο ξένων επιχειρήσεων στην εγχώρια αγορά. Αντίθετα, πιστεύουν ότι η δημιουργία ενιαίας εσωτερικής αγοράς θα οδηγήσει στη μείωση της γραφειοκρατίας και των δυσλειτουργιών στην εγχώρια αγορά, διευκολύνοντας έτσι τη λειτουργία των επιχειρήσεων και ιδιαίτερα την πρόσβασή τους στους διαγωνισμούς του Δημοσίου, που υποστηρίζουν ότι χρειάζονται επιτάχυνση των διαδικασιών και αύξηση της αποτελεσματικότητας κατά τη διαδικασία υλοποίησής τους.

1.4.8 Ενοικίαση αυτοκινήτων

Από τις μεγάλες εταιρείες του κλάδου ενοικίασης αυτοκινήτων, μόνο μία είναι ξένων συμφερόντων με τη στενή έννοια του όρου. Οι υπόλοιπες είναι ελληνικής ιδιοκτησίας και καταβάλλουν στην ξένη εταιρεία το δικαίωμα της χρήσης του σήματός της. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, από τις 2.500 εταιρείες του ελληνικού χώρου, δεν φαίνεται να υπάρχει ούτε μια η οποία να δραστηριοποιείται σε άλλη χώρα της Ε.Ε. Ταυτόχρονα, δεν φαίνεται να υπάρχει αξιολογή (από πλευράς μεγέθους) ξένη εταιρεία, η οποία να μη δραστηριοποιείται ήδη στην Ελλάδα και οι περισσότερες βρίσκονται στη χώρα μας από τα μέσα της δεκαετίας του 1960.

Η μίσθωση οχημάτων με οδηγό και η μίσθωση ελαφρών φορτηγών στη χώρα μας αποτελούν κλειστά επαγγέλματα. Παράγοντες όμως του χώρου εκτιμούν ότι ο πιθανός κύκλος εργασιών από το άνοιγμά τους δεν αναμένεται να είναι αξιόλογος.

Η άρση των εμποδίων ελεύθερης μετακίνησης υπηρεσιών δεν προβλέπεται να έχει σοβαρές επιπτώσεις από την άποψη της εισόδου ξένων επιχειρήσεων στον κλάδο ενοικίασης αυτοκινήτων, του επιπέδου των τιμών και της ποιότητας των υπηρεσιών. Όσες μεγάλες ξένες εταιρείες έκριναν σκόπιμο να δραστηριοποιηθούν στην ελληνική αγορά, το έχουν κάνει ήδη. Η αγορά είναι ήδη πολύ ανταγωνιστική, ιδιαίτερα δε στον τομέα της βραχυχρόνιας μίσθωσης χαρακτηρίζεται ήδη ως κορεσμένη. Η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών δεν υστερεί του μέσου επιπέδου της Ε.Ε.

Με την εφαρμογή της προτεινόμενης Οδηγίας θα πρέπει να ανοίξουν τα δύο κλειστά επαγγέλματα που προαναφέρθηκαν και να αρθεί η ισχύουσα απαγόρευση ασφάλισης σε ξένες εταιρείες. Εκ των πραγμάτων αναμένεται επίσης να προκύψουν πιέσεις για εναρμόνιση της φορολογίας στη χώρα μας (φόρος αγοράς αυτοκινήτων, ΦΠΑ παρεχόμενων υπηρεσιών, τέλη κυκλοφορίας κ.λπ.), ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που αυτή είναι συγκριτικά υψηλή.

1.4.9 Εκπαίδευση

Σε γενικές γραμμές, με εξαίρεση τα ΑΕΙ, δεν υπάρχουν σοβαρά εμπόδια στη διακίνηση υπηρεσιών ιδιωτικής εκπαίδευσης. Ως εκ τούτου, με εξαίρεση τα ΑΕΙ, δεν αναμένονται σοβαρές ανακατατάξεις στη βραχυχρόνια περίοδο ως αποτέλεσμα της εφαρμογής της προτεινόμενης Οδηγίας.

Σε αρκετές περιπτώσεις, το άνοιγμα της ελληνικής αγοράς υπηρεσιών ιδιωτικής εκπαίδευσης συντελείται με τη μέθοδο της δικαιόχρησης/franchising (κέντρα εκμάθησης υπολογιστών, φροντιστήρια ξένων γλωσσών). Τα συστήματα αξιολόγησης παρέχονται από τις αρμόδιες αρχές και υπηρεσίες κάθε χώρας για τη γλώσσα που διδάσκεται. Οι προδιαγραφές και η ύλη δίνονται από τη μητρική αρχή ή επιχείρηση.

Είναι γνωστό ότι το Σύνταγμα της Ελλάδας δεν επιτρέπει τη λειτουργία ιδιωτικών τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Ν.Δ. 9/9-10-35 ΦΕΚ 45 Τ. Α' και Ν. 1966/1991 ΦΕΚ 147 Τ.Α' για τα Εργαστήρια Ελευθέρων Σπουδών). Παρά ταύτα λειτουργούν ήδη αρκετά Κέντρα Ελευθέρων Σπουδών (ΚΕΣ) ως «παραρτήματα» ξένων πανεπιστημίων. Τα ΚΕΣ συνεργάζονται, στη βάση της δικαιόχρησης, με τα «μητρικά» πανεπιστήμια στο εξωτερικό, τηρώντας συγκεκριμένες προδιαγραφές για τις υπηρεσίες που παρέχουν. Δεν αναγνωρίζονται όμως ως πανεπιστημιακά ιδρύματα από το ελληνικό κράτος, με συνέπεια και τα πτυχία που παρέχονται από αυτά να μην αναγνωρίζονται. Υποστηρίζεται πως, για ορισμένες περιπτώσεις, η διαδικασία αναγνώρισης βρίσκεται σε εξέλιξη. Έχει ψηφιστεί μια τροπολογία από την Ευρωβουλή και το Συμβούλιο των Υπουργών της Ε.Ε., ώστε τα Κέντρα Ελευθέρων Σπουδών στην Ελλάδα να εκδίδουν πλέον πτυχία ισάξια με τα πτυχία των πανεπιστημίων των χωρών της Ε.Ε. με τα οποία συνεργάζονται σε βάση δικαιόχρησης.

Εάν με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, ως αποτέλεσμα και των βασικών αρχών που υιοθετούνται από την προτεινόμενη Οδηγία, υπερκεραστεί το εμπόδιο της συνταγματικής απαγόρευσης, έτσι ώστε οι τίτλοι των ΚΕΣ, πέρα από την όποια αξία έχουν στην αγορά του ιδιωτικού τομέα, να αναγνωρίζονται και από το ελληνικό κράτος ως ισάξια των τίτλων που παρέχονται από τα ελληνικά ΑΕΙ, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές ανακατατάξεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Είναι πολύ πιθανόν να οδηγήσει σε μεγάλη μείωση του αριθμού των Ελλήνων που σπουδάζουν στο εξωτερικό, σε αποδυνάμωση της δεσπόζουσας θέσης των ελληνικών δημόσιων ΑΕΙ και την ενίσχυση του ανταγωνισμού, σε χαλάρωση του σημερινού υψηλού βαθμού εξάρτησης και υποταγής του λυκείου ως αυτοτελούς κύκλου σπουδών στις ανάγκες των εισαγωγικών εξετάσεων στα ΑΕΙ κ.λπ. Όπως όμως κάθε μεγάλη διαρθρωτική μεταβολή με προεκτάσεις έτσι και η απελευθέρωση της ανώτατης

παιδείας από το κρατικό μονοπώλιο, αν δεν τύχει του κατάλληλου χειρισμού, μπορεί να εκτραπεί και να έχει σοβαρές αρνητικές παρενέργειες.

Στο εξωτερικό, η ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση αναγνωρίζεται από το Κράτος μόνο από τη στιγμή που υπάρχει και κρατικός παρεμβατισμός μέσω ελέγχου της παρεχόμενης ποιότητας των υπηρεσιών της. Ο έλεγχος γίνεται κυρίως σε σχέση με την ύλη, τα προγράμματα που διδάσκονται, καθώς επίσης και με το διαγωνισμό ένταξης των υποψήφιων σε αυτές τις ανώτατες σχολές (π.χ. ορισμένες Ανώτατες Σχολές Μηχανικών και Σχολές Οικονομίας και Διοίκησης στη Γαλλία). Με άλλα λόγια, υπάρχει κάποια διασφάλιση ή κατοχύρωση της ποιότητας του επιστημονικού περιεχομένου. Σε περίπτωση που ο εκπαιδευτικός οργανισμός δεν ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές, η αναγνώριση δεν εγκρίνεται και αποσύρεται από τις αρμόδιες κρατικές αρχές της συγκεκριμένης χώρας. Έχει παρατηρηθεί πως ορισμένες ιδιωτικές σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανταγωνίζονται τις δημόσιες σχολές, ιδίως ως προς τις προπτυχιακές σπουδές. Διασφαλίζουν κυρίως μια συνεχή και στενή παιδαγωγική μέθοδο παρακολούθησης των σπουδαστών τους. Εντούτοις, τα δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα παραμένουν ανταγωνιστικά, κυρίως, για τα μεταπτυχιακά προγράμματα που αναπτύσσουν.

1.4.10 Υγεία

Η ελληνική αγορά ιδιωτικών υπηρεσιών υγείας χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια έντονη δραστηριοποίηση του ιδιωτικού τομέα στο χώρο της υγείας, η οποία συνοδεύεται από την επένδυση σημαντικών κεφαλαίων, που κατά κύριο λόγο ενσωματώνουν τη ραγδαία αναπτυσσόμενη ιατρική τεχνολογία. Η εμπλοκή αυτή του ιδιωτικού επιχειρηματικού τομέα στο χώρο της υγείας οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στην αδυναμία κάλυψης των αναγκών των ατόμων για υπηρεσίες υγείας από το δημόσιο σύστημα, η οποία οδήγησε στην αύξηση της ζήτησης για υπηρεσίες και, συνεπώς, στη δημιουργία προοπτικών για σημαντικά κέρδη. Προς την κατεύθυνση αυτή συμβάλλει και η ανάπτυξη του κλάδου υγείας στα πλαίσια της ιδιωτικής ασφάλισης, η οποία αποτελεί μια πρόσθετη πηγή χρηματοδότησης για τους συμβεβλημένους ιδιωτικούς φορείς παροχής υπηρεσιών υγείας. Συγχρόνως, διαφαίνεται η τάση εισόδου ορισμένων ασφαλιστικών εταιρειών στο χώρο της περίθαλψης, η οποία εκτιμάται ότι θα επιφέρει σημαντικές ανακατατάξεις στον κλάδο, με τη δημιουργία κλειστών αγορών (προσφορά και ζήτηση). Συνέπεια όλων των προηγούμενων ήταν η δημιουργία μικρού αριθμού οργανωμένων διαγνωστικών κέντρων και μεγάλων νοσηλευτικών μονάδων, που τείνουν να αποκτήσουν χαρακτήρα πολυεθνικών επιχειρήσεων επεκτείνοντας τις δραστηριότητές τους στο εξωτερικό, ή μικρότερων μονάδων περιορισμένης εμβέλειας τόσο από την άποψη των παρεχομένων υπηρεσιών όσο και γεωγραφικά.

Η υπό συζήτηση Οδηγία έχει διττή σημασία για τον κλάδο των υπηρεσιών υγείας. Ενδιαφέρει στο βαθμό που θα επηρεάσει το εν ισχύ ρυθμιστικό πλαίσιο, ανεξάρτητα αν ο πάροχος είναι Έλληνας ή ξένος και ενδιαφέρει από την άποψη της πιθανής διείσδυσης ξένων παρόχων στην ελληνική αγορά και Ελλήνων στις αγορές άλλων χωρών-μελών.

Η βασική ιδέα της υπό συζήτηση Οδηγίας είναι η απλούστευση της σχέσης μεταξύ καταναλωτή και παρόχου μιας υπηρεσίας. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, δεν λαμβάνονται επαρκώς υπόψη οι ιδιαιτερότητες του υγειονομικού τομέα, όπου το εκτεταμένο ρυθμιστικό πλαίσιο είναι απαραίτητο για την κάλυψη των ατελειών της αγοράς υπηρεσιών υγείας και τη διασφάλιση πρόσβασης σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες υγείας για όλους τους πολίτες. Οι δημόσιες αρχές μπορούν και θα πρέπει να διατηρήσουν τα μέσα για να εγγυηθούν την, όσο το δυνατόν, αποδοτικότερη χρήση των περιορισμένων διαθέσιμων οικονομικών πόρων, να διατηρήσουν τις τιμές χαμηλές, να καθοδηγήσουν τις επιλογές μεταξύ εναλλακτικών θεραπευτικών αγωγών και να εγγυηθούν για όλους την πρόσβαση σε υψηλού επιπέδου υπηρεσίες υγείας.

Η υπό συζήτηση Οδηγία δημιουργεί κάποιο προβληματισμό σε σχέση με όλα τα προηγούμενα, ενώ δημιουργείται νομική αβεβαιότητα τόσο για το ρόλο των δημόσιων υγειονομικών υπηρεσιών όσο και για τον πάροχο και για τον καταναλωτή των υπηρεσιών υγείας, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε αντίστοιχες προσφυγές στο Δικαστήριο. Φαίνεται να δημιουργεί κάποια αβεβαιότητα για το ρυθμιστικό ρόλο του Δημοσίου και κάποιους κινδύνους για εκμετάλλευση των καταναλωτών εκ μέρους των προμηθευτών με υψηλότερες τιμές ή την παροχή περισσότερων μη απαραίτητων υγειονομικών υπηρεσιών και άχρηστων υψηλής εξειδίκευσης υπηρεσιών, καθώς και για απώλεια ελέγχου των δαπανών.

Η ιδιαιτερότητα του θέματος αναγνωρίζεται και από τους συντάκτες της υπό συζήτηση Οδηγίας. Στο άρθρο 17 (γενικές παρεκκλίσεις από την αρχή της χώρας καταγωγής) η αρχή της χώρας καταγωγής δεν εφαρμόζεται: α) σε θέματα που καλύπτονται από την Οδηγία για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, β) για την παροχή υπηρεσιών που απαγορεύονται για λόγους δημόσιας υγείας και γ) για ειδικές απαιτήσεις του κράτους στο οποίο μεταβαίνει ο πάροχος, οι οποίες συνδέονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου στον οποίο παρέχεται η υπηρεσία ή με τον κίνδυνο που προκαλείται από την υπηρεσία στον τόπο όπου παρέχεται, και είναι απαραίτητο να τηρηθούν για την προστασία της δημόσιας υγείας. Επίσης, στο άρθρο 19 (παρεκκλίσεις από την αρχή της χώρας καταγωγής για μεμονωμένες περιπτώσεις) προβλέπεται ότι ένα κράτος-μέλος μπορεί να λάβει μέτρα κατά του παρόχου ο οποίος είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος-μέλος, και ορίζει τη διαδικασία σε τομείς που αφορούν στην ασφάλεια των υπηρεσιών,

περιλαμβανομένων των πτυχών που αφορούν στη δημόσια υγεία, την άσκηση ενός επαγγέλματος του τομέα της υγείας και την προστασία των ανηλίκων.

Με τις γενικές και ειδικές παρεκκλίσεις που αφορούν στον τομέα της υγείας, σημειώνεται από την Επιτροπή ότι η εφαρμογή της αρχής της χώρας προέλευσης στις υγειονομικές υπηρεσίες είναι περιορισμένη, δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος των ιατρικών υπηρεσιών απαιτούν εγκατάσταση για την παροχή τους (νοσοκομεία, χειρουργεία κ.λπ.) και, επομένως, εξαιρούνται από την εφαρμογή της. Επίσης, η διασυνοριακή παροχή εμπίπτει σε παρεκκλίσεις σχετικά με τα επαγγελματικά προσόντα ή τον κίνδυνο στον τόπο όπου παρέχεται η υπηρεσία, ο οποίος περιλαμβάνει και την τήρηση των όρων υγιεινής, και τη δυνατότητα που δίνεται σε κάθε χώρα να λάβει μέτρα κατά περίπτωση για τον πάροχο από άλλη χώρα. Παρ' όλα αυτά όμως εξακολουθούν να εκφράζονται επιφυλάξεις για το γεγονός ότι ο τομέας δεν εξαιρείται συνολικά από την εφαρμογή της αρχής της χώρας καταγωγής, κάτι που ίσως ενδιέφερε και τη χώρα μας.

Ένα άλλο σημαντικό θέμα είναι πώς αντιμετωπίζεται η περίπτωση να ισχύει λιγότερο αυστηρό καθεστώς στο κράτος προέλευσης για την παροχή κάποιας υπηρεσίας και ο πάροχος από αυτό το κράτος να ανταγωνίζεται τον εγχώριο πάροχο, ο οποίος πρέπει να συμμορφώνεται σε αυστηρότερους όρους (reversed discrimination). Επίσης, το γεγονός ότι η οργάνωση του συστήματος υγείας κάθε χώρας φαίνεται να παίζει ρόλο στη δυνατότητα που αυτή έχει να εξάγει αντίστοιχες υπηρεσίες. Έτσι, οι χώρες των οποίων τα συστήματα υγείας στηρίζονται περισσότερο στον ιδιωτικό τομέα για την παροχή υγειονομικών υπηρεσιών, μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να εξάγουν αυτές τις ιδιωτικές υπηρεσίες σε άλλες χώρες.

Ενώ δικαιολογούνται αρκετές επιφυλάξεις για το ρυθμιστικό πλαίσιο που αναμένεται να προκύψει από την εφαρμογή της προτεινόμενης Οδηγίας, οι πιθανές επιπτώσεις της από την άποψη της διείσδυσης ξένων παρόχων στη χώρα μας δεν φαίνεται να δικαιολογούν σοβαρές ανησυχίες, ενώ οι προοπτικές διείσδυσης Ελλήνων σε άλλες χώρες παρουσιάζονται μάλλον ευνοϊκές.

Το ενδιαφέρον των απασχολούμενων ξένων υπηκόων στον τομέα της υγείας για εγκατάσταση στη χώρα μας ή παροχή υπηρεσιών με τους όρους που μέχρι σήμερα ίσχυαν είναι περιορισμένο. Η μεταβολή στη χρονική διάρκεια της παροχής υπηρεσιών προς το ευνοϊκότερο, σε συνδυασμό με τη χαλάρωση της υποχρέωσης δήλωσης στους ιατρικούς συλλόγους καθώς και τη δυνατότητα χρησιμοποίησης ιατρού, πιθανόν να μεταβάλει την ισχύουσα κατάσταση. Δεν προβλέπεται όμως ότι θα επηρεάσει σημαντικά την αγορά. Άλλωστε, σε ορισμένα επαγγέλματα του τομέα (κυρίως νοσοκόμες) παρατηρούνται ελλείψεις και η διευκόλυνση της μετακίνησης ίσως καλύψει κάποια κενά, αν και δεν αναμένονται σημαντικές αλλαγές, εφόσον αντίστοιχες ελλείψεις παρατηρούνται και σε άλλες χώρες της Ε.Ε. και τα επίπεδα αμοιβών στη χώρα μας δεν θεωρούνται ελκυστικά. Η προϋπόθεση της γνώσης της

γλώσσας λειτουργεί άλλωστε ανασταλτικά για κάτι τέτοιο. Περιορισμένο ενδιαφέρον ίσως υπάρξει για την άσκηση κάποιων επαγγελμάτων σε συνδυασμό με διακοπές ή για προσωρινή παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών σε συνεργασία με ιδιωτικούς φορείς παροχής υγειονομικών υπηρεσιών. Στο βαθμό που κάτι τέτοιο προχωρήσει, έστω και σε περιορισμένη κλίμακα, και υψηλού κύρους επαγγελματίες δραστηριοποιηθούν στην ελληνική αγορά, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε και για διάχυση της τεχνογνωσίας, καλύτερη ενημέρωση των εγχώριων επαγγελματιών και βελτίωση της παρεχόμενης υγειονομικής φροντίδας.

Πιθανή βελτίωση και επέκταση της δραστηριότητας ελληνικών επιχειρήσεων του υγειονομικού τομέα σε άλλες αγορές, μέσω των διευκολύνσεων που προκύπτουν από την υπό συζήτηση Οδηγία, αναμένεται να έχουν θετικές επιπτώσεις στην αγορά εργασίας των επαγγελματιών του τομέα της υγείας και κατ' επέκταση στην αγορά εργασίας γενικότερα, εφόσον άλλου είδους δραστηριότητες όπως η παραγωγή υγειονομικού υλικού, η χρήση μηχανημάτων ή εργαλείων κ.λπ. αναπτυχθούν παράλληλα από ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες ήδη δραστηριοποιούνται στο χώρο αυτό και θα κληθούν να ανταποκριθούν σε πιθανή αυξημένη ζήτηση.

Το θέμα της δυνατότητας πολλαπλής εγκατάστασης, εγκατάστασης δηλαδή των επαγγελματιών σε διάφορες χώρες της Ε.Ε., δημιουργεί κάποιο πρόβλημα με την ισχύουσα απαγόρευση από την ελληνική νομοθεσία της εγγραφής των ιατρών σε περισσότερους του ενός ιατρικούς συλλόγους και λειτουργίας αντίστοιχα ιατρείων σε περισσότερες περιοχές. Το ζήτημα πρέπει να διευκρινισθεί και να προχωρήσουν οι αντίστοιχες νομοθετικές ρυθμίσεις.

Οι πληθυσμιακοί περιορισμοί που ισχύουν για τα φαρμακεία, σε συνδυασμό με την υπεραξία και τα οφέλη που δημιουργούνται εξαιτίας τους στους κατόχους των αδειών και τις παρεμβάσεις που αφορούν στις αμοιβές των ενδιαμέσων διακίνησης και στις τιμές των φαρμάκων, θεωρούνται ως σημαντικές παρεμβάσεις στο χώρο της διακίνησης του φαρμάκου και έχουν σημαντικές επιπτώσεις τόσο στο ύψος της φαρμακευτικής δαπάνης, όσο και στην επιβάρυνση των καταναλωτών. Οποιοσδήποτε αποφάσεις όμως στην κατεύθυνση της απελευθέρωσης της αγοράς θα πρέπει να μελετηθούν προσεκτικά, λόγω των ενδεχόμενων επιπτώσεών τους στην κατανάλωση των φαρμάκων και τη φαρμακευτική δαπάνη, γιατί είναι γνωστό ότι, πέραν των αντικειμενικών παραγόντων, η κατανάλωση των φαρμάκων σχετίζεται και με παράγοντες της προσφοράς.

1.4.11 Κοινωνική ασφάλιση

Η υπό συζήτηση Οδηγία δεν επηρεάζει τον Κανονισμό 1408/71, που συντονίζει τα διαφορετικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης ή ασφάλειας στις χώρες-μέλη.

Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) με σχετικές αποφάσεις διεύρυνε το πεδίο της αποζημίωσης των ιατρικών δαπανών που έγιναν σε άλλη χώρα-μέλος και σε περιπτώσεις που δεν υπάρχει προηγούμενη άδεια από τις χώρες παραμονής, ανεξάρτητα από τη φύση του εθνικού συστήματος της χώρας παραμονής. Τα κράτη-μέλη δεν έχουν προσαρμόσει τη νομοθεσία τους, παρά το γεγονός ότι η νομολογία του ΔΕΚ εφαρμόζεται υποχρεωτικά στο εθνικό δίκαιο. Γι' αυτό κρίθηκε αναγκαίο οι αποφάσεις αυτές του ΔΕΚ να συμπεριληφθούν στην πρόταση Οδηγίας.

Το άρθρο 23 της πρότασης Οδηγίας επικυρώνει τις αποφάσεις του ΔΕΚ για κατάργηση της υποχρέωσης προηγούμενης παροχής άδειας για αποζημίωση μη νοσοκομειακής δαπάνης σε άλλο κράτος-μέλος, όπως και για υποχρέωση παροχής άδειας για νοσοκομειακή δαπάνη σε άλλο κράτος-μέλος σε περιπτώσεις αδυναμίας παροχής ιατρικής φροντίδας σε εύλογο χρονικό διάστημα. Επίσης, στο άρθρο 4 §10 επιχειρείται ο ορισμός της νοσοκομειακής περίθαλψης.

Η Ελλάδα με το μεικτό σύστημα ασθένειας, με παροχές «εις είδος» και με «απόδοση των δαπανών περίθαλψης» βάσει τιμολογίου, αντιμετωπίζει προβλήματα και υφίσταται επιπτώσεις προς δύο κατευθύνσεις:

- Επιπτώσεις ανάλογες με αυτές που αντιμετωπίζουν τα συστήματα με παροχές «εις είδος» των χωρών της Ε.Ε. Οι οικονομικές επιπτώσεις, γενικά, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι θα είναι περιορισμένες στη χώρα μας, λόγω των χαμηλών κρατικών τιμολογίων. Δηλαδή οι Έλληνες ασθενείς δεν θα πάνε στα κράτη-μέλη, εκτός εξαιρέσεων, χωρίς άδεια ή/και χωρίς τα αντίστοιχα έντυπα για ιατρική περίθαλψη, για να έρθουν να εισπράξουν το κρατικό τιμολόγιο (6,26 ή 8,11 €), ενώ θα έχουν πληρώσει πολύ περισσότερα. Οι ασθενείς αυτοί όμως θα πάνε για εξειδικευμένες και πολύ ακριβές εξετάσεις, για τις οποίες πολύ πιθανόν να μην έχουμε ούτε κρατικό τιμολόγιο, αφού πιθανόν να μην γίνονται ακόμη και στα μεγάλα νοσοκομεία της χώρας μας, και θα ζητήσουν να αποζημιωθούν από τα ασφαλιστικά ταμεία βάσει των υψηλών τιμολογίων του εξωτερικού.
- Προβλήματα άνισης μεταχείρισης μεταξύ ασθενών ασφαλισμένων του αρμόδιου ελληνικού φορέα, δηλαδή αυτών οι οποίοι χωρίς προηγούμενη άδεια λαμβάνουν μη νοσοκομειακή περίθαλψη από τις χώρες της Ε.Ε. και αυτών που λαμβάνουν την περίθαλψη αυτή από τη χώρα μας. Η πρώτη κατηγορία ασθενών δικαιούται απόδοσης των δαπανών περίθαλψης βάσει τιμολογίου, ενώ η δεύτερη κατηγορία δεν δικαιούται καμίας αποζημίωσης, αφού τα δικαιώματά τους εξαντλούνται στις παροχές «εις είδος». Δηλαδή, οι ασφαλισμένοι του ΟΓΑ, του ΙΚΑ και άλλων ταμείων έχουν δικαίωμα να αποζημιωθούν βάσει τιμολογίου για τη μη νοσοκομειακή περίθαλψη που θα έχουν από χώρα της Ε.Ε., αλλά δεν θα αποζημιωθούν βάσει τιμολογίου, εάν επιλέξουν ένα ιδιώτη γιατρό στη χώρα τους. Εάν υποθέσουμε ότι το δικαίωμα αυτό της αποζημίωσης επεκταθεί και στους ασθενείς που νοσηλεύονται στη χώρα τους, τότε οι επιπτώσεις στο σύστημα

ασφάλισης ασθένειας της χώρας μας θα ήταν τεράστιες και θα μιλούσαμε για ανατροπή ενός συστήματος που αναπτύχθηκε για πάνω από 50 χρόνια. Αν και δεν θεωρείται πολύ πιθανό να συμβεί κάτι τέτοιο, κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι δεν θα υπάρξουν πιεστικές διεκδικήσεις από συνδικαλιστικούς φορείς και ότι δεν θα έχουμε να αντιμετωπίσουμε αποφάσεις Δικαστηρίων (ελληνικών και του Ευρωπαϊκού) για επέκταση της απόδοσης των δαπανών για μη νοσοκομειακή περίθαλψη και όταν αυτή παρέχεται στην χώρα μας, βάσει τιμολογίου, στους ασφαλισμένους των ασφαλιστικών μας ταμείων.

Τέλος, επειδή προβλέπεται ότι οι Έλληνες πιθανόν να πάνε για νοσηλεία στο εξωτερικό χωρίς άδεια για εξειδικευμένες και πολύ ακριβές εξετάσεις, αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία για το ασφαλιστικό μας σύστημα είναι να οριοθετηθεί τι ακριβώς περιλαμβάνεται στη μη νοσοκομειακή περίθαλψη ή καλύτερα στη νοσοκομειακή περίθαλψη (άρθρο 4§10), ώστε να μην υποχρεωθούμε να πληρώσουμε ακριβές εξετάσεις, επειδή κάποιο κράτος-μέλος τις χαρακτηρίζει ως μη νοσοκομειακές και για τις οποίες θα έπρεπε να υπήρχε άδεια από την αντίστοιχη υγειονομική επιτροπή της χώρας μας.

Η Γενική Γραμματεία Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ως αρμόδια ελληνική αρχή η οποία εκπροσωπεί τη χώρα μας στη Διοικητική Επιτροπή για την Κοινωνική Ασφάλεια των Διακινουμένων Εργαζομένων (ΔΕΚΑΔΕ), με υπόμνημα προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκφράζει την ορθή άποψη ότι «το αρμόζον για λόγους ασφάλειας δικαίου, διαφάνειας και απρόσκοπτης εφαρμογής του συνόλου του κοινοτικού κεκτημένου πλαίσιο ενσωμάτωσης της πάγιας πλέον νομολογίας του Δικαστηρίου, στην οποία αναφέρεται η πρόταση της εξεταζόμενης Οδηγίας, είναι ο Κανονισμός 1408/71».

1.4.12 Πολιτιστικές υπηρεσίες

Σε πρώτη προσέγγιση οι επιπτώσεις της Οδηγίας, όσον αφορά στον τομέα των προσφερόμενων πολιτιστικών υπηρεσιών, φαίνεται να είναι συνολικά μάλλον αμελητέες. Ειδικότερα:

Σχετικά με τους *οργανωτές εκθέσεων* (ζωγραφικών, γλυπτικών, χαρακτικών) στις αίθουσες έργων τέχνης (γκαλερί), το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο δεν εμποδίζει την εγκατάσταση μη ελληνικών επιχειρήσεων στη χώρα ούτε άμεσα ούτε έμμεσα. Στην πράξη διοργανώνονται στην Ελλάδα περιστασιακά εκθέσεις από ξένους, μη μόνιμα εγκατεστημένους στη χώρα, χωρίς αυτοί να αντιμετωπίζουν προβλήματα. Επιπροσθέτως, αναφέρεται ότι μεταξύ των αιθουσών που λειτουργούν υπάρχει μία μη ελληνικής ιδιοκτησίας, χωρίς να υπάρχουν προβλήματα. Εν κατακλείδι, στην κατηγορία αυτή δεν αναμένεται να υπάρξουν επιπτώσεις από την εφαρμογή της Οδηγίας. Το ίδιο ισχύει και για τους *καλλιτεχνικούς πράκτορες* και τους *μουσικούς, τραγουδιστές και χορευτές* σε νυκτερινά κέντρα και παρόμοιους χώρους.

Σχετικά με τα πνευματικά δικαιώματα καλλιτεχνών (συγγραφείς, συνθέτες, μουσικοί, χορογράφοι-χορευτές κλασικού μπαλέτου και όπερας κ.λπ.) για δραστηριότητες που δεν αφορούν παροχή υπηρεσιών από κρατικό φορέα, γενικότερα το σχέδιο της Οδηγίας φαίνεται να είναι σε ορισμένες περιπτώσεις ασαφές ή να αφήνει ορισμένα ερωτήματα αναπάντητα σε σχέση με το θέμα της πνευματικής ιδιοκτησίας (άρθρο 17 §13). Το θέμα της χώρας προέλευσης δεν δημιουργεί πρόβλημα στις περιπτώσεις αυτές. Ο κύριος προβληματισμός εστιάζεται στη διατήρηση της διαδικασίας διαπίστωσης του ποιος (μεσολαβητής-πράκτορας) έχει νομίμως τα δικαιώματα για κάποιο πνευματικό έργο, δηλαδή τη διατήρηση της δυνατότητας να εξακριβώνεται η λεγόμενη «αλυσίδα ιδιοκτησίας». Ο φόβος που διατυπώνεται σχετικά είναι μήπως η Οδηγία δημιουργήσει ασάφειες και προβλήματα στη διαδικασία αυτή, με αποτέλεσμα να υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στην αγορά. Σε αυτή την περίπτωση, οι πιθανές επιπτώσεις θα οδηγήσουν σε προβλήματα όπως νομικές αντιπαραθέσεις (για το ποιος έχει ποια δικαιώματα), πιθανή έξαρση της παράνομης εμπορίας και γενικότερη ασάφεια και δυσλειτουργία της αγοράς.

1.4.13 Οπτικοακουστικά μέσα

Στον τομέα της *ραδιοτηλεόρασης* φαίνεται ότι, με βάση την υπό συζήτηση Οδηγία και την εξαγγελθείσα κυβερνητική πολιτική (Νόμος 3310/2005), ενδέχεται να τροποποιηθεί το σχετικό νομικό πλαίσιο. Αν επιβληθεί η άρση του ασυμβίβαστου (πράγμα που απαιτεί τροποποίηση του Συντάγματος, η οποία δεν είναι δυνατό να επέλθει σύντομα) και των λοιπών περιορισμών στον κύριο μέτοχο, είναι ενδεχόμενο κάποιοι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί να περιέλθουν υπό ξένο έλεγχο. Αυτό όμως δεν θα είναι κατ' ανάγκην επιζήμιο για τον τομέα και για τους θεατές (αφού ο κύριος σκοπός μιας επιχείρησης είναι το κέρδος, ασχέτως της εθνικότητας του ιδιοκτήτη), αρκεί να δημιουργηθούν όλες οι προϋποθέσεις συμμόρφωσης του προγράμματος προς το πνεύμα των νόμων και τις κοινοτικές οδηγίες. Για το σκοπό αυτό, οι μηχανισμοί ελέγχου του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης πρέπει να ενισχυθούν, ώστε αυτό να είναι σε θέση να ελέγχει αποτελεσματικά τη συμμόρφωση των τηλεοπτικών σταθμών στην κείμενη νομοθεσία και τους κανόνες δεοντολογίας. Ανάλογα ισχύουν και για το συστηματικό έλεγχο διαφάνειας της οικονομικής διαχείρισης των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. Με τις προϋποθέσεις αυτές, ίσως, μάλιστα, να είναι και επιθυμητή η παρουσία και ξένων επενδυτών στα ΜΜΕ διότι, πέρα από την εισροή κεφαλαίου, μπορεί να εισαχθούν πιο σύγχρονη τεχνογνωσία, καλύτερες μέθοδοι οργάνωσης και περισσότερο επαγγελματική νοοτροπία. Όλα αυτά μπορεί να δημιουργήσουν συνθήκες υγιέστερου ανταγωνισμού προς όφελος, τελικά, του καταναλωτικού κοινού. Δεν αναμένεται πάντως να εκδηλωθεί ενδιαφέρον ξένων επενδυτών για όσον καιρό θα ισχύουν οι τρέχοντες περιορισμοί ως προς τη σύνθεση του μετοχικού κεφαλαίου.

Γενικά, δεν αναμένονται αρνητικές επιπτώσεις από την ίση μεταχείριση Ελλήνων και αλλοδαπών παραγωγών στον τομέα του *κινηματογράφου*. Για παράδειγμα, η επιστροφή φόρου για ελληνόφωνες ταινίες αφορά ήδη και οποιονδήποτε ξένο παραγωγό που θα γυρίσει ελληνόφωνη ταινία. Η διατήρηση της διάκρισης όμως σε «ελληνόφωνες και μη» είναι ένα θέμα υπό διαπραγμάτευση, αφού οι περισσότερες χώρες της Ε.Ε. με επικεφαλής τη Γαλλία θα επιμείνουν στην ενίσχυση της δικής τους γλώσσας και πολιτιστικής κληρονομιάς. Αντίθετα, θεωρείται επιθυμητή η προσέλκυση ξένων παραγωγών, κυρίως για συμπαραγωγή, ως φορέων κεφαλαίου, τεχνογνωσίας, εξοπλισμού και διαφήμισης.

Η αρχή της χώρας καταγωγής δεν εφαρμόζεται στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και στα συγγενικά δικαιώματα. Εφόσον όμως στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας εμπέσει και το *licensing*, μπορεί να υπάρξουν προβλήματα από τις διατάξεις των άρθρων 14§3,4,8, 15§2α και 20§α σχετικά με την είσπραξη δικαιωμάτων, τους εδαφικούς περιορισμούς και την άρση της υποχρέωσης για εξασφάλιση άδειας. Αν εξασφαλισθεί ρητά η εξαίρεση του *licensing*, τότε δεν προβλέπεται να υπάρξουν σοβαρές συνέπειες στον τομέα *πολυμέσων* από την καθιέρωση της Οδηγίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΡΟΤΑΣΗ ΟΔΗΓΙΑΣ

2.1 Εισαγωγή

Οι υπηρεσίες παίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη σύγχρονη οικονομία. Παράγουν σχεδόν το 70% του ΑΕΠ και δημιουργούν ανάλογο μερίδιο των θέσεων απασχόλησης, ενώ προσφέρουν σημαντικές δυνατότητες οικονομικής μεγέθυνσης και δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης.

Η κατάργηση των εσωτερικών οικονομικών συνόρων στην Ε.Ε. πριν από μια δεκαετία, συνεισέφερε περίπου 900 δισ. € στο συλλογικό πλούτο της και συνέβαλε στη δημιουργία 2,5 εκατ. νέων θέσεων εργασίας³. Η εσωτερική αγορά της Ε.Ε. δεν λειτουργεί όμως ακόμα πλήρως. Υπάρχουν πολλά εμπόδια που εξακολουθούν να περιορίζουν τα οφέλη που θα μπορούσε να προκύψουν από αυτήν ιδιαίτερα στους κλάδους των υπηρεσιών. Στην ουσία δεν υπάρχει ακόμα πραγματική εσωτερική αγορά υπηρεσιών, παρεμποδίζοντας έτσι την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής οικονομίας κατά περισσότερο από το ήμισυ της. Ο συνεχιζόμενος κατακερματισμός της εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών και η συνακόλουθη έλλειψη ανταγωνισμού επηρεάζουν αρνητικά και το ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας στην Ε.Ε., ο οποίος στην περίοδο 1996-2000 δεν υπερέβη το 0,6% έναντι 1,5% για τις ΗΠΑ. Πέραν των εμποδίων και των φραγμών στην ελεύθερη διακίνηση υπηρεσιών, η διασυνοριακή κατανάλωση των υπηρεσιών παρεμποδίζεται και από την έλλειψη εμπιστοσύνης εκ μέρους των καταναλωτών.

Ο στόχος που έθεσε το Συμβούλιο της Λισσαβόνας για τη μεταμόρφωση της Ε.Ε., με ορίζοντα το 2010, στην πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης παγκοσμίως δεν μπορεί να επιτευχθεί παρά μόνον εάν επέλθουν βασικές αλλαγές που θα εξαλείψουν τα σύνορα της εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών. Το δυναμικό ανάπτυξης των υπηρεσιών δεν ήταν δυνατόν να αξιοποιηθεί πλήρως, όσο συνεχίζουν να ισχύουν τα πολυάριθμα εμπόδια που παρακωλύουν την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών μεταξύ των κρατών-μελών.

Γενικότερα, μετά από χρόνια σταθερής προόδου κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, ορισμένοι βασικοί δείκτες, που καταγράφουν το βαθμό της ολοκλήρωσης της ευρωπαϊκής αγοράς άρχισαν να κινούνται προς την αντίθετη από την επιθυμητή κατεύθυνση (η αξία του εμπορίου των μεταποιητικών προϊόντων στο εσωτερικό της Ε.Ε. άρχισε να κλονίζεται, οι τιμές στο σύνολο της Ε.Ε. έπαυσαν να

³ Έκθεση για την *Εσωτερική αγορά- δέκα χρόνια χωρίς σύνορα*, (SEC (2002)1417 της 07/01/2003).

συγκλίνουν, η Ε.Ε. επενδύει περισσότερο στον υπόλοιπο κόσμο από ό,τι ο υπόλοιπος κόσμος στην Ε.Ε.). Οι πτωτικές τάσεις που εμφανίζουν οι δείκτες μπορεί να οφείλονται σε κυκλικούς παράγοντες. Ωστόσο η Ε.Ε., στην προσπάθειά της να προλάβει τυχόν περαιτέρω επιδείνωση, θεωρεί απαραίτητη την άρση των εμποδίων, που έχουν εναπομείνει και δημιουργούν προβλήματα στη λειτουργία των αγορών και την κίνηση κεφαλαίων, και τον περιορισμό του κόστους του διασυνοριακού εμπορίου με στόχο να δοθεί νέα ώθηση στη διαδικασία ολοκλήρωσης της αγοράς.

Η πρόταση Οδηγίας για την απελευθέρωση του τομέα των υπηρεσιών στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά εντάσσεται σε αυτήν ακριβώς τη διαδικασία.

2.2 Βασικές αρχές της προτεινόμενης Οδηγίας

Η πρόταση Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά θεσπίζει ένα γενικό νομικό πλαίσιο εφαρμόσιμο, εκτός εξαιρέσεων, σε όλες τις οικονομικές δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών. Στόχος της Οδηγίας είναι η κατάργηση των εμποδίων στην ελεύθερη εγκατάσταση των παρόχων υπηρεσιών και στην ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών μεταξύ των κρατών-μελών και η προσφορά των απαραίτητων εγγυήσεων τόσο στους παρόχους όσο και στους αποδέκτες των υπηρεσιών.

Για την κατάργηση των εμποδίων στην *ελεύθερη εγκατάσταση* η πρόταση προβλέπει:

- Μέτρα διοικητικής απλούστευσης και ιδίως τη δημιουργία ενιαίων κέντρων εξυπηρέτησης, όπου ο πάροχος υπηρεσιών θα μπορεί να ολοκληρώσει τις διοικητικές διαδικασίες που προαπαιτούνται για να μπορεί να λειτουργήσει, χωρίς να χρειάζεται να καταφύγει σε άλλες υπηρεσίες σχετικά με τη δραστηριότητά του, καθώς και την υποχρέωση των κρατών-μελών η εν λόγω εξυπηρέτηση να μπορεί να διεκπεραιωθεί και με ηλεκτρονικά μέσα.
- Ορισμένες αρχές προς τις οποίες πρέπει να συμμορφώνονται τα συστήματα αδειοδότησης δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών ιδίως ως προς τις προϋποθέσεις και τις διαδικασίες χορήγησης άδειας.
- Την απαγόρευση ορισμένων ιδιαίτερα περιοριστικών νομικών απαιτήσεων, οι οποίες και ενδέχεται να ισχύουν ακόμα σε ορισμένα κράτη-μέλη.
- Την υποχρέωση αξιολόγησης της συμβατότητας ορισμένων άλλων νομικών απαιτήσεων με τους όρους που καθορίζονται στην Οδηγία, ιδίως όσον αφορά στην αναλογικότητα.

Για την κατάργηση των εμποδίων στην *ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών* η πρόταση προβλέπει:

- Τη θέσπιση της αρχής της χώρας προέλευσης, σύμφωνα με την οποία ο πάροχος υπηρεσιών υπάγεται μόνο στο δίκαιο της χώρας στην οποία είναι εγκατεστημένος

και τα άλλα κράτη-μέλη δεν δικαιούνται να περιορίζουν την παροχή υπηρεσιών από αυτόν στο έδαφός τους. Η αρχή αυτή συνοδεύεται από μια σειρά εξαιρέσεων γενικού χαρακτήρα ή προσωρινής ισχύος ή οι οποίες μπορεί να έχουν εφαρμογή κατά περίπτωση.

- Το δικαίωμα χρησιμοποίησης υπηρεσιών από παρόχους εγκατεστημένους σε άλλες χώρες-μέλη χωρίς οι χρήστες να παρεμποδίζονται από περιοριστικά μέτρα εκ μέρους της χώρας τους ή από διακριτική μεταχείριση εκ μέρους των δημόσιων αρχών ή ιδιωτικών φορέων. Ειδικότερα για τους ασθενείς, η Οδηγία διασαφηνίζει τις περιπτώσεις στις οποίες ένα κράτος-μέλος μπορεί να θέτει ως όρο κάλυψης δαπανών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, που παρασχέθηκε σε πολίτες του από παρόχους άλλων χωρών, την εκ των προτέρων από μέρους του σχετική έγκριση.
- Μηχανισμούς παροχής βοήθειας σε χρήστες υπηρεσιών από παρόχους εγκατεστημένους σε άλλες χώρες-μέλη.
- Ειδικές διατάξεις σχετικά με την απόσπαση εργαζομένων από πάροχο ενός κράτους-μέλους σε άλλο κράτος (κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των δύο χωρών όσον αφορά στις προβλεπόμενες διαδικασίες επίβλεψης και ελέγχου).

Προκειμένου να εδραιωθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών-μελών, η οποία είναι αναγκαία για την κατάργηση των εν λόγω εμποδίων, η Οδηγία προβλέπει:

- Την εναρμόνιση των νομοθεσιών για την εξασφάλιση ισοδύναμης προστασίας του γενικού συμφέροντος σχετικά με τα καίρια ζητήματα, όπως η προστασία των καταναλωτών, ιδίως όσον αφορά στις υποχρεώσεις πληροφόρησης εκ μέρους του παρόχου, την επαγγελματική ασφάλιση, τις δραστηριότητες πολλαπλών ειδικοτήτων, τη διευθέτηση των διαφορών και την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με την αξιοπιστία του παρόχου.
- Ενισχυμένη αμοιβαία συμπαράσταση μεταξύ των εθνικών αρχών για την εξασφάλιση αποτελεσματικού ελέγχου των δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών, στη βάση μιας σαφούς κατανομής των ρόλων μεταξύ των κρατών-μελών και των υποχρεώσεων συνεργασίας μεταξύ τους.
- Μέτρα που προάγουν την ποιότητα των υπηρεσιών, όπως η εθελοντική πιστοποίηση των δραστηριοτήτων, κώδικες συμπεριφοράς που ευνοούν την ποιότητα, ή η συνεργασία μεταξύ των εμπορικών και επαγγελματικών επιμελητηρίων.
- Την ενθάρρυνση της κατάρτισης κωδίκων δεοντολογίας από τα ενδιαφερόμενα μέρη σε κοινοτικό επίπεδο για συγκεκριμένα ζητήματα συμπεριλαμβανομένου ειδικότερα και του θέματος των δραστηριοτήτων ενημέρωσης και διαφήμισης παρόχων που ανήκουν σε νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα.

Η Οδηγία στηρίζεται σε μια δυναμική προσέγγιση. Ορισμένα από τα μέτρα που προβλέπονται θα τεθούν σε ισχύ σταδιακά, ενώ σκοπός είναι να προσαρμόζεται το περιεχόμενό της στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Η Οδηγία καθιερώνει ένα νομικό πλαίσιο με στόχο να διευκολυνθούν οι όροι εγκατάστασης και διασυνοριακής παροχής υπηρεσιών, το οποίο βασίζεται σε ένα συνδυασμό αμοιβαίας αναγνώρισης, διοικητικής συνεργασίας, εναρμόνισης, όπου αυτά είναι απολύτως αναγκαία, και ενθάρρυνσης των ευρωπαϊκών κωδίκων δεοντολογίας/ επαγγελματικών κανόνων.

2.3 Κατάργηση των εμποδίων στην ελεύθερη εγκατάσταση

2.3.1 Διοικητική απλούστευση - Ενιαίο Κέντρο Εξυπηρέτησης

Η διοικητική απλούστευση, που προβλέπεται στην Οδηγία, είναι κάτι που έχει γίνει αποδεκτό από τα κράτη-μέλη. Σε πολλές χώρες ήδη λειτουργούν ή έχουν ήδη αναληφθεί πρωτοβουλίες στην κατεύθυνση της δημιουργίας ενιαίων κέντρων εξυπηρέτησης για ορισμένες διαδικασίες, ανάλογα με τις ανάγκες κάθε χώρας και τη σχετική εμπειρία τους.

Οι διαδικασίες, ο τρόπος οργάνωσης και η πυκνότητα των προβλεπόμενων ενιαίων κέντρων εξυπηρέτησης παραμένουν στη δικαιοδοσία κάθε κράτους-μέλους. Αναπτύσσεται κάποιος προβληματισμός, στα πλαίσια και της προβλεπόμενης απαραίτητης συνεργασίας μεταξύ των κρατών, για την καλύτερη οργάνωση της διαδικασίας αυτής, μέσω ανταλλαγής απόψεων και της εμπειρίας των διαφόρων χωρών, της αξιολόγησης των ήδη λειτουργούντων και τον εντοπισμό τυχόν προβλημάτων στην οργάνωση ή τη λειτουργία τους. Οι πρωτοβουλίες αυτές αναμένεται να λειτουργήσουν θετικά στην κατεύθυνση της καλύτερης κατανόησης του τρόπου λειτουργίας των κρατών-μελών, στην αποφυγή λαθών και στην αποτελεσματικότερη οργάνωση και λειτουργία των προβλεπόμενων ενιαίων κέντρων εξυπηρέτησης.

2.3.2 Έκθεση αμοιβαίας αξιολόγησης

Στην Οδηγία προβλέπεται η υποβολή Έκθεσης αξιολόγησης (άρθρο 41), η οποία πρέπει να παρέχει πληροφορίες σχετικά με αυτά που προβλέπονται στα ακόλουθα άρθρα:

- *άρθρο 9 §2* σχετικά με τα συστήματα αδειοδότησης. Κάθε κράτος-μέλος πρέπει να αναφέρει τα συστήματα αδειοδότησής του και να αιτιολογεί τη συμβατότητά τους με τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 1 του ίδιου άρθρου. Δηλαδή, τα κράτη-μέλη δεν μπορούν να εξαρτούν την πρόσβαση σε δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών και την άσκησή τους από σύστημα αδειοδότησης παρά μόνον εάν πληρούνται οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

- α) το σύστημα αδειοδότησης δεν εισάγει διακρίσεις ή άνιση μεταχείριση μεταξύ παρόχων,
- β) η ύπαρξη συστήματος αδειοδότησης δικαιολογείται αντικειμενικά από επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος,
- γ) ο επιδιωκόμενος στόχος δεν μπορεί να επιτευχθεί από ένα λιγότερο περιοριστικό μέτρο, κυρίως επειδή οι εκ των υστέρων έλεγχοι δεν μπορεί να είναι αποτελεσματικοί.
- *άρθρο 15 §4* σχετικά με τις απαιτήσεις που υπόκεινται σε αξιολόγηση. Δηλαδή, τα κράτη-μέλη πρέπει να αναφέρουν:
 - α) τις ρυθμίσεις τις οποίες προτίθενται να διατηρήσουν και τους λόγους για τους οποίους κρίνουν ότι συμβιβάζονται με τις προϋποθέσεις που ορίζονται στην παράγραφο 3 του ιδίου άρθρου (μη εισαγωγή διακρίσεων, αναγκαιότητα, αναλογικότητα),
 - β) τις απαιτήσεις που κατάργησαν ή κατέστησαν λιγότερο επιβαρυντικές.
 - *άρθρο 30 §4* σχετικά με τις δραστηριότητες πολλαπλών ειδικοτήτων. Δηλαδή, τα κράτη-μέλη πρέπει να δηλώσουν τις κατηγορίες των παρόχων που υπόκεινται σε απαιτήσεις που τους υποχρεώνουν να ασκούν αποκλειστικά συγκεκριμένη δραστηριότητα ή που περιορίζουν την από κοινού ή σε εταιρική σχέση άσκηση διαφορετικών δραστηριοτήτων, το περιεχόμενο των απαιτήσεων και τους λόγους για τους οποίους θεωρούν ότι είναι αιτιολογημένες.

2.4 Ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών

2.4.1 Αρχή της χώρας καταγωγής

Η αρχή της χώρας καταγωγής, σύμφωνα με την οποία για τον πάροχο υπηρεσιών ισχύει το δίκαιο της χώρας όπου είναι εγκατεστημένος⁴, αποτελεί βασικό στοιχείο της υπό συζήτηση Οδηγίας. Θα έχει εφαρμογή στη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών και σημαίνει ότι ο πάροχος εγκατεστημένος σε μια χώρα-μέλος θα έχει το δικαίωμα να παρέχει υπηρεσίες σε χρήστες σε άλλες χώρες-μέλη, χωρίς οι αρχές των χωρών αυτών να έχουν το δικαίωμα να του θέτουν όρους ή να έχουν από αυτόν απαιτήσεις άλλες εκτός από εκείνες που προβλέπονται από το δίκαιο της χώρας προέλευσης.

Η αρχή αυτή θα εφαρμόζεται σε συνδυασμό με άλλα κοινοτικά μέσα και, όπως ήδη αναφέρθηκε, με μια σειρά εξαιρέσεων ή παρεκκλίσεων (γενικές παρεκκλίσεις, μεταβατικές παρεκκλίσεις και παρεκκλίσεις κατά περίπτωση).

Η αρχή της χώρας καταγωγής εγείρει μια σειρά από θέματα που χρήζουν διευκρινίσεων και περαιτέρω επεξεργασίας όπως:

⁴ Εκτός αν ρητά συνομολογείται σε διμερείς συμβάσεις ότι θα ισχύει άλλο δίκαιο.

- Νομικά θέματα σε σχέση με την ισχύ του Διεθνούς Ιδιωτικού Δικαίου, στο βαθμό που δεν έχει προχωρήσει η εναρμόνιση των νομοθεσιών ή τουλάχιστον δεν υπάρχει επαρκής βαθμός ομοιότητας μεταξύ των κρατών-μελών σε όλα τα θέματα ή σε όλους τους τομείς που καλύπτει η υπό συζήτηση Οδηγία. Αναπτύσσεται προβληματισμός για την ανάγκη περαιτέρω διευκρινίσεων, λεπτομερέστερων αναφορών κατά περίπτωση, μέσα στην Οδηγία. Εκφράζονται ανησυχίες για πιθανές στρεβλώσεις που θα δημιουργηθούν στην αγορά, εφόσον οι καταναλωτές και οι εγχώριοι επιχειρηματίες θα βρίσκονται αντιμέτωποι με διαφορετικά νομοθετικά καθεστώτα και εμπορικές πρακτικές, στο βαθμό που δεν έχει γίνει πλήρης εναρμόνιση, ανάλογα με την καταγωγή του παρόχου της υπηρεσίας (συμβάσεις, συμβόλαια απασχόλησης).
- Τίθενται θέματα χειρισμού κακής πρακτικής εκ μέρους του παρόχου (αθέμιτος ανταγωνισμός, μόλυνση περιβάλλοντος κ.λπ.) και της δυνατότητας που πιθανόν δίνεται στον πάροχο κάποιας υπηρεσίας να επιλέγει ως χώρα εγκατάστασης εκείνη που θέτει χαμηλότερα επίπεδα προστασίας και να εξάγει αυτά τα επίπεδα σε άλλες χώρες.

Η συζήτηση για τα παραπάνω θέματα είναι ακόμα σε εξέλιξη.

2.4.2 Συνεργασία μεταξύ των χωρών

Η συνεργασία μεταξύ των χωρών δεν αποτελεί μόνο απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή της αρχής της χώρας καταγωγής, αλλά είναι και μια νέα προσέγγιση στις σχέσεις μεταξύ των κρατών-μελών που θα στηρίζεται κυρίως στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και όχι τόσο στη λεπτομερή εναρμόνιση. Αυτό σημαίνει ότι το κάθε κράτος θα εποπτεύει την παροχή υπηρεσιών τόσο όταν αυτή παρέχεται στη χώρα του, όσο και όταν αυτή παρέχεται σε άλλο κράτος-μέλος. Επειδή στην Οδηγία καλύπτεται μια ευρεία ποικιλία δραστηριοτήτων, οι τρόποι διασφάλισης του ελέγχου αυτού και της εξασφάλισης παροχής υψηλής ποιότητας υπηρεσιών θα πρέπει να εξετασθούν περαιτέρω, και η συνεργασία θα πρέπει να είναι στενή για την επίλυση προβλημάτων που πιθανόν θα προκύψουν.

Ήδη προβλέπεται, στα πλαίσια της σουηδικής έρευνας, πιλοτικό σχέδιο σχετικά με τη διοικητική συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών, το οποίο περιλαμβάνει την ανταλλαγή απόψεων και άριστων πρακτικών μεταξύ των κρατών-μελών που συμμετέχουν στην ομάδα εργασίας (ή άλλων που το επιθυμούν). Στόχος της πρωτοβουλίας είναι να βοηθήσει τα κράτη-μέλη να μάθουν το ένα από το άλλο, να δημιουργήσουν μια άτυπη πληροφόρηση και να κατανοήσουν καλύτερα το διαφορετικό τρόπο που λειτουργούν, και να εξετασθεί αν σήμερα υπάρχουν προβλήματα και αν η προτεινόμενη Οδηγία θα λύσει κάποια από αυτά. Με τον τρόπο αυτό θα γίνουν εκτιμήσεις για το πώς η διοικητική συνεργασία θα επιλύσει ή θα

διευκολύνει την κατάσταση και τι είδους επαφές είναι απαραίτητο να έχουν οι διάφορες αρμόδιες υπηρεσίες (όπως για παράδειγμα γίνεται με το σύστημα Solvit).

2.4.3 Πεδίο εφαρμογής

Η Οδηγία θεσπίζει τις γενικές διατάξεις που διευκολύνουν την ελεύθερη εγκατάσταση των παρόχων υπηρεσιών και την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών παρόχων εγκατεστημένων σε κράτος-μέλος.

Σαφής αναφορά για το ποιες ακριβώς υπηρεσίες καλύπτει η προτεινόμενη Οδηγία δεν υπάρχει. Η ανάγκη ύπαρξης κάποιου, έστω και ενδεικτικού, καταλόγου έχει επισημανθεί σε διάφορες συναντήσεις στα πλαίσια της επεξεργασίας του σχεδίου. Η Οδηγία (όπως παρουσιάζεται και στην τροποποιημένη μορφή της από την Ολλανδική Προεδρία) διασαφηνίζει τους τομείς που εξαιρούνται και αυτοί είναι:

- α) οι υπηρεσίες τραπεζικής, πιστωτικής, ασφαλιστικής ή επενδυτικής φύσης ή υπηρεσίες σχετικές με τις επαγγελματικές ή ατομικές συντάξεις ή με πληρωμές,
 - β) οι υπηρεσίες και τα δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και οι συναφείς πόροι και υπηρεσίες που ρυθμίζονται ή αναφέρονται στις Οδηγίες 2002/19/EC, 2002/20/EC, 2002/21/EC, 2002/22/EC και 2002/58/EC του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου,
 - γ) οι υπηρεσίες μεταφορών και
 - δ) οι δραστηριότητες που ρυθμίζονται από το άρθρο 45 της Συνθήκης της Ρώμης.
- Επίσης, η Οδηγία δεν εφαρμόζεται στον τομέα της φορολογίας, με εξαίρεση την απαγόρευση διακρίσεων που προβλέπονται στα άρθρα 14 και 20.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Εισαγωγή

Η βασική παραδοχή, η οποία και αποτελεί την αφετηρία της προσπάθειας απελευθέρωσης της αγοράς των υπηρεσιών, είναι ότι οι διάφοροι φραγμοί που υπάρχουν και εμποδίζουν τις επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες σε κάποιο κράτος-μέλος αφενός να παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε άλλο κράτος-μέλος και αφετέρου να εγκαθίστανται ελεύθερα σε αυτό επηρεάζουν αρνητικά την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την ανταγωνιστικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύμφωνα με την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται στο σχέδιο της Οδηγίας, η άρση των εμποδίων και η απελευθέρωση της αγοράς υπηρεσιών θα έχουν θετικά αποτελέσματα σε διάφορους τομείς. Ειδικότερα, προσδοκείται ότι θα υπάρξουν οφέλη στο εμπόριο, στις επενδύσεις, στην απασχόληση, στην παραγωγικότητα των εργαζομένων, στην ανταγωνιστικότητα και βιωσιμότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, στην εφαρμογή καινοτομιών, στο εισόδημα και στους καταναλωτές με την παροχή καλύτερης ποιότητας υπηρεσιών και τη διαμόρφωση χαμηλότερων τιμών. Αναμένεται δηλαδή βελτίωση τέτοιας έκτασης, ώστε να συνεπάγεται άνοδο του γενικού επιπέδου της ευημερίας των πολιτών της Ε.Ε.

Τα εμπόδια που αναφέρονται είναι διττής μορφής: νομικά και διοικητικά. Σύμφωνα με το σχέδιο, η προτεινόμενη Οδηγία θα άρει ορισμένα από τα εμπόδια αυτά αμέσως, ενώ παράλληλα θα δημιουργήσει ένα πλαίσιο στο οποίο, μέσα σε τακτά χρονικά διαστήματα και επί τη βάσει της συναινετικής αξιολόγησής τους από τα κράτη-μέλη, την Επιτροπή και τους λοιπούς ενδιαφερομένους, θα αρθούν και τα υπόλοιπα.

Πάντως, στο σκεπτικό που αναπτύσσεται γίνεται παραδεκτό ότι θα υπάρξουν και κάποια κόστη ως αποτέλεσμα εφαρμογής της Οδηγίας. Υποστηρίζεται όμως ότι στα μεν κράτη-μέλη τα κόστη εφαρμογής της Οδηγίας θα είναι μικρότερα από τα οφέλη, ενώ στις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών θα είναι οριακά σε σύγκριση με τα αντίστοιχα οφέλη.

3.2 Προσεγγίσεις στην εκτίμηση των επιπτώσεων

Οι προσδοκώμενες επιπτώσεις της Οδηγίας απελευθέρωσης της εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών παρουσιάζονται αναλυτικά σε κείμενο εργασίας της Επιτροπής, το οποίο συνοδεύει το σχέδιο της Οδηγίας⁵. Στην έκθεση αυτή εξειδικεύονται οι

⁵ «Extended Impact Assessment of Proposal for a Directive on Services in the Internal Market», Commission Staff Working Paper {COM(2004)2 final}, 13/1/2004.

προσδοκώμενες οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, τις οποίες θα έχει η εφαρμογή της Οδηγίας, ενώ επιπρόσθετα εξετάζονται θέματα σχετικά με τη μεθόδευση της εφαρμογής της, την παρακολούθηση των επιπτώσεών της και την εκ των υστέρων (ex post) αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της.

Στο τέλος της αξιολόγησης γίνεται ιδιαίτερη μνεία για τα προβλήματα και τις ελλείψεις που υπάρχουν σχετικά με τα στατιστικά στοιχεία, τα οποία αναφέρονται στον τομέα των υπηρεσιών και τις δυσκολίες που αυτά συνεπάγονται για τη λεπτομερή ποσοτική εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων.

Στα πλαίσια αυτά το εμπόριο των υπηρεσιών ταξινομείται σε τέσσερις κατηγορίες: παροχή υπηρεσιών από μία χώρα σε άλλη (I), κατανάλωση στην αλλοδαπή (II), άμεσες επενδύσεις στην αλλοδαπή (III) και παροχή υπηρεσιών μέσω προσωρινής εγκατάστασης ξένων εργατών (IV) και εξετάζονται οι ελλείψεις στοιχείων διαφόρων υπηρεσιών κατά κατηγορία.

Όσον αφορά στα στατιστικά στοιχεία που αναφέρονται στην πρώτη (I) κατηγορία, παρατηρείται ότι δεν καλύπτουν την αξία των υπηρεσιών που παρέχονται από επιχειρήσεις οι οποίες δεν ταξινομούνται ως επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών καθώς και την αξία των υπηρεσιών που ενσωματώνονται στο εμπόριο αγαθών. Σε σχέση με τη δεύτερη (II) κατηγορία παρατηρείται ότι δεν γίνονται διακρίσεις ανάλογα με το σκοπό των ταξιδιών (ταξίδια αναψυχής ή εργασίας), ενώ επίσης δεν αφαιρείται από τα υπάρχοντα στοιχεία της αξίας των υπηρεσιών η αξία των αγαθών που αγοράζονται στην αλλοδαπή. Σε σχέση με την τρίτη (III) κατηγορία, υπάρχουν προβλήματα και ασάφειες σχετικά με τον τρόπο μέτρησης των επενδύσεων στην αλλοδαπή ενώ, τέλος, σε σχέση με την τέταρτη (IV) κατηγορία, υπάρχουν γενικότερα προβλήματα ορισμών και μεθοδολογίας στις μετρήσεις.

Ως αποτέλεσμα ίσως των προβλημάτων αυτών η πρώτη αυτή προσπάθεια εξέτασης των επιπτώσεων της Οδηγίας περιορίζεται κυρίως στην αναφορά συνολικών στοιχείων, τα οποία αναδεικνύουν είτε τη σημασία των υπηρεσιών από την άποψη της δημιουργίας εισοδημάτων ή θέσεων απασχόλησης, είτε την υστέρηση που παρουσιάζει ως προς ορισμένους δείκτες η Ευρωπαϊκή Ένωση σε σχέση με τις ΗΠΑ.

Η ανάλυση αυτή των επιπτώσεων καλύπτει την οικονομία, κοινωνικά θέματα, το περιβάλλον και το δημόσιο τομέα και, σε γενικές γραμμές, χαρακτηρίζεται από μεγάλη αισιοδοξία όσον αφορά στα αναμενόμενα αποτελέσματα. Τα στοιχεία της πρότασης της Οδηγίας που εξετάζονται είναι η διοικητική απλοποίηση (καθιέρωση ενός μοναδικού σημείου επαφής), η μείωση των προϋποθέσεων αδειοδότησης και η διαφάνειά τους, η άρση ή επανεξέταση των λοιπών εμποδίων, η αρχή της χώρας προέλευσης (καταγωγής), η διασαφήνιση των δικαιωμάτων των χρηστών των υπηρεσιών, η διευκόλυνση της μετακίνησης των (προσωρινά) εργαζομένων, η εναρμόνιση των ποιοτικών απαιτήσεων, η συνεργασία

μεταξύ των αρχών των κρατών-μελών της Ε.Ε. και η διαδικασία της περαιτέρω σύγκλισης.

Στα πλαίσια αυτά εξετάζονται οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις στους παρόχους υπηρεσιών, στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, στην καινοτομία και στην παραγωγικότητα, στους καταναλωτές, στην παραοικονομία, στην ανάπτυξη και στην απασχόληση, και τέλος στην οικονομική συνοχή και στις νεοεισελθούσες στην Ε.Ε. χώρες. Όπως δε αναφέρθηκε, σε όλες τις περιπτώσεις οι επιπτώσεις αναμένεται ότι θα είναι θετικές, αν και δεν παραγνωρίζεται το γεγονός ότι θα υπάρξουν και ορισμένα, βραχυχρόνια ή μικρά, κόστη.

Οι επιπτώσεις στο περιβάλλον εξετάζονται χωριστά και γίνεται η εκτίμηση ότι δεν θα είναι σημαντικές. Αντίθετα, πιο σημαντικές προσδοκάται ότι θα είναι οι επιπτώσεις στη δημόσια διοίκηση, όπου αναφέρονται αρκετά βραχυχρόνια κόστη, κυρίως λόγω των αναγκών που θα προκύψουν από την ίδρυση και εύρυθμη λειτουργία των ενιαίων κέντρων εξυπηρέτησης (μοναδικών σημείων επαφής). Τα κόστη όμως αυτά θεωρείται ότι θα αντισταθμισθούν με το παραπάνω από τα μακροχρόνια οφέλη που θα προκύψουν.

Η αξιολόγηση αυτή των οικονομικών επιπτώσεων του σχεδίου της Οδηγίας, που έγινε από την Επιτροπή, φαίνεται ότι δημιούργησε κάποια ερωτηματικά ή τουλάχιστον ότι δεν ικανοποίησε πλήρως. Έτσι, συστήθηκε μία ομάδα εργασίας κρατών-μελών, με επικεφαλής τη Σουηδία, με στόχο την «αξιολόγηση των επιπτώσεων της αξιολόγησης των επιπτώσεων της Επιτροπής»⁶. Τα μέλη της ομάδας εργασίας ανέλαβαν να εξετάσουν με κριτικό μάτι την αξιολόγηση των επιπτώσεων που έγινε από την Επιτροπή, να αναφέρουν πού συμφωνούν, να προσδιορίσουν τυχόν ελλείψεις και να επισημάνουν θέματα που είτε δεν αναφέρονται είτε δεν αναπτύσσονται ικανοποιητικά. Επίσης, ανέλαβαν να ελέγξουν εμπειρικά, με την εξέταση μιας συγκεκριμένης «πιλοτικής» περίπτωσης, τις διοικητικές διαδικασίες που απαιτούνται σε κάθε χώρα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει κάποιος πάροχος υπηρεσιών προκειμένου να δραστηριοποιηθεί σε άλλο κράτος-μέλος.

Στα πλαίσια αυτά έγιναν διάφορες παρατηρήσεις που είχαν ως στόχο τη βελτίωση της αξιολόγησης επιπτώσεων που έγινε από την Επιτροπή⁷ χωρίς όμως να αλλάξει η βασική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε. Μεταξύ των θεμάτων που εθίχθησαν είναι εάν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των φραγμών που αίρονται από την Οδηγία και της βιώσιμης ανάπτυξης (sustainable growth) -η απάντηση που δίνεται φαίνεται να είναι αρνητική- εάν εξετάστηκαν σε ικανοποιητικό βαθμό οι επιπτώσεις στο περιβάλλον, τι επιπτώσεις θα υπάρξουν στη ζήτηση υπηρεσιών, εάν το υπάρχον

⁶ Βλέπε έγγραφο του Sub-Group Services, Ministry of Foreign Affairs, Sweden, 5 July 2004.

⁷ Μέχρι σήμερα δεν διαθέτουμε τις συνεισφορές όλων των μελών της ομάδας. Από την άλλη πλευρά, παρατηρήσεις στη μελέτη της Επιτροπής έγιναν και από κράτη της Ε.Ε., μη μέλη της συσταθείσας ομάδας.

σύστημα κανονισμών στην Ε.Ε. επηρεάζει τη θνησιμότητα των νέοδημιουργούμενων επιχειρήσεων -και εδώ η απάντηση φαίνεται να είναι αρνητική-, και τι επιπτώσεις θα υπάρξουν στην καινοτομία, στην έρευνα και στην ανάπτυξη. Επιπρόσθετα αναφέρθηκε η άποψη ότι είναι πολύ νωρίς να γίνουν εκτιμήσεις των επιπτώσεων για τα νέα κράτη-μέλη, τα οποία ίσως αντιμετωπίσουν υψηλότερα κόστη προσαρμογής βραχυχρονίως, ενώ τονίσθηκε η σημασία της διοικητικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών ως προϋπόθεσης για την επιτυχή εφαρμογή της Οδηγίας.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει εδώ στην προσέγγιση που χρησιμοποίησε για τον προσδιορισμό των επιπτώσεων η Ιρλανδία και ειδικότερα το FORFAS (το εθνικό συμβουλευτικό όργανο της χώρας αυτής για θέματα πολιτικής, επιχειρήσεων, εμπορίου κ.λπ.). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, περαιτέρω απελευθέρωση του εμπορίου αναμένεται να έχει πέντε ειδών επιδράσεις στην ιρλανδική οικονομία: ευκολότερη πρόσβαση στις αγορές των άλλων κρατών-μελών, μεγαλύτερο ανταγωνισμό από ξένες επιχειρήσεις στην ιρλανδική αγορά, μείωση των τιμών και άρα βελτίωση του επιπέδου ευημερίας, επίδραση από την αλλαγή του κανονιστικού πλαισίου (αύξηση ανταγωνισμού αλλά και διευκολύνσεις από την απλοποίηση του συστήματος), και δυναμικές επιδράσεις που θα προκύψουν μακροχρόνια. Με βάση αυτή την ταξινόμηση, το FORFAS χρησιμοποίησε ένα υπόδειγμα γενικής ισορροπίας για να προσδιορίσει ποσοτικά τις επιπτώσεις στην Ιρλανδία, στη Γερμανία, στο Ηνωμένο Βασίλειο, στις νέες χώρες-μέλη της Ε.Ε. και στον υπόλοιπο κόσμο, στα δύο πρώτα από τα αναμενόμενα πέντε είδη επιπτώσεων. Καταλήγει δε σε μία ιεράρχηση των επιπτώσεων ανά τομέα (πρωτογενής, δευτερογενής και εννέα κατηγορίες υπηρεσιών) για κάθε μία από τις εξεταζόμενες χώρες/ομάδες χωρών.

Στη συνέχεια η Επιτροπή επανήλθε με ένα πιο εξειδικευμένο κείμενο για την αξιολόγηση των επιπτώσεων της Οδηγίας⁸, στο οποίο βελτιώνει την προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε στην πρώτη της προσπάθεια. Στόχος της Επιτροπής είναι η βελτίωση της ποιότητας των μελετών αξιολόγησης επιπτώσεων.

Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια της δεύτερης αυτής προσέγγισης της Επιτροπής, διευρύνεται η αξιολόγηση των επιπτώσεων στην ανταγωνιστικότητα με την προσπάθεια εξέτασης επιπρόσθετων σχετικών δεικτών, ενώ τονίζεται η ανάγκη εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας, δηλαδή της σκοπιμότητας της εξέτασης μόνο των σημαντικότερων επιπτώσεων. Επιπρόσθετα, επιδιώκεται η βελτίωση της διαφάνειας με την καθιέρωση των «οδικών χαρτών» (roadmaps) στους οποίους περιγράφεται ο τρόπος της αξιολόγησης των επιπτώσεων για κάθε συγκεκριμένη

⁸ «Impact Assessment: New Steps» (In Support of Competitiveness and Sustainable Development), Commission Staff Working Paper, SEC (2004) 1377, 21/10/2004.

πρόταση που γίνεται, ενώ τονίζεται η ανάγκη οι επιπτώσεις να εκτιμώνται ποσοτικά και να υπάρχουν εκτιμήσεις κόστους και οφέλους σε χρηματικά μεγέθη. Η υποχρέωση να γίνεται αξιολόγηση επιπτώσεων για κάθε πρόταση νόμου ή οδηγίας της Ένωσης αυξάνει τη διαφάνεια. Τέλος, προβλέπεται η διάθεση των απαραίτητων πόρων και ενθαρρύνεται η χρησιμοποίηση ειδικών επιστημόνων για τη βελτίωση των μελετών αξιολόγησης των επιπτώσεων.

Πέρα από τις γενικές αρχές που τίθενται και τους τομείς που καλύπτονται (οικονομικός, κοινωνικός, περιβάλλον), το νέο κείμενο περιλαμβάνει επίσης σειρά ενδεικτικών ερωτήσεων που πρέπει να απαντηθούν από τους ενδιαφερομένους στα πλαίσια μιας επαρκούς αξιολόγησης των επιπτώσεων. Οι ερωτήσεις αυτές αφορούν τόσο γενικά θέματα αναφορικά με το προτεινόμενο κατά περίπτωση μέτρο (π.χ. τι πρόβλημα πρόκειται να επιλυθεί, ποιος ο στόχος του μέτρου, τι άλλες εναλλακτικές λύσεις υπάρχουν, πώς θα παρακολουθηθούν οι επιπτώσεις κ.λπ.) όσο και ειδικά θέματα σχετικά με τις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντολογικές επιπτώσεις.

Πιο αναλυτική είναι η προσπάθεια εκτίμησης των οικονομικών επιπτώσεων της Οδηγίας που έγινε από τους H. Kox, A. Lejour και R. Montizaan (2004)⁹. Οι συγγραφείς αυτοί χρησιμοποιούν ένα οικονομετρικό υπόδειγμα και εκτιμούν τις επιπτώσεις της Οδηγίας στο ισοζύγιο του εμπορίου υπηρεσιών και στις ξένες άμεσες επενδύσεις στις υπηρεσίες για την Ε.Ε. συνολικά και για τα διάφορα κράτη-μέλη ξεχωριστά. Χρησιμοποιώντας τη βάση δεδομένων του ΟΟΣΑ με πληθώρα ποιοτικών στοιχείων, από σχετικά ερωτηματολόγια που έχουν συμπληρωθεί από τις επιχειρήσεις και τους φορείς διαφόρων χωρών, για τις επιχειρήσεις του τομέα των υπηρεσιών διαμορφώνει ένα σύνθετο δείκτη διοικητικών εμποδίων. Στη συνέχεια υπολογίζει τις επιπτώσεις στους δύο προαναφερθέντες τομείς από την άρση των εμποδίων και τη μείωση της ετερογένειας του ρυθμιστικού πλαισίου μεταξύ των χωρών, που είναι και οι αιτίες των χαμηλών επιδόσεων τόσο για το σύνολο της Ε.Ε. όσο και για τις επιμέρους χώρες. Το υπόδειγμα χρησιμοποιεί συνολικά μεγέθη (πηγή: ΟΟΣΑ). Οι εκτιμήσεις ως προς το τι αναμένεται να συμβεί στηρίζονται ουσιαστικά σε ένα δείκτη διοικητικών εμποδίων¹⁰.

Τέλος, η πιο πρόσφατη παρόμοια ποσοτικής εκτίμησης των οικονομικών επιπτώσεων της Οδηγίας έγινε από την εταιρεία Copenhagen Economics (2004)¹¹, η οποία χρησιμοποιώντας μία πολύπλοκη και λεπτομερή προσέγγιση και χρησιμοποιώντας ένα υπόδειγμα γενικής ισορροπίας, καταλήγει σε εξαιρετικά θετικά

⁹ H. Kox, A. Lejour και R. Montizaan, *The Free Movement of Services within the EU*, CPB Document, No. 69, October, 2004.

¹⁰ Λεπτομερέστερες αναφορές για την προσέγγιση αυτή γίνεται στα επιμέρους κεφάλαια σχετικά με το εμπόριο και τις ξένες άμεσες επενδύσεις.

¹¹ Copenhagen Economics, *Economic Assessment of the Barriers to the Internal Market for Services*, Bruxelles, 26/11/2004.

συμπεράσματα σχετικά με τις επιπτώσεις της απελευθέρωσης της αγοράς των υπηρεσιών τόσο όσον αφορά στο εισόδημα όσο και σε σχέση με την ευημερία των πολιτών γενικότερα.

Πιο συγκεκριμένα, στην προσέγγιση αυτή η Copenhagen Economics χρησιμοποιεί μία τεράστια βάση δεδομένων 275.000 επιχειρήσεων από χώρες της E.E. (Bureau van Dijk's AMADEUS database)¹², οι οποίες ταξινομούνται στους εξής τέσσερις κλάδους: λογιστική -ως προσέγγιση όλων των ρυθμιζόμενων επαγγελματιών (accountancy-regulated professions)- λιανικό εμπόριο (retail), χονδρικό εμπόριο (wholesale) και υπηρεσίες πληροφορικής (IT services), και σε μια σειρά επιμέρους υποκλάδων. Τίθενται διάφορα «αντικειμενικά» ερωτήματα σχετικά με τα υπάρχοντα εμπόδια στις επιχειρήσεις, τα οποία αφορούν στα εμπόδια που υπάρχουν σε έξι στάδια της οικονομικής διαδικασίας (εγκατάσταση, χρήση εισροών, προώθηση, διανομή, πωλήσεις υπηρεσιών, υπηρεσίες μετά την πώληση) καθώς και σε μη νομικά εμπόδια, ενώ διακρίνονται σε αυτά που αφορούν εγχώριες και ξένες επιχειρήσεις.

Από τις απαντήσεις απορρίφθηκαν αυτές που κρίθηκαν μη χρησιμοποιήσιμες για διάφορους λόγους (απαντήσεις μηδενικές, ελλιπείς ή ασαφείς κ.λπ.). Ως αποτέλεσμα, το τελικό δείγμα που χρησιμοποιήθηκε περιλάμβανε 12.321 παρατηρήσεις που αφορούν επιχειρήσεις λογιστικής, 117.668 που αφορούν επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου, 133.195 που αφορούν επιχειρήσεις χονδρικού εμπορίου και 25.001 που αφορούν επιχειρήσεις υπηρεσιών πληροφορικής.

Με βάση τις απαντήσεις που χρησιμοποιήθηκαν καταρτίστηκαν επτά δείκτες μέτρησης της έντασης των εμποδίων (έξι για κάθε στάδιο της οικονομικής δραστηριότητας συν μία για μη νομικά εμπόδια) για κάθε κλάδο. Οι δείκτες καταρτίστηκαν με τη χρησιμοποίηση της Μεθοδολογίας των Δεικτών (Index Methodology). Στα πλαίσια αυτά χρησιμοποιήθηκαν υποκειμενικές αξιολογήσεις του βαθμού δυσκολίας κάθε εμποδίου¹³, ο οποίος λαμβάνει τιμές από 0 έως 1 (όσο πιο μεγάλος ο δείκτης τόσο μεγαλύτερη η επίδραση του εμποδίου). Στη συνέχεια, η βαθμολογία των εμποδίων κάθε κατηγορίας αθροίστηκε και τα αθροίσματα, που μετρούν το συνολικό βαθμό δυσκολίας των εμποδίων κάθε υποκλάδου, σταθμίστηκαν με συντελεστές στάθμισης που βασίζονται σε υποκειμενικά κριτήρια, προκειμένου να καταρτισθούν οι δείκτες που εκφράζουν ποσοτικά το βαθμό δυσκολίας που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις κάθε κλάδου. Οι δείκτες αυτοί, καλούμενοι δείκτες IMRIS (Internal Market Restrictiveness Index in Services) καταρτίστηκαν ξεχωριστά για τις εγχώριες και για τις ξένες επιχειρήσεις. Έγινε δε η υπόθεση ότι οι δείκτες για τις ξένες επιχειρήσεις είναι μεγαλύτεροι από αυτούς για τις εγχώριες.

¹² Το έτος που αφορά η ανάλυση είναι το 2002.

¹³ Οι αξιολογήσεις αυτές έχουν θεωρηθεί από ορισμένους ως αυθαίρετες.

Στο επόμενο βήμα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της παραγοντικής ανάλυσης (Factor Analysis) προκειμένου οι επτά δείκτες IMRIS να ομαδοποιηθούν σε δύο μεταβλητές, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν οικονομετρικά. Οι δύο αυτές μεταβλητές γενικά είτε εκφράζουν εμπόδια, τα οποία αυξάνουν το κόστος των επιχειρήσεων (cost creating), και άρα οδηγούν σε σπατάλη πόρων, είτε εμπόδια που αυξάνουν απλά την τιμή επιβαρύνοντάς την με προσόδους που πηγάζουν από τον περιορισμό του ανταγωνισμού (rent creating). Ο περιορισμός αυτός των μεταβλητών επιτρέπει τη χρήση οικονομετρικών τεχνικών μέσω των οποίων υπολογίζεται ποσοτικά η επίδραση των εμποδίων στην απόδοση των επιχειρήσεων (πόσο δηλαδή επηρεάζεται το κόστος τους και οι τιμές τους).

Τέλος, οι εκτιμώμενες παράμετροι των μεταβλητών της εξίσωσης μετατρέπονται σε ισοδύναμους δασμούς (tariff equivalents). Με τη μετατροπή αυτή γίνεται η υπόθεση ότι τα εμπόδια που υπάρχουν και προκαλούν επιπτώσεις στο κόστος και στις τιμές ισοδυναμούν με δασμούς που έχουν επιβληθεί και επιφέρουν ισοδύναμο αποτέλεσμα. Εάν λοιπόν αφαιρεθούν οι δασμοί αυτοί, τα αποτελέσματα που προκύπτουν είναι ίδια με αυτά που θα προκύψουν αν αρθούν τα εμπόδια.

Όπως προαναφέρθηκε, τα συμπεράσματα της έκθεσης είναι μάλλον υπερβολικά αισιόδοξα. Οι συγγραφείς μάλιστα προχωρούν και σε ανάλυση ευαισθησίας (sensitivity analysis), προκειμένου να δείξουν ότι τα συμπεράσματα ισχύουν ακόμα και αν έχουν γίνει αρκετά σημαντικά λάθη στον υπολογισμό των δεικτών.

Από την άλλη όμως πλευρά, δεν μπορεί παρά να σημειωθεί ότι όλο το οικοδόμημα στηρίζεται ουσιαστικά στην ποσοτικοποίηση ποιοτικών στοιχείων. Αυτό γίνεται με τη βοήθεια υποκειμενικών αξιολογήσεων τόσο στον προσδιορισμό της έντασης των εμποδίων όσο και στη στάθμιση της σημασίας του κάθε υποκλάδου. Όσο και να έχει προχωρήσει η μεθοδολογία της χρησιμοποίησης των δεικτών, δεν μπορεί κάποιος να δεχθεί αβασάνιστα τα αποτελέσματα. Εξάλλου οι ίδιοι οι συγγραφείς αναφέρουν άλλες παρεμφερείς μελέτες που έχουν γίνει και που είναι εξαιρετικά πιο συντηρητικές στις προβλέψεις τους όσον αφορά στις επιπτώσεις.

3.3 Προσδοκώμενες επιπτώσεις: Η παρούσα προσέγγιση

3.3.1 Γενικά

Όπως είναι φυσικό, οι αναφερόμενες στην προηγούμενη ενότητα προσεγγίσεις αποτέλεσαν το σημείο εκκίνησης της παρούσας εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, ελήφθησαν υπόψη οι γενικές αρχές και οι γενικότεροι προβληματισμοί που εκφράζονται καθώς και το όλο πνεύμα που διαπνέει τις δύο αξιολογήσεις επιπτώσεων της Επιτροπής. Στα πλαίσια αυτά ο αντικειμενικός στόχος που τίθεται είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων που θα έχει η Οδηγία για την

απελευθέρωση της αγοράς υπηρεσιών στην Ε.Ε. στην οικονομία, στην κοινωνία, στο περιβάλλον και στη δημόσια διοίκηση.

Σε γενικές γραμμές οι οικονομικές επιπτώσεις που ενδιαφέρουν είναι αυτές που αναφέρονται στο εισόδημα, τις επενδύσεις, την ανταγωνιστικότητα, τις επιχειρήσεις και κυρίως τις μικρομεσαίες, τις αγορές, τους καταναλωτές και την έρευνα και τεχνολογία και άρα τις καινοτομίες. Οι επιπτώσεις αυτές ενδιαφέρουν τόσο από την κλαδική όσο και από την περιφερειακή σκοπιά.

Κατ'αναλογία, οι κοινωνικές επιπτώσεις που ενδιαφέρουν είναι αυτές που αφορούν στην απασχόληση, την ποιότητα και ασφάλεια της εργασίας, τον κοινωνικό αποκλεισμό, τα κοινωνικά δικαιώματα και τα δικαιώματα του καταναλωτή, τη δημόσια υγεία και ασφάλεια, την πρόσβαση στην κοινωνική προστασία, την εκπαίδευση, την παροχή ίσων ευκαιριών, την ποιότητα διακυβέρνησης και συμμετοχής και την κοινωνική συνοχή.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις που ενδιαφέρουν αφορούν στην ποιότητα του αέρα, του νερού και του εδάφους, στο κλίμα, στις παραγωγικές πηγές -ανανεώσιμες ή μη- στη χλωρίδα και πανίδα, στο τοπίο, στη χρήση της γης, στην παραγωγή αποβλήτων και στην ανακύκλωση, στους περιβαλλοντικούς κινδύνους (π.χ. αύξηση εκπομπών επικίνδυνων αερίων ή πιθανότητας φωτιάς), στην κατανάλωση ενέργειας και παραγωγή θέρμανσης και γενικά στις περιβαλλοντικές συνέπειες των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Τέλος, οι επιπτώσεις στη δημόσια διοίκηση μπορούν να εξετασθούν είτε μέσα στα πλαίσια των προηγούμενων τριών κατηγοριών ή ως ανεξάρτητη κατηγορία.

3.3.2 Η προσέγγιση

Η λεπτομερής εξέταση των επιπτώσεων της Οδηγίας σχετικά με όλες τις προαναφερόμενες πτυχές ούτε εφικτή είναι ούτε και σκόπιμη. Θα απαιτούσε πληροφόρηση η οποία δεν είναι εν πολλοίς διαθέσιμη στη χώρα μας καθώς και χρόνο και πόρους πέρα από τις δυνατότητες. Αυτό που χρειάζεται στη φάση αυτή, με βάση και την αρχή της αναλογικότητας (principle of proportionate analysis), όπως άλλωστε αναφέρεται σε σχετικό κείμενο της Επιτροπής¹⁴, είναι η εξέταση των πιο σημαντικών για τη χώρα μας από τις αναμενόμενες επιπτώσεις .

Οι επιπτώσεις που ενδιαφέρουν περισσότερο αφορούν τόσο στο γενικό (μακροοικονομικό) όσο και στο κλαδικό επίπεδο, και η διερεύνησή τους είναι σκόπιμο να γίνει και στα δύο αυτά επίπεδα, στο μέτρο που αυτό καθίσταται δυνατό από τη διαθέσιμη πληροφόρηση, η οποία παρουσιάζει ελλείψεις ως προς την επάρκεια των στοιχείων και την καταλληλότητά τους. Αυτό είναι γενικότερο

¹⁴ «Impact Assessment: New Steps» (In Support of Competitiveness and Sustainable Development), Commission Staff Working Paper, SEC (2004) 1377, 21/10/2004.

χαρακτηριστικό και αφορά στις περισσότερες, αν όχι όλες, τις χώρες της Ε.Ε. και όχι μόνο την Ελλάδα.

Στην ανάλυση που ακολουθεί κρίθηκε σκόπιμο να γίνει εκτεταμένη κλαδική ανάλυση, ώστε να αναδειχθούν θέματα και επιπτώσεις σε επιμέρους κλάδους του τομέα των υπηρεσιών της ελληνικής οικονομίας, χωρίς βέβαια να αγνοηθούν οι επιπτώσεις στα συνολικότερα μεγέθη.

Στην ανάλυση αυτή λαμβάνονται υπόψη τα αποτελέσματα των σχετικών προσεγγίσεων Η. Κοx, et al.(2004) και Copenhagen Economics (2004), που έχουν χρησιμοποιήσει στην ανάλυσή τους τα διαθέσιμα στοιχεία από τις γνωστές βάσεις δεδομένων (ΟΟΣΑ, Amadeus), και υπολογίζει τις αναμενόμενες επιπτώσεις και για τη χώρα μας.

Στο πρώτο μέρος γίνεται μία γενική επισκόπηση του ρόλου των υπηρεσιών στην ελληνική οικονομία και παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση με τη βοήθεια κάποιων βασικών δεικτών που αναφέρονται στην προστιθέμενη αξία, την απασχόληση, το εμπόριο, τις τιμές του καταναλωτή και τις άμεσες ξένες επενδύσεις στον τομέα των υπηρεσιών. Παράλληλα γίνονται συγκρίσεις μεταξύ των ελληνικών δεδομένων και αυτών των υπολοίπων χωρών της Ε.Ε. Τα δεδομένα αυτά οριοθετούν τη γενικότερη διάσταση του ζητήματος.

Στη συνέχεια εξετάζονται με μεγαλύτερη λεπτομέρεια οι εξελίξεις κατά κλάδο δραστηριότητας για τους σημαντικότερους κλάδους του τομέα των υπηρεσιών με βάση την κατάταξη NACE¹⁵, που επηρεάζονται από την υπό συζήτηση Οδηγία και οι αναμενόμενες επιπτώσεις, οι οποίες παρουσιάζονται αναλυτικά στο Κεφάλαιο 6.

Στα πλαίσια αυτά δύο είναι οι σημαντικότεροι τομείς υπηρεσιών για την Ελλάδα: το διανεμητικό εμπόριο και ο τουρισμός, με τις λοιπές υπηρεσίες να αποτελούν αξιόλογο μέγεθος ως σύνολο, ενώ ανεξάρτητα η κάθε μία έχει μικρή σημασία.

Σε κάθε τομέα η ανάλυση καλύπτει πρώτα την περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης με τη βοήθεια, όπου αυτό ήταν εφικτό, ποσοτικών δεδομένων (δείκτες). Στη συνέχεια, γίνεται καταγραφή των υπαρχόντων εμποδίων (διοικητικών διαδικασιών, νομικών απαιτήσεων κ.λπ.) και αξιολόγηση του τρόπου που αυτά εμποδίζουν την ανάπτυξη του εξεταζόμενου τομέα. Τέλος, γίνεται εκτίμηση των επιπτώσεων της άρσης των εμποδίων σε διάφορους τομείς, ανάλογα με το πού αυτό ήταν δυνατό. Στα πλαίσια αυτά εξετάζονται οι επιπτώσεις στην αγορά εργασίας (επίπεδο απασχόλησης, εργασιακές σχέσεις κ.λπ.), στην κατανάλωση και το εμπόριο των υπηρεσιών (π.χ. ελεύθερη επιλογή), στο επίπεδο των τιμών, στην ποικιλία και ποιότητα των προσφερομένων υπηρεσιών, στην ανάπτυξη και λειτουργία των ΜΜΕ,

¹⁵ Statistical Classification of Economic Activities in the European Community.

στην καινοτομία και παραγωγικότητα και στις αναπτυξιακές δυνατότητες του κλάδου.

Η εκτίμηση των επιπτώσεων έγινε αφενός με τη βοήθεια ποσοτικών δεδομένων, όπου αυτό ήταν εφικτό, και αφετέρου με τη χρησιμοποίηση ποιοτικής πληροφόρησης, όπου δεν υπήρχαν επαρκή στατιστικά στοιχεία. Στα πλαίσια αυτά χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των προσωπικών συνεντεύξεων με ειδικούς του κλάδου (π.χ. επιμελητήρια, συντεχνιακές ενώσεις, δημόσιους φορείς κ.λπ.).

Στο Κεφάλαιο 5 αθροίζονται τα κλαδικά αποτελέσματα, ώστε να προκύψουν γενικότερα συμπεράσματα για τις συνολικές επιπτώσεις στα διάφορα οικονομικά και κοινωνικά μεγέθη. Οι κύριοι τομείς στους οποίους επιδιώχθηκε να εξαχθούν συνολικά συμπεράσματα είναι, όπως ήδη ελέγχθη, η αγορά εργασίας, η κατανάλωση και το εμπόριο των υπηρεσιών, το επίπεδο των τιμών, η ποικιλία και η ποιότητα των προσφερομένων υπηρεσιών, οι ΜΜΕ, η καινοτομία και η παραγωγικότητα και η λειτουργία της δημόσιας διοίκησης.

Οι επιπτώσεις στη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης αποτέλεσαν αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, δεδομένης της υστέρησης του τομέα αυτού στην Ελλάδα και της σημασίας της εύρυθμης λειτουργίας του ιδίως στα πλαίσια της εφαρμογής της αρχής των νόμων της χώρας προέλευσης του παρόχου της υπηρεσίας.

Η εργασία αυτή αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση του θέματος, η οποία αναμφίβολα δεν καλύπτει πλήρως όλες τις πτυχές του. Εκτός όμως από τις εκτιμήσεις για τις επιπτώσεις, θεωρήθηκε σημαντικό να εντοπισθούν θέματα, τα οποία χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης, είτε γιατί δημιουργούν ερωτήματα σε συνάρτηση με το ισχύον εθνικό ή κοινοτικό νομοθετικό πλαίσιο, είτε γιατί δημιουργούν σύγχυση, είτε γιατί ενδιαφέρουν τη χώρα μας λόγω ιδιαιτεροτήτων των τομέων που επηρεάζουν ή γιατί είναι ιδιαίτερης σημασίας για τη χώρα μας. Επίσης επισημαίνονται τα σημεία της Οδηγίας που θα αποτελέσουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης στη διαδικασία διαμόρφωσης του τελικού κειμένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΟΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ - ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΜΕ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ Ε.Ε.

4.1 Εισαγωγή

Στην Ελλάδα, όπως σε όλες τις σύγχρονες οικονομίες, οι υπηρεσίες συναντώνται σε όλους τους τομείς, περιλαμβανομένων των παραδοσιακών βιομηχανικών τομέων, που χρησιμοποιούν διάφορες υπηρεσίες, όπως χρηματοοικονομικές, παροχής συμβουλών, διαφήμισης, κατάρτισης ή εκμίσθωσης. Διάφοροι παράγοντες, οι οποίοι σχετίζονται με τη ζήτηση, συνέβαλαν στην ανάπτυξη ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού διαφορετικών υπηρεσιών, που εκτείνονται από τις παραδοσιακότερες υπηρεσίες (μεταφορές, λιανικό εμπόριο, τηλεπικοινωνίες, τουρισμός, νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα) ως τις υπηρεσίες που αναπτύχθηκαν πιο πρόσφατα, όπως είναι η παροχή υπηρεσιών προς επιχειρήσεις, η επεξεργασία δεδομένων και οι τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις.

Η αγορά υπηρεσιών, λόγω του σύνθετου και άυλου χαρακτήρα τους και του γεγονότος ότι στηρίζεται στην τεχνογνωσία και στα προσόντα του παρόχου, συχνά υπόκειται σε κανόνες πολύ πιο σύνθετους από την αγορά αγαθών. Ορισμένες υπηρεσίες μπορούν να παρασχεθούν εξ αποστάσεως, χάρη στις νέες τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας. Όμως υπάρχουν πολλές άλλες που για την παροχή τους είναι απαραίτητη η μόνιμη ή προσωρινή παρουσία του παρόχου στον τόπο όπου παρέχεται η υπηρεσία. Ενώ στην περίπτωση των εμπορευμάτων η μετακίνηση αφορά στα εμπορεύματα, στην περίπτωση της παροχής υπηρεσιών ο ίδιος ο πάροχος, το προσωπικό του, ο εξοπλισμός του και τα υλικά του είναι εκείνα που πρέπει να μετακινηθούν. Αυτό σημαίνει ότι οι υπηρεσίες είναι πολύ πιο εκτεθειμένες και θίγονται περισσότερο σε σχέση με τα εμπορεύματα από τα σύνορα που εξακολουθούν να υπάρχουν στην εσωτερική αγορά, ενώ ορισμένα ή και όλα τα στάδια της παροχής υπηρεσιών έρχονται αντιμέτωπα με κανόνες διαφορετικούς από αυτούς που ισχύουν στον τόπο καταγωγής του παρόχου και εξαρτώνται από τον τόπο παροχής της υπηρεσίας.

Προκειμένου να προσδιορισθούν οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις για την Ελλάδα της υπό συζήτηση Οδηγίας για την απελευθέρωση του τομέα των υπηρεσιών στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά, είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε το ρόλο των υπηρεσιών στη χώρα μας, τη θέση τους στην ευρωπαϊκή οικονομία και το ευρύτερο πλαίσιο λειτουργίας της αγοράς υπηρεσιών.

4.2 Η συμβολή των υπηρεσιών στο ΑΕΠ

Ο τριτογενής τομέας αναπτύσσεται ταχέως και συνεισφέρει περισσότερο από το 70% στο ΑΕΠ της χώρας (Πίνακας 4.1). Το ποσοστό αυτό βρίσκεται πολύ κοντά στο μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.- 15, και είναι χαμηλότερο μόνο σε σύγκριση με το Λουξεμβούργο (79,40%), το Βέλγιο (75,27%), τη Γαλλία (72,90%) και τη Δανία (71,62%).

4.3 Ακαθάριστη αξία παραγωγής των επιμέρους κλάδων του τομέα των υπηρεσιών

Η σύνθεση της ακαθάριστης αξίας παραγωγής του τομέα των υπηρεσιών κατά κλάδο παρουσιάζεται στον Πίνακα 4.2. Με βάση τα στοιχεία του 2002 οι λοιπές υπηρεσίες έχουν τη μεγαλύτερη σημασία (14,9%), ακολουθούν το χονδρικό και λιανικό εμπόριο (14,3%), οι μεταφορές και επικοινωνίες (9,5%) και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια (7,1%). Σημαντική είναι επίσης η συμβολή του τομέα των κατασκευών (7,3%), ο οποίος κατατάσσεται βέβαια στο δευτερογενή τομέα παραγωγής, ωστόσο μέρος των δραστηριοτήτων, που αφορούν τις υπηρεσίες εργαζομένων στον κλάδο (μηχανικών, αρχιτεκτόνων κ.λπ.), έχουν τα χαρακτηριστικά της τριτογενούς παραγωγής. Οι υπηρεσίες αυτές με βάση την κατάταξη της NACE διαχωρίζονται από την παραγωγή των κατασκευών και κατατάσσονται στις υπηρεσίες προς επιχειρήσεις, παρότι στα εθνικολογιστικά μεγέθη περιλαμβάνονται στις κατασκευές, επειδή στην πράξη συχνά δεν μπορούν να διαχωριστούν.

Η συμμετοχή των τομέων που επηρεάζονται από την υπό συζήτηση Οδηγία ανέρχεται στο 48,6% της ακαθάριστης αξίας παραγωγής, ενώ αν συμπεριληφθούν και οι κατασκευές στο 55,9%. Το 21,2% της ακαθάριστης αξίας παραγωγής αφορά στους κλάδους των υπηρεσιών που εξαιρούνται από την Οδηγία.

Με βάση παλαιότερη (2000) αναλυτικότερη κατάταξη της Eurostat σχετικά με τις υπηρεσίες (Πίνακας 4.3), οι τρεις κλάδοι με τη μεγαλύτερη σημασία ήταν το χονδρικό εμπόριο (κωδικός NACE 51), το λιανικό εμπόριο (κωδικός NACE 52) και οι λοιπές υπηρεσίες (κωδικός NACE 74). Με βάση τα στοιχεία της ακαθάριστης αξίας παραγωγής, το χονδρικό εμπόριο εμφανίζεται περισσότερο σημαντικό από το λιανικό εμπόριο. Στην πλειοψηφία των χωρών της Ε.Ε. οι λοιπές δραστηριότητες και το χονδρικό εμπόριο ήταν οι μεγαλύτεροι τομείς, με εξαίρεση την Ιρλανδία και την Πορτογαλία, όπου το λιανικό εμπόριο προηγείται των λοιπών υπηρεσιών. Η τρίτη σε κατάταξη δραστηριότητα είναι συνήθως το λιανικό εμπόριο με εξαίρεση την Ελλάδα, στην οποία την τρίτη θέση καταλαμβάνουν τα ξενοδοχεία-εστιατόρια, το Λουξεμβούργο τα ταχυδρομεία-τηλεπικοινωνίες και τη Σουηδία οι κτηματομεσιτικές δραστηριότητες.

Πίνακας 4.1

Κατανομή ΑΕΠ κατά τομέα και ρυθμός ανάπτυξης τομέα υπηρεσιών στις χώρες της Ε.Ε., 1999-2003

	Πρωτογενής τομέας					Δευτερογενής τομέας					Τριτογενής τομέας					Ρυθμός πραγματικής ανάπτυξης τομέα υπηρεσιών				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
Αυστρία	2,39	2,34	2,34	2,28	2,28	31,40	31,16	30,52	30,45	30,45	66,20	66,50	67,14	67,27	67,27	2,20	3,60	1,30	1,20	
Βέλγιο	1,22	1,30	1,27	1,14	1,18	24,89	25,02	24,38	24,06	23,54	73,88	73,68	74,36	74,79	75,27	3,67	3,23	1,08	0,72	1,70
Τσεχία	4,30	4,50	4,50	3,80	3,40	40,50	39,90	39,50	38,60	38,40	55,00	55,50	56,00	57,60	58,20	3,44	1,95	4,30	4,20	2,80
Δανία	2,63	2,89	2,97	2,45	2,13	26,08	27,05	26,15	26,26	26,25	71,29	70,07	70,88	71,29	71,62	3,14	3,46	2,21	1,52	0,67
Εσθονία	6,60	6,10	5,50	5,10	4,60	26,90	28,50	28,70	29,80	29,90	66,50	65,40	65,80	65,10	65,30	2,10	5,40	7,20	4,60	3,70
Φινλανδία	3,72	3,89	3,58	3,62	3,46	33,59	34,37	32,99	31,80	30,52	62,69	61,74	63,43	64,58	66,02	3,43	4,07	2,42	2,09	2,07
Γαλλία	3,00	2,80	2,80	2,70	2,70	25,50	25,50	25,50	25,00	24,40	71,50	71,70	71,70	72,40	72,90	3,12	3,11	2,07	-2,03	
Γερμανία	1,20	1,20	1,20	1,10	1,10	30,10	29,80	29,30	28,80	28,70	68,70	69,00	69,40	70,10	70,20	3,80	3,90	2,60	1,10	0,50
Ελλάδα	7,94	7,30	7,01	7,10	7,10	21,32	21,03	21,67	21,59	21,59	70,74	71,67	71,33	71,31	71,31	2,00	5,70	5,20	4,10	
Ιρλανδία	4,40	4,10	3,90	3,30	3,40	41,70	41,80	41,00	41,10	41,60	53,80	54,10	55,10	55,50	55,00			7,90	4,50	
Ιταλία	3,00	2,82	2,75	2,63	2,47	31,78	31,38	30,87	30,60	30,58	65,22	65,81	66,38	66,77	66,95	1,74	4,30	2,89	1,04	0,67
Λουξεμβούργο	0,80	0,80	0,70	0,60	0,60	21,00	21,00	20,00	20,10	20,00	78,20	78,20	79,30	79,20	79,40			5,20		
Ολλανδία	3,28	3,23	3,07	3,00	3,06	25,77	25,84	25,73	25,28	25,07	70,91	70,95	71,20	71,71	71,87	4,09	3,58	1,44	0,49	
Πολωνία	4,00	3,00	3,00	2,50	2,50	33,00	32,00	32,00	32,50	32,50	63,00	65,00	65,00	65,00	65,00	3,20	4,20	2,50	3,50	
Πορτογαλία	6,40	6,00	5,70	5,80	5,80	31,70	31,50	31,20	30,70	30,80	61,80	62,50	63,00	63,30	63,10	5,28	4,81	3,52	0,34	-0,81
Σλοβακία	4,50	4,50	4,10	4,20	4,20	35,00	35,00	29,00	29,20	29,20	60,50	60,50	66,90	66,70	66,70	2,50	3,00	7,70	8,10	
Σλοβενία	3,70	3,30	3,30	3,10	2,90	32,60	33,10	32,20	31,40	31,40	63,70	63,60	64,50	65,50	65,70	4,80	4,20	4,10	3,60	4,10
Ισπανία	3,89	3,66	3,55	3,37	3,32	29,99	30,19	29,94	29,72	29,59	66,12	66,14	66,54	67,04	67,10	4,11	4,10	3,26	2,17	2,14
Σουηδία	1,92	1,89	1,96	1,95	1,97	27,92	28,68	28,20	28,43	28,43	70,16	69,43	69,84	69,62	69,62	4,40	2,92	1,24	1,57	1,55
Ηνωμένο Βασίλειο	2,00	1,40	1,00	1,00	1,00	30,00	29,90	29,00	29,00	29,00	67,00	67,90	70,00	70,00	70,00	3,01	3,78	3,23	2,33	

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

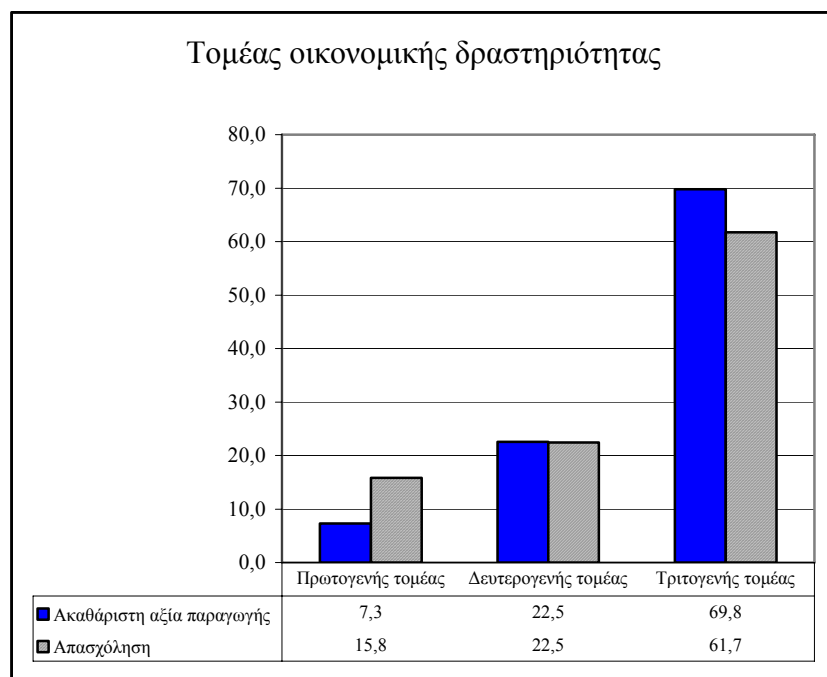
Πίνακας 4.2

Ποσοστιαία σύνθεση απασχόλησης και ακαθάριστης αξίας παραγωγής κατά κλάδο: 1997, 2002

Τομείς και κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας		Απασχόληση στην Ελλάδα				Ακαθάριστη αξία παραγωγής (σε βασικές τιμές) Ελλάδα					
		1997		2002		1997		2000		2002	
		Ατομα, χιλ.	%	Ατομα, χιλ.	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%
	Όλοι οι τομείς και κλάδοι	3.853	100,0	3.949	100,0	87.354,5	100	96.851,2	100	104.540,0	100
A-B	Πρωτογενής τομέας	765	19,9	624	15,8	7.945,5	9,1	8.063,7	8,3	7.628,9	7,3
C-F	Δευτερογενής τομέας	866	22,5	887	22,5	18.783,6	21,5	21.725,0	22,4	23.572,6	22,5
F	Κατασκευές	249	6,5	294	7,4	5.529,8	6,3	6.615,1	6,8	7.629,6	7,3
G-Q	Τριτογενής τομέας	2.222	57,7	2.438	61,7	60.545,4	69,3	66.923,9	69,1	72.946,9	69,8
G	Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο, επισκευή οχημάτων & οικιακών συσκευών.	642	16,7	675	17,1	12.525,0	14,3	13.263,0	13,7	14.973,9	14,3
H	Ξενοδοχεία και εστιατόρια	230	6,0	273	6,9	6.457,6	7,4	6.659	6,9	7.440,4	7,1
I	Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	247	6,4	244	6,2	5.730,0	6,6	9.253,1	9,6	9.923,7	9,5
J	Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	97	2,5	93	2,4	3.950,8	4,5	5.376,8	5,6	5.398,5	5,2
K	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις & επιχειρηματικές δραστηριότητες	160	4,2	231	5,8	14.828,2	17,0	14.800,7	15,3	15.590,6	14,9
L	Δημόσια Διοίκηση & άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	279	7,2	294	7,4	6.330,5	7,2	6.176,6	6,4	6.739,6	6,4
M	Εκπαίδευση	230	6,0	248	6,3	3.773,1	4,3	3.719,0	3,8	4.124,0	3,9
N	Υγεία και κοινωνική μέριμνα	170	4,4	180	4,6	4.495,1	5,1	4.592,5	4,7	4.941,3	4,7
O	Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	125	3,2	148	3,7	2.232,4	2,6	2.724,9	2,8	3.410,7	3,3
P	Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	42	1,1	52	1,3	222,7	0,3	358,3	0,4	404,2	0,4

Πηγή: Eurostat, Database.

Διάγραμμα 4.1
Ακαθάριστη αξία παραγωγής και απασχόληση κατά τομέα και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας
(Ελλάδα, 2002)

- *F Κατασκευές
- G Χονδρικό & λιανικό εμπόριο, επισκενή οχημάτων & οικιακών συσκευών
- H Ξενοδοχεία και εστιατόρια
- I Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες
- J Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί
- K Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις & επιχειρηματικές δραστηριότητες

- L Δημόσια διοίκηση & άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση
- M Εκπαίδευση
- N Υγεία και κοινωνική μέριμνα
- O Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών
- P Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό
- Q Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα

Πίνακας 4.3

Οι τρεις μεγαλύτεροι τομείς υπηρεσιών στις χώρες της Ε.Ε., 2000*

Χώρες	Σειρά κατάταξης τομέων		
	Μεγαλύτερος	Δεύτερος	Τρίτος
Ε.Ε.- 15	Λοιπές υπηρεσίες	Χονδρικό εμπόριο	Λιανικό εμπόριο
Βέλγιο	Χονδρικό εμπόριο	Λοιπές υπηρεσίες	Λιανικό εμπόριο
Δανία	Χονδρικό εμπόριο	Λοιπές υπηρεσίες	Λιανικό εμπόριο
Γερμανία	Λοιπές υπηρεσίες	Χονδρικό εμπόριο	Λιανικό εμπόριο
Ελλάδα	Λοιπές υπηρεσίες	Χονδρικό εμπόριο	Ξενοδοχεία- εστιατόρια
Ισπανία	Χονδρικό εμπόριο	Λοιπές υπηρεσίες	Λιανικό εμπόριο
Γαλλία	Λοιπές υπηρεσίες	Χονδρικό εμπόριο	Λιανικό εμπόριο
Ιρλανδία	Λιανικό εμπόριο	Χονδρικό εμπόριο	Λοιπές υπηρεσίες
Ιταλία	Λοιπές υπηρεσίες	Χονδρικό εμπόριο	Λιανικό εμπόριο
Λουξεμβούργο	Λοιπές υπηρεσίες	Χονδρικό εμπόριο	Ταχυδρομεία-τηλεπικοινωνίες
Ολλανδία	Χονδρικό εμπόριο	Λοιπές υπηρεσίες	Λιανικό εμπόριο
Αυστρία	Χονδρικό εμπόριο	Λοιπές υπηρεσίες	Λιανικό εμπόριο
Πορτογαλία	Χονδρικό εμπόριο	Λιανικό εμπόριο	Λοιπές υπηρεσίες
Φινλανδία	Χονδρικό εμπόριο	Λοιπές υπηρεσίες	Λιανικό εμπόριο
Σουηδία	Χονδρικό εμπόριο	Λοιπές υπηρεσίες	Κτηματομεσιτικές δραστηριότητες
Ηνωμένο Βασίλειο	Λοιπές υπηρεσίες	Χονδρικό εμπόριο	Λιανικό εμπόριο

* Οι υπολογισμοί βασίζονται στην προστιθέμενη αξία για τις υπηρεσίες (κατάταξη NACE 50-64, 70-74).

Πηγή: Eurostat, *Structural Business Statistics* (theme4/sbs/enterpr/enter_ms).

4.4 Μικρομεσαίες επιχειρήσεις

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) παίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην ευρωπαϊκή οικονομία και ακόμη σημαντικότερο στην ελληνική. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για το υπό εξέταση θέμα, αφού σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ε.Ε., τα εμπόδια στην ελεύθερη διακίνηση υπηρεσιών πλήττουν εντονότερα τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, παρεμποδίζοντας έτσι την ανάπτυξή τους.

Στην Ε.Ε., οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις ανέρχονται σε 18,5 εκατ. μονάδες, απασχολούν 112 εκατ. άτομα (64% της συνολικής απασχόλησης) και παρουσιάζουν κύκλο εργασιών που υπερβαίνει τα 17.400 δισ. €. Στην Ελλάδα, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποτελούν σχεδόν το σύνολο των επιχειρήσεων, ο αριθμός τους ανέρχεται σε 735.811 και οι απασχολούμενοι σε 1.712.446 άτομα (Πίνακας 4.4).

Στην Ε.Ε., οι πολύ μικρές επιχειρήσεις (0-9 άτομα) καλύπτουν το 93,1% των επιχειρήσεων, το 34,4% των απασχολούμενων και το 17,9% του κύκλου εργασιών, ενώ στη χώρα μας καλύπτουν το 97,5% των επιχειρήσεων, το 55,9% των απασχολούμενων και το 37,5% του κύκλου εργασιών.

Οι μικρές επιχειρήσεις (10-49 άτομα) στην Ε.Ε. καλύπτουν το 5,9% των επιχειρήσεων, το 18,8% της απασχόλησης και το 16,8% του κύκλου εργασιών, ενώ στη χώρα μας το 2,2% των επιχειρήσεων, το 17,5% της απασχόλησης και το 20,8% του κύκλου εργασιών.

Οι μεσαίες επιχειρήσεις (50-249 άτομα) στην Ε.Ε. καλύπτουν το 0,8% των επιχειρήσεων, το 13,1% της απασχόλησης και το 19,5% του κύκλου εργασιών, ενώ στη χώρα μας το 0,3% των επιχειρήσεων, το 13% της απασχόλησης και το 19,5% του κύκλου εργασιών.

Οι μεγάλες επιχειρήσεις στην Ε.Ε. είναι ολιγάριθμες, καλύπτουν όμως το 13,6% των απασχολουμένων και το 22,2% του κύκλου εργασιών.

Ο μέσος όρος εργαζόμενων ανά επιχείρηση στην Ε.Ε. ανέρχεται σε 6,1 άτομα έναντι μόνο 2,3 ατόμων στη χώρα μας.

Πίνακας 4.4

Αριθμός μικρομεσαίων επιχειρήσεων, απασχόληση και κύκλος εργασιών κατά μέγεθος επιχείρησης στην Ελλάδα, 1997

	Σύνολο	Τάξη μεγέθους απασχόλησης				
		0 άτομα	1-9 άτομα	10-49 άτομα	50-249 άτομα	250+ άτομα
<i>Αριθμός επιχειρήσεων</i>	735.811	394.659	322.713	15.830	2.252	357
Ποσοστό (%)	100,0	53,6	43,9	2,2	0,3	0,0
% μεταβολής 1993-97	-1,61	-1,31	-2,07	0,29	-2,09	
<i>Απασχολούμενοι</i>	1.712.446	434.123	522.578	300.127	223.446	232.172
Ποσοστό (%)	100,0	25,4	30,5	17,5	13,0	13,6
% μεταβολής 1993-97	-2,08	-9,33	3,21	-0,75	-0,58	
<i>Κύκλος εργασιών</i>	349.373.056	20.835.480	110.075.932	72.842.208	68.014.812	77.604.624
Ποσοστό (%)	100,0	6,0	31,5	20,8	19,5	22,2
% μεταβολής 1993-97	-3,12	0,84	-11,68	1,14	1,53	
Μέση απασχόληση ανά επιχείρηση	2,3	1,1	1,6	19,0	99,2	650,3
Μέσος κύκλος εργασιών	474.814	52.794	341.095	4.601.529	30.201.959	217.379.899
Κύκλος εργασιών ανά εργαζόμενο	204.020	47.994	210.640	242.705	304.390	334.255

Πηγή: Eurostat.

Ο μέσος αριθμός των απασχολουμένων στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην Ε.Ε. (6,1 άτομα) είναι πολύ χαμηλότερος από ό,τι στις ΗΠΑ (19 άτομα). Αυτό οφείλεται εν μέρει και στον κατακερματισμό της εσωτερικής αγοράς της Ε.Ε., κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών. Ο κατακερματισμός αυτός πιθανώς ευθύνεται και για την αυξημένη θνησιμότητα των νέων επιχειρήσεων στον τομέα των υπηρεσιών στην Ε.Ε. σε σύγκριση με τις νέες μεταποιητικές επιχειρήσεις, γεγονός που επιδρά αρνητικά στη διατήρηση της απασχόλησης. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat για την περίοδο 1999-2001, το ποσοστό επιβίωσης των νέων επιχειρήσεων το δεύτερο χρόνο της λειτουργίας τους, ήταν 90,2% στη μεταποίηση και 86,7% για τις υπηρεσίες. Εξάλλου, όσο αυξάνεται το μέγεθος της επιχείρησης τόσο περιορίζεται η πιθανότητα κλεισίματός της.

Στο σύνολο της Ε.Ε. οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές σε δραστηριότητες όπως τα ξενοδοχεία-εστιατόρια, οι κατασκευές, το διανεμητικό εμπόριο και οι κτηματομεσιτικές δραστηριότητες, οι οποίες εξασφαλίζουν απασχόληση σε μεγάλο αριθμό ατόμων (Πίνακας 4.5). Το 1999, το 87% των απασχολουμένων στις κατασκευές, το 80% των απασχολουμένων στα ξενοδοχεία-εστιατόρια και το 72% των απασχολουμένων στο διανεμητικό εμπόριο απασχολούνταν σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Οι μεταφορές, η αποθήκευση και οι επικοινωνίες απασχολούν λιγότερο από το 50% των εργαζομένων σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Πίνακας 4.5

Προστιθέμενη αξία και απασχόληση των επιχειρήσεων της Ε.Ε. κατά μέγεθος και κλάδο, 1999 (ποσοστιαία διάρθρωση)

	Προστιθέμενη Αξία				Απασχόληση			
	Πολύ Μικρές	Μικρές	Μεσαίες	Μεγάλες	Πολύ Μικρές	Μικρές	Μεσαίες	Μεγάλες
	1-9 άτομα	10-49 άτομα	50-249 άτομα	250+ άτομα	1-9 άτομα	10-49 άτομα	50-249 άτομα	250+ άτομα
Βιομηχανία (D)	7,7	16,3	22,2	53,7	13,4	21,7	23,3	41,5
Κατασκευές (F)	32,5	32,5	17,2	17,9	41,2	31,4	14,3	13,0
Διανεμητικό Εμπόριο (G)	29,2	23,9	16,6	30,3	38,9	21,4	11,7	27,9
Ξενοδοχεία-Εστιατόρια (H)	39,7	24,6	11,9	23,8	45,6	24,5	9,9	20,0
Μεταφορές- Επικοινωνίες (I)	10,8	11,8	9,8	67,6	15,9	14,8	12,5	56,8
Κτηματομεσιτικές-Επιχειρηματικές Δραστηριότητες (K)	33,9	23,9	22,3	19,9	32,2	19,0	16,5	32,2

Πηγή: Eurostat, *Structural Business Statistics*.

Σε σχέση με το σύνολο των επιχειρήσεων, η παραγωγικότητα της εργασίας στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις τείνει να είναι χαμηλότερη. Εξαίρεση αποτελούν οι κτηματομεσιτικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες, ενώ στις κατασκευές, το διανεμητικό εμπόριο και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια δεν παρατηρείται σημαντική διαφορά στην παραγωγικότητα ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης.

Όπως ήδη σημειώθηκε, στη χώρα μας οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές στον τομέα των υπηρεσιών. Το 90,4 των απασχολουμένων στο διανεμητικό εμπόριο και τα ξενοδοχεία-εστιατόρια και το 87,2% των απασχολουμένων στις κατασκευές δραστηριοποιούνται σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις (Πίνακας 4.6).

Πίνακας 4.6
Αριθμός επιχειρήσεων κατά κλάδο και τάξη μεγέθους απασχόλησης, Ε.Ε.- Ελλάδα, 1996 (ποσοστιαία διάρθρωση)

	Τάξη μεγέθους απασχόλησης										Σύνολο επιχειρήσεων		Αριθμός επιχειρήσεων (χιλ.)		
	0 άτομα		1-9 άτομα		10-49 άτομα		50-249 άτομα		250+ άτομα		Ε.Ε.	Ελλάδα	Ε.Ε.	Ελλάδα	
	Ε.Ε.	Ελλάδα	Ε.Ε.	Ελλάδα	Ε.Ε.	Ελλάδα	Ε.Ε.	Ελλάδα	Ε.Ε.	Ελλάδα					
Αριθμός επιχειρήσεων															
Βιομηχανία	34,2	37,2	47,0	43,5	14,9	16,0	3,1	2,8	0,8	0,5	11,1	4,5	2.049,0	32,9	
Κατασκευές	54,8	63,6	38,1	31,1	6,4	4,6	0,6	0,6	0,1	0,1	13,8	13,0	2.544,0	95,1	
Διανεμητικό Εμπόριο – Ξενοδοχεία- Εστιατόρια	46,5	52,1	48,3	47,0	4,6	0,8	0,5	0,1	0,1	0,0	35,9	68,2	6.609,0	499,9	
Μεταφορές - Επικοινωνίες	59,8	59,0	33,3	38,1	5,8	2,6	0,9	0,3	0,2	0,0	5,3	4,9	977,0	36,1	
Υπηρεσίες χρηματοδότησης	56,3	59,3	37,8	34,7	3,9	2,5	1,3	2,5	0,7	1,0	1,7	0,2	308,0	1,4	
Λοιπές υπηρεσίες	56,5	56,9	34,5	40,9	4,1	1,8	0,6	0,2	0,1	0,0	32,2	9,3	5.940,0	67,9	
Απασχολούμενοι															
Βιομηχανία	2,4	4,1	12,2	11,9	19,9	29,5	19,4	28,3	46,1	26,2	27,9	19,5	31.210,0	330,4	
Κατασκευές	26,1	20,8	33,2	25,4	26,9	25,5	12,4	15,5	11,3	12,8	9,1	18,9	10.139,0	370,2	
Διανεμητικό Εμπόριο - Ξενοδοχεία- Εστιατόρια	13,0	35,1	35,1	40,4	19,7	9,2	9,3	5,7	22,9	9,7	27,0	48,1	30.215,0	815,2	
Μεταφορές - Επικοινωνίες	9,1	28,9	13,6	23,7	14,5	25,2	9,9	15,2	52,9	6,9	7,4	4,8	8.271,0	81,0	
Υπηρεσίες χρηματοδότησης	4,2	6,4	8,1	4,8	5,9	5,3	8,6	26,0	73,2	57,5	4,2	0,8	4.660,0	14,0	
Λοιπές υπηρεσίες	14,1	-	29,3	29,1	17,0	20,9	12,0	12,0	27,4	-	24,4	7,9	27.340,0	133,7	

Πηγή: Χανδρινός Σ., *Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα και το Διεθνή Χώρο*, ΚΕΠΕ, 2001.

Στοιχεία για την εξέλιξη των μεγεθών σε χώρες της Ε.Ε. (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ελλάδα) κατά την περίοδο 1993-97¹⁶ δείχνουν ότι η εξέλιξη των μεγεθών για τη χώρα μας είναι αρνητική. Η Ελλάδα (Πίνακας 4.5) παρουσίασε μείωση του συνολικού αριθμού των μικρομεσαίων επιχειρήσεων κατά 1,6%, ενώ οι άλλες χώρες, εκτός από την Πορτογαλία που παρουσίασε πολύ μικρότερη μείωση, παρουσίασαν σημαντική αύξηση (4,8% η Ισπανία, 16,4% η Ιρλανδία και 20,7 η Ιταλία). Όσον αφορά στην απασχόληση στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, η Ελλάδα και η Ιταλία παρουσίασαν μείωση (2,1% και 3,1%, αντίστοιχα), ενώ οι άλλες χώρες αύξηση που κυμάνθηκε από 2,5% έως 13%. Υστέρηση παρουσιάζουν οι ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις και σε σχέση με τον κύκλο εργασιών ως προς τον οποίο παρατηρήθηκε μείωση, ενώ όλες οι άλλες χώρες παρουσίασαν αύξηση, που κυμάνθηκε από 7,6% (Ιταλία) έως 27,2% (Ιρλανδία).

Οι αρνητικές εξελίξεις στο χώρο των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στη χώρα μας συναρτώνται ενδεχομένως με την αυξημένη συμμετοχή στην κατηγορία αυτή των πολύ μικρών επιχειρήσεων και γενικότερα με το πολύ περιορισμένο μέσο μέγεθος τους. Το πολύ περιορισμένο μέγεθός τους συμβαδίζει συνήθως με δυσχέρειες στη χρηματοδότηση, την εφαρμογή νέων τεχνολογιών, την εξεύρεση και τη συγκράτηση εξειδικευμένης εργασίας καθώς και με τις παραδοσιακές μορφές οργάνωσης της παραγωγής, που περιορίζουν την ανταγωνιστικότητα.

Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αποφεύγουν να αναπτύξουν διασυνοριακές δραστηριότητες. Σύμφωνα με το Παρατηρητήριο των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (2002), τα τελευταία πέντε χρόνια οι επιχειρήσεις αυτές έχουν αρχίσει να συνάπτουν διεθνή συμβόλαια σε ποσοστό που κυμαίνεται από 30% για τις πολύ μικρές έως 50% για τις μεσαίες επιχειρήσεις. Τα χαμηλά επίπεδα ενδοκοινοτικού εμπορίου και διασυνοριακών επενδύσεων δεν αντικατοπτρίζουν την έλλειψη διασυνοριακών ευκαιριών στον τομέα των υπηρεσιών, αλλά την αδυναμία των μονάδων αυτών να ξεπεράσουν τα υφιστάμενα εμπόδια και να δραστηριοποιηθούν εκτός της χώρας, κάτι που φαίνεται να συναρτάται και με το μέγεθος των μονάδων.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν δυσκολίες σε θέματα διείσδυσης καινοτομιών και νέας τεχνολογίας, οι δυσκολίες όμως που αντιμετωπίζουν οι μικρές επιχειρήσεις είναι πολύ περισσότερες, καθώς οι μεγαλύτερες εμφανίζονται να είναι περισσότερο ευέλικτες. Αποτέλεσμα είναι ότι η Ελλάδα εξακολουθεί να υπολείπεται της Ε.Ε. ως προς την ανάπτυξη και την εισαγωγή καινοτόμων προϊόντων, υπηρεσιών

¹⁶ Παλάσκας Θ., *Ανταγωνιστικότητα- απασχόληση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα και την Ε.Ε. Προοπτικές και Προτάσεις*, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής, Αθήνα, 2003.

και διαδικασιών, παρά το γεγονός ότι το 33% των καινοτόμων ελληνικών επιχειρήσεων χρησιμοποιεί κάποιο δημόσιο πρόγραμμα υποστήριξης της καινοτομίας έναντι 31,2% στη Ε.Ε.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα σχετικής έκθεσης το 2004 (πανευρωπαϊκή έρευνα μέσω συνεντεύξεων υψηλόβαθμων στελεχών) για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (20-500 εργαζόμενους), που ήδη έχουν αναπτύξει κάποια καινοτόμο δραστηριότητα, στην περίπτωση της χώρας μας οι επιδόσεις είναι αρκετά ικανοποιητικές (π.χ. το 69% των ελληνικών επιχειρήσεων εισήγαγε στην αγορά κατά τα τελευταία 2 έτη κάποιο σημαντικά βελτιωμένο προϊόν ή υπηρεσία έναντι 74% του μέσου όρου της Ε.Ε., το 46% εφάρμοσε κάποια νέα ή σημαντικά βελτιωμένη διαδικασία παραγωγής, παράδοσης ή λογισμικού έναντι 56% της Ε.Ε., το 36% είχε κάποια καινοτόμο δραστηριότητα ως προς την έρευνα αγοράς έναντι 37,3% του μέσου όρου της Ε.Ε, το 59% ως προς την εσωτερική έρευνα έναντι 58,2% του μέσου όρου της Ε.Ε κ.λπ.).

Το μέγεθος των επιχειρήσεων, επίσης, είναι καθοριστικός παράγοντας για την εισαγωγή και τη χρησιμοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής¹⁷, κάτι που θεωρείται ότι συμβάλλει αποφασιστικά στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Στις επιχειρήσεις που απασχολούν περισσότερα από 250 άτομα, η κατοχή Η/Υ και η πρόσβαση στο διαδίκτυο φθάνει το 100%, ενώ από αυτές το 90% διαθέτει δικτυακό τόπο, το 44% διενεργεί ηλεκτρονικές προμήθειες και το 22,7% ηλεκτρονικές πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών, ποσοστά που προσεγγίζουν τα αντίστοιχα των μεγάλων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Στο χώρο των μικρομεσαίων επιχειρήσεων όμως, η χρησιμοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής είναι περιορισμένη. Οι επιχειρήσεις που απασχολούν 11-50 άτομα κάνουν χρήση Η/Υ κατά 34,7% και χρήση διαδικτύου κατά 23,7%, ενώ για τις πολύ μικρές επιχειρήσεις (κάτω από 5 εργαζόμενους) τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 20,9% και 13,2%. Εξάλλου οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις χρησιμοποιούν τις τεχνολογίες πληροφορικής για μεγαλύτερη ποικιλία υπηρεσιών (ηλεκτρονική διεκπεραίωση φορολογικών ή ασφαλιστικών υποθέσεων, τραπεζικών εργασιών, προμήθειες, πωλήσεις κ.λπ.), σε αντίθεση με τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Σύμφωνα με σχετικές έρευνες, οι παράγοντες, που εμποδίζουν τη χρήση τεχνολογιών πληροφορικής στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι η άγνοια και η έλλειψη κατάλληλων υπηρεσιών τεχνικής υποστήριξης, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού όχι μόνο στην παροχή υπηρεσιών πληροφορικής αλλά και στο επίπεδο αποφάσεων για την επιλογή των κατάλληλων υπηρεσιών και το μεγάλο κόστος εγκατάστασης σε σχέση με τις οικονομικές τους δυνατότητες. Επιπλέον, ο μικρός βαθμός συμμετοχής στην ανάπτυξη εμπορικών ανταλλαγών οφείλεται στο φόβο για

¹⁷ «Κοινωνία της Πληροφορίας», Εθνική Έρευνα 2002.

την ασφάλεια και την αποτελεσματική λειτουργία των δικτύων, τη διασφάλιση του απόρρητου κάθε συναλλαγής καθώς και την εγκυρότητα και νομιμότητα των συναλλαγών.

4.5 Απασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat για το 2002, η απασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών στην Ελλάδα ανερχόταν σε 2.438 χιλ. άτομα, και αποτελούσε το 61,7% της συνολικής απασχόλησης έναντι του 67,4% για την Ε.Ε.-15 (Πίνακας 4.7) Το 56,2% των απασχολούμενων στις υπηρεσίες είναι άνδρες και το 43,8% γυναίκες, σε αντίθεση με το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε., όπου η συμμετοχή των γυναικών είναι σημαντικά υψηλότερη (52,2%). Από τους απασχολούμενους στις υπηρεσίες, το 69,9% είναι μισθωτοί και το 26% αυτοαπασχολούμενοι, ενώ τα αντίστοιχα μεγέθη για την Ε.Ε.-15 είναι 86% και 12,8%.

Οι μισθωτοί στον τομέα των υπηρεσιών ανέρχονται σε 1.704 χιλ. άτομα και αποτελούν το 71,7% του συνόλου των μισθωτών έναντι του 68,7% του μέσου όρου της Ε.Ε.-15 (Πίνακας 4.8). Το 52,2% των μισθωτών στις υπηρεσίες είναι άνδρες και το 47,8% γυναίκες έναντι, 45,2% και 54,8% αντίστοιχα για το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.-15.

Οι αυτοαπασχολούμενοι στον τομέα των υπηρεσιών ανέρχονται σε 633 χιλ. άτομα και αποτελούν το 50,2% του συνόλου των αυτοαπασχολούμενων έναντι του 61,5% του μέσου όρου της Ε.Ε.-15. Το 70,8% των αυτοαπασχολούμενων στις υπηρεσίες είναι άνδρες και το 29,2% γυναίκες, έναντι 66,2% και 33,8% αντίστοιχα για το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.-15.

Το λιανικό και χονδρικό εμπόριο με 675 χιλ. απασχολούμενους ή το 17,1% της συνολικής απασχόλησης είναι ο σημαντικότερος τομέας των υπηρεσιών, ακολουθούμενος από τον τομέα των λοιπών υπηρεσιών με 629 χιλ. εργαζόμενους ή ποσοστό 15,9% στη συνολική απασχόληση. Σημαντική είναι η συμμετοχή του τουρισμού με 6,9% της συνολικής απασχόλησης, το υψηλότερο ποσοστό μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. (4,2% για την Ε.Ε.15).

Πίνακας 4.7
Ποσοστιαία κατανομή της απασχόλησης κατά οικονομική δραστηριότητα, 2002

Οικονομική δραστηριότητα	Βέλγιο	Δανία	Γερμανία	Ελλάδα	Ισπανία	Γαλλία	Ιρλανδία	Ιταλία	Λουξεμβούργο	Ολλανδία	Αυστρία	Πορτογαλία	Φινλανδία	Σουηδία	Ηνωμένο Βασίλειο	E.E.-12	E.E.-15
Σύνολο																	
Γεωργία (Α-Β)	1,8	3,2	2,5	15,8	5,9	4,1	6,9	4,9	2,1	2,7	5,7	12,5	5,5	2,5	1,4	4,7	4,0
Βιομηχανία (C-F)	25,8	23,4	32,4	22,5	31,3	25,4	27,7	31,6	20,2	19,0	28,9	33,6	27,1	22,9	24,1	29,2	28,0
Ορυχεία και Λατομεία (C)	0,1	0,1	0,4	0,5	0,4	0,2	0,5	0,3	0,1	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2	0,4	0,3	0,3
Μεταποίηση (D)	18,3	16,2	23,5	13,7	18,5	17,8	16,2	22,7	10,1	12,6	19,5	20,6	19,7	16,7	15,6	20,1	19,1
Ηλεκτρισμός- Φωταέριο- Ύδρευση (E)	0,8	0,5	0,8	0,9	0,6	0,8	0,7	0,8	0,5	0,4	0,9	0,7	0,9	0,6	0,8	0,8	0,7
Κατασκευές (F)	6,5	6,5	7,6	7,4	11,9	6,5	10,3	7,9	9,0	5,9	8,2	12,0	6,3	5,5	7,3	8,1	7,8
Υπηρεσίες (G-Q)	72,4	73,1	65,1	61,7	62,7	70,5	64,9	63,5	78,2	68,9	65,5	53,9	67,2	74,4	74,3	65,5	67,4
Χονδρικό- Λιανικό Εμπόριο, επισκευές (G)	14,3	14,6	14,0	17,1	15,5	13,1	14,1	15,7	12,2	14,3	15,8	15,1	11,9	12,2	15,0	14,5	14,5
Ξενοδοχεία- Εστιατόρια (H)	3,3	2,2	3,4	6,9	6,4	3,2	6,0	4,2	4,3	3,6	5,5	5,2	3,6	2,6	4,5	4,2	4,2
Μεταφορές- Επικοινωνίες (I)	7,7	6,8	5,6	6,2	6,1	6,8	6,3	5,4	6,9	5,5	6,8	4,0	7,1	6,6	7,1	5,9	6,2
Οικονομική Διαμεσολάβηση (J)	3,8	3,4	3,7	2,4	2,5	3,0	4,1	3,1	10,6	3,3	3,6	1,6	1,9	2,1	4,6	3,1	3,4
Κτηματομεσιτικές- Επιχειρηματικές δραστηριότητες (K)	8,7	9,3	8,6	5,8	8,0	10,1	9,0	7,8	8,0	11,5	8,1	4,8	10,9	13,4	11,5	8,6	9,3
Δημόσια Διοίκηση (L)	9,6	5,8	8,0	7,4	6,3	9,3	5,1	8,6	11,2	6,9	6,3	6,4	5,0	5,6	6,7	7,9	7,6
Λοιπές Υπηρεσίες (M-Q)	25,0	31,0	21,9	15,9	18,0	25,0	20,3	18,8	23,9	23,8	19,3	16,8	26,8	31,8	25,0	21,3	22,4
Μη δηλώσαντες	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,0	9,4	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,6	0,5
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ανδρες																	
Γεωργία (Α-Β)	2,3	4,6	2,9	14,5	7,1	5,2	10,6	5,5	2,7	3,3	5,4	11,4	7,1	3,7	2,0	5,3	4,7
Βιομηχανία (C-F)	35,6	33,3	44,2	29,4	41,3	35,4	37,9	38,5	29,2	27,5	41,8	43,8	39,6	34,5	35,0	39,1	38,2
Ορυχεία και Λατομεία (C)	0,3	0,3	0,7	0,7	0,6	0,3	0,7	0,3	0,0	0,2	0,4	0,6	0,4	0,3	0,6	0,5	0,5
Μεταποίηση (D)	23,6	20,9	30,5	15,7	22,0	23,0	19,3	25,3	14,2	17,2	26,5	21,1	26,7	23,6	21,3	24,8	24,1
Ηλεκτρισμός- Φωταέριο- Ύδρευση (E)	1,2	1,0	1,1	1,2	0,7	1,2	1,0	1,1	0,9	0,6	1,5	1,2	1,3	0,8	1,0	1,1	1,1
Κατασκευές (F)	10,5	11,2	11,9	11,8	18,0	10,8	16,9	11,8	14,2	9,5	13,5	21,0	11,1	9,8	12,1	12,8	12,6
Υπηρεσίες (G-Q)	62,1	62,0	52,9	56,1	51,6	59,4	50,9	55,9	68,1	60,2	52,8	44,9	52,9	61,6	62,8	55,0	56,6
Χονδρικό- Λιανικό Εμπόριο, επισκευές (G)	12,6	16,2	11,5	16,7	13,6	13,2	12,3	15,6	10,6	13,9	12,6	15,7	11,7	13,2	13,7	13,4	13,5
Ξενοδοχεία- Εστιατόρια (H)	2,8	1,9	2,6	6,0	5,3	3,0	4,4	3,5	3,5	3,1	3,6	3,7	1,8	2,3	3,5	3,4	3,4
Μεταφορές- Επικοινωνίες (I)	11,0	9,1	7,1	8,4	7,7	8,8	8,0	6,8	9,7	7,1	9,3	5,7	9,8	9,0	9,8	7,7	8,1
Οικονομική Διαμεσολάβηση (J)	3,5	3,4	3,2	2,0	2,3	2,6	2,9	3,1	9,7	3,3	3,2	1,6	1,1	1,8	4,2	2,8	3,0
Κτηματομεσιτικές- Επιχειρηματικές δραστηριότητες (K)	9,1	10,1	8,2	5,1	6,6	10,0	8,4	6,9	6,2	12,4	7,1	4,5	11,8	15,9	12,3	8,1	9,1
Δημόσια Διοίκηση (L)	9,4	5,1	8,0	7,9	6,5	8,6	4,7	8,9	13,3	7,7	6,8	7,5	4,7	4,9	6,2	7,9	7,5
Λοιπές Υπηρεσίες (M-Q)	13,8	16,2	12,3	10,0	9,6	13,2	10,3	11,2	15,0	12,7	10,3	6,2	12,0	14,6	13,1	11,6	12,0
Μη δηλώσαντες	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	9,1	0,0	0,0	0,2	0,2	0,3	0,6	0,5
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Γυναίκες																	
Γεωργία (Α-Β)	1,1	1,6	2,0	17,9	4,0	2,8	1,6	3,9	1,3	1,8	6,0	13,8	3,7	1,2	0,7	3,7	3,1
Βιομηχανία (C-F)	12,5	12,2	17,6	11,2	14,7	13,3	13,5	20,1	6,7	8,0	13,1	21,4	13,7	10,3	10,8	15,7	14,6
Ορυχεία και Λατομεία (C)	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0
Μεταποίηση (D)	11,0	10,9	14,9	10,4	12,7	11,5	11,9	18,3	5,3	6,6	11,0	20,0	12,1	9,1	8,7	13,7	12,6
Ηλεκτρισμός- Φωταέριο- Ύδρευση (E)	0,2	0,0	0,4	0,3	0,3	0,4	0,0	0,3	0,0	0,2	0,2	0,2	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3
Κατασκευές (F)	1,2	1,2	2,2	0,3	1,7	1,4	1,2	1,3	1,3	1,2	1,8	1,2	1,1	0,9	1,5	1,6	1,6
Υπηρεσίες (G-Q)	86,5	85,8	80,4	71,0	81,3	83,7	84,2	76,0	93,3	80,4	80,9	64,8	82,4	88,3	88,4	79,9	81,8
Χονδρικό- Λιανικό Εμπόριο, επισκευές (G)	16,6	12,7	17,2	17,8	18,8	12,9	16,5	15,8	14,7	14,8	19,7	14,3	12,0	11,2	16,4	16,0	15,9
Ξενοδοχεία- Εστιατόρια (H)	4,0	2,7	4,4	8,4	8,1	3,5	8,2	5,3	5,3	4,3	7,8	7,0	5,5	3,0	5,8	5,2	5,2
Μεταφορές- Επικοινωνίες (I)	3,3	4,2	3,7	2,6	3,3	4,3	4,0	3,1	2,7	3,4	3,7	1,9	4,2	4,1	3,8	3,6	3,6
Οικονομική Διαμεσολάβηση (J)	4,2	3,4	4,2	3,0	2,7	3,6	5,7	3,0	12,0	3,4	4,2	1,6	2,8	2,4	5,1	3,6	3,8
Κτηματομεσιτικές- Επιχειρηματικές δραστηριότητες (K)	8,2	8,3	9,0	7,1	10,4	10,1	10,0	9,2	10,7	10,4	9,4	5,1	9,8	10,7	10,4	9,3	9,5
Δημόσια Διοίκηση (L)	9,9	6,6	7,9	6,6	6,0	10,1	5,6	8,1	8,0	5,8	5,8	5,2	5,2	6,3	7,3	7,8	7,6
Λοιπές Υπηρεσίες (M-Q)	40,2	48,0	33,9	25,6	31,9	39,2	34,2	31,4	38,7	38,2	30,3	29,7	42,8	50,5	39,5	34,5	36,1
Μη δηλώσαντες	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	9,8	0,0	0,0	0,3	0,0	0,2	0,7	0,5
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Eurostat, European social statistics, Labour force survey results 2002, EC 2003.

Πίνακας 4.8
Απασχόληση κατά κατηγορία και κατά οικονομική δραστηριότητα, Ελλάδα- Ε.Ε.15

Οικονομική δραστηριότητα	Σύνολο		Μισθωτοί		Αυτοαπασχολούμενοι		Σύνολο		Μισθωτοί		Αυτοαπασχολούμενοι	
	Χιλιάδες						Ποσοστά					
	Ελλάδα	Ε.Ε.-15	Ελλάδα	Ε.Ε.-15	Ελλάδα	Ε.Ε.-15	Ελλάδα	Ε.Ε.-15	Ελλάδα	Ε.Ε.-15	Ελλάδα	Ε.Ε.-15
Σύνολο												
Γεωργία (Α-Β)	624	6.537	29	2.256	420	3.443	15,8	4,0	1,2	1,6	33,3	15,1
Βιομηχανία (C-F)	887	45.700	644	40.051	210	5.188	22,5	28,0	27,1	29,1	16,6	22,8
Ορυχεία και Λατομεία (C)	19	512	18	486			0,5	0,3	0,8	0,4	0,0	0,0
Μεταποίηση (D)	541	31.201	397	28.662	118	2.255	13,7	19,1	16,7	20,8	9,4	9,9
Ηλεκτρισμός- Φωταέριο- Ύδρευση (E)	34	1.218	34	1.199			0,9	0,7	1,4	0,9	0,0	0,0
Κατασκευές (F)	294	12.769	196	9.704	91	2.892	7,4	7,8	8,2	7,1	7,2	12,7
Υπηρεσίες (G-Q)	2.438	109.877	1.704	94.518	633	14.016	61,7	67,4	71,7	68,7	50,2	61,5
Χονδρικό- Λιανικό Εμπόριο, επισκευές (G)	675	23.654	334	18.301	283	4.690	17,1	14,5	14,1	13,3	22,4	20,6
Ξενοδοχεία- Εστιατόρια (H)	273	6.778	157	5.079	86	1.364	6,9	4,2	6,6	3,7	6,8	6,0
Μεταφορές- Επικοινωνίες (I)	244	10.062	177	8.942	63	1.070	6,2	6,2	7,4	6,5	5,0	4,7
Οικονομική Διαμεσολάβηση (J)	93	5.484	84	5.105	8	365	2,4	3,4	3,5	3,7	0,6	1,6
Κτηματομεσιτικές-Επιχειρηματικές δραστηριότητες (K)	231	15.099	125	11.907	101	3.072	5,8	9,3	5,3	8,7	8,0	13,5
Δημόσια Διοίκηση (L)	294	12.342	292	12.294			7,4	7,6	12,3	8,9	0,0	0,0
Λοιπές Υπηρεσίες (M-Q)	629	36.458	535	32.891	89	3.408	15,9	22,4	22,5	23,9	7,1	15,0
Μη δηλώσαντες		860		675		142	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0	0,6
Σύνολο	3.949	162.974	2.377	137.501	1.262	22.789	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ανδρες												
Γεωργία (Α-Β)	355	4.383	22	1.603	286	2.510	14,5	4,7	1,5	2,1	30,9	15,2
Βιομηχανία (C-F)	719	35.465	509	30.623	194	4.660	29,4	38,2	35,8	40,6	20,9	28,2
Ορυχεία και Λατομεία (C)	18	455	17	432			0,7	0,5	1,2	0,6	0,0	0,0
Μεταποίηση (D)	384	22.364	271	20.437	103	1.820	15,7	24,1	19,1	27,1	11,1	11,0
Ηλεκτρισμός- Φωταέριο- Ύδρευση (E)	29	975	29	958			1,2	1,1	2,0	1,3	0,0	0,0
Κατασκευές (F)	289	11.671	192	8.795	90	2.801	11,8	12,6	13,5	11,7	9,7	16,9
Υπηρεσίες (G-Q)	1.369	52.487	889	42.761	448	9.280	56,1	56,6	62,6	56,7	48,3	56,1
Χονδρικό- Λιανικό Εμπόριο, επισκευές (G)	407	12.517	182	9.016	207	3.267	16,7	13,5	12,8	12,0	22,3	19,8
Ξενοδοχεία- Εστιατόρια (H)	147	3.154	80	2.206	59	842	6,0	3,4	5,6	2,9	6,4	5,1
Μεταφορές- Επικοινωνίες (I)	205	7.503	141	6.521	61	958	8,4	8,1	9,9	8,7	6,6	5,8
Οικονομική Διαμεσολάβηση (J)	48	2.817	41	2.526	6	288	2,0	3,0	2,9	3,4	0,6	1,7
Κτηματομεσιτικές-Επιχειρηματικές δραστηριότητες (K)	125	8.409	55	6.129	68	2.245	5,1	9,1	3,9	8,1	7,3	13,6
Δημόσια Διοίκηση (L)	194	6.982	193	6.953			7,9	7,5	13,6	9,2	0,0	0,0
Λοιπές Υπηρεσίες (M-Q)	244	11.104	197	9.409	46	1.652	10,0	12,0	13,9	12,5	5,0	10,0
Μη δηλώσαντες		475		372		82	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0	0,5
Σύνολο	2.442	92.809	1.420	75.358	927	16.532	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Γυναίκες												
Γεωργία (Α-Β)	269	2.154	7	653	134	933	17,9	3,1	0,7	1,1	40,0	14,9
Βιομηχανία (C-F)	168	10.235	136	9.428	16	529	11,2	14,6	14,2	15,2	4,8	8,5
Ορυχεία και Λατομεία (C)							0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Μεταποίηση (D)	157	8.837	126	8.226	16	435	10,4	12,6	13,2	13,2	4,8	7,0
Ηλεκτρισμός- Φωταέριο- Ύδρευση (E)	5	244	5	241			0,3	0,3	0,5	0,4	0,0	0,0
Κατασκευές (F)	5	1.098	4	909		90	0,3	1,6	0,4	1,5	0,0	1,4
Υπηρεσίες (G-Q)	1.069	57.391	814	51.758	185	4.736	71,0	81,8	85,1	83,3	55,2	75,7
Χονδρικό- Λιανικό Εμπόριο, επισκευές (G)	268	11.137	152	9.285	76	1.424	17,8	15,9	15,9	14,9	22,7	22,8
Ξενοδοχεία- Εστιατόρια (H)	126	3.624	77	2.873	27	522	8,4	5,2	8,0	4,6	8,1	8,3
Μεταφορές- Επικοινωνίες (I)	39	2.560	36	2.421		112	2,6	3,6	3,8	3,9	0,0	1,8
Οικονομική Διαμεσολάβηση (J)	45	2.666	43	2.579		77	3,0	3,8	4,5	4,2	0,0	1,2
Κτηματομεσιτικές-Επιχειρηματικές δραστηριότητες (K)	107	6.690	70	5.777	33	828	7,1	9,5	7,3	9,3	9,9	13,2
Δημόσια Διοίκηση (L)	100	5.360	99	5.341			6,6	7,6	10,3	8,6	0,0	0,0
Λοιπές Υπηρεσίες (M-Q)	385	25.354	338	23.482	44	1.756	25,6	36,1	35,3	37,8	13,1	28,1
Μη δηλώσαντες		385		303		60	0,0	0,5	0,0	0,5	0,0	1,0
Σύνολο	1.506	70.165	957	62.143	335	6.257	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Eurostat, European social statistics, Labour force survey results 2002, EC 2003.

Η αγορά εργασίας στην Ελλάδα, παρά τους υψηλούς ρυθμούς ανόδου του ΑΕΠ, συνεχίζει να χαρακτηρίζεται από σοβαρό πλεόνασμα εργατικού δυναμικού. Ο αριθμός των ανέργων το α' τρίμηνο του 2004, με βάση τα αποτελέσματα της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, ανέρχεται στις 523,8 χιλιάδες άτομα και αντιπροσωπεύει ποσοστό 11,2% του εργατικού δυναμικού, το οποίο είναι σαφώς υψηλότερο από το μέσο όρο της Ε.Ε.-15. Ταυτόχρονα, και το ποσοστό απασχολουμένων, το οποίο προσεγγίζει το 60% του πληθυσμού των παραγωγικών ηλικιών (15-64 ετών), με σαφώς χαμηλότερο αυτό των γυναικών (45%) από των ανδρών (74%), είναι από τα χαμηλότερα στην Ε.Ε.¹⁸.

Οι μακροχρόνια άνεργοι αντιπροσωπεύουν υψηλά ποσοστά στο σύνολο των ανέργων, όπως και οι νέοι (Πίνακας 4.9), ενώ η ανεργία των γυναικών καθώς και η διαφορά στα ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών παραμένουν σε υψηλά επίπεδα, παρά την κάποια πτωτική εξέλιξη.

Πίνακας 4.9

Ποσοστό ανεργίας στο σύνολο του εργατικού δυναμικού στις χώρες της Ε.Ε., 2003

Χώρες	Ποσοστό ανεργίας		
	Σύνολο	Μακροχρόνια άνεργοι	Νέοι
Αυστρία	4,40	0,90	7,10
Βέλγιο	8,10	3,40	19,25
Γαλλία	7,80	3,70	24,90
Δανία	5,60	0,80	9,25
Εσθονία	10,00	-	20,50
Φινλανδία	9,00	2,40	21,50
Γαλλία	9,40	2,80	19,95
Γερμανία	9,30	4,00	10,23
Ελλάδα	9,35	5,00	25,70
Ουγγαρία	5,80	2,60	11,88
Ιρλανδία	4,60	1,20	8,23
Ιταλία	8,70	5,30	27,10
Λουξεμβούργο	3,70	0,70	9,88
Ολλανδία	3,80	0,70	6,38
Πολωνία	19,20	-	41,10
Πορτογαλία	6,40	-	13,80
Σλοβακία	17,10	-	34,83
Σλοβενία	6,20	11,20	17,20
Ισπανία	11,30	4,30	22,75
Σουηδία	5,60	1,10	13,20
Ηνωμένο Βασίλειο	4,98	1,20	12,28

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται σημαντικές μεταβολές στη διάρθρωση της απασχόλησης κατά κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, οι οποίες αντανακλούν τις εξελίξεις στην παραγωγική δομή της οικονομίας. Σημειώθηκαν σημαντικές

¹⁸ Κανελλόπουλος Κ., «Ανεργία: διαστάσεις, αίτια και πολιτική», *Οικονομικές εξελίξεις*, τεύχος 7, Δεκ. 2004, ΚΕΠΕ.

απώλειες στην απασχόληση στη μεταποίηση και περισσότερο εκτεταμένες στον πρωτογενή τομέα, όπου η απασχόληση συνέχισε να ακολουθεί τη μακροχρόνια πτωτική της τάση. Ο τομέας που παρουσίασε σημαντική αύξηση στην απασχόληση είναι οι υπηρεσίες. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 4.2, η αύξηση της απασχόλησης την περίοδο 1997-2002 (96 χιλ. άτομα) προήλθε από σημαντική αύξηση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών (216 χιλ. άτομα), η οποία αντιστάθμισε τη σημαντική μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα (-141 χιλ. άτομα). Η διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες, τα εστιατόρια και ξενοδοχεία, κλάδοι που συνδέονται με τον τουρισμό, και οι κατασκευές είναι οι κυριότεροι κλάδοι των υπηρεσιών με τις μεγαλύτερες αυξήσεις στην απασχόληση. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθούν τα εξής: α) η απασχόληση των νέων στον τομέα των υπηρεσιών ανέρχεται στο 22%, ποσοστό υψηλότερο από την αναλογία των νέων για το σύνολο της οικονομίας (20%) και β) ενώ στο σύνολο της οικονομίας παρατηρείται μείωση της απασχόλησης των νέων και των δύο φύλων, στις υπηρεσίες αυξάνεται η απασχόληση και στα δύο φύλα.

4.6 Παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα στον τομέα των υπηρεσιών

Στον Πίνακα 4.10 παρουσιάζονται η συνολική παραγωγικότητα και η παραγωγικότητα στον τομέα των υπηρεσιών στις χώρες της Ε.Ε. και οι αντίστοιχοι δείκτες σε Ισοδύναμα Αγοραστικής Δύναμης για το 2003. Ως προς τη συνολική παραγωγικότητα η χώρα μας κατατάσσεται στην 14^η θέση μεταξύ των 21 χωρών της Ε.Ε. ή στην προτελευταία θέση μεταξύ των παλαιών χωρών της Ε.Ε. Η παραγωγικότητα στον τομέα των υπηρεσιών εμφανίζεται επίσης συγκριτικά χαμηλή στη χώρα μας. Η εικόνα διαφοροποιείται εν μέρει με βάση τους αντίστοιχους δείκτες σε Ισοδύναμα Αγοραστικής Δύναμης, που απαλείφουν την επίδραση των τιμών. Σε αυτή τη βάση η συγκριτική θέση της χώρα μας δεν μεταβάλλεται ως προς τη συνολική παραγωγικότητα, εμφανίζεται όμως ευνοϊκότερη ως προς την παραγωγικότητα του τομέα των υπηρεσιών (8^η θέση έναντι 14^{ης}).

Πίνακας 4.10

Συνολική παραγωγικότητα και παραγωγικότητα στον τομέα των υπηρεσιών στις χώρες της Ε.Ε., 2003

Χώρες	Συνολική παραγωγικότητα	Κατάταξη	Παραγωγικότητα στον τομέα των υπηρεσιών*	Κατάταξη	Συνολική παραγωγικότητα	Κατάταξη	Παραγωγικότητα στον τομέα των υπηρεσιών	Κατάταξη
Αυστρία	61,851	7	64,384	6	54,124	12	56,340	10
Βέλγιο	69,886	3	67,789	3	74,033	4	58,317	9
Τσεχία	35,087	18	36,342	20	18,094	18	18,741	18
Δανία	61,439	8	59,178	7	78,001	3	75,131	2
Εσθονία	29,320	21	31,208	21	14,093	20	15,000	21
Φινλανδία	58,658	9	56,394	12	68,524	8	65,880	6
Γαλλία	66,150	6	66,224	5	72,302	6	72,383	3
Γερμανία	58,399	10	58,288	10	62,905	10	62,785	8
Ελλάδα	51,588	14	58,389	8	43,224	14	39,091	14
Ουγγαρία	36,269	17	37,305	19	20,830	17	21,425	17
Ιρλανδία	80,237	2	66,999	4	85,557	2	71,442	4
Ιταλία	69,342	4	73,341	2	66,654	9	70,498	5
Λουξεμβούργο	94,360	1	97,990	1	89,333	1	92,770	1
Ολλανδία	66,331	5	58,352	9	73,526	5	49,098	13
Πολωνία	31,050	20	38,092	18	13,707	21	17,123	20
Πορτογαλία	36,692	16	42,703	16	29,361	16	34,171	16
Σλοβακία	32,960	19	39,510	17	14,874	19	17,830	19
Σλοβενία	41,777	15	53,399	13	29,954	15	38,287	15
Ισπανία	53,866	13	56,684	11	50,292	13	52,923	11
Σουηδία	54,405	12	50,622	15	69,583	7	64,745	7
Ηνωμένο Βασίλειο	55,266	11	51,696	14	62,343	11	52,178	12

* ΑΕΠ (Ισοδύναμα Αγοραστικής Δύναμης) ανά απασχολούμενο, \$ ΗΠΑ.

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

Η Ελλάδα κατατάσσεται σε χαμηλή θέση επίσης σε σχέση με τους δείκτες ανταγωνιστικότητας. Ο τρόπος υπολογισμού των σχετικών δεικτών διαφέρει μεταξύ των διάφορων διεθνών οργανισμών, οι οποίοι χρησιμοποιούν πλήθος μικροοικονομικών και μακροοικονομικών στοιχείων κατά χώρα. Ωστόσο, σύμφωνα με όλες τις προσεγγίσεις, η θέση της Ελλάδας παρουσιάζεται δυσμενής. Σύμφωνα με την έκθεση του International Institute for Management Development (IMD), *World Competitiveness Yearbook 2004*, η χώρα μας κατατάσσεται στην 44^η θέση (μεταξύ των 60 χωρών που εξετάζονται) και σύμφωνα με την έκθεση World Economic Forum (WEF), *Global Competitiveness Report* στην 37^η θέση (μεταξύ των 102 χωρών που εξετάζονται). Στους αναλυτικότερους δείκτες ανταγωνιστικότητας του (WEF), δηλαδή το δείκτη ανταγωνιστικότητας που εκφράζει το μακροοικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον μιας χώρας και το δείκτη επιχειρηματικής ανταγωνιστικότητας, που εκφράζει την αποτελεσματικότητα των εταιρικών λειτουργιών, την ύπαρξη στρατηγικής και την ποιότητα του μικροοικονομικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος, οι επιδόσεις της χώρας μας είναι χαμηλές. Μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.-15, η σχετική κατάταξη της Ελλάδας με βάση το δείκτη επιχειρηματικής ανταγωνιστικότητας είναι η χαμηλότερη, μαζί με την Ιταλία, παρά τους ταχείς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ, των επενδύσεων και της γενικότερης βελτίωσης των μακροοικονομικών μεγεθών της οικονομίας, ενώ με βάση το δείκτη επιχειρηματικής ανταγωνιστικότητας η Ελλάδα, μαζί με την Ισπανία και την Πορτογαλία, κατατάσσεται στις τελευταίες θέσεις.

Η κατάταξη της Ελλάδας έναντι των ανταγωνιστών της αντικατοπτρίζει προβλήματα που προϋπήρχαν και έγιναν περισσότερο αντιληπτά με την ένταξη της χώρας μας στην ευρωζώνη. Με την ενιαία αγορά, το κοινό νόμισμα και τον περιορισμό της κρατικής προστασίας ο ανταγωνισμός των ελληνικών επιχειρήσεων με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές είναι αμεσότερος, ενώ η σημασία του πλεονεκτήματος του χαμηλού εργατικού κόστους περιορίζεται συνεχώς. Η ελληνική οικονομία δεν κατάφερε να αποκτήσει εξωτερικό προσανατολισμό, οι Έλληνες επιχειρηματίες προτιμούν να ασχολούνται με την εσωτερική αγορά και δεν προχωρούν στις απαραίτητες αλλαγές της δομής και λειτουργίας των επιχειρήσεών τους προκειμένου να γίνουν εξαγωγικές. Σε πρόσφατη έκθεση του IOBE διαπιστώνεται ότι για τις μεταποιητικές επιχειρήσεις της χώρας μας η φορολογία, οι εκτεταμένες εργοδοτικές εισφορές, η γραφειοκρατία, η πολυνομία, η ανεπάρκεια των κρατικών υποδομών και η ελλιπής εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού είναι οι βασικές αιτίες που κρατούν χαμηλά την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων. Ειδικές μελέτες για τον τομέα των υπηρεσιών δεν έχουν γίνει, τα συμπεράσματα όμως των ερευνών που αναφέρθηκαν δεν φαίνεται να διαφοροποιούνται για τις επιχειρήσεις του τομέα των υπηρεσιών.

4.6.1 Νομοθετικό πλαίσιο και ανταγωνιστικότητα

Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από νόμους, ρυθμίσεις και νοοτροπίες οι οποίες θεσπίζονται από το κράτος με θετική προδιάθεση, αλλά λειτουργούν στην πράξη ως εμπόδια της επιχειρηματικότητας και κατ' επέκταση επιβραδύνουν τους ρυθμούς ανάπτυξης.

Στον Πίνακα 4.11 παρουσιάζονται δείκτες ως προς το βαθμό που το νομοθετικό πλαίσιο και οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις διευκολύνουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και η αντίστοιχη κατάταξη των χωρών της Ε.Ε. στο σύνολο των 60 εξεταζομένων χωρών. Η χώρα μας κατατάσσεται στην 50^η θέση σε σχέση με τις 60 χώρες και στην 19^η θέση σε σχέση με τις χώρες της Ε.Ε.-25.

Περισσότερο ικανοποιητικές εμφανίζονται οι συνθήκες σε σχέση με τις νέες νομοθετικές ρυθμίσεις και το βαθμό που διευκολύνουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, όπου η Ελλάδα κατατάσσεται στην 12^η θέση.

Πίνακας 4.11

Βαθμός που το νομοθετικό πλαίσιο και οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις διευκολύνουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, 2004

Χώρες	Νομοθετικό Πλαίσιο			Νέες νομοθετικές ρυθμίσεις		
	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	6,44	12	4	6,59	7	2
Βέλγιο	4,24	36	13	4,45	47	17
Τσεχία	3,55	47	16	4,70	46	16
Δανία	6,90	8	2	6,34	13	3
Εσθονία	6,07	16	6	5,71	29	8
Φινλανδία	6,95	7	1	6,25	17	4
Γαλλία	4,06	38	14	5,23	38	13
Γερμανία	3,90	41	15	3,93	51	19
Ελλάδα	3,24	50	19	5,25	37	12
Ουγγαρία	5,76	24	9	5,27	36	11
Ιρλανδία	5,77	23	8	5,50	32	9
Ιταλία	3,09	52	20	5,17	39	14
Λουξεμβούργο	6,75	9	3	6,00	21	6
Ολλανδία	6,36	14	5	5,46	34	10
Πολωνία	2,21	56	21	3,30	56	21
Πορτογαλία	3,42	48	17	5,73	28	7
Σλοβακία	4,97	32	12	6,59	6	1
Σλοβενία	3,34	49	18	4,00	50	18
Ισπανία	5,55	26	10	6,15	19	5
Σουηδία	5,93	19	6	4,88	44	15
Ηνωμένο Βασίλειο	5,03	31	11	3,59	53	20

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

4.6.2 Ευκολία ίδρυσης επιχείρησης

Στον Πίνακα 4.12 παρουσιάζονται οι δείκτες για το βαθμό που η ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα για την οικονομία

(Δείκτης Α), η δημιουργία επιχειρήσεων ενισχύεται από το θεσμικό πλαίσιο (Δείκτης Β) και ο αριθμός ημερών για την έναρξη μιας επιχείρησης. Όπως φαίνεται, η κατάταξη της χώρας μας σε σχέση με τους 2 πρώτους δείκτες δεν είναι ευνοϊκή (54^η και 51^η θέση, αντίστοιχα, σε σχέση με τις 60 εξεταζόμενες χώρες ή 18^η θέση μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.).

Καλύτερη είναι η κατάταξη της Ελλάδας σε σχέση με τον αριθμό των ημερών που απαιτούνται για την έναρξη μιας επιχείρησης (29^η θέση σε σχέση με τις 60 εξεταζόμενες χώρες ή 9^η θέση μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.). Ωστόσο, σύμφωνα με τα στοιχεία από άλλη πηγή (Πίνακας 4.13), όπου παρέχονται δείκτες για τον αριθμό των διαδικασιών που απαιτούνται για την έναρξη μιας επιχείρησης, το αντίστοιχο κόστος, το κόστος σε σχέση με το κατά κεφαλήν εισόδημα και το ελάχιστο κεφάλαιο που απαιτείται για τις χώρες της Ε.Ε., η θέση της χώρας μας δεν είναι ευνοϊκή. Ειδικότερα, στη χώρα μας απαιτούνται οι περισσότερες διαδικασίες (16), ενώ το κόστος (8.115 \$ ΗΠΑ) είναι το υψηλότερο μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.

Πίνακας 4.12

Ευκολία ίδρυσης επιχείρησης, δημιουργία επιχειρήσεων,
αριθμός ημερών για την έναρξη επιχείρησης

Χώρες	Δείκτης Α			Δείκτης Β			Αριθμός ημερών για την έναρξη επιχείρησης		
	Δείκτης 2004	Συνολική κατάταξη 60 χωρών	Κατάταξη στην Ε.Ε.	Δείκτης 2004	Συνολική κατάταξη 60 χωρών	Κατάταξη στην Ε.Ε.	Δείκτης 2003	Συνολική κατάταξη 60 χωρών	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	6,07	26	10	7,04	14	3	29	19	7
Βέλγιο	6,17	25	9	4,37	50	17	56	40	12
Τσεχία	3,40	55	19	3,28	57	21	88	46	15
Δανία	7,45	11	2	7,11	13	2	4	4	1
Εσθονία	7,13	16	5	7,56	9	1	-	-	-
Φινλανδία	7,60	9	1	6,86	17	5	33	23	8
Γαλλία	5,29	39	13	5,34	40	13	53	37	11
Γερμανία	5,25	40	14	4,59	48	15	45	30	10
Ελλάδα	3,41	54	18	4,37	51	18	45	30	10
Ουγγαρία	5,58	30	12	6,85	18	6	65	44	14
Ιρλανδία	6,97	18	6	6,73	20	7	12	9	3
Ιταλία	4,19	47	17	4,88	44	14	23	14	6
Λουξεμβούργο	7,22	14	4	6,94	15	4	-	-	-
Ολλανδία	7,37	12	3	6,68	21	8	11	7	2
Πολωνία	2,22	59	21	4,03	54	20	43	29	9
Πορτογαλία	4,36	46	16	4,42	49	16	95	47	16
Σλοβακία	4,43	45	15	5,68	36	12	98	48	17
Σλοβενία	3,23	56	20	4,20	53	19	61	43	13
Ισπανία	6,05	27	11	6,00	29	10	115	50	18
Σουηδία	6,61	21	8	6,07	28	9	16	10	4
Ηνωμένο Βασίλειο	6,90	19	7	5,68	35	11	18	11	5

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

Πίνακας 4.13

Δείκτες έναρξης λειτουργίας μιας επιχείρησης, αριθμός διαδικασιών, χρόνος, κόστος και ελάχιστο κεφάλαιο

	Αριθμός διαδικασιών	Ημέρες	Κόστος \$ ΗΠΑ	Κόστος % στο κατά κεφαλήν εισόδημα	Ελάχιστο κεφάλαιο % στο κατά κεφαλήν εισόδημα
Αυστρία	9	29	1.534	6,6	140,8
Βέλγιο	7	56	2.633	11,3	75,1
Τσεχία	10	88	648	11,7	110,0
Δανία	4	4	0	0,0	52,3
Εσθονία	-	-	-	-	-
Φινλανδία	4	33	739	3,1	32,0
Γαλλία	10	53	663	3,0	32,1
Γερμανία	9	45	1.341	5,9	103,8
Ελλάδα	16	45	8.115	69,6	145,3
Ουγγαρία	5	65	3.396	64,3	220,3
Ιρλανδία	3	12	2.473	10,4	0,0
Ιταλία	9	23	4.565	24,1	49,6
Λουξεμβούργο	-	-	-	-	-
Ολλανδία	7	11	3.276	13,7	70,7
Πολωνία	12	43	925	20,3	21,4
Πορτογαλία	11	95	1.360	12,5	43,4
Σλοβακία	10	98	401	10,2	111,8
Σλοβενία	10	61	1.518	15,5	89,1
Ισπανία	11	115	2.366	16,4	19,6
Σουηδία	3	16	190	0,8	41,4
Ηνωμένο Βασίλειο	6	18	264	1,0	0,0

Πηγή: World Bank, *Doingbusiness in 2004, Understanding Regulation*.

Στον Πίνακα 4.14 παρουσιάζονται δείκτες για το βαθμό που οι νομοθετικές ρυθμίσεις για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες δεν αποτελούν εμπόδια για την επιχειρηματική δραστηριότητα και η αντίστοιχη κατάταξη των χωρών της Ε.Ε. σε σχέση με τις 60 που εξετάζονται. Όπως φαίνεται, εξίσου δυσμενείς για την επιχειρηματική δραστηριότητα είναι οι νομοθετικές ρυθμίσεις για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες. Ο σχετικός δείκτης που κυμαίνεται μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. από 7,60 (Δανία) έως 3,94 (Πολωνία), για την Ελλάδα λαμβάνει την τιμή 5,61 και η χώρα μας κατατάσσεται στην 41^η θέση σε σχέση με τις 60 εξεταζόμενες χώρες ή τη 15^η θέση μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.

Πίνακας 4.14

Νομοθετικές ρυθμίσεις για προϊόντα και υπηρεσίες
που δεν εμποδίζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα, 2004

Χώρες	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	7,52	3	2
Βέλγιο	5,80	33	13
Τσεχία	5,40	43	16
Δανία	7,60	2	1
Εσθονία	6,95	9	4
Φινλανδία	7,05	8	3
Γαλλία	5,97	29	11
Γερμανία	5,29	45	17
Ελλάδα	5,61	41	15
Ουγγαρία	6,25	25	10
Ιρλανδία	6,43	21	8
Ιταλία	5,14	49	18
Λουξεμβούργο	6,69	14	6
Ολλανδία	6,38	23	9
Πολωνία	3,94	59	21
Πορτογαλία	5,91	31	12
Σλοβακία	5,08	50	19
Σλοβενία	5,63	40	14
Ισπανία	6,48	19	7
Σουηδία	6,83	11	5
Ηνωμένο Βασίλειο	5,00	51	20

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

4.7 Εμπόριο των υπηρεσιών στην Ε.Ε.

4.7.1 Υφιστάμενη κατάσταση

Η αξία του εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών στην Ε.Ε.-15 κατά την περίοδο 1985-2001 παρουσίασε ταχεία αύξηση (κατά μέσο όρο 8,4% κατ'έτος¹⁹). Η αξία του εμπορίου υπηρεσιών αντιστοιχεί στο 28% περίπου εκείνης του εμπορίου αγαθών.

Το σημαντικότερο τμήμα των εξαγωγών υπηρεσιών από τις χώρες της Ε.Ε.-15 κατευθύνεται σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (56% το 2001 έναντι 41% το 1985). Το εμπόριο των αγαθών σε σχέση με το εμπόριο των υπηρεσιών εξακολουθεί να είναι το σημαντικότερο τμήμα του ενδο-ευρωπαϊκού εμπορίου. Η σχετική όμως σημασία του ενδοκοινοτικού εμπορίου υπηρεσιών φαίνεται -σύμφωνα με τα στοιχεία- να τείνει σε ελαφρά αύξηση λόγω υψηλότερου ρυθμού ανόδου (10,5% στην περίοδο 1985-2001 έναντι 9,5% περίπου του ενδοκοινοτικού εμπορίου αγαθών). Όμως αυτή η αύξηση οφείλεται κυρίως στη μεταβολή του συστήματος κατάταξης του εμπορίου των

¹⁹ Kox, H., Lejour A. and Montizaan R., *Intra-EU trade and investment in services sectors and regulation patterns*, CPB Document No 102, 2004.

υπηρεσιών. Με βάση το νέο σύστημα, από το 1992 το μερίδιο του ενδοκοινοτικού εμπορίου υπηρεσιών στο σύνολο παραμένει σχεδόν σταθερό.

Από τους επιμέρους κλάδους των υπηρεσιών, οι μεταφορές και τα ταξίδια αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα του εμπορίου υπηρεσιών (50,6% των συνολικών εξαγωγών υπηρεσιών), παρότι η αξία των εξαγωγών στον τομέα των μεταφορών αυξήθηκε λιγότερο από το μέσο όρο των εξαγωγών. Ο τομέας των επιχειρηματικών υπηρεσιών (υπηρεσίες ηλεκτρονικών υπολογιστών και πληροφορικής, λοιπές επιχειρηματικές δραστηριότητες, χρηματοοικονομικές δραστηριότητες, επικοινωνίες) έχει παρουσιάσει πολύ μεγάλη αύξηση τα τελευταία χρόνια, ενώ το εμπόριο των κυβερνητικών και των προσωπικών υπηρεσιών είναι σχετικά ασήμαντο.

Η πορεία του εμπορίου των υπηρεσιών της χώρας μας με την Ε.Ε. για την περίοδο 1996-2004 παρουσιάζεται στον Πίνακα 4.15 και το Διάγραμμα 4.2.

Πίνακας 4.15
Εμπόριο υπηρεσιών μεταξύ Ελλάδας και Ε.Ε., 1996-2004

εκατ. €

	Εμπόριο υπηρεσιών μεταξύ Ελλάδας και Ε.Ε.								
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004*
Εισαγωγές	2.139	4.241	4.526	7.090	8.220	8.211	5.976	5.752	6.728
(%) ΑΕΠ	2,2	4,0	4,2	6,0	6,7	6,3	4,2	3,8	4,1
Εξαγωγές	7.293	10.821	11.523	15.405	18.386	18.389	17.345	17.744	22.038
(%) ΑΕΠ	7,4	10,1	10,6	13,1	14,9	14,0	12,3	11,6	13,4
Ισοζύγιο	5.154	6.580	6.997	8.315	10.166	10.178	11.369	11.992	15.310

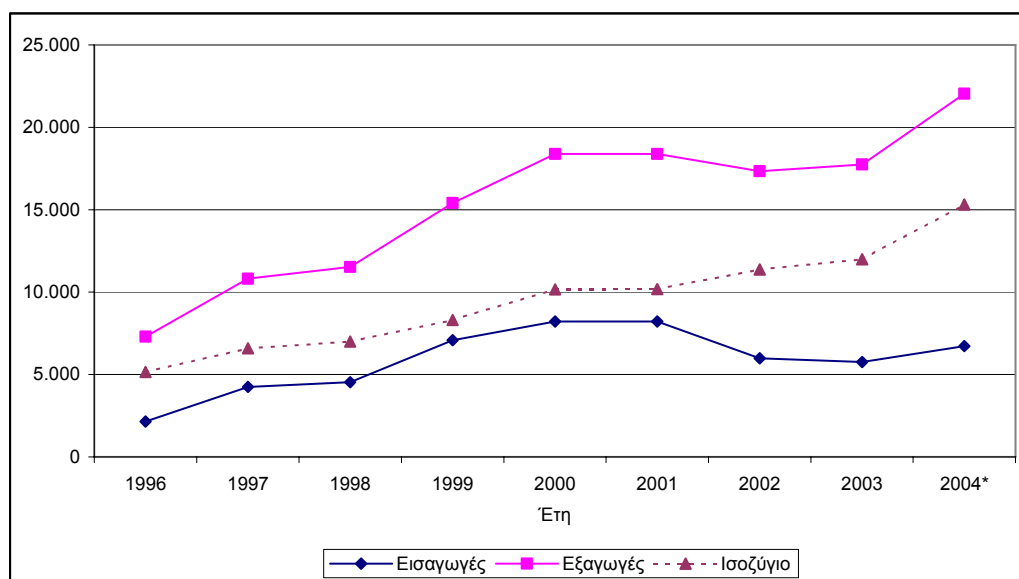
* = Εκτιμήσεις.

Πηγή: Eurostat.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 4.15, οι εισαγωγές υπηρεσιών από χώρες της Ε.Ε. αυξήθηκαν από 2.139 εκατ. € το 1996 (ή 2,2% του ΑΕΠ) σε 6.728 εκατ. € το 2004 (ή 4,1% του ΑΕΠ), δηλαδή σχεδόν διπλασιάστηκαν, ενώ αντίστοιχα οι εξαγωγές υπηρεσιών από 7.293 εκατ. € (ή 7,4% του ΑΕΠ) το 1996 σχεδόν τριπλασιάστηκαν και για το 2004 εκτιμώνται σε 22.038 εκατ. € (ή 13,4% του ΑΕΠ). Για όλη την εξεταζόμενη περίοδο, η Ελλάδα παρουσιάζει ένα διευρυνόμενο πλεονασματικό ισοζύγιο εμπορίου υπηρεσιών σε σχέση με την Ε.Ε., το οποίο για το 2004 εκτιμάται σε 15.310 εκατ. €, μέγεθος σχεδόν τριπλάσιο από το αντίστοιχο του 1996.

Διάγραμμα 4.2

Πορεία εισαγωγών, εξαγωγών και ισοζύγιο υπηρεσιών μεταξύ Ελλάδας και Ε.Ε.,
1996-2004

Ο τουρισμός και οι μεταφορές (εμπορική ναυτιλία) αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών υπηρεσιών από τη χώρα μας, όπως ισχύει και στο σύνολο της Ε.Ε., αλλά η συμμετοχή των τομέων αυτών για την Ελλάδα είναι ιδιαίτερα υψηλή. Αν εξαιρέσουμε αυτούς τους δύο τομείς, οι υπόλοιποι τομείς παρουσιάζουν την κάτωθι εξέλιξη:

Πίνακας 4.16

Εμπόριο λοιπών υπηρεσιών Ελλάδας, 2001-2003¹

	Εμπόριο λοιπών υπηρεσιών		
	2001	2002	2003
Εισπράξεις (εξαγωγές)	2.382	2.323	2.365
Πληρωμές (εισαγωγές)	2.924	2.797	2.864
Ισοζύγιο λοιπών υπηρεσιών	- 541	- 474	- 499

εκατ. €

1/ Τα στοιχεία δεν αναφέρονται αποκλειστικά στη σχέση Ελλάδος - Ε.Ε., αλλά η Ε.Ε. είναι ο κύριος «εταίρος» μας.

Πηγή : Τράπεζα της Ελλάδος.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 4.16, τα τελευταία χρόνια, ο τομέας του εμπορίου των λοιπών υπηρεσιών στη χώρα μας δεν εμφανίζει μεγάλους κύκλους εργασιών και το ισοζύγιο παρουσιάζει μια σχετική ελλειμματική σταθερότητα. Ο τομέας του εμπορίου των λοιπών υπηρεσιών δεν παρουσίασε εισπρακτικές ή αποδοτικές «εξάρσεις», τα ποσά των εξαγωγών κινήθηκαν στο επίπεδο των 2,4 δισ. €, ενώ τα αντίστοιχα ποσά των εισαγωγών στο επίπεδο των 2,9 δισ. €.

Η «εμπορική κατεύθυνση» ενός τομέα υπηρεσιών, δηλαδή ο προσανατολισμός του προς διασυνοριακή δραστηριότητα, είναι περισσότερο έντονη για κάποιους κλάδους. Οι διαφορές οφείλονται κυρίως στη φύση της υπηρεσίας και στα εμπόδια λόγω του υφιστάμενου ρυθμιστικού πλαισίου. Ως δείκτης που μετρά την εμπορική κατεύθυνση (trade openness indicator) ενός κλάδου θεωρείται ο λόγος της αξίας των εξαγωγών του προς τη συνολική προστιθέμενη αξία του. Με βάση τους υπολογισμούς των Kox et al. (2004) για ορισμένες χώρες της Ε.Ε. (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ολλανδία, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο), η αγορά των προσωπικών υπηρεσιών είναι σχεδόν κλειστή, ενώ στον τομέα των επιχειρηματικών υπηρεσιών η κατάσταση ποικίλλει μεταξύ των χωρών. Η Ολλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και σε μικρότερο βαθμό η Ισπανία έχουν ισχυρό εξαγωγικό προσανατολισμό, ενώ η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία είναι μάλλον εσωστρεφείς. Οι μεταφορές και οι επικοινωνίες παρουσιάζουν υψηλό εξαγωγικό προσανατολισμό, ενώ οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες παρουσιάζονται περισσότερο εξαγωγικές μόνο για το Ηνωμένο Βασίλειο.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο του ενδο-ευρωπαϊκού εμπορίου υπηρεσιών είναι η εξειδίκευσή του, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα, τόσο ως αποτέλεσμα του υφιστάμενου κανονιστικού πλαισίου όσο και σε συνάρτηση με άλλους παράγοντες (πολιτιστικούς, διαθεσιμότητα πόρων κ.λπ.). Με βάση υπολογισμούς σχετικών δεικτών για το σύνολο των υπηρεσιών των χωρών της Ε.Ε. (Kox et al. 2004), η Αυστρία, η Δανία, η Ελλάδα, η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο φαίνεται να έχουν σχετική ειδικευση στο εμπόριο των υπηρεσιών, κάτι που δεν είναι σαφές για τη Γερμανία και την Φινλανδία. Οι υπόλοιπες χώρες δεν αποκλίνουν σημαντικά από το μέσο όρο των χωρών του ΟΟΣΑ, που χρησιμοποιείται ως ομάδα αναφοράς. Η πολύ μεγάλη εξειδίκευση της Ελλάδας και της Ισπανίας στο εμπόριο των υπηρεσιών οφείλεται στον τουρισμό.

Αντίστοιχα, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρηματικές υπηρεσίες, η Δανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Ολλανδία, η Ισπανία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο φαίνεται να έχουν σχετική ειδικευση στο εμπόριο της κατηγορίας αυτής, η θέση της Γερμανίας και της Φινλανδίας είναι ασθενής, ενώ η Πορτογαλία, η Ελλάδα και η Ιρλανδία δεν παρουσιάζουν εξειδίκευση.

Συμπερασματικά, τα τελευταία χρόνια το εμπόριο υπηρεσιών στην Ελλάδα σχεδόν τριπλασιάστηκε και η χώρα μας έχει ένα μικρό, διευρυνόμενο πλεονασματικό ισοζύγιο σε σχέση με την Ε.Ε., το οποίο στηρίζεται κυρίως στον τουρισμό και τη ναυτιλία. Η χώρα μας παρουσιάζει υψηλή εξειδίκευση στο εμπόριο των υπηρεσιών (λόγω του τουρισμού), ενώ σε σχέση με τις επιχειρηματικές υπηρεσίες δεν παρουσιάζει εξειδίκευση.

Σε σχέση με την υπό συζήτηση Οδηγία, οι επιχειρηματικές δραστηριότητες φαίνεται να παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον, εφόσον τα ταξίδια και ο

τουρισμός συναρτώνται κυρίως με το φυσικό περιβάλλον και όχι τόσο με το ρυθμιστικό περιβάλλον.

4.7.2 Υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο - Διευκόλυνση διασυνοριακών συναλλαγών

Το ρυθμιστικό πλαίσιο που ισχύει σε κάθε χώρα επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη δραστηριότητα των εγχώριων επιχειρήσεων, το εμπόριο και τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Στον Πίνακα 4.17 παρουσιάζονται σχετικοί δείκτες του ΟΟΣΑ για την ένταση των ρυθμίσεων που υπάρχουν στην αγορά και τους περιορισμούς στις ξένες άμεσες επενδύσεις για τις χώρες της Ε.Ε. (1998). Στη χώρα μας, όπως και στη Γαλλία, την Ιταλία, την Τσεχία και την Πολωνία οι ρυθμίσεις στην αγορά είναι περισσότερο περιοριστικές σε αντίθεση με το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία.

Πίνακας 4.17

Συνολικός δείκτης του ΟΟΣΑ για την ένταση των ρυθμίσεων στην αγορά και τους περιορισμούς στις ξένες άμεσες επενδύσεις, Ε.Ε., 1998

Χώρες	Ρυθμίσεις στην αγορά	Περιορισμοί στις ξένες άμεσες επενδύσεις
Ηνωμένο Βασίλειο	0,5	0,064
Ιρλανδία	0,8	0,074
Ολλανδία	1,4	0,083
Γερμανία	1,4	0,084
Δανία	1,4	0,087
Σουηδία	1,4	0,140
Αυστρία	1,4	0,268
Ισπανία	1,6	0,165
Ουγγαρία	1,6	0,173
Πορτογαλία	1,7	0,157
Φινλανδία	1,7	0,177
Βέλγιο	1,9	0,091
Γαλλία	2,1	0,111
Ελλάδα	2,2	0,130
Ιταλία	2,3	0,097
Τσεχία	2,9	0,196
Πολωνία	3,3	0,249

Πηγή: Για τους δείκτες σχετικά με τις ρυθμίσεις στην αγορά βλ. Nicoletti, G., Scarpetta S. and Boylaud O.(2000)²⁰ και για τους δείκτες σχετικά με τους περιορισμούς στις άμεσες ξένες επενδύσεις βλ. Golup, S. S. (2003)²¹.

²⁰ Nicoletti, G., Scarpetta S. and Boylaud O., «Summary indicators of product market regulation with an extension to employment protection legislation», OECD Economic Department Working Paper No 226, Paris, 2000.

²¹ Golup, S. S., «Measures of restrictions on inward foreign direct investment for OECD countries», OECD Economic Department Working Paper No 357, Paris, 2003.

Αντίστοιχα, το ρυθμιστικό πλαίσιο σχετικά με τις διασυνοριακές συναλλαγές καθορίζει την ευκολία για την ανάπτυξή τους. Στον Πίνακα 4.18 παρουσιάζονται οι δείκτες που δείχνουν σε ποιο βαθμό οι διασυνοριακές συναλλαγές μπορούν ελεύθερα να γίνουν αντικείμενο διαπραγματεύσεων με ξένους συνεργάτες, καθώς και η αντίστοιχη κατάταξη των χωρών της Ε.Ε. στο σύνολο των 60 εξεταζομένων χωρών. Ο δείκτης για τις χώρες της Ε.Ε. κυμαίνεται από 9,14 για τη Δανία, η οποία καταλαμβάνει και την 2η θέση στη συνολική κατάταξη, έως 4,25 για την Πολωνία, η οποία καταλαμβάνει την προτελευταία θέση στη συνολική κατάταξη. Ο δείκτης για την Ελλάδα ανέρχεται στο 7,72 και η Ελλάδα καταλαμβάνει την 30η θέση στη συνολική κατάταξη ή την 15η μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.

Πίνακας 4.18
Διασυνοριακές συναλλαγές, 2004

Χώρες	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	8,93	4	3
Βέλγιο	8,69	8	5
Τσεχία	8,45	13	10
Δανία	9,14	2	1
Εσθονία	8,95	3	2
Φινλανδία	8,89	5	4
Γαλλία	7,86	26	14
Γερμανία	8,56	11	8
Ελλάδα	7,72	30	15
Ουγγαρία	8,30	18	13
Ιρλανδία	8,64	10	7
Ιταλία	6,78	44	19
Λουξεμβούργο	8,53	12	9
Ολλανδία	8,36	15	11
Πολωνία	4,25	59	20
Πορτογαλία	8,30	18	13
Σλοβακία	8,32	16	12
Σλοβενία	7,36	36	18
Ισπανία	7,68	31	16
Σουηδία	8,68	9	6
Ηνωμένο Βασίλειο	7,44	34	17

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004

4.8 Ξένες άμεσες επενδύσεις στον τομέα υπηρεσιών

4.8.1 Υφιστάμενη κατάσταση

Η παραγωγή και η κατανάλωση των υπηρεσιών είναι μερικές φορές δύσκολο να διαχωριστούν σε χρόνο και τόπο και γι' αυτό οι πάροχοι υπηρεσιών επιλέγουν να μετακινηθούν σε μια ξένη αγορά μέσω άμεσης επένδυσης. Άλλωστε, σχετικές

μελέτες εκτιμούν ότι το μεγαλύτερο μέρος του διεθνούς πλεονάσματος υπηρεσιών προσφέρονται από επιχειρήσεις που είναι εγκατεστημένες σε ξένες χώρες.

Σε σχέση με τις ξένες άμεσες επενδύσεις, στον τομέα των υπηρεσιών παρουσιάζεται μεγαλύτερη ανεπάρκεια στατιστικών στοιχείων απ' ό,τι στο εμπόριο. Η απασχόληση σε επιχειρήσεις των οποίων η πλειοψηφία ανήκει σε ξένους κυμαίνεται από 2% έως 17% μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. (10 χώρες), με το Βέλγιο και την Ουγγαρία να έχουν τα υψηλότερα μερίδια, και τις Γερμανία, Πορτογαλία και Ιταλία να έχουν τα χαμηλότερα. Η αντίστοιχη απασχόληση σε επιχειρήσεις, των οποίων η πλειοψηφία ανήκει σε ξένους από άλλη χώρα της Ε.Ε., κατά τομέα υπηρεσιών, κυμαίνεται από 2% έως 4% της εγχώριας απασχόλησης. Η μεγαλύτερη διευρωπαϊκή δραστηριότητα παρουσιάζεται στον τουρισμό (3,9% κατά μέσο όρο), ενώ στο διανεμητικό εμπόριο (2,8% κατά μέσο όρο) υψηλά μερίδια απασχόλησης παρουσιάζονται στην Αυστρία και τη Φινλανδία και πολύ χαμηλά στην Ιταλία και τη Γερμανία. Στις επιχειρηματικές δραστηριότητες (2% κατά μέσο όρο) υψηλά μερίδια απασχόλησης παρουσιάζονται στη Φινλανδία, τη Σουηδία και την Πορτογαλία και χαμηλά στην Ιταλία, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν υψηλή παρουσία μη ευρωπαϊκών πολυεθνικών στον τομέα των υπηρεσιών. Στους σχετικούς υπολογισμούς δεν περιλαμβάνονται επιχειρήσεις η μειοψηφία των οποίων ανήκει σε ξένους και οι επενδυτικές συνεργασίες με ξένες επιχειρήσεις (joint-ventures). Η απόσταση φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στην επιλογή των επιχειρήσεων για εξαγωγή των υπηρεσιών ή για εγκατάσταση.

Στον Πίνακα 4.19 παρουσιάζονται εισροές ξένων άμεσων επενδύσεων στον τομέα των υπηρεσιών κατά χώρα προορισμού (μέσος όρος της περιόδου 1998-2000) για τις χώρες της Ε.Ε.

Οι συνολικές εισροές ξένων άμεσων επενδύσεων στον τομέα των υπηρεσιών ανέρχονται σε 386 δισ. \$ (Ε.Ε.-25) και είναι 12 φορές υψηλότερες από τις αντίστοιχες για τις ΗΠΑ. Χαρακτηριστική είναι η συγκέντρωση των ξένων άμεσων επενδύσεων σε λίγες χώρες της Ε.Ε. Η Γερμανία, το Βέλγιο-Λουξεμβούργο και το Ηνωμένο Βασίλειο προσελκύουν τα 2/3 του συνόλου των ξένων άμεσων επενδύσεων στον τομέα των υπηρεσιών. Οι αντίστοιχες εισροές για την Ελλάδα ανέρχονται σε 1 δισ. \$ και αποτελούν το 0,3% των ξένων άμεσων επενδύσεων της Ε.Ε- 25.

Πίνακας 4.19

Εισροές ξένων άμεσων επενδύσεων στον τομέα των υπηρεσιών κατά χώρα προορισμού, μέσος όρος περιόδου 1998-2000

Χώρα	Εισροές ξένων άμεσων επενδύσεων	
	δισ. \$ ΗΠΑ	% στην Ε.Ε.-25
Αυστρία	4,7	1,2
Βέλγιο- Λουξεμβούργο	102,6	26,6
Δανία	14,9	3,9
Φινλανδία	6,2	1,6
Γαλλία	28,0	7,3
Γερμανία	85,6	22,2
Ελλάδα	1,0	0,3
Ιταλία	5,5	1,4
Ολλανδία	29,3	7,6
Πορτογαλία	2,0	0,5
Ισπανία	18,8	4,9
Σουηδία	7,4	1,9
Ηνωμένο Βασίλειο	69,0	17,9
Ε.Ε.- 15	375,4	97,2
Τσεχία	3,1	0,8
Ουγγαρία	1,3	0,3
Πολωνία	4,9	1,3
Σλοβακία	1,3	0,3
Ε.Ε.-25	386,0	100,0

Πηγή: Kox, H., Lejour A. and Montizaan R., *Intra-EU trade and investment in services sectors and regulation patterns*, CPB Document No 102, 2004 (Στοιχεία του ΟΟΣΑ).

Η διάρθρωση των εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων παρουσιάζεται πολύ διαφορετική μεταξύ της Ε.Ε. και των ΗΠΑ, στις οποίες το μερίδιο των σχετιζομένων με τη μεταποίηση εισροών είναι πολύ μεγαλύτερο. Οι εισροές ξένων άμεσων επενδύσεων στις υπηρεσίες κυριαρχούν στην Ε.Ε. με εξαίρεση τη Σουηδία και στις περισσότερες χώρες αποτελούν σχεδόν το 75% των συνολικών εισροών, ποσοστό υψηλότερο από τη συμμετοχή των υπηρεσιών στις ευρωπαϊκές οικονομίες. Κατά μέσο όρο οι τομείς των υπηρεσιών που καλύπτονται από την Οδηγία παρουσιάζουν πολύ χαμηλότερες εισροές σε σχέση με τη συμμετοχή των τομέων στην εγχώρια παραγωγή υπηρεσιών.

Οι χώρες της Ε.Ε. (Γερμανία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Ολλανδία), για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, σε σύγκριση με τις ΗΠΑ προσελκύουν πολύ λίγες ξένες άμεσες επενδύσεις στο εμπόριο και τη διανομή, όπως και στον τουρισμό, παρά τη σημασία του τομέα των υπηρεσιών. Το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ολλανδία και η Ισπανία προσελκύουν λίγες ξένες άμεσες επενδύσεις στον τομέα των επιχειρηματικών και κτηματομεσιτικών υπηρεσιών, παρά το αντίστοιχο μέγεθος του τομέα, ενώ το αντίθετο ισχύει για τη Γαλλία και τη Γερμανία. Οι επικοινωνίες και ο τομέας των τραπεζών προσελκύουν επίσης το ενδιαφέρον των ξένων επενδυτών.

Οι Golup (2003) και Golup and Nicoletti (2004) διαπιστώνουν ότι το υφιστάμενο ρυθμιστικό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων και των φορολογικών ρυθμίσεων, είναι σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας των ενδο-ευρωπαϊκών εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων στον τομέα των υπηρεσιών.

Στον Πίνακα 4.20 παρουσιάζεται η προέλευση των συνολικών εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων στις χώρες της Ε.Ε. και τις ΗΠΑ για τις περιόδους 1989-1994 και 1995-2001. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, η δομή των εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. παρουσιάζει μικρές διαφορές και, για τις περισσότερες χώρες αυτές προέρχονται κυρίως από άλλες χώρες της Ε.Ε. Λίγες μόνο χώρες (Ηνωμένο Βασίλειο, Ολλανδία, Ιρλανδία, Δανία) παρουσιάζουν μια σημαντικά μεγαλύτερη προσέλευση ξένων άμεσων επενδύσεων από τις ΗΠΑ.

Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ, το μερίδιο των εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων που καλύπτεται από την Οδηγία για το σύνολο της Ε.Ε. είναι περίπου το 1/3 των συνολικών εισροών. Τα υψηλότερα ποσοστά παρουσιάζουν η Γερμανία, η Δανία και η Ισπανία. Για την Ελλάδα το ποσοστό είναι περίπου 15,4% (13^η θέση σε σχέση με τις 17 εξεταζόμενες χώρες), η συντριπτική πλειοψηφία αφορά σε υπηρεσίες που δεν καλύπτονται από την Οδηγία (78%) και ένα μικρό ποσοστό άλλους τομείς. Θα πρέπει βέβαια να λαμβάνεται υπόψη ότι η παρούσα δομή των εισροών είναι αποτέλεσμα των διαφορών στις ρυθμίσεις.

Πίνακας 4.20

Προέλευση των συνολικών εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων στις χώρες της Ε.Ε. και τις ΗΠΑ, 1989-1994, 1995-2001

Χώρες	Μερίδιο προερχόμενο από χώρες της Ε.Ε-15 %			Μερίδιο προερχόμενο από ΗΠΑ %		
	1989-94	1995-01	Διαφορά	1989-94	1995-01	Διαφορά
Ελλάδα	83	92	9	4	2	-2
Πορτογαλία	75	84	9	3	4	1
Ιταλία	64	79	15	10	10	0
Γαλλία	53	78	25	7	13	6
Φινλανδία	72	76	4	17	6	-11
Γερμανία	64	76	12	20	16	-4
Ισπανία	71	74	3	7	17	10
Βέλγιο- Λουξεμβούργο	75	74	-1	14	8	-6
Δανία	70	62	-8	7	22	15
Σουηδία	59	53	-6	8	16	8
Ολλανδία	55	51	-4	16	31	15
Ηνωμένο Βασίλειο	40	43	3	36	40	4
Ιρλανδία	24	12	-12	62	82	20
ΗΠΑ	52	62	10			

Πηγή: Kox, H., Lejour A. and Montizaan R., *Intra-EU trade and investment in services sectors and regulation patterns*, CPB Document No 102, 2004 (Στοιχεία του ΟΟΣΑ).

4.8.2 Υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο

Το επενδυτικό πλαίσιο που διαμορφώνεται για τους ξένους επενδυτές σε μια χώρα είναι σημαντικό για την ελκυστικότητα της χώρας αυτής για τους ξένους επενδυτές. Το πλαίσιο αυτό περιλαμβάνει ρυθμίσεις σε σχέση με την προστασία των επενδύσεών τους, τα κίνητρα, τις δυνατότητες των ξένων επενδυτών να συνεργαστούν με εγχώριες επιχειρήσεις ή να αποκτούν τον έλεγχο σε εγχώριες επιχειρήσεις. Στον Πίνακα 4.21 παρουσιάζονται ορισμένοι δείκτες τέτοιου είδους και η αντίστοιχη κατάταξη των χωρών της Ε.Ε. στο σύνολο των 60 εξεταζομένων χωρών. Το πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί στη χώρα μας δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ευνοϊκό για τους ξένους επενδυτές, εφόσον η Ελλάδα καταλαμβάνει τη 14^η, τη 18^η και τη 17^η θέση, αντίστοιχα, σε σχέση με τους δείκτες που εξετάζονται.

Πίνακας 4.21

Ξένοι επενδυτές, επενδυτικά κίνητρα, προστασία επενδυτών 2004

	Ξένοι επενδυτές			Επενδυτικά κίνητρα			Προστασία επενδυτών		
	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	8,67	10	8	7,04	11	6	8,41	3	2
Βέλγιο	8,81	8	7	6,07	31	14	7,40	23	13
Τσεχία	8,26	17	13	8,10	4	3	7,80	11	6
Δανία	9,10	1	1	6,36	26	10	7,78	12	7
Εσθονία	8,98	4	3	7,45	7	5	8,65	1	1
Φινλανδία	9,08	2	2	6,00	32	15	8,03	6	4
Γαλλία	7,59	29	17	6,23	27	11	7,46	20	12
Γερμανία	8,29	16	12	4,72	45	17	7,24	25	15
Ελλάδα	8,17	18	14	4,37	50	18	6,71	35	17
Ουγγαρία	8,97	5	4	6,12	30	13	7,94	7	5
Ιρλανδία	8,97	6	5	8,17	3	2	7,64	17	10
Ιταλία	7,41	33	19	4,37	51	19	6,38	38	18
Λουξεμβούργο	8,03	20	15	7,71	5	4	7,70	15	9
Ολλανδία	8,51	13	11	6,66	21	8	7,34	24	14
Πολωνία	4,86	57	21	4,18	54	20	4,35	58	21
Πορτογαλία	7,64	27	16	6,67	19	7	7,76	14	8
Σλοβακία	8,54	11	9	8,22	2	1	8,05	5	3
Σλοβενία	6,39	48	20	3,45	57	21	6,12	45	20
Ισπανία	7,59	30	18	6,41	24	9	7,48	19	11
Σουηδία	8,86	7	6	5,97	34	16	6,77	34	16
Ηνωμένο Βασίλειο	8,51	12	10	6,18	28	12	6,25	42	19

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

Τα τελευταία χρόνια, το ρυθμιστικό πλαίσιο για το σύνολο του τομέα των υπηρεσιών έχει απλουστευθεί στην Ε.Ε., αν και θεωρείται σχετικά περιοριστικό σε σχέση με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. Βέβαια οι διάφορες χώρες της Ε.Ε. ακολούθησαν με διαφορετική ταχύτητα τη διαδικασία ελάφρυνσης και απλούστευσης του ρυθμιστικού πλαισίου των αγορών τους, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στο επίπεδο των ρυθμίσεων μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. Η

Ολλανδία, η Δανία, το Ηνωμένο Βασίλειο είναι οι χώρες με το λιγότερο αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο για τις υπηρεσίες, ενώ η Αυστρία, η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία είναι οι χώρες με το αυστηρότερο ρυθμιστικό πλαίσιο στην Ε.Ε.-15.

Ειδικότερα, οι ρυθμίσεις που αφορούν στις άμεσες ξένες επενδύσεις (Golup, 2003) απλουστεύθηκαν σημαντικά σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. σε σχέση με το 1980 και οι χώρες αυτές χαρακτηρίζονται ως οι πιο «ανοικτές» χώρες, ακόμα και σε σχέση με τις ΗΠΑ, στις οποίες οι αλλαγές μεταξύ 1980-2000 ήταν ασήμαντες. Το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία έχουν λίγους περιορισμούς. Ωστόσο το ρυθμιστικό πλαίσιο εξακολουθεί να είναι σχετικά αυστηρό στις νέες χώρες, τη Φινλανδία, την Αυστρία, την Πορτογαλία και την Ισπανία. Η Ελλάδα έχει παρουσιάσει σημαντική μείωση σε σχέση με το 1980 και το 2000 κατατάσσεται στην 9^η θέση με βάση το σχετικό δείκτη (Πίνακας 4.17).

Στους τομείς των υπηρεσιών που καλύπτονται από την Οδηγία (ξενοδοχεία και εστιατόρια, κατασκευές, διανομή, επιχειρηματικές υπηρεσίες) οι ρυθμίσεις είναι περισσότερο αυστηρές σε σύγκριση με τη μεταποίηση, αλλά λιγότερο αυστηρές σε σχέση τους τομείς των υπηρεσιών που δεν καλύπτονται από την Οδηγία (χρηματοοικονομικός, μεταφορές, τηλεπικοινωνίες). Η Ολλανδία είναι η χώρα με τους λιγότερους περιορισμούς, ακολουθούμενη από τις Ιρλανδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Βέλγιο, Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία και Ελλάδα. Σε σχέση με το δείκτη αυτό, η Ελλάδα βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.

4.9 Έρευνα, τεχνολογία και καινοτομία

4.9.1 Εισαγωγή – Συνοπτική παρουσίαση επιδόσεων του τομέα

Σύμφωνα με τους στόχους της Λισσαβόνας, επιδίωξη για το 2010 είναι να διαθέτει η Ε.Ε. το 3% του ΑΕΠ της σε έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη (ΕΤΑ). Επειδή η δραστηριότητα ΕΤΑ του *ιδιωτικού* τομέα θεωρείται αποφασιστικός παράγων για την ανάπτυξη της καινοτομίας, επιδιώκεται ώστε το ιδιωτικό σκέλος της δαπάνης για ΕΤΑ σε επίπεδο Ε.Ε. να ανέλθει το 2010 στο 2% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ. Η χώρα μας, η οποία υστερεί σε μεγάλο βαθμό στο πεδίο αυτό, στοχεύει στο διπλασιασμό της δαπάνης για ΕΤΑ ως ποσοστού του ΑΕΠ έως το 2010, έτσι ώστε αυτό να φθάσει τότε το 1,5%. Ως προς την ιδιωτική δαπάνη για ΕΤΑ, που είναι απογοητευτικά χαμηλή στη χώρα μας, ο αντίστοιχος στόχος για το 2010 έχει τεθεί στο 0,6% του ΑΕΠ²².

²² Οι στόχοι αυτοί, τόσο σε επίπεδο Ε.Ε. όσο και για την Ελλάδα, είναι αμφίβολο αν θα πραγματοποιηθούν.

Ιδιαίτερα χαμηλή ως προς το μέσο όρο της Ε.Ε. είναι και η επιβάρυνση της αξίας παραγωγής με την ιδιωτική ΕΤΑ²³ (0,28%) αλλά και τα διατιθέμενα για την ιδιωτική χρηματοδότηση της ΕΤΑ κεφάλαια υψηλού κινδύνου (venture capital) (0,24% του ΑΕΠ, δηλαδή το ήμισυ του μέσου όρου της Ε.Ε.). Ο αριθμός νέων διδακτορικών στις επιστήμες και την τεχνολογία ανά 1000 άτομα ηλικίας 25-35 ετών βρίσκεται στο 1/3 του μέσου της Ε.Ε.-15, αλλά παρουσιάζει τελευταία υψηλό ρυθμό αύξησης. Οι απασχολούμενοι στον ιδιωτικό τομέα ερευνητές αποτελούν το 15% του συνόλου, ενώ ακόμη και στις νεοενταχθείσες χώρες κυμαίνεται μεταξύ 20 και 30%. Το ποσοστό των ερευνητών αυτών που απασχολείται στους κλάδους υψηλής – μέσης τεχνολογίας της μεταποίησης είναι το χαμηλότερο στην Ε.Ε. Τέλος, στις υπηρεσίες έντασης γνώσης (πληροφορική – τηλεπικοινωνίες) η χώρα μας βρίσκεται στο ήμισυ του μέσου όρου της Ε.Ε.-15.

Σε ό,τι αφορά το καινοτομικό αποτέλεσμα, ο ετήσιος αριθμός επιστημονικών δημοσιεύσεων ανά εκατ. πληθυσμού είναι περίπου 500 και κατατάσσει τη χώρα στη 13η θέση στην Ε.Ε.-15. Στα διπλώματα ευρεσιτεχνίας (7,7 ανά εκατ. πληθυσμού) έχουμε τη 10η θέση μεταξύ 12 χωρών σύγκρισης και οι πωλήσεις νέων προϊόντων αγοράς ως ποσοστό του κύκλου εργασιών βιομηχανίας – υπηρεσιών είναι 4,4% (40% του μέσου δείκτη Ε.Ε.-15).

Σημαντική ευθύνη για την υστέρηση της χώρας μας στην καινοτομία έχουν η μη επαρκής διασύνδεση της τεχνικής εκπαίδευσης και της κρατικής έρευνας με την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και η έλλειψη συνεργασιών μεταξύ των επιχειρήσεων. Η ελλιπής χρηματοδότηση της ιδιωτικής έρευνας, η έλλειψη σχετικών φορολογικών κινήτρων, η μη επαρκής δια βίου κατάρτιση του προσωπικού στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα - ιδιαίτερα σε θέματα διαχείρισης της γνώσης και της καινοτομίας- η έλλειψη ξένων άμεσων επενδύσεων, το κρατικό σύστημα προμηθειών και η καθυστέρηση στον τομέα της πληροφορικής αποτελούν πρόσθετους λόγους επιβράδυνσης.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με έρευνα του IMD²⁴, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 43η θέση σε σύνολο 60 χωρών με κριτήριο τη «θετική επίδραση του νομοθετικού της πλαισίου στην έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη». Ανάλογη είναι η κατάταξη της χώρας μας και με κριτήριο την «αποτελεσματικότητα του κρατικού μηχανισμού».

²³ Πηγές στοιχείων: - OECD: *Main Science and Technology Indicators*, 2004 - European Commission: *Innovation Scoreboard*, 2003 - World Economic Forum *Yearbook*, 2004

²⁴ International Institute for Management Development, (IMD): *World Competitiveness Yearbook*, 2004

Είναι σαφές ότι *το γενικότερο περιβάλλον, στο οποίο καλούνται να ιδρυθούν και να λειτουργήσουν επιχειρήσεις στη χώρα μας, είναι αποθαρρυντικό*. Επιπλέον, η ελληνική κοινωνία δεν έχει ακόμα συνειδητοποιήσει ότι ο μόνος τρόπος για να επιβιώσει μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης είναι να στραφεί με συνέπεια στην ποιότητα και σε κλάδους με ένταση γνώσης. Τον πρωταγωνιστικό ρόλο σε μια τέτοια προσπάθεια καλούνται να διαδραματίσουν η έρευνα²⁵ και η καινοτομία.

4.9.2 Υφιστάμενα εμπόδια και παρεκκλίσεις από την κοινοτική νομοθεσία

Νομικές διατάξεις που να εισάγουν διακρίσεις στην εγκατάσταση και την παροχή υπηρεσιών έρευνας και τεχνολογίας δεν υπάρχουν.

Διοικητικά εμπόδια όμως υπάρχουν και συνίστανται κυρίως:

- Στην κρατική γραφειοκρατία, η οποία όμως επιδρά ανασταλτικά αδιακρίτως τόσο στις ξένες όσο και στις εγχώριες επιχειρήσεις.
- Στην πολιτική «εθνικών προμηθευτών» η οποία, λόγω και του περιορισμένου μεγέθους της ελληνικής αγοράς, οδηγεί σε μονοπωλιακές συνθήκες, οι οποίες, μεταξύ άλλων, αποθαρρύνουν και την είσοδο στην αγορά ξένων εταιρειών προηγμένης τεχνολογίας.

Τυχόν εμπόδια που μπορεί να υπάρχουν στον τομέα της βιομηχανικής ιδιοκτησίας και των χρηματοπιστωτικών δεν αφορούν την παρούσα έκθεση, επειδή και οι δύο τομείς εξαιρούνται της Οδηγίας. Σε ό,τι αφορά στην απόσπαση εργαζομένων, δηλαδή θέματα ημερομισθίων, ασφάλισης, φορολογίας κ.λπ., αυτά επίσης εξαιρούνται, διότι ρυθμίζονται ή θα ρυθμιστούν από άλλες οδηγίες.

Τέλος, θέματα licensing (συμβάσεων μεταφοράς τεχνολογίας) δεν τίγονται από την Οδηγία, αλλά και δεν είναι πρακτικά δυνατή η άσκηση κρατικού ελέγχου επί της ουσίας τέτοιων συμβάσεων. Κάποιες προσπάθειες που έγιναν από κρατικούς φορείς σχετικά με το ζήτημα αυτό έχουν από καιρό ατονήσει²⁶.

4.10 Τεχνολογίες πληροφορικής

Πρόσφατες συγκριτικές μελέτες σχετικά με τη διαδικασία οικονομικής μεγέθυνσης έχουν δείξει ότι ο κρίσιμος παράγοντας για την εισαγωγή νέων δυναμικών κλάδων στην οικονομία και, κατά συνέπεια, το βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα των ΗΠΑ σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, κατά τα τελευταία 10-15 χρόνια, είναι η επένδυση και η αποτελεσματική εισαγωγή τεχνολογιών

²⁵ Κυρίως η έρευνα που αποσκοπεί στην παραγωγή συγκεκριμένων προϊόντων (product oriented research). Η έρευνα που στοχεύει μόνο σε δημοσιεύσεις δεν οδηγεί στην καινοτομία.

²⁶ Για παράδειγμα, σχετική αρμοδιότητα του Τμήματος Μεταφοράς Τεχνολογίας της Διεύθυνσης Τεχνολογικής Ανάπτυξης της ΓΓΕΤ ουδέποτε εφαρμόστηκε στην πράξη.

πληροφορικής στο παραγωγικό σύστημα. Έτσι, τα τελευταία χρόνια ένας από τους κυριότερους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και η αύξηση των ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης με την επέκταση των κλάδων της οικονομίας που αποτελούν την οικονομία της γνώσης (knowledge-based economy). Με αυτό το στρατηγικό προσανατολισμό, τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιδιώκουν να αντιμετωπίσουν την υστέρηση των ρυθμών μεγέθυνσης της ευρωπαϊκής οικονομίας έναντι των ΗΠΑ. Ειδικότερα υιοθετείται πλέγμα δράσεων που οδηγεί στην περαιτέρω ανάπτυξη και βελτίωση των υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής και αφορούν υπηρεσίες διανομής προϊόντων λογισμικού (software) και εξοπλισμού (hardware), προσφορά πρόσβασης στο διαδίκτυο και ανάπτυξη δικτύων χρηστών και επιχειρήσεων, υπηρεσίες πρόσβασης σε δεδομένα και διασκέδαση, και υπηρεσίες υποστήριξης επιχειρήσεων. Παράλληλα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθεί σειρά οδηγιών, που αποβλέπουν στη δημιουργία υποστηρικτικού νομικού ρυθμιστικού περιβάλλοντος για την ελεύθερη και ασφαλή διακίνηση των υπηρεσιών των τεχνολογιών πληροφορικής μεταξύ των κρατών-μελών. Η εισαγωγή νομικού πλαισίου για την τυποποίηση των υπηρεσιών έχει αποδειχτεί σε διεθνές επίπεδο ότι συμβάλλει στην αποτελεσματική διάχυση των υπηρεσιών αυτών.

Η αποτελεσματική αξιοποίηση υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής, τόσο σε μικροοικονομικό όσο και σε μακροοικονομικό επίπεδο, προϋποθέτει την ύπαρξη εξειδικευμένου προσωπικού, τη διάθεση της κατάλληλης τεχνολογικής υποδομής επικοινωνιών και πληροφορικής καθώς και την ύπαρξη ρυθμιστικού περιβάλλοντος, το οποίο να εξασφαλίζει την προστασία των τεχνολογικών δεδομένων και την εξάλειψη των εμποδίων λειτουργίας των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών πληροφορικής.

Η ζήτηση υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής στην ελληνική οικονομία προέρχεται από το δημόσιο (δημόσια διοίκηση, εκπαίδευση, υγεία), τον ιδιωτικό τομέα (ιδιαίτερα από τις επιχειρήσεις) και τα νοικοκυριά. Η ζήτηση καλύπτεται τόσο από ξένες εταιρείες (που χρησιμοποιούνται περισσότερο από μεγάλες βιομηχανίες, τράπεζες) όσο και από ελληνικές επιχειρήσεις (που εξυπηρετούν μικρομεσαίες επιχειρήσεις και το δημόσιο τομέα).

Η αγορά τεχνολογιών πληροφορικής στην Ελλάδα έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Το 2003 το 27,1% του συνολικού πληθυσμού χρησιμοποιούσε ηλεκτρονικό υπολογιστή και το 19,3% είχε σύνδεση στο διαδίκτυο. Οι κυριότεροι λόγοι χρησιμοποίησης Η/Υ είναι η διασκέδαση/ ηλεκτρονικά παιχνίδια, η εργασία, η σύνδεση στο διαδίκτυο και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Τα υψηλότερα ποσοστά χρησιμοποίησης Η/Υ και σύνδεσης στο διαδίκτυο παρουσιάζονται στο δημόσιο τομέα (50% και 29% των εργαζομένων αντίστοιχα), ακολουθούν οι εργαζόμενοι στον

ιδιωτικό τομέα με ποσοστά 36,6% και 26,6% αντίστοιχα, ενώ τα μικρότερα ποσοστά παρατηρούνται στους αυτοαπασχολούμενους (25,8% και 16,8% αντίστοιχα).

Στο χώρο των επιχειρήσεων, το μέγεθός τους φαίνεται να είναι καθοριστικός παράγοντας για την εισαγωγή και τη χρησιμοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής. Στο χώρο των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, η χρησιμοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής είναι περιορισμένη και αυτό αποδίδεται στην άγνοια, την έλλειψη κατάλληλων υπηρεσιών τεχνικής υποστήριξης και το μεγάλο -σε σχέση με τις οικονομικές τους δυνατότητες- κόστος εγκατάστασης. Οι εμπορικές ανταλλαγές μέσω διαδικτύου είναι επίσης πολύ περιορισμένες στην Ελλάδα. Ο μικρός βαθμός συμμετοχής στην ανάπτυξη εμπορικών ανταλλαγών οφείλεται στο φόβο για την ασφάλεια και την αποτελεσματική λειτουργία των δικτύων, τη διασφάλιση του απόρρητου κάθε συναλλαγής καθώς και την εγκυρότητα και νομιμότητα των συναλλαγών.

Ο δημόσιος τομέας δραστηριοποιείται στον κλάδο των τεχνολογιών πληροφορικής μέσω της εφαρμογής δύο μεγάλων προγραμμάτων για τη βελτίωση των παρεχομένων υπηρεσιών στους πολίτες και στις επιχειρήσεις. Από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει έλλειψη σε εξειδικευμένο προσωπικό, όχι μόνο στην παροχή υπηρεσιών αλλά και στο επίπεδο αποφάσεων για την επιλογή των κατάλληλων υπηρεσιών, και σε τεχνική υποδομή τόσο στο δημόσιο τομέα όσο και στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Παράλληλα, δεν έχει ολοκληρωθεί η ανάπτυξη ρυθμιστικού πλαισίου για την προστασία των τεχνολογικών εφαρμογών και τη δημιουργία νέων δεδομένων λειτουργίας της ελληνικής αγοράς.

Σημαντική προϋπόθεση για την επέκταση της χρησιμοποίησης υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής θεωρείται η διαθέσιμη εγχώρια τεχνική υποδομή, το τιμολογιακό καθεστώς των τηλεπικοινωνιών και η αξιοπιστία των δικτύων.

Η απελευθέρωση της αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις υπηρεσίες τεχνολογιών πληροφορικής προβλέπεται ότι θα οδηγήσει στην άρση των εμποδίων, τη διευκόλυνση της κινητικότητας εργαζομένων και επιχειρήσεων καθώς και τη δημιουργία ενιαίου ρυθμιστικού πλαισίου. Ως αποτέλεσμα αναμένεται η αύξηση του ανταγωνισμού και η δημιουργία νέων δεδομένων στην αγορά, καθώς και η δημιουργία σημαντικών ευκαιριών παραγωγικής και κερδοφόρας αξιοποίησης των υποδομών και των εφαρμογών πληροφορικής στην ελληνική οικονομία.

4.11 Λειτουργία της δημόσιας διοίκησης

4.11.1 Εξελίξεις

Τα τελευταία χρόνια με μια σειρά από νομοθετήματα γίνονται προσπάθειες στη χώρα μας για την πάταξη της γραφειοκρατίας, χωρίς πολλές φορές να επιτυγχάνεται ο στόχος, αν και έχουν γίνει θετικά βήματα. Οι συγκρίσεις με τις άλλες χώρες της Ε.Ε. δείχνουν ότι πολλά απομένουν ακόμα να βελτιωθούν, ώστε η δημόσια

διοίκηση να είναι σε θέση να προσφέρει επαρκή πληροφόρηση και εξυπηρέτηση τόσο στον πολίτη όσο και στις επιχειρήσεις και να διευκολύνει τις συναλλαγές και την επιχειρηματική δράση μειώνοντας το αντίστοιχο κόστος, σε χρόνο ή χρήμα, το οποίο πολλές φορές δρα ανασταλτικά στην ανάληψη πρωτοβουλιών και οδηγεί στην ακύρωση επιχειρηματικών σχεδίων.

Με το Ν.1599/86 (άρθρα 9, 10, 11) επιχειρήθηκε η μαζική κατάργηση περιττών δικαιολογητικών, μέσω κοινών υπουργικών αποφάσεων, κάτι που δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, ενώ η προσπάθεια να μειωθούν οι υπογραφές στις διοικητικές πράξεις (Ν. 1892/90) δεν προχώρησε ουσιαστικά, κυρίως λόγω της μαζικής χρήσης από τις διάφορες υπηρεσίες των εξαιρέσεων που προέβλεπε ο ίδιος ο νόμος, κάτι που επαναλήφθηκε και σε επόμενες νομοθετικές ρυθμίσεις (Ν.2026/92, Ν.1943/91). Περισσότερο θετικές ήταν οι εξελίξεις με το Ν. 2539/97 που προέβλεπε την έκδοση κοινών υπουργικών αποφάσεων για την απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών, οι οποίες προχώρησαν ικανοποιητικά, ενώ ώθηση στην πολιτική της απλούστευσης έδωσε ο Ν.3013/2002, ο οποίος προβλέπει τη δυνατότητα κατάργησης δικαιολογητικών με διαδικασίες που εντάσσονται στα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.). Πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση (Ν.3242/2004) προχωράει στην καθιέρωση ενιαίων κριτηρίων, στην απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών, αντίστοιχων αυτών που ισχύουν σε άλλες χώρες της Ε.Ε. και στοχεύει στη μετατροπή των Κ.Ε.Π. σε κέντρα ολοκληρωμένων διοικητικών συναλλαγών.

Το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Πολιτεία», παράλληλα με το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας», προωθεί δράσεις για τη βελτίωση των σχέσεων κράτους-πολίτη και την αντιμετώπιση της γραφειοκρατίας με την απλούστευση διοικητικών διαδικασιών, την εισαγωγή ηλεκτρονικών υπηρεσιών και την ένταξή τους στο σύστημα διεκπεραίωσης μέσω των Κ.Ε.Π., την επέκταση της χρήσης των νέων τεχνολογιών και τη βελτίωση των υποδομών, την αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού και την προώθηση διεθνών συνεργασιών με στόχο τη διοικητική σύγκλιση σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Βασικό μοχλό της προσπάθειας αποτελούν τα Κ.Ε.Π. (700 περίπου), για τα οποία επιδιώκεται η διεύρυνση των διαδικασιών που θα ενταχθούν στο σύστημα διεκπεραίωσης. Ήδη, 770 διοικητικές διαδικασίες διαφόρων υπουργείων, περιφερειών, νομαρχιών κ.λπ. διεκπεραιώνονται μέσω των Κ.Ε.Π.

Με το Νόμο 2372/97 ιδρύθηκε το Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων (ΕΛ.Κ.Ε.), το οποίο εποπτεύεται από το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, και είναι αρμόδιο για την προώθηση και υποστήριξη ξένων επενδυτών σε οποιαδήποτε δραστηριότητα (άμεση επένδυση ή συνεργασία με ελληνικές επιχειρήσεις) στην Ελλάδα, ενώ παρέχει υπηρεσίες προς τους Έλληνες επενδυτές. Οι κυριότερες υπηρεσίες είναι η υποδοχή και αξιολόγηση επενδυτικών σχεδίων που υποβάλλονται στο πλαίσιο του αναπτυξιακού νόμου 3299/04 (ύψους άνω των 15 εκατ.€ ή άνω των 3

εκατ.€ όταν το 50% των κεφαλαίων προέρχονται από το εξωτερικό) και η μέριμνα για την επίσπευση των διαδικασιών για την έκδοση των αδειών ή την παροχή άλλων εγκρίσεων που είναι απαραίτητες για την πραγματοποίηση των επενδύσεων. Με την έννοια αυτή το ΕΛΚΕ λειτουργεί ως *one stop shop* για τις ξένες επενδύσεις.

4.11.2 Αποδοτικότητα λειτουργίας δημόσιας διοίκησης

Στον Πίνακα 4.22 παρουσιάζονται δείκτες για την αποδοτικότητα της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης σε σχέση με διάφορες διαστάσεις της, το βάρος της γραφειοκρατίας και το πόσο αυτή εμποδίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα, το επίπεδο της διαφάνειας, την προσαρμοστικότητα της κυβερνητικής πολιτικής σε αλλαγές στην οικονομία και την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των κυβερνητικών αποφάσεων. Παρουσιάζεται επίσης η κατάταξη 21 χωρών της Ε.Ε. στο σύνολο των 60 εξεταζομένων χωρών του IMD.

Σε σχέση με τη γραφειοκρατία, η Ελλάδα κατατάσσεται στις τελευταίες θέσεις σε σχέση με τις 60 χώρες που εξετάζονται, ενώ καταλαμβάνει την προτελευταία θέση μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. Ο δείκτης λαμβάνει τιμές από 6,41 (Δανία) έως 1,42 (Πολωνία) και η αντίστοιχη τιμή για τη χώρα μας είναι 1,65. Αντίστοιχα, όχι ικανοποιητική είναι η θέση της χώρας μας σε σχέση με τη διαφάνεια. Η Ελλάδα καταλαμβάνει την 19η θέση μεταξύ 21 χωρών της Ε.Ε. Λιγότερο δυσμενής είναι η συγκριτική θέση της χώρας μας σε σχέση με την προσαρμοστικότητα της κυβερνητικής πολιτικής σε αλλαγές στην οικονομία (14^η στην Ε.Ε.) αλλά εξίσου κακή σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των κυβερνητικών αποφάσεων (18^η θέση στην Ε.Ε.).

4.12 Διαδικασίες αδειοδότησης

Στον τομέα των υπηρεσιών, οι διαδικασίες ίδρυσης (αδειοδότησης της λειτουργίας) μιας νέας επιχείρησης, ή της ουσιαστικής επέκτασης ή του εκσυγχρονισμού μιας υφιστάμενης, ίσως να μην είναι τόσο πολύπλοκες όσο οι αντίστοιχες διαδικασίες στον τομέα της μεταποίησης, όπου εγείρονται περισσότερα θέματα σε σχέση με το περιβάλλον, τη δημόσια ασφάλεια, τα απόβλητα, τις χρήσεις γης κ.λπ., ωστόσο σε μικρότερη κλίμακα αποτελούν αντικείμενο ενδιαφέροντος στα πλαίσια της τόνωσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και της διευκόλυνσης της προσέλκυσης ξένου κεφαλαίου, ιδιαίτερα με τη μορφή άμεσα παραγωγικών επενδύσεων.

Πίνακας 4.22

Γραφειοκρατία, διαφάνεια, υιοθέτηση κυβερνητικής πολιτικής, εφαρμογή κυβερνητικών αποφάσεων, 2004

Χώρες	Γραφειοκρατία			Διαφάνεια			Υιοθέτηση κυβερνητικής πολιτικής			Εφαρμογή κυβερνητικών αποφάσεων		
	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	4,30	17	6	6,41	12	3	5,33	22	7	5,78	15	6
Βέλγιο	2,41	36	14	4,14	44	15	3,56	44	15	3,63	41	14
Τσεχία	2,25	39	15	3,60	48	17	3,40	48	16	3,40	46	16
Δανία	6,41	1	1	7,63	2	2	6,07	9	3	7,46	2	1
Εσθονία	4,84	9	4	5,96	17	6	5,60	15	5	5,24	20	7
Φινλανδία	6,09	3	2	7,66	1	1	4,86	26	8	6,92	5	2
Γαλλία	2,77	30	10	4,78	35	11	3,31	50	17	4,83	27	9
Γερμανία	2,10	43	16	4,16	42	14	2,62	57	20	3,59	44	15
Ελλάδα	1,65	54	20	3,45	52	19	3,72	43	14	3,30	49	18
Ουγγαρία	2,42	34	13	3,50	51	18	3,82	39	12	3,39	47	17
Ιρλανδία	3,93	18	7	5,47	24	9	5,53	17	6	4,44	33	11
Ιταλία	2,00	45	17	3,05	56	20	2,75	56	19	3,25	51	19
Λουξεμβούργο	4,35	16	5	6,28	13	4	6,38	6	1	6,79	7	3
Ολλανδία	3,80	21	8	5,49	23	8	3,97	36	11	4,68	29	10
Πολωνία	1,42	57	21	2,21	59	21	2,52	58	21	2,24	59	21
Πορτογαλία	1,94	47	18	5,09	27	10	4,06	35	10	3,76	38	13
Σλοβακία	2,70	31	11	4,28	40	13	6,22	7	2	5,08	25	8
Σλοβενία	1,93	48	19	3,70	47	16	2,89	54	18	2,99	53	20
Ισπανία	3,78	22	9	5,88	18	7	6,00	11	4	6,10	10	4
Σουηδία	4,85	8	3	6,21	15	5	3,73	41	13	5,90	13	5
Ηνωμένο Βασίλειο	2,51	33	12	4,70	36	12	4,35	27	9	4,09	35	12

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

Το καθεστώς αδειοδότησης έχει διαμορφωθεί σταδιακά, με συχνές προσθήκες, αλλαγές και τροποποιήσεις, στην προσπάθεια να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που αναφέρονται κατά καιρούς, να ληφθούν υπόψη οι μεταβαλλόμενες συνθήκες ή οι νέες ανάγκες, να ενσωματωθεί το κοινοτικό δίκαιο στην εθνική νομοθεσία ή να αναληφθούν κυβερνητικές πρωτοβουλίες, με στόχο τη βελτίωση, την απλούστευση των διαδικασιών και την αποτελεσματικότητα και την καλύτερη εξυπηρέτηση των ενδιαφερομένων. Με τις συχνές προσθήκες, μεταβολές και τροποποιήσεις, χωρίς έως και τώρα να έχει αναληφθεί πρωτοβουλία για κωδικοποίηση, το καθεστώς απαρτίζεται από σχετικά μεγάλο αριθμό νομοθετημάτων σε διάφορα επίπεδα, με αποτέλεσμα η άντληση της αναγκαίας πληροφόρησης σχετικά με αυτό και η κατανόησή του να μην είναι ευχερείς. Άλλωστε, μέρος μόνον των γραφειοκρατικών απαιτήσεων και διαδικασιών κρίνονται απαραίτητες για την ουσιαστική κατοχύρωση του δηmosίου συμφέροντος (π.χ. η επαρκής στατική μελέτη για τα κτίρια). Πολλές από αυτές δημιουργούν ταλαιπωρία και προκαλούν κάποιο κόστος, σχετικά μικρό, στους ενδιαφερόμενους, χωρίς να είναι σαφής ο λόγος ύπαρξής τους (επαναληπτική προσκόμιση δικαιολογητικών σε διάφορες υπηρεσίες ή η απαίτηση για άλλα χωρίς σαφή σκοπιμότητα), ενώ κάποιες από αυτές προκαλούν στους επενδυτές σοβαρό οικονομικό κόστος ή σοβαρές χρονικές καθυστερήσεις στην υλοποίηση των σχεδίων τους, χωρίς να είναι καθόλου σίγουρο ότι εξυπηρετούν με τρόπο ουσιαστικό το κοινό συμφέρον.

Πρόσθετο κόστος στους επενδυτές προκαλούν ο τρόπος με τον οποίο οι αρμόδιες υπηρεσίες εφαρμόζουν τους νόμους, η αναποτελεσματικότητα των δημόσιων υπηρεσιών, το γεγονός ότι κάποιες ρυθμίσεις που κάποτε εφαρμόστηκαν για κάποιο λόγο εξακολουθούν να ισχύουν παρ' ότι οι συνθήκες έχουν μεταβληθεί και ο λόγος ύπαρξής τους έχει εκλείψει, και γενικότερα η αντιμετώπιση των πολιτών με καχυποψία.

Όλα αυτά δημιουργούν μεγάλες καθυστερήσεις στην ανάληψη επενδυτικών πρωτοβουλιών, επιμηκύνουν το χρονικό ορίζοντα μεταξύ της απόφασης δημιουργίας μιας νέας μονάδας ή επιχείρησης και της ανάκτησης των επενδεδυμένων κεφαλαίων και αποθαρρύνουν την ανάληψη νέων πρωτοβουλιών. Επιπρόσθετα, πολλές φορές οδηγούν στην ακύρωσή τους, ιδιαίτερα σε κλάδους αιχμής, όπου η τεχνολογική πρόοδος είναι ταχεία και οι κίνδυνοι απαξίωσης μεγαλύτεροι. Η χρονοτριβή προβληματίζει ιδιαίτερα τους ξένους επενδυτές, που δεν μπορούν να υπολογίζουν όσο οι Έλληνες σε μεθοδεύσεις επιτάχυνσης των διαδικασιών με ποικίλων μορφών παρεμβάσεις και «γρηγορόσημα».

Παράλληλα, αυξάνεται το κόστος για το Δημόσιο, αφού δημιουργείται πολλές φορές γραφειοκρατικός φόρτος αμφίβολης αποτελεσματικότητας που κατοχυρώνει μόνο την τυπική νομιμότητα και όχι την ουσιαστική. Βέβαια, στην περίπτωση που συντρέχουν λόγοι δηmosίου συμφέροντος, η παρέμβαση του κράτους και η απαίτηση

αδειοδότησης είναι απαραίτητη και δεν μπορεί η διαδικασία αυτή να μετατεθεί εξ ολοκλήρου στη διάκριση του επενδυτή, αν και έχουν διατυπωθεί ανάλογες προτάσεις. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να προβλεφθεί ένα σύστημα κυρώσεων για τους παραβάτες με αρκετά αποτρεπτική ισχύ και παράλληλα ενίσχυση του ελεγκτικού μηχανισμού του κράτους, ώστε να πραγματοποιεί ελέγχους κατά διαστήματα και να τιμωρεί τους παραβάτες. Οι περιοδικοί και έκτακτοι έλεγχοι άλλωστε χρειάζονται, αφού είναι σαφές ότι, όσο αυστηρή και να είναι η διαδικασία αδειοδότησης, το δημόσιο συμφέρον δεν μπορεί να κατοχυρωθεί ουσιαστικά παρά μόνο αν η τήρηση των νόμων παρακολουθείται και ελέγχεται και στη συνέχεια. Μια από τις μεγάλες αδυναμίες ολοκλήρου του συστήματος αδειοδοτήσεων είναι ότι αφορά στην έναρξη μιας δραστηριότητας και μόνο και δεν παρακολουθείται συστηματικά η από μέρους της τήρηση των νόμων στη συνέχεια. Από τη στιγμή που κάποια άδεια αποκτηθεί, στην ουσία ισχύει επ' άπειρον. Θα ήταν ίσως πολύ αποδοτικότερο μέρος των πόρων που αφιερώνει το Δημόσιο στην προληπτική αυτή τακτική, η απόδοση της οποίας, πέρα από το ότι αποθαρρύνει τις επενδύσεις, και από την άποψη της προστασίας του δημοσίου συμφέροντος είναι αμφίβολη, να στραφεί προς τον έλεγχο των εν ενεργεία μονάδων και την επιβολή κυρώσεων στους παραβάτες.

Οι διαδικασίες αδειοδότησης δεν θα δημιουργούσαν πρόβλημα, αν οι δημόσιες υπηρεσίες ήταν σε θέση να διεκπεραιώνουν τις σχετικές διαδικασίες σε εύλογο χρόνο. Κάτι τέτοιο όμως είναι δύσκολο, ακόμη και σε περιπτώσεις που ο βαθμός αποτελεσματικότητας της κρατικής μηχανής είναι σχετικά υψηλός, και ιδιαίτερα δύσκολο για την Ελλάδα, όπου αυτός είναι ιδιαίτερα χαμηλός.

Είναι αλήθεια ότι οι πολλές γραφειοκρατικές απαιτήσεις μπορεί να χρησιμεύουν ως ένας κάποιος φραγμός σε περιπτώσεις που η έκταση της παρανομίας είναι μεγάλη και οι δυνατότητες του κράτους να ελέγξει την κατάσταση και να επιβάλει κυρώσεις ανεπαρκείς. Αυτού του είδους όμως η αντιμετώπιση δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τον τρόπο λειτουργίας των μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεων, που δίνουν μεγάλη σημασία στη δημόσια εικόνα τους και προτιμούν άλλες μεθόδους μεγιστοποίησης των ωφελημάτων τους από την ανοικτή παρανομία, την οποία έχουν και λόγους να αποφεύγουν.

Τα προβλήματα σχετικά με τις διαδικασίες αδειοδότησης των επαγγελματιών παροχής υπηρεσιών και της λειτουργίας των αντίστοιχων μονάδων είναι ανάλογα με την ίδρυση μιας νέας επιχείρησης, η έκτασή τους όμως είναι περιορισμένη, λόγω του μεγέθους των μονάδων, αν και σε μερικές περιπτώσεις το κόστος επιβαρύνει σημαντικά τους παρόχους. Σε πολλές περιπτώσεις η σκοπιμότητα ύπαρξης κάποιων διαδικασιών έχει αμφίβολα αποτελέσματα στην προστασία του δημοσίου συμφέροντος, ενώ δημιουργεί αδικαιολόγητες καθυστερήσεις και προκαλεί πρόσθετο κόστος στους παρόχους.

4.13 Εμπόδια στη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών

4.13.1 Υφιστάμενα εμπόδια

Η κλαδική ανάλυση του Κεφαλαίου 6 και οι δύο σχετικές εκθέσεις για τους περιορισμούς που υπάρχουν τόσο στην άσκηση των επαγγελμάτων και στην ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών στον τομέα των υπηρεσιών στη χώρα μας²⁷ όσο και για τα σύνορα που εξακολουθούν να υπάρχουν στην εσωτερική αγορά υπηρεσιών²⁸ ανέδειξαν μια σειρά από θέματα, τα οποία πρέπει να αντιμετωπίσουν τα κράτη-μέλη και ειδικότερα η χώρα μας, έτσι ώστε η αγορά υπηρεσιών να λειτουργήσει περισσότερο ανταγωνιστικά τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στη διασυνοριακή της διάσταση.

Οι περιορισμοί και τα εμπόδια παρουσιάζουν, παρά την πολυμορφία τους, κοινά χαρακτηριστικά σε όλες τις χώρες και φαίνεται να επηρεάζουν όλες τις φάσεις της επιχειρηματικής διαδικασίας, από την εγκατάσταση του παρόχου υπηρεσιών και τη χρήση των απαραίτητων εισροών, την προώθηση και τη διανομή της υπηρεσίας, έως την πώληση και την εξυπηρέτηση των πελατών μετά την πώληση της υπηρεσίας. Οι δυσκολίες είναι μεγαλύτερες από τη στιγμή που ο πάροχος δραστηριοποιείται σε μια άλλη χώρα, οπότε έρχεται αντιμέτωπος με διαφορετικό κάθε φορά θεσμικό και ρυθμιστικό καθεστώς.

Τα κράτη-μέλη εφαρμόζουν ενιαίο καθεστώς τόσο για τους παρόχους υπηρεσιών που θέλουν να εγκατασταθούν στο έδαφός τους όσο και για εκείνους που θέλουν να μετακινηθούν προσωρινά και να παράσχουν τις υπηρεσίες τους. Για τους τελευταίους, που υπόκεινται ήδη στους κανόνες και στον έλεγχο της χώρας εγκατάστασής τους, το αποτέλεσμα μπορεί να είναι η διπλή επιβολή δυσανάλογων κανόνων και περιορισμών.

Τα εμπόδια που συναντά ο πάροχος μιας υπηρεσίας, όταν αναπτύσσει δραστηριότητα σε άλλη χώρα, συνοψίζονται ανάλογα με τη φάση της επιχειρηματικής διαδικασίας ως εξής:

Εγκατάσταση: Τα εμπόδια για την εγκατάσταση του παρόχου σε ένα άλλο κράτος-μέλος μπορεί να οφείλονται σε προϋποθέσεις χορήγησης αδειών ή αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων ή σε περιορισμούς όσον αφορά στη νομική μορφή του παρόχου υπηρεσιών ή το συνεταιρισμό διαφορετικών επαγγελμάτων, στις χρονοβόρες και γραφειοκρατικές διαδικασίες και στη διακριτική εξουσία των τοπικών αρχών και την απαίτηση πλήρωσης όρων, τους οποίους ήδη πληροί ο πάροχος υπηρεσιών στη χώρα καταγωγής του.

²⁷ ΚΕΠΕ, *Φραγμοί στην ελεύθερη λειτουργία των επαγγελμάτων και στην πραγματοποίηση επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και ανταγωνιστικότητα*, Αθήνα, 2001.

²⁸ Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Η κατάσταση της εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών*, 2002.

Χρήση εισροών: Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πάροχοι υπηρεσιών, αφού ξεκινήσουν μια διασυννοριακή δραστηριότητα, αφορούν στη χρήση των εισροών (inputs) που είναι απαραίτητες για την παροχή της υπηρεσίας. Στο στάδιο αυτό εμφανίζεται μια σειρά δυσκολιών που έχουν σχέση με την απόσπαση εργαζομένων, τη χρήση από τον πάροχο εξοπλισμού ή υλικών και τη χρήση διασυννοριακών επαγγελματικών υπηρεσιών.

Προώθηση: Η προώθηση των υπηρεσιών στην αγορά χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα δύσκολη, λόγω της ύπαρξης περιοριστικών και λεπτομερών κανόνων για τις εμπορικές επικοινωνίες, οι οποίες κυμαίνονται από πλήρη απαγόρευση της διαφήμισης σε ορισμένα επαγγέλματα έως αυστηρό έλεγχο του περιεχομένου τους σε άλλες περιπτώσεις. Η μεγάλη απόκλιση των σχετικών νομοθεσιών μεταξύ των κρατών-μελών εμποδίζει επίσης την προώθηση μεγάλου αριθμού δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών στο σύνολο της Ε.Ε.

Διανομή: Η διανομή των υπηρεσιών εκτός εθνικών συνόρων έχει να αντιμετωπίσει μεγάλο φάσμα εμποδίων, συμπεριλαμβανομένης και της υποχρέωσης του παρόχου να είναι εγκατεστημένος ή να είναι μόνιμος κάτοικος στο κράτος-μέλος στο οποίο παρέχει την υπηρεσία, κάτι που του στερεί τη δυνατότητα να παρέχει την υπηρεσία από τον τόπο καταγωγής του (όταν αυτό είναι εφικτό). Οι απαιτήσεις επίσης σχετικά με τις άδειες, τις εγγραφές ή τις δηλώσεις συνδυάζονται με τις προϋποθέσεις αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων και με όρους άσκησης των δραστηριοτήτων πολύ διαφορετικούς από εκείνους που ισχύουν στο κράτος-μέλος καταγωγής του παρόχου.

Πώληση: Τα προβλήματα που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τη διασυννοριακή πώληση υπηρεσιών οφείλονται σε διαφορές στο δίκαιο των συμβάσεων, στην ύπαρξη καθορισμένων ή ενδεικτικών τιμών για ορισμένες υπηρεσίες, στις υποχρεώσεις που σχετίζονται με τη φορολογία και την επιστροφή του ΦΠΑ σε κράτη-μέλη με διαφορετικό συντελεστή, στα συστήματα ταξινόμησης και στις διαφορετικές διαδικασίες.

Εξυπηρέτηση των πελατών μετά την πώληση: Κατά τη χρονική στιγμή της εξυπηρέτησης των πελατών μετά την πώληση των υπηρεσιών οι πάροχοι υπηρεσιών μπορεί επίσης να αντιμετωπίσουν ιδιαίτερες δυσκολίες λόγω της ύπαρξης αποκλίσεων μεταξύ των κρατών-μελών σχετικά με την επαγγελματική ευθύνη, την επαγγελματική ασφάλεια και τις χρηματοοικονομικές εγγυήσεις ή σχετικά με τις υπηρεσίες συντήρησης ή επισκευής, κυρίως όταν για την παροχή τους απαιτείται διασυννοριακή μετακίνηση προσωπικού.

Οι πάροχοι υπηρεσιών έχουν να αντιμετωπίσουν σε ένα ή σε περισσότερα από ένα στάδια ή και σε όλα τα στάδια της δραστηριότητάς τους εμπόδια και ο αντίκτυπός τους είναι σωρευτικός.

Καταναλωτές: Σε σχέση με τους καταναλωτές, η έλλειψη διαφάνειας και οι αποκλίνοντες κανόνες μεταξύ των κρατών-μελών, η έλλειψη πληροφόρησης και η ανίσχυρη προστασία έναντι καταχρηστικών πρακτικών συμβάλλουν στον κατακερματισμό της εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών και εμποδίζουν τους καταναλωτές, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν μεγάλο μέρος της ζήτησης, να επωφεληθούν πλήρως από τα πλεονεκτήματα της εσωτερικής αγοράς. Οι καταναλωτές, οι οποίοι δεν έχουν εύκολα τη δυνατότητα πρόσβασης στην αγορά υπηρεσιών άλλων κρατών ή πληρώνουν ακριβά υπηρεσίες που χρησιμοποιούν ή δεν εμπιστεύονται να αγοράσουν υπηρεσίες από άλλα κράτη-μέλη, είναι τα πρώτα θύματα των δυσλειτουργιών της εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών.

Οι οικονομικοί φορείς και οι καταναλωτές δύσκολα λαμβάνουν ακριβείς πληροφορίες σχετικά με το κανονιστικό πλαίσιο, τις αρμόδιες αρχές και τις διαδικασίες σε άλλα κράτη-μέλη, ενώ το πρόβλημα των γλωσσικών και πολιτισμικών διαφορών και η τάση πολλών επιχειρήσεων να εξακολουθούν να σκέφτονται μόνο σε όρους εθνικής αγοράς είναι στοιχεία που επιπρόσθετα δυσκολεύουν τη ζωή των καταναλωτών.

4.13.2 Συνέπειες

Τα πολλά εμπόδια στη διασυνοριακή ανάπτυξη δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών στην εσωτερική αγορά της Ε.Ε. παρακωλύουν την πλήρη αξιοποίηση του αναπτυξιακού δυναμικού του τομέα. Συνεπάγονται σημαντικό πρόσθετο κόστος για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται μεταξύ των κρατών-μελών, με συνέπεια την απώλεια πόρων, τον περιορισμό της καινοτομίας και της διαφοροποίησης των υπηρεσιών, ενώ για ορισμένες επιχειρήσεις δρουν αποτρεπτικά στην ανάπτυξη διασυνοριακών δραστηριοτήτων. Το θέμα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, οι οποίες απαρτίζουν το μεγαλύτερο μέρος του τομέα. Περιορίζουν επίσης τον ανταγωνισμό και τις δυνατότητες επιλογής του καταναλωτή και συντελούν στη διατήρηση των τιμών σε επίπεδα υψηλότερα από ό,τι θα ήταν δυνατό.

Ένας πάροχος υπηρεσιών που θέλει να διεισδύσει στην αγορά άλλης χώρας είτε με την εγκατάσταση του εκεί είτε και με την εξαγωγή υπηρεσιών σε αυτήν, και όταν ακόμη δεν υπάρχουν περιορισμοί ή φραγμοί στο διασυνοριακό εμπόριο υπηρεσιών, αντιμετωπίζει ούτως ή άλλως πρόσθετο κόστος σε όρους νομικής βοήθειας, πληροφόρησης για τις συνθήκες που επικρατούν εκεί, μεταφραστικά, κ.ά. Η ύπαρξη φραγμών ή περιορισμών αυξάνει το κόστος αυτό και αποθαρρύνει περαιτέρω τη διασυνοριακή διακίνηση υπηρεσιών. Οι συνέπειες είναι ιδιαίτερα δυσμενείς για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, αφού τόσο οι οργανωτικές όσο και οι οικονομικές δυνατότητες που διαθέτουν για την αντιμετώπιση των εγγενών δυσκολιών διείσδυσης και πρόσθετων δυσκολιών, που συνδέονται με τους φραγμούς

και περιορισμούς στη διασυνοριακή διακίνηση, είναι συγκριτικά περιορισμένες. Δεδομένου ότι, όπως σημειώθηκε, η σημασία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στον τομέα των υπηρεσιών είναι αυξημένη, οι δυσμενείς επιπτώσεις στην ανάπτυξη του τομέα και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής οικονομίας είναι σοβαρές.

Από την άλλη πλευρά, οι χρήστες των υπηρεσιών πληρώνουν επίσης το τίμημα των περιορισμών αυτών, επειδή δεν μπορούν να απολαύσουν μεγαλύτερη ποικιλία υπηρεσιών καλύτερης ποιότητας και σε ανταγωνιστικότερη τιμή, με συνέπειες στην ποιότητα της ζωής τους. Παράλληλα, υπάρχει διαφυγόν κέρδος για τους Ευρωπαίους πολίτες σε όρους δημιουργίας θέσεων απασχόλησης στο σύνολο του τομέα παροχής υπηρεσιών.

4.14 Παρεμβατικές ρυθμίσεις και εμπόδια - Τιμές

Οι παρεμβατικές ρυθμίσεις εκ μέρους του κράτους και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι πάροχοι υπηρεσιών, οι οποίοι προέρχονται από άλλες χώρες, στην αγορά υπηρεσιών (όπως παρουσιάζονται εδώ και αναλυτικότερα κατά τομέα στο Κεφάλαιο 6), περιορίζουν τον ανταγωνισμό. Βέβαια, μέρος των ρυθμίσεων αυτών μπορεί να δικαιολογείται για λόγους προστασίας των καταναλωτών, όμως σε αρκετές περιπτώσεις πρόκειται για προνόμια που έχουν εξασφαλισθεί κάτω από συνδικαλιστικές ή άλλες πιέσεις με το πρόσχημα της προστασίας των καταναλωτών.

Κάποιες από τις ρυθμίσεις αυτές μπορεί να ασκούν άμεση επιρροή στην τιμή ή ακόμα να την ορίζουν, υποκαθιστώντας έτσι το μηχανισμό της προσφοράς και της ζήτησης στον προσδιορισμό της (αμοιβές αρχιτεκτόνων-μηχανικών κατασκευαστικών έργων ή τιμές δικηγορικών παραστάσεων στα δικαστήρια, οι τιμές των φαρμάκων και περιθωρίων κέρδους των φαρμακοποιών κ.λπ.). Ο ακριβής προσδιορισμός του μεγέθους της ζημίας που προκαλείται στην ανταγωνιστικότητα δεν είναι εύκολο να γίνει, ωστόσο μια αίσθηση για το μέγεθος μπορεί να αποκτηθεί και με τη σύγκριση των επίσημων, κρατικά επιβεβλημένων, τιμών με εκείνες που θα αναμένονταν σε μια ελεύθερη αγορά, με βάση την ανάλυση των δεδομένων και την πείρα άλλων χωρών, καθώς επίσης και από πληροφορίες για τις εκπτώσεις που γίνονται στις τιμές κατά παράβαση του επίσημου καθεστώτος με κοινή συμφωνία και κάτω από την πίεση της αγοράς.

Άλλες παρεμβατικές ρυθμίσεις μπορεί να επηρεάζουν την προσφορά ή τη ζήτηση ή και τα δύο. Στην κατηγορία που αφορούν στην προσφορά περιλαμβάνονται: α) ρυθμίσεις που άμεσα ορίζουν τον αριθμό των θέσεων σε ένα επάγγελμα, β) ρυθμίσεις που θέτουν φραγμούς εισόδου στο επάγγελμα ή τον κλάδο, που να μην δεν ορίζουν την προσφορά, αλλά τείνουν να την περιορίσουν, γ) περιορισμοί που αφορούν στους τίτλους σπουδών ή άλλους τίτλους (που αποκτώνται με προϋποθέσεις όπως εξετάσεις, εμπειρία, μαθητεία), και σε σχέση με την απόκτηση των οποίων

λειτουργούν άλλοι περιορισμοί, όπως ο αριθμός θέσεων στις αντίστοιχες σχολές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, δ) η απαγόρευση της άσκησης επαγγέλματος έξω από τα στενά γεωγραφικά όρια για τα οποία χορηγείται η άδεια, ε) τα βάρη υπέρ τρίτων στην παροχή ορισμένων υπηρεσιών, στ) το γραφειοκρατικό κόστος από τις διαδικασίες αδειοδότησης, ζ) οι διακρίσεις σε βάρος των αλλοδαπών ή οι απαγορεύσεις παροχής εκ μέρους τους ορισμένων υπηρεσιών, η) οι διακρίσεις σε βάρος Ελλήνων που έχουν σπουδάσει στο εξωτερικό και θ) οι απαιτήσεις για τυπικά προσόντα δυσανάλογα υψηλά σε σχέση με το αντικείμενο της υπηρεσίας. Με όλους αυτούς τους τρόπους μετατίθεται η καμπύλη προσφοράς προς τα πάνω και αριστερά, αυξάνοντας έτσι την τιμή ισορροπίας και επιβαρύνοντας τους χρήστες.

Ανάλογες παρεμβάσεις που δρουν μέσω της ζήτησης, οι οποίες συνίστανται κατά κύριο λόγο σε νομικό εξαναγκασμό σε ζήτηση, μεταθέτουν την καμπύλη ζήτησης προς τα δεξιά και τείνουν να μειώσουν την ελαστικότητά της, επιβαρύνοντας έτσι και με τους δύο τρόπους τους χρήστες και μειώνοντας την ανταγωνιστικότητα. Αναμφίβολα μπορεί να συντρέχουν σοβαροί λόγοι δημοσίου συμφέροντος, για τους οποίους το κράτος πρέπει να υποχρεώνει και όσους δεν αντιλαμβάνονται τη σχετική ανάγκη, ή δεν ενδιαφέρονται γι' αυτήν, να χρησιμοποιούν ορισμένες υπηρεσίες, κάτι τέτοιο όμως δεν φαίνεται να ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις.

Οι απαγορεύσεις στη διαφήμιση επηρεάζουν τόσο την προσφορά όσο και τη ζήτηση. Παρεμποδίζονται όσοι πάροχοι θα ήταν διατεθειμένοι να παράσχουν υπηρεσίες με ευνοϊκότερους όρους να καταστήσουν γνωστή την πρόθεσή τους, ενώ ταυτόχρονα αποθαρρύνεται εν δυνάμει η ζήτηση λόγω έλλειψης της σχετικής πληροφόρησης.

Ο αντίκτυπος περιοριστικών μέτρων στην ανταγωνιστική λειτουργία της αγοράς υπηρεσιών, που επηρεάζουν την προσφορά και τη ζήτηση, εξαρτάται από την έκταση της μετατόπισης των σχετικών καμπυλών και την ελαστικότητά τους. Σε πολλές περιπτώσεις η ζήτηση για κάποια υπηρεσία τείνει να είναι πολύ ανελαστική, οπότε ακόμη και σχετικά μικρής έκτασης μετατόπιση των καμπυλών οδηγεί σε μεγάλες μεταβολές στην τιμή ισορροπίας και, επομένως, στο κόστος των σχετικών υπηρεσιών, με τις ανάλογες επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Σημαντικό στοιχείο για την αξιολόγηση της οικονομικής σημασίας ενός μέτρου που περιορίζει τον ανταγωνισμό στον τομέα των υπηρεσιών είναι η έκταση της επιβολής του στην πράξη και ο βαθμός στον οποίο οι συναλλασσόμενοι το σέβονται, ιδιαίτερα σε μια χώρα όπως η Ελλάδα όπου ο βαθμός συμμόρφωσης με τις εκάστοτε επίσημες ρυθμίσεις δεν είναι ιδιαίτερα υψηλός. Στο βαθμό που η αγορά επιβάλλεται, έστω και με τον παραμερισμό των επίσημων ρυθμίσεων, δηλαδή λειτουργεί σε όρους ανταλλαγής πλησιέστερα προς την ανταγωνιστική λύση, αυτό από την άποψη της ανταγωνιστικότητας μπορεί κατ' αρχήν να θεωρηθεί θετικό. Βέβαια τέτοιες ρυθμίσεις, εκτός από την πίεση που ασκούν, ακόμη και σε αυτούς που

επιχειρούν να τις παρακάμψουν, να δεχθούν όρους δυσμενέστερους από αυτούς που θα επικρατούσαν σε μια ανταγωνιστική αγορά, αδικούν κατάφωρα όσους δεν μπορούν να τις παρακάμψουν, δημιουργούν συνθήκες αδιαφάνειας και τριβών στη λειτουργία της αγοράς, τείνουν να οδηγήσουν σε υποβιβασμό της ποιότητας, προκαλούν σύγχυση ως προς τους κανόνες του παιχνιδιού και υποθάλπουν κλίμα ανομίας.

4.15 Τιμές και υπηρεσίες

4.15.1 Υπηρεσίες και Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συμμετοχή των υπηρεσιών στη διαμόρφωση του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΓΔΤΚ).

Στη διαμόρφωση του ΓΔΤΚ συμμετέχουν 12 ευρύτερες κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών. Από τις κατηγορίες αυτές, με εξαίρεση τρεις (εκπαίδευση, ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια, επικοινωνίες) που αμιγώς χαρακτηρίζονται ως υπηρεσίες, όλες οι άλλες συμπεριλαμβάνουν αγαθά και υπηρεσίες, χωρίς να είναι πάντοτε εφικτό να διαχωριστούν. Άλλωστε είναι γνωστό ότι οι υπηρεσίες ενσωματώνονται σε όλους σχεδόν τους κλάδους παραγωγής αγαθών σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Έτσι, ο υπολογισμός της συνολικής συμμετοχής των υπηρεσιών στο δείκτη τιμών καταναλωτή δεν είναι εφικτός. Ωστόσο, ενδείξεις για την αυξανόμενη σημασία των υπηρεσιών μπορούμε να έχουμε εξετάζοντας τις υπηρεσίες που περιλαμβάνει κάθε ομάδα, από τις 12 ευρύτερες ομάδες που απαρτίζουν το δείκτη.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 4.23 η συμμετοχή των δαπανών για υπηρεσίες στο ΓΔΤΚ ανέρχεται σε 35,8% περίπου με βάση την *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών* του 1998/99, από το 31% περίπου που ήταν με βάση την αντίστοιχη Έρευνα του 1994, δηλαδή η δαπάνη αυτή αυξήθηκε κατά 4,8 εκ. μονάδες ή κατά 15,16% σε σχέση με το 1994.

Η μεταβολή των τιμών της πλειονότητας των υπηρεσιών αυτών μεταξύ 2002 και 2003 φαίνεται να είναι μεγαλύτερη από τη μεταβολή του ΓΔΤΚ, ο οποίος για την περίοδο αυτή διαμορφώθηκε στο 3,5%. Ειδικότερα, από τις 27 υποκατηγορίες υπηρεσιών που περιλαμβάνονται στον Πίνακα 4.23, 18 παρουσίασαν αύξηση των τιμών υψηλότερη από την αύξηση του ΓΔΤΚ και μόνον 8 μικρότερη. Σημειώνεται ότι κάποιες από τις κατηγορίες υπηρεσιών που εξετάζονται εδώ δεν εμπίπτουν στις ρυθμίσεις της υπό συζήτηση Οδηγίας, επειδή εξαιρούνται από αυτή είτε γιατί έχουν ρυθμισθεί με άλλες οδηγίες (μεταφορές), είτε γιατί παρέχονται από το Δημόσιο. Η συνολική επίπτωση των υπηρεσιών στο ΓΔΤΚ για την περίοδο αυτή είναι 1,39, που σημαίνει ότι οι υπηρεσίες επηρεάζουν τη μεταβολή του ΓΔΤΚ κατά 39,8%.

Πίνακας 4.23
Συμμετοχή των υπηρεσιών στο Γενικό Δείκτη Τιμών Καταναλωτή

Υπηρεσία	Συντελεστές στάθμισης				Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή				
	1994	1999	Απόλυτη μεταβολή	Ποσοστιαία μεταβολή	2002	2003	Μεταβολή	Επίπτωση	
Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή					110,2	114,1	3,5		
01	Διατροφή, Μη αλκοολούχα ποτά	221,33	184,89	-36,44	-16,46	113,1	118,8	5,0	0,93
02	Αλκοολούχα ποτά, Καπνός	37,65	38,87	1,22	3,24	118,6	123,5	4,1	0,16
03	Ένδυση, Υπόδηση	112,38	99,06	-13,32	-11,85	109,3	111,5	2,0	0,20
	Μεταποίηση ενδυμάτων	0,89	0,79	-0,1	-11,24	114	120,1	5,4	0,00
	Καθαρισμός ενδυμάτων	1,66	2,13	0,47	28,31	109,1	111,8	2,5	0,01
	Επιδιορθώσεις υποδημάτων	0,08	0,15	0,07	87,50	123,4	135,4	9,7	0,00
	Σύνολο υπηρεσιών	2,63	3,07	0,44	16,73				0,01
04	Στέγαση	130,15	117,13	-13,02	-10,00	113,8	118,9	4,5	0,52
	Υπηρεσίες επισκευής και συντήρησης κατοικίας	12,41	12,46	0,05	0,40	110,1	113,9	3,5	0,04
	Διάφορες υπηρεσίες που σχετίζονται με το σπίτι	17,77	17,11	-0,66	-3,71	112,5	118,1	5,0	0,09
	Ηλεκτρισμός	24,67	18,76	-5,91	-23,96	101,8	104,8	2,9	0,06
	Σύνολο υπηρεσιών	54,85	48,33	-6,52	-11,89				0,18
05	Διαρκή αγαθά, είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες	85,35	86,41	1,06	1,24	105,4	107,5	2,0	0,17
	Επισκευές οικιακών συσκευών	1,18	1,01	-0,17	-14,41	106,5	111,1	4,3	0,00
	Οικιακές υπηρεσίες	8,68	11,11	2,43	28,00	107,7	114,8	6,6	0,07
	Σύνολο υπηρεσιών	9,86	12,12	2,26	22,92				0,08
06	Υγεία	59,41	69,07	9,66	16,26	111	115,7	4,2	0,29
	Ιατρικές, οδοντιατρικές & παραϊατρικές υπηρεσίες	37,02	44	6,98	18,85	111,9	117,3	4,8	0,21
	Νοσοκομειακή περίθαλψη	9,67	11,54	1,87	19,34	117,6	122,6	4,3	0,05
	Σύνολο υπηρεσιών	46,69	55,54	8,85	18,95				0,26
07	Μεταφορές	127,62	129,81	2,19	1,72	106,7	109,9	3,0	0,39
	Συντήρηση & επισκευή αυτοκινήτου	11,15	8,69	-2,46	-22,06	110,4	120,3	9,0	0,08
	Λοιπές δαπάνες αυτοκινήτου	4,37	6,95	2,58	59,04	106,1	115,8	9,1	0,06
	Υπηρεσίες μεταφορών	17,15	17,3	0,15	0,87	120	125,7	4,8	0,08
	Σύνολο υπηρεσιών	32,67	32,94	0,27	0,83				0,22
08	Επικοινωνίες	18,4	37,55	19,15	104,08	84,3	80,8	-4,2	-0,16
	Ταχυδρομικές υπηρεσίες	0,27	0,25	-0,02	-7,41	135	142	5,2	0,00
	Τηλεφωνικές υπηρεσίες	18,13	37,06	18,93	104,41	84	80,4	-4,3	-0,16
	Σύνολο υπηρεσιών	18,4	37,31	18,91	102,77				-0,16
09	Αναμνηγή, Πολιτιστικές δραστηριότητες	46,2	49,01	2,81	6,08	108,1	111,2	2,9	0,14
	Επισκευές οπτικοακουστικών συσκ.	0,88	0,66	-0,22	-25,00	105	107,8	2,7	0,00
	Κτηνιατρικές υπηρεσίες	0,2	0,52	0,32	160,00	109,4	112,6	2,9	0,00
	Υπηρεσίες αναψυχής	9,71	10,51	0,8	8,24	109,2	112	2,6	0,03
	Πακέτο διακοπών	2,68	2,44	-0,24	-8,96	110,8	121,3	9,5	0,02
	Σύνολο υπηρεσιών	13,47	14,13	0,66	4,90				0,05
10	Εκπαίδευση	23,76	27,43	3,67	15,45	111	116	4,5	0,12
	Δίδακτρα	23,76	27,43	3,67	15,45	111	116	4,5	0,12
	Σύνολο υπηρεσιών	23,76	27,43	3,67	15,45				0,12
11	Ξενοδοχεία, Καφέ, Εστιατόρια	81,2	96,61	15,41	18,98	117,1	122,7	4,8	0,46
	Εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία, Καφενεία, κυλικεία	75,94	91,19	15,25	20,08	116,4	121,8	4,6	0,42
	Έξοδα ξενοδοχείων	5,27	5,42	0,15	2,85	128,5	138,4	7,7	0,04
	Σύνολο υπηρεσιών	81,2	96,61	15,41	18,98				0,46
12	Διάφορα αγαθά & Υπηρεσίες	56,56	64,17	7,61	13,45	110,6	114	3,1	0,20
	Κουρέια, κομμωτήρια	3,66	4,49	0,83	22,68	121,8	132,2	8,5	0,04
	Υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας	-	0,54	0,54		112,2	117,1	4,4	0,00
	Ασφάλιστρα	8,04	14,04	6	74,63	114,1	120,5	5,6	0,08
	Οικονομικές υπηρεσίες	-	1,2	1,2		101,5	102,1	0,6	0,00
	Άλλες υπηρεσίες	15,45	10,02	-5,43	-35,15	109,6	113,1	3,2	0,03
	Σύνολο υπηρεσιών	27,15	30,29	3,14	11,57				0,15
	Σύνολο υπηρεσιών	310,68	357,77	47,09	15,16				1,39

Πηγή: ΕΣΥΕ, Δείκτες Τιμών Καταναλωτή-Τιμών Χονδρικής Αξίας Λιανικών Πωλήσεων, 2002-2003.

Ότι ο δείκτης τιμών υπηρεσιών κινείται συστηματικά σε επίπεδα υψηλότερα του γενικού επιβεβαιώνεται και σε ανάλυση του ΚΕΠΕ για τις εξελίξεις των τιμών στην Ελλάδα με βάση πιο πρόσφατα στοιχεία (Ιαν. 2003- Νοέμ. 2004)²⁹.

4.15.2 Έλεγχοι τιμών - Προσδιορισμός τιμών

Στον Πίνακα 4.24 παρουσιάζονται δείκτες σχετικοί με την έκταση της επιρροής των κρατικών ελέγχων στις τιμές και η αντίστοιχη κατάταξη των χωρών της Ε.Ε. στο σύνολο των 60 εξεταζομένων χωρών. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά η επιρροή των ελέγχων στις τιμές στη χώρα μας είναι συγκριτικά έντονη. Η Ελλάδα κατατάσσεται στην 48^η θέση σε σχέση με τις 60 χώρες ή στην 20^η σε σχέση με τις 21 χώρες της Ε.Ε.

Πίνακας 4.24

Έλεγχοι τιμών που δεν επηρεάζουν τον προσδιορισμό των τιμών των επιχειρήσεων, 2004

Χώρες	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	8,04	7	2
Βέλγιο	6,64	39	17
Τσεχία	7,65	11	5
Δανία	7,50	16	8
Εσθονία	7,53	14	6
Φινλανδία	8,06	5	1
Γαλλία	7,91	9	3
Γερμανία	7,66	10	4
Ελλάδα	6,07	48	20
Ουγγαρία	7,39	19	10
Ιρλανδία	6,75	35	15
Ιταλία	6,85	31	13
Λουξεμβούργο	7,00	28	12
Ολλανδία	7,09	25	11
Πολωνία	4,97	56	21
Πορτογαλία	7,42	18	9
Σλοβακία	6,59	40	18
Σλοβενία	6,34	43	19
Ισπανία	6,73	36	16
Σουηδία	7,53	15	7
Ηνωμένο Βασίλειο	6,85	32	14

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

4.16 Εκτιμήσεις για το μέσο εισόδημα των απασχολούμενων στις υπηρεσίες

Είναι γνωστό ότι τα διαθέσιμα στοιχεία για το δηλωθέν οικογενειακό εισόδημα δεν καλύπτουν παρά μόνο τμήμα του εθνικολογιστικά εκτιμώμενου οικογενειακού εισοδήματος (περίπου το ήμισυ), ενώ ακόμα και οι εθνικολογιστικές εκτιμήσεις καλύπτουν ένα μέρος μόνο των παραοικονομικών δραστηριοτήτων. Αυτό

²⁹ ΚΕΠΕ, «Οι οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα», *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 7, Δεκ. 2004.

σημαίνει ότι το πραγματικό οικογενειακό εισόδημα είναι υπερδιπλάσιο του δηλούμενου, ενώ οι αποκλίσεις μπορεί να είναι πολύ μεγαλύτερες για ορισμένες κατηγορίες, οι οποίες ίσως έχουν μεγαλύτερες δυνατότητες να φοροδιαφεύγουν.

Οι Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών αποτελούν μια περισσότερο αξιόπιστη πηγή προσέγγισης των μεγεθών αυτών λόγω του τρόπου με τον οποίον συλλέγονται τα δεδομένα για την κατανάλωση και της τακτικής της εμπιστευτικότητας που τηρείται, η οποία αμβλύνει τα κίνητρα απόκρυψης στοιχείων. Μέσω των καταναλωτικών δαπανών των νοικοκυριών μπορεί να εκτιμηθεί το αντίστοιχο εισόδημά τους. Παράλληλα, οι Έρευνες αυτές παρέχουν πληροφορίες κατά επαγγελματικές κατηγορίες, όπως είναι οι επιστήμονες - ελεύθεροι επαγγελματίες και βοηθοί αυτών, οι έμποροι- πωλητές και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών, που επηρεάζονται από την υπό συζήτηση Οδηγία.

Στον Πίνακα 4.25 παρουσιάζεται ο μέσος όρος των μηνιαίων αγορών και απολαβών και η σχέση τους κατά επαγγελματική κατηγορία του αρχηγού του νοικοκυριού ως προς τον μέσο όρο του συνόλου των νοικοκυριών από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών του 1998/1999. Στους υπολογισμούς δεν έχουν περιληφθεί τα 2.506 νοικοκυριά με υπεύθυνο μη εργαζόμενο, αφού αυτά δεν συμβάλλουν στο σχηματισμό του εθνικού εισοδήματος. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, η κατανάλωση των απασχολούμενων στην παροχή υπηρεσιών υστερεί ελαφρώς από το μέσο όρο (δείκτης 98), η κατανάλωση των εμπόρων- πωλητών υπερέχει λίγο (δείκτης 108), ενώ η κατανάλωση των επιστημόνων- ελεύθερων επαγγελματιών και των βοηθών αυτών υπερέχει σημαντικά (δείκτης 134).

Πίνακας 4.25

Καταναλωτική Δαπάνη κατά επάγγελμα του αρχηγού του νοικοκυριού, 1998/1999

Επάγγελμα αρχηγού νοικοκυριού	Αγορές και απολαβές			
	Μέσος όρος δρχ.	Δείκτης	Αριθμός νοικοκυριών	Δείκτης *
Σύνολο νοικοκυριών	559.046	100	6.258	100
Επιστήμονας, ελεύθερος επαγγελματίας, τεχνικός βοηθός αυτών, κ.λπ.	874.656	156	431	134
Διευθύνων ή ανώτατο διοικητικό στέλεχος	950.670	170	269	145
Υπάλληλος γραφείου	731.445	131	472	112
Έμπορος ή πωλητής	708.615	127	404	108
Απασχολούμενος στην παροχή υπηρεσιών	638.349	114	323	98
Γεωργός, κτηνοτρόφος, δασοκόμος, αλιέας κ.λπ.	478.462	86	527	73
Τεχνίτης ή εργάτης (εκτός γεωργίας) ή χειριστής μεταφορικού μέσου	553.244	99	1.326	85
Μη εργαζόμενος ή που ζητούσε εργασία για πρώτη φορά	415.939	74	2.506	-

* Δεν περιλαμβάνονται οι μη εργαζόμενοι.

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1998/1999.

Οι σχέσεις κατανάλωσης προκύπτουν από τις αντίστοιχες σχέσεις του εισοδήματος, αφού από αυτό αφαιρεθούν οι φόροι εισοδήματος και η αποταμίευση. Για την πρώτη κατηγορία, που έχει υψηλότερα εισοδήματα, γίνεται δεκτή η υπόθεση ότι η φορολογική επιβάρυνση και η αποταμίευση φθάνουν αντίστοιχα το 20% και το 15% του εισοδήματος. Για τις άλλες δύο κατηγορίες, εφόσον το επίπεδο της κατανάλωσης υστερεί ελαφρώς ή υπερέχει λίγο του μέσου όρου, γίνεται δεκτή η υπόθεση ότι η φορολογική επιβάρυνση και η αποταμίευση προσεγγίζουν τους μέσους όρους για τη χώρα, δηλαδή 11% και 5% του εισοδήματος, αντίστοιχα, για την περίοδο πριν το 2000. Στο βαθμό που η φορολογική επιβάρυνση είναι χαμηλότερη θα τείνει να είναι υψηλότερη η αποταμίευση, οπότε το αποτέλεσμα από εναλλακτικές υποθέσεις δεν θα είναι πολύ διαφορετικό.

Με βάση τις σχέσεις κατανάλωσης και τις υποθέσεις για το μέσο συντελεστή φορολογίας εισοδήματος και τη ροπή προς αποταμίευση υπολογίζεται η σχέση του μέσου εισοδήματος ανά επαγγελματική κατηγορία των απασχολούμενων στις υπηρεσίες προς το μέσο ετήσιο εισόδημα³⁰. Έτσι, για τους επιστήμονες- ελεύθερους επαγγελματίες προκύπτει ότι υπερβαίνει το μέσο όρο κατά 106%, για τους έμπορους-πωλητές 29% και για τους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών κατά 16%

4.17 Διαπιστώσεις

Οι διαπιστώσεις από το Κεφάλαιο 4 και την αναλυτική παρουσίαση των κλάδων των υπηρεσιών στην Ελλάδα συνοψίζονται ως εξής:

- Ο τριτογενής τομέας είναι ένας γρήγορα αναπτυσσόμενος τομέας, με πραγματική αύξηση από τις υψηλότερες μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. τα τελευταία χρόνια, και συνεισφέρει συνολικά το 71,31% στο ΑΕΠ της χώρας. Οι λοιπές υπηρεσίες, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, οι μεταφορές και επικοινωνίες, τα ξενοδοχεία-εστιατόρια και οι κατασκευές έχουν τη μεγαλύτερη συμβολή στη σύνθεση της ακαθάριστης αξίας παραγωγής του τομέα των υπηρεσιών. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αύξηση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών, η Ελλάδα όμως εξακολουθεί να παρουσιάζει από τα χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης στις υπηρεσίες μεταξύ των χωρών της Ε.Ε., με εξαίρεση την Πορτογαλία. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις παίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στον τομέα των υπηρεσιών τόσο στη ευρωπαϊκή όσο και στην ελληνική οικονομία, όπου ο αριθμός των απασχολούμενων ανά επιχείρηση είναι πολύ χαμηλός σε σχέση με το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε., ο οποίος με τη σειρά του είναι πολύ χαμηλότερος από ό,τι στις ΗΠΑ.

³⁰ Οι εισοδηματικοί λόγοι κατά επαγγελματική κατηγορία διαμορφώνονται σε 206, 129 και 116, αντίστοιχα, για τους επιστήμονες- ελεύθερους επαγγελματίες, τους εμπόρους-πωλητές και τους απασχολούμενους στην παροχή υπηρεσιών.

- Η συμμετοχή των τομέων που επηρεάζονται από την υπό συζήτηση Οδηγία ανέρχεται στο 48,6% της συνολικής ακαθάριστης αξίας παραγωγής της οικονομίας, ενώ αν συμπεριληφθούν και οι κατασκευές στο 55,9%. Οι τομείς αυτοί απασχολούν το 45,4% του συνόλου των απασχολουμένων, ενώ αν συμπεριληφθούν και οι κατασκευές το 52,8% του συνόλου των απασχολουμένων.
- Η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο και επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από νόμους και ρυθμίσεις, που θεσπίζονται από το κράτος με αγαθούς σκοπούς, αλλά λειτουργούν στην πράξη ως εμπόδια της επιχειρηματικότητας και κατ'επέκταση επιβραδύνουν τους ρυθμούς ανάπτυξης. Η διατήρηση υψηλών ρυθμών ανάπτυξης τώρα που αρχίζουν να εκλείπουν οι εξωγενείς παράγοντες ενίσχυσης των αναπτυξιακών επιδόσεων (κοινοτικά κονδύλια, Ολυμπιακοί Αγώνες) γίνεται δυσκολότερη, ενώ καθίσταται επιτακτικότερη η ανάγκη για ισχυροποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων και για στήριξη της επιχειρηματικότητας.
- Το εμπόριο υπηρεσιών στην Ελλάδα παρουσίασε σημαντική αύξηση τα τελευταία 10 χρόνια. Η χώρα μας έχει ένα μικρό διευρυνόμενο πλεονασματικό ισοζύγιο με την Ε.Ε., το οποίο στηρίζεται κυρίως στον τουρισμό και τη ναυτιλία. Ωστόσο η ελληνική οικονομία δεν κατάφερε να αποκτήσει εξωστρεφή προσανατολισμό και αυτό σημαίνει ότι η εσωτερική ζήτηση συνεχίζει να παίζει το βασικό ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας. Οι Έλληνες επιχειρηματίες έχουν την προσοχή τους στραμμένη περισσότερο προς την εσωτερική αγορά και δεν προσαρμόζουν εύκολα τη δομή και τη λειτουργία των επιχειρήσεών τους προκειμένου να δραστηριοποιηθούν σε άλλες αγορές.
- Οι εισροές ξένων άμεσων επενδύσεων στον τομέα των υπηρεσιών κυριαρχούν στην Ε.Ε. και συγκεντρώνονται σε λίγες χώρες της (Γερμανία, Βέλγιο-Λουξεμβούργο, Ηνωμένο Βασίλειο). Για την Ελλάδα ανέρχονται σε 1 δισ. \$ την περίοδο 1998-2000 (μέσος όρος) και αποτελούν το 0,3% των ξένων άμεσων επενδύσεων της Ε.Ε- 25.
- Το μερίδιο των εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων των κλάδων που καλύπτονται από την Οδηγία, για το σύνολο της Ε.Ε. είναι περίπου το 1/3 του συνόλου, πολύ χαμηλότερο δηλαδή σε σχέση με τη συμμετοχή των κλάδων αυτών στην εγχώρια παραγωγή. Για την Ελλάδα το ποσοστό είναι ακόμη χαμηλότερο (15,4%).
- Η χώρα μας υστερεί σε μεγάλο βαθμό ως προς τα κονδύλια που διατίθενται για την τεχνολογική ανάπτυξη και η ιδιωτική ερευνητική δαπάνη είναι απογοητευτικά χαμηλή.
- Η χρήση τεχνολογιών πληροφορικής στην Ελλάδα έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, κυρίως στο Δημόσιο και τις μεγαλύτερες ιδιωτικές επιχειρήσεις είναι όμως περιορισμένη στους αυτοαπασχολούμενους και στις μικρομεσαίες

επιχειρήσεις, ενώ οι εμπορικές ανταλλαγές μέσω διαδικτύου είναι επίσης πολύ περιορισμένες. Η επένδυση και η αποτελεσματική εισαγωγή τεχνολογιών πληροφορικής στο παραγωγικό σύστημα θεωρούνται κρίσιμοι παράγοντες για την εισαγωγή νέων δυναμικών κλάδων στην οικονομία, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και τη δημιουργία νέων αγορών και συμβάλλει ουσιαστικά στη διαδικασία οικονομικής μεγέθυνσης.

- Στη χώρα μας, η ένταση των ρυθμίσεων στην αγορά είναι υψηλή, όπως και στη Γαλλία, την Ιταλία, την Τσεχία και την Πολωνία, σε αντίθεση με το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιρλανδία. Η αγορά υπηρεσιών εξακολουθεί να λειτουργεί με παρεμβατικές ρυθμίσεις, οι οποίες δεν έχουν σχέση με την προστασία των καταναλωτών και δημιουργούν στρεβλώσεις στη λειτουργία της.
- Τα τελευταία χρόνια, με μια σειρά από νομοθετήματα, γίνονται προσπάθειες για την πάταξη της γραφειοκρατίας, χωρίς πολλές φορές να επιτυγχάνεται ο στόχος, αν και έχουν γίνει θετικά βήματα. Οι συγκρίσεις με τις άλλες χώρες της Ε.Ε. δείχνουν ότι πολλά απομένουν ακόμα να βελτιωθούν, ώστε η δημόσια διοίκηση να είναι σε θέση να προσφέρει επαρκή πληροφόρηση και εξυπηρέτηση τόσο στον πολίτη όσο και στις επιχειρήσεις και να διευκολύνει τις συναλλαγές και την επιχειρηματική δράση μειώνοντας το αντίστοιχο κόστος, σε χρόνο ή χρήμα, τα οποία πολλές φορές δρουν ανασταλτικά στην ανάληψη πρωτοβουλιών ή οδηγούν στην ακύρωση επιχειρηματικών σχεδίων. Η δημόσια διοίκηση δεν λειτουργεί ικανοποιητικά και προκαλεί αδικαιολόγητα κόστη σε επενδυτές, ενώ επιβαρύνει και τον Κρατικό Προϋπολογισμό.
- Οι διαδικασίες αδειοδότησης μιας νέας επιχείρησης ή επέκτασης ή εκσυγχρονισμού μιας υφιστάμενης στον τομέα των υπηρεσιών, και σε πιο περιορισμένη έκταση των επαγγελματιών παροχής υπηρεσιών, ίσως να μην είναι τόσο πολύπλοκες όσο οι αντίστοιχες διαδικασίες στον τομέα της μεταποίησης, ωστόσο σε πολλές περιπτώσεις η σκοπιμότητα ύπαρξης κάποιων διαδικασιών έχει αμφίβολα αποτελέσματα στην προστασία του δημοσίου συμφέροντος και του καταναλωτή, ενώ δημιουργεί αδικαιολόγητες καθυστερήσεις και προκαλεί πρόσθετο κόστος στους παρόχους.
- Οι περιορισμοί και τα εμπόδια, που συναντούν οι πάροχοι διασυννοριακών υπηρεσιών παρουσιάζουν, παρά την πολυμορφία τους, κοινά χαρακτηριστικά σε όλες τις χώρες και φαίνεται να επηρεάζουν όλες τις φάσεις της επιχειρηματικής διαδικασίας, από την εγκατάσταση του παρόχου υπηρεσιών και τη χρήση των απαραίτητων εισροών για την παροχή της υπηρεσίας, την προώθηση και τη διανομή της υπηρεσίας έως την πώληση και την εξυπηρέτηση των πελατών.

- Το θεσμικό πλαίσιο δεν διευκολύνει τις διασυνοριακές συναλλαγές και δεν δημιουργεί ένα ευνοϊκό επενδυτικό κλίμα ούτε για τους εγχώριους παρόχους υπηρεσιών ούτε για τους ξένους επενδυτές.
- Οι μεγάλες επιχειρήσεις του τομέα των υπηρεσιών ίσως αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη ευχέρεια τα παραπάνω εμπόδια, αλλά οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, που αποτελούν και τη συντριπτική πλειοψηφία, φαίνεται να συναντούν δυσχέρειες στην εγχώρια αγορά, να είναι περισσότερο ευάλωτες σε πιθανό ανταγωνισμό από άλλες επιχειρήσεις που θα επιθυμούσαν να δραστηριοποιηθούν στη χώρα μας, οι ίδιες δε απέχουν από οποιαδήποτε διασυνοριακή δραστηριότητα.
- Ο δείκτης τιμών υπηρεσιών παρουσιάζει πολύ μικρότερη διακύμανση σε σχέση με το δείκτη τιμών αγαθών, κινείται όμως συστηματικά υψηλότερα του γενικού δείκτη τιμών καταναλωτή.
- Τα εισοδήματα των παρόχων υπηρεσιών παρουσιάζονται υψηλότερα από το μέσο εισόδημα, με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

5.1 Γενικά

Θεμελιώδης αρχή της Ε.Ε. είναι ότι τα αγαθά, οι υπηρεσίες, τα κεφάλαια και οι εργαζόμενοι μπορούν να κινούνται ελεύθερα μεταξύ των κρατών-μελών της. Η εσωτερική αγορά λειτουργεί ικανοποιητικά στον τομέα των αγαθών. Όχι όμως και στον τομέα των υπηρεσιών. Οι ξένοι πάροχοι συχνά αντιμετωπίζουν απαιτήσεις για πρόσθετα επαγγελματικά προσόντα, υποχρεωτική εγκατάσταση, πρόσθετη ασφάλιση και περιορισμούς στη χρήση εισροών από τη χώρα καταγωγής τους. Επίσης πολλές φορές έρχονται αντιμέτωποι με ένα κανονιστικό πλαίσιο το οποίο είναι αδιαφανές και δημιουργεί αβεβαιότητα στον πάροχο. Η ετερογένεια των κανονιστικών πλαισίων αυξάνει το κόστος εμπορίου και το επενδυτικό κόστος για τους προερχόμενους από άλλο κράτος-μέλος παρόχους. Το κόστος αυτό είναι ανεξάρτητο από το μέγεθος της επιχείρησης και αυτό καθιστά τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις περισσότερο ευάλωτες.

Η υπό συζήτηση Οδηγία αντιμετωπίζει το θέμα της απελευθέρωσης της αγοράς υπηρεσιών με ρυθμίσεις για τη διευκόλυνση της εγκατάστασης των παρόχων υπηρεσιών, με την υιοθέτηση της αρχής της χώρας καταγωγής για την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών και την υιοθέτηση κανόνων για την εξασφάλιση της ποιότητας και των απαιτούμενων ελέγχων.

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται οι αναμενόμενες επιπτώσεις από την εφαρμογή της υπό συζήτηση Οδηγίας για την απελευθέρωση της αγοράς των υπηρεσιών, μέσα στο πλαίσιο των εξελίξεων που διαμορφώθηκαν στον τομέα των υπηρεσιών και των επιμέρους κλάδων του τομέα τα τελευταία χρόνια, οι οποίες παρουσιάζονται στα Κεφάλαια 4 και 6, αντίστοιχα, καθώς και το ευρύτερο οικονομικό πλαίσιο και τις προβλεπόμενες εξελίξεις για την ελληνική οικονομία.

Η ανάλυση των αναμενόμενων επιπτώσεων έχει διεξαχθεί με βάση τη σχετική πρόταση της Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων «*Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά*» (13.1.2004) και την τροποποιημένη μορφή που αυτή έλαβε επί Ολλανδικής Προεδρίας (10/1/2005), λαμβάνοντας υπόψη και τη σχετική πληροφόρηση τόσο από ελληνικής πλευράς όσο και από πλευράς της Ε.Ε. ή άλλων χωρών της Ε.Ε. Τα συμπεράσματα τελούν υπό την αίρεση ενδεχόμενων μελλοντικών αλλαγών στο κείμενο της Οδηγίας, αφού αυτή δεν έχει οριστικώς διαμορφωθεί, και αναπτύσσεται ευρύτατος προβληματισμός για διάφορα θέματα που άπτονται των προβλεπόμενων ρυθμίσεων.

Ειδικότερα, κρίθηκε σκόπιμο να εντοπισθούν σημεία ή θέματα, τα οποία χρήζουν περαιτέρω διευκρινίσεων είτε στα πλαίσια της παρούσας Οδηγίας, είτε και σε συνδυασμό με άλλες κοινοτικές πολιτικές που έχουν ήδη ρυθμίσει ή πρόκειται να ρυθμίσουν ειδικά θέματα ή συγκεκριμένους τομείς, ώστε να εξασφαλισθεί η απαραίτητη συνοχή, αφού η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί μόνο με τη βοήθεια ενός νομοθετικού μέσου. Επίσης, κρίθηκε σκόπιμο να εντοπισθούν βήματα ή να προσδιορισθούν οι προϋποθέσεις που πρέπει να ισχύσουν, ώστε να είναι εφικτή η εφαρμογή της Οδηγίας. Είναι δεδομένο ότι οι αναμενόμενες επιπτώσεις σε μεγάλο βαθμό θα εξαρτηθούν από το βαθμό στον οποίο η πραγματοποίηση των επιδιωκόμενων στόχων (διοικητική απλούστευση, συνεργασία μεταξύ των χωρών) θα προχωρήσει ικανοποιητικά και παράλληλα στις διάφορες χώρες. Κρίθηκε σκόπιμο επίσης να εντοπισθούν σημεία, θέματα ή τομείς που θα πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο των συνεχιζόμενων διαπραγματεύσεων, ώστε να αποφευχθούν ασάφειες στο κανονιστικό πλαίσιο και πιθανές αρνητικές εξελίξεις για τη χώρα μας. Ο προβληματισμός που αναπτύσσεται, ελπίζεται ότι θα χρησιμεύσει στους εκπροσώπους της χώρας μας, κατά τις διαπραγματεύσεις με σκοπό την οριστική διαμόρφωση της Οδηγίας.

5.2 Οικονομικές εξελίξεις και προοπτικές της ελληνικής οικονομίας

Όπως σημειώνεται σε πρόσφατη ανάλυση του ΚΕΠΕ για τις οικονομικές εξελίξεις στη Ελλάδα³¹, η ελληνική οικονομία συνεχίζει να διατηρεί ικανοποιητική αναπτυξιακή επίδοση και υπολογίζεται ότι η αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος το 2004 θα κινηθεί στο 3,7% έναντι 4,5% το 2003 και 3,6% το 2002. Η ανάπτυξη συνεχίζει να στηρίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην επέκταση της εγχώριας ζήτησης για όλη την περίοδο 1996 έως 2004, ενώ η συμβολή του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών υπήρξε αρνητική, με εξαίρεση μόνο το έτος 2001.

Το ευνοϊκό διεθνές περιβάλλον, από την άποψη της σημαντικής αύξησης του διεθνούς εμπορίου, διαμορφώνει συνθήκες οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα για θετικές επιδόσεις των ελληνικών εξαγωγών αγαθών και κυρίως υπηρεσιών. Όμως, παρ'όλα αυτά, η εξωτερική ζήτηση για ελληνικά προϊόντα και υπηρεσίες παρέμεινε ιδιαίτερα ασθενής, ως αποτέλεσμα και της απώλειας ανταγωνιστικότητας που προκαλεί ο υψηλός πληθωρισμός και η ανατίμηση του ευρώ. Το γεγονός ότι κλάδοι της οικονομίας που παράγουν εξαγωγίμα αγαθά και υπηρεσίες δεν παρουσιάζουν δυναμισμό αποτελεί παράγοντα προβληματισμού και δικαιολογεί ανησυχίες για τις μελλοντικές αναπτυξιακές προοπτικές, ενώ καθιστά επιτακτική ανάγκη τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Δεν είναι εύκολο να συντηρηθεί επί μακρόν μια διαδικασία οικονομικής ανόδου, η οποία κατά βάση στηρίζεται στην εσωτερική ζήτηση και την

³¹ ΚΕΠΕ, «Οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα», *Οικονομικές εξελίξεις*, Τεύχος 7, Δεκ. 2004.

πολύ γρήγορη αύξηση του δανεισμού των νοικοκυριών, αν αυτή δεν συνοδεύεται ύστερα από κάποιο χρονικό σημείο από ικανοποιητικές επιδόσεις σε ό,τι αφορά στις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών, ώστε να μπορεί ως ένα βαθμό να αντισταθμιστεί η γρήγορη αύξηση των εισαγωγών, που συμβαδίζει με τη γρήγορη αύξηση της εσωτερικής ζήτησης.

Επειδή δεν προκύπτουν σαφείς ενδείξεις για επικείμενη εκκόλαση νέων δυναμικών οικονομικών δραστηριοτήτων με εξαγωγικό προσανατολισμό, που να μπορούν να λειτουργήσουν ως ατμομηχανή της ανόδου, είναι κατανοητή η μέριμνα της κυβέρνησης να διαφυλάξει με κάθε τρόπο τον κύκλο ανάπτυξης με βάση την εγχώρια ζήτηση που βρίσκεται σε εξέλιξη. Ωστόσο για τη συνέχιση της ανόδου στο μέλλον θα χρειαστεί η ταχύτερη ανάπτυξη των κλάδων της ελληνικής οικονομίας που παράγουν ή μπορούν να παράγουν εξαγωγίμα αγαθά και υπηρεσίες και η άσκηση της οικονομικής πολιτικής που θα είναι σε θέση να πείσει τις αγορές ότι είναι άξια της εμπιστοσύνης τους. Για την προώθηση των σκοπών αυτών καθίσταται αναγκαία η ανάληψη πρωτοβουλιών διαρθρωτικού χαρακτήρα, οι οποίες δεν είναι πάντοτε εύκολο να μεθοδευτούν.

Στα πλαίσια αυτά, οι όποιες θετικές παρεμβάσεις για βελτίωση των συνθηκών λειτουργίας των αγορών -με όλες τις πιθανές δυσκολίες που θα πρέπει να αντιμετωπισθούν ή τους ενδοιασμούς που εκφράζονται, όπως στην περίπτωση της υπό συζήτηση Οδηγίας για την απελευθέρωση της αγοράς των υπηρεσιών που εξετάζεται στην παρούσα έκθεση- θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερη σοβαρότητα. Τέτοιου είδους παρεμβάσεις μπορεί να συμβάλλουν σε ταχύτερη ανάπτυξη κλάδων της ελληνικής οικονομίας που παράγουν ή μπορούν να παράγουν εξαγωγίμες υπηρεσίες, σε συνδυασμό μάλιστα με την άσκηση κατάλληλης οικονομικής πολιτικής για να αντιμετωπισθούν πιθανές αρνητικές συνέπειες, να αξιοποιηθούν νέες ευκαιρίες και να είναι εφικτή η συνέχιση της ανόδου στο μέλλον.

5.3 Συνολικά μεγέθη

Σύμφωνα με την προσέγγιση της Copenhagen Economics³², από την εφαρμογή της υπό συζήτηση Οδηγίας αναμένεται να προκύψουν θετικές επιπτώσεις για το σύνολο της Ε.Ε. Ειδικότερα, αναμένεται αύξηση της παραγωγής σε όλους τους τομείς της οικονομίας και κυρίως στους κλάδους των υπηρεσιών, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε όλες τις χώρες, αύξηση του εμπορίου των υπηρεσιών και μείωση των τιμών στους κλάδους που καλύπτονται από την Οδηγία. Μεγαλύτερες ωφέλειες θα προκύψουν αμεσότερα, ενώ μακροχρόνια μετά την πλήρη ενσωμάτωση

³² Copenhagen Economics, «Economic Assessment of the Barriers to the Internal Market for Services», Bruxelles, 26/11/2004.

όλων των δευτερογενών επιδράσεων θα προκύψουν επιπρόσθετες ωφέλειες, αλλά περιορισμένης κλίμακας.

Ο κλάδος των ρυθμιζόμενων υπηρεσιών (όπως προσεγγίζεται με την εξέταση των λογιστικών υπηρεσιών-accountancy) αναμένεται να παρουσιάσει τις μεγαλύτερες μεταβολές (κυρίως η προστιθέμενη αξία και δευτερευόντως η απασχόληση και το μέγεθος των επιχειρήσεων), τόσο για τις ξένες όσο και για τις εγχώριες επιχειρήσεις, ενώ μικρότερες επιπτώσεις προβλέπονται για τις επιχειρήσεις λιανικού και χονδρικού εμπορίου (κυρίως η προστιθέμενη αξία και ελαφρώς η απασχόληση) και πολύ περιορισμένες για τις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών πληροφορικής και για την υπόλοιπη οικονομία, για την οποία προβλέπεται μικρή μείωση της απασχόλησης. Ανάλογες προβλέπεται να είναι οι επιπτώσεις στο εμπόριο των υπηρεσιών και στη διαμόρφωση των τιμών τους.

Για την Ελλάδα, το υπολογιζόμενο κόστος από τα υφιστάμενα εμπόδια είναι υψηλότερο από τις άλλες χώρες, αλλά μικρό για όλους τους άλλους τομείς πλην των ρυθμιζόμενων υπηρεσιών. Τα συνολικά άμεσα αποτελέσματα για τη χώρα μας εκτιμώνται σε αύξηση του επιπέδου ευημερίας (κατανάλωση) κατά 0,3% έναντι 0,6% κατά μέσο όρο στην E.E.-25, αύξηση των πραγματικών μισθών κατά 0,4% όπως και στην E.E.-25 κατά μέσο όρο, αύξηση της απόδοσης κεφαλαίου κατά 0,9% έναντι 1,1% κατά μέσο όρο στην E.E.-25 και αύξηση της συνολικής απασχόλησης κατά 0,2% έναντι 0,3% κατά μέσο όρο στην E.E.-25. Αντίστοιχα, στους κλάδους των υπηρεσιών αναμένεται αύξηση της απασχόλησης κατά 0,5% και της προστιθέμενης αξίας κατά 1,1% (0,3 δισ. €), όπως και στην E.E.-25 κατά μέσο όρο. Η Αυστρία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ολλανδία είναι οι χώρες με τις μεγαλύτερες αναμενόμενες θετικές επιδράσεις.

Αντίστοιχα, τα μακροχρόνια αποτελέσματα για τη χώρα μας εκτιμώνται σε αύξηση του επιπέδου ευημερίας (κατανάλωση) κατά 0,4% έναντι 0,7% κατά μέσο όρο στην E.E.-25, αύξηση των πραγματικών μισθών κατά 0,3% έναντι 0,4% κατά μέσο όρο στην E.E.-25, αύξηση της απόδοσης κεφαλαίου κατά 0,9% έναντι 1,1% κατά μέσο όρο στην E.E.-25 και αύξηση της συνολικής απασχόλησης κατά 0,2% έναντι 0,3% κατά μέσο όρο στην E.E.-25. Για τους κλάδους των υπηρεσιών προβλέπεται για τη χώρα μας αύξηση της απασχόλησης και της προστιθέμενης αξίας στο ίδιο επίπεδο με το μέσο όρο της E.E.-25 (κατά 0,5% και 1,1% αντίστοιχα).

Πίνακας 5.1

Άμεσες και μακροχρόνιες αναμενόμενες επιπτώσεις για την Ελλάδα κατά τομέα, σε ποσοστά

<i>Άμεσες προβλεπόμενες ποσοστιαίες μεταβολές</i>							
	Ρυθμι- ζόμενες	Μη ρυθμι- ζόμενες	Εμπόριο	Κατασκευές	Λοιπές	Δημοσίου	Υπόλοιπη οικονομία
Κόστος υπηρεσιών	-9,5	0,3	-1,7	0,2	0,3	0,3	0,4
Κόστος υπηρεσιών εγχώριων επιχειρήσεων	-9,6	0,3	-1,8	0,2	0,4	-	-
Κόστος υπηρεσιών ξένων επιχειρήσεων	-8,8	0,2	-1,3	0,2	0,3	-	-
Μέγεθος αγοράς (αξία παραγωγής)	3,0	0,2	0,5	0,2	1,2	0,3	0,2
Μέγεθος αγοράς εγχώριων επιχειρήσεων	4,7	0,0	1,2	0,2	1,1	-	-
Μέγεθος αγοράς ξένων επιχειρήσεων	-5,6	1,0	-1,7	0,3	1,4	-	-
Διεθνές εμπόριο	19,1	-0,3	3,0	-0,2	0,4	-	-
Προστιθέμενη αξία	14,7	0,0	2,2	0,2	1,1	0,3	0,1
Απασχόληση	3,6	-0,6	1,7	-0,2	0,8	-0,1	-0,2
<i>Μακροχρόνιες προβλεπόμενες ποσοστιαίες μεταβολές</i>							
Κόστος υπηρεσιών	-10,5	0,1	-2,0	0,1	0,3	0,2	0,3
Κόστος υπηρεσιών εγχ. επιχειρήσεων	-9,7	0,2	-1,9	0,1	0,3	-	-
Κόστος υπηρεσιών ξένων επιχειρήσεων	-13,6	-0,4	-2,3	0,1	0,2	-	-
Μέγεθος αγοράς (αξία παραγωγής)	2,8	0,1	0,5	0,1	1,2	0,2	0,2
Μέγεθος αγοράς εγχώριων επιχειρήσεων	0,2	-0,4	0,1	0,1	1,1	-	-
Μέγεθος αγοράς ξένων επιχειρήσεων	15,6	2,8	1,7	0,2	1,4	-	-
Διεθνές εμπόριο	18,3	-0,2	2,9	-0,1	0,7	-	-
Προστιθέμενη αξία	14,6	0,1	2,4	0,1	1,1	0,2	0,1
Απασχόληση	3,5	-0,5	1,8	-0,2	0,8	-0,1	-0,2

Πηγή: Copenhagen Economics, «Economic Assessment of the Barriers to the Internal Market for Services», 2004.

5.4 Εμπόριο υπηρεσιών

Όπως προκύπτει από σχετικές μελέτες, τα χαρακτηριστικά του συστήματος κανονιστικών ρυθμίσεων μιας χώρας (αυστηρότητα, πυκνότητα) καθώς και η ετερογένεια του θεσμικού πλαισίου μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. επηρεάζουν τα μεγέθη του εμπορίου υπηρεσιών και των ξένων άμεσων επενδύσεων, καθώς επίσης και την ανταγωνιστικότητα και τα επίπεδα παραγωγικότητας των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών. Οι επιχειρήσεις και, όπως ήδη αναφέρθηκε, πολύ περισσότερο οι μικρομεσαίες δεν μπορούν να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητες επέκτασης των δραστηριοτήτων τους σε άλλες χώρες και να αντλήσουν τα ανάλογα οφέλη (οικονομίες κλίμακας) λόγω του πρόσθετου διοικητικού κόστους που έχουν να αντιμετωπίσουν σε κάθε επέκταση σε νέα αγορά, ενδεχομένως δε και λόγω των υψηλότερων τιμών ορισμένων από τις εισροές τους λόγω της παρεμπόδισής τους να τις αντλήσουν από το εξωτερικό.

Επίσης, οι καταναλωτές παρεμποδίζονται στο να χρησιμοποιήσουν υπηρεσίες που προσφέρονται από ξένους παρόχους (μικρότερες δυνατότητες επιλογής), κάτι που εκτός από τον περιορισμό του φάσματος των επιλογών τους συνεπάγεται γενικά υψηλότερες τιμές ή και υποδεέστερη ποιότητα εξυπηρέτησης.

Οι συνέπειες φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τις ελληνικές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, αφενός λόγω του μικρού μεγέθους της συντριπτικής πλειονότητάς τους και της ουσιαστικής απουσίας τους από τις ευρωπαϊκές αγορές, με εξαίρεση μόνο τις τουριστικές, αφετέρου δε λόγω της χαμηλής παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων αυτών.

Σε μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι O'Mahony and Van Ark (2003)³³ καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η διευρυνόμενη διαφορά στην κατά κεφαλήν οικονομική ανάπτυξη μεταξύ Ε.Ε. και ΗΠΑ οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στο γεγονός ότι οι ΗΠΑ καταφέρνουν καλύτερα από την Ε.Ε. να αυξήσουν την παραγωγικότητα στις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών. Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγικότητας των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών θα είναι δύσκολη, αν δεν αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά οι αρνητικές επιπτώσεις των εμποδίων στη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών.

Εξάλλου, οι Nicoletti κ.ά. (2003)³⁴ καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι το επίπεδο των κανονιστικών ρυθμίσεων εμποδίζει σημαντικά το εμπόριο των υπηρεσιών και τις ξένες άμεσες επενδύσεις στις χώρες του ΟΟΣΑ. Μία προσαρμογή των κανονιστικών πλαισίων των λοιπών χωρών στο επίπεδο της χώρας με το λιγότερο αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο (Ηνωμένο Βασίλειο) θα μπορούσε να αυξήσει το διμερές εμπόριο των υπηρεσιών κατά 20% περίπου.

Στους περισσότερους τομείς των υπηρεσιών, λιγότερο από το 5% της παραγωγής εξάγεται σε άλλα κράτη-μέλη. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αυτό εν μέρει οφείλεται στο κόστος που προκαλούν στο εμπόριο τα υφιστάμενα διοικητικά εμπόδια μεταξύ των κρατών-μελών.

Αντίστοιχη μελέτη των Koh κ.ά. (2004) συνδέει την ετερογένεια στο ρυθμιστικό πλαίσιο μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. με το μέγεθος του εμπορίου των υπηρεσιών και των άμεσων ξένων επενδύσεων και θεωρεί ότι η μείωση της ετερογένειας θα προκαλέσει αυξήσεις στα σχετικά μεγέθη για το σύνολο των χωρών της Ε.Ε.

Η Οδηγία αναμένεται να ενθαρρύνει τις διασυνοριακές δραστηριότητες μειώνοντας τη διοικητική- διαχειριστική πολυπλοκότητα και τη νομική αβεβαιότητα. Η μείωση του διοικητικού κόστους, με την απομάκρυνση διακριτικών ή δυσανάλογων απαιτήσεων (μόνιμη εγκατάσταση ή μόνιμη παρουσία του παρόχου κ.λπ.) και των νομικών κινδύνων, αναμένεται να κινητοποιήσει τη διασυνοριακή δραστηριότητα. Όμως, ο ακριβής προσδιορισμός της μείωσης του κόστους αυτού δεν

³³ O'Mahony, M. and B. Van Ark (eds), *EU productivity and competitiveness: an industry perspective*, European Commission, 2003.

³⁴ Nicoletti, G. Golub S., Hajkova D., Mirza D. and K. Y. You, «Policies and international integration: influences on trade and foreign direct investment», OECD Economic Department, Working Paper No 359, Paris, 2003.

είναι εφικτός. Επίσης, αναμένεται να συμβάλλει σημαντικά στη μείωση των εμποδίων που προκαλεί η ετερογένεια στο εμπόριο, κυρίως με την υιοθέτηση της αρχής της χώρας καταγωγής, του ενιαίου κέντρου εξυπηρέτησης και της μείωσης της διακριτικής συμπεριφοράς έναντι των ξένων παρόχων υπηρεσιών. Από τις επιμέρους συνιστώσες της ετερογένειας, η ρυθμιστική και η διοικητική αδιαφάνεια και τα εμπόδια στο εμπόριο και τις επενδύσεις επηρεάζονται σημαντικά από την Οδηγία, ενώ τα διοικητικά εμπόδια για την έναρξη λειτουργίας μιας επιχείρησης και τα εμπόδια στον ανταγωνισμό επηρεάζονται σε μικρότερο βαθμό και ο κρατικός έλεγχος ακόμα λιγότερο. Στο σύνολο των χωρών της Ε.Ε. εκτιμάται ότι οι προτεινόμενες θεσμικές αλλαγές θα μειώσουν την «ετερογένεια» κατά 31-38% περίπου. Ακόμα και αν τα κράτη-μέλη έχουν διαφορετικές προτιμήσεις για το επίπεδο των ρυθμίσεων σχετικά με την αγορά των υπηρεσιών, η υιοθέτηση κοινής αρχιτεκτονικής στο ρυθμιστικό πλαίσιο και η αμοιβαία αναγνώριση των κανονιστικών ρυθμίσεων αναμένεται να λειτουργήσουν προς την ίδια κατεύθυνση.

Επίσης, η βελτιωμένη πληροφόρηση των παρόχων υπηρεσιών για τις ευκαιρίες που υπάρχουν σε άλλες χώρες και η ταχύτερη διεκπεραίωση των απαιτούμενων διαδικασιών για την έναρξη λειτουργίας των επιχειρήσεών τους σε άλλη χώρα, θα αυξήσουν τις δυνατότητες των επιχειρήσεων να ξεκινήσουν ή να διευρύνουν τις διασυνοριακές δραστηριότητές τους. Εξάλλου, η εναρμόνιση των βασικών απαιτήσεων ποιότητας (πληροφόρηση καταναλωτών, ασφάλεια) αναμένεται να αυξήσει την εμπιστοσύνη στη διασυνοριακή παροχή, να λειτουργήσει θετικά στη ζήτηση και να αυξήσει τις επιχειρηματικές ευκαιρίες. Βέβαια, η διαδικασία αυτή θα προκαλέσει και κάποιο κόστος στους προμηθευτές, το οποίο όμως εκτιμάται ότι θα είναι αμελητέο.

Ο βαθμός στον οποίο οι ελληνικές επιχειρήσεις θα αξιοποιήσουν προς όφελός τους τις δυνατότητες αυτές, και θα αντιμετωπίσουν ικανοποιητικά πιθανούς ανταγωνιστές από άλλες χώρες, εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες που είναι δύσκολο να εκτιμηθούν στο στάδιο αυτό. Ο συνδυασμός όμως των σχετικά χαμηλών ακόμη επιπέδων αμοιβών στη χώρα μας, ιδιαίτερα για την εξειδικευμένη εργασία σε ορισμένους κλάδους υπηρεσιών, με την αξιόλογη προσφορά εργατικού δυναμικού, και ιδιαίτερα των εκπαιδευμένων σε ξένες χώρες, μπορεί να συμβάλλουν θετικά προς την ανάπτυξη των εξαγωγών υπηρεσιών αλλά και σε επικράτηση στην εσωτερική αγορά. Είναι επίσης ενδεχόμενο, αν δεν καταστεί δυνατή η αξιοποίηση των συγκριτικών αυτών πλεονεκτημάτων από ελληνικές επιχειρήσεις, να δραστηριοποιηθούν ξένες στη χώρα μας και να πραγματοποιούν εξαγωγές σε άλλες χώρες.

Με το άνοιγμα της αγοράς υπηρεσιών στην εσωτερική αγορά της Ε.Ε., η χώρα μας αναμένεται να αντιμετωπίσει ισχυρό ανταγωνισμό (εντατικοποίηση του ανταγωνισμού) από ξένους παρόχους με τον κίνδυνο εκτοπισμού ελληνικών

επιχειρήσεων, αν δεν καταστεί δυνατή η έγκαιρη αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών από εγχώριους παρόχους και η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων κάθε τομέα, ενώ μέτρα για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας και τη βελτίωση των επιδόσεων των ελληνικών επιχειρήσεων κρίνονται απαραίτητα. Αντίστοιχα, οι ελληνικές επιχειρήσεις που θα επιχειρήσουν να δραστηριοποιηθούν σε ξένες αγορές θα αντιμετωπίσουν την ίδια ένταση του ανταγωνισμού και η υποβοήθησή τους, δεδομένων των χαμηλών επιδόσεών τους σε διασυνοριακή δράση μέχρι σήμερα, ίσως είναι κρίσιμη για την επέκταση της παρουσίας τους στο εξωτερικό. Σχετικά, θα ήταν χρήσιμη η εκπόνηση ειδικών μελετών για τις συνθήκες που επικρατούν και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε διάφορες χώρες.

Σε σχετική μελέτη των Κοx κ.ά. (2004), στην οποία εξετάζεται κατά πόσον η Οδηγία αυξάνει το ενδοκοινοτικό εμπόριο και τις άμεσες ξένες επενδύσεις, γίνονται υπολογισμοί και για τη χώρα μας. Στη μελέτη αυτή χρησιμοποιούνται στοιχεία από τη βάση δεδομένων του ΟΟΣΑ σχετικά με τις υφιστάμενες κανονιστικές ρυθμίσεις (International Regulation Database). Βάσει αυτών των στοιχείων κατασκευάζεται ένας δείκτης ετερογένειας για 5 υποκατηγορίες κανονιστικών ρυθμίσεων, ανά ζεύγος συναλλασσόμενων κρατών-μελών (εμπόδια στον ανταγωνισμό, διοικητικά εμπόδια για την έναρξη λειτουργίας μιας επιχείρησης, ρυθμιστική και διοικητική αδιαφάνεια, εμπόδια στο εμπόριο και τις επενδύσεις, κρατικός έλεγχος). Στο υπόδειγμα που χρησιμοποιείται για να ερμηνευθεί το διμερές εμπόριο των υπηρεσιών (commercial services) χρησιμοποιούνται μεταβλητές όπως η απόσταση και οι γλωσσικές διαφορές μεταξύ των χωρών, το ΑΕΠ της χώρας καταγωγής και της χώρας παροχής της υπηρεσίας και τα ρυθμιστικά εμπόδια.

Στον Πίνακα 5.2 παρουσιάζεται η αναμενόμενη αύξηση, απόλυτη και σχετική, στο εμπόριο των υπηρεσιών λόγω της Οδηγίας. Σε όλες τις χώρες αναμένεται να αυξηθούν οι εισαγωγές και οι εξαγωγές των υπηρεσιών εξαιτίας της Οδηγίας. Η ευρωπαϊκή αγορά θα γίνει περισσότερο ανοικτή και έτσι οι ενδο-ευρωπαϊκές διαφορές στις τιμές και το κόστος θα καταστούν περισσότερο σημαντικές, προκαλώντας περαιτέρω ανακατατάξεις. Σε μερικές χώρες οι εισαγωγές θα αυξηθούν περισσότερο από τις εξαγωγές. Η Δανία είναι η χώρα που αναμένεται να παρουσιάσει τη μεγαλύτερη αύξηση στο εμπόριο των υπηρεσιών με τις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε., δηλαδή κατά 31%, πέντε χώρες (Ελλάδα, Αυστρία, Γερμανία, Ιταλία και Ιρλανδία), αναμένεται να παρουσιάσουν αύξηση που κυμαίνεται από 20%-30%, 6 χώρες πιθανόν να κινηθούν σε επίπεδο από 10%-20%, ενώ η Γαλλία και η Ολλανδία θα κερδίσουν λιγότερο από 10%. Ακόμα, και για αυτές τις χώρες με τη χαμηλότερη σχετική αύξηση, η αναμενόμενη απόλυτη αύξηση των εξαγωγών είναι σημαντική. Τα αποτελέσματα του Πίνακα 5.2 δείχνουν τις αναμενόμενες αλλαγές από τη μείωση της ετερογένειας. Όμως, βαθμιαία, τα αποτελέσματα αναμένεται να είναι μεγαλύτερα λόγω της αύξησης της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής αγοράς υπηρεσιών.

Οι χώρες που σήμερα παρουσιάζουν μεγαλύτερη ετερογένεια στο κανονιστικό πλαίσιο με τις χώρες που συναλλάσσονται αναμένεται να έχουν σημαντικότερες μεταβολές στις εισαγωγές και τις εξαγωγές τους. Σε αυτές τις χώρες περιλαμβάνονται οι Δανία, Αυστρία, Ιταλία και Ελλάδα, για την οποία η αναμενόμενη αύξηση των εξαγωγών (25,2%) είναι μεγαλύτερη της αντίστοιχης των εισαγωγών (20,9%). Όμως, το έλλειμμα αναμένεται να διευρυνθεί σημαντικά εις βάρος της χώρας μας (189 εκατ. \$.), επειδή τα μεγέθη των εισαγωγών είναι μεγαλύτερα από εκείνα των εξαγωγών.

Πίνακας 5.2

Αναμενόμενη αύξηση στο εμπόριο των υπηρεσιών λόγω της Οδηγίας, έτος αναφοράς 2001

Χώρες	Απόλυτη αύξηση εκατ. \$		Σχετική αύξηση %	
	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Εισαγωγές
Δανία	504	693	31,2	34,3
Ελλάδα	176	365	25,2	20,9
Σουηδία	387	480	11,1	10,2
Ηνωμένο Βασίλειο	6.256	2.260	18,3	14,7
Αυστρία	1.271	637	29,4	25,2
Βέλγιο- Λουξεμβούργο	1.510	1.189	10,4	7,8
Φινλανδία	243	404	16,0	17,4
Γαλλία	709	1.131	5,6	8,0
Γερμανία	4.405	5.897	20,1	22,5
Ιρλανδία	1.031	1.150	21,0	17,3
Ιταλία	2.219	4.470	22,5	26,4
Ολλανδία	1.227	1.206	7,7	7,2
Πορτογαλία	144	220	13,3	12,4
Ισπανία	907	886	19,1	17,5
E.E.-14	20.992	20.992	16,0	16,0

Πηγή: Kox, H., Lejour A. and Montizaan R., *The free movement of services within the EU*, CPB Document No 69, 2004.

5.5 Ξένες άμεσες επενδύσεις

Το απόθεμα των ξένων άμεσων επενδύσεων μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. φαίνεται να επηρεάζεται σημαντικά από την ετερογένεια και την ένταση του ρυθμιστικού πλαισίου. Η μείωση του επιπέδου των κανονιστικών ρυθμίσεων ή της ετερογένειάς τους, που προβλέπεται από την Οδηγία, αναμένεται να διευκολύνει τις ξένες άμεσες επενδύσεις.

Σύμφωνα με τη μελέτη του ΟΟΣΑ (Nicoletti et al., 2003) μία προσαρμογή των εθνικών κανονιστικών ρυθμίσεων στο επίπεδο της χώρας με το λιγότερο αυστηρό

ρυθμιστικό πλαίσιο (Ηνωμένο Βασίλειο) θα μπορούσε να αυξήσει τις ξένες άμεσες επενδύσεις από 10% έως 20%.

Αντίστοιχα, σύμφωνα με τη μελέτη των Kox et al. (2004) η αναμενόμενη αύξηση του αποθέματος των άμεσων ξένων επενδύσεων για το σύνολο των χωρών του Πίνακα 5.3 κυμαίνεται μεταξύ 18% και 34%. Αυτή η αύξηση αναμένεται να προέλθει κυρίως από τον περιορισμό -λόγω της Οδηγίας- της ετερογένειας του θεσμικού πλαισίου και των εμποδίων στον ανταγωνισμό, καθώς και από το χαμηλότερο επίπεδο περιορισμών σχετικά με την εισροή ξένων άμεσων επενδύσεων. Το αποτέλεσμα μειώνεται ελαφρά, διότι η μικρότερη ετερογένεια σε σχέση με τα εμπόδια στο εμπόριο και τις επενδύσεις μειώνει τη σχετική ελκυστικότητα των άμεσων επενδύσεων έναντι των εξαγωγών, υποκαθιστώντας έτσι τις άμεσες επενδύσεις με εξαγωγές. Η μείωση της ετερογένειας στους κρατικούς ελέγχους επίσης αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα στο απόθεμα των άμεσων ξένων επενδύσεων.

Στον Πίνακα 5.3 παρουσιάζονται η αναμενόμενη απόλυτη και σχετική αύξηση στο απόθεμα ξένων άμεσων επενδύσεων υπηρεσιών λόγω της Οδηγίας (έτος αναφοράς 1999). Όλες οι χώρες της Ε.Ε. αναμένεται να παρουσιάσουν αύξηση στο απόθεμα εισροών και εκροών ξένων άμεσων επενδύσεων. Οι μεγαλύτερες επιπτώσεις στο απόθεμα εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων αναμένεται σε χώρες (προορισμού), οι οποίες είχαν προηγουμένως μεγαλύτερη ετερογένεια σε σχέση με τις χώρες προέλευσης των ξένων επενδύσεων. Οι νέες χώρες και η Αυστρία αναμένεται να παρουσιάσουν τη μεγαλύτερη σχετική αύξηση στα αποθέματα εισροών άμεσων ξένων επενδύσεων. Η σχετική αύξηση κυμαίνεται μεταξύ των χωρών από 19,1% (Ολλανδία) έως 71,3% (Αυστρία) και για την Ελλάδα ανέρχεται στο 30,6% έναντι του 24,7% του μέσου όρου των χωρών του Πίνακα 5.3.

Η αντίστοιχη αύξηση στα αποθέματα εκροών άμεσων ξένων επενδύσεων κυμαίνεται από 19,5% (Γαλλία) έως 47% (Ουγγαρία) και για την Ελλάδα ανέρχεται στο 21,7%, ποσοστό χαμηλότερο από το μέσο όρο των χωρών του Πίνακα 5.3 (24,7%). Οι νέες χώρες, η Αυστρία, η Ισπανία και η Φινλανδία αναμένεται να παρουσιάσουν τη μεγαλύτερη σχετική αύξηση στα αποθέματα εκροών άμεσων ξένων επενδύσεων. Όπως και στην περίπτωση του εμπορίου, οι διαφορετικές μεταβολές εξαρτώνται από τα χαρακτηριστικά των χωρών προέλευσης και προορισμού των επενδύσεων. Οι χώρες, των οποίων το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων αρχικώς κατευθυνόταν σε χώρες με μεγαλύτερη ετερογένεια του ρυθμιστικού πλαισίου και υψηλό επίπεδο περιορισμών, αναμένεται να έχουν μεγαλύτερες επιπτώσεις από την Οδηγία. Αντίθετα, χώρες με παρόμοιο ρυθμιστικό πλαίσιο και μικρότερους περιορισμούς αναμένεται να έχουν μικρότερες επιπτώσεις.

Σε σχέση με την αναμενόμενη καθαρή μεταβολή της θέσης των ξένων άμεσων επενδύσεων (η οποία υπολογίζεται στον Πίνακα ως % των αρχικών αποθεμάτων

εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων του 1999), 7 χώρες (Ιταλία, Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Δανία, Γαλλία, Φινλανδία και Ολλανδία) αναμένεται να έχουν καθαρή αύξηση στις εκροές ξένων επενδύσεων, ενώ οι υπόλοιπες χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα αναμένεται να παρουσιάσουν καθαρή αύξηση στα αποθέματα εισροών.

Πίνακας 5.3

Μεταβολές στο απόθεμα ξένων άμεσων επενδύσεων υπηρεσιών λόγω της Οδηγίας

Χώρες	Μεταβολές στο απόθεμα ξένων άμεσων επενδύσεων				
	Σχετική αύξηση %		Απόλυτη αύξηση δισ. \$		Καθαρή μεταβολή, % στο αρχικό απόθεμα ξένων άμεσων επενδύσεων *
	Εκροές	Εισροές	Εκροές	Εισροές	
Ουγγαρία	47,0	41,2	0,1	4,5	-7,6
Αυστρία	37,0	71,3	4,4	4,3	29,4
Τσεχία	32,9	39,8	0,1	12,9	0,5
Γερμανία	32,2	24,3	69,6	37,6	-11,4
Πολωνία	31,7	53,4	0,2	12,7	46,9
Ιταλία	28,8	29,4	28,9	31,8	5,7
Πορτογαλία	27,8	30,3	1,0	6,7	-3,7
Ισπανία	27,6	41,4	3,3	23,9	-6,7
Φινλανδία	27,4	41,0	7,3	41,7	-16,2
Δανία	26,2	22,4	6,0	16,0	17,0
Ηνωμένο Βασίλειο	24,2	20,6	58,5	16,3	-22,6
Ιρλανδία	23,1	22,6	4,0	51,0	-2,0
Ελλάδα	21,7	30,6	0,2	5,9	25,3
Βέλγιο- Λουξεμβούργο	21,6	19,6	22,6	19,6	34,4
Ολλανδία	21,4	19,1	56,5	6,3	39,4
Σουηδία	21,1	27,7	12,7	11,1	52,6
Γαλλία	19,5	23,0	30,9	3,6	39,8
E.E.- 17	24,7	24,7	306,1	306,1	0

* Μεταβολή στα αποθέματα εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων μείον μεταβολή στα αποθέματα εκροών. Το αρνητικό πρόσημο σημαίνει ότι η χώρα έχει καθαρή αύξηση στα αποθέματα εκροών ξένων άμεσων επενδύσεων.

Πηγή: Kox, H., Lejour A. and Montizaan R., *The free movement of services within the EU*, CPB Document No 69, 2004

Σε ό,τι αφορά στη χώρα μας, το χαμηλό ύψος τόσο των εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων στον τομέα των υπηρεσιών από χώρες της E.E., αλλά πολύ περισσότερο των εκροών προς αυτές, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το μερίδιο των επενδύσεων που καλύπτεται από την Οδηγία είναι σχεδόν το ήμισυ σε σύγκριση με το μέσο όρο της E.E., έχει ως αποτέλεσμα οι συνολικά αναμενόμενες επιπτώσεις να είναι περιορισμένες. Δεν θα είναι όμως αμελητέες δεδομένου ότι οι εισροές ξένων άμεσων επενδύσεων στη χώρα μας είναι πολύ περιορισμένες.

5.6 Αγορά εργασίας

5.6.1 Όροι εργασίας - Απόσπαση εργαζομένων

Στην υπό συζήτηση Οδηγία προβλέπεται ότι η αρχή της χώρας προέλευσης δεν εφαρμόζεται ως προς τους όρους εργασίας και απασχόλησης των εργαζομένων στους τομείς παροχής υπηρεσιών, σε θέματα που καλύπτονται από την Οδηγία 96/71/EK, σχετικά με την απόσπαση των εργαζομένων στο πλαίσιο παροχής υπηρεσιών (άρθρο 17.5- γενικές παρεκκλίσεις από την αρχή της χώρας καταγωγής). Προβλέπονται επίσης ειδικές διατάξεις σχετικά με την απόσπαση των εργαζομένων (άρθρα 24, 25), σύμφωνα με τις οποίες το κράτος-μέλος παροχής της υπηρεσίας προβαίνει στο έδαφός του στους απαραίτητους ελέγχους, επιθεωρήσεις και έρευνες προκειμένου να εξασφαλίσει την τήρηση των όρων απασχόλησης και εργασίας που ισχύουν δυνάμει της Οδηγίας 96/71/EK και λαμβάνει μέτρα, στο πλαίσιο της τήρησης της κοινοτικής νομοθεσίας, κατά του παρόχου που δεν συμμορφώνεται προς αυτήν.

Στην τροποποιημένη πρόταση διευκρινίζονται τα εξής:

- Η παρούσα Οδηγία αποσκοπεί στην αποσαφήνιση της κατανομής των ρόλων και των καθηκόντων μεταξύ του κράτους-μέλους καταγωγής και του κράτους-μέλους απόσπασης, ώστε να διευκολύνεται η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (ιδίως καταργώντας υπερβολικές διοικητικές διαδικασίες και βελτιώνοντας τον έλεγχο τήρησης των όρων απασχόλησης και εργασίας σύμφωνα με την Οδηγία 96/71/EK) και δεν έχει ως στόχο να ασχοληθεί με ζητήματα εργατικού δικαίου καθαυτά.
- Η απαγόρευση υποχρεωτικής δήλωσης που προβλέπεται από την Οδηγία δεν αφορά δραστηριότητες του οικοδομικού τομέα που αναφέρονται στο παράρτημα της Οδηγίας 96/71/EK και δηλώσεις, οι οποίες αφορούν στη συμμόρφωση με ειδικούς όρους απασχόλησης.
- Η άρση της υποχρέωσης του παρόχου υπηρεσιών να έχει αντιπρόσωπο, που προβλέπεται από την Οδηγία, δεν εμποδίζει τα κράτη-μέλη να απαιτούν από αυτόν που αποσπά εργαζόμενους στο έδαφός του να ορίζει έναν από τους εργαζόμενους ως αντιπρόσωπό του για όλη τη διάρκεια της παροχής της υπηρεσίας.
- Με βάση την Οδηγία, δεν εμποδίζονται οι αρχές του κράτους-μέλους υποδοχής να ζητούν από τον πάροχο να υποβάλει απευθείας έγγραφα σε περίπτωση ελέγχου και να λαμβάνουν μέτρα για την εκπλήρωση αυτής της υποχρέωσης σε περίπτωση μη συμμόρφωσης.
- Δεν τίγεται από την Οδηγία η νομοθεσία του κράτους-μέλους, όσον αφορά στις συλλογικές δράσεις για την υπεράσπιση των επαγγελματικών συμφερόντων, τη διαπραγμάτευση και τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων.

- Σε σχέση με την απόσπαση υπηκόων τρίτων χωρών, το κράτος-μέλος καταγωγής μεριμνά ώστε ο πάροχος να μην αποσπά εργαζόμενο υπήκοο τρίτης χώρας, παρά μόνο εφόσον αυτός κατοικεί στο έδαφος του σύμφωνα με τις εθνικές ρυθμίσεις και απασχολείται κανονικά στο έδαφος του πριν την απόσπαση και δεν εμποδίζει τα κράτη-μέλη να επιβάλλουν υποχρεώσεις θεώρησης για άλλους λόγους μεταναστευτικής πολιτικής, σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο.

Οι διευκρινίσεις αυτές φαίνεται ότι κρίθηκαν απαραίτητες, καθώς αναπτύχθηκε ευρύτατος προβληματισμός για τη συμβατότητα της Οδηγίας με: το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για την απόσπαση εργαζομένων (96/71/E.E.), τον Κανονισμό 1408/71, την Οδηγία για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων και την παροχή εργασίας μέσω γραφείων προσωρινής απασχόλησης. Και αυτό, παρά το γεγονός ότι στην αιτιολόγηση του αρχικού σχεδίου της Οδηγίας γίνεται σαφής αναφορά για τη συμβατότητά της με: (α) τη σχετική οδηγία για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων -δεδομένου ότι η παρούσα Οδηγία αφορά σε άλλα ζητήματα όπως οι επαγγελματικές ασφαλίσεις, οι εμπορικές επικοινωνίες ή οι δραστηριότητες πολλαπλών ειδικοτήτων- και (β) με την οδηγία για την απόσπαση των εργαζομένων 96/71/EK, η οποία προβλέπει την εφαρμογή ορισμένων κανόνων της χώρας στο έδαφος της οποίας είναι αποσπασμένος ο εργαζόμενος και προβλέπει παρέκκλιση από την αρχή της χώρας καταγωγής γι' αυτούς, ενώ διασαφηνίζει την κατανομή των καθηκόντων μεταξύ της χώρας καταγωγής και του κράτους-μέλους απόσπασης, καθώς και τους όρους εφαρμογής των διοικητικών διαδικασιών ελέγχου (άρθρο 24).

Ο σχετικός προβληματισμός που αναπτύχθηκε αφορά στις παρακάτω πτυχές του θέματος:

- Η συνθήκη της Ρώμης ορίζει ότι το πρόσωπο που παρέχει προσωρινά μια υπηρεσία σε ένα κράτος-μέλος παρέχει την υπηρεσία αυτή με τους ίδιους όρους που ισχύουν για τον εγχώριο πάροχο της υπηρεσίας. Ορίζει επίσης τους όρους με βάση τους οποίους επιτρέπεται σε ένα κράτος-μέλος να περιορίσει τη διασυνοριακή παροχή. Η αρχή της χώρας προέλευσης μπορεί να οδηγήσει σε διακρίσεις και άνιση μεταχείριση των εργαζομένων με βάση την εθνικότητα. Με την έννοια αυτή μπορεί να έλθει σε σύγκρουση με τις αντίστοιχες Οδηγίες για: (α) την ελεύθερη μετακίνηση των εργαζομένων, βασική αρχή των οποίων είναι η ίση μεταχείριση και η μη διακριτική συμπεριφορά με βάση την εθνικότητα, και (β) τις συνθήκες εργασίας των μεταναστών, των αποσπασμένων και των εργαζομένων μέσω γραφείων απασχόλησης, για τις οποίες προβλέπεται η εφαρμογή του δικαίου της χώρας όπου παρέχεται η υπηρεσία.

- Η Οδηγία για την απόσπαση εργαζομένων (96/71/Ε.Ε.) ορίζει τους ελάχιστους όρους και προϋποθέσεις απασχόλησης που εφαρμόζονται στους αποσπασμένους εργαζόμενους, και οι οποίοι είναι οι όροι της χώρας όπου εργάζεται προσωρινά. Ακόμη δε και στην περίπτωση που ο εργαζόμενος δεν έχει κάποια χώρα που να εργάζεται, συνήθως εφαρμόζονται οι ίδιοι όροι. Η αρχή της χώρας καταγωγής ορίζει το αντίθετο και μετατρέπει την Οδηγία 96/71/ΕΕ από μια οδηγία που προβλέπει ελάχιστη επαγγελματική προστασία στο κράτος-μέλος, όπου παρέχεται η υπηρεσία, σε οδηγία που ορίζει τη μέγιστη προστασία που είναι διαθέσιμη στον εργαζόμενο.
- Η υπό συζήτηση Οδηγία δημιουργεί επίσης προβλήματα χειρισμού άλλων σχετικών Οδηγιών (υγεία και ασφάλεια, επαγγελματικά προσόντα κ.λπ.) και δημιουργεί φόβους για την πρόκληση διαφωνιών ή τουλάχιστον προβλημάτων σε σχέση με τις συλλογικές συμβάσεις και άλλα θέματα που ήδη έχουν ρυθμιστεί.
- Αυξάνεται η νομική πολυπλοκότητα και μειώνεται η διαφάνεια, καθώς εισάγεται μια νέα αρχή στα ήδη ισχύοντα, δημιουργείται διφορούμενη έννοια και συνεπώς σύγχυση για την έκταση στην οποία η υπό συζήτηση Οδηγία παρεμβαίνει στο ισχύον θεσμικό πλαίσιο για την εργασία. Χωρίς να προκύπτει πλεονέκτημα, δημιουργούνται προβλήματα από κοινωνικής απόψεως.
- Η Οδηγία προϋποθέτει ότι η εφαρμογή και ο έλεγχος, μέσω της διακρατικής συνεργασίας, θα λειτουργήσουν ικανοποιητικά. Εκφράζονται όμως αμφιβολίες για το πόσο οι εθνικοί μηχανισμοί ελέγχου σε σχέση με την τήρηση της εργατικής νομοθεσίας θα μπορούν να εφαρμοστούν σε μη εθνικό έδαφος επιτυχώς. Δημιουργείται έτσι πολυπλοκότητα, περιορίζεται η διαφάνεια και προκαλείται σύγχυση στην εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας και πιθανές ασυμφωνίες με το ισχύον καθεστώς.
- Οι εκ των προτέρων δηλώσεις θεωρούνται ένας μηχανισμός για τον αποτελεσματικό έλεγχο τήρησης των όρων απασχόλησης και η προβλεπόμενη κατάργησή τους εξυπηρετεί αυτούς που δεν επιθυμούν τους ελέγχους. Αντίθετα με την υπό συζήτηση Οδηγία, είναι ανάγκη σε ευαίσθητους τομείς όπως οι κατασκευές, οι εταιρείες καθαριότητας, οι μεταφορές να διατηρηθούν οι δηλώσεις.
- Σύμφωνα με την υπό συζήτηση Οδηγία τα κράτη-μέλη δεν θα μπορούν να απαιτούν την έκδοση εγγράφων για την απασχόληση και με τους όρους που ισχύουν σε αυτά αλλά να αποδέχονται τα προερχόμενα από τις υπηρεσίες της χώρας προέλευσης, κάτι που όμως εξασθενεί τους ελέγχους.

Έγιναν προτάσεις για τη διαγραφή του άρθρου 17(5) και την αντικατάστασή του με την πρόβλεψη ότι ο νόμος που εφαρμόζεται για τους παρόχους υπηρεσιών είναι: η Οδηγία 96/71/ΕΕ, η Συνθήκη της Ρώμης και η σχετική κοινοτική και εθνική νομοθεσία. Προς την ίδια κατεύθυνση έγιναν προτάσεις για να μην ισχύσουν τα άρθρα 24 και 25, διότι αντί να διευκρινίζουν τους όρους για την απόσπαση των

εργαζομένων, υποσκάπτουν την αποτελεσματικότητα του μηχανισμού που προβλέπεται στην Οδηγία 96/71/ΕΕ για τη διασφάλιση της εφαρμογής των υποχρεώσεων σχετικά με την απασχόληση και τους όρους εργασίας. Αν κρίνεται απαραίτητο να γίνουν κάποιες ρυθμίσεις με στόχο την απλούστευση, είναι προτιμότερο αυτό να γίνει στην αντίστοιχη Οδηγία 96/71/ΕΕ. Επιπλέον, προτάθηκε να συμπεριληφθεί στην υπό συζήτηση Οδηγία ότι αυτή με κανένα τρόπο δεν εμποδίζει το δικαίωμα για ελεύθερη συνεργασία, διαπραγματεύσεις και συλλογικές συμβάσεις.

Ως ένα βαθμό, μέρος των ανησυχιών και αντιρρήσεων έχει καλυφθεί από τις αλλαγές που ενσωματώθηκαν στην τροποποιημένη πρόταση. Ωστόσο, με δεδομένα τα διαφορετικά επίπεδα μισθών, τους διαφορετικούς όρους εργασίας και προστασίας των εργαζομένων, τους διαφορετικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. και το μη σαφή προσδιορισμό του ορίου της προσωρινής παροχής εξακολουθούν να εκφράζονται ανησυχίες μήπως επικρατήσουν τάσεις για τη μείωση των επιπέδων προστασίας, καθώς οι πάροχοι θα επιλέγουν χώρες με λιγότερο αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο και χαμηλότερα επίπεδα προστασίας, όπου θα εγκαθίστανται και στη συνέχεια θα προσφέρουν διασυνοριακά τις υπηρεσίες τους. Επομένως, για να διατηρηθεί η κοινωνική Ευρώπη είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη η κοινωνική και εργατική διάσταση του νόμου.

5.6.2 Απασχόληση

Όπως προκύπτει από τη διεθνή εμπειρία, τις τελευταίες δεκαετίες, η σχέση των μεταβολών στο ΑΕΠ προς τις μεταβολές στην απασχόληση παρουσιάζει μια χαλάρωση. Ωστόσο, η συστηματική αύξηση του ΑΕΠ οδηγεί σε υπολογίσιμη αύξηση της απασχόλησης, έστω και με χρονική υστέρηση. Στη χώρα μας, παρ' όλο που ο ρυθμός ανάπτυξης εξελίσσεται ικανοποιητικά τα τελευταία χρόνια, η απασχόληση παρέμεινε ουσιαστικά στάσιμη και, παρά τη μικρή πρόοδο στους δείκτες απασχόλησης και ανεργίας, η αγορά εργασίας συνεχίζει να χαρακτηρίζεται από σοβαρό πλεόνασμα εργατικού δυναμικού. Το ποσοστό απασχόλησης παραμένει από τα χαμηλότερα της Ε.Ε. και η επίτευξη ποσοστού απασχόλησης στο 70% του πληθυσμού των παραγωγικών ηλικιών μέχρι το 2010, που αποτελεί βασικό στόχο της πολιτικής απασχόλησης της Ε.Ε., θεωρείται ιδιαίτερα δύσκολο να επιτευχθεί.

Οι εξελίξεις στην αγορά εργασίας στη χώρα μας δείχνουν ότι, τα τελευταία χρόνια, δεν κατέστη δυνατή η πλήρης αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρονται από την εσωτερική αγορά της Ε.Ε. Η εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας εξακολουθεί να παραμένει χαμηλή και η διείσδυση των ελληνικών προϊόντων στις ξένες αγορές όχι ικανοποιητική, ενώ αυξήθηκε η εισαγωγική διείσδυση, με αποτέλεσμα να χάνονται θέσεις εργασίας. Επίσης, οι επιδόσεις στην προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων, οι οποίες δημιουργούν νέες θέσεις

παραγωγικής εργασίας, σε αντίθεση με άλλες χώρες της Ε.Ε., είναι απογοητευτικές. Η αδυναμία της ελληνικής οικονομίας να προσαρμοστεί επαρκώς στα δεδομένα της ανοικτής οικονομίας, σε ανταγωνιστικό περιβάλλον, και η ανεπάρκεια ή και απώλεια της ανταγωνιστικότητας είχαν ως αποτέλεσμα οι νέες θέσεις εργασίας σε αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να μην είναι αρκετές, ώστε να αντισταθμίσουν τις απώλειες θέσεων εργασίας σε προβληματικές και φθίνουσες επιχειρήσεις και κλάδους και η ανεργία να εξακολουθεί να παραμένει υψηλή

Η σχετικά ευνοϊκή εξέλιξη των μεγεθών στον τομέα των υπηρεσιών και οι θετικές εξελίξεις σε σχέση με την απασχόληση, σε συνδυασμό και με τις προϋποθέσεις για καλύτερη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών που μπορεί να δημιουργηθούν με την υπό συζήτηση Οδηγία, είναι πιθανόν να οδηγήσουν σε αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης. Η εξάλειψη των εμποδίων στο διασυνοριακό εμπόριο, η προβλεπόμενη αύξηση των συναλλαγών, η προβλεπόμενη αύξηση των ξένων άμεσων επενδύσεων, η ανάπτυξη νέων περισσότερο δυναμικών και καινοτομικών επιχειρήσεων στον τομέα των υπηρεσιών, η βελτίωση της παραγωγικότητας και η αύξηση του ανταγωνισμού, σε συνδυασμό και με το γεγονός ότι οι υπηρεσίες είναι δραστηριότητες εντάσεως εργασίας, μπορεί να ενισχύσουν την απασχόληση.

Άλλωστε, η υπό συζήτηση Οδηγία, λόγω της ευρύτητάς της, καλύπτει ένα πολύ μεγάλο τμήμα της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών (περίπου τα 2/3 τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Ε.Ε.-15 εξαιρουμένων των κλάδων που δεν καλύπτονται από την Οδηγία, δηλαδή μεταφορές και επικοινωνίες, χρηματοπιστωτικός τομέας και δημόσια διοίκηση).

Βέβαια, σε επιχειρήσεις με χαμηλή παραγωγικότητα, που είναι τρωτές σε πιέσεις του διασυνοριακού ανταγωνισμού, μπορεί να παρατηρηθεί το φαινόμενο της απώλειας θέσεων εργασίας. Παράλληλα, η διευκόλυνση στη μετακίνηση των εργαζομένων και της παροχής των υπηρεσιών με βάση την αρχή της χώρας καταγωγής είναι ενδεχόμενο να πλήξει ορισμένους κλάδους, οι οποίοι λειτουργούν σε προστατευμένες μη ανταγωνιστικές συνθήκες και οι οποίοι δείχνουν μειωμένη προσαρμοστικότητα ή ακόμη αρνούνται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες ανταγωνισμού τόσο στα πλαίσια της Ε.Ε. όσο και στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον. Προνόμια ή δυσκαμψίες στις αντίστοιχες αγορές δεν φαίνεται να μπορούν να συνεχιστούν στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται και η αναπτυξιακή πολιτική και η πολιτική απασχόλησης θα πρέπει να κινηθούν στην κατεύθυνση της ανάδειξης νέων ευκαιριών και νέων αγορών, ενώ παράλληλα θα πρέπει να αντιμετωπίσουν πιθανές δυσχέρειες σε επιμέρους τομείς.

Σε κάθε περίπτωση, η διάνοιξη δυνατοτήτων δεν εγγυάται και την αποτελεσματική αξιοποίησή τους. Πολλά θα εξαρτηθούν από την προσπάθεια που θα γίνει από ελληνικής πλευράς τόσο στο επίπεδο της κυβερνητικής πολιτικής όσο και

στο επίπεδο των επιχειρήσεων, έτσι ώστε στην περίπτωση των υπηρεσιών τα αποτελέσματα του ανοίγματος των αγορών να είναι για τη χώρα μας ευνοϊκότερα από εκείνα που παρατηρήθηκαν σε σχέση με το άνοιγμα της αγοράς για τα υλικά αγαθά. Κρίσιμο ρόλο θα παίξουν μακροχρόνια το επίπεδο της εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού και οι δυνατότητες προσαρμογής του στις νέες συνθήκες απασχόλησης που διαμορφώνονται.

Η απλοποίηση των διαδικασιών, σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ε.Ε., προβλέπεται να μειώσει την ελκυστικότητα της αδήλωτης εργασίας, η οποία επηρεάζει όλα τα κράτη-μέλη σε διαφορετικό βαθμό και η οποία συνήθως συνδέεται με χαμηλής ποιότητας εργασία και μικρή ή καμία ασφάλεια για τους εργαζόμενους. Μια τέτοια εξέλιξη, δηλαδή μετατροπή της αδήλωτης εργασίας σε τακτική απασχόληση, διευκολύνει την οικονομική ανάπτυξη, γιατί αυξάνει τα δημοσιονομικά έσοδα και μειώνει τη συνολική δημοσιονομική επιβάρυνση. Για τη χώρα μας, όπου τα αντίστοιχα μεγέθη είναι σχετικά υψηλά, ίσως η διάσταση αυτή του θέματος να είναι και αρκετά σημαντική.

5.7 Μικρομεσαίες επιχειρήσεις

Η επίδραση της υπό συζήτηση Οδηγίας αναμένεται να είναι σημαντικότερη στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, γιατί η νομική και διοικητική πολυπλοκότητα φαίνεται να τις επηρεάζει, περισσότερο από τις μεγάλες, στην ανάληψη διασυνοριακών δραστηριοτήτων ή στην εγκατάλειψη διασυνοριακών ευκαιριών, με αποτέλεσμα στην πλειοψηφία τους να μην παρουσιάζουν καμία διασυνοριακή δραστηριότητα.

Η απλούστευση των διαδικασιών και η αρχή της χώρας προέλευσης οδηγεί σε μείωση του κόστους επέκτασης σε νέες αγορές, το οποίο, όπως ήδη αναφέρθηκε, για τις μικρές επιχειρήσεις είναι δυσανάλογα βαρύ. Ο μεγάλος αριθμός των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των υπηρεσιών και οι επιπλέον δυσκολίες προσαρμογής που αντιμετωπίζουν ίσως απαιτούν επιπλέον παρεμβάσεις, ώστε να ισχυροποιήσουν τη θέση τους στο εσωτερικό της χώρας, να βελτιώσουν το βαθμό επιβίωσης (survival rate) και την παρουσία τους στο εξωτερικό και επομένως να διατηρήσουν ή να εξασφαλίσουν διάρκεια στην απασχόλησή τους.

Η προβλεπόμενη απλοποίηση των διαδικασιών και τα ενιαία κέντρα εξυπηρέτησης, στο βαθμό που θα προχωρήσουν ικανοποιητικά και παράλληλα με τις άλλες χώρες αναμένεται να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση καθυστερήσεων και ελλίπους ενημέρωσης, σε συνδυασμό δε με την προβλεπόμενη μείωση του αντίστοιχου κόστους να διευκολύνουν τη δραστηριοποίηση των επιχειρήσεων αυτών στο εξωτερικό και την αξιοποίηση ευκαιριών, οι οποίες δεν ελλείπουν αλλά δεν αποτελούν αντικείμενο του ενδιαφέροντός τους ή αντιμετωπίζονται με δυσπιστία εκ μέρους τους.

Ειδικές μελέτες για τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε επιμέρους τομείς ή αγορές του εξωτερικού και τις δυνατότητες των ελληνικών επιχειρήσεων να επεκταθούν σε αυτές, όπως και προγράμματα στήριξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην κατεύθυνση αυτή, θα βοηθούσαν σημαντικά στη βελτίωση των επιδόσεων και σε τομείς υπηρεσιών, οι οποίοι μέχρι σήμερα δεν παρουσιάζουν καμία διασυννοριακή δραστηριότητα. Προγράμματα για την εισαγωγή και τη χρησιμοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής και βαθμιαία διείσδυση καινοτομιών και νέας τεχνολογίας στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, τομείς που υστερούν σημαντικά τόσο σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ε.Ε. όσο και με τις μεγαλύτερες σε μέγεθος μονάδες, είναι ιδιαίτερα κρίσιμα για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους.

Βέβαια, οι επιχειρήσεις με χαμηλή παραγωγικότητα ίσως καταστούν ιδιαίτερα τρωτές σε πιέσεις του διασυννοριακού ανταγωνισμού και, στο βαθμό που δεν γίνουν οι απαραίτητες παρεμβάσεις ή δεν αναπτυχθούν προγράμματα στήριξης, μπορεί να οδηγηθούν εκτός αγοράς με ανάλογες επιπτώσεις στην απασχόληση.

5.8 Έρευνα, τεχνολογία και καινοτομία

Η καινοτομία και η μεταφορά τεχνογνωσίας (knowhow) απαιτούν πρόσβαση σε εξειδικευμένες πληροφορίες και σε συμβουλευτικές υπηρεσίες υψηλού επιπέδου. Επομένως, η ελεύθερη διακίνηση των υπηρεσιών αναμένεται να ευνοήσει την ανάπτυξη τέτοιων δραστηριοτήτων, εφόσον απλουστευθούν δραστικά οι γραφειοκρατικές διαδικασίες και ενταθεί ο ανταγωνισμός. Επιπλέον, η αναμενόμενη κινητικότητα των εργαζομένων τόσο μεταξύ κρατών-μελών όσο και μεταξύ ερευνητικών και επιχειρηματικών φορέων θα συντελέσει στον εμπλουτισμό γνώσεων και δεξιοτήτων σχετικά με την Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη (ΕΤΑ) και την καινοτομία.

Βεβαίως, κάθε αλλαγή τέτοιου είδους αποτελεί όχημα, η καλή χρήση του οποίου είναι δυνατόν να έχει ιδιαίτερα ευνοϊκά αποτελέσματα αλλά η μη αξιοποίησή του μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα των δυσπροσάρμοστων μονάδων.

Ιδιαίτερα οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις με καινοτομικές τάσεις αναμένεται να ευνοηθούν ως προς την ευκολότερη πρόσβασή τους τόσο σε πληροφορίες όσο και σε άλλες αγορές της Ε.Ε. Το ίδιο ισχύει και για τις μεγαλύτερες μονάδες στο βαθμό που οι κρατικές προμήθειες θα λειτουργήσουν με περισσότερη διαφάνεια και αμεροληψία, πράγμα ιδιαίτερα επιτακτικό για το συμφέρον της εθνικής οικονομίας και του ίδιου του καταναλωτή.

Ένας ενδεχόμενος κίνδυνος για τις ελληνικές επιχειρήσεις από την εφαρμογή του δικαίου της χώρας καταγωγής (και παρά τα όποια φυσικά εμπόδια όπως η γλώσσα) μπορεί να είναι η παροχή υπηρεσιών από χώρες χαμηλού εργατικού κόστους και χαλαρότερων κανονισμών σε ό,τι αφορά σε θέματα ασφάλισης, φορολογίας, περιβαλλοντικής προστασίας κ.λπ. Για παράδειγμα, μια ομάδα λογισμικού (software)

με επιστήμονες (π.χ. από την Ινδία) που αμείβονται με χαμηλά ημερομίσθια θα μπορούσε να αποσπασθεί ευκαιριακά στην Ελλάδα από μια ευρωπαϊκή εταιρεία για να επιτύχει χαμηλές προσφορές. Πρόκειται για ένα είδος *dumping* που δεν αντιμετωπίζεται από την Οδηγία των υπηρεσιών και θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο ειδικής ρύθμισης.

Τέτοιες περιπτώσεις *dumping* και άλλα περίπλοκα θέματα που δημιουργούνται από την εφαρμογή της Οδηγίας θα εξαλειφθούν οριστικά μόνο μετά την εναρμόνιση των νομοθεσιών των διαφόρων κρατών-μελών της Ε.Ε. στους τομείς της αδειοδότησης, της ασφάλισης, του περιβάλλοντος, της φορολογίας, της ασφάλειας εργασίας, των καταναλωτών κ.λπ. Μέχρι τότε, προκειμένου να τεθεί σε εφαρμογή η συζητούμενη Οδηγία, θα πρέπει προηγουμένως να έχει επέλθει η απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών σε όλα τα κράτη-μέλη, η ηλεκτρονική σύνδεση των κρατών μεταξύ τους, να εφαρμόζεται ήδη ευρέως η ηλεκτρονική υπογραφή και να υπάρχει ειλικρινής διάθεση συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων κρατών-μελών.

Παρακάτω σχολιάζονται συνοπτικά οι αναμενόμενες επιπτώσεις από το άνοιγμα του τομέα στο διεθνή ανταγωνισμό (Πίνακας 5.4).

Πίνακας 5.4

Αναμενόμενες επιπτώσεις από το άνοιγμα στο διεθνή ανταγωνισμό

Επιπτώσεις σε:	Πολύ αρνητικές	Μάλλον αρνητικές	Αμελητέες	Μάλλον θετικές	Πολύ θετικές
Αγορά εργασίας				√	
Τιμές υπηρεσιών				√	
Ποιότητα υπηρεσιών				√	
Λειτουργία δημόσιας διοίκησης					√
Κοινωνική συνοχή		√ βραχυπρόθεσμα			
Καινοτόμες μικρομεσαίες επιχειρήσεις				√	
Δυσπροσάρμοστες μικρομεσαίες επιχειρήσεις		√			
Καινοτομία – παραγωγικότητα					√
Παραοικονομία – φοροδιαφυγή		;			

- Στην αγορά εργασίας προβλέπονται μάλλον θετικές επιπτώσεις από τυχόν εισβολή ξένων επιχειρήσεων. Η γλώσσα θα αποτελέσει εμπόδιο στην εισαγωγή φθηνότερου προσωπικού. Παρά τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσουν αρχικά οι δυσπροσάρμοστες επιχειρήσεις, η εξυγίανση και η συνακόλουθη (μεσοπρόθεσμα) ποιοτική και ποσοτική ανάπτυξη του τομέα είναι δυνατόν να δημιουργήσουν και νέες θέσεις ειδικευμένης εργασίας.
- Στις τιμές μπορεί να υπάρξουν πτωτικές τάσεις, αφού η ενδεχόμενη ένταση του ανταγωνισμού και ο εκσυγχρονισμός των εγχώριων μονάδων αναμένεται να οδηγήσουν σε περιορισμό του κόστους. Μπορεί όμως η μείωση τιμών να είναι έμμεση, μέσω αναβάθμισης της ποιότητας.

- Ως προς την *ποιότητα* των παρεχόμενων υπηρεσιών E&T είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα υπάρξει αναβάθμιση αλλά και αυξημένες δυνατότητες επιλογών λόγω εισαγωγής ή ίδρυσης περισσότερων γραφείων συμβούλων, ινστιτούτων κατάρτισης³⁵ κ.λπ.
- Ως προς την *καλύτερη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης*, αυτή είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη του τομέα. Η βελτίωση ελπίζεται ότι θα πραγματοποιηθεί, όχι μόνον επειδή επιβάλλεται από την Οδηγία, αλλά και επειδή η αναγκαιότητά της έχει αρχίσει να γίνεται κοινή πεποίθηση. Η σωστή και διαδεδομένη χρήση της πληροφορικής αναμένεται να συμβάλλει σημαντικά προς αυτή την κατεύθυνση.
- Η *κοινωνική συνοχή* ίσως αρχικά να επηρεαστεί αρνητικά από την παρουσία ξένου προσωπικού που μπορεί να θεωρηθεί ότι αφαιρεί θέσεις εργασίας από τους ντόπιους. Αργότερα όμως αυτό μπορεί να απαλυνθεί από το γεγονός ότι και Έλληνες θα βρίσκουν εργασία σε άλλες χώρες.
- Όπως έχει ήδη αναφερθεί, *οι καινοτόμες μικρομεσαίες επιχειρήσεις* θα έχουν περισσότερες δυνατότητες χρήσης εξειδικευμένων πληροφοριών και συμβουλών, κατάρτισης προσωπικού, και ευκολότερη πρόσβαση σε άλλες αγορές της Ε.Ε. Όσες όμως ΜΜΕ δεν μπορέσουν να εκσυγχρονισθούν και να καινοτομήσουν θα αντιμετωπίσουν προβλήματα.
- Η τυχόν απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών και η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος εκτιμάται ότι θα έχουν πολύ θετικές επιπτώσεις στην *καινοτομικότητα* των επιχειρήσεων.
- Τέλος, η *παραοικονομία και η φοροδιαφυγή* αναμένεται εν μέρει να περιοριστούν από την επέκταση της χρήσης της πληροφορικής (καλύτερη πληροφόρηση και διασταύρωση στοιχείων) αλλά μπορεί και να αυξηθούν σημαντικά λόγω άδηλων συναλλαγών που θα διεξάγονται μέσω Διαδικτύου. Επίσης, αστικά και ποινικά θέματα δεν είναι εύκολα διαγνώσιμα και αντιμετωπίσιμα σε συναλλαγές μέσω του διαδικτύου.

Συμπερασματικά, η εφαρμογή της Οδηγίας Υπηρεσιών στον τομέα της Έρευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας αναμένεται συνολικά να έχει θετικές συνέπειες εφόσον συνδυαστεί με μια δραστική βελτίωση του γενικότερου επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Νέοι εμπορικοί ορίζοντες μπορεί να ανοιχθούν για καινοτόμες ελληνικές επιχειρήσεις. Η στενότερη συνεργασία των ελληνικών με ξένες επιχειρήσεις του τομέα αναμένεται να επιφέρει ευνοϊκές αλλαγές σε ολόκληρη την οικονομία και κοινωνία.

³⁵ Πρόσφατη μελέτη του Inobarometer έδειξε ότι οι ενισχύσεις για κατάρτιση του προσωπικού σε θέματα καινοτομίας υπήρξαν επωφελείς για την καινοτομικότητα των επιχειρήσεων που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Inobarometer 2004, Draft, EOS Gallup Europe.

5.9 Κατανάλωση υπηρεσιών – Προστασία καταναλωτών

Η διευκόλυνση της εγκατάστασης των παρόχων υπηρεσιών άλλων χωρών και της μετακίνησής τους για την παροχή υπηρεσιών με βάση την αρχή της χώρας καταγωγής, που προβλέπεται στην υπό συζήτηση Οδηγία, αναμένεται να λειτουργήσει θετικά στην απελευθέρωση της αγοράς των υπηρεσιών, να βελτιώσει τις συνθήκες ανταγωνισμού και να προκαλέσει αντίστοιχη μείωση των τιμών των σχετικών υπηρεσιών. Τα αναμενόμενα οφέλη δεν περιορίζονται μόνο στη μείωση των τιμών αλλά μπορεί να αφορούν σε αύξηση της ζήτησης, αύξηση της απασχόλησης, υψηλότερη ικανοποίηση των αναγκών του κοινού, νέα αποτελεσματικότερα οργανωτικά σχήματα, νέες μορφές υπηρεσιών, βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών και ταχύτερη ανάπτυξη. Έτσι, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου εκ των υστέρων δεν διαπιστώνεται σημαντική πτώση των τιμών, τα οφέλη από την ενίσχυση του ανταγωνισμού μπορεί να είναι πολύ σημαντικά.

Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός, η διάχυση καλών πρακτικών και η ποιοτική βελτίωση των αγορών αναμένεται να οδηγήσουν σε αύξηση των καταναλωτικών επιλογών, σε πιο ανταγωνιστικές τιμές και υψηλότερη ποιότητα υπηρεσιών. Οι εναρμονισμένες ποιοτικές απαιτήσεις ενισχύουν την εμπιστοσύνη των καταναλωτών για διασυννοριακές υπηρεσίες. Οι καταναλωτές θα είναι σε θέση να κάνουν καλύτερα πληροφορημένες επιλογές ως αποτέλεσμα της υποχρέωσης των παρόχων να παρέχουν πληροφορίες για τους ίδιους και για την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχουν και των κρατών-μελών να προσφέρουν βοήθεια στους καταναλωτές.

Ως προς την προστασία των καταναλωτών αναπτύχθηκε σημαντικός προβληματισμός σχετικά με πιθανές κακές πρακτικές εκ μέρους των παρόχων υπηρεσιών, με την αντιμετώπιση των διαφορετικών επιπέδων προστασίας μεταξύ των κρατών-μελών και με τη λειτουργία των ελεγκτικών μηχανισμών εκτός των χωρών καταγωγής του παρόχου. Ο προβληματισμός αφορούσε επίσης στην προβλεπόμενη κατάργηση -με βάση την υπό συζήτηση Οδηγία- απαιτήσεων που πρέπει να πληρούν οι πάροχοι υπηρεσιών, κυρίως σε σχέση με την προστασία των δημοσίων συμφερόντων και ιδίως για την επίτευξη των στόχων υγείας και κοινωνικής πολιτικής.

Είναι προφανές ότι υπάρχουν πτυχές οι οποίες δεν διευκρινίζονται πλήρως στην Οδηγία και για το λόγο αυτό στο τροποποιημένο κείμενο της Οδηγίας κρίθηκε σκόπιμο να γίνουν κάποιες διευκρινίσεις, κυρίως στο θέμα των συμβάσεων που συνάπτονται από καταναλωτές και για τις οποίες δεν ισχύει η αρχή της χώρας καταγωγής (Γενικές παρεκκλίσεις- 17.20). Έτσι, έως ότου υπάρξει πλήρης εναρμόνιση των νομοθεσιών για τις συμβάσεις των καταναλωτών, το εφαρμοστέο δίκαιο καθορίζεται από τη Σύμβαση της Ρώμης. Η αρχή της χώρας καταγωγής ενδείκνυται να εφαρμοστεί στους τομείς των συμβάσεων που συνάπτονται οι

καταναλωτές και έχουν ως αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών μόνο στο βαθμό που οι κοινοτικές οδηγίες προβλέπουν πλήρη εναρμόνιση, επειδή στις περιπτώσεις αυτές τα επίπεδα προστασίας των καταναλωτών είναι αντίστοιχα. Το θέμα της πλήρους εναρμόνισης εξακολουθεί βεβαίως να είναι κρίσιμο και να αποτελεί στόχο της ευρωπαϊκής πολιτικής.

Σε κοινοτικό επίπεδο έχουν ήδη εκδοθεί ορισμένες οδηγίες σχετικά με τις συμβάσεις που συνάπτουν οι καταναλωτές, οι οποίες ακολουθούν την προσέγγιση της ελάχιστης εναρμόνισης. Με στόχο να μειωθούν όσο το δυνατόν περισσότερο οι διαφορές των κανόνων προστασίας των καταναλωτών σε όλη την Ευρώπη, οι οποίες προκαλούν τον κατακερματισμό της εσωτερικής αγοράς εις βάρος των καταναλωτών και των επιχειρήσεων, η Επιτροπή δήλωσε στην ανακοίνωσή της, σχετικά με τη στρατηγική για την πολιτική υπέρ των καταναλωτών 2002-2006, ότι μια από τις βασικές προτεραιότητές της θα είναι να προτείνει την πλήρη εναρμόνιση. Επιπλέον, στο σχέδιο δράσης με τίτλο «ένα συνεκτικότερο ευρωπαϊκό δίκαιο των συμβάσεων» η Επιτροπή τόνισε την αναγκαιότητα μεγαλύτερης σύγκλισης του ευρωπαϊκού καταναλωτικού δικαίου, γεγονός που συνεπάγεται ειδικότερα την αναθεώρηση του ισχύοντος δικαίου περί συμβάσεων που αφορά στους καταναλωτές, ώστε να αρθούν οι υπάρχουσες αντιφάσεις, να καλυφθούν τα κενά και να απλουστευθεί η νομοθεσία.

Διευκρινίζεται επίσης ότι η διαδικασία αμοιβαίας αξιολόγησης δεν θίγει την ελευθερία των κρατών-μελών να καθορίζουν στη νομοθεσία τους υψηλό επίπεδο προστασίας των δημοσίων συμφερόντων και τη διατήρηση ορισμένων περιορισμών, στην περίπτωση που με αυτούς επιδιώκονται στόχοι προστασίας της δημόσιας υγείας και κοινωνικής πολιτικής ή τον καθορισμό υποχρεωτικών ελάχιστων ή ανώτατων τιμών σε ειδικές περιπτώσεις.

Ακόμα και με τις διευκρινίσεις που έχουν γίνει φαίνεται ότι τα προαναφερθέντα θέματα χρήζουν περαιτέρω αντιμετώπισης, είτε στα πλαίσια της τελικής διαμόρφωσης της Οδηγίας είτε στα πλαίσια της αμοιβαίας αξιολόγησης των συστημάτων αδειοδότησης.

5.10 Τιμές

Οι δαπάνες για υπηρεσίες, με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών, συμμετέχουν όλο και περισσότερο στη διαμόρφωση του γενικού δείκτη τιμών καταναλωτή, ενώ η αύξηση των τιμών τους είναι μεγαλύτερη του μέσου όρου τα τελευταία χρόνια. Η βελτίωση των συνθηκών ανταγωνισμού από την εφαρμογή της υπό συζήτηση Οδηγίας αναμένεται να επιδράσει πτωτικά στις τιμές των σχετικών υπηρεσιών. Η πτωτική επίδραση στις τιμές αποτελεί ένα από τα πιο απτά και συγκεκριμένα αποτελέσματα της απελευθέρωσης και η προσδοκία για κάτι τέτοιο αποτελεί ένα από τα σοβαρότερα κίνητρα για την προώθηση της Οδηγίας και ένα από τα ισχυρότερα επιχειρήματα για την υποστήριξή της.

Η έκταση στην οποία το σύνολο των παρεμβάσεων για την παροχή μιας υπηρεσίας ή την άσκηση ενός επαγγέλματος επηρεάζει την τιμή και την ποιότητα της (του) και ως εκ τούτου και το επίπεδο στο οποίο θα διαμορφωνόταν η τιμή ισορροπίας στην αγορά, αν δεν υπήρχαν εμπόδια στην ελεύθερη λειτουργία της αγοράς, είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθεί. Η εμπειρία όμως από ανάλογα μέτρα απελευθέρωσης των αγορών που έχουν ληφθεί σε άλλες χώρες ή άλλους τομείς, οι αντιδράσεις των επαγγελματικών οργανώσεων, που ενδεχομένως υποκρύπτουν φόβο για μείωση προσόδων των μελών τους, η πληροφόρηση για εκπτώσεις που γίνονται στις επίσημες τιμές που καθορίζονται από το κράτος, η πληροφόρηση για τη σχέση κόστους-αμοιβής για συγκεκριμένες μορφές υπηρεσιών και η πληροφόρηση για την αγοραία αξία των αδειών προκειμένου κάποιος να αποκτήσει την ιδιότητα του παρόχου ορισμένων υπηρεσιών -η οποία αναπόφευκτα επιβαρύνει αντίστοιχα τις τιμές τους- μπορούν να μας δώσουν ενδείξεις για την κατεύθυνση της αναμενόμενης μεταβολής των τιμών των υπηρεσιών ως αποτέλεσμα της εφαρμογής της υπό συζήτηση Οδηγίας. Άλλωστε, όπως προκύπτει και από τα προηγούμενα, οι αντιρρήσεις για την εφαρμογή της ως έχει δεν πηγάζουν από αρνητικές εκτιμήσεις ως προς την επίδρασή της στις τιμές, αλλά από φόβους ότι οι μειώσεις στις τιμές μπορεί να συντελεστούν σε βάρος της ποιότητας και των συμφερόντων των εργαζομένων.

Στον Πίνακα 5.5 παρουσιάζονται ο εκτιμώμενος λόγος του μέσου εισοδήματος των παρόχων υπηρεσιών κατά κατηγορία επαγγέλματος προς το μέσο εισόδημα³⁶ για το σύνολο των απασχολούμενων και η αντίστοιχη απασχόληση κατά επαγγελματική κατηγορία, βάσει των στοιχείων των Οικογενειακών Προϋπολογισμών. Με βάση τα προηγούμενα, υπολογίζεται το συνολικό εισόδημα για τις επαγγελματικές κατηγορίες που πιθανόν αφορούν οι προβλεπόμενες ρυθμίσεις ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος. Κάνοντας την υπόθεση ότι η υπό συζήτηση Οδηγία θα επηρεάσει το ένα τέταρτο της κάθε κατηγορίας των απασχολούμενων στις υπηρεσίες³⁷ και εναλλακτικές υποθέσεις για την ποσοστιαία υπεροχή των σημερινών επιπέδων τιμών των υπηρεσιών των κατηγοριών αυτών από τις τιμές που θα διαμορφώνονταν κάτω από ανταγωνιστικότερες συνθήκες λειτουργίας τους, λαμβάνεται η συνολική πιθανή ωφέλεια που θα μπορούσε να προκύψει από τη μείωση τιμών που θα ακολουθούσε την απελευθέρωση, ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος. Όπως φαίνεται, το ποσοστό αυτό τοποθετείται μεταξύ 1,07% και

³⁶ Έχει ληφθεί υπόψη ότι μέρος από τα εισοδήματα αποτελεί έγγειο πρόσοδο και κέρδη κεφαλαίου.

³⁷ Κάτι που ίσως να μην απέχει πολύ από την πραγματικότητα, αν ληφθούν υπόψη οι απασχολούμενοι σε τομείς που εξαιρούνται της εφαρμογής της Οδηγίας, οι επιμέρους εξαιρέσεις επαγγελματικών κατηγοριών και η διατήρηση ειδικών συνθηκών λειτουργίας επαγγελματικών ομάδων.

2,14%. Είναι σαφές ότι τα τελευταία αυτά μεγέθη δεν αποτελούν πρόβλεψη. Σκοπός είναι μόνο να δοθεί μια ιδέα για τις τάξεις μεγέθους που μπορεί να αναμένονται.

Πίνακας 5.5

Πιθανό όφελος από τη μείωση της επιβάρυνσης του κόστους για τους καταναλωτές, λόγω υψηλότερων τιμών των παρόχων υπηρεσιών

Επάγγελμα αρχηγού νοικοκυριού	Εισοδηματικός λόγος	% απασχόλησης	% εθνικού εισοδήματος	Όφελος % του εθνικού εισοδήματος		
				10%	15%	20%
Επιστήμονας, ελεύθερος επαγγελματίας, τεχνικός βοηθός αυτών, κ.λπ.	185	11,49	21,25	0,53	0,80	1,06
Έμπορος ή πωλητής	116	10,77	12,49	0,31	0,47	0,62
Απασχολούμενος στην παροχή υπηρεσιών	104	8,61	8,99	0,22	0,34	0,45
Σύνολο		30,86	42,73	1,07	1,60	2,14

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 1998/99.

5.11 Δημόσια διοίκηση

Μια από τις βασικές ρυθμίσεις που προβλέπονται στην υπό συζήτηση Οδηγία είναι η εισαγωγή του θεσμού του Ενιαίου Κέντρου Εξυπηρέτησης (ΕΚΕ), για το οποίο έγινε λόγος στα προηγούμενα. Κάθε τέτοιο κέντρο εξυπηρέτησης θα είναι σε θέση να παρέχει την απαραίτητη πληροφόρηση για τα ισχύοντα στην υπόψη χώρα αλλά και ευρύτερη πληροφόρηση για τα ισχύοντα σε όλες τις χώρες της Ε.Ε. Ταυτόχρονα, θα είναι η μοναδική υπηρεσία με την οποία θα συναλλάσσονται οι πάροχοι και η οποία θα έχει την ευθύνη υπηρεσιακής επικοινωνίας με όλες τις άλλες εμπλεκόμενες δημόσιες υπηρεσίες για λογαριασμό τους.

Παράλληλα, όσον αφορά στους καταναλωτές, η υπηρεσία αυτή θα είναι σε θέση να παρέχει ολοκληρωμένη πληροφόρηση σχετικά με τις υπηρεσίες που χρησιμοποιούν, τους παρόχους που τις προσφέρουν και τις δυνατότητες που παρέχονται για αντιμετώπιση πιθανών κακών πρακτικών εκ μέρους παρόχων.

Ο σωστός προγραμματισμός και η οργάνωση των προβλεπόμενων Ενιαίων Κέντρων Εξυπηρέτησης είναι πολύ σημαντικός για την αξιοπιστία του μέσου, γιατί πιθανές αστοχίες στην εφαρμογή μπορεί να ακυρώσουν ή να περιθωριοποιήσουν τη λειτουργία του και, επομένως, τις αναμενόμενες επιπτώσεις, δεδομένου μάλιστα ότι ανάλογες προσπάθειες για την οργάνωση one shop stop δεν ολοκληρώθηκαν. Η διαδικασία της απλούστευσης των διαδικασιών αδειοδότησης και η διευκόλυνση της εγκατάστασης μιας επιχείρησης παροχής υπηρεσιών, η βελτίωση της λειτουργίας της κρατικής μηχανής, η προώθηση της συνεργασίας με τις άλλες χώρες και ουσιαστικά η εφαρμογή της αρχής της χώρας καταγωγής για τον πάροχο μιας υπηρεσίας στηρίζονται στην ορθή λειτουργία των προβλεπόμενων ΕΚΕ.

Όσον αφορά στην πληροφόρηση τόσο των επιχειρηματιών όσο και των καταναλωτών, με ευκολία μπορεί να υποστηρίξει κάποιος ότι το ΕΚΕ μπορεί να φανεί χρήσιμο. Ενδοιασμοί εκφράζονται, όπως και στο παρελθόν, για το τμήμα που αφορά στη διεκπεραίωση των διαδικασιών. Το ΕΚΕ προβλέπεται να λειτουργήσει ως γραφείο διεκπεραίωσης χωρίς αρμοδιότητες επί της ουσίας. Τις αρμοδιότητες κατά περίπτωση διατηρούν οι αντίστοιχες εμπλεκόμενες υπηρεσίες, ο αριθμός των οποίων μπορεί να είναι πολλές φορές μεγάλος, ενώ το αντικείμενο της κάθε μιας από αυτές προϋποθέτει διαφορετικές τεχνικές γνώσεις, εμπειρία και ειδικότητες.

Οι καθ' ύλην αρμόδιες υπηρεσίες που επιδεικνύουν βραδύτητα, αδιαφορία και ακαμψία, όταν οι εντολές προέρχονται από τους άμεσους προϊστάμενούς τους, διοικητικούς και πολιτικούς, τους οποίους υπολογίζουν, αφού σε κάποιο βαθμό εξαρτώνται από αυτούς, είναι πολύ πιθανόν ότι θα είναι ακόμη περισσότερο αδιάφορες στη διεκπεραίωση αιτημάτων που θα τους διαβιβάζονται από το ΕΚΕ, οι προϊστάμενοι του οποίου, διοικητικοί και πολιτικοί, στις περισσότερες περιπτώσεις δεν θα έχουν καμία εξουσία επάνω τους. Έτσι είναι ενδεχόμενο οι διαδικασίες να αποδειχθούν εξίσου χρονοβόρες.

Θέματα τα οποία πρέπει να εξετασθούν με ιδιαίτερη προσοχή είναι:

- σε σχέση με την οργάνωση των προβλεπόμενων *Ενιαίων Κέντρων Εξυπηρέτησης* και της ηλεκτρονικής διεκπεραίωσης των διαδικασιών:
 - ο αρμόδιος φορέας,
 - ο εξοπλισμός,
 - η στελέχωση,
 - η επάρκεια του χρόνου υλοποίησης του προγράμματος,
 - η συνεχής τροφοδότηση του συστήματος με τις απαραίτητες πληροφορίες και
 - η εξασφάλιση της συνεργασίας με τους πολυάριθμους φορείς που εμπλέκονται για τη διεκπεραίωση των προβλεπόμενων διαδικασιών και διατυπώσεων.
- Ειδικότερα, σε σχέση με την οργάνωση της πληροφόρησης σχετικά με τα υφιστάμενα συστήματα αδειοδότησης και την υποχρέωση για τη σύνταξη της *Έκθεσης Αξιολόγησης*:
 - ο υπεύθυνος φορέας,
 - η εξασφάλιση της συνεργασίας με τους πολυάριθμους φορείς που εμπλέκονται για τη διεκπεραίωση των προβλεπόμενων διαδικασιών και διατυπώσεων,
 - η επάρκεια του χρόνου υλοποίησης του προγράμματος,
 - οι απόψεις των φορέων (επαγγελματικών, συνδικαλιστικών κ.λπ.) σχετικά με τα συστήματα αδειοδότησης των ειδικοτήτων που εκπροσωπούν και
 - ο τρόπος με τον οποίο η σχετική πληροφόρηση μπορεί να αποτελέσει την αρχική πληροφόρηση στο προβλεπόμενο ή τα προβλεπόμενα ΕΚΕ.

Επιπλέον θα πρέπει να εξετασθούν:

- ✓ Η μεθόδευση απλοποίησης και επιτάχυνσης των διαδικασιών που θα επιλεγεί.
- ✓ Αν θα διατηρηθεί το υφιστάμενο καθεστώς αδειοδοτήσεων για το σύνολο των δραστηριοτήτων ή αν υπάρχει δυνατότητα διαχωρισμού σε μεγάλες και μικρές επιχειρήσεις (επαγγελματικό εργαστήριο), οπότε οι αυστηρές και χρονοβόρες διαδικασίες θα μπορεί να έχουν εφαρμογή για τις πράγματι μεγάλες μονάδες.
- ✓ Αν μπορεί να έχει ο επενδυτής την ευχέρεια να προχωρήσει με γρήγορες διαδικασίες έναρξης της επιχείρησής του και να αναλάβει τον κίνδυνο να έχει συνέπειες από ελέγχους κατά τη λειτουργία, ή να προτιμήσει την περισσότερο χρονοβόρα διαδικασία του προληπτικού ελέγχου και της αδειοδότησης.
- ✓ Αν μια διαδικασία, που και στο παρελθόν έχει εφαρμοστεί, δηλαδή το τεκμήριο της έγκρισης μιας αίτησης ή της περαίωσης μιας διαδικασίας, εφόσον η αρμόδια αρχή εντός δεδομένης ανατρεπτικής προθεσμίας από την υποβολή της αίτησης ή την έναρξη της διαδικασίας δεν απαντήσει αρνητικά, μπορεί να επεκταθεί και σε ποιες περιπτώσεις και με ποιες διαδικασίες.

Είναι γνωστό ότι το μέτρο αυτό στην πράξη δεν έχει λειτουργήσει ικανοποιητικά. Συχνά, όπου έχει θεσπιστεί τέτοιο τεκμήριο, οι υπηρεσίες κωλυσιεργούν στην παραλαβή του φακέλου ή στην επίσημη πρωτοκόλληση της αίτησης, σε σχέση και με την οποία μετρούν οι ανατρεπτικές προθεσμίες, ζητώντας περισσότερα στοιχεία ή διευκρινίσεις. Με τον τρόπο αυτό ουσιαστικά παρατείνονται οι διαδικασίες. Άλλες φορές μπορεί να μην εκδηλώνεται κωλυσιεργία ως προς την παραλαβή της αίτησης και την έναρξη της ανατρεπτικής προθεσμίας, αλλά λίγο πριν τη λήξη της ζητούνται από τον ενδιαφερόμενο πρόσθετα δικαιολογητικά ή στοιχεία ή διευκρινίσεις, έτσι ώστε, στην ουσία, να ξαναρχίζει νέα προθεσμία.

- ✓ Τα μέτρα που παράλληλα πρέπει να ληφθούν για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των εμπλεκόμενων δημόσιων υπηρεσιών, έτσι ώστε οι διαδικασίες να διεκπεραιώνονται γρήγορα και ουσιαστικότερα.

Η διεθνής πείρα διδάσκει ότι η βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών είναι βραδεία διαδικασία, που παρακολουθεί, και μάλιστα συχνά με υστέρηση χρόνου, τη γενικότερη άνοδο του οικονομικού και οργανωτικού επιπέδου μιας χώρας. Ριζικές αλλαγές σε σύντομο χρόνο είναι ουσιαστικά ανέφικτες και, όταν επιχειρούνται, προκαλούν περισσότερη ζημία απ' ό,τι όφελος. Έτσι, το πρόβλημα της βελτίωσης της λειτουργίας της κρατικής μηχανής μπορεί να αναμένεται ότι θα αμβλυνθεί μόνον εν μέρει.

Στο βαθμό που η οργάνωση του ΕΚΕ προχωρεί ικανοποιητικά, αναμένονται βαθμιαία θετικές επιπτώσεις στην ευρύτερη οργάνωση της δημόσιας διοίκησης στη χώρα μας και στην αντιμετώπιση της γραφειοκρατίας, ενώ θα διαμορφωθεί ένα περισσότερο ευνοϊκό ρυθμιστικό πλαίσιο. Το θέμα αυτό είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, τη διατήρηση της απασχόλησης, την

αντιμετώπιση της ανεργίας και των πιθανών προβλημάτων που θα αντιμετωπίσουν οι ελληνικές επιχειρήσεις από ξένες επιχειρήσεις, οι οποίες θα επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους στη χώρα μας και οι οποίες παρουσιάζουν υψηλότερο βαθμό ανταπόκρισης σε νέα ρυθμιστικά πλαίσια ή έχουν εντονότερο εξαγωγικό προσανατολισμό.

Επίσης, θα λειτουργήσει θετικά στη βαθμιαία ενσωμάτωση της νομολογίας του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκής Κοινότητας, γιατί, όπως προκύπτει από τη «μελέτη αποτίμησης» της εφαρμογής των αποφάσεων του Δικαστηρίου που προηγήθηκε της προτεινόμενης Οδηγίας-πλαίσιο, η πλειοψηφία των κρατών-μελών συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας υστερούν ως προς το σεβασμό της νομολογίας, η οποία είναι υποχρεωτικής εφαρμογής στο εθνικό δίκαιο των κρατών-μελών.

Παράλληλα, η εισαγωγή νέων τεχνολογιών πληροφορικής στο Δημόσιο, που υστερεί σημαντικά σε σχέση με τις χώρες της Ε.Ε., αναμένεται να βελτιώσει την αποδοτικότητα της δημόσιας διοίκησης. Η ύπαρξη εξειδικευμένου προσωπικού, η προμήθεια της κατάλληλης τεχνολογίας, η εξασφάλιση της κατάλληλης τεχνολογικής υποδομής επικοινωνιών και πληροφορικής καθώς και η ύπαρξη ρυθμιστικού περιβάλλοντος, που εξασφαλίζει την προστασία των δεδομένων, είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την επίτευξη αυτών των στόχων.

Η οργάνωση του ΕΚΕ, βεβαίως, προϋποθέτει σημαντικό κόστος για το Δημόσιο στην αρχή, για την προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού και την εξασφάλιση του απαραίτητου προσωπικού και μικρότερο στη συνέχεια για την εξασφάλιση της απρόσκοπτης λειτουργίας του. Επομένως, είναι σκόπιμο να γίνει σχετική αποτίμηση του προβλεπόμενου κόστους καθώς και της αναμενόμενης απόδοσης από την καλύτερη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, ώστε να αξιολογηθεί το αποτέλεσμα και να διασφαλισθούν οι απαραίτητοι πόροι για τη χρηματοδότηση της λειτουργίας του.

5.12 Πολιτιστικός τομέας

Η υπό συζήτηση Οδηγία, λόγω της ευρύτητάς της, αγγίζει τομείς που συναρτώνται με την πολιτιστική ταυτότητα των κρατών-μελών της Ε.Ε. και τις γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητές τους, η διατήρηση των οποίων αποτελεί κεντρικό στόχο της πολιτικής της Ε.Ε. Τομείς που συνδυάζουν την επιχειρηματικότητα με την εκπαίδευση και τον πολιτισμό και που διαδραματίζουν ιδιαίτερο ρόλο, όχι τόσο από άποψη οικονομικής σημασίας, σε μια Ευρώπη με πληθώρα γλωσσών και πολιτισμών, χρήζουν ίσως ειδικών αναφορών και διευκρινίσεων ή, σε κάποιες περιπτώσεις, εξαιρέσεων από την υπό συζήτηση Οδηγία, ώστε να μη διαταραχθούν σχέσεις ισορροπίας και αλληλοσεβασμού της κουλτούρας των ευρωπαϊκών λαών.

Ο τομέας της εκπαίδευσης είναι ίσως ο σημαντικότερος τομέας στην περίπτωση αυτή. Τα συστήματα εκπαίδευσης, που σε ένα βαθμό καθορίζουν και την κινητικότητα των εργαζομένων μεταξύ των κρατών-μελών, η διαδικασία εναρμόνισης σε ό,τι αφορά στους κύκλους σπουδών, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τη διασφάλιση της ποιότητας και η αμοιβαία αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, που ίσως κρίνονται απαραίτητα για την αύξηση της κινητικότητας, είναι θέματα που μελετώνται από τους αρμόδιους φορείς και τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών με προσοχή, ώστε οι σχετικές αποφάσεις να μην θίγουν πτυχές που άπτονται της ιστορικής και πολιτιστικής εξέλιξης των κρατών-μελών και ενσωματώνονται στις σχετικές εθνικές ρυθμίσεις. Άλλωστε, τα θέματα αυτά είναι αντικείμενο ειδικών οδηγιών, η ισχύς των οποίων δεν επηρεάζεται από την υπό συζήτηση Οδηγία.

Όμως, ο ιδιωτικός τομέας της εκπαίδευσης που αποτελεί και αντικείμενο της υπό συζήτηση Οδηγίας, ως προς την επιχειρηματική δραστηριότητα στο χώρο αυτό, ίσως χρήζει μιας ιδιαίτερης προσοχής αναφορικά με τους όρους λειτουργίας του για τη διασφάλιση της καλύτερης ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών και την επαρκή λειτουργία των απαραίτητων ελεγκτικών μηχανισμών.

Στο χώρο της διαφήμισης φαίνεται να μην υπάρχουν νομικά εμπόδια για την ελεύθερη διακίνηση υπηρεσιών, ιδεών και ανθρώπινου δυναμικού. Εδώ και χρόνια, ξένες εταιρείες δραστηριοποιούνται στην ελληνική αγορά μέσω μετοχικών εταιρειών, ξένες διαφημιστικές εταιρείες μπορούν να διεκδικήσουν έργα (λογαριασμούς) στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα στην Ελλάδα, ελληνικές εταιρείες μπορούν να διεκδικήσουν λογαριασμούς στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα άλλων χωρών της Ε.Ε. και η διακίνηση των εργαζομένων δεν εμποδίζεται. Το επίπεδο διακίνησης διαφημιστικών υπηρεσιών δεν είναι θέμα «απελευθέρωσης αγορών» ή προσαρμογής της νομοθεσίας, αλλά είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη φύση μιας πολυ-εθνικής και πολυ-γλωσσικής Ευρωπαϊκής Ένωσης, κάτι που πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στην εφαρμογή όλων των σχετικών ρυθμίσεων.

Τα πολιτιστικά και ραδιοτηλεοπτικά αγαθά και υπηρεσίες που έχουν μια οικονομική αλλά παράλληλα και μια πολιτιστική διάσταση, καθώς συνδέονται με την πολιτιστική ταυτότητα και τις αξίες κάθε χώρας, δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως απλά εμπορεύσιμα προϊόντα. Έτσι, θέματα που ήδη έχουν περιληφθεί στην ισχύουσα κοινοτική και εθνική νομοθεσία και έχουν λάβει υπόψη τις ιδιαιτερότητες των επιμέρους τομέων δεν θα πρέπει να παρακαμφθούν στα πλαίσια της υπό συζήτηση Οδηγίας, η οποία, λόγω της ευρύτητας εφαρμογής της, ίσως δεν τονίζει τη διαφύλαξη της πολιτιστικής ταυτότητας των κρατών-μελών και τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της Ευρώπης, θυσιάζοντάς τα ενδεχομένως στο βωμό της αύξησης της ανταγωνιστικότητας.

Θέματα ιδιοκτησίας και αδειοδοτήσεων ραδιοτηλεοπτικών μέσων, εξυγίανσης και καλύτερης οργάνωσης του αντίστοιχου τομέα, επιδότησης ταινιών που

καταγράφουν, ενισχύουν και προβάλλουν τον ελληνικό πολιτισμό, διανοητικής ιδιοκτησίας, αδειοδοτήσεων ειδικών κατηγοριών επαγγελματιών του χώρου (αρχαιοπώλες, ξεναγοί) κ.λπ., αν δεν διευκρινισθούν πλήρως στα πλαίσια της υπό συζήτηση Οδηγίας, κάτι που εκφράζονται επιφυλάξεις ότι μπορεί να γίνει, ίσως ενισχύουν την άποψη για εξαίρεση των αντίστοιχων τομέων από την εφαρμογή της (προσωρινά ή οριστικά) και διευθέτηση των σχετικών θεμάτων σε ειδικές Οδηγίες.

5.13 Κοινωνικός τομέας

5.13.1 Γενικά

Η υπό συζήτηση Οδηγία έχει εφαρμογή στον ιδιωτικό τομέα της υγείας. Δεδομένου ότι ο τομέας αυτός παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια τόσο στην παροχή πρωτοβάθμιας όσο και δευτεροβάθμιας φροντίδας υγείας ένα δυναμισμό, τουλάχιστον στο επίπεδο των μεγάλων μονάδων, το θέμα αποκτά αυξημένη σημασία για τη χώρα μας.

Η βασική ιδέα της υπό συζήτηση Οδηγίας είναι η απλούστευση της σχέσης μεταξύ καταναλωτή και παρόχου μιας υπηρεσίας. Αγγίζει ωστόσο πτυχές και ιδιαιτερότητες που θεωρούνται καθοριστικές τόσο για τη λειτουργία του τομέα της υγείας όσο και της ασφάλισης, καθώς το εκτεταμένο ρυθμιστικό πλαίσιο είναι απαραίτητο για την κάλυψη των ατελειών της αγοράς υπηρεσιών υγείας και τη διασφάλιση πρόσβασης σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες υγείας για όλους τους πολίτες.

Το θέμα της ποιότητας της παρεχόμενης υπηρεσίας είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για τον τομέα της υγείας. Η υψηλού επιπέδου παρεχόμενη ιατρική φροντίδα αποτελεί βασική επιδίωξη των ευρωπαϊκών συστημάτων υγείας. Αρχές κοινωνικής αλληλεγγύης και καθολικής κάλυψης έχουν ενσωματωθεί στα αντίστοιχα συστήματα κοινωνικής προστασίας. Στην κατεύθυνση αυτή ο δημόσιος τομέας έχει ένα σημαντικό ρόλο: να εγγυηθεί την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών για όλους τους πολίτες. Οι δημόσιες αρχές μπορούν και θα πρέπει να διατηρήσουν τα μέσα για να εγγυηθούν την όσο το δυνατόν αποδοτικότερη χρήση των περιορισμένων διαθέσιμων οικονομικών πόρων, να διατηρήσουν τις τιμές χαμηλές, να καθοδηγήσουν τις επιλογές μεταξύ εναλλακτικών θεραπευτικών αγωγών και να εγγυηθούν για όλους την πρόσβαση σε υψηλού επιπέδου υπηρεσίες υγείας.

Η υπό συζήτηση Οδηγία δημιουργεί κάποιο προβληματισμό σε σχέση με όλα τα προηγούμενα, ενώ δημιουργείται νομική αβεβαιότητα για το ρυθμιστικό ρόλο των δημόσιων υγειονομικών υπηρεσιών, σε έναν τομέα όπου η ρύθμιση είναι απαραίτητη για τον έλεγχο της ποιότητας και του κόστους, για τον πάροχο και για τον καταναλωτή των υπηρεσιών υγείας, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε αντίστοιχες προσφυγές στο Δικαστήριο. Πιθανή εκμετάλλευση των καταναλωτών εκ μέρους των

προμηθευτών με υψηλότερες τιμές ή η παροχή περισσότερων αλλά μη απαραίτητων υγειονομικών υπηρεσιών και άχρηστων υψηλής εξειδίκευσης υπηρεσιών είναι ίσως αναπόφευκτη, ενώ η απώλεια ελέγχου των δαπανών είναι πιθανόν να δημιουργήσει προβλήματα στη χρηματοδότηση των συστημάτων υγείας.

Ειδικότερα:

5.13.2 Αρχή της χώρας καταγωγής

Η εφαρμογή της αρχής της χώρας καταγωγής στον τομέα της υγείας εγείρει κάποιο προβληματισμό. Την ιδιαιτερότητα του θέματος αναγνωρίζει και η υπό συζήτηση Οδηγία, η οποία στις γενικές παρεκκλίσεις από την αρχή της χώρας προέλευσης περιλαμβάνει θέματα που καλύπτονται από την Οδηγία για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, την παροχή υπηρεσιών που απαγορεύονται για λόγους δημόσιας υγείας και για ειδικές απαιτήσεις του κράτους στο οποίο μεταβαίνει ο πάροχος, οι οποίες συνδέονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου στον οποίο παρέχεται η υπηρεσία ή με τον κίνδυνο που προκαλείται από την υπηρεσία στον τόπο όπου παρέχεται και είναι απαραίτητο να τηρηθούν για την προστασία της δημόσιας υγείας. Επίσης, στις παρεκκλίσεις από την αρχή της χώρας προέλευσης για μεμονωμένες περιπτώσεις προβλέπεται ότι ένα κράτος-μέλος μπορεί να λάβει ένα μέτρο κατά του παρόχου, ο οποίος είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος-μέλος, και ορίζει τη διαδικασία σε τομείς που αφορούν στην ασφάλεια των υπηρεσιών, περιλαμβανομένων των πτυχών που αφορούν στη δημόσια υγεία, την άσκηση ενός επαγγέλματος του τομέα της υγείας και την προστασία των ανηλίκων.

Με τις γενικές και ειδικές παρεκκλίσεις που αφορούν στον τομέα της υγείας, σημειώνεται από την Επιτροπή ότι η εφαρμογή της αρχής της χώρας προέλευσης στις υγειονομικές υπηρεσίες είναι περιορισμένη, δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος των ιατρικών υπηρεσιών απαιτούν εγκατάσταση για την παροχή τους (νοσοκομεία, χειρουργεία κ.λπ.) και επομένως εξαιρούνται από την εφαρμογή της και η διασυνοριακή παροχή εμπίπτει σε παρεκκλίσεις σχετικά με τα επαγγελματικά προσόντα ή τον κίνδυνο στον τόπο όπου παρέχεται η υπηρεσία, ο οποίος περιλαμβάνει και την τήρηση των όρων υγιεινής, και τη δυνατότητα που δίνεται σε κάθε χώρα να λάβει μέτρα κατά περίπτωση για τον πάροχο από άλλη χώρα. Παρ' όλα αυτά, εξακολουθούν να εκφράζονται αμφιβολίες για το γεγονός ότι ο τομέας δεν εξαιρείται συνολικά από την εφαρμογή της αρχής της χώρας προέλευσης, κάτι που ίσως ενδιέφερε και τη χώρα μας.

Είναι γενικώς αποδεκτό ότι ο καταναλωτής των υπηρεσιών υγείας (ο ασθενής) θα πρέπει να είναι αποδέκτης υψηλού επιπέδου και ποιότητας υπηρεσιών και να διασφαλίζεται πλήρως έναντι οποιασδήποτε κακής πρακτικής εκ μέρους του παρόχου. Ο προβληματισμός που αναπτύσσεται λοιπόν αφορά στο αν η ισχύς των

κανόνων και ρυθμίσεων της χώρας καταγωγής επιτυγχάνει αυτούς τους στόχους ή αν ο καταναλωτής προστατεύεται καλύτερα όταν ο πάροχος ακολουθεί τους κανόνες που ισχύουν στη χώρα όπου παρέχεται η υπηρεσία, εφόσον στην περίπτωση αυτή οι μηχανισμοί ελέγχου μπορούν να λειτουργήσουν καλύτερα. Η ισχύς της αρχής της χώρας καταγωγής συναρτά την προστασία της υγείας και τη διασφάλιση της ποιότητας στο κατά πόσο οι ελεγκτικοί μηχανισμοί κάθε χώρας θα λειτουργήσουν ικανοποιητικά τόσο σε σχέση με τις υπηρεσίες που παρέχονται στο εσωτερικό της (και αφορούν στους πολίτες της), όσο και σε σχέση με τις υπηρεσίες που παρέχονται σε άλλες χώρες (και αφορούν στους πολίτες άλλων κρατών-μελών). Εκφράζονται αμφιβολίες κατά πόσο κάθε κράτος θα δείξει για τους πολίτες των άλλων κρατών-μελών το ενδιαφέρον που δείχνει για τους πολίτες του, καθώς και κατά πόσο η συνεργασία μεταξύ των κρατών θα προχωρήσει παράλληλα και σε ικανοποιητικό βαθμό. Οι προβλεπόμενες παρεκκλίσεις μάλλον αναφέρονται σε κατ' εξαίρεση περιπτώσεις και προϋποθέτουν χρονοβόρες διαδικασίες.

Η εξαίρεση από τη ρύθμιση των ρυθμιζόμενων επαγγελματιών του υγειονομικού τομέα (γιατροί, νοσοκόμες, φαρμακοποιοί, μαίες) μέσω της εφαρμογής της σχετικής Οδηγίας για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων δεν είναι ξεκάθαρη και εξαρτάται από την τελική διαμόρφωση της υπό συζήτηση Οδηγίας, διότι δεν φαίνεται να διασφαλίζεται ότι ο ξένος πάροχος και ο εγχώριος έχουν τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις. Βασική αρχή της υπό συζήτηση Οδηγίας είναι ότι οι υποχρεωτικοί κανόνες που ισχύουν στη χώρα παροχής της υπηρεσίας πρέπει να τηρούνται από τον ξένο πάροχο. Ωστόσο δεν διευκρινίζεται τι ισχύει σε σχέση με τους υπόλοιπους κανόνες (οργάνωση του επαγγέλματος, έλεγχοι, υποχρεώσεις, συμπεριφορά). Δεν είναι ξεκάθαρο πώς χειρίζεται το κράτος-μέλος όπου παρέχεται η υπηρεσία τον ξένο πάροχο σε σχέση με θέματα όπως η διασφάλιση συνέχειας στη φροντίδα, η συνταγογράφηση υπηρεσιών ή προϊόντων, η διαφήμιση κ.λπ.

Επίσης, δεν διευκρινίζονται θέματα όπως ποιο είναι το όριο της προσωρινής παροχής, ποιο δίκαιο εφαρμόζεται στην περίπτωση των τηλεφωνικών συμβουλών ή των παρεχόμενων από απόσταση υπηρεσιών, ποιες τιμές ισχύουν στην περίπτωση προσωρινής παροχής της υπηρεσίας (φαρμακευτικά προϊόντα, εξετάσεις), αν ο ξένος πάροχος μπορεί να χρηματοδοτηθεί από το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας όπου παρέχει τις υπηρεσίες του, κάτω από ποιους όρους και με ποιο τιμολόγιο, σε σχέση με την πληροφόρηση σε ποια γλώσσα θα πρέπει να παρέχεται. Δημιουργείται έτσι μια αβεβαιότητα και σύγχυση για τους καταναλωτές, οι οποίοι αντιμετωπίζουν δυσκολίες έτσι κι αλλιώς για να κατανοήσουν το σύστημα υγείας που ισχύει στη χώρα τους, εφόσον γενικότερα τα συστήματα υγείας είναι πολύπλοκα, και τώρα καλούνται να κατανοήσουν τα ισχύοντα σε 25 χώρες και να προχωρήσουν στη σωστή επιλογή, σε ένα τομέα τόσο κρίσιμο. Σημεία αδιευκρίνιστα θα πρέπει μάλλον να αντιμετωπισθούν

στην τελική διαμόρφωση της προαναφερθείσας Οδηγίας, ώστε να μην υπάρχει σύγχυση.

Ένα άλλο σημαντικό θέμα είναι πώς αντιμετωπίζεται η περίπτωση στο κράτος προέλευσης να ισχύει λιγότερο αυστηρό καθεστώς για την παροχή κάποιας υπηρεσίας και ο πάροχος από αυτό το κράτος να ανταγωνίζεται τον εγχώριο πάροχο, ο οποίος πρέπει να συμμορφώνεται σε αυστηρότερους όρους (reversed discrimination). Επίσης, το γεγονός ότι η οργάνωση του συστήματος υγείας κάθε χώρας φαίνεται να παίζει ρόλο στη δυνατότητα που αυτή έχει να εξάγει αντίστοιχες υπηρεσίες. Έτσι, οι χώρες όπου τα συστήματα υγείας στηρίζονται περισσότερο στον ιδιωτικό τομέα, για την παροχή υγειονομικών υπηρεσιών, μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να εξάγουν αυτές τις ιδιωτικές υπηρεσίες σε άλλες χώρες.

5.13.3 Διαδικασίες αδειοδότησης

Η υπό συζήτηση Οδηγία προβλέπει την απλούστευση των διαδικασιών αδειοδότησης και λειτουργίας των μονάδων του υγειονομικού τομέα και τον περιορισμό των απαιτήσεων για την άσκηση των ιατρικών δραστηριοτήτων. Οι σχετικές ρυθμίσεις για τις αδειοδοτήσεις αναφέρονται τόσο στους παρόχους όσο και στους καταναλωτές (ασθενείς) ιατρικών υπηρεσιών (συνταγές, παραπομπές κ.λπ.). Στο άρθρο 15 προβλέπονται οι απαιτήσεις που πρέπει να αξιολογηθούν, ώστε να πληρούν τις προϋποθέσεις της μη εισαγωγής διακρίσεων, της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας για τους παρόχους των υπηρεσιών. Ωστόσο στον τομέα της παροχής των υπηρεσιών υγείας κάποιες από τις αρχές αυτές αποτελούν τα βασικά εργαλεία των υγειονομικών αρχών για την εξασφάλιση ορθού προγραμματισμού για την κάλυψη των αναγκών όλων των γεωγραφικών περιοχών (15,2α- ποσοτικοί ή εδαφικοί περιορισμοί) ώστε να εξασφαλισθεί ισορροπημένη κατανομή των υπηρεσιών υγείας, τον καθορισμό των αμοιβών (15,2ζ- υποχρεωτικές ελάχιστες ή ανώτερες τιμές), ώστε οι τιμές να διατηρούνται σε ανεκτά επίπεδα, τη νομική μορφή των μονάδων παροχής των φροντίδων υγείας, τη στελέχωση των μονάδων παροχής υπηρεσιών υγείας (15,2στ- απαιτήσεις για ελάχιστο αριθμό απασχολουμένων) και τα συστήματα παραπομπών (15,2ι-παροχή άλλων υπηρεσιών).

Τα θέματα αυτά δημιουργούν νομική αβεβαιότητα σε σχέση με το ρόλο της Επιτροπής και το δικαίωμα των κρατών-μελών να ρυθμίζουν θέματα που κρίνονται απαραίτητα για την επίτευξη των στόχων της πολιτικής υγείας, δηλαδή την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών υγείας για όλους τους πολίτες και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται με την ισχύ της Οδηγίας.

Οι διαδικασίες αδειοδότησης των επαγγελματιών του χώρου της υγείας και της λειτουργίας των αντίστοιχων επαγγελματικών χώρων συνδέονται με τα αναγκαία προσόντα που θα πρέπει να διαθέτουν ή τους όρους που θα πρέπει να πληρούν, ώστε να προστατεύεται το δημόσιο συμφέρον. Στην πλειοψηφία τους δεν επιβάλλονται

περιορισμοί στον αριθμό των ατόμων που μπορεί να αδειοδοτηθούν και οι ισχύουσες ρυθμίσεις όχι μόνο δεν φαίνεται να παρεμποδίζουν ενδιαφερόμενους να ασκήσουν τα επαγγέλματα, αλλά, αντίθετα, για ορισμένα από αυτά παρουσιάζεται έλλειψη ενδιαφέροντος και εισαγωγή τους από το εξωτερικό. Οι διαδικασίες αυτές γίνονται για μία φορά στην έναρξη άσκησης του επαγγέλματος ή στην ίδρυση του αντίστοιχου επαγγελματικού εργαστηρίου και δεν φαίνεται να παρεμποδίζουν σοβαρά τον ανταγωνισμό ή να επιβαρύνουν τους χρήστες με κόστος ουσιωδώς υψηλότερο από εκείνο που θα προέκυπτε σε μια καλώς νοούμενη ανταγωνιστική αγορά.

Αυτό δεν σημαίνει ότι οι υφιστάμενες γραφειοκρατικές διαδικασίες αδειοδότησης δεν θα πρέπει να εξετασθούν κριτικά και να απλοποιηθούν, όπου είναι εφικτό χωρίς βλάβη του δημοσίου συμφέροντος. Οι προβλεπόμενες ρυθμίσεις στην Οδηγία κινούνται στην κατεύθυνση αυτή. Αυτό σημαίνει ότι, στο βαθμό που αυτά προχωρήσουν ικανοποιητικά, θα μπορούμε να μιλάμε για καλύτερη λειτουργία της κρατικής μηχανής, εξυπηρέτηση των ενδιαφερομένων, μείωση του κόστους σε χρήμα και χρόνο και πιθανά οφέλη, έστω και μικρά στους καταναλωτές.

Με τους προβληματισμούς που αναπτύχθηκαν προηγουμένως και με τις αμφιβολίες που εκφράζονται για το κατά πόσο η συνεργασία μεταξύ των χωρών θα προχωρήσει ικανοποιητικά και παράλληλα, ίσως θα πρέπει να εξετασθεί με ιδιαίτερη προσοχή η ακολουθούμενη διαδικασία όσον αφορά στο ευαίσθητο θέμα της υγείας. Αναπτύσσεται προβληματισμός κατά πόσο τα βήματα αυτά, που κατ' αρχήν κρίνονται θετικά και απαραίτητα για την καλύτερη λειτουργία του τομέα θα πρέπει να γίνουν στα πλαίσια της υπό συζήτηση Οδηγίας ή θα πρέπει να γίνουν ανεξάρτητα από κάθε χώρα ή σε συνεργασία των χωρών της Ε.Ε., αλλά με σεβασμό στα υφιστάμενα συστήματα υγείας και με διατήρηση των ελεγκτικών μηχανισμών (ή και ενίσχυση) στην κάθε χώρα. Απόψεις που κινούνται στην κατεύθυνση της εξαίρεσης του τομέα από την υπό συζήτηση Οδηγία, ανεξάρτητα από τη διαπίστωση της ανάγκης για την αντιμετώπιση προβλημάτων που υπάρχουν στον τομέα, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στην τελική διαμόρφωσή της.

Αντίστοιχος προβληματισμός αναπτύσσεται και σε σχέση με τις προβλεπόμενες ειδικές ρυθμίσεις του άρθρου 23 για την αποζημίωση της εξωνοσοκομειακής περίθαλψης, όχι τόσο για την αναγκαιότητα της αντιμετώπισης και της διευκρίνισης των θεμάτων αυτών (άλλωστε οι αποφάσεις του ΔΕΚ οδηγούν στη λήψη αντίστοιχων αποφάσεων από τα κράτη-μέλη) όσο για το αν η Οδηγία αυτή είναι κατάλληλη για τη ρύθμιση του θέματος. Η ενσωμάτωση των σχετικών ρυθμίσεων στον Κανονισμό 1408/71 φαίνεται να είναι, για λόγους ασφάλειας δικαίου, διαφάνειας και απρόσκοπτης εφαρμογής του συνόλου του κοινοτικού κεκτημένου, το αρμόζον πλαίσιο ενσωμάτωσης της πάγιας πλέον νομολογίας του Δικαστηρίου, επειδή το συγκεκριμένο πλαίσιο του κοινοτικού συντονισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά για την

ισορροπημένη και ενιαία άσκηση του συνόλου των θεμελιωδών ελευθεριών της Συνθήκης.

Πιθανά ζητήματα από την εφαρμογή της παραπάνω νομολογίας θα προκύψουν, λόγω της πολυπλοκότητας των ασφαλιστικών συστημάτων, τα οποία θα απαιτούν ομοιόμορφη ερμηνεία ή και εναρμονισμένες ρυθμίσεις σε επίπεδο διοικητικής πρακτικής. Τα ζητήματα αυτά είναι δυνατόν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά με Αποφάσεις ή Συστάσεις του πλέον ενδεδειγμένου forum εμπειρογνομόνων- της Διοικητικής Επιτροπής για την Κοινωνική Ασφάλεια των Διακινουμένων Εργαζομένων. Οι αποφάσεις αυτές, αν και δεν είναι δεσμευτικές, γίνονται σεβαστές από τις διοικήσεις των ασφαλιστικών φορέων, επειδή λαμβάνονται ομόφωνα από τους κυβερνητικούς εκπροσώπους των κρατών-μελών. Αντίθετα, εάν ενσωματωθεί η νομολογία σε Οδηγία, τα θέματα που θα προκύψουν κατά την εφαρμογή της θα αντιμετωπίζονται ως εθνικά ζητήματα και θα επιλύονται ενδεχομένως χωρίς κοινοτικό συντονισμό.

5.14 Συμπεράσματα

- Οι αναμενόμενες επιπτώσεις στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας σύμφωνα με την προσέγγιση της Copenhagen Economics φαίνεται να είναι θετικές αλλά περιορισμένες, τόσο άμεσα όσο και μακροχρονιότερα. Άμεσα, αναμένεται αύξηση του επιπέδου ευημερίας (κατανάλωση) κατά 0,3% για τη χώρα μας έναντι 0,6% κατά μέσο όρο για την Ε.Ε.-25, των πραγματικών μισθών κατά 0,4% έναντι 0,4%, της απόδοσης κεφαλαίου κατά 0,9% έναντι 1,1% και της συνολικής απασχόλησης κατά 0,2% έναντι 0,3%. Σε ό,τι αφορά στους κλάδους των υπηρεσιών στην Ελλάδα αναμένεται αύξηση της απασχόλησης και της προστιθέμενης αξίας κατά 0,5% και 1,1% (0,3 δισ.€) αντίστοιχα. Στο επίπεδο αυτό οι αναμενόμενες ποσοστιαίες αυξήσεις δεν διαφέρουν σε σύγκριση με το σύνολο της Ε.Ε.-25.
- Ο βαθμός στον οποίο οι ελληνικές επιχειρήσεις θα αξιοποιήσουν προς όφελός τους τις δυνατότητες που θα διαμορφωθούν με την υπό συζήτηση Οδηγία και θα αντιμετωπίσουν ικανοποιητικά πιθανούς ανταγωνιστές από άλλες χώρες εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και είναι δύσκολο να εκτιμηθεί. Σημαντικό πάντως ρόλο θα παίξουν η ετοιμότητά τους να λειτουργήσουν σε μια ανταγωνιστικότερη αγορά, αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματα που τους παρέχουν η γνώση της γλώσσας, των συνηθειών και γενικότερα του εγχώριου περιβάλλοντος όσον αφορά στην εσωτερική αγορά και προγραμματίζοντας σωστά τη διασυνοριακή τους δράση.
- Οι χώρες, όπως η Ελλάδα, που σήμερα έχουν εκτεταμένο και με μεγαλύτερη ετερογένεια κανονιστικό πλαίσιο σε σχέση με τις χώρες που συναλλάσσονται αναμένεται να έχουν σημαντικότερες μεταβολές στις εισαγωγές και τις εξαγωγές τους. Η αναμενόμενη αύξηση των εξαγωγών για την Ελλάδα (25,2%) είναι

μεγαλύτερη της αντίστοιχης των εισαγωγών (20,9%). Η καθαρή μεταβολή (189 εκατ.\$) όμως θα είναι αρνητική για τη χώρα μας λόγω των υψηλότερων μεγεθών βάσης για τις εισαγωγές.

- Το χαμηλό ύψος τόσο των εισροών ξένων άμεσων επενδύσεων στον τομέα των υπηρεσιών από χώρες της Ε.Ε. αλλά πολύ περισσότερο των εκροών προς αυτές, που έχει διαμορφωθεί στη χώρα μας, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το μερίδιο των επενδύσεων που καλύπτεται από την Οδηγία είναι σχεδόν το ήμισυ σε σύγκριση με το μέσο όρο της Ε.Ε., έχει ως αποτέλεσμα οι συνολικά αναμενόμενες επιπτώσεις να είναι περιορισμένες. Δεν θα είναι όμως αμελητέες, δεδομένου ότι η προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων είναι έως τώρα πολύ περιορισμένη. Η προβλεπόμενη αύξηση στα αποθέματα εισροών άμεσων ξένων επενδύσεων εκτιμάται στο 30,6% έναντι του 24,7% του μέσου όρου των χωρών της Ε.Ε.-17 και η αντίστοιχη αύξηση στα αποθέματα εκροών στο 21,7%, ποσοστό χαμηλότερο από το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε.-17 (24,7%).
- Η εφαρμογή της Οδηγίας Υπηρεσιών στον τομέα της Έρευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας αναμένεται συνολικά να έχει θετικές επιπτώσεις, εφόσον συνδυαστεί με μια δραστική βελτίωση του γενικότερου επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Νέοι εμπορικοί ορίζοντες μπορεί να ανοιχθούν για καινοτόμες ελληνικές επιχειρήσεις, ενώ η στενότερη συνεργασία των ελληνικών με ξένες επιχειρήσεις του τομέα αναμένεται να επιφέρει ευνοϊκές αλλαγές σε ολόκληρη την οικονομία και κοινωνία.
- Η εξάλειψη των εμποδίων στο διασυνοριακό εμπόριο, η προβλεπόμενη αύξηση των συναλλαγών, η προβλεπόμενη αύξηση των ξένων άμεσων επενδύσεων, η ανάπτυξη νέων περισσότερο δυναμικών και καινοτομικών επιχειρήσεων στον τομέα των υπηρεσιών, η βελτίωση της παραγωγικότητας και η αύξηση του ανταγωνισμού είναι παράγοντες που θα ωφελήσουν σημαντικά την οικονομία. Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι υπηρεσίες είναι δραστηριότητες εντάσεως εργασίας, αναμένεται να οδηγήσουν σε αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης.
- Σε επιχειρήσεις με χαμηλή παραγωγικότητα, που είναι τρωτές σε πιέσεις του διασυνοριακού ανταγωνισμού, μπορεί να παρατηρηθεί το φαινόμενο της απώλειας θέσεων εργασίας, ενώ η διευκόλυνση της μετακίνησης των εργαζομένων και της παροχής των υπηρεσιών με βάση την αρχή της χώρας προέλευσης είναι ενδεχόμενο να πλήξει ορισμένους κλάδους, οι οποίοι λειτουργούν σε προστατευμένες μη ανταγωνιστικές συνθήκες και οι οποίοι δείχνουν μειωμένη προσαρμοστικότητα ή ακόμη αρνούνται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες ανταγωνισμού τόσο στα πλαίσια της Ε.Ε. όσο και στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον. Προνόμια ή δυσκαμψίες στις αντίστοιχες αγορές δεν φαίνεται να

μπορούν να συνεχιστούν υπό τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται και η αναπτυξιακή πολιτική και η πολιτική απασχόλησης θα πρέπει να κινηθούν στην κατεύθυνση της ανάδειξης νέων ευκαιριών και νέων αγορών, ενώ παράλληλα θα πρέπει να αντιμετωπίσουν πιθανές δυσχέρειες σε επιμέρους τομείς.

- Οι επιπτώσεις για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, λόγω της κυριαρχίας τους στον τομέα των υπηρεσιών, μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικές και, αν δεν γίνουν οι απαραίτητες παρεμβάσεις ή δεν αναπτυχθούν προγράμματα στήριξης, μπορεί να οδηγηθούν εκτός αγοράς με ανάλογες επιπτώσεις στην απασχόληση. Βέβαια, η προβλεπόμενη μείωση του κόστους επέκτασης σε ξένες αγορές λόγω των ρυθμίσεων, το οποίο βαρύνει δυσανάλογα τις μικρές επιχειρήσεις, η διευκόλυνση της μετακίνησης των εργαζομένων, η αυξανόμενη εμπιστοσύνη που θα προκύψει από τις εναρμονισμένες ποιοτικές απαιτήσεις και η ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών-μελών αναμένεται να διαμορφώσουν ένα θετικό κλίμα και να διευκολύνουν την ανάπτυξη διασυνοριακών δραστηριοτήτων.
- Η αναμενόμενη μείωση των περιορισμών και των εμποδίων τόσο στην παροχή των υπηρεσιών στο εσωτερικό όσο και στη διασυνοριακή παροχή είναι πιθανόν να οδηγήσει σε ανταγωνιστικότερη λειτουργία των αγορών και διαμόρφωση των τιμών σε χαμηλότερο επίπεδο. Αυτό και διότι οι υπηρεσίες συμμετέχουν όλο και περισσότερο στη διαμόρφωση του γενικού δείκτη τιμών καταναλωτή και η αύξηση των τιμών τους τα τελευταία χρόνια είναι μεγαλύτερη από τη μεταβολή του γενικού δείκτη, ενώ το επίπεδο εισοδήματος των απασχολουμένων στις υπηρεσίες παρουσιάζεται υψηλότερο από το μέσο εισόδημα, με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών.
- Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός, η διάχυση καλών πρακτικών και η ποιοτική βελτίωση των αγορών αναμένεται να οδηγήσουν σε αύξηση των καταναλωτικών επιλογών, σε πιο ανταγωνιστικές τιμές και σε υψηλότερη ποιότητα υπηρεσιών.
- Σε σχέση με την προστασία των καταναλωτών αναπτύχθηκε σημαντικός προβληματισμός για την εξασφάλιση της όσο το δυνατόν υψηλότερης προστασίας, τη διασφάλιση των καταναλωτών από πιθανές κακές πρακτικές εκ μέρους των παρόχων υπηρεσιών, την αντιμετώπιση των διαφορετικών επιπέδων προστασίας μεταξύ των κρατών-μελών και τη λειτουργία των ελεγκτικών μηχανισμών εκτός των χωρών καταγωγής του παρόχου. Ο προβληματισμός αφορούσε επίσης στην κατάργηση απαιτήσεων και τις προϋποθέσεις τις οποίες πρέπει να πληρούν οι πάροχοι υπηρεσιών, κυρίως σε σχέση με τη προστασία των δημοσίων συμφερόντων και ιδίως για την επίτευξη των στόχων υγείας και κοινωνικής πολιτικής.
- Ο σωστός προγραμματισμός και οργάνωση του προβλεπόμενου Ενιαίου Κέντρου Εξυπηρέτησης είναι πολύ σημαντικός για την αξιοπιστία του μέσου, γιατί πιθανές

αστοχίες στην εφαρμογή του μπορεί να ακυρώσουν ή να περιθωριοποιήσουν τη λειτουργία του και επομένως τις αναμενόμενες επιπτώσεις, δεδομένου ότι ανάλογες προσπάθειες για την οργάνωση one stop shop δεν ολοκληρώθηκαν. Άλλωστε, η διαδικασία της απλούστευσης των διαδικασιών αδειοδότησης και η διευκόλυνση της εγκατάστασης μιας επιχείρησης παροχής υπηρεσιών, η βελτίωση της λειτουργίας της κρατικής μηχανής, η προώθηση της συνεργασίας με τις άλλες χώρες και ουσιαστικά η εφαρμογή της αρχής της χώρας καταγωγής για τον πάροχο μιας υπηρεσίας στηρίζονται στην ορθή λειτουργία τους.

- Η υπό συζήτηση Οδηγία, λόγω της ευρύτητάς της, αγγίζει τομείς ή θέματα που συναρτώνται με ιδιαίτερα κρίσιμες πτυχές όπως είναι οι όροι και οι συνθήκες απασχόλησης, η προστασία των καταναλωτών και κυρίως σε τομείς ευαίσθητους (υγεία, ασφάλιση), η πολιτιστική ταυτότητα των κρατών-μελών και οι γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητές τους. Σε σχέση με αυτά αναπτύχθηκε εκτεταμένος προβληματισμός και κρίθηκε σκόπιμο να ενσωματωθούν περαιτέρω διευκρινίσεις στην τροποποιημένη μορφή της Οδηγίας. Ωστόσο, φαίνεται να μην έχουν καλυφθεί πλήρως πτυχές και ιδιαιτερότητες που θεωρούνται καθοριστικές για τη λειτουργία των τομέων αυτών και χρήζουν ίσως ειδικών αναφορών και διευκρινίσεων ή σε κάποιες περιπτώσεις εξαιρέσεων από την υπό συζήτηση Οδηγία, ώστε να διασφαλισθεί υψηλού επιπέδου προστασία των εργαζομένων, πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες για όλους τους πολίτες και να μη διαταραχθούν σχέσεις ισορροπίας και αλληλοσεβασμού της κουλτούρας των ευρωπαϊκών λαών.
- Η οργάνωση του Ενιαίου Κέντρου Εξυπηρέτησης προϋποθέτει σημαντικό κόστος για το Δημόσιο στην αρχή, για την προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού και την εξασφάλιση του απαραίτητου προσωπικού και μικρότερο στη συνέχεια για την εξασφάλιση της απρόσκοπτης λειτουργίας του. Θα πρέπει να γίνει σχετική αποτίμηση του προβλεπόμενου κόστους καθώς και του αναμενόμενου οφέλους από την καλύτερη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, ώστε να αξιολογηθεί το αποτέλεσμα και να διασφαλισθούν οι απαραίτητοι πόροι για τη χρηματοδότηση της λειτουργίας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΚΛΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

6.1 Διανεμητικό εμπόριο

6.1.1 Υφιστάμενη κατάσταση

6.1.1.1 Γενικά

Ο τομέας του εμπορίου αποτελεί ένα πολύ σημαντικό τομέα της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, τόσο από την άποψη του αριθμού των επιχειρήσεων (45%) όσο και από την άποψη του αριθμού των απασχολούμενων (34%) και του πραγματοποιούμενου κύκλου εργασιών (51,4%) σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ (2000)³⁸. Μεταξύ των τριών κλάδων εμπορικών επιχειρήσεων, δηλαδή του λιανικού εμπορίου, του χονδρικού εμπορίου και των αυτοκινήτων-μοτοσικλετών ο πρώτος συγκέντρωνε το έτος 2000 το μεγαλύτερο μέρος του συνόλου (67%, έναντι 70,5% το 1995). Τα μερίδια των άλλων δύο ήταν, αντίστοιχα, για το χονδρικό εμπόδιο 21,6% (έναντι 16,8% το 1995) και για τις μοτοσικλέτες-αυτοκίνητα 11,3% (έναντι 12,7% το 1995). Παρατηρείται δηλαδή σε ό,τι αφορά στον αριθμό των επιχειρήσεων μικρή υποχώρηση του λιανικού εμπορίου και αντίστοιχη ενίσχυση του χονδρικού εμπορίου.

Από τους υποκλάδους του λιανικού εμπορίου την πρώτη θέση, από άποψη αριθμού επιχειρήσεων, καταλαμβάνουν τα είδη ένδυσης- υπόδησης-καλλυντικών και ειδών οικιακής χρήσης τόσο το 1995 όσο και το 2000 (20,3%). Το 2000 τα τρόφιμα-ποτά-καπνός εκτοπίστηκαν στην τέταρτη θέση (10,4%), από τη δεύτερη θέση που κατείχαν το 1995, και τη θέση τους κατέλαβε ο υποκλάδος του λοιπού λιανικού εμπορίου (16,7%). Η διαφοροποίηση αυτή μεταξύ των υποκλάδων οφείλεται στο γεγονός ότι συρρικνώθηκε σημαντικά ο αριθμός των επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου τροφίμων-ποτών-καπνού (35%), λόγω της ταχείας επέκτασης των υπεραγορών (supermarkets) που οδήγησε εκτός αγοράς μεγάλο αριθμό μικρών επιχειρήσεων τροφίμων.

Για την περίοδο 1995-2000 στον κλάδο του χονδρικού εμπορίου παρουσιάστηκε άνοδος του αριθμού των επιχειρήσεων σε όλους τους υποκλάδους (ένδυσης- υπόδησης σε 5% από 3,6%, τροφίμων-ποτών-καπνού σε 4,1% από 3,6% και λοιπών προϊόντων σε 4% από 3,2%). Οι εξελίξεις αυτές ενδέχεται να οφείλονται στη μετατροπή (μετά την κατάργηση σχετικών προστατευτικών διατάξεων) πολλών

³⁸ Εθνική Συνομοσπονδία Ελληνικού Εμπορίου (ΕΣΕΕ), *Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2003*, Αθήνα 2004.

εμπορικών αντιπροσωπειών σε καθαρά εμπορικές (εισαγωγικές) επιχειρήσεις και στη δημιουργία πληθώρας εισαγωγικών επιχειρήσεων για την εξυπηρέτηση των μεταναστών. Είναι χαρακτηριστικό ότι, στην περιφέρεια της Αττικής, ο αριθμός των επιχειρήσεων χονδρικού εμπορίου εμφάνισε μέσα στην πενταετία 1995-2000 αύξηση κατά 50%.

Η κατανομή των εμπορικών επιχειρήσεων στις περιφέρειες (Πίνακας 6.1.1) απεικονίζει τη συγκέντρωση των δραστηριοτήτων αυτών εκεί όπου συγκεντρώνεται και ο πληθυσμός (εγχώριοι πληθυσμοί και εποχιακές κινήσεις τουριστών). Η περιφέρεια της Αττικής συγκεντρώνει το 36% των εμπορικών επιχειρήσεων το 2000 έναντι του 37,6% το 1995, ενώ η Κεντρική Μακεδονία το 18,6%. Σημαντικά ποσοστά επιχειρήσεων συγκεντρώνονται επίσης στη Θεσσαλία (6,4%), τη Δυτική Ελλάδα (5,4%), την Κρήτη (5,4%) και την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (5,3%). Σε σχέση με το 1995, η περιφέρεια της Αττικής παρουσιάζει τη σημαντικότερη μείωση του μεριδίου της σε εμπορικές επιχειρήσεις, ενώ απώλειες από την άποψη αυτή διαπιστώνονται επίσης στη Δυτική Ελλάδα, τη Στερεά Ελλάδα και το Βόρειο Αιγαίο. Σταθερές εμφανίζονται οι Θεσσαλία και Κεντρική Μακεδονία και ελαφρά βελτίωση της σχετικής τους θέσης εμφανίζουν όλες οι άλλες περιφέρειες και κυρίως οι Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Δυτική Μακεδονία, Πελοπόννησος, Ιόνια Νησιά και Νότιο Αιγαίο.

Πίνακας 6.1.1

Ποσοστιαία κατανομή εμπορικών επιχειρήσεων
κατά κατηγορία και περιφέρεια, 2000

Περιφέρεια	Αυτοκίνητα	Χονδρικό εμπόριο	Λιανικό εμπόριο	Σύνολο
Αττική	3,7	9,7	22,9	36,0
Ανατ. Μακεδονία- Θράκη	0,7	0,9	3,7	5,3
Κεντρική Μακεδονία	2,2	4,4	12,0	18,6
Δυτική Μακεδονία	0,3	0,5	2,0	2,8
Θεσσαλία	0,8	1,1	4,5	6,4
Ήπειρος	0,3	0,5	2,0	2,8
Θεσσαλία	0,8	1,1	4,5	6,4
Δυτική Ελλάδα	0,7	0,9	3,8	5,4
Στερεά Ελλάδα	0,6	0,7	2,9	4,2
Πελοπόννησος	0,7	0,9	3,6	5,2
Ιόνια Νησιά	0,2	0,3	2,0	2,5
Βόρειο Αιγαίο	0,2	0,3	1,1	1,6
Νότιο Αιγαίο	0,3	0,5	3,0	3,8
Κρήτη	0,6	0,9	3,9	5,4
Σύνολο	11,3	21,6	67,1	100,0

Πηγές: ΕΣΥΕ- Μητρώο Επιχειρήσεων, ΕΣΣΕ, *Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2003*, Αθήνα 2004.

Σε όλες τις περιφέρειες, ακόμα και σε εκείνες που είχαν μείωση του συνολικού ποσοστού συμμετοχής τους, τα ποσοστά του χονδρικού εμπορίου είναι αυξημένα από 0,1 έως 1,8 ποσοστιαίες μονάδες, γεγονός που αντανακλά τη συνολική

ενίσχυση της θέσης του κλάδου του χονδρικού εμπορίου στο διάστημα 1995- 2000, πάντοτε από την άποψη του αριθμού των επιχειρήσεων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, το 58% των εμπορικών επιχειρήσεων εμφανίζουν κύκλο εργασιών μέχρι 60.000 €, το 2000, ενώ το 3% (8.553 επιχειρήσεις) πραγματοποιεί κύκλο εργασιών μεγαλύτερο από 1 εκατ. €. Από τις μεγάλες επιχειρήσεις, το 18,8% ανήκει στην κατηγορία αυτοκίνητα- μοτοσικλέτες, το 57,5% στο χονδρικό εμπόριο και το 23,6% στο λιανικό εμπόριο. Όπως είναι αναμενόμενο, η συγκέντρωση των επιχειρήσεων των κλάδων των αυτοκινήτων και του χονδρικού εμπορίου στα ανώτερα κλιμάκια κύκλου εργασιών (πάνω από 220 χιλ.€) εμφανίζεται διπλάσια σε μέγεθος από αυτήν του λιανικού εμπορίου.

Η συντριπτική πλειονότητα των εμπορικών επιχειρήσεων (82,6%) είναι προσωπικές εταιρείες (ατομικές επιχειρήσεις) και ο αριθμός τους παρουσιάζει αύξηση, παρά τις τάσεις συγκέντρωσης της αγοράς. Τα υψηλά ποσοστά νέων επιχειρηματιών καθώς και η ύπαρξη ορισμένων κινήτρων για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας ενδέχεται να έχουν συμβάλει σε αυτές τις εξελίξεις. Με εξαίρεση τις κατηγορίες «άλλες νομικές μορφές» και Α.Ε., οι υπόλοιπες νομικές μορφές (ΟΕ, ΕΕ και ΕΠΕ) εμφάνισαν αριθμητική μείωση. Όμως, σε σχέση με τον κύκλο εργασιών οι εξελίξεις είναι διαφορετικές. Στην πενταετία 1995-2000 ο μέσος ετήσιος κύκλος εργασιών των προσωπικών επιχειρήσεων αυξήθηκε μόλις κατά 17,2%, ενώ για τις ΟΕ η αύξηση ήταν 37%, για τις ΕΕ 41,6%, για τις ΕΠΕ 51,2%, για τις ΑΕ 67,7% και μόνο για τις «άλλες μορφές» παρατηρήθηκε μείωση.

Σε σχέση με τα οικονομικά αποτελέσματα των εμπορικών επιχειρήσεων, με βάση σχετική έρευνα της ΕΣΕΕ για το 2002, οι επιδόσεις των ΑΕ και ΕΠΕ ήταν ικανοποιητικές. Συνεχίστηκε η αύξηση των κεφαλαίων τους και υπήρξε σαφής βελτίωση της κερδοφορίας τους. Αντίθετα, η πορεία των βασικών οικονομικών μεγεθών των ατομικών επιχειρήσεων και των ΟΕ ήταν δυσμενέστερη αυτής των ΑΕ και ΕΠΕ (σχεδόν το 40% υπέστη κάμψη των πωλήσεων, ποσοστό σχεδόν διπλάσιο του 2001, ενώ στις ΑΕ και ΕΠΕ η σχετική πλειονότητα είχε αύξηση των πωλήσεων μεγαλύτερη του 10%).

6.1.1.2 Απασχόληση

Σύμφωνα με στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού της ΕΣΥΕ, ο τομέας του εμπορίου απασχολούσε το 2003 περίπου 698.000 άτομα ή το 17% του συνόλου. Το λιανικό εμπόριο απορροφά το 68,4% της απασχόλησης του τομέα, το χονδρικό εμπόριο το 16,4%, ενώ το υπόλοιπο 15,2% συγκεντρώνεται στην εμπορία, συντήρηση, επισκευή κ.λπ. οχημάτων. Η αναλογία ανδρών-γυναικών στον τομέα είναι 60 προς 40, παραπλήσια με την αντίστοιχη αναλογία για το σύνολο της απασχόλησης 61,6% έναντι 38,4%.

Την περίοδο 1993-2003 η απασχόληση στο εμπόριο αυξήθηκε κατά 111.000 άτομα (ποσοστό 18,9%), η συμβολή του δε στην αύξηση της συνολικής απασχόλησης ανέρχεται στο 28,6%, καθώς στο σύνολο της οικονομίας η απασχόληση αυξήθηκε κατά 388.600 άτομα (Πίνακας 6.1.2).

Πίνακας 6.1.2
Απασχόληση στο εμπόριο, 1993, 2003

Σύνθεση	1993	2003	Μεταβολές %
Άνδρες	382.544	419.335	9,6
Γυναίκες	204.899	279.073	36,2
Σύνολο	587.443	698.408	18,9

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού 2003.

Το ένα τρίτο των απασχολούμενων στον τομέα (31,2%) είναι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων που δεν απασχολούν προσωπικό (αυτοαπασχολούμενοι), το 10,7% είναι εργοδότες, το 9,6% απασχολείται χωρίς αμοιβή (συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη της οικογένειας) και το 48,5% είναι μισθωτοί.

Το ποσοστό της μερικής απασχόλησης στο εμπόριο είναι 3,4%, παραμένοντας διαχρονικά μικρότερο σε σύγκριση με τα ποσοστά στον τριτογενή τομέα και στο σύνολο της οικονομίας, τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Για το σύνολο της οικονομίας και τον τριτογενή τομέα παρατηρείται μείωση της μερικής απασχόλησης σε άνδρες και γυναίκες, ενώ στο εμπόριο μειώνεται μόνο η μερική απασχόληση των γυναικών.

Τα κύρια επαγγέλματα στον τομέα του εμπορίου είναι: πωλητές, διευθύνοντες και στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων, μηχανικοί και εφαρμοστές και υπάλληλοι γραφείου. Πάνω από το ένα τρίτο των απασχολούμενων στον τομέα είναι πωλητές (36,2%), το 31% απασχολούνται ως διευθύνοντες ή στελέχη μεγάλων επιχειρήσεων, το 8% ως μηχανικοί και εφαρμοστές και το 6,4% ως υπάλληλοι γραφείου.

Στον τομέα απασχολούνται 185.000 νέοι ηλικίας από 15 έως 29 ετών, ποσοστό που αναλογεί σε περισσότερο από το ένα τέταρτο της συνολικής απασχόλησης του τομέα (26,6%). Η συμμετοχή αυτή των νέων είναι μεγαλύτερη από τις αντίστοιχες αναλογίες των νέων στο σύνολο της οικονομίας (20%) και στον τομέα των υπηρεσιών (22%). Σε σχέση με το 1993, η απασχόληση των νέων στον τομέα αυξάνεται, αλλά μειώνεται η απασχόληση των νέων ανδρών, ενώ στο σύνολο της οικονομίας μειώνεται η απασχόληση των νέων και των δύο φύλων και στις υπηρεσίες αυξάνεται η απασχόληση και στα δύο φύλα.

Στους επιμέρους κλάδους του εμπορίου η απασχόληση αυξάνεται διαχρονικά (1993-2003) μόνο στον κλάδο του λιανικού εμπορίου, ενώ στους κλάδους του εμπορίου και συντήρησης οχημάτων κ.λπ. και χονδρικού εμπορίου, παρατηρείται έντονη διακύμανση. Η συμμετοχή του χονδρικού εμπορίου στην απασχόληση

μειώνεται, σε αντίθεση με τους κλάδους του λιανικού εμπορίου και του εμπορίου και συντήρησης οχημάτων.

Λόγω της ταχύτερης αύξησης της απασχόλησης στον τομέα του εμπορίου, σε σύγκριση με το σύνολο της οικονομίας την περίοδο 1993-2002, οι εισροές από άλλους κλάδους είναι μεγαλύτερες των εκροών προς άλλους κλάδους (Πίνακας 6.1.3). Ο τομέας παρουσιάζει μεγαλύτερη συμμετοχή στην απορρόφηση νέου δυναμικού που προέρχεται από ανέργους, καθώς συμμετέχει με ποσοστό μεγαλύτερο του 20% (για την ακρίβεια 21,1%), διαχρονικά, των νέων θέσεων που κάθε χρόνο πληρούνται σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Αντίθετα, στους τομείς της γεωργίας και της βιομηχανίας διαπιστώνεται μείωση της απασχόλησης, καθώς το ισοζύγιο «εισροών- εκροών» τους είναι αρνητικό.

Πίνακας 6.1.3

Ποσοστιαία συμμετοχή των κυριότερων τομέων της οικονομίας στα μεγέθη ροών απασχόλησης (Μέσος όρος 1993-2002)

	Εμπόριο	Γεωργία	Βιομηχανία	Άλλοι τομείς	Σύνολο
Συνολική απασχόληση	16,6	18,3	14,6	50,5	100,0
Εκροές προς άλλους κλάδους	14,8	10,8	16,3	58,1	100,0
Εισροές από άλλους κλάδους	18,0	6,0	14,6	61,4	100,0
Νέες θέσεις εργασίας	21,1	6,5	16,7	55,7	100,0

Πηγή: ΕΣΣΕΕ, *Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2003, 2004.*

6.1.1.3 Όγκος λιανικών πωλήσεων

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων, η πορεία του όγκου των λιανικών πωλήσεων στην Ελλάδα, όπως και στη Ευρωπαϊκή Ένωση, παρουσιάζεται συνεχώς αυξητική. Όμως στη χώρα μας, ο ρυθμός αύξησης των πωλήσεων είναι σημαντικά υψηλότερος από τους αντίστοιχους ρυθμούς των χωρών της Ε.Ε. Στην Ε.Ε. από το 2000 και ύστερα παρατηρείται επιβράδυνση των αυξητικών ρυθμών στις πωλήσεις, ενώ στην Ελλάδα, μετά από την εντυπωσιακή αύξηση των λιανικών πωλήσεων το 2000 και τη συγκράτησή τους το 2001, ο ρυθμός αύξησης συνεχίζει να είναι ικανοποιητικός (Πίνακας 6.1.4)

Πίνακας 6.1.4

Εξέλιξη του γενικού δείκτη όγκου λιανικών πωλήσεων, 1998-2003 (2000=100)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
<i>Ελλάδα</i>						
Δείκτης όγκου λιανικών πωλήσεων	90,3	91,9	100,0	104,4	109,1	110,3
Γενικός Δείκτης	2,6	1,8	8,8	4,4	4,5	4,8
Είδη διατροφής, ποτών και καπνού	2,7	-1,2	7,4	2,3	4,5	4,7
Μεγάλα καταστήματα κυρίως τροφίμων	3,6	-1,9	9,6	3,8	6,3	7,3
Πολυκαταστήματα	6,3	3,3	7,3	6,6	8,2	6,8
Ειδικευμένα καταστήματα	1,6	0,6	2,0	1,3	0,3	-0,9
Λοιπά προϊόντα εκτός τροφίμων	2,4	4,7	10,1	6,2	4,4	4,0
Φαρμακευτικά προϊόντα, καλλυντικά	-3,5	7,8	10,7	8,1	6,7	8,0
Ένδυση, υπόδηση, δερμάτινα είδη	1,3	5,2	13,3	3,3	2,8	3,4
Είδη οικιακού εξοπλισμού	6,2	7,7	11,5	4,7	4,4	5,0
Βιβλία, εφημερίδες είδη γραφείου	4,7	0,1	8,3	5,9	5,2	8,4
Πώληση δια αλληλογραφίας	-1,3	0,6	-3,9	12,1	-10,9	
<i>Ευρωπαϊκή Ένωση</i>						
Δείκτης όγκου λιανικών πωλήσεων	94,9	97,4	100,0	102,5	104,1	102,0
Γενικός Δείκτης	3,1	2,6	2,7	2,5	1,5	1,3
Είδη διατροφής, ποτών και καπνού	2,3	2,7	1,9	2,2	1,6	2,2
Μεγάλα καταστήματα κυρίως τροφίμων	2,9	3,6	2,6	2,6	2,5	2,6
Πολυκαταστήματα	1,2	1,1	1,1	2,6	-0,1	0,6
Ειδικευμένα καταστήματα	-0,3	-0,9	0,2	-2,4	-2,4	-2,5
Λοιπά προϊόντα εκτός τροφίμων	3,6	2,8	2,8	2,8	1,7	0,7
Φαρμακευτικά προϊόντα, καλλυντικά	4,2	4,4	4,4	4,2	2,6	2,5
Ένδυση, υπόδηση, δερμάτινα είδη	1,9	2,1	2,6	2,7	1,3	0,1
Είδη οικιακού εξοπλισμού	4,8	3,8	5,1	1,6	0,5	1,3
Βιβλία, εφημερίδες είδη γραφείου	4,6	2,9	1,6	2,7	1,8	0,5
Πώληση δια αλληλογραφίας	0,9	2,2	2,8	3,2	3,2	-0,9

Σημείωση: * δεκάμηνο 2003.

Πηγή: ΕΣΣΕ, *Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2003*, Αθήνα 2004.

Το γενικό δείκτη του όγκου πωλήσεων στην Ε.Ε. φαίνεται να στηρίζει ο κλάδος της διατροφής, ο οποίος, παρά την ελαφρά κάμψη που σημείωσε το 2002, επανακάμπει το 2003, σε αντίθεση με την ομάδα που περιλαμβάνει τα υπόλοιπα προϊόντα εκτός τροφίμων, όπου ο ρυθμός αύξησης φθίνει συνεχώς. Στην ομάδα που περιλαμβάνει τα προϊόντα διατροφής, ποτών και καπνού παρατηρείται σταθερή πτώση του δείκτη στα ειδικευμένα καταστήματα ποτών και τροφίμων και στροφή των καταναλωτών προς τα μεγάλα καταστήματα τροφίμων.

Στην Ελλάδα, ο κλάδος τροφίμων παρουσιάζει σταθερή ανοδική πορεία, η οποία οφείλεται κυρίως στους υψηλούς ρυθμούς αύξησης των πωλήσεων στα μεγάλα καταστήματα τροφίμων σε βάρος των ειδικευμένων καταστημάτων διατροφής, ποτών και καπνού, τα οποία, όπως και στα κράτη της Ε.Ε., παρουσιάζουν διαρκώς μειούμενους έως αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής τού όγκου των πωλήσεων. Στην

Ελλάδα, αυξανόμενους ρυθμούς παρουσιάζει επίσης ο κλάδος των ειδών οικιακού εξοπλισμού, ενώ ο κλάδος της ένδυσης- υπόδησης κινείται σε χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης, οι οποίοι ωστόσο ξεπερνούν τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς. Ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς αύξησης παρουσιάζει ο κλάδος των φαρμακευτικών προϊόντων και καλλυντικών, σε αντίθεση με τη συνεχώς φθίνουσα πορεία του αντίστοιχου κλάδου σε μέσο ευρωπαϊκό επίπεδο, όπως και ο κλάδος των βιβλίων και ειδών γραφείου, λόγω του ότι περιλαμβάνει το εμπόριο ηλεκτρονικών υπολογιστών, του λογισμικού και των αναλώσιμων προϊόντων τους.

6.1.1.4 Εμπορικά κέντρα

Σημαντική ανάπτυξη σύγχρονων εμπορικών κέντρων παρατηρείται σε ολόκληρη την Ευρώπη και στις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας, όπου κατασκευαστικές εταιρείες προχωρούν στη δημιουργία ανάλογων κέντρων. Σύμφωνα με στοιχεία της διεθνούς εταιρείας ακινήτων Cushman & Wakefield Healey & Baker, η Ελλάδα κατέχει την 24^η θέση ανάμεσα σε 30 χώρες όσον αφορά στη λειτουργία των εμπορικών κέντρων (0,21 εκατ. τ.μ. προς μίσθωση έναντι των 13,5 εκατ. τ.μ της Βρετανίας που βρίσκεται στην πρώτη θέση, ως προς το συνολικό χώρο εμπορικών κέντρων προς μίσθωση). Παρατηρείται μικρή βελτίωση της θέσης της χώρας μας, η οποία παλαιότερα βρισκόταν στις τελευταίες θέσεις, ενώ την τελευταία διετία βρίσκεται μέσα στις 10 πρώτες χώρες αναφορικά με τη δημιουργία νέων εμπορικών κέντρων.

Σύμφωνα με την πηγή που αναφέρθηκε, η καθυστέρηση ανάπτυξης των εμπορικών κέντρων στη χώρα μας οφείλεται, σε πολλές περιπτώσεις σε γραφειοκρατικά εμπόδια. Ο σωστός σχεδιασμός, η χωροθέτηση των δραστηριοτήτων και η διαχείριση της λειτουργίας τους είναι σημαντικοί παράγοντες για την αποδοτική λειτουργία των εμπορικών κέντρων.

6.1.1.5 Απαιτούμενες διαδικασίες για την έκδοση αδειών εγκατάστασης και λειτουργίας

Στο Παράρτημα Π.1 παρατίθενται οι ισχύουσες σήμερα διαδικασίες για την ίδρυση, εγκατάσταση και λειτουργία μιας εμπορικής επιχείρησης (ανάλογα με τη νομική της μορφή). Παρατηρούνται τα εξής:

1. Ανάλογα με τη νομική μορφή της επιχείρησης χρειάζονται σήμερα τουλάχιστον 6 έως 7 διαδικαστικά βήματα. Οι βασικοί δημόσιοι φορείς, προς τους οποίους υποχρεούται να αποταθεί ο υποψήφιος επιχειρηματίας, είναι τρεις: η οικεία ΔΟΥ, το οικείο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο και ο οικείος ασφαλιστικός φορέας.

Εκ πρώτης όψεως, θα ήταν δυνατόν τα βήματα αυτά να μειωθούν σε 3, εφόσον υπήρχε η κατάλληλη μηχανογράφηση στους παραπάνω φορείς καθώς και η

δυνατότητα πρόσβασης του καθενός σε κάποια από τα αρχεία του άλλου. Μέχρις ότου αυτό πραγματοποιηθεί, θα μπορούσε ο ενδιαφερόμενος να κρατά μια καρτέλα που θα σφραγίζουν και οι τρεις φορείς, η οποία θα τεκμηριώνει ότι έχουν κατατεθεί όλα τα απαιτούμενα πιστοποιητικά και έχουν χορηγηθεί οι σχετικές εγκρίσεις.

2. Στα απαιτούμενα πιστοποιητικά περιλαμβάνονται και κάποια που δεν έχουν καμία σχέση με το αντικείμενο της αιτούμενης άδειας και θα πρέπει να καταργηθούν, (π.χ. Ταμείο Νομικών, Ταμείο Αλληλοβοηθείας Εθνικού Τυπογραφείου). Τα σχετικά τέλη μπορούσε να τα εισπράττει η ΔΟΥ και να τα αποδίδει στους δικαιούχους φορείς.

6.1.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

Οι ρυθμίσεις που προβλέπονται από την υπό συζήτηση Οδηγία δεν είναι πιθανόν να επηρεάσουν σημαντικά τον τομέα. Η διείσδυση των ξένων επενδυτών στους επιμέρους κλάδους, όπου το μέγεθος ή άλλα χαρακτηριστικά της αγοράς παρουσίαζαν ενδιαφέρον γι' αυτούς φαίνεται να προχώρησε είτε μέσω της εγκατάστασης τους είτε μέσω εξαγορών, ή δια της μετατροπής των αντιπροσωπειών τους σε εμπορικές μονάδες.

Η διαδικασία αυτή είχε ως αποτέλεσμα τον εκσυγχρονισμό των ελληνικών μονάδων και τη λειτουργία τους σε ανταγωνιστικότερο περιβάλλον. Ο εκσυγχρονισμός, η καλύτερη οργάνωση, η ορθολογικότερη διαχείριση των αποθεμάτων, τα νέα προϊόντα, η βελτίωση της ποιότητας, η ανάπτυξη αποδοτικότερων διαδικασιών εξυπηρέτησης πελατών, η ανάπτυξη των δικτύων διανομής και το management είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγάλων ελληνικών μονάδων με αυξημένη εξωστρέφεια, οι οποίες είχαν την ικανότητα να στραφούν και σε άλλες αγορές. Πολλές από αυτές δραστηριοποιούνται πλέον στις γειτονικές βαλκανικές αγορές με μεγάλα μερίδια των αγορών τους. Από την άλλη μεριά, οι ελληνικές επιχειρήσεις διανεμητικού εμπορίου δεν φαίνεται ακόμη να συγκεντρώνουν τις προϋποθέσεις από την άποψη της οικονομικής επιφάνειας και των οργανωτικών προτύπων για ουσιαστική επέκταση σε άλλες χώρες-μέλη της Ε.Ε.-25

Η προβλεπόμενη μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών και η καλύτερη εξυπηρέτηση των συναλλασσομένων με τη λειτουργία του Ενιαίου Κέντρου Εξυπηρέτησης κρίνονται θετικές για τη διευκόλυνση της εγκατάστασης εγχώριων ή ξένων επενδυτών στον τομέα, ο οποίος κυρίως παρουσιάζει θετική εικόνα λόγω της σχετικά γρήγορης αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης, ενώ ίσως δημιουργεί καλύτερες προϋποθέσεις για την επέκταση των δραστηριοτήτων, κυρίως μεγάλων μονάδων, και σε άλλες αγορές. Όμως, για να συνεχίσει ο κλάδος την ίδια θετική πορεία, έχει να αντιμετωπίσει μια σειρά από θέματα, όπως:

Το φαινόμενο της οικονομικής έκρηξης και διάχυσης προϊόντων της κινεζικής οικονομίας (και άλλων χωρών χαμηλού κόστους) σε όλο τον κόσμο, μετά την ένταξη της Κίνας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου και τη Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου, και η περαιτέρω αναμενόμενη επέκτασή του, με την κατάργηση των ποσοστώσεων από τις αρχές του 2005, διαμορφώνουν μια νέα κατάσταση σε όλη την ευρωπαϊκή αγορά, όπως και στην Ελλάδα, όπου σημαντικοί κλάδοι παραγωγής (π.χ. κλωστοϋφαντουργία) αντιμετωπίζουν ή αναμένεται να αντιμετωπίσουν σημαντικά προβλήματα. Οι εισαγωγές στην Ευρωπαϊκή Ένωση από την Κίνα αυξήθηκαν κατά 60% (κατά μέσο όρο) το 2003, ενώ στην Ελλάδα εκτοξεύτηκαν στα ύψη (1,2 δισ. € έναντι εξαγωγών προς τη χώρα αυτή ύψους 53,4 εκατ. €).

Ταυτόχρονα, ένα σημαντικό θέμα δημιουργείται στο χώρο του εμπορίου με την εγκατάσταση Κινέζων εμπόρων στην Ελλάδα, όπως και στο σύνολο της Ευρώπης, οι οποίοι λειτουργούν ως χονδρέμποροι και λιανοπωλητές. Η λειτουργία καταστημάτων στην αρχή ξεκίνησε στο κέντρο της Αθήνας, στη συνέχεια όμως παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση των καταστημάτων τόσο σε όλη την Αττική όσο και στην επαρχία. Υπολογίζεται ότι ο αριθμός των εμπορικών καταστημάτων κινεζικής ιδιοκτησίας ξεπερνά τις 3.000 στην Αττική.

Οι εξελίξεις αυτές δημιουργούν σημαντικά προβλήματα, κυρίως στις μικρές μονάδες του κλάδου, ενώ αναμένονται αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόληση, καθώς στα νέα καταστήματα που δημιουργούνται δεν αυξάνεται η απασχόληση Ελλήνων εργαζομένων, γιατί οι ιδιοκτήτες απασχολούν ομοεθνείς τους.

Η ραγδαία επέκταση των εκπωτικών αλυσίδων και η επικείμενη είσοδος νέων μεγάλων μονάδων στην ελληνική αγορά, η ιδιαίτερα επιθετική τιμολογιακή πολιτική που ακολουθούν οι πολυεθνικές αλυσίδες και η σχεδιαζόμενη κατάργηση του νόμου που απαγορεύει τις πωλήσεις κάτω του τιμολογιακού κόστους, απειλούν την επιβίωση των ελληνικών μικρομεσαίων μεταποιητικών και εμπορικών επιχειρήσεων.

6.2 Τουρισμός

6.2.1 Υφιστάμενη κατάσταση

6.2.1.1 Γενικά

Στις υπηρεσίες τουρισμού συμπεριλαμβάνονται, εκτός των ξενοδοχείων και των παρεμφερών τουριστικών καταλυμάτων, τα πρακτορεία, τα ταξιδιωτικά γραφεία, τα μπαρ, οι υπηρεσίες εστίασης, αναψυχής, τουριστικών ξεναγών κ.λπ.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 6.2.1 στον οποίο δίνεται η σύνθεση της τουριστικής κίνησης από την άποψη της προέλευσης, η χώρα μας παρουσιάζει τον υψηλότερο βαθμό εξωστρέφειας, με τα τρία τέταρτα του συνόλου των τουριστικών διανυκτερεύσεων να αντιστοιχούν σε εισερχόμενους επισκέπτες. Αυτό έχει ως συνέπεια τον υψηλό βαθμό εξάρτησης των εξελίξεων στον τομέα, στη χώρα μας, από τις διεθνείς εξελίξεις.

Πίνακας 6.2.1

Ποσοστά συμμετοχής εσωτερικού και εισερχόμενου τουρισμού στο σύνολο των πραγματοποιηθεισών διανυκτερεύσεων, 2001

Χώρες	Εσωτερικός τουρισμός	Εισερχόμενος τουρισμός
Γαλλία	62%	38%
Γερμανία	86%	14%
Ελλάδα	24%	76%
Ισπανία	37%	63%
Ιταλία	58%	42%
Μεγ. Βρετανία	73%	27%
Πορτογαλία	39%	61%
Τουρκία	28%	72%

Πηγή: Eurostat, *Key Figures 2000-2001*.

6.2.1.2 Η διεθνής αγορά τουριστικών υπηρεσιών

Η διεθνής τουριστική αγορά διευρύνεται συνεχώς, τόσο από την άποψη του αριθμού των επισκεπτών όσο και από την άποψη του φάσματος των προορισμών. Εκτός από τους μεγάλους κλασικούς προορισμούς της τουριστικής πυραμίδας, νέες χώρες, οι οποίες ήταν γνωστές για εξαγωγικές επιδόσεις και εξειδικεύσεις διαφορετικές, κάνουν στροφή προς τον τουρισμό, δίνοντας, από αναπτυξιακής πλευράς, προτεραιότητα στις τουριστικές επενδύσεις και στις εξαγωγές τουριστικών υπηρεσιών (π.χ. Ν. Αφρική, Ντουμπάι) Είναι χαρακτηριστικό ότι, το 1950, οι 15 κορυφαίοι «τουριστικοί προορισμοί» συγκέντρωναν το 75% των αφίξεων. Το 1970, η ποσοστιαία συμμετοχή τους παρέμενε η ίδια, ενώ το 2002 περιορίστηκε στο 62% και η συγκριτικά πτωτική τάση συνεχίζεται σε όφελος των νεοεισερχομένων χωρών.

Η διεθνής τουριστική αγορά, λοιπόν, χαρακτηρίζεται από έντονο ανταγωνισμό μεταξύ παραδοσιακών και νέων προορισμών, μεταξύ βιομηχανικών³⁹ και μη βιομηχανικών κρατών, μεταξύ ανεπτυγμένων και μη ανεπτυγμένων, μεταξύ μικρών και μεγάλων κρατών (η Κίνα συγκαταλέγεται πλέον μεταξύ των πέντε μεγαλύτερων τουριστικών προορισμών του κόσμου με 36,8 εκατομμύρια αφίξεις ξένων τουριστών το 2002, δηλαδή αύξηση 11% έναντι του 2001⁴⁰).

Η τουριστική αγορά παρουσιάζει μεν ευαισθησία στις μεταβολές του οικονομικού περιβάλλοντος και επηρεάζεται από πολεμικές και τρομοκρατικές πράξεις, χωρίς όμως τέτοιου είδους εξελίξεις να έχουν έως τώρα τουλάχιστον ανατρέψει την ανοδική της τάση. Έτσι, παρά τις αρνητικές επιπτώσεις, τις οποίες είχαν για τον τουρισμό οι τρομοκρατικές δραστηριότητες στη Ν. Υόρκη το 2001, σημειώθηκε αύξηση του τουριστικού ρεύματος το 2002 κατά 3,1%⁴¹ Για το ίδιο έτος, οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις έφθασαν τα 715 εκατομμύρια άτομα⁴² και τα διεθνή τουριστικά έσοδα τα 474 δισ. \$. Το ποσό αυτό ισοδυναμεί με την αξία του συνόλου των διεθνών εισπράξεων από εξαγωγές πετρελαίου και πετρελαϊκών προϊόντων και υπερέρχει της αξίας των εξαγωγών αυτοκινήτων για την ίδια χρονική περίοδο.

Το υψηλό ποσοστό συμμετοχής των εξαγωγών από τουρισμό και ταξίδια στο σύνολο των εξαγωγών υπηρεσιών σε πολλές χώρες (Διάγραμμα 6.2.1), καθιστά σαφή τον αποφασιστικό ρόλο αυτού του κλάδου στην εξαγωγική τους προσπάθεια.

6.2.1.3 Η ευρωπαϊκή αγορά τουριστικών υπηρεσιών

Στην ευρωπαϊκή τουριστική αγορά, οι ανταγωνιστικές πιέσεις ίσως είναι συγκριτικά εντονότερες, επειδή ένα μέρος του τουριστικού της προϊόντος -όπως και αυτό της Μεσογείου- έχει ένα βαθμό γήρανσης. Για να αντεπεξέλθει στον ανταγωνισμό αυτό κυρίως από νέους προορισμούς χαμηλού εργατικού κόστους -την ελκυστικότητα των οποίων ευνοεί και το γεγονός ότι πολλοί υποψήφιοι επισκέπτες δεν τους έχουν ακόμη επισκεφθεί- πρέπει να εκσυγχρονίζεται ή και να μεταλλάσσεται, επιδιώκοντας την κατάλληλη σχέση τιμής/ποιότητας ή να «εφεύρει τη μοναδικότητα του προϊόντος».

³⁹ Οι ΗΠΑ κρατούν επίμονα την πρώτη θέση από πλευράς διεθνών τουριστικών εισπράξεων, δηλαδή με 66,5 δισ. \$ το 2002, έναντι 33,6 δισ. \$ της Ισπανίας και 32,3 δισ. \$ της Γαλλίας. Όμως, ούτε οι υψηλές τεχνολογικές επιδόσεις, ούτε η βιομηχανική τους πρωτιά, τις έκανε να υποεκτιμήσουν τον τουρισμό ως οικονομική δραστηριότητα και να αποπροσανατολιστούν στοχεύοντας σε άλλες προτεραιότητες.

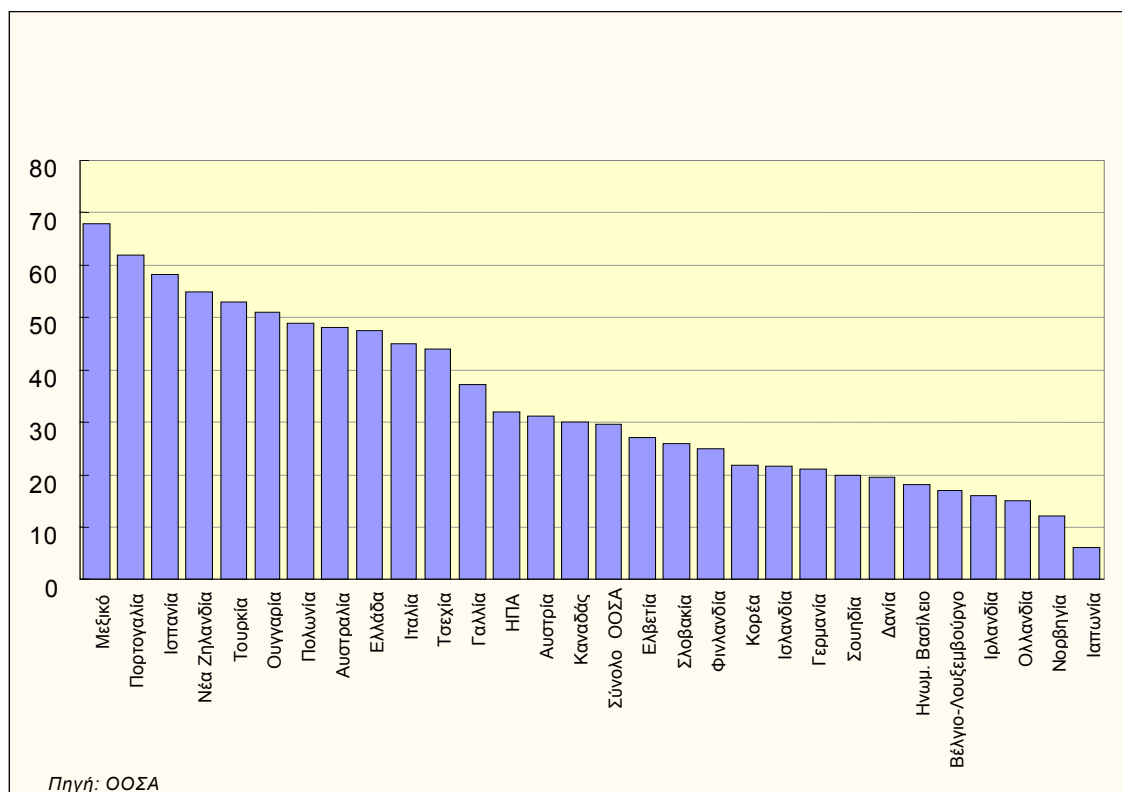
⁴⁰ Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, το 2020 η Κίνα θα είναι ο πρώτος τουριστικός προορισμός, ξεπερνώντας και τη Γαλλία. Επιπλέον, 100 εκατομμύρια Κινέζων προβλέπεται να ταξιδεύσουν στο εξωτερικό για τουρισμό.

⁴¹ Αναθεωρημένα στοιχεία 2004.

⁴² 703 εκατομμύρια πριν την Αναθεώρηση.

Διάγραμμα 6.2.1

Εξαγωγές από τουρισμό και ταξίδια ως % του συνόλου των εξαγωγών υπηρεσιών,
2001

Επιπλέον, ο ενδοευρωπαϊκός ανταγωνισμός καθίσταται εντονότερος τόσο στο εσωτερικό της Ε.Ε. όσο και γενικότερα. Αρκετές από τις ευρωπαϊκές χώρες, έχοντας χαμηλές κοινωνικές παροχές και παραμένοντας ακόμη εκτός Ευρωζώνης, ακολουθούν πολιτική διολίσθησης της αξίας των εθνικών νομισμάτων τους, ενισχύοντας έτσι την ανταγωνιστικότητά τους έναντι των κρατών της Ευρωζώνης. Βέβαια, σε μια διεθνοποιημένη αγορά, όπως αυτή του τουρισμού, δεν είναι δυνατόν να απουσιάζουν οι συγκεντρώσεις και οι καθετοποιήσεις των ταξιδιωτικών επιχειρήσεων. Σε τάσεις γιγαντισμού των επιχειρήσεων που «διακινούν» τη διεθνή τουριστική ζήτηση και στην περαιτέρω συμπύκνωση των αγορών των τουριστικών προορισμών συμβάλλουν και οι συγχωνεύσεις μεγάλων τουριστικών ομίλων, καθώς και οι πολλές εξαγορές και συμμαχίες μεταξύ των τουριστικών επιχειρήσεων μαζικών πωλήσεων, αερομεταφορέων και τραπεζών.

Στην ευρωπαϊκή αγορά τουριστικών υπηρεσιών συρρέει το 57,8% περίπου των εισερχομένων (η Γαλλία είναι διεθνώς ο δημοφιλέστερος τουριστικός προορισμός) και εισπράττει το 54,8% περίπου των διεθνών τουριστικών

εισπράξεων⁴³. Στον Πίνακα 6.2.2 παρέχεται εικόνα της σημασίας του τουρισμού σε σχέση με συνολικά μεγέθη όπως το ΑΕΠ και η απασχόληση στις χώρες της Ε.Ε.-15.

Πίνακας 6.2.2

Τουρισμός και ταξίδια ως ποσοστό του ΑΕΠ και της συνολικής απασχόλησης, 2002

Χώρες	Ο τουρισμός ως % του ΑΕΠ	Η τουριστική απασχόληση ως % της συνολικής απασχόλησης
Ισπανία	18,38	20,11
Πορτογαλία	15,40	16,96
Ελλάδα	15,00	17,38
Αυστρία	14,85	16,77
Λουξεμβούργο	12,42	14,54
Γαλλία	12,30	13,94
Φινλανδία	11,49	12,01
Ιταλία	11,36	12,20
Ηνωμένο Βασίλειο	10,87	10,22
Βέλγιο	10,25	11,03
Γερμανία	9,88	10,78
Ολλανδία	9,81	9,65
Δανία	8,74	8,81
Ιρλανδία	8,53	7,68
Σουηδία	7,52	7,22

Πηγή: W.T.T.C *Travel and Tourism Economic Research*, 2003.

Όπως συμβαίνει και για πολλούς άλλους κλάδους η Ε.Ε. δεν έχει Κοινή Τουριστική Πολιτική. Όμως, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει με πολλούς άλλους κλάδους στους οποίους, ενώ δεν υπάρχει Κοινή Πολιτική, η μέριμνα της Ε.Ε. για τη στήριξη της ανάπτυξής τους είναι πολύμορφη και ουσιώδης, για την ανάπτυξη του τουρισμού η έως τώρα μέριμνα ήταν πολύ περιορισμένη. Ο τουρισμός δεν αναφέρεται στη Συνθήκη της Ρώμης. Για πρώτη φορά το 1992, στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, αναγνωρίστηκε ότι οι κοινοτικές ενέργειες μπορεί να συμπεριλαμβάνουν μέτρα που αφορούν στον τουρισμό. Εντούτοις, επειδή δεν υπάρχει πολιτική της Ε.Ε. για τον τουρισμό, το οποιοδήποτε μέτρο, εάν δεν εμπίπτει σε μια από τις υφιστάμενες πολιτικές της Κοινότητας (ενιαία αγορά, προστασία του καταναλωτή κ.λπ.), μπορεί να γίνει δεκτό από το Συμβούλιο μόνο με ομοφωνία, κατόπιν σχετικής πρότασης της Κομισιόν. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι τίποτα δεν μπορεί να προωθήσουν π.χ. οι μεσογειακοί τουριστικοί προορισμοί, χωρίς τη σύμφωνη γνώμη των βορείων κρατών-μελών. Επειδή η σύγκλιση των τουριστικών συμφερόντων των μεν και των δε δεν είναι πάντα εφικτή, γι' αυτό το λόγο υπάρχει πρόβλημα συντονισμού των τουριστικών πρωτοβουλιών, και αυτό έχει επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα. Όμως, με συντονισμένες προσπάθειες της Ιταλικής και στη συνέχεια της Ιρλανδικής Προεδρίας, στο εν δυνάμει Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, προστέθηκε κάτι σχετικό με το ρόλο της Ε.Ε. αναφορικά με το συντονισμό και την τουριστική ανταγωνιστικότητα.

⁴³ WTO, *Tourism Barometer*, Madrid, June 2004.

6.2.1.4 Η ελληνική αγορά τουριστικών υπηρεσιών

Ανάλογα με το έτος αναφοράς και το κριτήριο κατάταξης (τουριστικές εισπράξεις ή διεθνείς τουριστικές αφίξεις), η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των 10-15 δημοφιλέστερων τουριστικών προορισμών, όπως φαίνεται και από τους Πίνακες 6.2.3 και 6.2.4. Στους εν λόγω πίνακες, ενδεικτικά αναφέρονται συγκριτικά στοιχεία των ετών 2000-2002, καθώς και η σειρά κατάταξης των 25 κορυφαίων τουριστικών προορισμών. Ως προς τις διεθνείς εισπράξεις από τον τουρισμό (Πίνακας 6.2.3), η Ελλάδα κατατάσσεται στη 10^η θέση, με 9,7 δισ. \$ ΗΠΑ και το μερίδιό της αντιστοιχεί στο 2,1% περίπου της παγκόσμιας αγοράς (2002), ενώ η αντιστοιχία διεθνών τουριστικών εισπράξεων ανά Έλληνα κάτοικο είναι 915 \$ ΗΠΑ, δηλαδή μεγαλύτερη αυτής της Ισπανίας (837) και της Γαλλίας (539), αλλά μικρότερη αυτής της Αυστρίας (1.375).

Πίνακας 6.2.3

Κορυφαίες χώρες σε συναλλαγματικές εισπράξεις

Χώρες	Διεθνής τουρισμός			Μεταβολή (%)		Μερίδιο αγοράς 2002	Πληθυσμός χώρας Υποδοχής, 2002 (εκατομμύρια)	Εισπράξεις ανά κάτοικο (σε \$ ΗΠΑ)
	Εισπράξεις (σε δισ. \$ ΗΠΑ)			2001/2000	2002*/2001			
	2000	2001	2002*					
<i>Σύνολο</i>	473	459	474	-2,9	3,2	100	6.228	76
1 ΗΠΑ	82,4	71,9	66,5	-12,8	-7,4	14,0	288	231
2 Ισπανία	31,5	32,9	33,6	4,5	2,2	7,1	40	837
3 Γαλλία	30,8	30,0	32,3	-2,5	7,8	6,8	60	539
4 Ιταλία	27,5	25,8	26,9	-6,2	4,3	5,7	58	465
5 Κίνα	16,2	17,8	20,4	9,7	14,6	4,3	1.279	16
6 Γερμανία	18,5	18,4	19,2	-0,3	4,0	4,0	82	233
7 Μεγ. Βρετανία	19,5	16,3	17,6	-16,7	8,0	3,7	60	294
8 Αυστρία	9,9	10,1	11,2	1,9	11,1	2,4	8	1.375
9 Χονγκ Κονγκ (Κίνα)	7,9	8,3	10,1	5,0	22,2	2,1	7	1.385
10 Ελλάδα	9,2	9,4	9,7	2,4	3,1	2,1	11	915
11 Καναδάς	10,8	10,8	9,7	-0,6	-10,0	2,0	32	304
12 Τουρκία	9,4	7,4	9,0	-21,7	22,0	1,9	67	134
13 Μεξικό	8,3	8,4	8,9	1,3	5,4	1,9	103	86
14 Αυστραλία	8,5	7,6	8,1	-9,8	6,1	1,7	20	414
15 Ταϊλάνδη	7,5	7,1	7,9	-5,5	11,7	1,7	64	124
16 Ολλανδία	7,2	6,7	7,7	-6,8	14,6	1,6	16	480
17 Ελβετία	7,6	7,3	7,6	-3,5	4,4	1,6	7	1.045
18 Βέλγιο	6,6	6,9	6,9	4,7	-0,2	1,5	10	671
19 Μαλαισία	4,6	6,4	6,8	39,7	6,4	1,4	23	299
20 Πορτογαλία	5,3	5,5	5,9	4,2	7,5	1,2	10	587
21 Δανία	4,0	4,6	5,8	13,9	25,8	1,2	5	1.078
22 Ινδονησία	5,7	5,4	...	-5,9	231	24
23 Δημοκρατία της Κορέας	6,8	6,4	5,3	-6,4	-17,2	1,1	48	110
24 Σιγκαπούρη	6,0	5,1	4,9	-15,6	-2,9	1,0	4	1.108
25 Πολωνία	6,1	4,8	4,5	-21,1	-6,5	0,9	39	117

Σημείωση *(Στοιχεία ΠΟΤ, Σεπτέμβριος 2003 πριν την Αναθεώρηση).

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ).

Με κριτήριο τον εισερχόμενο τουρισμό (Πίνακας 6.2.4), η χώρα κατατάσσεται, στη 13^η θέση για το 2002, ενώ προηγείται η Ουγγαρία. Ας σημειωθεί ότι κατά τα έτη 2000-2001 και η Πολωνία είχε προηγηθεί της Ελλάδας. Το μερίδιο της χώρας στις διεθνείς αφίξεις είναι περίπου 2% και αντιστοιχεί σε 14,2 εκατ. ξένους τουρίστες (2002). Ο δείκτης των αφίξεων ανά 100 κατοίκους του κράτους υποδοχής τοποθετεί την Ελλάδα (133) «χαμηλότερα» της Ουγγαρίας (158) αλλά κοντά στη Γαλλία (129) και στην Ισπανία (129), ενώ η Ιταλία υστερεί (69).

Πίνακας 6.2.4

Κορυφαίοι τουριστικοί προορισμοί διεθνώς

Χώρες	Αλλοδαποί τουρίστες Αφίξεις (εκατομμύρια)			Μεταβολή (%)		Μερίδιο αγοράς 2002*	Πληθυσμός χώρας 2002 (εκατομμύρια)	Αφίξεις ανά 100 κατοίκους χώρας υποδοχής
	2000	2001	2002*	2001/ 2000	2002*/ 2001			
Σύνολο	687,0	684,0	703,0	-0,5	2,7	100,0	6.228	11
Γαλλία	77,2	75,2	77,0	-2,6	2,4	11,0	60	129
Ισπανία	47,9	50,1	51,7	4,6	3,3	7,4	40	129
ΗΠΑ	50,9	44,9	41,9	-11,9	-6,7	6,0	288	15
Ιταλία	41,2	39,6	39,8	-3,9	0,6	5,7	58	69
Κίνα	31,2	33,2	36,8	6,2	11,0	5,2	1279	3
Ηνωμένο Βασίλειο	25,2	22,8	24,2	-9,4	5,9	3,4	60	40
Καναδάς	19,6	19,7	20,1	0,3	1,9	2,9	32	63
Μεξικό	20,6	19,8	19,7	-4,0	-0,7	2,8	103	19
Αυστρία	18,0	18,2	18,6	1,1	2,4	2,6	8	228
Γερμανία	19,0	17,9	18,0	-5,9	0,6	2,6	82	22
Χονγκ Κόνγκ (Κίνα)	13,1	13,7	16,6	5,1	20,7	2,4	7	227
Ουγγαρία	15,6	15,3	15,9	-1,5	3,5	2,3	10	158
<i>Ελλάδα</i>	<i>13,1</i>	<i>14,1</i>	<i>14,2</i>	<i>7,3</i>	<i>0,9</i>	<i>2,0</i>	<i>11</i>	<i>133</i>
Πολωνία	17,4	15,0	14,0	-13,8	-6,8	2,0	39	36
Μαλαισία	10,2	12,8	13,3	25,0	4,0	1,9	23	59
Τουρκία	9,6	10,8	12,8	12,5	18,5	1,8	67	19
Πορτογαλία	12,1	12,2	11,7	0,6	-4,1	1,7	10	116
Ταϊλάνδη	9,6	10,1	10,9	5,8	7,3	1,5	64	17
Ελβετία	11,0	10,8	10,0	-1,8	-7,4	1,4	7	137
Ολλανδία	10,0	9,5	9,6	-5,0	1,0	1,4	16	60
Ρωσική Ομοσπονδία	7,0	7,4	7,9	5,3	7,3	1,1	145	5
Σαουδική Αραβία	6,6	6,7	7,5	2,1	11,7	1,1	24	32
Σουηδία	2,7	7,2	7,5	160,5	4,3	1,1	9	84
Σιγκαπούρη	6,9	6,7	7,0	-2,8	4,0	1,0	4	157
Κροατία	5,8	6,5	6,9	12,2	6,1	1,0	4	158

Σημείωση *(Στοιχεία ΠΟΤ, Σεπτέμβριος 2003 πριν την Αναθεώρηση).

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ).

Εξετάζοντας τις τουριστικές επιδόσεις της Ελλάδας στα πλαίσια της Ευρώπης, παρατηρούμε ότι την ίδια χρονική περίοδο (2002), το μερίδιό της στις αφίξεις ξένων τουριστών στη γηραιά Ήπειρο είναι 3,5% και στις αντίστοιχες τουριστικές εισπράξεις 4,1%⁴⁴.

⁴⁴ WTO, *Tourism Highlights*, Madrid, 2003 (Στοιχεία πριν την Αναθεώρηση).

Ο τουρισμός, όπως αναλύσαμε στις προηγούμενες παραγράφους, αποτελεί μια από τις κυριότερες πηγές ανάπτυξης διεθνώς. Στην Ελλάδα και επί δεκαετίες, ο τουρισμός στηρίζει την οικονομική και την κοινωνική ανάπτυξη της χώρας και για πολλές περιοχές, όπως οι νησιωτικές, αποτέλεσε και αποτελεί μονοκαλλιέργεια. Όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 6.2.5, οι συναλλαγματικές εισπράξεις από τον τουρισμό καλύπτουν πολύ σημαντικό μέρος του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου.

Πίνακας 6.2.5
Ποσοστό κάλυψης του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου
από το τουριστικό συνάλλαγμα

Δεκαετία	%
1960	52,1
1970	51,9
1980	68,4
1990	45,1
2000	47,8

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ΕΣΥΕ.

Ας σημειωθεί ότι η μέση κατά κεφαλήν τουριστική δαπάνη στη χώρα μας από 415 € το 1995 έφθασε στα 796 € το 2002.

Η προστιθέμενη αξία από τουριστική ζήτηση είναι της τάξεως του 15% του ΑΕΠ (Πίνακας 6.2.2) και ως ποσοστό είναι από τα υψηλότερα στην Ε.Ε.-15⁴⁵. Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι άλλες προσεγγίσεις καταλήγουν σε λίγο διαφορετικά ποσοστά. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο τουρισμός δεν αποτελεί κλάδο οικονομικής δραστηριότητας με την εθνολογιστική έννοια και οι αναγκαίοι δορυφορικοί λογαριασμοί για μια αξιόπιστη εκτίμηση της συμβολής του στο ΑΕΠ δεν έχουν ακόμη αναπτυχθεί επαρκώς.

Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, η συνολική απασχόληση στον τουρισμό (άμεση και έμμεση) αντιστοιχεί σε 700.000 - 809.000⁴⁶ άτομα περίπου). Ο αριθμός όμως αυτός δεν είναι συγκρίσιμος με τα στοιχεία της απασχόλησης για άλλους κλάδους που παρέχονται από την ΕΣΥΕ, για τους λόγους που μόλις αναφέρθηκαν.

Συγκρίνοντας τα προαναφερθέντα στοιχεία με αυτά των άλλων κρατών-μελών της Ε.Ε.-15 (Πίνακας 6.2.2), έστω και αν υπάρχουν κάποιες διαφοροποιήσεις στη μεθοδολογία, διαπιστώνουμε ότι, σύμφωνα με το WTTC⁴⁷, τα μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής του τουρισμού στο ΑΕΠ καταγράφονται στην Ισπανία, την Πορτογαλία,

⁴⁵ WTTC, *Travel & Tourism Economic Research*, 2002.

⁴⁶ Ανάλογα με τη μεθοδολογία η οποία χρησιμοποιείται και το βαθμό ανάλυσης.

⁴⁷ Επειδή η παραοικονομία είναι έντονη, τα αποτελέσματα του ΕΟΤ, της Ε.Ε. και του WTTC, διαφέρουν.

την Ελλάδα και την Αυστρία. Το ίδιο παρατηρείται και για τη συμβολή του τουρισμού στη συνολική απασχόληση (Πίνακας 6.2.2).

Διεθνώς, ο τουρισμός είναι κλάδος εντάσεως εργασίας, αν και, την τελευταία δεκαετία, η αυτοματοποίηση και οι νέες τεχνολογίες έχουν προκαλέσει κάποια διαφοροποίηση στο κλασικό πρότυπο της απασχόλησης στον κλάδο, τουλάχιστον στις τεχνολογικά προηγμένες χώρες.

Ειδικότερα, στην Ελλάδα η απασχόληση στο τουρισμό παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Υψηλή εποχικότητα,
- Συγκέντρωση σε μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις⁴⁸.
- Υψηλό ποσοστό γυναικών στην άμεση απασχόληση και ακόμη υψηλότερο στην έμμεση⁴⁷.
- Χαμηλό ποσοστό ξενοδόχων με ξενοδοχειακή ή γενικά τουριστική εκπαίδευση (περίπου 14%, με σημαντικές διαφοροποιήσεις στο χώρο αλλά επίσης και μεταξύ γενικού μέσου όρου (14%) και μέσου όρου των μικρομεσαίων ξενοδοχειακών επιχειρήσεων (11%)⁴⁹, όπως και μεταξύ νεότερων και πιο ηλικιωμένων).

Στον τομέα αυτό λειτουργούν 8.209 ξενοδοχειακές μονάδες με 601.034 κλίνες⁵⁰. Σε αυτό το δυναμικό θα πρέπει να προστεθούν τα κάμπινγκ και οι κατασκηνώσεις, όπου προσφέρονται περίπου 95.000 θέσεις φιλοξενίας τουριστών, τα νόμιμα ενοικιαζόμενα δωμάτια, οι κλίνες στα κρουαζιερόπλοια και τα τουριστικά σκάφη, αλλά και πλήθος δωματίων τα οποία λειτουργούν χωρίς νόμιμη άδεια.

Από πλευράς τουριστικών γραφείων, πρακτορείων, γραφείων γενικού τουρισμού, δραστηριοποιούνται περίπου 3.800 επιχειρήσεις (4.600 τουριστικά γραφεία). Από αυτά, υπολογίζεται ότι το 98% είναι μικρομεσαίες, και στην πλειοψηφία μάλλον μικρές, τουριστικές επιχειρήσεις.

Υπάρχουν όμως και άλλες κατηγορίες τουριστικών επιχειρήσεων⁵¹ όπως: 738 Τουριστικές επιχειρήσεις οδικών μεταφορών, 1.455 γραφεία ενοικίασης τουριστικών αυτοκινήτων (Ι.Χ χωρίς οδηγό), 200 ναυλομεσιτικά γραφεία, 2.000 διπλωματούχοι ξεναγοί, καθώς επίσης και επιχειρήσεις αερομεταφορών και επίγεια εξυπηρέτησης, επιχειρήσεις εστίασης, καφέ, μπαρ κ.λπ.

Αλλά υπάρχουν και εξειδικευμένες υπηρεσίες οι οποίες προσφέρονται από επιχειρήσεις που λειτουργούν σε εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής όπως

⁴⁸ ΣΕΤΕ, *Τουρισμός και Απασχόληση*, Αθήνα, 2003.

⁴⁹ Παπανίκος Γρ., *Οι Ελληνικές Μικρές και Μεσαίες Ξενοδοχειακές Επιχειρήσεις*, Ι.Τ.Ε.Π., Αθήνα, 2000.

⁵⁰ ΕΟΤ, *στοιχεία 2002*.

⁵¹ Στοιχεία ΥΠΑΝ, Γενική Γραμματεία Τουρισμού, 2002.

π.χ.: συνεδριακά κέντρα, εκθεσιακά κέντρα, γήπεδα γκολφ, κέντρα θαλασσοθεραπείας, υδροθεραπευτήρια, κέντρα χειμερινών σπορ.

Βασικό χαρακτηριστικό των τουριστικών επιχειρήσεων (ξενοδοχειακών και μη) στην Ελλάδα είναι το μικρό μέγεθος, η μικρή καθετοποίηση και η περιορισμένη εξοικειώσή τους με τις νέες τεχνολογίες.

Γενικά, στη χώρα μας η τάση μεγέθυνσης των τουριστικών επιχειρήσεων είναι μικρή. Υπάρχουν 47 μικρές αλυσίδες ξενοδοχείων οι οποίες δεν είναι ομοιογενείς και συγκρίσιμες, γιατί περιλαμβάνουν ξενοδοχεία ίδιας ή διαφορετικής ιδιοκτησίας, αλυσίδες απλής διοίκησης, συνενώσεις σε επίπεδο μάρκετινγκ και πωλήσεων ή και διεθνή δίκτυα πωλήσεων. Καθετοποίηση σε άλλα τμήματα της τουριστικής παραγωγής παρατηρείται σε ελάχιστες περιπτώσεις. Τουναντίον, τα τελευταία χρόνια υπάρχει τάση εξαγοράς ελληνικών ξενοδοχειακών, και γενικά τουριστικών επιχειρήσεων, από ξένους.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΕΟΤ, η μέση μηνιαία πληρότητα των ξενοδοχείων είναι περίπου 65% (2002)⁵². Η διάρκεια της τουριστικής περιόδου είναι μικρή σε σχέση με το ήπιο κλίμα της Ελλάδας (η Τουρκία π.χ. έχει επιτύχει να έχει μεγαλύτερη τουριστική περίοδο από την Ελλάδα).

Συμπερασματικά, μπορεί να παρατηρηθεί ότι το μικρό μέγεθος των μονάδων της ελληνικής ξενοδοχίας, η έλλειψη δυναμικής δικτύωσης, το ιδιοκτησιακό καθεστώς (ο ιδιοκτήτης είναι πολύ συχνά και ο επιχειρηματίας), η έλλειψη επαγγελματικής εμπειρίας πολλών επιχειρηματιών (μεγάλο ποσοστό ήταν πρώην αγρότες) ενδέχεται να ευθύνονται σε μεγάλο βαθμό για την αδυναμία παρακολούθησης των εξελίξεων:

- των διεθνών αγορών
- των απαιτήσεων της τουριστικής ζήτησης,
- των τάσεων της προσφοράς σε ανταγωνιστικούς τουριστικούς προορισμούς, και
- των κανονιστικών αλλαγών στα πλαίσια της Ε.Ε.

Το βασικό τουριστικό προϊόν το οποίο εμπορεύεται η Ελλάδα είναι «ήλιος και θάλασσα», με μικρές ακόμη διαφοροποιήσεις σε συμπληρωματικές μορφές τουρισμού. Ο τουρισμός, τον οποίο, από τη δεκαετία του 1980, ο επίσημος κρατικός φορέας τον ήθελε «επιλεκτικό», παραμένει ακόμη, σε μεγάλο βαθμό μαζικός, με όλες τις επιπτώσεις τις οποίες μπορεί να έχει αυτό το φαινόμενο στο μικροτοπίο της Ελλάδας, στο περιβάλλον γενικότερα και στις υποδομές.

Η τουριστική πελατεία της χώρας είναι κυρίως ευρωπαϊκή (68% το 2002 από την Ε.Ε.-15 και συνολικά από την Ευρώπη 89,6%.)

Η διάρθρωση της τουριστικής αγοράς είναι ολιγοψωνιακή: πέντε τουριστικοί πράκτορες ελέγχουν ουσιαστικά το 65-70% του τουριστικού ρεύματος προς την Ελλάδα,

⁵² Σύμφωνα με την έκδοση της Horwath: *Hotel Study 2003*, η μέση κατά δωμάτιο πληρότητα στο σύνολο των ξενοδοχείων όλων των κατηγοριών ήταν 64,2%, για το έτος 2002.

διαθέτοντας, όπως είναι φυσικό, και ανάλογη διαπραγματευτική δύναμη, έναντι της πληθώρας των μικρομεσαίων κατακερματισμένων ελληνικών τουριστικών επιχειρήσεων.

6.2.1.5 Ο τουρισμός και τα προβλήματα ανταγωνιστικότητας

Κάτω από την πίεση του ολιγοπωνίου, η ελληνική τουριστική αγορά αναγκάζεται να ισορροπεί σε χαμηλά επίπεδα τιμών, σε σχέση με το κόστος, το οποίο μάλιστα δεν είναι πλέον δυνατό να μειώνεται έναντι των εισερχόμενων τουριστών, όπως αυτό συνέβαινε παλαιότερα με την υποτίμηση ή τη διολίσθηση της δραχμής. Από την άλλη μεριά, μπορεί τα κατά τα άλλα χαμηλά επίπεδα τιμών να είναι, σε ορισμένες περιπτώσεις, συγκριτικά υψηλά σε σχέση με την προσφερόμενη ποιότητα και τις τιμές των ανταγωνιστών, κυρίως στην Ανατολική και Νότια Μεσόγειο.

Από το 1982 η κρατική πολιτική στόχευε μεν στον «επιλεκτικό τουρισμό», όχι όμως με αποτελεσματικό τρόπο. Από τότε μέχρι και σήμερα, αφενός μεν επιθυμούμε ο εισερχόμενος τουρισμός από μαζικός να γίνει «επιλεκτικός», αφετέρου δε αναζητούμε διαρκώς τους όλο και πιο μεγάλους αριθμούς αφίξεων αλλοδαπών τουριστών. Επιπλέον, η προσφορά τουριστικών κλινών αυξάνεται με ρυθμούς που φαίνεται να προηγούνται της ζήτησης, διατηρώντας έτσι τις πληρότητες σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Ακόμα και σε περιοχές όπου για δεκαετίες ισχύουν τα κριτήρια κορεσμού, οι Υπηρεσίες Πολεοδομίας, μη ελέγχοντας την πραγματική χρήση των ανεγειρόμενων οικοδομών, χορηγούσαν άδειες για ανέγερση τάχα κατοικιών, ενώ στην πραγματικότητα επρόκειτο για καλυμμένη δημιουργία παράνομων τουριστικών καταλυμάτων των οποίων ούτε τον αριθμό, αλλά ούτε τις υπηρεσίες τους, μπορούσε να ελέγξει ο αρμόδιος κρατικός τουριστικός φορέας.

Και ενώ υπήρχαν πολλές ενδείξεις για δυσαναλογία προσφοράς και ζήτησης καταλυμάτων, η επενδυτική προσπάθεια είχε επικεντρωθεί κυρίως στην αύξηση κλινών και όχι στη διαφοροποίηση, ανανέωση και εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος, ώστε διαδοχικά να γίνουν μικρά, αλλά σταθερά ανοίγματα σε αγορές συμπληρωματικών μορφών τουρισμού, σε σχέση με τον τουρισμό των καλοκαιρινών διακοπών, ο οποίος αποτελεί το κύριο τουριστικό προϊόν της Ελλάδας, ακόμη και σήμερα.

Επίσης, η εισαγωγή νέας τεχνογνωσίας (know-how) σε θέματα τουριστικού management, αυτοματοποίησης και εισαγωγής της τεχνολογίας της πληροφορίας και της επικοινωνίας είναι ακόμη περιορισμένη στην Ελλάδα και συντελέστηκε τα τελευταία χρόνια. Πρέπει να αναφερθεί ότι η Ελλάδα καθυστέρησε πολύ να εντάξει

τις μικρομεσαίες⁵³ τουριστικές επιχειρήσεις στα Κοινοτικά Προγράμματα⁵⁴, ώστε να τους δοθεί η ευκαιρία να εκσυγχρονιστούν, να οργανωθούν, να ενταχθούν σε δίκτυα, για να επιτύχουν χαμηλότερο λειτουργικό κόστος, σωστές επιχειρηματικές συμβουλές και τέλος να μπορέσουν, με τη βοήθεια εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, να βελτιώσουν τις επαγγελματικές γνώσεις της οικογενειακής επιχείρησης.

Έτσι, οι συνεχείς αυξητικές τάσεις στα στοιχεία κόστους της τουριστικής επιχείρησης δεν μπορούσε παρά να καλυφθούν, είτε από μείωση του περιορισμένου κέρδους⁵⁵, όταν υπήρχε, ή ακόμη χειρότερα, από υποβάθμιση των παρεχομένων υπηρεσιών προς τον τουρίστα. Και ενώ συνέβαιναν όλα αυτά έγινε η είσοδός μας στην Ευρωζώνη, σε ένα περιβάλλον όπου η ασφαλιστική δικλείδα της υποτίμησης της δραχμής δεν υπάρχει πλέον. *Αλλά το Ευρώ είναι και δυνατό!* πράγμα το οποίο έκανε το τουριστικό μας προϊόν, να φανεί ακριβό έναντι του τουριστικού προϊόντος των τρίτων χωρών (Βουλγαρίας, Κροατίας, Ρουμανίας, Τουρκίας, κ.λπ.). Αναφορικά με τον ανταγωνισμό τον οποίο θα αντιμετωπίσει η χώρα μας από τα 10 νέα κράτη-μέλη, μπορεί να θεωρήσουμε ότι *μακροχρόνια* και όσο οι νέες χώρες προχωρούν προς την ουσιαστική διαδικασία της Ενιαίας Ευρώπης, τόσο τα επίπεδα των τιμών τους θα τείνουν να πλησιάζουν σε αυτά των άλλων κρατών-μελών. Στο βαθμό λοιπόν που η ανταγωνιστικότητά τους βασίζεται στο χαμηλό κόστος, χωρίς να συνδυάζεται και με την ανάλογη ποιότητα ή και διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, και το πλεονέκτημα ανταγωνιστικότητας που τώρα διαθέτουν θα τείνει να διαβρωθεί.

Οπωσδήποτε, *βραχυχρόνια*, ο τουρισμός πόλεων, ο ιαματικός τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο τουρισμός των χειμερινών σπορ, τα τουριστικά τριήμερα θα δώσουν αυξημένες ευκαιρίες σε πολλές από αυτές τις χώρες, λόγω άμεσης γειτνίασης με ευρωπαϊκά κράτη «πηγές τουριστικού ρεύματος» και επειδή υπάρχει ακόμη η αίγλη του καινούργιου, το οποίο για πολλά χρόνια ήταν «κρυμμένο». Αλλά, σε αυτά τα είδη τουρισμού η Ελλάδα δεν έχει σημαντικό μερίδιο και έτσι δεν κινδυνεύει να χάσει άμεσα πολλά. Αντίθετα, οι Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Αυστρία, Ισπανία και Πορτογαλία θα έχουν αρνητικές επιπτώσεις στις αγορές τους για τα προαναφερθέντα είδη τουρισμού.

Από πλευράς τουριστικών επενδύσεων είναι πολύ πιθανόν να δημιουργηθούν νέα ενδιαφέροντα σε όφελος των νέων χωρών. Θα υπάρξουν όμως και επενδυτικές ανακατατάξεις (επενδυτές οι οποίοι αισθάνονται «ασφυκτικά» στα πλαίσια της

⁵³ Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη ότι υψηλά ποσοστά των τουριστικών επιχειρήσεων υπάγονται σε αυτή την κατηγορία, τότε συνειδητοποιούμε τι επίπτωση μπορεί να έχει αυτό στην ανταγωνιστικότητα του κλάδου.

⁵⁴ ΚΕΠΕ, *Παρατηρητήριο 1997*, Κεφάλαιο Τουρισμός.

⁵⁵ Πράγμα το οποίο όμως τότε είχε ως αποτέλεσμα να περιορίζει το ενδιαφέρον των διεθνών επενδυτών, διότι η κερδοφορία σε άλλες χώρες ήταν μεγαλύτερη.

Κοινοτικής Νομοθεσίας θα εγκαταλείψουν τις χώρες αυτές). Εκεί που προβλέπεται μεγαλύτερη επενδυτική κινητικότητα, εκ μέρους του ιδιωτικού τομέα αλλά και των ασφαλιστικών ταμείων των κρατών-μελών, είναι σε εγκαταστάσεις τουρισμού υγείας (ιαματικά λουτρά, τουριστικές εγκαταστάσεις *mise en forme*, λουτροπόλεις κ.λπ.), τουρισμού πόλεων και μεγάλων περιφερειακών τουριστικών προορισμών και εγκαταστάσεων χειμερινού τουρισμού, λόγω της μεγάλης διαφοράς κόστους του τουριστικού πακέτου χειμερινών διακοπών, σε σχέση με το αντίστοιχο σε γειτονικές χώρες- πηγές τουριστικού ρεύματος, όπως οι Γερμανία, Γαλλία, Αυστρία και Ιταλία.

6.2.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

Παρά τα προβλήματα ανταγωνιστικότητας τα οποία παρουσιάζει ο τουρισμός δεν παύει να είναι βασικός τομέας της ελληνικής οικονομίας, λόγω της υψηλής συμβολής του στο ΑΕΠ, στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, στην απασχόληση και στην περιφερειακή ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, οι οποιοσδήποτε ανακατατάξεις, οι οποίες θα επιδεινώσουν το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας των τουριστικών επιχειρήσεων ή θα θέσουν σε κίνδυνο τον τουρίστα καταναλωτή, είναι σκόπιμο να αναχαιτιστούν ή τουλάχιστον να επισημανθεί ο κίνδυνος τον οποίο εγκυμονούν, προκειμένου να γίνουν οι αναγκαίες διορθωτικές κινήσεις.

Από μια πρώτη διερεύνηση στην ελληνική τουριστική αγορά προκύπτουν τα εξής:

- 1) Γενικά, οι τουριστικοί φορείς είναι ελάχιστα ενημερωμένοι αναφορικά με το περιεχόμενο της υπό συζήτηση Οδηγίας. Άλλες χώρες (π.χ. Αγγλία) έχουν ήδη προχωρήσει σε διαβουλεύσεις με τους φορείς με ανταλλαγή ερωτηματολογίων και προβληματισμών και φαίνεται να έχουν διαμορφώσει διαπραγματευτική στάση.
- 2) Η προτεινόμενη Οδηγία, προκειμένου να επιτύχει πληρέστερη και άμεση απελευθέρωση, δεν φαίνεται να συνεκτιμά τους κινδύνους οι οποίοι αφήνεται να αντιμετωπιστούν με παράλληλες Οδηγίες (εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων). Αποτέλεσμα αυτής της στάσης είναι να δημιουργούνται βάσιμοι φόβοι για παρενέργειες.
- 3) Ο τομέας λειτουργεί με βάση ένα σύστημα αδειοδοτήσεων για ορισμένα τουριστικά επαγγέλματα. Το σύστημα αυτό μπορεί να έχει αναχαιτίσει μερικούς ξένους παρόχους και μπορεί πράγματι να διατηρεί ένα βαθμό γραφειοκρατίας στη διοικητική του δομή, αλλά συγχρόνως διαφυλάσσει, κατά το μέτρο του δυνατού, τον τουρίστα καταναλωτή, μέσω του ελέγχου και των χρηματικών εγγυήσεων, τα οποία προκαταρκτικά απαιτεί το κράτος, η τοπική αυτοδιοίκηση ή και οι επαγγελματικοί φορείς. Σχετικά, αξίζει να παρατηρηθεί ότι δεν είναι ίσως τυχαίο ότι οι σοβαρότερες πτωχεύσεις τουριστικών γραφείων ή τουριστικών πρακτόρων έχουν συμβεί σε χώρες όπου χρειάζεται μόνο ένας Α.Φ.Μ. για να γίνει κανείς τουριστικός πράκτορας. Η εφαρμογή λοιπόν της «αρχής του κράτους καταγωγής», όταν π.χ. αυτό το κράτος, προκειμένου να χορηγήσει άδεια τουριστικού πράκτορα, δεν απαιτεί καμία άλλη

εγγύηση παρά μόνο τη χορήγηση ενός αριθμού φορολογικού μητρώου στον ενδιαφερόμενο, δεν είναι σίγουρο ότι θα προάγει τον υγιή ανταγωνισμό. Όταν, λόγω της έλλειψης οικονομικών εγγυήσεων, ένας πράκτορας δεν μπορέσει να καλύψει τις βλάβες τις οποίες προξένησε στους καταναλωτές- τουρίστες και η παρεχόμενη υπηρεσία δεν υπάγεται στις διατάξεις της «Οδηγίας για τα Οργανωμένα Ταξίδια», ή σε άλλες σχετικές οδηγίες, τότε η «αρχή του κράτους καταγωγής» μπορεί να δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα και στην τουριστική αγορά και στους καταναλωτές τουρίστες. *Δεν είναι δυνατόν κανείς να αποκλείσει το γεγονός ότι το κράτος υποδοχής μπορεί να δυσφημιστεί από τυχόν υποβαθμισμένες υπηρεσίες που θα προσφερθούν στο έδαφός του από παρόχους, οι οποίοι θα λειτουργήσουν με βάση την «αρχή της χώρας προέλευσης», χωρίς το ίδιο να νομιμοποιείται, στην επικράτειά του, να λάβει άμεσα μέτρα για να αναχαιτίσει το κακό, ώστε να μην υποστεί ανεπανόρθωτη βλάβη.*

4) Με τον ίδιο τρόπο μπορεί να θιγούν τα φορολογικά έσοδα της Ελλάδας. Είναι γνωστό ότι υπάρχουν κράτη τα οποία εφαρμόζουν «πολιτική προσέλκυσης τουριστικού προορισμού» και δεν επιβάλλουν ΦΠΑ για τις παρεχόμενες υπηρεσίες από πράκτορες στους εισερχόμενους τουρίστες, αλλά σε αυτούς που αγοράζουν από τους πράκτορες υπηρεσίες για να πάνε στο εξωτερικό. Σε μία τέτοια περίπτωση, η «προσωρινή υπηρεσία» πρακτόρευσης ξένων στην Ελλάδα κινδυνεύει να χρεώνεται στο Λογιστήριο της χώρας καταγωγής, η οποία για αυτές τις περιπτώσεις δεν απαιτεί ΦΠΑ. Πράγματι, η προαναφερόμενη υπηρεσία θα κοστίζει φθηνότερα. Ανάλογα όμως με τις δυνάμεις συσχετισμού που ισχύουν στην αγορά:

- α) μπορεί να χρεωθεί εξίσου φθηνά στον καταναλωτή, οπότε, αν δεν υπάρχει πράγματι ποιοτική διαφορά, να καταλήξει σε όφελος του καταναλωτή,
- β) μπορεί όμως, επειδή η διάρθρωση της αγοράς αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα έχει ολιγοψωνιακό χαρακτήρα, η διαφορά κόστους, η οποία προκύπτει, να μην καταλήξει σε όφελος του καταναλωτή, αλλά απλούστατα να αυξήσει τα έσοδα του παρόχου. Ας σημειωθεί πάντως ότι, σε αμφοτέρους τις περιπτώσεις, το ελληνικό Δημόσιο χάνει από πλευράς ΦΠΑ.

Συμπερασματικά, με τα υπάρχοντα δεδομένα, μπορεί δικαιολογημένα να υποθέσει κανείς ότι:

- Η υπό συζήτηση Οδηγία θα διευκολύνει την παροχή υπηρεσιών, αλλά με κίνδυνο υποβάθμισης της ποιότητας, κυρίως σε κράτη όπου η ενημέρωση, ο έλεγχος και η οργάνωση των καταναλωτών δεν είναι τέτοια, ώστε να ενεργούν ως ασφαλιστική δικλείδα, προωθώντας έρευνες, ενημερωτικές καμπάνιες κ.λπ. Ο κίνδυνος αυτός θα είναι μεγαλύτερος σε επαγγέλματα, τα οποία δεν περιγράφονται και δεν οριοθετούνται με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα κράτη-μέλη.
- Η προτεινόμενη Οδηγία γενικά θα είναι επωφελής για κλάδους με δυνατές, εξωστρεφείς επιχειρησιακές μονάδες, οι οποίες μπορεί να εκμεταλλευτούν σωστά

την απελευθέρωση και να αυξήσουν την εξαγωγή των υπηρεσιών τους προς τα κράτη-μέλη, όπου πριν υπήρχαν εμπόδια. Αλλά, στην Ελλάδα, σε κλάδους όπως ο τουρισμός, όπου το 98% περίπου των τουριστικών επιχειρήσεων και το 93% των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων είναι μικρές (80%) και μεσαίες (13%) κατακερματισμένες μονάδες με μέτριο επίπεδο management και χωρίς δυνατά εμπορικά δίκτυα, εκ των πραγμάτων οι δυνατότητες είναι περιορισμένες.

Αλλά η Οδηγία κινδυνεύει να θέσει σε δοκιμασία επίσης:

- Την αρμονική ανάπτυξη (βιώσιμη ανάπτυξη) στην οποία στοχεύει η Ε.Ε., εφόσον οι πάροχοι, καλυπτόμενοι πίσω από την «αρχή της χώρας προέλευσης», μπορεί να επιλέγουν ως έδρα της επαγγελματικής τους δραστηριότητας τα κράτη-μέλη με τις χαμηλότερες περιβαλλοντικές προδιαγραφές. Τοιουτοτρόπως, ο τουρισμός μπορεί να υποστεί άμεσα ή έμμεσα σοβαρές βλάβες από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.
- Την πολιτισμική ταυτότητα της χώρας, αν ισχύσει στην περίπτωση π.χ. των ξεναγών, χωρίς έστω τους ισχύοντες «περιορισμούς και εξαιρέσεις». Αυτή η Οδηγία είναι δυνατόν να έχει σοβαρές επιπτώσεις, εάν οι Βουλγαρία, Τουρκία και FYROM ενταχθούν στην Ε.Ε. Οι τουριστικοί πράκτορες είναι πιθανόν να προτιμήσουν ξεναγούς από αυτά τα γειτονικά κράτη, διότι ασφαλώς θα είναι φθηνότεροι⁵⁶. *Θα είναι όμως η ξενάγηση του επιπέδου και της ποιότητας την οποία παρέχουν συνήθως οι διπλωματούχοι Έλληνες ξεναγοί; Επίσης, την ποιότητα της ιστορικής αλήθειας την οποία θα παρέχουν μέσω της ξενάγησης, ποιος θα την ελέγχει, τα συγκεκριμένα κράτη καταγωγής του ξεναγού (παρόχου);*
- Την προστασία του καταναλωτή, διότι είναι δύσκολο, σε χώρες μάλιστα σαν την Ελλάδα, ο καταναλωτής τουρίστας να γνωρίζει με λεπτομέρεια τους Κώδικες Δεοντολογίας των 25 κρατών-μελών.
- Την ελληνική ξενοδοχία, διότι δεν υπάρχει κοινό σύστημα κατάταξης ξενοδοχειακών καταλυμάτων, οπότε δεν μπορεί να υπάρξει διαφάνεια, αλλά ούτε και αντιστοιχία. Επιχειρησιακά λοιπόν, ο υγιής ανταγωνισμός βλέπεται έμμεσα, αλλά και ο καταναλωτής μπορεί να υποστεί σοβαρή οικονομική και ποιοτική βλάβη.
- Την αγορά εργασίας του κλάδου, διότι, εφόσον οι συλλογικές συμβάσεις στην ουσία θα αναιρεθούν, θα ανατραπούν οι ισορροπίες και αυτό θα είναι εις βάρος των ήδη εργαζομένων στο κλάδο, εκτός και αν το μικρό ποσοστό των δυναμικών τουριστικών επιχειρήσεων κατορθώσει, με επιθετική εξαγωγική πολιτική, να κερδίσει νέες αγορές, αυξάνοντας συγχρόνως τις ευκαιρίες απασχόλησης.

Συνοψίζοντας, είναι χρήσιμο να αναφερθούν και τα εξής:

⁵⁶ Τουλάχιστον μέχρι να ολοκληρωθεί η Κοινωνική Συνοχή στα νέα αυτά κράτη.

Το άρθρο 65 της υπό συζήτηση Οδηγίας προβλέπει ότι «για να βελτιωθεί η διαφάνεια και να βοηθηθούν οι εκτιμήσεις με βάση συγκρίσιμα κριτήρια, όσον αφορά στην ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχονται στους αποδέκτες, είναι σημαντικό να υπάρχει εύκολη πρόσβαση στις πληροφορίες σχετικά με τη σημασία των σημάτων και άλλων διακριτικών σημείων όσον αφορά στις υπηρεσίες αυτές». Αυτή η υποχρέωση διαφάνειας έχει ιδιαίτερη σπουδαιότητα σε τομείς όπως ο τουρισμός, ιδίως ο τομέας των ξενοδοχείων, όπου είναι πολύ διαδεδομένη η χρήση συστημάτων κατάταξης σε κατηγορίες, τα οποία διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Αρκετοί ξενοδόχοι, εστιατορές και άλλοι τουριστικοί επιχειρηματίες είναι αντίθετοι σε ένα κοινοτικό σύστημα κατάταξης ξενοδοχείων/εστιατορίων, διότι θεωρούν ότι η «κατάταξη» πρέπει να διαφέρει ανάλογα με το γεωγραφικό και το κοινωνικό περιβάλλον μιας χώρας και, αν ομοιοποιηθεί, θα οδηγήσει σε μια κονσερβοποίηση του τουριστικού προϊόντος στην Ε.Ε. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, η «πρόσβαση στις πληροφορίες σχετικά με τη σημασία των σημάτων και άλλων διακριτικών σημείων δεν θα είναι εύκολη.

Γνωρίζοντας τις συνθήκες οργάνωσης πολλών ΜΜτΕ στη χώρα μας, διερωτάται κανείς πώς θα αντιμετωπίσουν ένα θεμιτό ή αθέμιτο ανταγωνισμό στην τουριστική αγορά, χωρίς να έχουν την επιχειρηματική συγκρότηση, τις συγκριτικές διακρατικές έρευνες, τη συνεχή ενημέρωση, τα εργαλεία, τα ελεγκτικά όργανα ή βοηθήματα για να αντιμετωπίσουν τη νομιμότητα των παρεχομένων υπηρεσιών από τους ευκαιριακούς παρόχους. *Είναι γνωστό ότι το ελληνικό Δημόσιο έχει γενικά σοβαρό έλλειμμα αναφορικά με τις αρχές ελέγχου για να ελέγξει ακόμη και την εφαρμογή των δικών του νόμων μέσα στα πλαίσια της ελληνικής επικράτειας.* Πώς λοιπόν θα συνεργασθεί παραγωγικά με τα κράτη προέλευσης των παρόχων, για να οικοδομήσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη, χωρίς να παραμελήσει να προστατεύσει συγχρόνως και τον Έλληνα επιχειρηματία και τον καταναλωτή;⁵⁷ Γενικά, η παρακολούθηση και μόνο των δραστηριοτήτων των Ελλήνων παρόχων στο εξωτερικό, εντός της Ενιαίας Αγοράς, απαιτεί προηγμένη διαχείριση επιχειρησιακών και τεχνολογικών πληροφοριών και οργάνωση διοικητική την οποία δεν διαθέτει η χώρα. Άρα, δικαιολογημένα δημιουργούνται ερωτηματικά, πώς αυτή η κατάσταση μπορεί να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων εντός ή εκτός της Ελλάδας;

Σε επίπεδο καταναλωτών, σε χώρες σαν την Ελλάδα, με περιορισμένη οργάνωση, είναι πιθανόν οι κίνδυνοι να είναι σημαντικοί, αν από πλευράς Ε.Ε. δεν δρομολογηθούν συμπληρωματικά μέτρα⁵⁸. Αυτό δεν αποκλείει ότι ενημερωμένοι και

⁵⁷ Ο Κανονισμός σχετικά με τη συνεργασία σε θέματα προστασίας καταναλωτών πρέπει να τύχει αναλυτικής επεξεργασίας.

⁵⁸ Η «Στρατηγική για την Πολιτική υπέρ των Καταναλωτών 2002-2006» της Ε.Ε. ασφαλώς προσφέρει καλές υπηρεσίες.

σωστά οργανωμένοι καταναλωτές, μπορεί, με την εφαρμογή της Οδηγίας, να έχουν τη δυνατότητα να εξασφαλίσουν ορισμένες υπηρεσίες σε ανταγωνιστικότερες τιμές. Το μεγάλο ερώτημα είναι πώς είναι δυνατόν ένας καταναλωτής να επιλέξει την καλύτερη υπηρεσία; Αν βασισθεί στην τιμή, μπορεί να βρεθεί μπροστά σε δυσάρεστες εκπλήξεις από πλευράς κανόνων υγιεινής π.χ. στην περίπτωση υπηρεσιών catering, ή mise en forme, ή spa.

Σε επίπεδο επιχειρηματιών και λόγω της κοινωνικής και επαγγελματικής ιδιομορφίας της δομής της τουριστικής προσφοράς στη χώρα μας, το πιθανότερο είναι ότι ένα περιορισμένο ποσοστό επιχειρηματιών της τάξης του 10-15% θα είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί τις θετικές πλευρές της προτεινόμενης Οδηγίας και της ολοκληρωτικής απελευθέρωσης των υπηρεσιών. Αντίθετα, διαφαίνονται αρκετοί κίνδυνοι για μικρομεσαίους παρόχους όπως π.χ. :

- *τουριστικούς πράκτορες*, διότι οι μεγάλες επιχειρήσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να έχουν επιθετική πολιτική και να εκμεταλλευτούν θετικά την Οδηγία, είναι ελάχιστες σε αυτό τον υποκλάδο,
- *παρόχους υπηρεσιών catering*,
- *παρόχους υπηρεσιών ξενάγησης*,
- *παρόχους υπηρεσιών θαλάσσιου τουρισμού*,
- *ορισμένες άλλες ειδικότητες τουριστικών υπαλλήλων κ.λπ.*

Τέλος, θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η προτεινόμενη Οδηγία θα ήταν ευεργετική, αν επρόκειτο να εφαρμοστεί σε κράτη των οποίων η νομοθεσία ήταν σε μεγάλο βαθμό εναρμονισμένη. Επειδή προς το παρόν αυτό δεν ισχύει, τουλάχιστον, *ας γίνει απόλυτα σεβαστή η παράγραφος του άρθρου 6*, η οποία αναφέρει ότι «...ο συντονισμός των εθνικών νομοθεσιών πρέπει να εξασφαλίζει υψηλό βαθμό νομικής ολοκλήρωσης στην Κοινότητα και υψηλό επίπεδο προστασίας για *θέματα γενικού ενδιαφέροντος*, ιδίως όσον αφορά στην προστασία των καταναλωτών, που έχει ζωτική σημασία για την εξασφάλιση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών-μελών».

6.3 Οικονομικές και νομικές υπηρεσίες

6.3.1 Οικονομικές υπηρεσίες

Μεταξύ των οικονομικών υπηρεσιών περιλαμβάνονται οι εξής:

- Ανάλυση, επεξεργασία και ερμηνεία οικονομικών φαινομένων, η σύνταξη και υποβολή σχετικών μελετών και εκθέσεων προς επιχειρήσεις και οργανισμούς και γενικά φορείς οικονομικής δραστηριότητας.
- Παροχή συμβουλών για οικονομικά, επιχειρησιακά, αναπτυξιακά, χρηματοπιστωτικά, φοροτεχνικά και εμπορικά θέματα.
- Παροχή υπηρεσιών οργάνωσης και διεύθυνσης οικονομικών δραστηριοτήτων.
- Παροχή φοροτεχνικών υπηρεσιών, οργάνωσης, λειτουργίας και διεύθυνσης γραφείων και επιχειρήσεων.
- Παροχή υπηρεσιών οργάνωσης, διεύθυνσης, εποπτείας λογιστικών υπηρεσιών, σχεδιασμός, κατάρτιση και υπογραφή οικονομικών καταστάσεων.
- Έλεγχος της διαχείρισης των οικονομικών καταστάσεων, βιβλίων και στοιχείων επιχειρήσεων, Οργανισμών, ιδρυμάτων και γενικά φορέων οικονομικής και επιχειρησιακής δραστηριότητας ή διαχείρισης φορέων του ιδιωτικού ή του δημόσιου τομέα και η σύνταξη των αναγκαίων και σχετικών πορισμάτων, εκθέσεων και πιστοποιητικών.

Στην Ελλάδα ήδη δραστηριοποιούνται εταιρείες είτε αμιγώς ελληνικές ή αλλοδαπές ή μεικτές, που προσφέρουν τις ανωτέρω υπηρεσίες. Προϋπόθεση είναι οι συμμετέχοντες ή οι προσφέροντες τις ανωτέρω υπηρεσίες να έχουν τη σχετική άδεια του αρμόδιου οργάνου της χώρας μας, το οποίο πιστοποιεί τα απαραίτητα τυπικά προσόντα, τη γνώση της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής νομοθεσίας.

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη χορήγηση άδειας οικονομολογικού επαγγέλματος είναι η εγγραφή του ενδιαφερόμενου ως μέλους του Οικονομικού Επιμελητηρίου Ελλάδος (ΟΕΕ). Η αίτηση χορήγησης άδειας οικονομολογικού επαγγέλματος υποβάλλεται στο ΟΕΕ συνοδευόμενη με τα απαραίτητα δικαιολογητικά, όπου δηλώνονται τα στοιχεία ταυτότητας, η διεύθυνση κατοικίας, τα πτυχία, οι τίτλοι σπουδών, η ειδίκευση και η επαγγελματική πείρα. Μετά από απόφαση της σχετικής επιτροπής του ΟΕΕ παρέχεται η άδεια άσκησης επαγγέλματος το αργότερο σε ένα μήνα από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης.

Η χορήγηση άδειας για τη λειτουργία γραφείου παροχής οικονομολογικών υπηρεσιών δίνεται μετά από απόφαση του ΟΕΕ σε κατόχους άδειας οικονομολογικού επαγγέλματος. Στο ΟΕΕ τηρείται μητρώο αδειών άσκησης οικονομολογικού επαγγέλματος, μητρώο αδειών λειτουργίας γραφείων παροχής οικονομολογικών υπηρεσιών, καθώς και ειδικό μητρώο προσωρινών αδειών. Τα μέλη του ΟΕΕ,

κάτοχοι άδειας οικονομολογικού επαγγέλματος ανέρχονται σε 50.895. Εξ αυτών ελληνική υπηκοότητα έχουν 50.514 άτομα, κυπριακή 249 άτομα, τουρκική 51 άτομα, αλβανική 36 άτομα και ιταλική υπηκοότητα 24 άτομα. Στη γενική κατηγορία του οικονομολογικών υπηρεσιών δύο κατηγορίες χρήζουν ιδιαίτερης ανάλυσης: α) υπηρεσίες λογιστικές και φοροτεχνικές και β) ελεγκτικές υπηρεσίες .

6.3.1.1 Υπηρεσίες λογιστικές και φοροτεχνικές

Υπηρεσίες λογιστικές και φοροτεχνικές προσφέρονται στη χώρα μας από γραφεία ή εταιρείες λογιστικού και φοροτεχνικού αντικειμένου είτε αμιγώς ελληνικές είτε αλλοδαπές είτε μεικτές. Προϋπόθεση είναι οι συμμετέχοντες ή οι προσφέροντες τις ανωτέρω υπηρεσίες να έχουν τη σχετική άδεια του αρμόδιου οργάνου της χώρας μας, που είναι το Οικονομικό Επιμελητήριο, το οποίο πιστοποιεί τα απαραίτητα τυπικά προσόντα, τη γνώση της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής νομοθεσίας.

Για την άσκηση του επαγγέλματος του λογιστή φοροτεχνικού απαιτείται ειδική άδεια, η οποία χορηγείται από το Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος. Το επάγγελμα του λογιστή φοροτεχνικού ασκείται από τα μέλη του ΟΕΕ, από πτυχιούχους λογιστικής των ΤΕΙ και από μη πτυχιούχους. Η άδεια άσκησης του λογιστή φοροτεχνικού διακρίνεται σε άδεια λογιστή φοροτεχνικού Α΄, Β΄, Γ΄ και Δ΄ τάξης ανάλογα με τα προσόντα, δηλαδή πτυχία, τίτλους σπουδών και επαγγελματική εμπειρία. Ανάλογα με την κατηγορία-τάξη λογιστών ο κάτοχος άδειας άσκησης επαγγέλματος δύναται να τηρεί λογιστικά βιβλία Α΄ ή Β΄ ή Γ΄ κατηγορίας του Κώδικα Βιβλίων και Στοιχείων, όπως αυτά προβλέπονται από τις κείμενες διατάξεις. Αναβάθμιση των αδειών γίνεται μετά από εξετάσεις και παρέλευση ορισμένου χρόνου άσκησης του επαγγέλματος.

Για τη χορήγηση άδειας άσκησης του επαγγέλματος λογιστή φοροτεχνικού υποβάλλεται αίτηση στο ΟΕΕ όπου αναφέρονται τα στοιχεία ταυτότητας, ο αριθμός μητρώου και ο αριθμός αδειας άσκησης οικονομολογικού επαγγέλματος προκειμένου περί μελών του ΟΕΕ, η διεύθυνση της επαγγελματικής δραστηριότητας, τα πτυχία, οι τίτλοι σπουδών, η ειδίκευση καθώς και η επαγγελματική πείρα. Τα μέλη του ΟΕΕ, κάτοχοι άδειας επαγγέλματος Φοροτεχνικού Λογιστή ανέρχονται σε 37.964. Εξ αυτών ελληνική υπηκοότητα έχουν 33.954 άτομα, κυπριακή 103 άτομα, τουρκική 40 άτομα, αλβανική 31 άτομα και αγγλική υπηκοότητα 6 άτομα.

Βασικές προϋποθέσεις για να ασκήσει κάποιος το επάγγελμα του φοροτέχνη λογιστή είναι:

- να έχει την ελληνική ιθαγένεια ή να είναι Έλληνα ομογενής ή υπήκοος κράτους-μέλους της Ε.Ε.,
- να έχει μόνιμη κατοικία στην Ελλάδα,

- να είναι κάτοχος αδείας άσκησης επαγγέλματος φοροτέχνη λογιστή σε κράτος-μέλος της Ε.Ε.

Η άδεια χορηγείται μετά από απόφαση σχετικής επιτροπής του ΟΕΕ το αργότερο εντός δύο μηνών από την υποβολή της αίτησης. Άδεια άσκησης επαγγέλματος χορηγείται μόνο σε φυσικά πρόσωπα. Για τη λειτουργία γραφείων παροχής λογιστικών και φοροτεχνικών υπηρεσιών απαιτείται άδεια, η οποία χορηγείται από το ΟΕΕ με την προϋπόθεση ο υπεύθυνος του γραφείου να είναι κάτοχος αδείας άσκησης επαγγέλματος. Στο ΟΕΕ τηρείται μητρώο αδειών άσκησης επαγγέλματος λογιστή φοροτεχνικού κατά τάξεις καθώς και μητρώο αδειών λειτουργίας γραφείων με μνεία τη νομική τους μορφή, τα μέλη, τους μετόχους και τους υπευθύνους για τη λειτουργία τους.

Αναμενόμενες επιπτώσεις από την άρση των εμποδίων

Έχουν ήδη καταργηθεί πολλά εμπόδια σχετικά με την ελεύθερη εγκατάσταση των παρόχων και την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών που εξετάζονται εδώ μεταξύ των κρατών-μελών και έχουν ληφθεί τα κατάλληλα διοικητικά μέτρα. Παραμένει όμως το εμπόδιο της μόνιμης κατοικίας στην Ελλάδα. Η απαλοιφή μιας τέτοιας προϋπόθεσης εκτιμάται ότι θα καλύπτει και τις περιπτώσεις προσωρινής απόσπασης υπηκόων κρατών-μελών.

Κατά γενική ομολογία, πιστεύεται ότι οι ανάγκες των επιχειρήσεων για υπηρεσίες λογιστικού και φοροτεχνικού αντικειμένου καλύπτονται από τις ήδη παρεχόμενες υπηρεσίες και δεν προβλέπεται στο προσεχές μέλλον να μεταβληθούν ουσιαστικά οι συνθήκες της αγοράς, όπως ο αριθμός των επιχειρήσεων κ.λπ.

Το ενδεχόμενο να μετακινηθούν φοροτέχνες λογιστές από άλλο κράτος-μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προς τη χώρα μας φαίνεται ελάχιστα πιθανό, μάλιστα εκτιμάται ότι το αντίθετο μπορεί να συμβεί. Η μόνη περίπτωση εισαγωγής άλλων υπηκόων, αφορά τους Κυπρίους, οι οποίοι έχουν και το πλεονέκτημα ότι γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα. Γενικά, οι μελλοντικές επιπτώσεις στην απασχόληση των σχετικών επαγγελματιών δεν αναμένεται να είναι σημαντικές.

6.3.1.2 Υπηρεσίες ελεγκτικές

Υπηρεσίες ελεγκτικές προσφέρονται στη χώρα μας σε επίπεδο ορκωτού λογιστή μόνο από εταιρείες είτε αμιγώς ελληνικές ή αλλοδαπές ή μεικτές. Επιτρέπεται η σύσταση εταιρειών ή κοινοπραξιών ελεγκτών, με την προϋπόθεση ότι για τις εταιρείες περιορισμένης ευθύνης, προσωπικές ή κοινοπραξίες, όλοι οι εταίροι και οι διαχειριστές είναι ορκωτοί ελεγκτές εγγεγραμμένοι στο μητρώο ορκωτών ελεγκτών λογιστών. Στα μητρώα του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών εγγράφεται και κάθε ελεγκτική εταιρεία.

Το επάγγελμα του ορκωτού ελεγκτή-λογιστή δεν μπορεί να το ασκήσει ανεξάρτητα οποιοσδήποτε ελεγκτής που φέρει το βαθμό του Ορκωτού Ελεγκτή Λογιστή παρά μόνο μέσω εταιρειών ή κοινοπραξιών ορκωτών λογιστών που έχουν έδρα την Ελλάδα. Οι ασκούμενοι, δόκιμοι και επίκουροι ορκωτοί ελεγκτές λογιστές ασκούν ελεγκτικό έργο απασχολούμενοι με σχέση ιδιωτικού δικαίου αποκλειστικά από ορκωτούς ελεγκτές ή από ελεγκτικές εταιρείες ή κοινοπραξίες ορκωτών ελεγκτών. Οι ορκωτοί ελεγκτές επιτρέπεται να συμμετέχουν σε μία μόνο εταιρεία ή κοινοπραξία ελεγκτών.

Το επάγγελμα του ορκωτού ελεγκτή λογιστή διέπεται από τις διατάξεις του Π.Δ. 226/92, όπως αυτές τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν με νεότερες διατάξεις. Το επάγγελμα του ορκωτού ελεγκτή λογιστή έχει εναρμονιστεί με το ευρωπαϊκό δίκαιο που εκφράζεται από την κοινοτική Οδηγία 84/253/ΕΟΚ.

Το επάγγελμα του ορκωτού ελεγκτή λογιστή μπορεί να το ασκήσει όποιος:

- έχει την ελληνική ιθαγένεια ή είναι ομογενής ή υπήκοος κράτους-μέλους της Ε.Ε. και έχει μόνιμη κατοικία στην Ελλάδα,
- είναι κάτοχος πτυχίου οικονομικών, εμπορικών ή βιομηχανικών σπουδών ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος της ημεδαπής ή ισοτίμου της αλλοδαπής,
- δεν συντρέχουν στο πρόσωπό του κωλύματα σχετικά με τη διενέργεια ποινικών πράξεων,
- έχει ανεπίληπτο ήθος και αναμφισβήτητη αρετή,
- έχει ασκήσει ελεγκτικό έργο για δύο χρόνια και
- έχει επιτύχει στις εξετάσεις επί όλων των θεμάτων όπως ορίζονται από τις διατάξεις του Π.Δ. 226/92.

Οι βαθμίδες των ορκωτών ελεγκτών-λογιστών είναι τέσσερις: Ασκούμενος ορκωτός ελεγκτής λογιστής, Δόκιμος, Επίκουρος και Ορκωτός. Ο εισαγωγικός βαθμός για όλους τους ορκωτούς ελεγκτές λογιστές είναι ο ασκούμενος ορκωτός ελεγκτής-λογιστής και η εξέλιξη σε ανώτερες βαθμίδες γίνεται μετά από αποδεδειγμένη πρακτική πείρα και επιτυχείς εξετάσεις.

Για τη διασφάλιση του ελεγκτικού έργου και τη σωστή τήρηση των κανόνων και των διατάξεων των νόμων έχει συσταθεί Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών (ΣΟΕΛ) που αποτελείται από ανεξάρτητους επαγγελματίες ελεγκτές-λογιστές, οι οποίοι εγγράφονται σε ειδικό μητρώο και ασκούν το επάγγελμα του Ορκωτού Ελεγκτή Λογιστή σύμφωνα με τις διατάξεις των ισχυόντων νόμων.

Σύμφωνα με το Μητρώο Εταιρειών Ελεγκτών που τηρείται στο Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΟΕΕ), οι εγγεγραμμένοι Ασκούμενοι, Δόκιμοι, Επίκουροι και Ορκωτοί Ελεγκτές-Λογιστές ανήρχοντο τον Μάρτιο 2004 σε 1.659 άτομα. Εξ αυτών οι εγγεγραμμένοι Ορκωτοί, που έχουν δικαίωμα υπογραφής, είναι 510 και

απασχολούνται σε 22 συνολικά Εταιρείες. Εξ αυτών οι 327 (64%) εργάζονται στην Εταιρεία «Συνεργαζόμενοι Ορκωτοί Λογιστές» (ΣΟΛ Α.Ε.).

Βασικές προϋποθέσεις για να ασκήσει κάποιος το επάγγελμα του ορκωτού ελεγκτή λογιστή είναι:

- να έχει ελληνική ιθαγένεια ή να είναι Έλληνα ομογενής ή υπήκοος κράτους-μέλους της Ε.Ε.,
- να έχει μόνιμη κατοικία στην Ελλάδα,
- να είναι κάτοχος αδείας ασκήσεως επαγγέλματος ορκωτού λογιστή ή ελεγκτή σε άλλο κράτος-μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και να έχει επιτύχει στις εξετάσεις που ορίζονται στην παράγραφο 4 του άρθρου 11 του Π.Δ. 226/92.

Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι έχει ήδη προβλεφθεί η θέσπιση νομικού πλαισίου (Π.Δ. 226/92), και έχουν καταργηθεί πολλά εμπόδια για την ελεύθερη εγκατάσταση των ανωτέρω παρόχων υπηρεσιών και για την ελεύθερη κυκλοφορία των συγκεκριμένων υπηρεσιών μεταξύ των κρατών-μελών και έχουν ληφθεί τα κατάλληλα διοικητικά μέτρα. Παραμένει όμως το εμπόδιο της μόνιμης κατοικίας στην Ελλάδα, το οποίο σήμερα παρακάμπτεται εφόσον η εταιρεία ή κοινοπραξία που εργάζεται έχει μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα. Η προβλεπόμενη από την υπό συζήτηση Οδηγία κατάργηση μιας τέτοιας προϋπόθεσης εκτιμάται ότι θα καλύπτει και τις περιπτώσεις προσωρινής απόσπασης υπηκόων κρατών-μελών.

Αναμενόμενες επιπτώσεις από την άρση των εμποδίων

Γενικά πιστεύεται ότι οι ανάγκες των επιχειρήσεων για υπηρεσίες Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών καλύπτονται από τους ήδη υπάρχοντες και δεν προβλέπεται στο προσεχές μέλλον να μεταβληθούν ουσιωδώς οι συνθήκες της αγοράς, όπως ο αριθμός των επιχειρήσεων καθώς και το όριο του κύκλου εργασιών που καθιστά υποχρεωτικό τον έλεγχο από Ορκωτούς Λογιστές-Ελεγκτές. Το ενδεχόμενο να μετακινηθούν Ορκωτοί Λογιστές ή Ελεγκτές από άλλο κράτος-μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προς τη χώρα μας φαίνεται ελάχιστα πιθανό, εκτιμάται μάλιστα ότι το αντίθετο μπορεί να συμβεί. Η μόνη περίπτωση εισαγωγής άλλων υπηκόων αφορά στους Κυπρίους, οι οποίοι έχουν και το πλεονέκτημα ότι γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα. Γενικά, οι μελλοντικές επιπτώσεις στην απασχόληση των σχετικών επαγγελματιών αναμένονται περιορισμένες.

6.3.2 Νομικές υπηρεσίες

6.3.2.1 Δικηγόροι

Η αδειοδότηση για την άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου στην Ελλάδα (Κώδικας Δικηγόρων Ν.Δ. 3026/54) μεταξύ άλλων προϋποθέτει τα εξής:

- ελληνική ιθαγένεια ή ιθαγένεια κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης,
- πτυχίο Νομικής ελληνικού ή αλλοδαπού αναγνωρισμένου Πανεπιστημίου,
- υποχρεωτική εγγραφή στο Δικηγορικό σύλλογο της περιφέρειας άσκησης του επαγγέλματος,
- υποχρεωτική συμμετοχή σε εξετάσεις στην έδρα του Εφετείου,
- συμπλήρωση 18 μηνών άσκησης σε δικηγορικό γραφείο.

Εκτός των ανωτέρω, στην Ελλάδα υφίστανται ορισμένοι περιορισμοί στην ελεύθερη λειτουργία της αγοράς. Έτσι, η παράσταση δικηγόρου στα Πολιτικά Δικαστήρια σε περιφέρεια άλλη από εκείνη του δικηγορικού συλλόγου του οποίου είναι μέλος επιβαρύνεται με καταβολή πρόσθετης ελάχιστης αμοιβής. Επίσης, καθορίζονται κατώτατα όρια αμοιβών από το κράτος, κάτι που περιορίζει τον ανταγωνισμό στη σχετική αγορά.

Εμπόδια στον ανταγωνισμό υπάρχουν και σε άλλες χώρες-μέλη. Σε αρκετές όμως η ρύθμιση λαμβάνει μικρότερη έκταση. Έτσι λ.χ. σε χώρες όπως η Δανία, η Φινλανδία, η Γαλλία ή η Σουηδία, το κράτος δεν παρεμβαίνει στις τιμές των νομικών και δικηγορικών υπηρεσιών. Εξάλλου, στο Βέλγιο, τη Δανία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, τη Σουηδία και τη Νορβηγία, δεν απαιτούνται εξετάσεις των κατόχων πτυχίου Νομικής. Επίσης, στην Ιταλία δεν προβλέπεται άσκηση σε δικηγορικό γραφείο, ενώ σε άλλες χώρες, όπως π.χ. στη Νορβηγία, δεν απαιτείται υποχρεωτική εγγραφή σε δικηγορικό σύλλογο.

Πολλά εμπόδια αναφορικά με τον ανταγωνισμό στην αγορά νομικών υπηρεσιών έχουν ήδη αρθεί. Ήδη με τα Π.Δ. 52/93 και 152/2000 θεσμοθετήθηκε η αναγνώριση ισοτιμίας επαγγελματικών προσόντων δικηγόρων και η ελευθερία άσκησης του επαγγέλματος, ανεξάρτητα αν η άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος αποκτήθηκε σε άλλο κράτος-μέλος. Όμως παραμένουν οι απαιτήσεις του άρθρου 15 του σχεδίου της υπό συζήτηση Οδηγίας. Σύμφωνα με αυτό αναμένεται να επέλθει προσαρμογή των νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων που συνεπάγονται διακρίσεις (ποσοτικοί ή εδαφικοί περιορισμοί, περιορισμοί για συγκεκριμένη νομική μορφή των παρόχων υπηρεσιών κ.λπ.).

Επίσης, σύμφωνα με την υπό συζήτηση Οδηγία (άρθρο 30) η χώρα μας θα κληθεί να μεριμνήσει, ώστε να μην περιορίζεται η προσφορά των πάσης φύσεως νομικών υπηρεσιών αποκλειστικά από δικηγορικά γραφεία ή από αμιγώς νομικές εταιρείες.

Αναμενόμενες επιπτώσεις από την άρση των εμποδίων

Οι ανωτέρω προσαρμογές, μολοντί δεν είναι επιθυμητές από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς στην Ελλάδα όπως Δικηγορικοί Σύλλογοι, Υπουργείο Δικαιοσύνης και Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, ενδέχεται να γίνουν

πραγματικότητα μετά το 2007, οπότε είναι πιθανό να προκύψουν σημαντικές επιπτώσεις στην αγορά εργασίας, και στις αμοιβές των δικηγόρων.

Στην αγορά εργασίας η πλήρης άρση των εμποδίων αναμένεται ότι θα ασκήσει πιέσεις σε δικηγόρους με περιορισμένη ύλη, ιδιαίτερα στην επαρχία, λόγω της αναμενόμενης δημιουργίας γραφείων και εταιρειών εκεί από μεγάλους δικηγόρους των μεγάλων αστικών κέντρων. Ο ανταγωνισμός προβλέπεται ότι θα προέρχεται κυρίως από Έλληνες δικηγόρους και όχι από αλλοδαπούς. Ο αριθμός των αλλοδαπών δικηγόρων που διορίζονται στην Ελλάδα σήμερα είναι εξαιρετικά περιορισμένος (περίπου τρία άτομα κάθε χρόνο, κυρίως στο ναυτιλιακό τομέα, και όχι στην άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος στα ελληνικά δικαστήρια).

Ο συνολικός αριθμός των δικηγόρων, έμμισθων και ελεύθερων επαγγελματιών, σήμερα είναι 33.000. Αν ληφθεί υπόψη και ο αριθμός του βοηθητικού προσωπικού, που εργάζεται στα δικηγορικά γραφεία, ο συνολικός αριθμός των εργαζομένων στον δικηγορικό κλάδο που αναμένεται να επηρεαστεί από την Οδηγία θα ανέλθει τουλάχιστο σε 70.000.

Επίσης, η διαφαινόμενη στο μέλλον προσφορά νομικών υπηρεσιών από κοινού ή σε εταιρική σχέση διαφορετικών ειδικοτήτων, ενδέχεται να οδηγήσει σε σημαντική σύγκρουση συμφερόντων, γεγονός που θα υποχρεώσει τη χώρα μας να λάβει μέτρα, ώστε να προληφθούν τέτοιες συγκρούσεις και τυχόν ασυμβίβαστα μεταξύ ορισμένων δραστηριοτήτων.

6.3.2.2 Υπηρεσίες συμβολαιογράφων

Οι υπηρεσίες για τη σύνταξη πράξεων και συμβολαίων γίνεται από τους συμβολαιογράφους, οι οποίοι στη χώρα μας θεωρούνται ως άμισθοι δημόσιοι λειτουργοί και το επάγγελμα είναι κλειστό. Μεταξύ των προϋποθέσεων διορισμού των συμβολαιογράφων είναι η ελληνική ιθαγένεια, γεγονός που αποκλείει τους υπηκόους άλλων κρατών-μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων να συμμετάσχουν ενδεχομένως σε διεξαγωγές διαγωνισμών για πλήρωση κενών θέσεων. Μόνη εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση Ελλήνων το γένος που δεν έχουν ελληνική ιθαγένεια. Αυτοί μπορούν να διορισθούν συμβολαιογράφοι με βάση ειδικούς νόμους και προϋποθέσεις.

Η πρόσβαση στο δημόσιο λειτούργημα του συμβολαιογράφου όσο και η άσκηση του ρυθμίζεται από αυστηρούς κανόνες. Το επάγγελμα του συμβολαιογράφου είναι ασυμβίβαστο με την ανάληψη υπηρεσίας στο Δημόσιο, τους ΟΤΑ, τα ΝΠΔΔ, τις ΔΕΚΟ και με την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας ή υπηρεσίας (άρθρο 37 Ν. 2830). Αναφορικά με τις αμοιβές των συμβολαιογράφων, αυτές καθορίζονται τουλάχιστον κάθε τρία χρόνια από το Ελληνικό Κράτος.

Είναι φανερό από τα παραπάνω ότι, σύμφωνα με το ισχύον καθεστώς στην Ελλάδα, το επάγγελμα του συμβολαιογράφου είναι κλειστό. Σε χώρες όπως οι

Φινλανδία και Σουηδία το επάγγελμα είναι ουσιαστικά ελεύθερο, ενώ σε άλλες χώρες όπως οι Αυστρία, Δανία, Ιταλία και Νορβηγία, συμβολαιογραφικές πράξεις διενεργούνται και από άλλους επαγγελματίες όπως δικηγόρους, λογιστές, δημόσιους λειτουργούς κ.λπ. Επίσης, σε πολλές χώρες η διαμόρφωση των αμοιβών των συμβολαιογράφων είναι ελεύθερη.

Πρέπει όμως να υπογραμμιστεί ότι στην Ελλάδα οι συμβολαιογράφοι βρίσκονται αντιμέτωποι με την έλλειψη κτηματολογίου, με μια δαιδαλώδη νομοθεσία όσον αφορά το ακίνητο και με μια γραφειοκρατική Δημόσια Διοίκηση. Επομένως, η εξειδίκευσή τους στη σύνταξη συμβάσεων, με τρόπο που να κατοχυρώνει αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη προϋποθέτει άριστη γνώση και επαρκή πείρα στο αντικείμενο, γεγονός που τους επιβάλλει να ασχολούνται συνεχώς και αποκλειστικά με το δίκαιο των συμβάσεων. Στην Ελλάδα δεν είναι δυνατό να ασκεί ένας νομικός υπεύθυνα τη Συμβολαιογραφία και παράλληλα να ασχολείται και με άλλης φύσεως νομικά θέματα.

Αναμενόμενες επιπτώσεις από την άρση των εμποδίων

Ο συνολικός αριθμός των υπηρετούντων συμβολαιογράφων σήμερα είναι 3.000 άτομα. Στην περίπτωση που το επάγγελμα του συμβολαιογράφου καταστεί, λόγω της κοινοτικής Οδηγίας, ελεύθερο είναι ενδεχόμενο να σημειωθούν αρνητικές επιπτώσεις. Η απελευθέρωση θα έχει ως συνέπεια την είσοδο αρκετών δικηγόρων, κυρίως Ελλήνων, στο επάγγελμα του συμβολαιογράφου. Για τους λόγους που προαναφέρθηκαν η ποιότητα των υπηρεσιών ενδέχεται να υποβαθμισθεί, χωρίς να μπορεί να προβλεφθεί κατά πόσο οι αμοιβές θα μεταβληθούν.

6.3.2.3 Υπηρεσίες δικαστικών επιμελητών

Οι σχετικές υπηρεσίες που αφορούν στις εκτελέσεις των δικαστικών αποφάσεων διενεργούνται από τους δικαστικούς επιμελητές, οι οποίοι στη χώρα μας θεωρούνται ως άμισθοι δημόσιοι λειτουργοί και το επάγγελμα είναι κλειστό. Μεταξύ των προϋποθέσεων διορισμού (Ν. 2318/95) είναι η ελληνική ιθαγένεια, γεγονός που αποκλείει τους υπηκόους άλλων κρατών-μελών της Ε.Ε. να συμμετάσχουν ενδεχομένως σε διεξαγωγές διαγωνισμών για πλήρωση κενών θέσεων. Δεν υφίσταται σχετική ρύθμιση για δυνατότητα άσκησης του επαγγέλματος από υπηκόους άλλων κρατών-μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Ο συνολικός αριθμός των υπηρετούντων δικαστικών επιμελητών σήμερα είναι 2.070. Οι πιθανές επιπτώσεις θα είναι ανάλογες με εκείνες των συμβολαιογράφων.

6.4 Κατασκευές - Υπηρεσίες μηχανικών

6.4.1 Υφιστάμενη κατάσταση

6.4.1.1 Γενικά

Προκειμένου να παραμερισθούν τα εμπόδια στην προσπάθεια ενοποίησης της αγοράς στον τομέα των υπηρεσιών, και ειδικότερα σε κατασκευαστικά έργα, πρέπει γίνουν αρκετές αλλαγές στους όρους και τις προϋποθέσεις άσκησης των σχετικών δραστηριοτήτων, τόσο σε σχέση με τα επαγγελματικά δικαιώματα, όσο και σε σχέση με την ίδια την άσκηση των δραστηριοτήτων αυτών στον ενιαίο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των χωρών που συναποτελούν τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (EOX).

Παρά την υφιστάμενη υποχρέωση δημοσιοποίησης των δημοπρατήσεων έργων και υπηρεσιών στον κλάδο των κατασκευών και συναφών δραστηριοτήτων, που χρηματοδοτούνται από το δημόσιο τομέα όταν έχουν προϋπολογισμό μεγαλύτερο από κάποιο χρηματικό ποσό, η αγορά των κατασκευών παραμένει γενικά κατακερματισμένη. Δεν είναι διαθέσιμες πληροφορίες και στοιχεία για τη συνολική συμμετοχή φορέων (προσώπων, εταιρειών) χωρών-μελών σε δραστηριότητες σε άλλες χώρες-μέλη, ούτε σε ποια έκταση αυτό συμβαίνει στην Ελλάδα, ή σε κάποια άλλη χώρα, εκτός από κάποιες εκτιμήσεις⁵⁹ για τα ποσοστά συμμετοχής διαφόρων κλάδων στις εξαγωγές υπηρεσιών στο εσωτερικό της Ε.Ε. Σύμφωνα με αυτές, το ποσοστό των κατασκευών στο εσωτερικό εμπόριο της Ε.Ε. για το 2001 βρίσκεται περίπου στο 3% του συνόλου των εξαγωγών.

Παρά την έλλειψη πληροφόρησης μπορεί να λεχθεί ότι το άνοιγμα της αγοράς των κατασκευών παρουσιάζει περισσότερο ενδιαφέρον για τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις των ανεπτυγμένων χωρών της Ε.Ε., που έχουν τις προϋποθέσεις για διείσδυση σε άλλες αγορές για μεγάλα έργα και ενδεχομένως για επαγγελματίες και εργαζόμενους των πτωχότερων από τις χώρες αυτές (νέες χώρες) ή άλλες που μπορεί να παρέχουν υπηρεσίες με ανταγωνιστικό κόστος. Στην πράξη, σε σχέση με τη δυνατότητα πρόσβασης και μάλιστα μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) και ελευθέρων επαγγελματιών στην αγορά στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, εκτιμάται ότι ο χώρος των κατασκευαστικών έργων και συναφών υπηρεσιών, παραμένει ακόμα κλειστός, και είναι δύσκολο να διαφοροποιηθεί σημαντικά, όχι μόνο λόγω θεσμικών και διοικητικών εμποδίων, αλλά και φυσικών, επειδή οι υπηρεσίες αυτού του είδους απαιτούν και τη φυσική παρουσία των εργαζομένων στο σχετικό χώρο, κάτι που

⁵⁹ H. Kox, Arjan Lejour, Raymond Montizaan, *The free movement of services within the EU* CPB Document, No 69, October 2004.

συχνά είναι οικονομικά ασύμφορο για επαγγελματίες εγκατεστημένους σε απόσταση. Σε σχέση με την αναγνώριση των επαγγελματικών δικαιωμάτων, έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος στην κατεύθυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης σε κάποιες χώρες η οποία σταδιακά επεκτείνεται και σε άλλες.

6.4.1.2 Επαγγελματικά δικαιώματα στην Ελλάδα

Η Ελλάδα δεν θεωρείται από τις χώρες που έχουν προσαρμόσει τη νομοθεσία τους και την πρακτική τους επαρκώς στη σχετική νομοθεσία της Ε.Ε. (βασικές οδηγίες 85/384 και 89/48, όπως συμπληρώθηκαν και αναθεωρήθηκαν). Αν και έχουν ήδη συντελεσθεί αρκετές αλλαγές με τη νομοθεσία περί αναγνώρισης σπουδών και επαγγελματικών δικαιωμάτων (Π.Δ. 165/2000, Π.Δ.373/2001, Π.Δ. 385/2002, Π.Δ 107/93, Π.Δ 53/2004, που εκδόθηκαν με σκοπό την συμμόρφωση της ελληνικής νομοθεσίας αλλά και της πρακτικής προς τις σχετικές Οδηγίες της Ε.Ε.) στην πράξη η αμοιβαία αναγνώριση αποδεικνύεται δυσχερής. Δεν θα γίνει εδώ διεξοδική αναφορά στα εμπόδια που υπάρχουν -και ως ένα σημείο είναι φυσικό να υπάρχουν- προκειμένου να αναγνωρισθούν επαγγελματικά δικαιώματα σε κατηγορίες επαγγελματιών που η δραστηριότητά τους συνδέεται με ζητήματα ασφάλειας των κατασκευών, των χρηστών και του περιβάλλοντος, με άμεσες συνέπειες στην καθημερινή ζωή, αν και εκτιμάται ότι τα προβαλλόμενα εμπόδια είναι μάλλον υπερβολικά. Ήδη με το Π.Δ. 53/2004 για την αναγνώριση τίτλων στον τομέα της *αρχιτεκτονικής*, διευκολύνεται η αναγνώριση των διαφόρων τίτλων (πτυχίων, πιστοποιητικών) που αναφέρονται κατά χώρα σε ειδικά άρθρα του Διατάγματος και η εγγραφή στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας (ΤΕΕ) γίνεται με απλή διαδικασία σε διάστημα τριών μηνών, εκτός αν το τελευταίο είναι σε θέση να γνωρίζει δυσμενή στοιχεία σε σχέση με τις επαγγελματικές δραστηριότητες του ενδιαφερομένου. Δεν είναι ακόμη γνωστές οι σχετικές εμπειρίες από την εφαρμογή του πρόσφατου αυτού διατάγματος.

Ήδη όμως εκκρεμούν αιτιάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με την προσαρμογή στην οδηγία 89/48 μέσω των προεδρικών διαταγμάτων Π.Δ. 165/2000 και του Π.Δ. 385/2002 που τροποποιεί το προηγούμενο. Οι αιτιάσεις μεταξύ άλλων αναφέρονται στη μη άμεση αποδοχή της εγκυρότητας των βεβαιώσεων του κράτους-μέλους προέλευσης σχετικά με το επίπεδο σπουδών και την επαγγελματική εμπειρία των αιτούντων και εστιάζονται στο σχετικό ρόλο του Συμβουλίου Αναγνώρισεως Επαγγελματικής Ισοτιμίας (ΣΑΕΙ), καθώς και, ειδικά για τους μηχανικούς, στις ιδιαίτερες δυσκολίες που προβάλλονται από την πλευρά του ΤΕΕ. Ως γνωστόν το ΤΕΕ είναι το μοναδικό όργανο που παρέχει την άδεια άσκησης του επαγγέλματος του μηχανικού στην Ελλάδα.

Ενδεχομένως, οι δυσκολίες που προβάλλει η ελληνική πλευρά, και ειδικότερα το ΤΕΕ για τους μηχανικούς, είναι υπερβολικές και θα πρέπει να εξευρεθεί κάποια

αποδεκτή λύση. Εντούτοις, δεν είναι πάντα δίκαιη και χωρίς δυσκολίες η άμεση αναγνώριση των σπουδών, πιστοποιητικών και βεβαιώσεων των άλλων χωρών-μελών.

Η Ελλάδα είναι ίσως η μόνη χώρα της Ε.Ε., η οποία συντηρεί μεγάλο αριθμό φοιτητών σε άλλες χώρες-μέλη, ενώ ουδόλως συμβαίνει το αντίστροφο. Αντίθετα, οι ανεπτυγμένες χώρες, αυτές οι οποίες προσελκύουν φοιτητικό πληθυσμό από άλλες χώρες και από την Ελλάδα, ως μέρος της παράδοσής τους και της πολιτικής τους, έχουν κάθε λόγο να προωθούν την πολιτική αυτή και να αναγνωρίζουν σπουδές ακόμη και αν αυτές έχουν περιορισμένη αξία στην εσωτερική τους αγορά. Δεν πρέπει να διαφεύγει το γεγονός, ότι η αγορά εργασίας στις χώρες αυτές έχει περισσότερο βάθος, απαιτήσεις και ευελιξία από την ελληνική και έχει τη δυνατότητα να διαφοροποιεί, να διακρίνει και να αξιοποιεί ανάλογα.

Επιπλέον, η μεγάλη πλειοψηφία αυτών που ξενιτεύονται από την Ελλάδα για να σπουδάσουν, είναι αυτοί που δεν επιτυγχάνουν μέσω των εισαγωγικών εξετάσεων να εισαχθούν στην Ελλάδα στη σχολή τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που προτιμούν, ή ακόμη και σε πιο χαμηλόβαθμη⁶⁰. Στη συνέχεια αρκετοί από αυτούς, συχνά με κάποιες συνοπτικές διαδικασίες και χωρίς να έχουν ακολουθήσει τις καθιερωμένες επίσημες οδούς πρόσβασης (εξετάσεις GCE ή International Baccalaureate, ακόμη και βαθμούς εισαγωγικών εξετάσεων στην Ελλάδα), εγγράφονται σε κάποιο πανεπιστήμιο του εξωτερικού, συνήθως στο Η.Β. ή στην Ιταλία (ακόμη και σε χώρες εκτός Ε.Ε.). Στην πλειονότητα όμως των περιπτώσεων και ειδικά όταν οι σπουδές συνδέονται με τη λειτουργία και τις απαιτήσεις μιας οικογενειακής επιχείρησης, όπως συχνά⁶¹ συμβαίνει στους μηχανικούς και μάλιστα τους ειδικούς του κατασκευαστικού κλάδου, δεν υπάρχει επαρκές πλαίσιο αξιολόγησης των επαγγελματικών ικανοτήτων, ειδικά αν η απασχόληση των μηχανικών αφορά τον ιδιωτικό τομέα και μάλιστα τις κατοικίες, όπου το άμεσα ζητούμενο είναι η προστασία του καταναλωτή.

Στην πράξη βέβαια ισχύει η προστασία της διαδικασίας αδειοδότησης (άδειας οικοδομής), η οποία μπορεί να απλοποιηθεί αλλά όχι να εκλείψει, και επιπλέον κάποιος βαθμός ανταγωνισμού, παρά τη διαφοροποίηση του προϊόντος και της δυσκολίας ελέγχου των ποιοτικών παραμέτρων από τα φυσικά πρόσωπα- επενδυτές ή χρήστες των έργων.

Είναι γνωστό ότι η παράδοση στην Ελλάδα σχετικά με την αναγνώριση επαγγελματικών δικαιωμάτων των μηχανικών, μεταξύ των οποίων βέβαια

⁶⁰ Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί ότι οι βαθμοί των εισαγωγικών αυτών εξετάσεων, τουλάχιστον για τις θετικές επιστήμες αναγνωρίζονται από πανεπιστημιακά ιδρύματα με κύρος (π.χ. Imperial College) ως κριτήρια για την εγγραφή σε κάποιες τουλάχιστον ειδικότητες, επομένως η αξία τους δεν είναι τυχαία.

⁶¹ Έρευνα ΜΡΒ.

περιλαμβάνονται και έχουν κυρίαρχη θέση οι ειδικότητες των μηχανικών που ασχολούνται με κατασκευαστικές δραστηριότητες και είναι απαραίτητα για την άσκηση των δραστηριοτήτων αυτών, συνίσταται στη χορήγηση άδειας άσκησης επαγγέλματος από το ΤΕΕ. Η σχετική άδεια χορηγείται σε όλους πρακτικά τους διπλωματούχους της ανώτατης τεχνικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα (των Πολυτεχνείων, καθώς και των ανώτατων πολυτεχνικών σχολών) μετά από προφορικές εξετάσεις, οι οποίες είναι λίγο πολύ τυπικές, και τα παρεχόμενα επαγγελματικά δικαιώματα είναι πολύ ευρύτερα από αυτά που είναι έτοιμος να ασκήσει ο νέος επαγγελματίας. Δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η διαδικασία αυτή είναι η καλύτερη δυνατή, παρ'όλο που σε κάποιες περιπτώσεις εξυπηρετεί στην πράξη εργαζόμενους και εργοδότες και μπορεί να θεωρηθεί ευέλικτη από την άποψη ότι, πράγματι, για κάποιες δραστηριότητες οι επαγγελματίες αυτοί μπορούν να εκπαιδευτούν εκ των υστέρων.

Η πρακτική αυτή στηρίζεται αφενός στο γενικά υψηλό, κατά παράδοση, επίπεδο των εισαγομένων στις σχολές αυτές και στην εν συνεχεία υψηλού επιπέδου εκπαίδευση αναφορικά κυρίως με θεωρητικές και κατά δεύτερο λόγο με γενικές τεχνικές γνώσεις, που τους επιτρέπουν σχετικά εύκολα να προσαρμόζονται σε διαφοροποιημένα αντικείμενα απασχόλησης, και αφετέρου στις σχετικά χαμηλές απαιτήσεις σημαντικού μέρους της αγοράς. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου οι ίδιοι οι μηχανικοί ομολογούν ανεπάρκειες στις τεχνικές γνώσεις, μέρους τουλάχιστον των διπλωματούχων μηχανικών.

Ιστορικά, η χαμηλή ανάπτυξη της μεταποίησης και η έλλειψη ομοιομορφίας και μαζικής παραγωγής σε πολλά κατασκευαστικά έργα, με τη συνεπαγόμενη έλλειψη τυποποίησης, περιόρισε τις ανάγκες για μηχανικούς εφαρμογών. Η αναφορά γίνεται πάντα σχετικά με τις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπου η αγορά είναι σε θέση να κάνει περισσότερες διακρίσεις και να ιεραρχήσει το επίπεδο απασχόλησης των μηχανικών (μηχανικοί εφαρμογών), αλλά και να προσφέρει ευκαιρίες εκπαίδευσης. Τα χαρακτηριστικά βέβαια αυτά της αγοράς ήταν ακόμη περισσότερο έντονα παλαιότερα, την εποχή που δημιουργήθηκε ο θεσμός των επαγγελματικών δικαιωμάτων (ο παλαιότερος νόμος είναι ο Ν.4663/9.5.1930 «περί ασκήσεως του επαγγέλματος του πολιτικού μηχανικού, αρχιτέκτονος και τοπογράφου»).

Σήμερα στην πράξη οι μηχανικοί ασκούν συνήθως μέρος των επαγγελματικών δικαιωμάτων τους τόσο λόγω του μεγάλου αριθμού των μηχανικών και του πλήθους των εξειδικεύσεών τους όσο και λόγω των αυξημένων απαιτήσεων της αγοράς. Αυτό είναι εις όφελος των χρηστών και καταναλωτών των τεχνικών υπηρεσιών. Βέβαια, τίποτα δεν μπορεί να αποκλείσει τυχόν παρανομίες στη χρήση του δικαιώματος άσκησης, με την έννοια της διαφοροποίησης του υπογράφοντος από αυτόν που πράγματι ασκεί τις συγκεκριμένες δραστηριότητες. Δεν μπορεί, άλλωστε, να ισχυρισθεί κάποιος ότι η εκπλήρωση των επαγγελματικών υποχρεώσεων των

μηχανικών, ειδικά απέναντι σε απλούς ιδιώτες-χρήστες των υπηρεσιών τους, είναι πάντα η ενδεδειγμένη και αυτό οφείλεται εν μέρει τουλάχιστον στην έλλειψη ενημέρωσης του κοινού σε σχέση με τις υποχρεώσεις αυτές και βέβαια στις κατοχυρωμένες αμοιβές που δεν είναι κατ'ανάγκην υψηλές, αλλά δεν ανταποκρίνονται πάντα στην παρεχόμενη υπηρεσία.

Το πλήθος των μηχανικών για το οποίο δίνονται στοιχεία στη συνέχεια και η κυκλικότητα της κατασκευαστικής δραστηριότητας ερμηνεύει τις επιφυλάξεις των επαγγελματιών και του ΤΕΕ σε σχέση με την αναγνώριση επαγγελματικών δικαιωμάτων. Οι επιφυλάξεις αυτές όμως δεν πρέπει να οδηγούν σε απόλυτες και μη ρεαλιστικές θέσεις, οι οποίες είναι πιθανό να ανατραπούν με τρόπο που οπωσδήποτε δεν θα συμφέρει τους μηχανικούς και ενδεχομένως τη χώρα. Θα πρέπει να εξετασθεί μεταξύ αρμοδίων η δυνατότητα μιας πιο ευέλικτης πολιτικής και της δυνατότητας διαφοροποίησης επαγγελματικών δικαιωμάτων, ανάλογα και με την πρακτική που ακολουθείται σε άλλες χώρες και με τις ανάγκες των έργων στην Ελλάδα. Δεν είναι ρεαλιστική πολιτική η μη αναγνώριση δικαιωμάτων σε μέλη αναγνωρισμένων επαγγελματικών ενώσεων άλλων χωρών-μελών. Ενδεχομένως η δημιουργία διαφορετικών μητρώων για διαφοροποιημένα προσόντα να έδινε λύση σε πολλές περιπτώσεις, εν μέρει και σε αποφοίτους ΤΕΙ.

Πρέπει να σημειωθεί επίσης ότι προωθείται, στο πλαίσιο της προτεινόμενης Οδηγίας για την αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων, και η αναγνώριση προσόντων που προκύπτουν από την εμπειρία και την άσκηση κάποιων δραστηριοτήτων για ορισμένο χρονικό διάστημα σε μία χώρα-μέλος. Στο πλαίσιο αυτό αναφέρονται και επαγγέλματα της κατηγορίας 40 (ονοματολογία ΟΒΕΚ) «Κτίρια και έργα πολιτικού μηχανικού» και βέβαια αφορούν πολλές κατηγορίες εργαζομένων στα έργα αυτά, που δεν είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Η απόλυτη διαφάνεια σε σχέση με τις σπουδές, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μηχανικών κατά περίπτωση, θα ήταν ενδεδειγμένο μέσο για την προστασία των καταναλωτών, ειδικά στις περιπτώσεις όπου θα ισχύει η «πρακτική της χώρας προέλευσης», αρχή που αποτελεί τη σημαντική καινοτομία για την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών σε άλλα κράτη-μέλη. Σε σχέση με την παροχή υπηρεσιών για ιδιώτες, ο ρόλος των ασφαλιστικών εταιρειών μπορεί να αποδειχθεί ρόλος κλειδί και για τους επαγγελματίες και για τα έργα.

6.4.1.3 Ποσοτικά στοιχεία για τους μηχανικούς και άλλους απασχολούμενους στις κατασκευές

Ήδη στο ΤΕΕ, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία, είναι εγγεγραμμένοι περίπου 87.000 μηχανικοί ως τακτικά μέλη, οι περισσότεροι από τους οποίους (66,7%), έχουν ειδικότητες σχετικές με τις κατασκευαστικές διαδικασίες (Πίνακας 6.4.1). Αυτό σημαίνει ότι η αναλογία του συνόλου των μηχανικών στην Ελλάδα είναι

περίπου 8 ανά 1000 κατοίκους. Με βάση πρόσφατα στοιχεία, ο αριθμός μηχανικών στις χώρες-μέλη (οι περισσότερες χώρες-μέλη της Ε.Ε- 25 και κάποιες άλλες χώρες όπως οι Βουλγαρία και Ρουμανία) της FEANI (Federation Européenne d'Associations Nationales d'Ingenieurs) ανέρχεται σε 2 εκατομμύρια⁶². Αυτός περίπου ο αριθμός αντιστοιχεί σε εκτιμώμενο πληθυσμό 500 εκατομμυρίων κατοίκων, δηλαδή έχει μια αναλογία 4 μηχανικών ανά χιλιάδες κατοίκους. Επομένως, η αναλογία των μηχανικών στην Ελλάδα είναι διπλάσια των Ευρωπαίων μηχανικών πράγμα που σημαίνει ότι κανονικά η αγορά είναι σχετικά κορεσμένη, τουλάχιστον σε συνολικά μεγέθη. Η Ελλάδα υποχρεώνεται τελικά να αναγνωρίσει επαγγελματικά δικαιώματα σε αριθμό επαγγελματιών μεγαλύτερο από αυτόν που θα κάλυπτε τις πραγματικές της ανάγκες, που όμως αυξομειώνονται λόγω των διακυμάνσεων στην κατασκευαστική δραστηριότητα.

Οι πληροφορίες αυτές διαμορφώνουν την εικόνα του επαγγέλματος, ή των επαγγελμάτων που ενώ είναι θεσμικά κατοχυρωμένα, οι συνθήκες άσκησής τους, χωρίς να μπορούν να θεωρηθούν ανταγωνιστικές (με την έννοια που ο ανταγωνισμός μεγιστοποιεί τα οφέλη για τον καταναλωτή), δεν εξασφαλίζουν -στην πλειονότητα τουλάχιστον των περιπτώσεων- μονοπωλιακές προσόδους για τους επαγγελματίες.

Πίνακας 6.4.1

Κατανομή μελών ΤΕΕ ανά ειδικότητα, 2004

Ειδικότητα	Τακτικά μέλη	Ομότιμα μέλη
Πολιτικοί μηχανικοί	24.575	2.386
Αρχιτέκτονες μηχανικοί	15.990	1.089
Μηχανολόγοι μηχανικοί	11.874	595
Ηλεκτρολόγοι μηχανικοί	12.741	573
Μηχανολόγοι-Ηλεκτρολόγοι μηχανικοί	2.613	1.147
Αγρονόμοι-Τοπογράφοι μηχανικοί	5.778	281
Χημικοί μηχανικοί	7.845	561
Μεταλ/γοι-Μεταλλουργοί μηχανικοί	2.058	210
Ναυπηγοί μηχανικοί	88	45
Ναυπηγοί-Μηχανολόγοι μηχανικοί	1.378	19
Ηλεκτρονικοί μηχανικοί	2.398	48
<i>Σύνολο</i>	<i>87.338</i>	<i>6.954</i>
<i>Μηχανικοί με ειδικότητες συναφείς με κατασκευές</i>	<i>58.217</i>	<i>4.351</i>
<i>% στο σύνολο</i>	<i>66,70%</i>	<i>62,60%</i>

Πηγή: Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος.

Εκείνο όμως που μπορεί να παρατηρήσει κανείς σχετικά με τους μηχανικούς είναι η σχετικά εύκολη προσαρμογή τους και σε άλλες εργασίες⁶³ και η σχετικά

⁶² Οι μηχανικοί αυτοί, που είναι εγγεγραμμένοι στα σχετικά επιμελητήρια κάθε χώρας, δεν έχουν κατ'ανάγκη αντίστοιχα επαγγελματικά προσόντα, δηλαδή ανάλογα επαγγελματικά δικαιώματα.

⁶³ ΚΕΠΕ, *Φραγμοί στην ελεύθερη λειτουργία των επαγγελμάτων και στην πραγματοποίηση επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και ανταγωνιστικότητα*, Αθήνα, 2001.

περιορισμένη ανεργία (1,6% το 2003 σε σχέση με 4,3% το 1997 σύμφωνα με έρευνα της MRB) στον κλάδο, παρόλο που η κατάσταση αυτή μεταβάλλεται ανάλογα με τον οικονομικό κύκλο, χωρίς ακόμη να έχει απαξιώσει σε σημαντικό βαθμό τα σχετικά επαγγέλματα. Στην πρόσφατη (2003) δειγματοληπτική έρευνα της MRB (με κάλυψη και ημιαστικών περιοχών) για λογαριασμό του ΤΕΕ παρατηρείται ότι οι ειδικότητες που σχετίζονται με την κατασκευαστική δραστηριότητα παρουσιάζουν μικρότερο βαθμό ετεροαπασχόλησης, γεγονός εύλογο αν ληφθεί υπόψη η χρονική στιγμή της έρευνας.

Αξίζει να αναφερθούν και στοιχεία έρευνας⁶⁴ του Ινστιτούτου Οικονομίας Κατασκευών (ΙΟΚ), σύμφωνα με τα οποία οι άμεσα απασχολούμενοι στον κλάδο μηχανικοί ΑΕΙ ήταν 32.500, οι τεχνολόγοι μηχανικοί 12.500 και το εργατο-τεχνικό προσωπικό 260.000, μεταξύ των οποίων και 16.000 ανειδίκευτοι. Συνολικά 310.000 άτομα, με την προσθήκη και 5.000 διοικητικών υπαλλήλων. Επιπλέον, απασχολούνται σε μελέτες και 15.000 μελετητές, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι μηχανικοί.

Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ (National Accounts of OECD Countries, Vol 1, 1991-2002) η απασχόληση στην Ελλάδα στις κατασκευές ήταν 295 χιλ. άτομα το 2002, που αντιστοιχούσαν στο 7,5% περίπου της συνολικής απασχόλησης, ενώ το ακαθάριστο προϊόν του κλάδου έφθανε το 8% του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές το χρόνο αυτό. Αξίζει να αναφερθεί ότι η απασχόληση είναι επίσης σημαντική και σε άλλες χώρες (Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία), γύρω στο 6,5%, με μικρότερη συμμετοχή των κατασκευών στο ΑΕΠ, γύρω στο 5%.

6.4.1.4 Περιορισμός αδειοδοτήσεων και απλοποίηση διαδικασιών – Πεδίο εφαρμογής

Σε σχέση με τις δημόσιες συμβάσεις έργων και υπηρεσιών, η Ελλάδα έχει προσαρμόσει τη νομοθεσία της (ΠΔ 334/2000, Π.Δ.336/2002, Π.Δ. 101/2003) στις Οδηγίες 92/50 και 93/37 που αποτελούν το νομικό πλαίσιο των δημοσίων συμβάσεων στην Ε.Ε. Παρ'όλα αυτά, η εγχώρια αγορά δεν κατακλύζεται από ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, οι οποίες όταν επιδεικνύουν ενδιαφέρον αυτό εστιάζεται στην ανάληψη έργων σε συνεργασία με ελληνικές επιχειρήσεις. Πρέπει βέβαια να επισημανθεί η παρουσία ξένων επιχειρήσεων σε κάποια έργα που ή είχαν ένα αρκετά σύνθετο και άγνωστο αντικείμενο για τις εγχώριες, όπως η κατασκευή του Μετρό της Αθήνας, ή το αντικείμενο της σύμβασης ήταν περισσότερο σύνθετο (συγχρηματοδότηση, κατασκευή και εκμετάλλευση) όπως στην περίπτωση του Αεροδρομίου των Σπάτων ή της Γέφυρας Ρίου-Αντιρρίου. Στα έργα αυτά η παρουσία των ξένων ήταν

⁶⁴ Ινστιτούτο Οικονομίας Κατασκευών (ΙΟΚ), *Μέγεθος και χαρακτηριστικά της Απασχόλησης στον Κατασκευαστικό κλάδο*, 2003.

καθοριστική αλλά δεν είναι τα μόνα στα οποία συμμετέχουν ευρωπαϊκές επιχειρήσεις σε συνεργασία με κάποιες ελληνικές. Χωρίς να είναι γνωστές λεπτομέρειες σχετικά με την ύπαρξη συγκεκριμένων εμποδίων (εκτός βέβαια από τη γλώσσα) στην ελληνική αγορά για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις που να τις αποθαρρύνουν ενδεχομένως να την προσεγγίσουν χωρίς ελληνική συνεργασία, εκτιμάται ότι η ελληνική αγορά ίσως να μην παρουσιάζει γι' αυτές ιδιαίτερο ενδιαφέρον και λόγω του μικρού μεγέθους και των τοπικών ιδιαιτεροτήτων. Το αρμόδιο Υπουργείο βέβαια θεωρεί ότι η αγορά είναι αρκετά ανοιχτή στα δημόσια έργα, όπως και στις μελέτες, αλλά τα μικρά μεγέθη δεν είναι ελκυστικά, επειδή πράγματι παροχή υπηρεσιών στον κλάδο απαιτεί φυσική παρουσία και δαπάνες. Επιπλέον, το έργο εκτελείται με βάση τη σύμβαση και την υφιστάμενη νομοθεσία και ουσιαστικά δεν υπάρχει χώρος για εφαρμογή της πρακτικής της χώρας προέλευσης.

Έστω όμως και αν μπορεί να θεωρηθεί ότι η αγορά είναι ήδη αρκετά ανοικτή, όσο περισσότερο σύνθετες υπηρεσίες θα απαιτούνται τόσο περισσότερο ανταγωνιστικές θα είναι οι ξένες επιχειρήσεις εάν δεν εκσυγχρονισθούν οι ελληνικές. Επιπροσθέτως, θα απαιτηθούν εξελιγμένες τραπεζικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες, που ουσιαστικά θα βοηθήσουν τις καλύτερες επιχειρήσεις στην ανάληψη έργων. Θα ήταν ίσως περισσότερο ρεαλιστικό να υποθεθεί ότι η δημιουργία και λειτουργία ενός περισσότερο ορθολογικού πλαισίου στις διαδικασίες ανάθεσης έργων και μελετών θα είχε ίσως κάποιες οριακές επιδράσεις στην προσέλκυση κάποιων ακόμη ξένων επιχειρήσεων. Επιπλέον, αυτό που συνιστά εν δυνάμει κίνδυνο για τις ελληνικές επιχειρήσεις είναι η δυνατότητα πρόσβασης των ξένων, σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που παρέχονται από την Οδηγία 96/71, για την απόσπαση εργαζομένων, όπως θα αναφερθεί αναλυτικότερα στα επόμενα.

Σε σχέση όμως με τα ιδιωτικά έργα, που η συμμετοχή τους στο σύνολο των επενδύσεων κατασκευών συνήθως κυμαίνεται από χρόνο σε χρόνο περίξ ενός ποσοστού του συνόλου μεγαλύτερου από το 65%, δεν είναι ακριβώς γνωστές οι διαδικασίες αδειοδοτήσεων και σε ποιο βαθμό αυτές μπορούν και πρέπει να απλοποιηθούν. Εκτιμάται ότι η απλοποίηση των διαδικασιών αναμένεται να επηρεάσει περισσότερο μέρος αυτών των έργων (10%-20% του συνόλου), που αντιστοιχεί στα μεγαλύτερα και πιο σύνθετα από τα ιδιωτικά έργα, ιδίως αν αυτά σχετίζονται με την πραγματοποίηση άμεσων ξένων επενδύσεων. Σε αυτά δεν περιλαμβάνονται οι κατοικίες, με την προϋπόθεση βέβαια ότι τα έργα κατοικιών θα παραμείνουν στα περιορισμένα πλαίσια που είναι σήμερα. Διαφορετική πολεοδομική πολιτική, ή και διαφορετική χρηματοδότηση που θα επιτρέπει τη δόμηση σε μεγαλύτερες εκτάσεις, θα παρέχει ευκαιρίες για ανάληψη έργων από ξένες επιχειρήσεις με απασχόληση ξένων επαγγελματιών.

Τα μικρά ιδιωτικά έργα που σε κάθε περίπτωση αποτελούν το 40% του συνόλου, δεν είναι πιθανό να προσελκύσουν επαγγελματίες για εγκατάσταση ή

παροχή υπηρεσιών από ξένες χώρες, παρά μόνο σποραδικά και κατά περίπτωση. Η κατάσταση ενδέχεται να διαφοροποιηθεί, τουλάχιστον για τη βόρεια Ελλάδα, μετά την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας.

Επίσης, πεδίο εφαρμογής της απελευθέρωσης των υπηρεσιών θα είναι και οι υπηρεσίες αρχιτεκτόνων και μηχανικών που περιλαμβάνονται στις επιχειρηματικές υπηρεσίες (business services, NACE 74.2) και η συμμετοχή τους στο ΑΕΠ είναι πολύ μικρή.

Επειδή σε κάθε περίπτωση, η σωστή ενημέρωση των ενδιαφερομένων, η διαφάνεια των συναλλαγών, καθώς και η αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών είναι μέτρα που προστατεύουν τον καταναλωτή αλλά και τους προσφέροντες επαγγελματίες και επιχειρήσεις, θα πρέπει να επιδιωχθεί η πλήρης ενημέρωση σχετικά με την «αρχή της χώρας προέλευσης καταγωγής». Συγκεκριμένα θα πρέπει σε όλα τα κράτη-μέλη να είναι γνωστοί και αποδεκτοί εκ των προτέρων για κάθε υπηρεσία (ή να θεσπίζεται ανάλογη εξαίρεση ή ενημέρωση των αποδεκτών της υπηρεσίας), οι όροι άσκησης της στη «χώρα προέλευσης» και να διευκρινισθεί τι ισχύει σε περίπτωση που τυχόν αλλάξει ο τόπος εγκατάστασης της επιχείρησης κατά τη διάρκεια της παροχής της υπηρεσίας σε ένα κράτος-μέλος. Στη συνέχεια η ενημέρωση αυτή θα πρέπει να ανακοινώνεται στους ενδιαφερομένους.

6.4.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

Συνολικά εκτιμάται ότι η εξάλειψη κατά το δυνατό των εμποδίων και των διακρίσεων με βάση την εθνικότητα θα βοηθήσει περισσότερο μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τεχνικά γραφεία να προσεγγίσουν την ελληνική αγορά και ίσως με αφορμή και κάποια άλλη δραστηριότητα και όχι μόνο κατασκευαστική. Ένα σχετικό παράδειγμα είναι η προσφορά υπηρεσιών αρχιτέκτονα ή μηχανικών σε μία ξενοδοχειακή μονάδα που αναλαμβάνει ξένη εταιρεία. Επίσης η άσκηση των επαγγελματικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα, με απλή παροχή υπηρεσιών ή με εγκατάσταση μπορεί να συμβεί κυρίως μέσω επιχειρήσεων που θα αναλάβουν κάποιο έργο ή την προώθηση κάποιου προϊόντος ή συστήματος προϊόντων (π.χ. ασφαλείας) συνδεδεμένου με κατασκευαστικές εργασίες. Επειδή εργασίες αυτού του είδους συνοδεύονται κάποιες φορές και με τη χρήση αποκλειστικών δικαιωμάτων και πατεντών, θα πρέπει η ελληνική αγορά να προσφέρει προστασία (θεσμική κάλυψη) στο επίπεδο αυτό, ώστε να μη ελαχιστοποιείται η συμμετοχή Ελλήνων τεχνικών με αποτέλεσμα όχι μόνο άμεσο -όσον αφορά στην απασχόλησή τους- αλλά και έμμεσο τη στέρηση της τεχνογνωσίας. Παράκαμψη των Ελλήνων τεχνικών μπορεί να προκύψει και σε περιπτώσεις που η χρησιμοποίησή τους συνεπάγεται αμοιβές για κατοχυρωμένα και άχρηστα στην ουσία δικαιώματα. Σημειώνεται όμως, όπως και παλαιότερα, ότι, ενώ οι αμοιβές των μηχανικών για ουσιαστικό έργο δεν είναι σχετικά υψηλές, προστατεύονται από κατοχυρώσεις που θα ήταν ίσως σκόπιμο να

εξορθολογισθούν. Υπάρχουν όμως κάποιοι κίνδυνοι από τη διεύρυνση της Ε.Ε. σε χώρες με χαμηλότερα αμειβόμενο εργατικό δυναμικό.

Είναι σημαντικό ότι, σε σχέση με την απλή παροχή υπηρεσιών δηλαδή παροχή χωρίς εγκατάσταση, θα έχουν εφαρμογή οι αρχές της χώρας προέλευσης, και άρα οι πάροχοι θα είναι κομιστές όχι μόνο μιας διαφορετικής εκπαίδευσης αλλά και μιας διαφορετικής επαγγελματικής νοοτροπίας με ό,τι αυτό ενδέχεται να σημαίνει. Ένα πρόσφορο παράδειγμα μπορεί να αποτελεί αναφορά στις οδηγίες της ασφάλισης επαγγελματικής ευθύνης, δηλαδή ο πάροχος θα ασφαρίζεται σε σχέση με την αξιοπιστία των εργασιών του έναντι διεκδικήσεων για λάθη ή παραλείψεις, πράγμα που σημαίνει ότι η αξιοπιστία του κατά κάποιο τρόπο ελέγχεται από την ασφαλιστική εταιρεία που αναλαμβάνει να τον καλύψει. Αυτό με τη σειρά του σημαίνει ότι θα πρέπει τουλάχιστον να ενημερώνονται οι αρμόδιες αρχές της χώρας όπου παρέχονται οι υπηρεσίες, σχετικά με τη συμπεριφορά των ασφαλιστικών εταιρειών και την πραγματική προστασία του καταναλωτή, επειδή θα υπάρχει η τάση προστασίας από τη χώρα προέλευσης του προσφέροντος υπηρεσίες.

Οι προοπτικές ανάληψης κάποιας δραστηριότητας στο εξωτερικό από ελληνικές τεχνικές επιχειρήσεις είναι μάλλον περιορισμένες. Περισσότερο πιθανό και περισσότερο ρεαλιστική επιδίωξη φαίνεται να είναι η συνεργασία Ελλήνων τεχνικών με ξένες επιχειρήσεις (τεχνικές, μεταποιητικές) που θα μπορούσαν βαθμιαία να τους οδηγήσουν σε συστηματικότερη παροχή υπηρεσιών ή εγκατάσταση σε χώρες εκτός Ελλάδος. Στην κατεύθυνση αυτή θα μπορούσε να βοηθήσει και το γεγονός ότι αρκετοί Έλληνες μηχανικοί κάνουν μεταπτυχιακές σπουδές σε ευρωπαϊκές χώρες και γενικά γνωρίζουν ξένες γλώσσες.

Επίσης κάποιες κατασκευαστικές επιχειρήσεις θα επιδιώξουν συστηματικότερα την ανάληψη έργων στο εξωτερικό αν μειωθούν οι αντίστοιχες ευκαιρίες στην Ελλάδα. Όμως, το θέμα αυτό παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες, ειδικά ως προς τη διείσδυση ελληνικών επιχειρήσεων σε χώρες της Ε.Ε.-15. Τα ακριβή αίτια όπως έχουν διαμορφωθεί σήμερα δεν μπορούν επακριβώς να αναφερθούν, αλλά θα πρέπει να αναζητηθούν καταρχήν, αφενός στο επίπεδο ανάπτυξης των ελληνικών κατασκευαστικών επιχειρήσεων και αφετέρου στην αδυναμία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος να υποστηρίξει αποφασιστικά τέτοια εγχειρήματα. Θα πρέπει όμως να αναφερθεί και το γεγονός ότι οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν έχουν επαρκώς ενδιαφερθεί τα τελευταία χρόνια να διεισδύσουν σε ξένες αγορές, και λόγω επαρκών ευκαιριών απασχόλησης στο εσωτερικό της χώρας, παρά τις κάποιες προσπάθειες και έργα στην αγορά της Μ. Ανατολής, της Κύπρου, και σε ορισμένες βαλκανικές χώρες. Το θέμα είναι πολύ ευρύτερο και αναφέρεται απλώς προκειμένου να επισημανθεί η αδυναμία των ελληνικών επιχειρήσεων τουλάχιστον προς το παρόν, να επωφεληθούν από την προώθηση της εσωτερικής αγοράς στον ευρωπαϊκό χώρο. Ακόμη και στις νεοεταχθείσες χώρες, η επέκταση δεν θα είναι εύκολη, λόγω της οξυΐτητας του

ανταγωνισμού και της έλλειψης γειτνίασης και ανταλλαγών (πλην της Κύπρου) με τις χώρες αυτές. Ευκαιρίες εισόδου σε άλλες αγορές για τις ελληνικές επιχειρήσεις αναμένεται να υπάρξουν μετά την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, λόγω ίσως καλύτερης τεχνογνωσίας των ελληνικών επιχειρήσεων και γειτνίασης. Ένα κρίσιμο θέμα αναμένεται να αποδειχθεί η δυνατότητα χρησιμοποίησης φθηνού εργατοτεχνικού προσωπικού, δεδομένου και του ανταγωνισμού εκ μέρους της Τουρκίας στις χώρες αυτές, σε διεθνείς διαγωνισμούς.

Σχετικά με το εργατοτεχνικό προσωπικό πρέπει να γίνει αναφορά στις δυνατότητες που προσφέρει η Οδηγία 96/71 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16 Δεκεμβρίου 1996, σύμφωνα με την οποία παρέχεται σε μια επιχείρηση η δυνατότητα απόσπασης εργαζομένων από άλλη χώρα, στη χώρα-μέλος που αυτή παρέχει υπηρεσίες. Δεδομένου ότι το εφαρμοζόμενο δίκαιο στη σχέση εργασίας μπορεί να είναι αυτό που ισχύει στη χώρα, όπου εργάζεται συνήθως ο εργαζόμενος, ο οποίος μπορεί να προέρχεται από χώρα φθηνού εργατικού δυναμικού, ουσιαστικά προσφέρεται ευχέρεια εφαρμογής κανόνων εργασίας πρωτοφανών⁶⁵ για τα ευρωπαϊκά δεδομένα, τουλάχιστον των 15 χωρών-μελών. Με τους όρους αυτούς όχι μόνο δεν μπορεί να είναι ανταγωνιστικές εταιρείες που δεν προσφέρουν μια ιδιαίτερη τεχνογνωσία ή υπηρεσία, αλλά μπορούν να γίνονται ανταγωνιστικές χώρες και επιχειρήσεις που μπορούν να κινητοποιήσουν φθηνό εργατικό δυναμικό.

Μέχρι τώρα τέτοιες περιπτώσεις μεταφοράς εργατών δεν είναι πολύ συνηθισμένες ούτε είναι εύκολες, αλλά επειδή θα ασκούνται συνεχώς πιέσεις προς την κατεύθυνση αυτή δεν μπορεί να υπάρξει διαφορετική επιδίωξη για τις ελληνικές επιχειρήσεις και τους Έλληνες τεχνικούς από τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς τους. Όπως τονίζεται και από το ΙΟΚ, οι ελληνικές κατασκευαστικές επιχειρήσεις θα πρέπει να εκσυγχρονισθούν σε τεχνογνωσία και να βελτιώσουν την ποιότητα της απόδοσής τους και την παραγωγικότητά τους. Η προσπάθεια αυτή συνδέεται όχι μόνο με το μέλλον των επιχειρήσεων αλλά και των ίδιων των μηχανικών.

Σημασία έχει ότι, αν η Ελλάδα προβάλλει περισσότερα εμπόδια από όσα οι άλλες χώρες, θα «προστατέψει» μεν για ένα διάστημα το εγχώριο δυναμικό από τον ανταγωνισμό, αλλά κινδυνεύει να επιμηκύνει την απομόνωσή του από τις προηγμένες πρακτικές των ανεπτυγμένων χωρών, καθώς και να στερηθεί η ίδια την προσδοκώμενη αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων που είναι πιθανό να υποκινηθούν από κάποιες απλουστεύσεις στις διαδικασίες αδειοδότησης διαφόρων δραστηριοτήτων.

⁶⁵ Σε κύκλους εργοληπτών είναι γνωστή η περίπτωση τουρκικής εταιρείας που ανέλαβε τεχνικό έργο στην Ιρλανδία και μετέφερε και χρησιμοποίησε για το σκοπό αυτό Τούρκους εργαζόμενους με όρους σκλαβιάς.

Ως προς την προστασία, αυτή θα πρέπει καταρχήν να αποβλέπει στη σωστή ποιότητα των τεχνικών έργων και υπηρεσιών, ειδικά εκεί που η αγορά δεν μπορεί να κάνει διακρίσεις (μέσω της ασφάλισης, χρηματοδότησης) ή τα συμφέροντά της δεν συμπίπτουν με αυτά του κοινωνικού συνόλου. Από την άλλη θα πρέπει να προωθείται ο υγιής ανταγωνισμός και η απόκτηση τεχνογνωσίας στο επίπεδο των ατόμων και των επιχειρήσεων.

Σχετικά με την παροχή υπηρεσιών χωρίς εγκατάσταση, το ΤΕΕ τηρεί μητρώο των παρόχων χωρίς αυτοί να καταβάλλουν χρηματικό ποσό (Π.Δ. 53/2004/ΦΕΚ Α 43/ άρθρο 9 §1). Η εγγραφή αυτή επιβάλλεται για λόγους δεοντολογίας.

Κάτι άλλο που θα πρέπει να συνοδεύει την απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς θα πρέπει να είναι η συστηματική διαφάνεια και ενημέρωση σε σχέση με τα επαγγελματικά προσόντα όλων των επαγγελματιών των κατασκευών και τα δικαιώματα των καταναλωτών. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να αρθούν και οι απαγορεύσεις διαφήμισης των μηχανικών και να επιτραπεί ενημερωτική διαφήμιση με αυστηρή δεοντολογία.

Στην Ελλάδα, βέβαια, για να υπάρξει πλήρης επίγνωση των συνεπειών θα πρέπει καταρχήν να καταγραφούν όλες οι σχετικές διαδικασίες αδειοδότησης για κατασκευαστικά έργα, προκειμένου να ελεγχθεί πού υπάρχουν γραφειοκρατικά εμπόδια, τα οποία μπορούν να καταργηθούν, χωρίς να θίγεται το δημόσιο συμφέρον, δηλαδή η ασφάλεια των έργων, των εργαζομένων και των χρηστών. Αναφορικά με την προστασία και τις ιδιαιτερότητες της Ελλάδας που θα πρέπει να γίνουν κατανοητές, προτεραιότητα θα πρέπει να έχουν αδειοδοτήσεις που σχετίζονται με την προστασία του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος και της κληρονομιάς, καθώς και αυτές που προκύπτουν από το σεισμογενή χαρακτήρα των περισσότερων περιοχών της χώρας. Μεταξύ των ιδιαιτεροτήτων θα πρέπει ίσως να ληφθεί υπόψη και η ανάγκη διατήρησης μικρότερων κατασκευαστικών επιχειρήσεων δημοσίων έργων λόγω της φυσικής διαμόρφωσης του χώρου (νησιά και δυσπρόσιτες περιοχές).

Αναφορικά με κάποια αναλυτική εκτίμηση επιπτώσεων από την απελευθέρωση της αγοράς θα πρέπει να επαναληφθεί ότι, τουλάχιστον στην αρχή, το τμήμα των δραστηριοτήτων, το οποίο θα υποστεί εντονότερα τον ανταγωνισμό, θα είναι αυτό των μεγαλύτερων ιδιωτικών έργων, που αντιστοιχεί το πολύ στο 20% των επενδύσεων κατασκευών και ενδεχομένως στο 1,5% περίπου του ΑΕΠ, καθώς και το σχετικό μικρό κομμάτι των υπηρεσιών προς επιχειρήσεις που είναι και το πιο ανοιχτό στον ανταγωνισμό. Παράλληλα, κάποιες επιδράσεις ενδέχεται να υπάρξουν και στα δημόσια έργα, σε αώτερο χρόνο. Κάποιες επιπτώσεις στο τμήμα των κατοικιών που χονδρικά αφορά το 40% των επενδύσεων κατασκευών, θα υπάρξουν ενδεχομένως μετά την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην Ε.Ε. και ανάλογα με τους όρους ένταξής τους.

Οι επιδράσεις αναμένεται να είναι ουσιαστικότερες για όλους τους τομείς στο απώτερο μέλλον, αλλά δεν μπορεί να γίνει οποιαδήποτε πρόβλεψη. Σε σχέση με τους τομείς που θα επηρεασθούν μπορούν να αναφερθούν τα εξής:

Αγορά εργασίας: Ενδεχομένως θετικές επιδράσεις για τους μηχανικούς αν καταφέρουν να διεισδύσουν σε άλλες αγορές και συγχρόνως να μην έχουν αξιόλογες απώλειες στην εσωτερική αγορά. Οποσδήποτε οι συνθήκες θα είναι περισσότερο ανταγωνιστικές και μερικοί ίσως στραφούν σε διαφορετικά επαγγέλματα. Λιγότερο θετικές θα είναι οι επιδράσεις σε εργαζόμενους με χαμηλότερες εξειδικεύσεις.

Τιμές υπηρεσιών: Μάλλον δεν θα αυξηθούν εκτός από την περίπτωση των πολύ εξειδικευμένων. Ίσως εκδηλωθούν τάσεις μείωσης για χαμηλής εξειδίκευσης υπηρεσίες.

Ποιότητα υπηρεσιών: Θα βελτιωθεί εκτός εάν δεν λειτουργήσει σωστά ο ανταγωνισμός ή χαλαρώσει η εφαρμογή των προδιαγραφών. Διαγράφονται κάποιοι κίνδυνοι από τη μονομερή επιδίωξη φθηνότερης τιμής.

Λειτουργία δημόσιας διοίκησης: Θα βελτιωθεί αν καταστεί δυνατό να συνεργασθούν οι υπηρεσίες και τα υπουργεία. Αυτό είναι και θέμα πραγματικής πολιτικής βούλησης, η οποία είναι απαραίτητη για τη σωστή αξιοποίηση και λειτουργία της δημόσιας διοίκησης.

Κοινωνική συνοχή: Οι πιέσεις μπορεί να αυξηθούν λόγω της όξυνσης του ανταγωνισμού.

Κλειστά επαγγέλματα: Τα επαγγέλματα των μηχανικών της κατασκευής πρέπει να είναι κατοχυρωμένα, λόγω των συγκεκριμένων συνθηκών. Κάποια χαλάρωση όμως ως προς τις προϋποθέσεις ενδείκνυται.

Η καινοτομία και η παραγωγικότητα αναμένεται να αυξηθούν σε κάποιο βαθμό.

Η πολιτιστική κληρονομιά επίσης, είναι ενδεχόμενο να υποβαθμιστεί, εάν η χαλάρωση κάποιων περιορισμών το επιτρέψει.

Σχετικά με τη *φοροδιαφυγή* και την *παραοικονομία* δεν μπορεί να γίνει πρόβλεψη, αν και ίσως η δυνατότητα παροχής υπηρεσιών σε άλλη χώρα μπορεί να διευκολύνει τη φοροδιαφυγή.

Οποσδήποτε οι επιδράσεις θα είναι ουσιαστικότερες σε βάθος χρόνου, αλλά το πόσο θετικές ή αρνητικές θα είναι, θα εξαρτηθεί από το διεθνές περιβάλλον, αλλά κυρίως από τη δυνατότητα της Ελλάδας να διαχειριστεί τα οικονομικά και οργανωτικά της προβλήματα.

6.5 Διαφήμιση

6.5.1 Υφιστάμενη κατάσταση

Σύμφωνα με στοιχεία της ICAP και του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου, στη χώρα μας σήμερα δραστηριοποιούνται περίπου 290 εταιρείες στον ευρύτερο χώρο της διαφήμισης. Από αυτές, περίπου 220 μπορούν να οριστούν ως καθαρά «διαφημιστικές εταιρείες» -οι υπόλοιπες προβάλλονται ως υπηρεσίες δημόσιων σχέσεων και sponsoring, μεσιτείας διαφημιστικών μέσων και μάρκετινγκ. Σημειώνεται ότι οι πιο μικρές εταιρείες, πέρα από διαφημιστικές, παρέχουν και άλλες υπηρεσίες όπως επιμέλεια εκδόσεων, υπαίθριες διαφημίσεις, οργάνωση συνεδρίων, κατασκευή διαφημιστικών βάσεων, έρευνα αγοράς και ανάπτυξη ιστοσελίδων. Από τις 220 διαφημιστικές εταιρείες, οι 190 είναι στην Αθήνα, 24 στη Θεσσαλονίκη, 2 στη Χαλκίδα και ανά 1 στη Λάρισα, το Βόλο, τα Ιωάννινα, και το Ηράκλειο Κρήτης.

Η διάρθρωση της απασχόλησης στον κλάδο της διαφήμισης στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ευρύ φάσμα μεγέθους εταιρειών, από πολύ μικρές εταιρείες με 3 απασχολούμενους, μέχρι τη μεγαλύτερη στον κλάδο που απασχολεί 170 εργαζόμενους. Από τις 10 μεγαλύτερες εταιρείες (σε κύκλο εργασιών), οι 6 απασχολούν πάνω από 100 εργαζόμενους η καθεμία. Ο κύκλος εργασιών της μεγαλύτερης εταιρείας για το 2002 ήταν 82.714.072 €, ενώ των 10 μεγαλύτερων διαφημιστικών εταιρειών για το 2002 ήταν συνολικά 492.663.967 €.

Από τις 220 εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον χώρο της διαφήμισης, οι 45 είναι μέλη της Ένωσης Διαφημιστικών Εταιρειών Ελλάδας (ΕΔΕΕ). Μέσω της ΕΔΕΕ είναι διαθέσιμα λεπτομερέστερα στοιχεία για τις εταιρείες μέλη της, όπως π.χ. για τις σχέσεις τους με διεθνή δίκτυα διαφημιστικών ομίλων, τη συμμετοχή τους σε ελληνικούς ομίλους, κ.λπ. Από τα στοιχεία της ΕΔΕΕ προκύπτει ότι από τα 45 μέλη του φορέα, 29 είναι αμιγώς ελληνικές, ενώ 16 είναι μέλη διεθνών δικτύων, εκ των οποίων 14 είναι μετοχικές και 2 θυγατρικές.

Η δραστηριοποίηση ελληνικών εταιρειών σε χώρες της Ε.Ε. γίνεται αποκλειστικά με μορφή συμμετοχής σε ανοιχτούς διαγωνισμούς –είτε του ιδιωτικού τομέα είτε του δημοσίου- και διεκδίκησης συγκεκριμένων λογαριασμών/ projects. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για ελληνική εταιρεία που να έχει ανοίξει γραφεία σε άλλες χώρες της Ε.Ε.

Σε ό,τι αφορά στη δραστηριοποίηση ελληνικών εταιρειών σε χώρες που δεν είναι μέλη της Ε.Ε., μόνο ο Όμιλος Olympic DDB, μέλος του οποίου είναι η DDB Athens A.E. (η εταιρεία είναι και μέλος του διεθνούς δικτύου Omnicom Group), έχει μόνιμη παρουσία σε γειτονικές χώρες, μέσω των εταιρειών DDB Bucharest, DDB Sofia, DDB Albania, DDB Zagreb, DDB Skopje, DDB Belgrade, και DDB Cyprus. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις ισχύει το νομικό πλαίσιο της χώρας εγκατάστασης.

Ο τρόπος διείσδυσης που επιλέγουν οι ξένες διαφημιστικές εταιρείες οι οποίες θέλουν να δραστηριοποιηθούν στην ελληνική αγορά είναι η εξαγορά ποσοστού ελληνικής εταιρείας, εξασφαλίζοντας έτσι ένα έτοιμο υπόβαθρο, πελατολόγιο και άμεση πρόσβαση στην ελληνική αγορά. Με αυτό το καθεστώς πολλές από τις εταιρείες που ανήκουν σε μεγάλα διεθνή δίκτυα λειτουργούν στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1970.

Παρ' όλο που όσες εταιρείες δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα υπόκεινται στην ελληνική νομοθεσία, το γεγονός ότι το 80% της αγοράς (σε κύκλο εργασιών) καλύπτεται από εταιρείες που είναι μετοχικές εταιρειών αμερικανικής προέλευσης σημαίνει ότι επηρεάζονται άμεσα και από την αμερικανική νομοθεσία. Αυτό το γεγονός έχει σημαντικές επιπτώσεις στη λειτουργία τους, ιδιαίτερα στον απόηχο της υπόθεσης Enron: η αμερικανική νομοθεσία, μέσω του νόμου Sarbanes-Oxley on Criminal Fraud Accountability του 2002, επιβάλλει πλέον ιδιαίτερα αυστηρούς ελέγχους και διαδικασίες για να διασφαλιστεί μια μεγαλύτερη διαφάνεια στη διαχείριση. Έτσι, ένα μεγάλο μέρος της δραστηριότητας των εταιρειών ελέγχεται από τα κέντρα (τα ονομαζόμενα "hubs") που έχουν τη βάση τους στις Ηνωμένες Πολιτείες, εφόσον πρέπει να ακολουθούν ένα ενιαίο σύστημα αναφοράς για τον ισολογισμό, τα στατιστικά δεδομένα, το λογιστικό σύστημά τους κ.λπ.

6.5.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

Σύμφωνα με τα υπάρχοντα δεδομένα, δεν υφίστανται νομικά εμπόδια στην ελεύθερη διακίνηση υπηρεσιών και ιδεών στον κλάδο της διαφήμισης. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ξένες εταιρείες δραστηριοποιούνται εδώ και χρόνια στην ελληνική αγορά μέσω μετοχικών εταιρειών, ελληνικές εταιρείες μπορούν να διεκδικήσουν λογαριασμούς στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα άλλων χωρών της Ε.Ε. και ξένες διαφημιστικές εταιρείες μπορούν να διεκδικήσουν λογαριασμούς στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα στην Ελλάδα. Η ελεύθερη διακίνηση εργαζομένων στον κλάδο υπάρχει και εφαρμόζεται. Οποιαδήποτε εταιρεία μπορεί να προσλάβει προσωπικό από άλλη χώρα-μέλος της Ε.Ε., είτε με σύμβαση αορίστου διάρκειας είτε για συγκεκριμένο project. Είναι σύνηθες οι εταιρείες που είναι μέλη διεθνών δικτύων να έχουν υψηλόβαθμα στελέχη από άλλες χώρες.

Τυχόν εμπόδια και προβλήματα που υπάρχουν στη διακίνηση διαφημιστικών υπηρεσιών στην Ε.Ε. είναι καθαρά πολιτισμικής φύσης. Επειδή η επιτυχής διεκπεραίωση της δουλειάς του διαφημιστή απαιτεί κατανόηση και εξοικείωση με το κοινό/αποδέκτη της χώρας στην οποία κυκλοφορεί το διαφημιζόμενο προϊόν, η διαφορά μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. σε επίπεδο γλώσσας, νοοτροπίας, κουλτούρας, τοπικών παραδόσεων κ.λπ. αποτελεί τροχοπέδη για τη διακίνηση ιδεών και υπηρεσιών. Το επίπεδο διακίνησης διαφημιστικών υπηρεσιών δεν είναι θέμα «απελευθέρωσης αγορών» ή προσαρμογής της νομοθεσίας, αλλά είναι άμεσα

συνδεδεμένο με τη φύση μιας πολυ-εθνικής και πολυ-γλωσσικής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με την European Action Group, τον φορέα που αντιπροσωπεύει τα μέλη του -τα οποία είναι οι αντίστοιχοι προς την ΕΔΕΕ εθνικοί φορείς- στους θεσμούς της Ε.Ε., αυτό που απασχολεί περισσότερο τη διοίκηση των διαφημιστικών εταιρειών δεν είναι η ελεύθερη διακίνηση των διαφημιστικών υπηρεσιών, η οποία θεωρείται δεδομένη, αλλά η ρυθμιστική και παρεμβατική νομοθεσία της Ε.Ε. στο χώρο των προϊόντων που παράγουν οι διαφημιστικές εταιρείες. Έτσι, στόχος της European Action Group είναι να προωθηθεί η συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών φορέων που αντιπροσωπεύουν τις εταιρείες του κλάδου για να επιτευχθούν διάφοροι κοινοί στόχοι όπως η μείωση των επεμβάσεων της Ε.Ε. και η εναρμόνιση των κρατικών νομοθεσιών ως προς το αντικείμενο/περιεχόμενο των διαφημίσεων *per se* (π.χ. υπάρχει διαφορά στη νομοθεσία μεταξύ των κρατών για το τι επιτρέπεται στη διαφήμιση συγκεκριμένων ειδών όπως αλκοολούχα ποτά, τσιγάρα, τραπεζικές υπηρεσίες, τρόφιμα κ.λπ.).

Επίσης, κοινός στόχος όλων των αντιπροσωπευτικών φορέων είναι η ανάπτυξη και η ενθάρρυνση της επιστημονικής έρευνας στον τομέα, η προώθηση οικονομικών θεμάτων των εταιρειών του τομέα, η παρακολούθηση και διασφάλιση της τήρησης κανόνων υγιούς ανταγωνισμού στο επιχειρηματικό περιβάλλον, καθώς και η σύνταξη κανόνων πρακτικής και δεοντολογίας, για τον αυτοέλεγχο και περιορισμό παρεκτροπών που παρατηρούνται στην καθημερινή πρακτική. Οι ίδιοι στόχοι προωθούνται από την International Advertising Association, η οποία καλύπτει σημαντικό τμήμα του κλαδικού τύπου και κυκλοφορεί ενημερωτικά δελτία για τις εξελίξεις στα θέματα αυτά για τους θεσμούς της Ε.Ε.

Συμπερασματικά, ο χώρος της διαφήμισης δεν φαίνεται να επηρεάζεται από τη μη-ολοκλήρωση της αγοράς υπηρεσιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα προβλήματα του κλάδου δεν συνδέονται με θέματα ελεύθερης διακίνησης υπηρεσιών/ ιδεών/ ανθρώπινου δυναμικού αλλά με θέματα ευρωπαϊκού ρυθμιστικού πλαισίου σε ό,τι αφορά το διαφημιζόμενο προϊόν. Έτσι, δεν αναμένονται σημαντικές αλλαγές σε επίπεδο λειτουργίας και απασχόλησης στον κλάδο.

6.6 Εταιρείες Προσωρινής Απασχόλησης – Ιδιωτικά Γραφεία Συμβούλων Εργασίας

6.6.1 Υφιστάμενη κατάσταση

Ο θεσμός της «προσωρινής απασχόλησης» (temporary work ή temporary agency work) αποτελεί μια από τις τελευταίες εξελίξεις στο πεδίο των νέων «άτυπων μορφών εργασίας» («atypical work») μαζί με τις συμβάσεις ορισμένου χρόνου, τη μερική απασχόληση και τις άλλες ευέλικτες μορφές εργασίας. Το ενδιαφέρον γι' αυτή τη μορφή εργασίας και τις μεταβολές που επιφέρει (κυρίως) στη λειτουργία της αγοράς εργασίας έγκειται στο ότι αυτή τελευταία αυξάνεται (σε μερικές χώρες μάλιστα με ραγδαίο ρυθμό), αν και ακόμη αποτελεί μικρό μέρος της συνολικής απασχόλησης στην Ελλάδα και στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με το άρθρο 20 του Νόμου 2956/2001, οι Εταιρείες Προσωρινής Απασχόλησης (ΕΠΑ) έχουν ως αντικείμενο δραστηριότητας την παροχή εργασίας από μισθωτούς τους σε άλλον εργοδότη (έμμεσο εργοδότη) με τη μορφή της προσωρινής απασχόλησης. Οι εταιρείες αυτές δεν επιτρέπεται να ασκούν οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα, ενώ κατ' εξαίρεση επιτρέπεται μετά από χορήγηση ειδικής άδειας να *μεσολαβούν* για την εξεύρεση θέσεων εργασίας, να λειτουργούν δηλαδή ως Ιδιωτικά Γραφεία Συμβούλων Εργασίας (Ι.Γ.Σ.Ε.).

Ως προσωρινή απασχόληση μέσω τρίτου νοείται η εργασία, η οποία παρέχεται σε άλλον εργοδότη (έμμεσος εργοδότης) για *περιορισμένο* χρονικό διάστημα από μισθωτό, ο οποίος συνδέεται με τον εργοδότη του (άμεσος εργοδότης) με σύμβαση ή σχέση εξαρτημένης εργασίας ορισμένου ή αορίστου χρόνου. Επιτρέπεται δε μόνο υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις του προαναφερθέντος νόμου για τη ρύθμιση των Εταιρειών Προσωρινής Απασχόλησης (Temporary Agency Work).

Η βασική περιοριστική προϋπόθεση που υπάρχει σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία της ΕΠΑ είναι ότι αυτή μπορεί να συσταθεί μόνο με τη μορφή της Ανώνυμης Εταιρείας με μετοχικό κεφάλαιο τουλάχιστον 176.000 €, ενώ για την ίδρυση και λειτουργία της απαιτείται ειδική άδεια του Υπουργού Εργασίας έπειτα από γνώμη της Επιτροπής Ελέγχου Προσωρινής Απασχόλησης.

Στη σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ της ΕΠΑ (άμεσος εργοδότης) και του μισθωτού πρέπει απαραίτητα να αναφέρονται οι όροι εργασίας και η διάρκειά της, οι όροι παροχής της εργασίας στον έμμεσο εργοδότη και οι όροι αμοιβής και ασφάλισης του μισθωτού. Στη σύμβαση αυτή προσδιορίζεται επίσης το ύψος των αποδοχών του μισθωτού, οι οποίες δεν μπορεί να είναι κατώτερες από τις προσδιοριζόμενες από τις κλαδικές ή ομοιοεπαγγελματικές ή επιχειρησιακές συλλογικές συμβάσεις που ισχύουν για το προσωπικό του *έμμεσου εργοδότη* και σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να είναι κατώτερες από τις προβλεπόμενες στην εκάστοτε Εθνική Γενική Συλλογική

Σύμβαση Εργασίας (ΕΓΣΣΕ). Οι αποδοχές του μισθωτού που δεν παρέχει εργασία σε έμμεσο εργοδότη δεν μπορεί να είναι κατώτερες από τις προβλεπόμενες στην εκάστοτε ΕΓΣΣΕ.

Η διάρκεια της απασχόλησης του μισθωτού από τον έμμεσο εργοδότη δεν επιτρέπεται να είναι μεγαλύτερη από οκτώ μήνες, ένα χρονικό διάστημα το οποίο σε άλλες χώρες της Ε.Ε. φαίνεται να είναι γενικά μεγαλύτερο. Έπειτα από αυτό το διάστημα η σχέση εργασίας μετατρέπεται σε μόνιμη. Να σημειωθεί ότι αυτό το χρονικό διάστημα κυμαίνεται σε μεγάλο βαθμό από χώρα σε χώρα και έχει αποτελέσει αντικείμενο διχογνωμίας και σύγκρουσης ανάμεσα στους εργοδότες και τους εργαζόμενους. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η πρόταση της ΓΣΕΕ πριν την ψήφιση του νόμου ήταν η σύμβαση να μετατρέπεται σε μόνιμη στους τρεις μήνες.

6.6.1.1 Νόμος 2956/2001

Λίγο μετά τη δημοσίευση του νόμου ασκήθηκε κριτική από την Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΕΔΑ), η οποία ισχυρίστηκε ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα των ΕΠΑ αντιβαίνει τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα όπως εκφράζονται στο άρθρο 23 της οικουμενικής διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ΟΗΕ, καθώς και τα άρθρα 21 και 22 του ελληνικού συντάγματος για την προστασία της προσωπικότητας και της εργασίας. Η ουσιαστική αντίρρηση της ΕΕΔΑ έχει να κάνει με το γεγονός ότι, παρά τις προβλέψεις του νόμου για τα εργασιακά, ασφαλιστικά και συνδικαλιστικά δικαιώματα των προσωρινά απασχολούμενων, αυτά δεν μπορούν να εφαρμοσθούν ή να κατοχυρωθούν, λόγω της απόλυτης εξάρτησης των μισθωτών από τον άμεσο εργοδότη τους, την ΕΠΑ. Παρά την πιθανή αντισυνταγματικότητα του νόμου, η ΕΕΔΑ προτείνει την ενδυνάμωση και χρηματοδότηση του Σώματος Επιθεωρητών Εργασίας (ΣΕΠΕ), ώστε να καταστεί δυνατή σε κάποιο βαθμό η εφαρμογή των διατάξεων του νόμου και να αποφευχθεί η πλημμελής προστασία των εργαζομένων. Να σημειωθεί ότι το θέμα της ουσιαστικής προστασίας των εργαζομένων και της εφαρμογής στην πράξη των όποιων νομοθετικών ρυθμίσεων είναι το κυρίαρχο στη συζήτηση που διεξάγεται σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ε.Ε., ακόμη και αυτές με ισχυρούς ελεγκτικούς μηχανισμούς.

Τα πρακτορεία απασχόλησης λογικά χαρακτηρίζονται από μόνιμη εγκατάσταση στη χώρα υποδοχής της επιχείρησης που προτίθεται να παράσχει την υπηρεσία αυτή. Όσον αφορά στη δημιουργία θέσεων εργασίας, η λειτουργία αυτής της υπηρεσίας έχει άμεσα αλλά και έμμεσα αποτελέσματα. Είναι κοινά αποδεκτό ότι λόγω της μικρής ακόμη έκτασης του φαινομένου στην Ευρώπη, οι επιμέρους εθνικές ρυθμίσεις πολύ απέχουν από το να είναι ομοιογενείς και υπάρχουν έντονες προσπάθειες (αν και ακόμη ανεπιτυχείς) για τη δημιουργία ενός κοινού ρυθμιστικού πλαισίου. Στις αρχές της δεκαετίας (το φαινόμενο πιθανόν να έχει επεκταθεί από τότε) το ποσοστό της προσωρινής απασχόλησης στο σύνολο της απασχόλησης στις

χώρες της Ε.Ε. ήταν γενικά πολύ χαμηλό (κάτω του 11,5%) με συγκέντρωση σε ορισμένες χώρες στη μεταποίηση και σε άλλες χώρες στον τριτογενή τομέα.

6.6.1.2 Έκταση της προσωρινής απασχόλησης στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία του τμήματος υπηρεσιών απασχόλησης και προσωρινής απασχόλησης του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, ο συνολικός αριθμός των προσωρινά απασχοληθέντων στις Εταιρείες Προσωρινής Απασχόλησης για το χρονικό διάστημα από το Α' εξάμηνο του 2003 έως και το Α' εξάμηνο του 2004 ανέρχεται στα 9.083 άτομα (ένα προφανώς πολύ μικρό ποσοστό της συνολικής απασχόλησης αλλά και του ποσοστού της απασχόλησης ορισμένου χρόνου προς τη συνολική απασχόληση, το οποίο ανέρχονταν στο 11% το 1997 και στο 13% το 2002). Πρέπει να σημειωθεί ότι μια Ε.Π.Α. δεν έχει ακόμη καταθέσει την έκθεση δραστηριοτήτων της για το Α' εξάμηνο του 2004 ώστε να προσμετρηθούν και οι προσωρινά απασχοληθέντες σε αυτήν.

Αναλυτικότερα ο αριθμός των προσωρινά απασχοληθέντων στις Ε.Π.Α. διαμορφώνεται ως εξής:

- για το Α' εξάμηνο 2003 ανέρχεται στα 1.728 άτομα,
- για το Β' εξάμηνο 2003 ανέρχεται στα 3.028 άτομα και
- για το Α' εξάμηνο 2004 ανέρχεται στα 4.327 άτομα.

Να σημειωθεί ότι η παρατηρούμενη αύξηση κατά το τελευταίο εξάμηνο πρέπει να συνδέεται και με τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας καθώς είναι γνωστό ότι τουλάχιστον μια από τις μεγαλύτερες ΕΠΑ επρόκειτο να παραχωρήσει 4.000 εργαζόμενους μισθωμένους από αυτήν στην οργανωτική αρχή των Αγώνων.

6.6.1.3 Θέσεις εργασίας μέσω Ιδιωτικών Γραφείων Συμβούλων Εργασίας

Για τα Ιδιωτικά Γραφεία Συμβούλων Εργασίας (Ι.Γ.Σ.Ε.) δεν απαιτείται ελάχιστο κεφάλαιο κάποιου ύψους ή μορφή ανώνυμης εταιρείας, απαιτείται όμως και για αυτές έκδοση εγκριτικής υπουργικής απόφασης σύμφωνα με το Π.Δ. 160/99. Τα Ι.Γ.Σ.Ε. είναι πολυπληθέστερα των ΕΠΑ. Λειτουργούν με εγκριτικές υπουργικές αποφάσεις. Από το Σεπτέμβριο του 2000 έως τον Ιούνιο του 2004 δημιουργήθηκαν πενήντα εννέα ιδιωτικά γραφεία συμβούλων εργασίας, τρία εκ των οποίων έχουν ξένη χώρα καταγωγής και δύο εξ αυτών διατηρούν παράλληλα και ΕΠΑ.

Από τα μέχρι στιγμής στοιχεία προκύπτει ότι ο συνολικός αριθμός των θέσεων εργασίας για την κάλυψη των οποίων μεσολάβησαν τα Ι.Γ.Σ.Ε. ανέρχεται στις 8.370 και αφορά στο χρονικό διάστημα Α' εξάμηνο του 2001 έως Α' εξάμηνο του 2004.

Αναλυτικότερα, ο αριθμός τοποθετήσεων σε εργασία μέσω των Ι.Γ.Σ.Ε. παρουσιάζεται στον Πίνακα 6.6.1.

Πίνακας 6.6.1
Τοποθετήσεις σε εργασία μέσω Ι.Γ.Σ.Ε.

	Α' εξάμηνο	Β' εξάμηνο	Συνολικά
2001	890	144	1.034
2002	1.221	1.204	2.445
2003	1.505	1.822	3.327
2004*	1.944		

Σημείωση: * υπολείπεται η προσκόμιση των εκθέσεων δραστηριότητας 4 επιπλέον Ι.Γ.Σ.Ε.

Το ακριβές μέγεθος του φαινομένου μπορεί να υποεκτιμάται διότι ενδέχεται να μην καταγράφονται επίσημα όλοι οι απασχολούμενοι.

6.6.1.4 Οι Εταιρείες Προσωρινής Απασχόλησης στην Ελλάδα

Από τις δέκα εταιρείες προσωρινής απασχόλησης (η μία εκ των οποίων σταμάτησε να λειτουργεί) οι τρεις (οι οποίες μάλλον είναι οι μεγαλύτερες του κλάδου) έχουν ξένη χώρα καταγωγής και δράση σε πολλές άλλες χώρες. Συγκεκριμένα, η ISS HUMAN RESOURCES έχει χώρα καταγωγής τη Δανία και ήταν η πρώτη εταιρεία προσωρινής απασχόλησης που αδειοδοτήθηκε σύμφωνα με το νόμο 2956/2001 τον Απρίλιο του 2003. Η ADECCO έχει χώρα καταγωγής την Ελβετία και δραστηριοποιείται σε 68 χώρες (αναφέρει ότι είναι ο μεγαλύτερος εργοδότης παγκοσμίως απασχολώντας 700.000 εργαζομένους), λειτουργεί στην Ελλάδα από το 2000 και ως εταιρεία προσωρινής απασχόλησης από τον Οκτώβριο του 2003. Η ADECCO διατηρεί εκτός του κεντρικού και άλλα οκτώ υποκαταστήματα εκ των οποίων τα δύο βρίσκονται στη Θεσσαλονίκη. Η τρίτη ξένη ΕΠΑ η MANPOWER έχει χώρα καταγωγής τις ΗΠΑ (Milwaukee) και δραστηριοποιείται σε 67 χώρες του κόσμου. Στην Ελλάδα διατηρεί εκτός του κεντρικού καταστήματος και τέσσερα άλλα υποκαταστήματα εκ των οποίων το ένα στη Θεσσαλονίκη. Να σημειωθεί ότι όλες οι ελληνικές ΕΠΑ (έξι τον αριθμό) είναι εγκατεστημένες στην Αθήνα.

6.6.1.5 Το πρότυπο της «προσωρινής απασχόλησης»

Τα χαρακτηριστικά της προσωρινής απασχόλησης αποτυπώνονται με σχετικά ικανοποιητικό τρόπο σε μια πρόσφατη έκθεση της ADECCO η οποία δημοσιοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2003. Η έκθεση αυτή βασίζεται σε δείγμα 3.503 ατόμων, τα οποία τοποθετήθηκαν από τη συγκεκριμένη εταιρεία κατά το έτος 2003 και αποτελούσαν περίπου τα τρία τέταρτα των προσωρινά απασχολούμενων για το έτος αυτό.

Το 77% των ατόμων που προωθήθηκαν σε προσωρινές θέσεις εργασίας βρίσκονταν σε κατάσταση ανεργίας πριν την τοποθέτηση. Οι τοποθετήσεις

εντοπίζονται κυρίως σε επαγγέλματα χαμηλής και μέσης ειδίκευσης (υπάλληλοι γραφείου (36%), πωλητές (7,5%), αποθηκάριοι (6,6%), εργάτες αποθήκης (6%), χειριστές τηλεφωνικού κέντρου (5,8%), ανειδίκευτοι εργάτες (4,2%). Είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακά τα ποσοστά των υπαλλήλων γραφείου, καθώς σχεδόν ένας στους τρεις προσωρινά εργαζόμενους και περίπου το 50% των γυναικών εντάσσονταν στη συγκεκριμένη επαγγελματική κατηγορία. Στο δείγμα της ADDECO οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν το 53%. Ενώ όμως η κατανομή των φύλων είναι ισορροπημένη, η ηλικιακή κατανομή καταδεικνύει μια σαφή υπεροχή των νέων ηλικιακών ομάδων. Το 73% των ατόμων που προωθήθηκαν μέσω της εταιρείας σε θέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου αφορούσε νέους ηλικίας 21-30 ετών, το 14% αφορούσε νέους ηλικίας 18-20 ετών, το 9% άτομα ηλικίας 31-40 ετών και μόνο το 4,5% αφορούσε άτομα ηλικίας 41 ετών και άνω.

Ωστόσο, το πιο εντυπωσιακό στοιχείο της έκθεσης είναι η ιδιαίτερα σύντομη διάρκεια των συμβάσεων προσωρινής απασχόλησης. Περίπου το 51% από αυτές ήταν διάρκειας μικρότερης από ένα μήνα (έναντι οκτώ μηνών που είναι η μέγιστη προβλεπόμενη διάρκεια), το 30% αφορούσε συμβάσεις διάρκειας 1-3 μηνών, ενώ οι συμβάσεις μεγαλύτερης διάρκειας των τριών μηνών αντιστοιχούσαν μόλις στο 19% του συνόλου.

6.6.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

Εκφράζονται επιφυλάξεις από το αρμόδιο Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας για την προβλεπόμενη από την Οδηγία επίσπευση των διαδικασιών, ώστε να μην υπάρξει ανεξέλεγκτη εξάπλωση του φαινομένου χωρίς τις απαραίτητες εγγυήσεις.

Ένας πιθανός κίνδυνος από την εξάπλωση της δράσης των εταιρειών προσωρινής απασχόλησης και την επέκταση αυτής της μορφής εξαρτημένης εργασίας έχει να κάνει με την προοπτική μεταφοράς/ εισαγωγής εργαζομένων από χώρες της Ε.Ε. με χαμηλά ημερομίσθια, ιδίως μετά την τελευταία διεύρυνσή της, και την ένταξη στην Ε.Ε. αρκετών χωρών με μέση αμοιβή εργασίας αρκετά χαμηλότερη από αυτήν της ελληνικής οικονομίας. Έχει αναφερθεί τουλάχιστον ένα παράδειγμα μαζικής εισαγωγής χαμηλόμισθων ή άνεργων ατόμων (ισπανικής εθνικότητας) μέσω εταιρείας προσωρινής απασχόλησης σε άλλη χώρα (Ολλανδία) με υψηλότερες αμοιβές αλλά όχι αμελητέο ποσοστό ανεργίας, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας η οποία εισήγαγε εργαζομένους. Ταυτόχρονα, στη συγκεκριμένη περίπτωση οι υπεσχημένοι όροι εργασίας στους προσωρινά απασχολούμενους δεν τηρήθηκαν, με αποτέλεσμα οι περισσότεροι από αυτούς να επιστρέψουν στην πατρίδα τους χωρίς να εργασθούν.

Μια γενική παρατήρηση, σε σχέση με τα πιθανά εμπόδια που μπορούν να παρουσιασθούν σε ξένες επιχειρήσεις οι οποίες θα ήθελαν να δραστηριοποιηθούν

στον τομέα αυτόν στην Ελλάδα, είναι ότι το θεσμικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί αποτελείται από πολύ πρόσφατους νόμους με αποτέλεσμα να έχει ληφθεί υπόψη η πραγματικότητα της Ε.Ε. και της ενιαίας αγοράς. Έτσι δεν φαίνεται να υπάρχει καμία απολύτως διάκριση ανάμεσα στις προβλέψεις/ ρυθμίσεις για άτομα/ επιχειρήσεις ελληνικής υπηκοότητας και αυτά που προέρχονται από άλλες χώρες της Ε.Ε.

Οι ΕΠΑ χρειάζονται από τη φύση τους μια ελάχιστη ποσότητα κεφαλαίου αρκετά υψηλή για την εύρυθμη λειτουργία τους, καθώς και κάποιες άλλες εγγυήσεις, αναγνωρισιμότητα και προηγούμενη εμπειρία στο αντικείμενο. Με τις προϋποθέσεις αυτές, οι ξένες εταιρείες που δραστηριοποιούνται για αρκετό καιρό σε αυτόν τον τομέα έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των αντίστοιχων ελληνικών, με αποτέλεσμα να έχουν καταφέρει να κυριαρχήσουν στο χώρο αυτό.

Οι σοβαρότερες επιπτώσεις από την επέκταση του φαινομένου, τουλάχιστον όπως έχουν διατυπωθεί από ορισμένες πλευρές, φαίνεται να είναι η αύξηση της εργασιακής ανασφάλειας και η πιθανή καταστρατήγηση εργασιακών δικαιωμάτων λόγω της ειδικής φύσης αυτής της σχέσης εργασίας. Όπως προαναφέραμε, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εκδώσει σχέδιο οδηγίας για τις συνθήκες εργασίας (και αμοιβής) των προσωρινά απασχολούμενων από τον Μάρτιο του 2002 αλλά το Συμβούλιο Υπουργών Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων δεν έχει φτάσει ακόμη σε ομοφωνία και κοινή άποψη επί του θέματος καθώς πρέπει να συνδυασθούν από τη μια πλευρά η *ευελιξία* της αγοράς εργασίας και από την άλλη η *ασφάλεια* και η *προστασία* των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Έχουν αναφερθεί, χαρακτηριστικά, τα παραδείγματα α) της Ισπανίας (όπου το φαινόμενο της προσωρινής απασχόλησης είναι αρκετά διαδεδομένο), όπου το ποσοστό των εργατικών ατυχημάτων στον τομέα της προσωρινής απασχόλησης είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό στην υπόλοιπη οικονομία, β) η παράβαση του νομοθετικού πλαισίου στην αυτοκινητοβιομηχανία της Γαλλίας και γ) η ένταση αυτής της πρακτικής σε συνθήκες οικονομικής στασιμότητας καθώς και οι έντονες οικονομικές δυσκολίες και πιθανή χρεοκοπία των ΕΠΑ στην Ολλανδία σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης με αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόληση.

Συμπερασματικά, οι σπουδαιότερες επιπτώσεις που σχετίζονται με την εξάπλωση του φαινομένου της προσωρινής απασχόλησης δεν σχετίζονται τόσο με την απρόσκοπτη έλευση και λειτουργία περισσότερων ξένων επιχειρήσεων, καθώς αυτές είναι ήδη κυρίαρχες στην αγορά και δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα διακριτικής μεταχείρισης, αλλά με τις επιπτώσεις σε βάρος μερίδας τουλάχιστον των μισθωτών εργαζομένων λόγω της φύσης του ίδιου ακριβώς του θεσμού.

Επιγραμματικά, τα πιθανά αποτελέσματα από την παραπέρα επέκταση της προσωρινής απασχόλησης (ανεξάρτητα αν αυτή είναι αποτέλεσμα της αυξημένης δράσης ευρωπαϊκών ή άλλων ξένων εταιρειών προσωρινής απασχόλησης) δίδεται στον Πίνακα 6.6.2.

Πίνακας 6.6.2

Πιθανές επιπτώσεις από την επέκταση της προσωρινής απασχόλησης

Επιπτώσεις σε:	Πολύ αρνητικές	Μάλλον αρνητικές	Αμελητέες	Μάλλον θετικές	Πολύ θετικές
Αγορά εργασίας		√			
Κατανάλωση - Εμπόριο υπηρεσιών			√		
Τιμές υπηρεσιών			√		
Ποιότητα υπηρεσιών			√		
Λειτουργία δημόσιας διοίκησης					
Κοινωνική συνοχή		√			
Κλειστά επαγγέλματα			√		
Μικρομεσαίες επιχειρήσεις			√		
Καινοτομία - Παραγωγικότητα		√			
Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη - κοινωνική ασφάλιση			√		
Τουρισμό			√		
Τυχερά παιχνίδια			√		
Οπτικοακουστικά μέσα, πολιτιστική κληρονομιά			√		
Παραοικονομία - Φοροδιαφυγή			√		

6.7 Τεχνολογίες πληροφορικής

6.7.1 Υφιστάμενη κατάσταση

6.7.1.1 Υπηρεσίες τεχνολογιών πληροφορικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι Υπηρεσίες Τεχνολογιών Πληροφορικής περιλαμβάνουν:

- (α) υπηρεσίες διανομής προϊόντων λογισμικού (software) και εξοπλισμού (hardware),
- (β) προσφορά πρόσβασης στο Διαδίκτυο (Internet) και ανάπτυξη δικτύων χρηστών και επιχειρήσεων,
- (γ) υπηρεσίες πρόσβασης σε δεδομένα και διασκέδαση, και
- (δ) υπηρεσίες υποστήριξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων (professional and business services).

Πρόσφατες συγκριτικές μελέτες σχετικά με τη διαδικασία της οικονομικής μεγέθυνσης έχουν δείξει ότι ο κρίσιμος παράγοντας για την εισαγωγή νέων δυναμικών κλάδων στην οικονομία, και κατά συνέπεια το βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα των ΗΠΑ σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση κατά τα τελευταία 10-15 χρόνια, είναι η επένδυση και η αποτελεσματική εισαγωγή τεχνολογιών πληροφορικής στην παραγωγική διαδικασία. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η υστέρηση των ρυθμών μεγέθυνσης της ευρωπαϊκής οικονομίας έναντι των ΗΠΑ, τα τελευταία χρόνια ένας από τους κυριότερους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και η αύξηση των ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης με την επέκταση των κλάδων της οικονομίας που αποτελούν την οικονομία της γνώσης (knowledge-based economy).

Τον Ιούνιο του 2000 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε το σχέδιο δράσης «e-Europe», με κύριο στόχο τη σύνδεση όλων των χωρών της Ένωσης με το Διαδίκτυο. Το σχέδιο αυτό επιδίωκε τη γρήγορη, φθηνή και ασφαλή πρόσβαση των Κρατών-μελών στο Διαδίκτυο. Στη συνέχεια, στη Βαρκελώνη, το Μάρτιο του 2002, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πρότεινε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή την προετοιμασία ενός συγκεκριμένου σχεδίου δράσης για το Συμβούλιο της Σεβίλλης τον Ιούνιο 2002, το e-Europe 2005. Οι κύριοι στόχοι αυτού του σχεδιασμού ήταν η εξασφάλιση ασφάλειας στις δραστηριότητες IT, ψηφιοποίηση της διοίκησης, e-learning και e-commerce.

Κάθε τι που μπορεί να παρουσιαστεί σε ψηφιακή μορφή μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συναλλαγής στην αγορά πληροφορικής. Η δυνατότητα ψηφιακής μετάδοσης πληροφοριών, σε συνδυασμό με τη δυνατότητα αποθήκευσης και επεξεργασίας, διευκολύνει την επικοινωνία πωλητών και αγοραστών, μειώνει το κόστος πρόσβασης και το κόστος συναλλαγών και συμβάλλει στη δημιουργία νέων αγορών. Χαρακτηριστικό των προϊόντων αυτών είναι ότι η χρησιμοποίησή τους από

ένα άτομο δε μειώνει τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν από κάποιο άλλο άτομο, όπως π.χ. ένα μήνυμα ή τα νέα για το καιρό. Ταυτόχρονα, η καλύτερη σχέση που δημιουργείται μεταξύ πωλητών-αγοραστών προσφέρει τη δυνατότητα στους πωλητές να προσαρμόσουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους στις ανάγκες και προτιμήσεις των καταναλωτών.

Οι επαγγελματικές υπηρεσίες (professional and business services) υποστήριξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων περιλαμβάνουν ένα σημαντικό αριθμό παρεχομένων υπηρεσιών όπως συμβουλευτικές, τεχνικές, marketing, ενοικίασης και εκμίσθωσης, πρόσληψης και εκπαίδευσης, λειτουργικές υπηρεσίες καθώς και άλλες υπηρεσίες όπως φωτογραφίας, σχεδιασμού και διακόσμησης. Οι υπηρεσίες αυτές παρέχονται για κάλυψη των αναγκών των πελατών, με τη χρησιμοποίηση συστημάτων πληροφορικής που έχουν σχεδιαστεί για την υποστήριξη ολοκληρωμένων συστημάτων παραγωγής διαφοροποιημένων προϊόντων, την μετά την πώληση βοήθεια και την εκπαίδευση τελικών χρηστών (Mamede, 2001, σελ.5)⁶⁶. Αυτές οι δραστηριότητες των τεχνολογιών πληροφορικής δημιουργούν προστιθέμενη αξία στις επιχειρήσεις που τις εκμισθώνουν και είναι διαφορετικές κατά περίπτωση. Τα τελευταία χρόνια, οι ανάγκες αυτές αυξάνουν συνεχώς με την επικράτηση της τάσης για αύξηση των υπεργολαβιών στο χώρο των υπηρεσιών (outsourcing).

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο κλάδος των υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής χαρακτηρίζεται από την ασυμμετρία της πληροφορίας. Οι αγοραστές των τεχνολογιών πληροφορικής έχουν δυσκολίες να αξιολογήσουν τις προσφερόμενες υπηρεσίες και προτιμούν να συνεργάζονται με τους προμηθευτές που γνωρίζουν, γεγονός που καθιστά δύσκολη την εισαγωγή νέων εταιρειών παροχής υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής στην αγορά. Επιπρόσθετα, η εισαγωγή και διάδοση νέων προϊόντων τεχνολογιών πληροφορικής προέρχονται κυρίως από τις προμηθεύτριες εταιρείες που βρίσκονται στην αγορά και έχουν καλή φήμη. Οι νέο-εισερχόμενες εταιρείες χρειάζονται μεγάλο χρονικό διάστημα για να καθιερωθούν και να εγκαταστήσουν νέα δίκτυα για τις προσφερόμενες υπηρεσίες τους (Panopoulou, 2001, σελ.294-296)⁶⁷.

Η εισαγωγή και χρησιμοποίηση υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής απαιτεί από τους χρήστες εξειδικευμένη γνώση, ακόμη και σε δραστηριότητες όπως η κωδικοποίηση και ο έλεγχος, που χαρακτηρίζονται από επαναλαμβανόμενες εργασίες, για τις οποίες απαιτούνται εξειδικευμένες ικανότητες στη χρησιμοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής. Σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη και τη βελτίωση των υπηρεσιών αυτών είναι η δυνατότητα εύρεσης εξειδικευμένου

⁶⁶ Mamede R. Pais (2001), *IT professional services in Portugal*.

⁶⁷ Panopoulou M. (2001), "Corporate Investment and Information Technologies", *Technology Analysis & Strategic Management*, vol.13, No.2.

δυναμικού στη χώρα υποδοχής, όπως και η δυνατότητα εκπαίδευσης του υπάρχοντος εργατικού δυναμικού. Η καλή φήμη της παρόχου εταιρείας επηρεάζει την προσέλκυση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού.

Η αγορά των υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής έχει αλλάξει σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Οι βασικές αλλαγές σημειώθηκαν στην εισαγωγή νέων μεθοδολογιών για την ανάπτυξη και τη δημιουργία νέων συστημάτων λογισμικού που είχαν ως αποτέλεσμα την επέκταση και βελτίωση των συστημάτων δικτύωσης (platforms). Μια από τις σημαντικότερες εφαρμογές λογισμικού που αναπτύχθηκαν ήταν εκείνες που επέτρεψαν τη προσαρμογή των παλαιών συστημάτων τεχνολογιών πληροφορικής στις νέες αρχιτεκτονικές των συστημάτων αυτών που μπορούσαν να εξυπηρετήσουν τις σύγχρονες ανάγκες των εταιρειών. Επίσης, η δυνατότητα διεκπεραίωσης εμπορικών δραστηριοτήτων, η ροή δεδομένων ανάμεσα σε επιχειρήσεις και η διακίνηση διαφημιστικού υλικού μέσω του διαδικτύου έχουν οδηγήσει στη γρήγορη επέκταση του κύκλου εργασιών του e-commerce.

Η εισαγωγή νομικού πλαισίου για την τυποποίηση των IT υπηρεσιών έχει αποδειχτεί σε διεθνές επίπεδο ότι συμβάλλει στην αποτελεσματική διάχυση των υπηρεσιών αυτών. Σε περιπτώσεις που η αβεβαιότητα αποτελούσε εμπόδιο στην ανάπτυξη της αγοράς πληροφορικής στις αναπτυγμένες χώρες, κυβερνητικά προγράμματα σχεδίασαν τις προδιαγραφές για την ανάπτυξη τεχνολογικών συστημάτων. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ προώθησε ιδιαίτερες μεθοδολογίες software engineering που συνδέονταν με τα πρότυπα (standards) για τη δημιουργία συμβατότητας των μεγάλων software projects. Σε χώρες όπως η Ινδία και η Βραζιλία, ακόμη και σε περιόδους έντονου σκεπτικισμού σχετικά με τις επιπτώσεις από την πλήρη απελευθέρωση των αγορών, δόθηκε προτεραιότητα στην τυποποίηση των υπηρεσιών πληροφορικής, διότι η χρησιμοποίηση διαφορετικών συστημάτων εμπόδιζε τη διάχυση και χρησιμοποίηση των υπηρεσιών αυτών, όπως τηλεματικής, ηλεκτρονικών ταχυδρομείων, κ.λπ. (K. Ducatel and I. Miles, 1992)⁶⁸, Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προωθεί ένα αριθμό οδηγιών που αποβλέπουν στη δημιουργία υποστηρικτικού νομικού ρυθμιστικού περιβάλλοντος για την ελεύθερη και ασφαλή διακίνηση των υπηρεσιών των τεχνολογιών πληροφορικής μεταξύ των Κρατών-μελών. (K. Ducatel and I. Miles, 1992, σελ. 1853-55).

Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωση, που θέτουν ως προτεραιότητα την ανάπτυξη των εφαρμογών πληροφορικής, έχουν κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση εφαρμόζοντας μέτρα πολιτικής και θεσπίζοντας νόμους για τη δημιουργία νομικού και ρυθμιστικού πλαισίου λειτουργίας των υπηρεσιών αυτών, όπως π.χ. η Ιρλανδία, που τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα το 2000, θέσπισε δύο νόμους που έχουν

⁶⁸ K. Ducatel and I. Miles (1992), «Internationalisation of Information Technology Services and Public Policy Implications», *World Development*, vol.20, No.12.

καθοριστική συμβολή στη βελτίωση του νομικού και ρυθμιστικού περιβάλλοντος. Ειδικότερα, το νόμο Electronic Commerce Act 2000 για επέκταση και ασφαλή χρησιμοποίηση του e-Commerce και το νόμο Copyright and Related Rights Act 2000 για την εξασφάλιση των πνευματικών δικαιωμάτων (Government Ireland, 2002)⁶⁹.

6.7.1.2 Η ελληνική περίπτωση

Το μέγεθος της αγοράς πληροφορικής στην Ελλάδα έφθασε τα 7,35 δις. € το 2000 και αποτελεί περίπου το 1,3% της συνολικής αγοράς πληροφορικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι υπηρεσίες των τεχνολογιών πληροφορικής παρουσιάζουν σταθερή ανάπτυξη ιδιαίτερα ως προς το software που κατέχει το σημαντικότερο ρόλο στον εγχώριο κλάδο των τεχνολογιών πληροφορικής (Institut Systemtechnik und Innovationsforschung, 2004)⁷⁰.

Η χρησιμοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής επεκτείνεται στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, ιδιαίτερα στις επιχειρήσεις και τη δημόσια διοίκηση καθώς και στην εκπαίδευση και τις οικιακές εφαρμογές. Η χρησιμοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής στην εκπαίδευση και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις συμβάλλει αποφασιστικά στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Παράλληλα, η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι υπηρεσίες τεχνολογιών πληροφορικής στη δημόσια διοίκηση, την υγεία και την εκπαίδευση μπορούν να περιορίσουν τη γραφειοκρατία, την αδιαφάνεια και τη μονοπώληση της πληροφορίας.

Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τον ακριβή αριθμό των επιχειρήσεων υπηρεσιών πληροφορικής που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΣΥΕ, για το έτος 2001, στην κατηγορία πληροφορική και συναφείς δραστηριότητες, αναφέρεται ότι υπάρχουν 3.291 επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών 924,17 εκατ. €. Οι περισσότερες από αυτές έχουν περιορισμένο κύκλο εργασιών και μόνο 9 επιχειρήσεις έχουν κύκλο εργασιών που ξεπερνά τα 15 εκατ. € (Γ.Γ ΕΣΥΕ/ Μητρώο Επιχειρήσεων 2001). Τα δημοσιευμένα στοιχεία αναφέρονται συνολικά στην αγορά τεχνολογιών πληροφορικής και δεν αναφέρονται ειδικά στο μέγεθος της αγοράς υπηρεσιών των τεχνολογιών πληροφορικής.

Η αγορά τεχνολογιών πληροφορικής στην Ελλάδα έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Σήμερα 2.552.985 άτομα χρησιμοποιούν Η/Υ. Ειδικότερα το 2003, στο συνολικό πληθυσμό της χώρας, το 27,1% χρησιμοποιούσε ηλεκτρονικό υπολογιστή και το 64,7% διέθετε κινητό τηλέφωνο. Από αυτούς 35,5%

⁶⁹ Government Ireland, *New Connections, A Strategy to realise the potential of the Information Society*, Government Action Plan, March 2002.

⁷⁰ Institut Systemtechnik und Innovationsforschung, Interim Report, «Benchmarking national and regional policies in support of the competitiveness of the ICT sector in the EU», March 2004.

χρησιμοποιούσε Η/Υ μόνο στο σπίτι, 23,5% μόνο στον εργασιακό χώρο, ενώ το 17,3% χρησιμοποιούσε στο σπίτι και το χώρο εργασίας. Ο αριθμός των ατόμων που χρησιμοποιούν Διαδίκτυο ανέρχεται σε 1.704.936 άτομα, ή ποσοστό 19,3% του πληθυσμού, ενώ το 2001 έφθανε μόλις στο 10,1%. Από το σύνολο των χρηστών ένα ποσοστό 33,7% κάνει χρήση Διαδικτύου μόνο στο σπίτι, το 22,1% μόνο στο χώρο δουλειάς, το 9,5% χρησιμοποιεί διαδίκτυο στο σχολείο-βιβλιοθήκη και 6,9% στο Internet café. Οι κυριότεροι λόγοι χρησιμοποίησης Η/Υ είναι η διασκέδαση/ηλεκτρονικά παιχνίδια, η εργασία, το διαδίκτυο και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Η χρησιμοποίηση διαδικτύου οφείλεται κυρίως (ποσοστό 20,66%) στη χρήση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και ακολουθούν με ποσοστό 19,1% η αναζήτηση πληροφοριών για προϊόντα και υπηρεσίες, ακολουθούν οι ανάγκες ενημέρωσης και μόνο 1,6% χρησιμοποιεί το διαδίκτυο για αγορές προϊόντων και υπηρεσιών⁷¹. Οι εμπορικές ανταλλαγές μέσω διαδικτύου είναι πολύ περιορισμένες στην Ελλάδα. Μόλις το 14,8% του πληθυσμού εμφανίζεται να έχει κάνει αγορές με αυτό τον τρόπο. Η πρόσβαση στο διαδίκτυο για αγορές ή παραγγελίες προϊόντων γίνεται μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή με ποσοστό 93,2% και μέσω τηλεφώνου σε ποσοστό 6,8%. Οι κυριότερες αγορές περιλαμβάνουν βιβλία, περιοδικά, υλικό ηλεκτρονικής εκμάθησης σε ποσοστό 40,5%, βίντεο, DVD, στερεοφωνικά συγκροτήματα, CD σε ποσοστό 33,5% και εξοπλισμό Η/Υ σε ποσοστό 27,5%⁷².

Τα υψηλότερα ποσοστά εργαζομένων που χρησιμοποιούν Η/Υ και Διαδίκτυο παρουσιάζονται στο δημόσιο τομέα (50% και 29% αντίστοιχα). Ακολουθούν οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα (με ποσοστά 36,6% και 26,6% αντίστοιχα). Τα μικρότερα ποσοστά παρατηρούνται στους εργαζόμενους/ αυτοαπασχολούμενους (25,8% και 16,8% αντίστοιχα). Από τους χρήστες Η/Υ, 6 στους 10 δηλώνουν ότι άρχισαν με δική τους πρωτοβουλία και εκμάθηση, τρεις στους δέκα δηλώνουν ότι έμαθαν στο σχολείο/ πανεπιστήμιο, ένα πολύ μικρό ποσοστό έμαθε σε εκπαιδευτικά σεμινάρια με έξοδα του εργοδότη και ένα ακόμη πιο μικρό ποσοστό, μόλις ένας στους 67, εκπαιδεύτηκε σε προγράμματα κατάρτισης, όπως ΟΑΕΔ, ΚΕΚ, κ.λπ.⁷².

Ο δημόσιος τομέας δραστηριοποιείται στον κλάδο των τεχνολογιών πληροφορικής μέσω της εφαρμογής δύο μεγάλων προγραμμάτων για τη βελτίωση των παρεχομένων υπηρεσιών στους πολίτες και τις επιχειρήσεις. Ειδικότερα, το πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας» επιδιώκει την ψηφιοποίηση της οικονομίας και των υπηρεσιών και περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό παρεμβάσεων και επιμέρους προγραμμάτων που υλοποιούνται από τους αρμόδιους φορείς. Οι τομείς που επιλέχθηκαν ως οι κύριοι στόχοι του προγράμματος είναι η παιδεία-πολιτισμός, η

⁷¹ Κοινωνία της Πληροφορίας, *Εθνική Έρευνα για τις Νέες Τεχνολογίες και την Κοινωνία της Πληροφορίας*, Αθήνα, 2002.

⁷² ΕΣΥΕ, *Έρευνα Χρήσης Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας*, Αθήνα 2003, σ.8-9.

εξυπηρέτηση του πολίτη, η ανάπτυξη απασχόλησης στην ψηφιακή οικονομία, οι επικοινωνίες και η τεχνική υποστήριξη των φορέων που δεν διαθέτουν επάρκεια υλοποίησης των έργων του Προγράμματος⁷³. Ο προϋπολογισμός του ανέρχεται σε 2,8 δις. €, εκ των οποίων διατίθενται τα 581,5 εκατ. € για τη βελτίωση και επέκταση των υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής (προϋπολογισμός ΕΚΤ). Επιπλέον, το 10% του προϋπολογισμού του ΕΤΠΑ (1.688 εκατ. €) θα διατεθεί για χρησιμοποίηση υπηρεσιών πληροφορικής. Μέχρι σήμερα, ικανοποιητική ροή του προγράμματος έχει σημειωθεί στον τομέα της παιδείας, ενώ η μεγαλύτερη καθυστέρηση παρατηρείται στα έργα εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης. Ο τομέας «Παιδεία και Πολιτισμός» εμφανίζει απορροφητικότητα 40%, ο τομέας «Εξυπηρέτηση του Πολίτη» έχει απορροφήσει το 7% των κοινοτικών κονδυλίων, ενώ ο τομέας της «Επικοινωνίας», που καλύπτει τα ευρυζωνικά δίκτυα έχει καλύψει μόνο το 1%. Στην υλοποίηση των έργων αυτών δραστηριοποιούνται κυρίως ελληνικές εταιρείες, οι οποίες εκτελούν περίπου το 90% των προγραμμάτων. Οι περισσότερες εγχώριες επιχειρήσεις συνεργάζονται με ξένες, κυρίως αμερικανικές (Πρόγραμμα «Κοινωνία της Πληροφορίας», Σεπτ. 2004 και στοιχεία από συνεντεύξεις με αρμοδίους).

Στο χώρο των επιχειρήσεων μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το μέγεθος των επιχειρήσεων είναι ο καθοριστικός παράγοντας για την εισαγωγή και τη χρησιμοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής. Στις επιχειρήσεις που απασχολούν περισσότερα από 250 άτομα, η κατοχή Η/Υ και η πρόσβαση στο Διαδίκτυο φθάνει το 100%. Το 90% των επιχειρήσεων της κατηγορίας αυτής διαθέτει δικτυακό τόπο, το 44% διενεργεί ηλεκτρονικές προμήθειες και το 22,7% ηλεκτρονικές πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών, ποσοστά που προσεγγίζουν τα αντίστοιχα των μεγάλων ευρωπαϊκών επιχειρήσεων που φθάνουν το 48% για ηλεκτρονικές προμήθειες και 22% για ηλεκτρονικές πωλήσεις⁷³. Σχετικές μελέτες έχουν δείξει ότι η εισαγωγή της πληροφορικής στις μεγάλες επιχειρήσεις αποτελεί βασική προτεραιότητα της εταιρικής στρατηγικής, χωρίς όμως να συνοδεύεται από ανάλογη προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού και των δομών διαχείρισης των επιχειρήσεων.

Στο χώρο των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, η χρησιμοποίηση τεχνολογιών πληροφορικής είναι περιορισμένη. Ο αριθμός των μικρομεσαίων επιχειρήσεων ανέρχεται σε 585.000, εκ των οποίων το 90% απασχολεί μέχρι 10 άτομα. Από τα στοιχεία προκύπτει ότι οι επιχειρήσεις που απασχολούν 11-50 άτομα κάνουν χρήση Η/Υ κατά 34,7% και Διαδικτύου κατά 23,7%. Οι πολύ μικρές επιχειρήσεις που απασχολούν λιγότερους από 5 εργαζόμενους κάνουν χρήση Η/Υ κατά 20,9% και χρήση Διαδικτύου κατά 13,2% (Κοινωνία της Πληροφορίας, Εθνική Έρευνα 2002, σελ.31). Αντίθετα, οι επιχειρήσεις με 11-250 εργαζόμενους εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά χρησιμοποίησης τεχνολογιών πληροφορικής. Η σύνδεση με το διαδίκτυο

⁷³ Κοινωνία της Πληροφορίας, *Ετήσιος απολογισμός 2003*.

φθάνει το 82%, η κατοχή Η/Υ το 92%. Τα ποσοστά των επιχειρήσεων που κάνουν ηλεκτρονικές συναλλαγές για ΦΠΑ, ΙΚΑ, ΤΑΧΙΣ ανέρχονται σε 57%, 50% και 50% αντίστοιχα. Το ποσοστό των επιχειρήσεων που αξιοποιεί υπηρεσίες ηλεκτρονικής τραπεζικής φθάνει το 34% και τα ποσοστά για ηλεκτρονικές προμήθειες και ηλεκτρονικές πωλήσεις φθάνουν το 14% και 5%, αντίστοιχα⁷⁴. Σύμφωνα με σχετικές έρευνες, οι παράγοντες, που εμποδίζουν τη χρήση τεχνολογιών πληροφορικής στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι η άγνοια και η έλλειψη κατάλληλων υπηρεσιών τεχνικής υποστήριξης, καθώς και το μεγάλο κόστος εγκατάστασης. Επιπλέον ο μικρός βαθμός συμμετοχής στην ανάπτυξη εμπορικών ανταλλαγών οφείλεται στο φόβο για την ασφάλεια και την αποτελεσματική λειτουργία των Δικτύων, τη διασφάλιση του απόρρητου κάθε συναλλαγής καθώς και την εγκυρότητα και νομιμότητα των συναλλαγών⁷⁵.

Από τα διαθέσιμα στοιχεία και τις πληροφορίες που συλλέξαμε προκύπτει ότι υπάρχει έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού όχι μόνο στην παροχή υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής αλλά και στο επίπεδο αποφάσεων για την επιλογή των κατάλληλων υπηρεσιών. Η έλλειψη αυτή παρατηρείται στις υπηρεσίες του δημοσίου και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Σημαντικές ελλείψεις διαπιστώνονται στην εκπαίδευση και κατάρτιση των ιδιωτών. Παρατηρούμε ότι η αγορά υπηρεσιών πληροφορικής στην Ελλάδα διαθέτει μεγάλες δυνατότητες περαιτέρω επέκτασης και ανάπτυξης υπηρεσιών που δημιουργούν προστιθέμενη αξία, ιδιαίτερα στη δημόσια διοίκηση και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Μία άλλη σημαντική προϋπόθεση για την επέκταση της χρησιμοποίησης υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής είναι η διαθέσιμη εγχώρια τεχνική υποδομή. Όπως προκύπτει, όμως, από τα διαθέσιμα στοιχεία το τιμολογιακό καθεστώς των τηλεπικοινωνιών και ειδικότερα των υπηρεσιών που παρέχουν πρόσβαση στις νέες τεχνολογικές εφαρμογές επικοινωνιών και πληροφορικής καθώς και η αξιοπιστία των δικτύων είναι από τα σημαντικότερα εμπόδια (ΕΕΗΕ, Ιαν. 2000). Τα ελληνικά νοικοκυριά συνδέονται με το διαδίκτυο σχεδόν αποκλειστικά με απλή τηλεφωνική σύνδεση κατά 78,4%, Οι συνδέσεις ISDN ανέρχονται σε 19,4% και μόνο το 0,7% έχουν ευρυζωνική σύνδεση (ADSL). Το 53% του πληθυσμού, ωστόσο, δηλώνει ότι επιθυμεί σύνδεση με ISDN (Κοινωνία της Πληροφορίας, Εθνική Έρευνα 2002, σελ.12). Θα πρέπει να αναφέρουμε επίσης ότι μέσω του δικτύου αυτού, αν και ο ΟΤΕ το προσφέρει ακριβότερα από άλλες χώρες της Ένωσης, παρέχονται ήδη υπηρεσίες τηλεδιάσκεψης, τηλεϊατρικής, τηλεεκπαίδευσης και τηλεεργασίας.

Η ελληνική αγορά ζήτησης υπηρεσιών πληροφορικής καλύπτεται τόσο από ξένες όσο και από ελληνικές επιχειρήσεις παροχής τεχνολογιών πληροφορικής.

⁷⁴ Θ. Καρούνος, «Ελλάς on line», αδημοσίευτη μελέτη, σελ.3.

⁷⁵ Υπουργείο Ανάπτυξης, ΕΕΗΕ, Ιανουάριος 2000, σελ.7.

Μεγάλες βιομηχανίες, όπως διυλιστήρια και τράπεζες συνεργάζονται, ήδη από τη δεκαετία του 1990, με ξένες εταιρείες για την εισαγωγή υπηρεσιών πληροφορικής⁷⁶. Αντίθετα, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις και ο δημόσιος τομέας είναι κυρίως προσανατολισμένες στις ελληνικές εταιρείες παροχής υπηρεσιών πληροφορικής. Από τα επίσημα στοιχεία της ΕΣΥΕ, όπως προαναφέραμε, δεν προκύπτουν πληροφορίες για τη σύνθεση της εγχώριας αγοράς των υπηρεσιών πληροφορικής. Στον οδηγό επιχειρήσεων της ICAP δημοσιεύονται στοιχεία των εταιρειών αυτών, αν και εμφανίζουν μεγάλη απόκλιση από τα δημοσιευμένα στοιχεία της ΕΣΥΕ.

Για την εκτίμηση των επιπτώσεων στις ελληνικές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών πληροφορικής, που αναμένεται να προκύψουν από την απελευθέρωση της ευρωπαϊκής αγοράς υπηρεσιών, έχει διεξαχθεί έρευνα με ερωτηματολόγιο σε δείγμα επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην εγχώρια αγορά και έχουν παρουσία σε αγορές άλλων χωρών-μελών της Ε.Ε. Για την επιλογή των επιχειρήσεων του δείγματος χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία της ICAP. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, στην ελληνική αγορά δραστηριοποιούνται 328 εταιρείες πληροφορικής και από αυτές μόνο 30 πραγματοποιούν εξαγωγές σε αγορές της Ε.Ε., παρέχοντας πακέτα λογισμικού προσαρμοσμένα στις ανάγκες των ξένων πελατών τους (βλ. σχετικά τον Πίνακα 6.7.1 για μια εκτίμηση των συνολικών επιπτώσεων και του σχετικού μεγέθους αυτής της εξαγωγικής προσπάθειας). Οι εταιρείες αυτές είναι μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Οι τεχνολογικές τους ικανότητες τους επιτρέπουν να καλύπτουν τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και το δημόσιο τομέα.

Από τη δειγματοληπτική έρευνα προέκυψε το συμπέρασμα ότι οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στις αγορές των χωρών της Ε.Ε. ξεκίνησαν τη δραστηριότητα αυτή με δική τους πρωτοβουλία, χωρίς τη συνδρομή του κράτους. Διατηρούν, όμως, μια εγχώρια βάση δραστηριοτήτων έχοντας αναπτύξει σταθερή συνεργασία με σημαντικό αριθμό ελληνικών εταιρειών. Στην Ελλάδα οι εταιρείες αυτές απασχολούν Έλληνες εργαζόμενους, που τους εκπαιδεύουν για να μπορέσουν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις εξειδικευμένες ανάγκες των προσφερόμενων υπηρεσιών τους. Αντίθετα, στις αγορές της Ε.Ε., οι περισσότερες απ' αυτές τις εταιρείες δραστηριοποιούνται χρησιμοποιώντας τοπικές εταιρείες ως αντιπροσώπους-υπεργολάβους, οι οποίες δραστηριοποιούνται στις χώρες υποδοχής και εξασφαλίζουν μόνιμη συνεργασία με την τοπική αγορά υπηρεσιών πληροφορικής.

Η δημιουργία ενιαίας αγοράς υπηρεσιών πληροφορικής στην Ε.Ε., όπως προκύπτει από τα στοιχεία που συλλέξαμε από το ερωτηματολόγιο, θα έχει θετικές

⁷⁶ M. Panopoulou (2001), «Corporate Investment and Information Technologies: The Case of the Greek Refining Industry», *Technology Analysis & Strategic Management*, vol.13, No.2, και M. Panopoulou (2005), *Technological Change and Corporate Strategy in the Greek Banking Industry*, ΚΕΠΕ.

επιπτώσεις στην ανάπτυξη των ελληνικών επιχειρήσεων που έχουν εξαγωγικό προσανατολισμό. Ιδιαίτερα, η δημιουργία ειδικών κέντρων που θα παρέχουν πληροφορίες για τους διαγωνισμούς που πραγματοποιούνται στις χώρες της Ε.Ε., καθώς και η δυνατότητα εύκολης πρόσβασης σε κάθε περαιτέρω πληροφορία για τους διεξαγόμενους διαγωνισμούς, θα διευκολύνουν την πρόσβαση των εταιρειών παροχής υπηρεσιών πληροφορικής σε αυτούς. Θα πρέπει να τονιστεί ότι υπήρξαν εταιρείες που διέκοψαν την εξαγωγική τους δραστηριότητα εξαιτίας της αδυναμίας τους να έχουν έγκυρη και γρήγορη ενημέρωση των διαγωνισμών που προκηρύσσονται στις αγορές του εξωτερικού. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη Θεσσαλονίκη δημιουργήθηκε, με ιδιωτική πρωτοβουλία, εταιρεία ενημέρωσης των διεξαγόμενων διαγωνισμών, αλλά δεν μπόρεσε να λειτουργήσει με επιτυχία στην τοπική αγορά.

Οι επιχειρήσεις, με τις οποίες ήλθαμε σε επαφή, υποστηρίζουν ότι η εφαρμογή ορισμένων ρυθμίσεων της ενιαίας αγοράς υπηρεσιών πληροφορικής θα επιφέρει όχι μόνο βελτίωση των συνθηκών πρόσβασης, αλλά και μείωση του κόστους των δραστηριοτήτων τους. Ειδικότερα, η δυνατότητα υποβολής με ηλεκτρονική μορφή των δικαιολογητικών που απαιτούνται για τη συμμετοχή στους διαγωνισμούς της Ε.Ε. θα απαλλάξει τις εταιρείες αυτές από το κόστος αποστολής των εγγράφων, και τις περισσότερες φορές τη μετάβαση αντιπροσώπου στους τόπους διεξαγωγής των διαγωνισμών. Επίσης, θετικά αποτελέσματα θα επιφέρει η δημιουργία ενιαίου ρυθμιστικού πλαισίου σχετικά με το κόστος και την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών μέσα στην ενιαία αγορά καθώς και για την καλύτερη διασφάλιση των καταναλωτών. Επιπλέον, θεωρούν ότι η δυνατότητα επιλογής του νομικού πλαισίου της χώρας προέλευσής τους και παροχής υπηρεσιών από τις εταιρείες σχετικά με τον τρόπο πληρωμής ή ασφάλισης των εργαζομένων διευκολύνει τη δραστηριότητά τους όχι μόνο στις ξένες αγορές, αλλά και στην ελληνική, διότι μπορεί να συνεργαστούν με εξειδικευμένους τεχνικούς για συγκεκριμένες υπηρεσίες, των οποίων οι απαιτήσεις δεν μπορούν να ικανοποιηθούν με την ελληνική νομοθεσία (απόδειξη ΦΠΑ, κ.λπ.)⁷⁷. Οι εταιρείες σε σχετική ερώτηση υποστήριξαν ότι προτιμούν τους Έλληνες εργαζόμενους (κουλτούρα, γλώσσα) και μόνο για παροχή εξειδικευμένων γνώσεων καταφεύγουν σε ξένους τεχνικούς.

Ταυτόχρονα, οι ελληνικές εταιρείες παροχής τεχνολογιών πληροφορικής πιστεύουν ότι η δημιουργία ενιαίας εσωτερικής αγοράς στην Ε.Ε. δεν θα επηρεάσει αρνητικά τη λειτουργία της εγχώριας αγοράς. Υποστηρίζουν ότι οι υπηρεσίες που προσφέρουν είναι εξειδικευμένες και οι σχέσεις που έχουν αναπτύξει με τους πελάτες τους μακροχρόνιες. Επίσης, οι επιχειρήσεις, στο χώρο των τεχνολογιών

⁷⁷ Θα πρέπει να επισημάνουμε, ωστόσο, ότι δεν γνωρίζουμε τη θέση των εργαζομένων στις εταιρείες παροχής πληροφορικής.

πληροφορικής, υποστηρίζουν ότι το μικρό μέγεθος της ελληνικής αγοράς είναι αρνητικός παράγοντας για την είσοδο ξένων επιχειρήσεων στην εγχώρια αγορά. Αντίθετα, πιστεύουν ότι η δημιουργία ενιαίας εσωτερικής αγοράς θα οδηγήσει στη μείωση της γραφειοκρατίας και των δυσλειτουργιών στην εγχώρια αγορά, διευκολύνοντας έτσι τη λειτουργία των επιχειρήσεων και ιδιαίτερα την πρόσβαση τους στους διαγωνισμούς του Δημοσίου, που υποστηρίζουν ότι χρειάζονται επιτάχυνση των διαδικασιών και αύξηση της αποτελεσματικότητας κατά τη διαδικασία υλοποίησής τους.

6.7.1.3 Νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο

Αν κρίνει κανείς τόσο από τους στόχους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ανάπτυξη του κλάδου παροχής υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής, (ασφαλή και ελεύθερη πρόσβαση στα ευρυζωνικά δίκτυα), όσο και από την εμπειρική έρευνα, η προσπάθεια για την απελευθέρωση της αγοράς επικεντρώνεται κυρίως στη δημιουργία ενός νομικού και ρυθμιστικού πλαισίου ελεύθερης διακίνησης που περιλαμβάνει κυρίως την ελεύθερη και ασφαλή διεξαγωγή του ηλεκτρονικού εμπορίου, την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων-πατέντας και την ποινικοποίηση της κλοπής εμπιστευτικών πληροφοριών. Επίσης, επιδιώκεται η άρση των εμποδίων που προκύπτουν από χρονοβόρες και γραφειοκρατικές διαδικασίες, την υποχρέωση ύπαρξης τοπικού αντιπροσώπου και τα προβλήματα που προκύπτουν σχετικά με την κινητικότητα των εργαζομένων.

Στη χώρα μας, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ψηφίστηκε ο Ν.2121/1993 για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Από το τέλος της δεκαετίας του 1990, ωστόσο, άρχισε η προσπάθεια εναρμόνισης της ελληνικής νομοθεσίας με τις οδηγίες της Ε.Ε. για την ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Ειδικότερα, το νομικό πλαίσιο για την υποστήριξη των υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής είναι το ακόλουθο:

- Ν.2672/28-12-1998. Με βάση το νόμο αυτό (άρθρο 14) επιτρέπεται η διακίνηση εγγράφων μεταξύ υπηρεσιών του Δημοσίου, των ΝΠΔΔ και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) ή μεταξύ αυτών και των ενδιαφερομένων φυσικών προσώπων, ΝΠΔΔ και ενώσεων προσώπων με τηλεομοιοτυπία και ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.
- Π.Δ. 150/2001 (125/α/25-6-2001). Με το Διάταγμα αυτό προσαρμόζεται η ελληνική νομοθεσία στις διατάξεις της Κοινοτικής Οδηγίας 99/93/ΕΚ στο Κοινοτικό πλαίσιο για τις ηλεκτρονικές υπογραφές.
- Απόφαση Αριθ.248/71 (16-5-2002). Η απόφαση αυτή θεσπίζει Κανονισμό Παροχής Υπηρεσιών Πιστοποίησης Ηλεκτρονικής Υπογραφής.

- Π.Δ. 342/2002 (284/Α/22-11-2002). Το Διάταγμα αυτό αναφέρεται στη διακίνηση εγγράφων με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο μεταξύ των δημοσίων Υπηρεσιών, ΝΠΔΔ και ΟΤΑ ή μεταξύ αυτών και των φυσικών και ΝΠΔΔ και ενώσεων φυσικών προσώπων.

Από την ισχύουσα νομοθεσία προκύπτει ότι εξασφαλίζεται η διαδικασία της διακίνησης εγγράφων μεταξύ υπηρεσιών του Δημοσίου, των Οργανισμών και των επιχειρήσεων καθώς και η πιστοποίηση ηλεκτρονικής υπογραφής. Η εξασφάλιση, ωστόσο, της ασφάλειας στη διακίνηση ηλεκτρονικών πληροφοριών και στη διενέργεια ηλεκτρονικών ανταλλαγών περιλαμβάνει ένα μεγαλύτερο πλέγμα δραστηριοτήτων (όπως η διακίνηση ηλεκτρονικών συμβολαίων ή δικαστικών πρακτικών, η αποτροπή της ηλεκτρονικής απάτης, η δημιουργία κοινών standards για την προστασία των στοιχείων μεταξύ των κρατών-μελών, για την προστασία της προσωπικής εχεμύθειας και της εξασφάλισης ομαλής λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς καθώς και της εξασφάλισης της προστασίας των στοιχείων και έξω από την ΕΚ.)

Η πραγματοποίηση των στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επιτυχή ανάπτυξη μιας Κοινωνίας της Πληροφορίας και συνεπώς για επέκταση και βελτίωση των υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής προϋποθέτει τη δημιουργία ενός νομικού περιβάλλοντος που θα εξασφαλίζει την απαραίτητη προστασία στη διεξαγωγή των δραστηριοτήτων και θα εξαλείψει τα εμπόδια λειτουργίας των υπηρεσιών αυτών (authentication of systems and platforms, interoperability of payments and secure transactions standards). Επίσης, η ανάπτυξη υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής προϋποθέτει ένα προβλέψιμο νομικό πλαίσιο και την προώθηση ανταγωνιστικού περιβάλλοντος που θα μπορεί όχι μόνο να προωθήσει την περαιτέρω ανάπτυξη των εμπορικών δραστηριοτήτων αλλά να εξασφαλίζει και την προστασία του δημοσίου συμφέροντος, την προστασία του καταναλωτή, των πνευματικών δικαιωμάτων και τη δημόσια ασφάλεια.

6.7.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

Στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, οι επιπτώσεις που θα προκύψουν από την απελευθέρωση της αγοράς αφορούν στη διαδικασία εισαγωγής τεχνολογιών πληροφορικής, την αποτελεσματική αξιοποίηση της εγκατεστημένης υποδομής και τις προοπτικές ανάπτυξης νέων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Το μεγάλο εύρος των δυνητικών εφαρμογών των τεχνολογιών πληροφορικής στην οικονομία και η εξαιρετικά περιορισμένη συμμετοχή αυτών των υποδομών στο ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης της ελληνικής οικονομίας μέχρι σήμερα (Πίνακες 6.7.2, 6.7.3 και 6.7.4), υποδηλώνουν τα μεγάλα περιθώρια που μπορούν να αξιοποιήσουν τόσο οι χρήστες υπηρεσιών πληροφορικής όσο και οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται (ή μελλοντικά θα δραστηριοποιηθούν) στην παροχή υπηρεσιών πληροφορικής.

Η άρση των εμποδίων και η διευκόλυνση της κινητικότητας εργαζομένων και επιχειρήσεων δημιουργούν τις προϋποθέσεις για αύξηση του ανταγωνισμού και, κατά συνέπεια, τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και του ρυθμού υλοποίησης των προγραμμάτων δημιουργίας υποδομών που χρηματοδοτούνται από το ελληνικό Δημόσιο και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Παράλληλα, τα νέα δεδομένα της αγοράς προσφέρουν νέες ευκαιρίες για παραγωγική και κερδοφόρα αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής στην ελληνική οικονομία. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι οι ευκαιρίες είναι πολλές, τόσο στην εγχώρια αγορά όσο και για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και τις εξαγωγικές επιδόσεις των ελληνικών επιχειρήσεων που παρέχουν υπηρεσίες τεχνολογιών πληροφορικής. Η διαπίστωση αυτή προκύπτει και από τις θέσεις και την επιτυχημένη πορεία των ίδιων των εταιρειών παροχής υπηρεσιών πληροφορικής που δραστηριοποιούνται στην εγχώρια αγορά. Υποστηρίζουν, δηλαδή, ότι οι ρυθμίσεις που θα εφαρμοστούν για τη λειτουργία της ενιαίας αγοράς θα βοηθήσουν στην επέκταση των δραστηριοτήτων τους στις αγορές των χωρών-μελών της Ε.Ε. και θα οδηγήσουν στη δημιουργία ρυθμιστικού πλαισίου και τη βελτίωση της λειτουργίας της εγχώριας αγοράς λόγω του περιορισμού της γραφειοκρατίας και της υιοθέτησης «άριστης πρακτικής» σύμφωνα με τα κοινοτικά δεδομένα.

Πρέπει, όμως να επισημάνουμε τρεις παραμέτρους, που συνήθως δημιουργούν σημαντικά προβλήματα σε χώρες με επίπεδο ανάπτυξης παραπλήσιο προς αυτό της ελληνικής οικονομίας. Πρώτον, η μεγάλη πλειοψηφία των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην προσφορά υπηρεσιών πληροφορικής χαρακτηρίζονται από περιορισμένη εξειδίκευση και οι στρατηγικές ανάπτυξης έχουν ιδιαίτερα βραχυχρόνιο ορίζοντα, χωρίς να δημιουργούν τις συνθήκες για αύξηση της κλίμακας της παραγωγής. Δεύτερον, η απελευθέρωση της αγοράς και ο ανταγωνισμός στον κλάδο της πληροφορικής διεθνώς συνοδεύεται από την ανάληψη συμπληρωματικών επενδύσεων στο χώρο των υποδομών και την ευέλικτη προσαρμογή της ζήτησης του Δημοσίου. Και τρίτον, οι επενδύσεις σε υποδομές και εφαρμογές πληροφορικής έχουν μικρό κύκλο ζωής και πολλές φορές απευθύνονται σε μια διεθνοποιημένη αγορά τόσο ως προς την οργάνωση της παραγωγής όσο και ως προς τις προοπτικές διάθεσης των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών.

Πίνακας 6.7.1

Εμπόριο υπηρεσιών τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών
των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης 1996, 2002

(δολάρια ΗΠΑ)

Χώρες	Επικοινωνίες		Υπολογιστές και τεχνολογίες πληροφορικής		Επικοινωνίες		Υπολογιστές και τεχνολογίες πληροφορικής	
	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Εισαγωγές
	1996	1996	1996	1996	2002	2002	2002	2002
Αυστρία	338	361	83	172	633	431	139	280
Βέλγιο	1.274	448	1.320	680	2.238	1.311	1.918	1.558
Τσεχία	77	64	28	22	172	262	142	121
Δανία								
Φιλανδία	155	194	888	615	232	255	503	372
Γαλλία	582	417	509	482	2.262	1.725	1.190	1.153
Γερμανία	2.025	2.692	1.602	2.379	1.409	3.381	5.162	6.096
Ελλάδα	71	78	362	55	207	264	80	183
Ουγγαρία	42	24	93	58	124	118	194	155
Ισλανδία	23	24	17	2	8	37	39	3
Ιρλανδία					1.162	468	10.377	545
Ιταλία	536	944	207	590	983	2.569	383	1.055
Ολλανδία	648	668	638	651	1.494	1.540	1.416	1.580
Νορβηγία	216	172	122	149	330	220	298	589
Πολωνία	315	203	28	135	164	188	99	272
Πορτογαλία	281	172	41	112	248	217	76	185
Σλοβακία	20	19	8	16	58	43	71	80
Ισπανία	642	443	1.279	976	922	1.022	2.483	1.570
Σουηδία	211	161	153	152	623	576	1.469	865
Ην. Βασίλειο	1.649	2.091	1.701	520	2.912	3.035	4.463	1.664
ΗΠΑ	3.543	8.792	2.775	422	4.372	4.546	6.930	4.193

Πηγή: OECD/ Eurostat Statistics on International Trade in Services, 1996, 2002.

Πίνακας 6.7.2

Επένδυση τεχνολογιών πληροφορικής ως ποσοστό του ΑΕΠ
(τρέχουσες τιμές)

Χώρες	1980	1985	1990	1995	2001
Σουηδία	1,6	2,5	2,7	3,4	4,7
Φιλανδία	1,1	1,5	1,9	2,9	4,3
Βέλγιο	1,7	2,9	3,1	2,6	3,6
Δανία	1,5	2,3	2,9	3,1	3,6
Ελλάδα	0,7	1,0	1,3	1,7	3,3
Ην. Βασίλειο	0,8	1,6	2,3	2,8	3,0
Ολλανδία	1,6	1,9	2,4	2,1	2,9
Γερμανία	1,3	2,2	2,4	2,0	2,5
Ιταλία	1,5	1,9	2,3	2,0	2,5
Αυστρία	1,3	1,6	1,9	1,7	2,4
Πορτογαλία	1,2	1,7	1,8	1,8	2,1
Ισπανία	0,9	1,5	2,5	1,7	2,1
Γαλλία	1,0	1,4	1,5	1,4	2,1
Ιρλανδία	0,9	1,6	1,2	1,9	1,9
Ευρωπαϊκή Ένωση	1,2	1,9	2,2	2,1	2,6
ΗΠΑ	2,5	3,4	3,3	3,7	4,2

Πηγή : Timmer, M., Ypma, G. and Van Ark, B. (2003), "IT in the European Union: Driving Productivity Divergence?", *Research Memorandum GD-67*, University of Groningen.

Πίνακας 6.7.3
Πάγιο κεφάλαιο τεχνολογιών πληροφορικής ανά ώρα (Ευρώ)

Χώρες	1995	2001
Σουηδία	3,1	4,8
Φιλανδία	2,1	4,6
Βέλγιο	3,0	4,2
Δανία	3,1	4,2
Γερμανία	2,7	3,3
Ολλανδία	2,4	3,3
Αυστρία	2,4	3,3
Ην. Βασίλειο	1,8	2,9
Ιταλία	2,0	2,9
Γαλλία	1,8	2,5
Ιρλανδία	1,1	2,2
Ελλάδα	0,8	1,5
Ισπανία	1,4	1,5
Πορτογαλία	0,7	1,1
Ευρωπαϊκή Ένωση	2,0	2,8
ΗΠΑ	3,8	5,2

Πηγή: Timmer, M. Ypma, G. and Van Ark, B. (2003), "IT in the European Union", *Research Memorandum GD-67*, University of Groningen.

Πίνακας 6.7.4
Ποσοστιαία συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ, 1995-2001

Χώρες	Εργασία	IT κεφάλαιο	Κεφάλαιο εκτός IT	Συνολική παραγωγικότητα συντελ. παραγ.	Μεγέθυνση ΑΕΠ
ΗΠΑ	1,1	0,8	0,8	0,8	3,5
Ευρωπαϊκή Ένωση	0,7	0,5	0,8	0,5	2,4
Ιρλανδία	1,9	0,8	2,6	3,6	8,9
Φιλανδία	1,0	0,7	0,2	2,7	4,5
Ελλάδα	0,3	0,5	1,2	1,7	3,6
Ισπανία	2,8	0,3	1,2	-0,6	3,7
Πορτογαλία	0,9	0,4	1,6	0,5	3,4
Ολλανδία	2,0	0,6	0,9	-0,1	3,3
Σουηδία	0,6	0,8	0,7	0,7	2,8
Ην. Βασίλειο	0,8	0,7	0,9	0,5	2,8
Γαλλία	0,5	0,3	0,8	0,9	2,6
Βέλγιο	0,1	0,7	0,6	1,1	2,5
Δανία	0,4	0,7	1,1	0,3	2,5
Αυστρία	-0,2	0,4	0,9	1,3	2,4
Ιταλία	0,5	0,4	0,9	0,1	1,9
Γερμανία	-0,1	0,4	0,4	0,9	1,5
	0,82	0,53	1,00	0,97	3,32
	0,69	0,03	0,31	1,13	2,93

Πηγή: Timmer, M., Ypma, G. and Van Ark, B. (2003), "IT in the European Union", *Research Memorandum GD-67*, University of Groningen.

6.8 Ενοικίαση αυτοκινήτων

6.8.1 Υφιστάμενη κατάσταση

Στον κλάδο της ενοικίασης αυτοκινήτων στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται περίπου 2.500 εταιρείες⁷⁸. Τα πεδία δράσης του κλάδου είναι δύο. Η βραχυχρόνια μίσθωση, όπου ο πελάτης μισθώνει το όχημα για περιορισμένο αριθμό ημερών προκειμένου να εξυπηρετηθεί είτε στην εργασία του ή στην αναψυχή του, και η μακροχρόνια μίσθωση (leasing), όπου ο πελάτης υπογράφει συμβόλαιο με διάρκεια ετών προκειμένου να έχει το όχημα στην αποκλειστική διάθεσή του για μεγάλο χρονικό διάστημα και, προφανώς, με διαφορετικούς όρους από αυτούς που επιτρέπει η βραχυχρόνια μίσθωση.

Όσον αφορά στη βραχυχρόνια μίσθωση, οι 2.500 αυτές εταιρείες διαθέτουν περίπου 50.000 αυτοκίνητα. Οι έξι μεγαλύτερες από αυτές⁷⁹ αντιπροσωπεύουν το 35% του συνόλου. Όσον αφορά στη μακροχρόνια μίσθωση, δραστηριοποιούνται περίπου 35 εταιρείες οι οποίες διαθέτουν άλλα 50.000 αυτοκίνητα.

Ο ετήσιος κύκλος εργασιών του κλάδου για το 2003 ήταν περίπου 275 εκατ. € στον τομέα της βραχυχρόνιας μίσθωσης και 240 εκατ. € στον τομέα της μακροχρόνιας μίσθωσης. Την τελευταία διετία, ο κλάδος εμφανίζει ρυθμούς ανάπτυξης της τάξης του 4%-5% ετήσια στις βραχυχρόνιες μισθώσεις και 15%-18% ετήσια στις μακροχρόνιες μισθώσεις.

Από τις μεγάλες εταιρείες του κλάδου, μόνο μία, η Avis, είναι ξένων συμφερόντων με τη στενή έννοια του όρου. Οι υπόλοιπες είναι ελληνικής ιδιοκτησίας και καταβάλλουν στην ξένη εταιρεία το δικαίωμα χρήσης του σήματός της.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, από τις 2.500 εταιρείες του ελληνικού χώρου, δεν φαίνεται να υπάρχει ούτε μια η οποία να δραστηριοποιείται σε άλλη χώρα της Ε.Ε. Ταυτόχρονα, δεν φαίνεται να υπάρχει αξιόλογη (από πλευράς μεγέθους) ξένη εταιρεία η οποία να μη δραστηριοποιείται ήδη στην Ελλάδα. Οι περισσότερες βρίσκονται στη χώρα μας από τα μέσα της δεκαετίας του 1960.

Τέλος, όσον αφορά στα νομικά ζητήματα των δραστηριοτήτων του κλάδου, οι όροι λειτουργίας των επιχειρήσεων του κλάδου ενοικίασης αυτοκινήτων στην Ελλάδα διέπονται από τις διατάξεις της Υπουργικής Απόφασης της 26ης Απριλίου 1995 (Υπουργεία Τουρισμού και Μεταφορών και Επικοινωνιών). Ο κλάδος εποπτεύεται από το Υπουργείο Τουρισμού.

⁷⁸ Τα περισσότερα από τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται σε αυτή την ενότητα δόθηκαν από τον κ. Δημήτρη Μαγγίωρο, Αντιπρόεδρο του Συνδέσμου Τουριστικών Επιχειρήσεων Ενοικίασης Αυτοκινήτων (Σ.Τ.Ε.Ε.Α.).

⁷⁹ Αυτές είναι οι: Alamo, Avis, Budget, Europcar, Hertz, Sixt.

6.8.1.1 Τα προβλήματα του κλάδου

Μίσθωση οχημάτων με οδηγό: Αυτό το είδος μίσθωσης δεν επιτρέπεται στην Ελλάδα, σε αντίθεση με τις άλλες χώρες της Ε.Ε. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 είχαν δοθεί περίπου τριάντα σχετικές άδειες και ο αριθμός τους παραμένει σταθερός από τότε. Πρόκειται για μια κλασική περίπτωση κλειστού επαγγέλματος. Παράγοντες του χώρου εκτιμούν ότι δεν πρόκειται για επιχειρηματικό πεδίο, το οποίο θα μπορούσε να παρουσιάσει μεγάλο κύκλο εργασιών.

Μίσθωση ελαφρών φορτηγών: Και αυτό το είδος της μίσθωσης απαγορεύεται στην Ελλάδα, ενώ επιτρέπεται σε άλλα κράτη της Ε.Ε. Και στην περίπτωση αυτή, η βασική αιτία είναι η ίδια. Έχει δοθεί ένας περιορισμένος αριθμός αδειών και αυτό είναι ένα γεγονός το οποίο έχει καταστήσει τους δικαιούχους τους μέλη ενός επίσης κλειστού επαγγέλματος. Το παράδοξο σε αυτή την περίπτωση είναι ότι ο μεγαλύτερος αριθμός αυτών των αδειών αντιστοιχεί σε μεγάλα φορτηγά αυτοκίνητα (άνω των 6,5 τόνων) τη στιγμή που οι εταιρείες ενοικίασης αυτοκινήτων ενδιαφέρονται να ενοικιάζουν ελαφρά φορτηγά (μέχρι 3,5 τόνους).

Εναρμόνιση φορολογίας στην αγορά αυτοκινήτων: Στην Ελλάδα, η φορολόγηση για την αγορά αυτοκινήτων (την κατ' εξοχήν «πρώτη ύλη» των εταιρειών ενοικίασης αυτοκινήτων) είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο της Ε.Ε. Αν λοιπόν η εσωτερική αγορά απελευθερωθεί πλήρως, η οποιαδήποτε εταιρεία ξένων συμφερόντων που θα θελήσει να δραστηριοποιηθεί στην Ελλάδα, αυτόματα θα έχει ένα αθέμιτο πλεονέκτημα διότι θα αντιμετωπίζει μειωμένο κοστολόγιο για την «πρώτη ύλη» της. Ταυτόχρονα, και ως αλυσιδωτή αντίδραση, αν απελευθερωθεί η αγορά και δεν εναρμονιστεί αυτού του είδους η φορολόγηση, οι ελληνικές εταιρείες ενοικίασης αυτοκινήτων θα αποκτήσουν ένα σοβαρό λόγο για να αγοράζουν τα αυτοκίνητά τους από άλλα κράτη της Ε.Ε.

Εναρμόνιση ΦΠΑ: Και στην περίπτωση αυτή, ο ΦΠΑ στην Ελλάδα (19%) είναι υψηλότερος από ό,τι σε άλλα κράτη της Ε.Ε. Με δεδομένο ότι ο ΦΠΑ πληρώνεται στη χώρα όπου μισθώνεται η υπηρεσία, ένας εν δυνάμει πελάτης θα κέρδιζε αν μίσθωνε αυτοκίνητο σε άλλη χώρα της Ε.Ε. και το χρησιμοποιούσε στην Ελλάδα. Προφανώς δε, ο ΦΠΑ έχει επίπτωση και στην τιμή του αυτοκινήτου το οποίο αγοράζει η εταιρεία.

Εναρμόνιση φορολογίας κερδών: Η σχετική φορολογία είναι υψηλότερη στην Ελλάδα. Αυτό δίνει συγκριτικό πλεονέκτημα σε εκείνες τις εταιρείες οι οποίες φορολογούνται, ή θα φορολογούνται, στο εξωτερικό.

Εναρμόνιση ύψους τελών κυκλοφορίας των οχημάτων: Η διαφορά στο ύψος των τελών κυκλοφορίας μεταξύ των διαφόρων κρατών της Ε.Ε. δεν επιτρέπει τη διασυνοριακή μίσθωση. Αυτό είναι πρόβλημα, δεδομένου ότι η ζήτηση των υπηρεσιών του χώρου στην Ελλάδα είναι σε μεγάλο βαθμό εποχιακή. Αν δεν υπήρχε

αυτή η απαγόρευση, οι εταιρείες θα μπορούσαν το καλοκαίρι να μισθώνουν αυτοκίνητα από άλλες χώρες της Ε.Ε. και, στη διάρκεια των χειμερινών μηνών, να μισθώνουν σε αυτές το πλεονάζον δυναμικό τους (το οποίο αναπόφευκτα δημιουργείται δεδομένου ότι αναγκάζονται να αγοράσουν αυτοκίνητα προκειμένου να καλύψουν την καλοκαιρινή ζήτηση).

Εναρμόνιση ασφαλιστικών εισφορών: Είναι υψηλότερες στην Ελλάδα και αυτό έχει ανάλογες συνέπειες στο συνολικό κόστος των ελληνικών εταιρειών.

Ειδικό τέλος υπέρ ΟΤΑ: Από το έτος 2000 επιβάλλεται στις εταιρείες του χώρου μια επιβάρυνση ύψους 2% επί του κύκλου των εργασιών τους υπέρ ΟΤΑ. Με δεδομένο το ύψος του κύκλου εργασιών των εταιρειών του χώρου, αυτό επίσης αποτελεί μια σημαντική επιβάρυνση στο συνολικό τους κόστος.

Ασφάλιση: Αυτή εμπίπτει άμεσα στις διατάξεις των απαιτήσεων που απαγορεύονται ρητά από την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στο πλαίσιο της δημιουργίας μιας ελεύθερης αγοράς (Οδηγία, άρθρο 14§7- Απαιτήσεις που απαγορεύονται). Οι εταιρείες ενοικίασης αυτοκινήτων στην Ελλάδα είναι υποχρεωμένες να ασφαρίζονται σε εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο έδαφος της χάνοντας έτσι το πλεονέκτημα πιθανής εύρεσης χαμηλότερων ασφαλιστρών σε άλλα κράτη.

6.8.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

Αγορά εργασίας: Αν στις εταιρείες ενοικίασης αυτοκινήτων επιτραπεί να επεκτείνουν τον κύκλο των δραστηριοτήτων τους (π.χ. μίσθωση ελαφρών φορτηγών) και τους δοθεί η δυνατότητα να μειώσουν το κόστος της λειτουργίας τους (π.χ. μείωση όλων των ειδών φορολογίας που θεωρητικά συνεπάγεται η εναρμόνιση της σχετικής φορολογίας) οι επιπτώσεις στην αγορά εργασίας φαίνονται θετικές.

Κατανάλωση-Εμπόριο υπηρεσιών: Η άρση των εμποδίων ελεύθερης μετακίνησης υπηρεσιών δεν προβλέπεται να έχει επιπτώσεις στο συγκεκριμένο κλάδο. Όσες μεγάλες εταιρείες στην Ευρώπη (και όχι μόνο) έκριναν σκόπιμο να δραστηριοποιηθούν στην ελληνική αγορά, το έχουν ήδη κάνει. Η αγορά, ιδιαίτερα στον τομέα της βραχυχρόνιας μίσθωσης, χαρακτηρίζεται ήδη ως κορεσμένη. Από αυτή την άποψη, οποιαδήποτε αύξηση στην κατανάλωση φαίνεται ότι θα προέλθει μόνο από την αύξηση του αριθμού των προϊόντων ή υπηρεσιών, που θα μπορέσουν να προσφέρουν οι εταιρείες (π.χ. μίσθωση ελαφρών φορτηγών, μίσθωση αυτοκινήτων με οδηγό).

Τιμές: Όσα αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο ισχύουν και εδώ. Η συγκεκριμένη αγορά είναι ήδη πολύ ανταγωνιστική και με την απελευθέρωσή της δεν αναμένονται σημαντικές ανακατατάξεις στις τιμές.

Ποιότητα υπηρεσιών: Η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών είναι ήδη στο επίπεδο των αντίστοιχων ευρωπαϊκών και δεν αναμένονται σημαντικές αλλαγές σε αυτή.

Κλειστά επαγγέλματα: Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, ουσιαστικά υπάρχουν δυο κλειστά επαγγέλματα στο συγκεκριμένο κλάδο. Αφορούν στους τομείς της μίσθωσης οχημάτων με οδηγό και της μίσθωσης ελαφρών φορτηγών. Αυτά, τουλάχιστον σύμφωνα με τις μέχρι στιγμής ισχύουσες επιταγές της Ε.Ε., θα πρέπει να σταματήσουν να υφίστανται.

Μικρομεσαίες επιχειρήσεις: Ο κλάδος είναι ήδη πλήρως ανεπτυγμένος με δεδομένα τα όρια και τις δυνατότητες της εγχώριας αγοράς. Δεν προβλέπεται επίσης η είσοδος νέων ανταγωνιστών στην περίπτωση της δημιουργίας μιας πραγματικά ελεύθερης εσωτερικής αγοράς. Τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των Μ.Μ.Ε. του χώρου δεν φαίνεται να υποστούν μεταβολές σε σχέση με αυτά που ήδη ισχύουν.

Καινοτομία-Παραγωγικότητα: Πέρα από την εισαγωγή των δύο καινούργιων προϊόντων για τους καταναλωτές (κάτι το οποίο στην προκειμένη περίπτωση δεν συνιστά καινοτομία με την ακριβή έννοια του όρου), οι συνθήκες λειτουργίας του κλάδου και το επίπεδο της συνεργασίας του με επιχειρήσεις του εξωτερικού σήμερα είναι τέτοια, ώστε η άρση οποιωνδήποτε εμποδίων ελεύθερης μετακίνησης υπηρεσιών δεν πρόκειται να δώσει κάποια ιδιαίτερη ώθηση σε αυτόν τον τομέα.

Τουρισμός: Ο κλάδος βρίσκεται ήδη σε πλήρη ανάπτυξη και παρουσιάζεται κορεσμένος. Οι οποιοσδήποτε αλλαγές στα ζητήματα που εξετάζουμε εδώ δεν φαίνεται να μπορούν να επηρεάσουν την τουριστική ανάπτυξη της χώρας αυτή καθεαυτή.

Παραοικονομία-Φοροδιαφυγή: Δεδομένης της φύσης των αλλαγών που πιθανολογούνται για το συγκεκριμένο κλάδο, η οποιαδήποτε κατάσταση επικρατεί στην παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή δεν εκτιμάται ότι θα επηρεαστεί.

6.9 Εκπαίδευση

6.9.1 Υφιστάμενη κατάσταση

6.9.1.1 Εκπαιδευτικό σύστημα και άδεια άσκησης επαγγέλματος

Με σκοπό την κατάργηση των εμποδίων που προέρχονται από τις ιδιαιτερότητες των εκπαιδευτικών συστημάτων των χωρών μελών της Ε.Ε. έχει ξεκινήσει μια διαδικασία «διεθνοποίησης» και αξιολόγησης⁸⁰ του εκπαιδευτικού συστήματος (γενική εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση) σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. Διάσκεψη της Μπολόνια- Commission Européenne EURYDICE 2003-2004). Στη Διάσκεψη της Μπολόνια, το 1999, τέθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία ενός νέου ευρωπαϊκού χώρου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την εφαρμογή ενός συστήματος συγκρίσιμων πανεπιστημιακών πτυχίων και την ανάπτυξη ενός συστήματος μεταφοράς ακαδημαϊκών μονάδων, στοχεύοντας στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη κινητικότητα των σπουδαστών. Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της κοινωνίας της πληροφορίας, η ελεύθερη μετακίνηση του ανθρώπινου δυναμικού αποτελεί καθιερωμένη αρχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, η διαδικασία αυτή στηρίζεται σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο χωρίζεται σε 3 κύκλους σπουδών (Bachelor-3years, Master-2years and Ph.D.-3years), με εξαίρεση την ιατρική. Παράλληλα, η διαδικασία αυτή συνοδεύεται και με τη συμμετοχή πολλών χωρών της Ε.Ε. σε ένα σύστημα μεταφοράς ακαδημαϊκών μονάδων, το European Credit Transfer System (ECTS), το οποίο αυξάνει την κινητικότητα των φοιτητών. Μέχρι στιγμής, στην Ελλάδα το σύστημα ECTS δεν χρησιμοποιείται, εκτός από μερικές περιπτώσεις μέσω του προγράμματος ERASMUS (βλ Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Παραμένει σε εξέλιξη η περαιτέρω χρησιμοποίηση του συστήματος ECTS, το οποίο θα αυξήσει τη σύνδεση των ελληνικών πανεπιστημίων με πανεπιστήμια στο εξωτερικό. Αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την αναγνωρισιότητά τους στο εξωτερικό.

Οι αναμενόμενες *συνέπειες* της διεθνοποίησης του εκπαιδευτικού συστήματος είναι οι ακόλουθες :

- μεγαλύτερη διαφάνεια στην αναγνώριση των πτυχίων και των προσόντων,
- αύξηση της συγκρισιμότητας των ειδικοτήτων και συνεπώς των χαρακτηριστικών των επαγγελμάτων μεταξύ των χωρών-μελών,
- περιορισμός του ρόλου των επαγγελματικών συλλόγων και επιμελητηρίων κυρίως για την άδεια άσκησης του επαγγέλματος,

⁸⁰ Σύμφωνα με μια σειρά ευρωπαϊκών standards.

- διασφάλιση και αύξηση της ποιότητας στα εκπαιδευτικά προγράμματα και στα μαθήματα που παρέχονται στα πανεπιστήμια. αύξηση της κινητικότητας του ανθρώπινου δυναμικού,
- μείωση της ανεργίας, κυρίως της διαρθρωτικής,
- καλύτερης σύζευξης μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας,
- αύξηση της ανταγωνιστικότητας και κίνδυνος περιθωριοποίησης περιοχών της Ε.Ε. οι οποίες δεν ανταποκρίνονται στα απαιτούμενα κριτήρια

Σε ό,τι αφορά στο θέμα της διασφάλισης της ποιότητας της εκπαίδευσης, η Ελλάδα δεν συμμετέχει προς το παρόν στο ευρωπαϊκό δίκτυο για τη διασφάλιση της ποιότητας στα πανεπιστήμια (ENQA και Αξιολόγηση της ποιότητας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης). Όμως, προβλέπεται η μελλοντική συμμετοχή της χώρας σε αυτό το δίκτυο. Εξάλλου, σχεδιάζεται να έρθει στο Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας (ΕΣΥΠ) προς διάλογο το ζήτημα της αξιολόγησης, με πρώτο θέμα να θέτουν τα τμήματα και τα ιδρύματα γενικότερα στόχους και να υπάρχει σύστημα αξιολόγησης σε περίπτωση που οι στόχοι εκπληρώνονται.

Σημαντικό ρόλο θα παίξει η διεθνοποίηση της εκπαίδευσης και αποτελεί ουσιώδες θεμέλιο για τη *διεθνοποίηση των επαγγελματιών*. Κατ' αυτόν τον τρόπο διαμορφώνονται καινούργια επαγγελματικά δίκτυα με «επαγγελματίες-εμπειρογνώμονες», τα οποία στηρίζουν τις αποφάσεις της δημόσιας δράσης (π.χ. η περίπτωση των αρχιτεκτόνων διεθνούς «φήμης»). Το ερώτημα που τίθεται τώρα είναι κατά πόσο η διεθνοποίηση των επαγγελματιών και οι διάφορες συνεργασίες που αναπτύσσονται θα προκαλέσουν νομοθετικές ρυθμίσεις και τι βαθμό αυτονομίας θα έχουν οι νέες αγορές των «εμπειρογνομένων»;

6.9.1.2 Ιδιωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Σημαντικό ρόλο στην Ελλάδα παίξει η ιδιωτική εκπαίδευση (Κάρμας 1990, 1995). Η *πρωτοβάθμια* και η *δευτεροβάθμια* ιδιωτική εκπαίδευση καθώς και τα *ιδιωτικά τεχνικά επαγγελματικά εκπαιδευτήρια* (ΤΕΕ) εποπτεύονται από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Μια εικόνα για τη διάσταση της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα παρουσιάζεται στους Πίνακες 6.9.1 και 6.9.2.

Τα άλλα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια ή συστήματα κατάρτισης, όπως τα *Εργαστήρια Ελευθέρων Σπουδών*, τα *φροντιστήρια* και τα *φροντιστήρια ξένων γλωσσών*, αποτελούν συμπληρωματικές γνώσεις ή ένα είδος κατάρτισης και είναι εγγεγραμμένα στο Εμπορικό Επιμελητήριο κάθε περιοχής. Το Εμπορικό Επιμελητήριο τούς παρέχει άδεια λειτουργίας όπως και για κάθε ιδιωτική επιχείρηση.

Πίνακας 6.9.1

Ιδιωτικά γυμνάσια και λύκεια στην Ελλάδα (σχολικό έτος 2003-2004)

Αριθμός ιδιωτικών γυμνασίων και λυκείων στην Ελλάδα	
Νομού Αττικής	Λοιπών νομών της χώρας, πλην Αττικής
64	42

Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων -Δ/ση Ιδιωτικής Εκπαίδευσης.

Πίνακας 6.9.2

Ιδιωτικά τεχνικά επαγγελματικά εκπαιδευτήρια στην Ελλάδα

Αριθμός ιδιωτικών τεχνικών επαγγελματικών εκπαιδευτηρίων στην Ελλάδα (ΤΕΕ)				
ΤΕΕ κατά ειδικότητα	ΤΕΕ Ν. Αττικής		ΤΕΕ Ελλάδας πλην Ν. Αττικής	
	Α΄ κύκλος σπουδών*	Β΄ κύκλος σπουδών	Α΄ κύκλος σπουδών	Β΄ κύκλος σπουδών
1 Υγείας και πρόνοιας	49	54	82	56
2. Οικονομίας και διοίκησης	51	39	67	36
3. Μηχανολογικός	22	5	13	-
4. Ηλεκτρονικός	8	12	17	9
5. Πληροφορικής-Δικτύων Η/Υ	22	17	44	21
6. Κλωστοϋφαντουργίας και ένδυσης	4	-	3	-
7. Αισθητικής - κομμωτικής	23	15	80	-
8. Εφαρμοσμένων τεχνών	32	22	29	-
9. Χημικών και εργαστηριακών εφαρμογών	1	1	2	1
10. Ηλεκτρολογικός	9	2	6	3
11. Κατασκευών	8	8	11	8
12. Ναυτικός και ναυτιλιακός	4	-	-	1
13. Αργυροχρυσοχοίας-Ωρολογοποιίας	-	-	4	2
14. Γεωπονίας, τροφίμων και περιβάλλοντος	-	-	3	3
15. Καλλιτεχνικών εφαρμογών	-	-	-	17

Σημείωση*: Οι σπουδές στα ΤΕΕ διαρκούν έως και τρία έτη και οργανώνονται σε δύο κύκλους, Α΄, Β΄.

Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων -Δ/ση Ιδιωτικής Εκπαίδευσης.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, παρατηρείται ότι η απελευθέρωση των υπηρεσιών έχει ήδη ξεκινήσει στον τομέα της ιδιωτικής εκπαίδευσης με τη μέθοδο της *δικαιόχρησης/franchising*, όπως ακριβώς γίνεται και με τις αλυσίδες καταστημάτων. Ο δικαιοδότης (franchisor) είναι μια επιχείρηση που εμπορεύεται κάποιο προϊόν ή υπηρεσία. Ο λήπτης ή δικαιοπάροχος (franchisee) είναι μια επιχείρηση η οποία δημιουργείται για την εμπορία του προϊόντος ή της υπηρεσίας. Ο λήπτης καταβάλλει ένα ορισμένο ποσό χρημάτων στο δότη για να έχει το δικαίωμα εμπορίας (βλ. Κάζης και Τσαγκούρης, 2004). Μερικά κέντρα εκμάθησης υπολογιστών όπως τα Technokids-Technorplus και τα Futurekids, λειτουργούν με τη μέθοδο της δικαιόχρησης. Επίσης, ορισμένα Κέντρα Ελευθέρων Σπουδών είναι ιδρύματα που λειτουργούν με τη μέθοδο της δικαιόχρησης. Αποτελούν «παραρτήματα» ξένων πανεπιστημίων στην χώρα μας και ταυτόχρονα συνεργάζονται με τα «μητρικά» πανεπιστήμια στο εξωτερικό, τηρώντας συγκεκριμένες προδιαγραφές για τις υπηρεσίες που παρέχουν.

Όμως, αναφορικά με την εκπαίδευση, το Σύνταγμα της Ελλάδας δεν επιτρέπει τη λειτουργία ιδιωτικών τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Ν.Δ. 9/9-10-35

ΦΕΚ 45 Τ.Α΄ και Ν. 1966/1991 ΦΕΚ 147 Τ.Α΄ για τα Εργαστήρια Ελευθέρων Σπουδών). Με άλλα λόγια τα Κέντρα Ελευθέρων Σπουδών δεν μπορούν να εκδώσουν πτυχία ισότιμα με τα συνεργαζόμενα πανεπιστήμια των χωρών της Ε.Ε. Δεν αναγνωρίζονται ως πανεπιστημιακά ιδρύματα και, κατά συνέπεια, τα πτυχία που προσφέρουν δεν αναγνωρίζονται από το ΔΙΚΑΤΣΑ. Υποστηρίζεται πως, για ορισμένες περιπτώσεις, η διαδικασία αναγνώρισης βρίσκεται σε εξέλιξη. Έχει ψηφιστεί μια τροπολογία από την Ευρωβουλή και το Συμβούλιο των Υπουργών της Ε.Ε., έτσι ώστε τα Κέντρα Ελευθέρων Σπουδών στην Ελλάδα να εκδίδουν πλέον πτυχία ισάξια με τα συνεργαζόμενα πανεπιστήμια των χωρών της Ε.Ε.

Στο εξωτερικό, η ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση αναγνωρίζεται από το Κράτος μόνο από τη στιγμή που υπάρχει και κρατικός παρεμβατισμός μέσω ελέγχου της παρεχόμενης ποιότητας των υπηρεσιών της. Ο έλεγχος γίνεται κυρίως σε σχέση με την ύλη, τα προγράμματα που διδάσκονται καθώς επίσης και με το διαγωνισμό ένταξης των υποψηφίων σε αυτές τις ανώτατες σχολές (π.χ. ορισμένες Ανώτατες Σχολές Μηχανικών και Σχολές Οικονομίας και Διοίκησης στη Γαλλία). Με άλλα λόγια, υπάρχει κάποια διασφάλιση ή κατοχύρωση της ποιότητας του επιστημονικού περιεχομένου. Σε περίπτωση που ο εκπαιδευτικός οργανισμός δεν ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές, η αναγνώριση δεν εγκρίνεται και αποσύρεται από τις αρμόδιες κρατικές αρχές της συγκεκριμένης χώρας. Έχει παρατηρηθεί πως ορισμένες ιδιωτικές σχολές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανταγωνίζονται τις δημόσιες σχολές, ιδίως για τις προ-πτυχιακές σπουδές. Διασφαλίζουν κυρίως μια συνεχή και στενή παιδαγωγική μέθοδο παρακολούθησης των σπουδαστών τους. Εντούτοις, τα δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα παραμένουν ανταγωνιστικά κυρίως για τα μεταπτυχιακά προγράμματα που αναπτύσσουν.

Σχετικά με τη διδασκαλία των ξένων γλωσσών, στην Ελλάδα παρατηρείται πως ο αριθμός των ξένων Ινστιτούτων και των παραρτημάτων τους δεν είναι σημαντικά μεγάλος. Όσον αφορά στις πιο διαδεδομένες γλώσσες, υπάρχει το Βρετανικό Συμβούλιο για τα αγγλικά στην Αθήνα και ένα παράρτημά του στη Θεσσαλονίκη. Κάτι παρόμοιο ισχύει και για το Γερμανικό Ινστιτούτο, το Ιταλικό Ινστιτούτο. Το Ισπανικό Ινστιτούτο δεν έχει κανένα παράρτημα ενώ το Γαλλικό Ινστιτούτο έχει πέντε άλλα παραρτήματα εκτός Αθηνών. Παράλληλα, υπάρχουν πολλά ιδιωτικά φροντιστήρια ξένων γλωσσών, εκ των οποίων αρκετά λειτουργούν με τη μέθοδο της δικαιόχρησης. Το σύστημα της δικαιόχρησης αγγίζει μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τα φροντιστήρια ξένων γλωσσών στην Ελλάδα. Τα συστήματα αξιολόγησης παρέχονται από τις αρμόδιες αρχές και υπηρεσίες κάθε χώρας για τη γλώσσα που διδάσκεται. Οι προδιαγραφές και η ύλη δίνονται από την κεντρική εταιρεία. Σχετικά με την παροχή τίτλων επάρκειας γνώσης ξένων γλωσσών διαφαίνεται μια τάση διακρατικής εξασφάλισης ισοδυναμίας αυτών των τίτλων ανά επίπεδο. Επίσης, υπάρχει σχεδιασμός, ώστε το ελληνικό σύστημα φροντιστηριακών

επιχειρήσεων να αναπτύξει δραστηριότητα και σε χώρες εκτός Ελλάδας. Διαπιστώνονται άμεσες ωφέλειες όσον αφορά στην ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών. Η ανταγωνιστικότητα των υπηρεσιών περνά μέσα από την παρεχόμενη ποιότητα και όχι μόνο από τις τιμές των υπηρεσιών.

6.9.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

Σε γενικές γραμμές, με εξαίρεση τα ΑΕΙ, δεν υπάρχουν σοβαρά εμπόδια στη διακίνηση υπηρεσιών ιδιωτικής εκπαίδευσης. Ως εκ τούτου, με εξαίρεση τα ΑΕΙ, δεν αναμένονται σοβαρές ανακατατάξεις στη βραχυχρόνια περίοδο ως αποτέλεσμα της εφαρμογής της προτεινόμενης Οδηγίας.

Όσον αφορά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, εάν με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, ως αποτέλεσμα και των βασικών αρχών που υιοθετούνται από την προτεινόμενη Οδηγία, υπερκεραστεί το εμπόδιο της συνταγματικής απαγόρευσης, έτσι ώστε οι τίτλοι των ΚΕΣ, πέρα από την όποια αξία έχουν στην αγορά του ιδιωτικού τομέα, να αναγνωρίζονται και από το ελληνικό κράτος ως ισάξιοι των τίτλων που παρέχονται από τα ελληνικά ΑΕΙ, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές ανακατατάξεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Είναι πολύ πιθανόν να οδηγήσει σε μεγάλη μείωση του αριθμού των Ελλήνων που σπουδάζουν στο εξωτερικό, σε αποδυνάμωση της δεσπόζουσας θέσης των ελληνικών δημόσιων ΑΕΙ και την ενίσχυση του ανταγωνισμού, σε χαλάρωση του σημερινού υψηλού βαθμού εξάρτησης και υποταγής του λυκείου ως αυτοτελούς κύκλου σπουδών στις ανάγκες των εισαγωγικών εξετάσεων στα ΑΕΙ κ.λπ. Όπως όμως κάθε μεγάλη διαρθρωτική μεταβολή με προεκτάσεις έτσι και η απελευθέρωση της ανώτατης παιδείας από το κρατικό μονοπώλιο, αν δεν τύχει του κατάλληλου χειρισμού, μπορεί να εκτραπεί και να έχει σοβαρές αρνητικές παρενέργειες.

6.10 Υγεία

6.10.1 Υφιστάμενη κατάσταση

6.10.1.1 Γενικά

Η υπό συζήτηση Οδηγία αφορά στις υπηρεσίες του ιδιωτικού τομέα που συνδέονται με την υγεία, δηλαδή την άσκηση του επαγγέλματος των επαγγελματιών υγείας καθώς επίσης και τη λειτουργία των εργαστηρίων, γραφείων ή εν γένει επαγγελματικών χώρων, όπου οι επαγγελματίες αυτοί ασκούν τις δραστηριότητές τους και ευρύτερα την κοινωνική μέριμνα δηλαδή την άσκηση του επαγγέλματος των επαγγελματιών πρόνοιας, την παροχή υπηρεσιών στο σπίτι και την υποστήριξη ηλικιωμένων ατόμων ή ατόμων με ειδικές ανάγκες (Κεφάλαιο I – Γενικές διατάξεις).

Οι προβλεπόμενες ρυθμίσεις του Κεφαλαίου II σχετικά με την ελευθερία εγκατάστασης των παρόχων υπηρεσιών (διοικητική απλούστευση, άδειες και απαιτήσεις που απαγορεύονται ή υπόκεινται σε αξιολόγηση) διαμορφώνουν ένα νέο καθεστώς για τον τομέα ο οποίος πρέπει να αντιμετωπίσει θέματα όπως η καταγραφή και αξιολόγηση των διαδικασιών αδειοδότησης, η λήψη μέτρων για την απλούστευσή τους, η απαγόρευση εγκατάστασης ή εγγραφής σε μητρώα ή σε επαγγελματικούς συλλόγους σε περισσότερα κράτη-μέλη ή στην ίδια εθνική επικράτεια, οι ποσοτικοί ή εδαφικοί περιορισμοί, οι υποχρεωτικές ελάχιστες ή ανώτερες τιμές.

Στο Κεφάλαιο III σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία υπηρεσιών, όπου υιοθετείται η αρχή της χώρας καταγωγής και αναφέρονται οι παρεκκλίσεις της, προβλέπεται ότι η αρχή αυτή δεν εφαρμόζεται:

- Στα θέματα που καλύπτονται από την οδηγία του Ε.Κ. και του Συμβουλίου σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων [COM(2002) 119 τελικό 7/3/2002 (νοσοκόμος υπεύθυνος για γενική περίθαλψη, οδοντίατρος, κτηνίατρος, μαία/μαιευτής, φαρμακοποιός, ιατρός)].
- Στις υπηρεσίες οι οποίες, στο κράτος-μέλος στο οποίο μεταβαίνει ο πάροχος για την παροχή της υπηρεσίας του, τελούν υπό καθεστώς ολικής απαγόρευσης για λόγους δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας.
- Στις ειδικές απαιτήσεις του κράτους-μέλους στο οποίο μεταβαίνει ο πάροχος, οι οποίες συνδέονται άμεσα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου στον οποίο παρέχεται η υπηρεσία ή με τον κίνδυνο που προκαλείται από την υπηρεσία στον τόπο όπου παρέχεται και είναι απαραίτητο να τηρηθούν για τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης ή της δημόσιας ασφάλειας ή για την προστασία της δημόσιας υγείας ή του περιβάλλοντος.
- Σε ένα κράτος-μέλος, που μπορεί να λάβει ένα μέτρο κατά παρόχου ο οποίος είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος-μέλος στους τομείς που αφορούν την ασφάλεια

των υπηρεσιών, περιλαμβανομένων των πτυχών που αφορούν τη δημόσια υγεία, την άσκηση ενός επαγγέλματος του τομέα της υγείας, και προβλέπονται οι διαδικασίες που θα ακολουθηθούν.

Οι ρυθμίσεις που αφορούν στα δικαιώματα των αποδεκτών των υπηρεσιών και οι υποχρεώσεις που προβλέπονται στα Κεφάλαια IV σχετικά με την ποιότητα των υπηρεσιών (πληροφορίες για τους παρόχους και τις υπηρεσίες τους, τις εμπορικές επικοινωνίες των νομοθετικώς κατοχυρωμένων επαγγελμάτων, την πολιτική ποιότητας, τη διευθέτηση διαφορών, την εντιμότητα των παρόχων) και V σχετικά με τον έλεγχο (αποτελεσματικότητα ελέγχου, αμοιβαία βοήθεια, αμοιβαία βοήθεια σε περίπτωση μετακίνησης του παρόχου, αμοιβαία βοήθεια στις περιπτώσεις των παρεκκλίσεων από την αρχή της χώρας καταγωγής για μεμονωμένες περιπτώσεις) κινούνται προς την κατεύθυνση της διασφάλισης και διατήρησης υψηλής ποιότητας υπηρεσιών και προστασίας της δημόσιας υγείας και έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις υπηρεσίες του τομέα της υγείας λόγω ευαισθησίας του θέματος. Για τους ίδιους λόγους, τα θέματα σχετικά με τους κοινοτικούς κώδικες δεοντολογίας και τις εκθέσεις αξιολόγησης των συστημάτων αδειοδότησης έχουν ιδιαίτερη σημασία για τον τομέα.

6.10.1.2 Δαπάνες υγείας - Απασχόληση

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ (Πίνακας 6.10.1) η χώρα μας παρουσιάζει σχετικά υψηλό ποσοστό δαπανών για την υγεία (9,4% του ΑΕΠ), κατατάσσεται στην 10^η θέση σε σχέση με τις 60 χώρες που περιλαμβάνονται στην αντίστοιχη έκθεση (World Health Report 2003) ή στην 3^η θέση σε σχέση με τις 21 χώρες της Ε.Ε. που περιλαμβάνονται σε αυτήν. Οι δημόσιες δαπάνες υγείας ανέρχονται στο 56% των συνολικών δαπανών υγείας και η χώρα μας κατατάσσεται στην 42^η θέση σε σχέση με τις 60 χώρες ή στην τελευταία θέση σε σχέση με τις 21 χώρες της Ε.Ε. Οι ιδιωτικές δαπάνες υγείας αυξήθηκαν παράλληλα με τις δημόσιες δαπάνες, και όπως φαίνεται αποτελούν πολύ σημαντικό κομμάτι των συνολικών δαπανών.

Πίνακας 6.10.1

Συνολικές δαπάνες υγείας και δημόσιες δαπάνες υγείας στις χώρες της Ε.Ε., 2001

Χώρες	Συνολικές δαπάνες υγείας			Δημόσιες δαπάνες υγείας		
	% ΑΕΠ	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην ΕΕ	%	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	7,70	28	12	67,90	34	19
Βέλγιο	9,00	14	5	71,70	26	16
Γσεχία	7,30	35	15	91,40	1	1
Δανία	8,60	17	7	82,40	7	5
Εσθονία	5,50	47	21	77,80	13	8
Φινλανδία	7,00	36	16	75,60	19	11
Γαλλία	9,50	6	2	76,00	16	10
Γερμανία	10,70	3	1	74,90	23	14
Ελλάδα	9,40	10	3	56,00	42	21
Ουγγαρία	6,80	38	17	75,00	22	13
Ιρλανδία	7,86	25	10	77,50	14	9
Ιταλία	8,40	19	8	75,30	20	12
Λουξεμβούργο	6,00	41	19	89,90	2	2
Ολλανδία	8,90	15	6	63,30	38	20
Πολωνία	6,30	40	18	71,90	25	15
Πορτογαλία	9,20	11	4	69,00	32	18
Σλοβακία	5,70	46	20	88,80	3	3
Σλοβενία	8,40	19	8	78,50	11	7
Ισπανία	7,50	33	14	71,40	27	17
Σουηδία	7,70	27	11	84,04	5	4
Ηνωμένο Βασίλειο	7,60	29	13	82,20	8	6

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

Σε σχέση με τη σύνθεση των δαπανών, ο δημόσιος τομέας στράφηκε κυρίως στην κάλυψη υφιστάμενων αναγκών στον τομέα των υποδομών και στη βελτίωσή τους, τόσο στο χώρο της πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας αλλά κυρίως στο χώρο της δευτεροβάθμιας/ τριτοβάθμιας περίθαλψης, και στον εκσυγχρονισμό του τεχνολογικού εξοπλισμού και της βιοϊατρικής τεχνολογίας. Εξάλλου, ο ιδιωτικός τομέας επένδυσε σημαντικά κεφάλαια στην απόκτηση νέας τεχνολογίας τόσο στο χώρο της πρωτοβάθμιας όσο και στο χώρο της δευτεροβάθμιας φροντίδας υγείας και λιγότερο στον κτιριακό εξοπλισμό. Η μεγάλη ζήτηση άλλωστε για τέτοιου είδους υπηρεσίες δημιουργούσε θετικές προοπτικές για την απόκτηση σημαντικών κερδών.

Ο βαθμός ικανοποίησης των αναγκών της κοινωνίας από τη νοσηλευτική υποδομή της χώρας μας δεν φαίνεται να είναι ικανοποιητικός. Σύμφωνα με το σχετικό δείκτη του IMD, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 40^η θέση σε σύνολο 60 χωρών ή στη 15^η θέση μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. (Πίνακας 6.10.2). Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης τόσο για το δημόσιο όσο και για τον ιδιωτικό τομέα.

Πίνακας 6.10.2
 Βαθμός ικανοποίησης των αναγκών της κοινωνίας από τη νοσηλευτική υποδομή
 στις χώρες της Ε.Ε., 2004

Χώρες	Δείκτης	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	9,41	1	1
Βέλγιο	8,80	4	2
Τσεχία	5,95	29	11
Δανία	7,83	11	6
Εσθονία	4,25	42	17
Φινλανδία	7,88	10	5
Γαλλία	8,11	7	3
Γερμανία	7,79	12	7
Ελλάδα	4,56	40	15
Ουγγαρία	2,31	56	20
Ιρλανδία	4,20	44	18
Ιταλία	5,19	34	12
Λουξεμβούργο	7,91	8	4
Ολλανδία	6,66	24	9
Πολωνία	1,85	58	21
Πορτογαλία	4,45	41	16
Σλοβακία	4,16	45	19
Σλοβενία	4,86	38	14
Ισπανία	7,00	18	8
Σουηδία	6,17	26	10
Ηνωμένο Βασίλειο	4,93	37	13

Πηγή: IMD, *World Competitiveness Yearbook*, 2004.

Οι απασχολούμενοι στον τομέα της υγείας (Πίνακας 6.10.3) ανέρχονται σε 112.674 άτομα το 2000 (αύξηση 20.442 ατόμων έναντι του 1993). Σημαντικές ελλείψεις ιατρικού και κυρίως νοσηλευτικού προσωπικού παρατηρούνται στο δημόσιο τομέα, η πλήρωση όμως των κενών θέσεων προχωρά με αργούς ρυθμούς. Ένα μεγάλο τμήμα των επαγγελματιών υγείας απασχολείται στον ιδιωτικό τομέα είτε ως μισθωτοί ή ως ανεξάρτητοι επαγγελματίες, σε κάποιες δε ειδικότητες η μορφή αυτή καλύπτει τη συντριπτική πλειοψηφία των επαγγελματιών (οδοντίατροι, φαρμακοποιοί κ.λπ.). Το υψηλό κύρος και γόητρο του ιατρικού επαγγέλματος οδήγησε σε αύξηση του αριθμού των θέσεων στις ελληνικές ιατρικές σχολές, παρά τους περιορισμούς που υπάρχουν, ενώ ένας σημαντικός αριθμός σπουδαστών κατευθύνθηκε στο εξωτερικό για ιατρικές σπουδές. Αυτό σημαίνει ότι αναμένεται διαρκώς αυξανόμενη εισοδος στο επάγγελμα, παρατηρούνται καθυστερήσεις στη λήψη ειδικότητας και ενώ στο παρελθόν η παρατηρούμενη ανεργία ήταν περιορισμένη, αυτό μπορεί να μη συνεχιστεί.

Με τους όρους που ισχύουν μέχρι σήμερα, το ενδιαφέρον των επαγγελματιών υγείας (κυρίως ιατρών, οδοντιάτρων) υπηκόων άλλων κρατών-μελών της Ε.Ε. για εγκατάσταση στη χώρα μας είναι πολύ περιορισμένο, όπως επίσης και η προσωρινή παροχή των υπηρεσιών. Ακόμα και σε επαγγέλματα στα οποία παρουσιάζονται σχετικές ελλείψεις (νοσοκόμες) η κάλυψη των θέσεων γίνεται από υπηκόους άλλων

χωρών (Βαλκανικών, πρώην Σοβιετικής Ένωσης, τρίτων χωρών) και όχι κρατών-μελών της Ε.Ε. Θέματα αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων πολλών επαγγελματιών υγείας (νοσοκόμος υπεύθυνος για γενική περίθαλψη, οδοντίατρος, κτηνίατρος, μαία/μαιευτής, φαρμακοποιός, ιατρός) περιλαμβάνονται σε αντίστοιχη πρόταση οδηγίας, η οποία δεν έχει ακόμα διαμορφωθεί οριστικά.

Πίνακας 6.10.3

Απασχολούμενοι στον τομέα της υγείας κατά επάγγελμα, 1993,2000

Επάγγελμα	Σύνολο		Τριτογενής τομέας	
	1993	2000	1993	2000
Ιατροί	37.996	40.334	37.996	40.062
Οδοντίατροι	8.978	9.707	8.834	9.707
Κτηνίατροι	2.544	2.144	2.472	1.970
Φαρμακοποιοί	9.307	11.013	8.978	10.552
Άλλοι επιστήμονες υγείας, εκτός νοσηλευτικής	72	388	72	388
Νοσοκόμοι και μαίες πτυχιούχοι ΑΕΙ	576	866	507	866
Τεχνικοί βοηθοί ιατρικής και συναφών προς την ιατρική επιστημών, με εξαίρεση το νοσηλευτικό προσωπικό	8.308	8.796	7.696	7.873
Νοσοκόμοι διπλωματούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	17.752	31.073	17.752	30.803
Μαίες, διπλωματούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	3.326	3.744	3.326	3.744
Κοινωνικοί λειτουργοί, πτυχιούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών	1.380	2.609	1.380	2.609
Σύνολο	92.232	112.674	91.006	110.574

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, 1993, 2000.

Η αναλογία κατοίκων ανά γιατρό και νοσοκόμο είναι αντίστοιχα 199 και 230. Ως προς τις αναλογίες αυτές η Ελλάδα κατατάσσεται στην 29^η θέση σε σχέση με τις 60 χώρες που εξετάζονται από το IMD ή στην 16^η θέση μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. (Πίνακας 6.10.4).

Πίνακας 6.10.4

Αριθμός κατοίκων ανά γιατρό και νοσοκόμο, 2003

Χώρες	Αριθμός κατοίκων ανά γιατρό	Αριθμός κατοίκων ανά νοσοκόμο	Συνολική κατάταξη	Κατάταξη στην Ε.Ε.
Αυστρία	289	106	13	9
Βέλγιο	248	95	2	2
Τσεχία	264	99	6	5
Δανία	273	103	10	7
Εσθονία	323	156	27	15
Φινλανδία	304	67	1	1
Γαλλία	297	132	20	11
Γερμανία	291	100	11	8
Ελλάδα	199	230	29	16
Ουγγαρία	437	221	38	21
Ιρλανδία	362	59	5	4
Ιταλία	206	190	24	12
Λουξεμβούργο	389	88	18	10
Ολλανδία	303	87	9	6
Πολωνία	408	195	34	19
Πορτογαλία	298	251	35	20
Σλοβακία	289	144	22	13
Σλοβενία	450	153	33	18
Ισπανία	334	142	25	14
Σουηδία	291	86	3	3
Ηνωμένο Βασίλειο	492	110	30	17

Πηγή: IMD, World Competitiveness Yearbook, 2004.

6.10.1.3 Υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο

Το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας είναι αρμόδιο για τη ρύθμιση μιας σειράς θεμάτων που αφορούν τον καθορισμό των επαγγελματικών δικαιωμάτων και τους όρους για τη λήψη άδειας ασκήσεως επαγγέλματος των επαγγελματιών υγείας και πρόνοιας, καθώς επίσης και τη λειτουργία των εργαστηρίων, γραφείων ή εν γένει επαγγελματικών χώρων, όπου οι επαγγελματίες αυτοί ασκούν τις δραστηριότητές τους. Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο και οι διαδικασίες αδειοδότησης των ιδιωτικών φορέων παροχής υγείας (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας φροντίδας υγείας) περιγράφονται αναλυτικά στο Παράρτημα Π.3.

Σε σχέση με τις τιμές το κράτος δεν καθορίζει μονομερώς τα επίπεδα των αμοιβών, ή όταν τα ορίζει δεν παρεμβαίνει ρυθμιστικά, αλλά ως αγοραστής των σχετικών υπηρεσιών. Όμως, οι τιμές των φαρμάκων καθώς και τα περιθώρια κέρδους των χονδρεμπόρων και των φαρμακοποιών ορίζονται από το κράτος. Παράλληλα, το κράτος στα πλαίσια της προστασίας του καταναλωτή των υπηρεσιών υγείας (ασθενή) θέτει όρους για την ιατρική διαφήμιση. Με τους νόμους Ν. 2194/1994, Ν.2256/1994, ΠΔ 84/2001 (ΦΕΚ Α' 70) απαγορεύεται στους ιδιωτικούς φορείς παροχής υπηρεσιών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας η με οποιοδήποτε τρόπο διαφήμιση και προβολή, καθώς και η αναγραφή στις επιτρεπόμενες από το νόμο πινακίδες σήμανσης μη αναγνωρισμένων τίτλων και ειδικοτήτων. Κάθε ιατρική εταιρεία παροχής υπηρεσιών φέρει υποχρεωτικά την επωνυμία ιδιωτικό ιατρείο, οδοντιατρείο κ.λπ., ενώ απαγορεύεται στους φορείς αυτούς να χρησιμοποιούν στην επωνυμία τους όρους «Κέντρο Υγείας» ή «Ιατρικό Κέντρο» ή «Διαγνωστικό Κέντρο» σε συνδυασμό ή όχι με οποιοδήποτε άλλο τίτλο ή επωνυμία. Πληθυσμιακοί περιορισμοί και ειδικοί όροι για την απόσταση μεταξύ των επαγγελματικών εργαστηρίων δεν υπάρχουν, με εξαίρεση τα φαρμακεία.

6.10.1.4 Εξελίξεις στην αγορά ιδιωτικών υπηρεσιών υγείας

Η ελληνική αγορά ιδιωτικών υπηρεσιών υγείας χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, δεδομένης της συνεχούς αύξησης του αριθμού των ασφαλισμένων που καταφεύγουν σε ιδιωτικούς φορείς τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια περίθαλψη.

Στο χώρο της πρωτοβάθμιας περίθαλψης λειτουργούν δύο κατηγοριών μονάδες. Πρώτον, οι ατομικές ή μικρού μεγέθους μονάδες, όπου προσφέρονται υπηρεσίες υγείας συνυφασμένες με κάποιου είδους επιστημονική εκπαίδευση ή κατάρτιση του παρέχοντος ή των παρεχόντων ή κάποιου είδους τεχνική. Είναι στην ουσία χώροι άσκησης των επαγγελματιών δηλαδή ιατρεία, οδοντιατρεία ή επαγγελματικά εργαστήρια όπου οι επαγγελματίες υγείας παρέχουν τις υπηρεσίες τους διαθέτοντας απλό ή πολύπλοκο εξοπλισμό. Σε πολλές κατηγορίες

επαγγελματιών υγείας αυτός είναι ο κυρίαρχος τρόπος παροχής της υπηρεσίας του αντίστοιχου επαγγέλματι (φαρμακεία, οδοντιατρεία κ.λπ.) και η συντριπτική πλειοψηφία τους δεν επιλέγει ή δεν έχει τη δυνατότητα να επιλέγει, λόγω της οργάνωσης του συστήματος παροχής υπηρεσιών υγείας, οποιασδήποτε μορφής εξαρτημένη εργασία στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα παροχής υπηρεσιών υγείας. Σε κάποιες άλλες κατηγορίες η πλειοψηφία των επαγγελματιών παρέχει κάποιας μορφής εξηρημένη εργασία στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα, ενώ παράλληλα δραστηριοποιείται και ως ελεύθερος επαγγελματίας με δική του επαγγελματική στέγη ή εργαστήριο. Πολλά ασφαλιστικά ταμεία συνάπτουν συμβάσεις με τους επαγγελματίες και καλύπτουν τους ασφαλισμένους τους όταν χρησιμοποιούν τις αντίστοιχες υπηρεσίες, ενώ οι επαγγελματίες αμείβονται με τις τιμές που έχουν οριστεί από τις αντίστοιχες συμβάσεις για τη χρήση των υπηρεσιών από το Δημόσιο ή τα ασφαλιστικά ταμεία.

Παράλληλα, λειτουργούν μεγαλύτερες μονάδες στις οποίες ομάδα επαγγελματιών παρέχει ένα είδος υπηρεσίας υγείας (ιδιωτικά πολυϊατρεία) ή πολλαπλές υπηρεσίες διαθέτοντας σύγχρονο και εξειδικευμένο τεχνολογικό εξοπλισμό.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια έντονη δραστηριοποίηση του ιδιωτικού τομέα στο χώρο της υγείας, η οποία συνοδεύεται από την επένδυση σημαντικών κεφαλαίων, που κατά κύριο λόγο ενσωματώνουν τη ραγδαία αναπτυσσόμενη ιατρική τεχνολογία. Η εμπλοκή αυτή του ιδιωτικού επιχειρηματικού τομέα στο χώρο της υγείας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αδυναμία κάλυψης των αναγκών των ατόμων για υπηρεσίες υγείας από το δημόσιο σύστημα, η οποία οδήγησε στην αύξηση της ζήτησης για υπηρεσίες και συνεπώς στη δημιουργία προοπτικών για σημαντικά κέρδη. Προς την κατεύθυνση αυτή συμβάλλει και η ανάπτυξη του κλάδου υγείας στα πλαίσια της ιδιωτικής ασφάλισης, η οποία αποτελεί μια πρόσθετη πηγή χρηματοδότησης για τους συμβεβλημένους ιδιωτικούς φορείς παροχής υπηρεσιών υγείας. Συγχρόνως διαφαίνεται η τάση εισόδου ορισμένων ασφαλιστικών εταιρειών στο χώρο της περίθαλψης, η οποία εκτιμάται ότι θα επιφέρει σημαντικές ανακατατάξεις στον κλάδο, με τη δημιουργία κλειστών αγορών (προσφορά και ζήτηση).

Συνέπεια όλων των προηγούμενων ήταν η δημιουργία μικρού αριθμού οργανωμένων διαγνωστικών κέντρων και μεγάλων νοσηλευτικών μονάδων, που τείνουν να αποκτήσουν χαρακτήρα πολυεθνικών επιχειρήσεων επεκτείνοντας τις δραστηριότητές τους στο εξωτερικό, ή μικρότερων μονάδων μικρότερης εμβέλειας τόσο από την άποψη των παρεχομένων υπηρεσιών όσο και γεωγραφικά.

Βέβαια, η έλλειψη, για σειρά ετών, επαρκούς θεσμικού πλαισίου για τη λειτουργία της πρωτοβάθμιας υγείας, τον εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων ιδιωτικών κλινικών και την άσκηση ποιοτικού ελέγχου στις παρεχόμενες υπηρεσίες είχε ως

αποτέλεσμα τη λειτουργία ταυτόχρονα πολλών διαγνωστικών κέντρων και ιδιωτικών κλινικών, με ιατρικό εξοπλισμό και υποδομές που έχουν απαξιωθεί με την πάροδο του χρόνου και κατά συνέπεια προσφορά υπηρεσιών αμφιβόλου ποιότητας. Στην περίπτωση των ιδιωτικών κλινικών, οι μεγάλες απαιτήσεις σε χώρους για την ίδρυση νέων κλινικών (Ν.517/1991) και το ιδιαίτερα υψηλό κόστος που προέκυπτε οδήγησε την ιδιωτική πρωτοβουλία στην εξαγορά παλαιών κλινικών οι οποίες λειτουργούν με Π.Δ. της δεκαετίας του 1960.

6.10.1.4.1 Ιδιωτικοί φορείς πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας

Οι ιδιωτικοί φορείς παροχής πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας (ΠΦΥ) είναι τα ιδιωτικά ιατρεία και οδοντιατρεία, τα ιδιωτικά πολυιατρεία και πολυοδοντιατρεία, τα ιδιωτικά διαγνωστικά εργαστήρια και ιδιωτικά εργαστήρια φυσικής ιατρικής και αποκατάστασης.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση της παρουσίας του ιδιωτικού τομέα στο χώρο της εξωνοσοκομειακής περίθαλψης. Οι επενδυτικές δραστηριότητες κατευθύνθηκαν στην ίδρυση διαγνωστικών κέντρων, τα οποία λειτουργούν είτε ως αυτόνομες μονάδες, είτε ως ανεξάρτητες εταιρείες που αποτελούν τον εργαστηριακό τομέα ιδιωτικών κλινικών και χρησιμοποιούν την υπάρχουσα υποδομή σε βιοϊατρική τεχνολογία για την παροχή εξωνοσοκομειακής φροντίδας. Κύριο χαρακτηριστικό τους είναι η εισαγωγή νέων τεχνολογιών.

Στη δεκαετία 1985-1995 παρατηρήθηκε ραγδαία αύξηση των διαγνωστικών κέντρων υψηλής τεχνολογίας (πάνω από 30%), η οποία οφείλεται κυρίως στην περιοριστική πολιτική που ακολουθήθηκε σχετικά με τη δημιουργία ιδιωτικών κλινικών, τις μικρότερες προοπτικές κερδοφορίας που άφηνε η δευτεροβάθμια περίθαλψη στους ιδιώτες με την επέκταση του ΕΣΥ και την ελλιπή παροχή υπηρεσιών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας από το Δημόσιο. Στο χώρο της πρωτοβάθμιας περίθαλψης, παρά τη δημιουργία των Κέντρων Υγείας και τη συγκρότηση ενός ευρέως δικτύου πολυιατρείων του ΙΚΑ, εξακολουθούν να παρουσιάζονται σημαντικά προβλήματα και αδυναμίες που συνδέονται με τον εξοπλισμό και τη στελέχωση των μονάδων, κυρίως στις αγροτικές περιοχές.

Δεν διατίθενται επαρκή στοιχεία για τον αριθμό των λειτουργούντων διαγνωστικών κέντρων, υπολογίζεται όμως ότι σε όλη τη χώρα λειτουργούν περίπου 400. Τα κέντρα αυτά διοικούνται κατά κύριο λόγο από γιατρούς, οι οποίοι είναι συνήθως οι ιδιοκτήτες, διαθέτουν σύγχρονο εξοπλισμό, τον οποίο ανανεώνουν συχνά μέσα από την πρακτική της χρηματοδοτικής μίσθωσης, και απασχολούν εξειδικευμένο και άρτια εκπαιδευμένο ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό.

Ο τεχνολογικός εξοπλισμός των διαγνωστικών κέντρων κρίνεται αρκετά ικανοποιητικός και επεκτείνεται σε μια πληθώρα κατηγοριών ιατρικών μηχανημάτων, κυρίως λόγω του ότι οι επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα κινήθηκαν σε αυτήν την

κατεύθυνση. Σύμφωνα με παλαιότερα στοιχεία του IOBE (για το 1992) από τους 119 αξονικούς τομογράφους που λειτουργούσαν στη χώρα μας οι 97 (81,5%) ανήκαν σε ιδιωτικούς φορείς και κατά κύριο λόγο στα διαγνωστικά κέντρα. Έτσι είναι σε θέση να πραγματοποιούν ακόμα και τις πιο σπάνιες εξετάσεις και για το λόγο αυτό εξακολουθούν να δαπανούν σημαντικά κεφάλαια για επενδύσεις υψηλής βιοϊατρικής τεχνολογίας. Παρατηρούνται σημαντικές εισαγωγές, χωρίς όμως πολλές φορές να ελέγχεται η ποιότητα των εισαγομένων, ενώ παράλληλα δραστηριοποιούνται και ελληνικές επιχειρήσεις στην παραγωγή αντίστοιχου εξοπλισμού, σε κάποιες κατηγορίες προϊόντων, ανταγωνιστικά ως προς τις ξένες εταιρείες.

Σε σχέση με τη γεωγραφική κατανομή των διαγνωστικών κέντρων σύμφωνα με τα παλαιότερα στοιχεία του Πίνακα 6.10.5 (Στοιχεία του 1996) παρουσιάζεται εμφανής συγκέντρωση των μονάδων στην περιοχή της Αθήνας (περίπου το 67% του συνολικού αριθμού ή το 73% του συνολικού κύκλου εργασιών). Όσον αφορά στο προσωπικό των διαγνωστικών κέντρων δεν υπάρχει επαρκής πληροφόρηση για τους απασχολούμενους σε αυτά. Άλλωστε δεν είναι δυνατός ο ακριβής προσδιορισμός του λόγω της πρακτικής της παράλληλης απασχόλησης πολλών ιατρών, οι οποίοι προσφέρουν υπηρεσίες σ' αυτά ενώ ταυτόχρονα εργάζονται σε ιδιωτικές κλινικές ή διατηρούν ιδιωτικό ιατρείο. Υπολογίζεται ότι το ιατρικό προσωπικό ανέρχεται σε 5.000 άτομα και λοιπό επιστημονικό προσωπικό σε 30.000 άτομα.

Πίνακας 6.10.5

Γεωγραφική κατανομή ιατρικών διαγνωστικών κέντρων και πωλήσεις, 1996

Περιφέρειες	Αριθμός	%	Πωλήσεις	%
Αττική	269	66,7	30.055.575	72,9
Λοιπή Στερεά Ελλάδα	6	1,5	438.380	1,1
Θεσσαλία	13	3,2	542.070	1,3
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	6	1,5	581.854	1,4
Κεντρική Μακεδονία	58	14,4	4.042.676	9,8
Δυτική Μακεδονία	3	0,7	208.497	0,5
Ήπειρος	2	0,5	292.874	0,7
Δυτική Ελλάδα	18	4,5	1.492.549	3,6
Πελοπόννησος	5	1,2	432.599	1,0
Ιόνια Νησιά	6	1,5	109.796	0,3
Βόρειο Αιγαίο	-	-	-	-
Νότιο Αιγαίο	3	0,7	-	-
Κρήτη	14	3,5	3.027.960	7,3
Σύνολο	403	100,0	41.224.830	100,0

Πηγή: Σουλιώτης Κ., *Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα στο Ελληνικό Σύστημα Υγείας*, Παπαζήσης, 2000 (Στοιχεία ICAP, 1997).

Για μια σειρά ετών δεν υπήρχε επαρκές θεσμικό πλαίσιο για τη λειτουργία των διαγνωστικών κέντρων και τον έλεγχο της ποσότητας και της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, με αποτέλεσμα πολλά διαγνωστικά κέντρα να μην έχουν την απαιτούμενη επάρκεια σε τεχνολογικό εξοπλισμό και να απευθύνονται σε μεγαλύτερα κέντρα για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των πελατών τους (διακίνηση

δειγμάτων ασθενών σε μεγαλύτερα κέντρα, κυρίως από τα μικρά περιφερειακά διαγνωστικά κέντρα) ή να χρησιμοποιούν παλαιά τεχνολογία, παρέχοντας υπηρεσίες χαμηλής ποιότητας. Με το Π.Δ 84/2001 η διαδικασία διακίνησης των δειγμάτων απαγορεύτηκε.

Παράλληλα, η ελλιπής ανάπτυξη μηχανισμών παρακολούθησης των παραπομπών από την πλευρά των ασφαλιστικών ταμείων, που είναι βασικοί «πελάτες» των διαγνωστικών κέντρων, οι ιδιαίτερα χαμηλές κρατικές τιμές των ιατρικών πράξεων και η έλλειψη φραγμών από την πλευρά του ασφαλισμένου δημιουργούν φαινόμενα προκλητής ζήτησης και υπερκατανάλωση υπηρεσιών.

6.10.1.4.2 Ιδιωτικοί φορείς δευτεροβάθμιας φροντίδας υγείας

Οι ιδιωτικές κλινικές αποτελούν μια παράδοση στο ελληνικό σύστημα υγείας. Στην πορεία της εξέλιξής τους μετατράπηκαν από μικρές μονάδες με 20-50 κλίνες μιας ή περισσότερων ειδικοτήτων σε μεγαλύτερες μονάδες δυναμικότητας άνω των 100 κλινών, οι οποίες συνήθως προέκυπταν από συνεργασίες ομάδων γιατρών.

Η ραγδαία ανάπτυξή τους στις δεκαετίες του 1960 και 1970 περιορίστηκε σημαντικά μετά το 1980, τόσο λόγω της περιοριστικής πολιτικής του ΕΣΥ σε σχέση με την ίδρυση νέων ιδιωτικών κλινικών, όσο και εξαιτίας του τρόπου χρηματοδότησης του νοσοκομειακού τομέα (κλειστό νοσήλιο- χαμηλές τιμές). Πολλές κλινικές μικρής κυρίως δυναμικότητας διέκοψαν τη λειτουργία τους και αυτό, σε συνδυασμό με τη μετατροπή αρκετών νοσηλευτικών ιδρυμάτων ΝΠΔ κοινωφελούς χαρακτήρα σε ΝΝΔΔ, προκάλεσε σημαντική ανακατανομή στη σύνθεση των θεραπευτηρίων και των κλινών μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (Πίνακας 6.10.6).

Πίνακας 6.10.6
Κατανομή νοσοκομείων και κλινικών κατά κατηγορία και γεωγραφικό διαμέρισμα, 1999

Κατηγορίες/ Γεωγραφικά διαμερίσματα	Σύνολο		Ιδιωτικές κλινικές		Σύνολο		Ιδιωτικές κλινικές	
	Αριθμός νοσοκομείων και κλινικών	Αριθμός κλινών	Αριθμός κλινικών	Αριθμός κλινών	% νοσοκομείων	% κλινών	% κλινικών	% κλινών
Σύνολο	339	51.404	195	14.673	100,0	100,0	100,0	100,0
Γενικά	177	32.823	67	7.017	52,2	63,9	34,4	47,8
Ειδικά	139	17.074	105	6.149	41,0	33,2	53,8	41,9
Μεικτά	23	1.507	23	1.507	6,8	2,9	11,8	10,3
Περιφέρεια Πρωτευούσης	110	23.066	68	7.862	32,4	44,9	34,9	53,6
Λοιπή Στ. Ελλάδα & Εύβοια	27	2.226	13	545	8,0	4,3	6,7	3,7
Πελοπόννησος	34	3.463	14	415	10,0	6,7	7,2	2,8
Ιόνιοι Νήσοι	8	949	2	60	2,4	1,8	1,0	0,4
Ηπειρος	8	1.447	3	60	2,4	2,8	1,5	0,4
Θεσσαλία	36	2.740	31	1.573	10,6	5,3	15,9	10,7
Μακεδονία	74	11.561	45	3.424	21,8	22,5	23,1	23,3
Θράκη	8	977	4	71	2,4	1,9	2,1	0,5
Νήσοι Αιγαίου	14	1.986	4	105	4,1	3,9	2,1	0,7
Κρήτη	20	2.989	11	558	5,9	5,8	5,6	3,8

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδας, 2002.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 6.10.6, από τα 339 νοσηλευτήρια που λειτουργούσαν στη χώρα το 1999, τα 195 είναι ιδιωτικές κλινικές (57,5%), οι οποίες διαθέτουν το 28,5% των κλινών. Το 2004 ο αριθμός των ιδιωτικών κλινικών δεν έχει μεταβληθεί έχουν όμως αυξηθεί ελαφρώς οι κλίνες που διαθέτουν (15.158 κλίνες). Όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή των ιδιωτικών κλινικών παρατηρείται συγκέντρωση των κλινικών στην περιφέρεια της Αθήνας (34,9% του συνολικού αριθμού των κλινικών που διαθέτουν το 53,6% του συνολικού αριθμού των κλινών) και στη Μακεδονία (23,1% του συνολικού αριθμού των κλινικών που διαθέτουν το 23,3% του συνολικού αριθμού των κλινών). Μεγαλύτερη είναι η συγκέντρωση με βάση τις πωλήσεις. Οι ιδιωτικές κλινικές της Αθήνας απορροφούν τα τρία τέταρτα σχεδόν των πωλήσεων των ιδιωτικών νοσηλευτηρίων.

Η άρση του περιορισμού ως προς την ίδρυση, λειτουργία και μεταβίβαση ιδιωτικών κλινικών με το Π.Δ.517/91 αναζωπύρωσε το επενδυτικό ενδιαφέρον και προσέλκυσε σημαντικά κεφάλαια στο χώρο της ιδιωτικής παροχής δευτεροβάθμιας περίθαλψης. Οι προσδοκίες μάλιστα για υψηλή κερδοφορία έγιναν ακόμη περισσότερες, λόγω της δυνατότητας ίδρυσης διαγνωστικών μονάδων εντός των κλινικών και συνεπώς της δραστηριοποίησης των ιδιωτικών νοσηλευτηρίων και στην πρωτοβάθμια περίθαλψη. Χαρακτηριστική περίπτωση νοσηλευτικών μονάδων που επεκτάθηκαν στην ίδρυση σύγχρονων εξεταστικών κέντρων και παρέχουν διαγνωστικές υπηρεσίες, αποτελούν τα ιδιωτικά μαιευτήρια, όπου παρατηρήθηκε υψηλός ρυθμός αύξησης στο μερίδιο αγοράς των ιδιωτικών υπηρεσιών υγείας (από 11,8% το 1995 σε 16% το 1998) και σχεδόν διπλασιασμός των πωλήσεών τους.

Η πλειονότητα των ιδιωτικών κλινικών, το 36,9% του συνολικού αριθμού των κλινικών ή το 35% των κλινών ανήκει σε μονάδες δυναμικότητας 40-100 κλινών, ενώ σχετικά υψηλός είναι ο αριθμός των κλινικών με δυναμικότητα άνω των 100 κλινών (Πίνακας 6.10.7). Το 18,4% του συνολικού αριθμού των κλινικών είναι μονάδες δυναμικότητας 101-300 κλινών και το 1,9% μονάδες δυναμικότητας άνω των 300 κλινών, οι οποίες διαθέτουν αντίστοιχα το 40,3% και το 10,3% των κλινών. Οι πολυδύναμες κλινικές με περισσότερες από 300 κλίνες, οι οποίες προσφέρουν ευρεία δέσμη υπηρεσιών τόσο προληπτικού- διαγνωστικού χαρακτήρα όσο και θεραπευτικού χαρακτήρα ανέρχονται σε 4 (δύο απ' αυτές βρίσκονται στην Αθήνα μία στη Θεσσαλονίκη και μία στη Θεσσαλία).

6.10.1.5 Φαρμακεία - Φαρμακαποθήκες

Τα κύρια κανάλια διανομής των φαρμακευτικών σκευασμάτων στην εγχώρια αγορά είναι οι φαρμακαποθήκες και τα φαρμακεία. Οι φαρμακαποθήκες προμηθεύουν τα νοσοκομεία και τα φαρμακεία, ενώ τα φαρμακεία εφοδιάζουν κυρίως το ευρύτερο κοινό.

Πίνακας 6.10.7
Κατανομή ιδιωτικών κλινικών και κλινών κατά μέγεθος και γεωγραφικό διαμέρισμα, 1997

Γεωγραφικά διαμερίσματα	Κλιμάκια κλινών							Κλιμάκια κλινών						
	Σύνολο	1-10	11-20	21-40	41-100	101-300	301-1000	Σύνολο	1-10	11-20	21-40	41-100	101-300	301-1000
	Απόλυτα μεγέθη							Ποσοστά						
Σύνολο	206	7	29	52	76	38	4	100	3,4	14,1	25,2	36,9	18,4	1,9
Κλίνες	15.134	70	494	1.616	5.301	6.100	1.553	100	0,5	3,3	10,7	35,0	40,3	10,3
Περιφέρεια Πρωτευούσης	73	-	-	6	40	25	2	100	-	-	8,2	54,8	34,2	2,7
Κλίνες	8.089	-	-	180	2.977	4.052	880	100	-	-	2,2	36,8	50,1	10,9
Λοιπή Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	14	-	5	6	2	1	-	100	-	35,7	42,9	14,3	7,1	-
Κλίνες	564	-	88	208	130	138	-	100	-	15,6	36,9	23,0	24,5	-
Πελοπόννησος	14	-	5	6	3	-	-	100	-	35,7	42,9	21,4	-	-
Κλίνες	413	-	76	174	163	-	-	100	-	18,4	42,1	39,5	-	-
Ιόνιοι Νήσοι	2	1	-	-	1	-	-	100	50,0	-	-	50,0	-	-
Κλίνες	60	10	-	-	50	-	-	100	16,7	-	-	83,3	-	-
Ήπειρος	4	1	2	1	-	-	-	100	25,0	50,0	25,0	-	-	-
Κλίνες	88	10	40	38	-	-	-	100	11,4	45,5	43,2	-	-	-
Θεσσαλία	31	3	2	16	7	2	1	100	9,7	6,5	51,6	22,6	6,5	3,2
Κλίνες	1.589	30	35	508	429	224	363	100	1,9	2,2	32,0	27,0	14,1	22,8
Μακεδονία	48	1	9	13	14	10	1	100	2,1	18,8	27,1	29,2	20,8	2,1
Κλίνες	3.539	10	154	373	1.006	1.686	310	100	0,3	4,4	10,5	28,4	47,6	8,8
Θράκη	4	-	3	-	1	-	-	100	-	75,0	-	25,0	-	-
Κλίνες	95	-	41	-	54	-	-	100	-	43,2	-	56,8	-	-
Νήσοι Αιγαίου	4	1	1	2	-	-	-	100	25,0	25,0	50,0	-	-	-
Κλίνες	105	10	20	75	-	-	-	100	9,5	19,0	71,4	-	-	-
Κρήτη	12	-	2	2	8	-	-	100	-	16,7	16,7	66,7	-	-
Κλίνες	592	-	40	60	492	-	-	100	-	6,8	10,1	83,1	-	-

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγιεινής, 1997.

Οι φαρμακοποιοί αποτελούν το 0,3% (2000) του συνόλου των απασχολουμένων και το 9,8% του συνόλου των απασχολουμένων στον τομέα υγείας. Ο αριθμός των φαρμακοποιών στη χώρα μας παρουσίασε εντυπωσιακή αύξηση. Έτσι, ενώ το 1960 ο αριθμός τους δεν υπερέβαινε τους 1.600, το 2000 ξεπέρασε τα 11.013 άτομα.

Αντίστοιχη είναι και η εξέλιξη του αριθμού των φαρμακείων (Πίνακας 6.10.8). Ο αριθμός των φαρμακείων από 1.582 το 1961 έφθασε τα 7.690 το 1991 και τα 8.767 το 1998. Η πλειοψηφία των φαρμακείων βρίσκεται συγκεντρωμένη στις περιοχές της πρωτεύουσας (38,1%) και της συμπρωτεύουσας (22,5%). Η χωροταξική διάρθρωση των φαρμακαποθηκών δείχνει υψηλή συγκέντρωση στην περιοχή της πρωτεύουσας, ενώ η κατανομή των φαρμακείων είναι παρόμοια με εκείνη του πληθυσμού, αν και σε ορισμένο βαθμό είναι επηρεασμένη από τη γεωγραφική κατανομή των γιατρών και των νοσοκομείων/ κλινικών.

Πίνακας 6.10.8

Αριθμός φαρμακείων, ποσοστιαία κατανομή τους κατά γεωγραφικό διαμέρισμα και σύνολο φαρμακαποθηκών, 1961-1998

Γεωγραφικά διαμερίσματα	Αριθμός φαρμακείων/ φαρμακαποθηκών					Ποσοστιαία κατανομή					Κάτοικοι ανά φαρμακείο			
	1961	1971	1981	1991	1998	1961	1971	1981	1991	1998	1961	1971	1981	1991
Σύνολο	1.582	1.776	4.682	7.690	8.767	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	5.302	4.937	2.080	1.334
Π.Σ.Πρωτεύουσας		805	1.990	2.954	3.337		45,3	42,5	38,4	38,1		3.156	1.521	1.040
Λοιπή Στερεά Ελλάδα & Εύβοια	788	164	367	685	835	49,8	9,2	7,8	8,9	9,5	3.583	6.043	2.997	1.841
Πελοπόννησος	194	160	339	622	736	12,3	9,0	7,2	8,1	8,4	5.651	6.168	2.987	1.747
Ιόνια Νησιά	33	28	56	125	129	2,1	1,6	1,2	1,6	1,5	6.442	6.587	3.262	1.550
Ήπειρος	32	32	102	187	235	2,0	1,8	2,2	2,4	2,7	11.019	9.698	3.182	1.817
Θεσσαλία	97	99	322	543	604	6,1	5,6	6,9	7,1	6,9	7.113	6.677	2.160	1.353
Μακεδονία	273	317	1.097	1.767	1.976	17,3	17,8	23,4	23,0	22,5	6.945	5.964	1.934	1.265
Θράκη	29	33	100	168	188	1,8	1,9	2,1	2,2	2,1	12.295	9.987	3.452	2.012
Νησιά Αιγαίου	90	81	126	261	295	5,7	4,6	2,7	3,4	3,4	5.305	5.158	3.401	1.750
Κρήτη	46	57	183	378	432	2,9	3,2	3,9	4,9	4,9	10.506	8.011	2.744	1.429
Φαρμακαποθήκες	-	-	149	228	202	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδας.

Η αναλογία κατοίκων ανά φαρμακείο μειώθηκε από 5.302 κατοίκους ανά φαρμακείο το 1961, σε 4.937 το 1971, σε 2.080 το 1981, σε 1.334 το 1991 και σε 1.170 περίπου το 1998. Ο δείκτης κατοίκων ανά φαρμακοποιό στην Ελλάδα συγκρινόμενος με τους αντίστοιχους δείκτες άλλων χωρών της Ε.Ε. δεν είναι ιδιαίτερα υψηλός, όμως η χώρα μας έχει μικρή αναλογία κατοίκων ανά φαρμακείο. Στη χώρα μας κάθε φαρμακείο έχει έναν επιστήμονα φαρμακοποιό, ενώ στις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε. η αντίστοιχη αναλογία είναι 2 φαρμακοποιοί/ φαρμακείο και στην Ολλανδία 13 φαρμακοποιοί/ φαρμακείο. Τα φαρμακεία δηλαδή στην Ελλάδα αποτελούν ουσιαστικά ατομικές μονοπρόσωπες επιχειρήσεις, σε αντίθεση με

τις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε., όπου κυρίαρχη οικονομική μορφή λειτουργίας φαρμακείου είναι τα συνεταιριστικά φαρμακεία. Η αναλογία υπαλλήλων ανά φαρμακείο (0,2 το 1995) επίσης είναι η χαμηλότερη στην Ευρώπη, ενώ στις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε. κυμαίνεται από 3,4 (Πορτογαλία) - 17,3 (Δανία).

Η συντριπτική πλειοψηφία των φαρμακοποιών στην Ελλάδα εργάζεται σε φαρμακεία του ιδιωτικού τομέα. Η πλειοψηφία των φαρμακοποιών έχουν σύμβαση με τα ασφαλιστικά ταμεία και αμείβονται με την υποβολή κάθε μήνα των συνταγών στα συγκεκριμένα ταμεία. Σύμφωνα με μελέτη του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων⁸¹ το 1994 το 3,7% απασχολούνταν στα δημόσια νοσοκομεία, το 0,7% στα ιδιωτικά νοσοκομεία, το 0,3% στο ΙΚΑ και το 95,3% στα φαρμακεία. Ενώ το 72% των ειδικευμένων γιατρών έχουν κάποια σχέση με το δημόσιο τομέα υγείας και τους φορείς κοινωνικής ασφάλισης, αυτό συμβαίνει μόνο για λίγους οδοντίατρους και φαρμακοποιούς. Σύμφωνα με στοιχεία μεταγενέστερης μελέτης για την απασχόληση των φαρμακοποιών⁸², με βάση τα στοιχεία των 75 καταγεγραμμένων από την ICAP φαρμακευτικών εταιρειών, το 4% του συνόλου των φαρμακοποιών απασχολούνται σε αυτές (αποτελούν το 3% του συνόλου του προσωπικού των εταιρειών) και στην πλειοψηφία τους εργάζονται ως ιατρικοί επισκέπτες (53%).

Παρά τη μεγάλη αύξηση του αριθμού των φαρμακοποιών στη χώρα μας, δεν φαίνεται να αντιμετωπίζεται πρόβλημα ανεργίας. Ένα πολύ μικρό ποσοστό (0,6%) δήλωσε ότι αντιμετωπίζει ανεργία μακράς διάρκειας, ενώ το 45,2% δεν αντιμετώπισε καθόλου και το 40,9% την αντιμετώπισε για πολύ μικρό διάστημα (λιγότερο των 3 μηνών).

Η αναμενόμενη αύξηση του αριθμού των φαρμακοποιών, τόσο λόγω αποφοίτησης μεγαλύτερου αριθμού από τις ελληνικές φαρμακευτικές σχολές, στις οποίες υπάρχουν περιορισμοί στον αριθμό θέσεων αλλά ο αριθμός εισακτέων διαρκώς διευρύνεται, όσο και από την επιστροφή των αποφοίτων πανεπιστημιακών σχολών του εξωτερικού, ο αριθμός των οποίων αναμένεται να είναι αρκετά σημαντικός, δημιουργούν δυσμενείς συνθήκες στην αγορά εργασίας των φαρμακοποιών και εγκυμονούν κινδύνους υποαπασχόλησης και ανεργίας. Οι εξελίξεις αυτές απεικονίζονται και σε αντίστοιχη μελέτη για τις προοπτικές των διαφόρων επαγγελμάτων⁸³ όπου το ισοζύγιο ζήτησης και προσφοράς των επαγγελμάτων που συναρτώνται άμεσα με το φάρμακο είναι: αρνητικό για τους

⁸¹ Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, *Μελέτη για το σχεδιασμό την οργάνωση των Υπηρεσιών Υγείας*, 1994.

⁸² Καραγιάννη Β., *Οι φαρμακοποιοί και οι όροι λειτουργίας της αγοράς φαρμάκων*, ΕΙΕ, 1997.

⁸³ Κατσανέβας Θ., *Επαγγέλματα του μέλλοντος*, Εκδόσεις Παπαζήση, 1998.

φαρμακοποιούς (ΑΕΙ), πολύ αρνητικό για τους παρασκευαστές, τους βοηθούς παρασκευαστές και τους φαρμακοτρίφτες, ουδέτερο για τους βοηθούς φαρμακοποιών (και από ΙΕΚ) και θετικό μόνο για τους τεχνικούς φαρμάκων και καλλυντικών (ΙΕΚ) και τους τεχνίτες μηχανημάτων αυτοματισμού παρασκευής φαρμάκων, ενώ ο αντίστοιχος κλάδος επαγγέλματα χημικής βιομηχανίας, πλαστικού, πετρελαίου, φυσικού αερίου και φαρμάκου σημειώνει αξιόλογη ανάπτυξη και προοπτική.

6.10.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

6.10.2.1 Εισαγωγή

Η βασική ιδέα της υπό συζήτηση Οδηγίας είναι η απλούστευση της σχέσης μεταξύ καταναλωτή και παρόχου μιας υπηρεσίας. Όμως η υπό συζήτηση οδηγία δεν λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες του υγειονομικού τομέα, όπου το εκτεταμένο ρυθμιστικό πλαίσιο είναι απαραίτητο για την κάλυψη των ατελειών της αγοράς υπηρεσιών υγείας και τη διασφάλιση πρόσβασης σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες υγείας για όλους τους πολίτες.

Στην περίπτωση παροχής υπηρεσιών υγείας εκτός από τον καταναλωτή και τον πάροχο εμπλέκεται και ένα τρίτο μέρος, ο ασφαλιστικός φορέας που καλύπτει το σύνολο ή μέρος των δαπανών, με αποτέλεσμα η αγορά να μην λειτουργεί με τους όρους προσφοράς και ζήτησης. Ο ασφαλιστικός φορέας προχωρά σε συμφωνίες με τους παρόχους σε σχέση με τις τιμές, το είδος και την ποσότητα της παρεχόμενης φροντίδας, με στόχο να ελέγχονται θέματα «προκλητής» ζήτησης υπηρεσιών υγείας εκ μέρους των παρόχων και χρήσης περισσότερων και ακριβότερων ιατρικών υπηρεσιών από αυτές που είναι απαραίτητες, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι ο καταναλωτής δεν καλύπτει ο ίδιος τη δαπάνη. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγονται προφανείς επιπτώσεις στις δαπάνες υγείας και στην ποιότητα της παρεχόμενης φροντίδας.

Ένα άλλο στοιχείο, το οποίο οδηγεί σε μη αποτελεσματική λειτουργία της αγοράς, είναι η ασυμμετρία στην πληροφόρηση μεταξύ των ασθενών και των παρόχων ιατρικών υπηρεσιών και το γεγονός ότι ο ασθενής δεν έχει πρόσβαση στις απαραίτητες πληροφορίες σε σχέση με την παρεχόμενη υπηρεσία, ούτε είναι σε θέση λόγω έλλειψης ειδικών γνώσεων να αξιολογήσει την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης υπηρεσίας, ακόμη και αν λάβει τη σχετική πληροφόρηση.

Άλλωστε, το θέμα της ποιότητας της παρεχόμενης υπηρεσίας είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για τον τομέα της υγείας. Η υψηλού επιπέδου παρεχόμενη ιατρική φροντίδα αποτελεί βασική επιδίωξη των ευρωπαϊκών συστημάτων υγείας και αρχές κοινωνικής αλληλεγγύης και καθολικής κάλυψης έχουν ενσωματωθεί στα αντίστοιχα συστήματα κοινωνικής προστασίας. Στην κατεύθυνση αυτή ο δημόσιος τομέας έχει ένα

σημαντικό ρόλο στο να εγγυηθεί την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών για όλους τους πολίτες και δαπανά ένα σημαντικό ποσό χρημάτων γι' αυτό. Οι δημόσιες αρχές μπορούν και θα πρέπει να διατηρήσουν τα μέσα για να εγγυηθούν την όσο το δυνατόν αποδοτικότερη χρήση των περιορισμένων διαθέσιμων οικονομικών πόρων, να διατηρήσουν τις τιμές χαμηλές, να καθοδηγήσουν τις επιλογές μεταξύ εναλλακτικών θεραπευτικών αγωγών και να εγγυηθούν για όλους την πρόσβαση σε υψηλού επιπέδου υπηρεσίες υγείας.

Η υπό συζήτηση Οδηγία δημιουργεί κάποιο προβληματισμό σε σχέση με όλα τα προηγούμενα, ενώ δημιουργείται νομική αβεβαιότητα τόσο για το ρόλο των δημόσιων υγειονομικών υπηρεσιών όσο και για τον πάροχο και για τον καταναλωτή των υπηρεσιών υγείας, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε αντίστοιχες προσφυγές στο Δικαστήριο. Φαίνεται να δημιουργεί κάποια αβεβαιότητα για το ρυθμιστικό ρόλο του Δημοσίου σε έναν τομέα όπου η ρύθμιση είναι απαραίτητη για τον έλεγχο της ποιότητας και του κόστους. Πιθανή εκμετάλλευση των καταναλωτών εκ μέρους των προμηθευτών με υψηλότερες τιμές ή παροχή περισσότερων μη απαραίτητων υγειονομικών υπηρεσιών και άχρηστων υψηλής εξειδίκευσης υπηρεσιών είναι ίσως αναπόφευκτη, ενώ η απώλεια ελέγχου των δαπανών είναι πιθανόν να δημιουργήσει προβλήματα στη χρηματοδότηση των συστημάτων υγείας.

6.10.2.2 Αρχή της χώρας προέλευσης

Η εφαρμογή της αρχής της χώρας προέλευσης στον τομέα της υγείας εγείρει κάποιο προβληματισμό. Την ιδιαιτερότητα του θέματος αναγνωρίζει και η υπό συζήτηση Οδηγία, κάνοντας σχετικές αναφορές. Στο άρθρο 17 (γενικές παρεκκλίσεις από την αρχή της χώρας καταγωγής) η αρχή της χώρας προέλευσης δεν εφαρμόζεται: α) σε θέματα που καλύπτονται από την Οδηγία για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, β) για την παροχή υπηρεσιών που απαγορεύονται για λόγους δημόσιας υγείας, γ) για ειδικές απαιτήσεις του κράτους στο οποίο μεταβαίνει ο πάροχος, οι οποίες συνδέονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου στον οποίο παρέχεται η υπηρεσία ή με τον κίνδυνο που προκαλείται από την υπηρεσία στον τόπο όπου παρέχεται και είναι απαραίτητο να τηρηθούν για την προστασία της δημόσιας υγείας. Επίσης στο άρθρο 19 (παρεκκλίσεις από την αρχή της χώρας προέλευσης για μεμονωμένες περιπτώσεις) προβλέπεται ότι ένα κράτος-μέλος μπορεί να λάβει ένα μέτρο κατά του παρόχου ο οποίος είναι εγκατεστημένος σε άλλο κράτος-μέλος και ορίζει τη διαδικασία σε τομείς που αφορούν στην ασφάλεια των υπηρεσιών, περιλαμβανομένων των πτυχών που αφορούν τη δημόσια υγεία, την άσκηση ενός επαγγέλματος του τομέα της υγείας και την προστασία των ανηλίκων.

Με τις γενικές και ειδικές παρεκκλίσεις που αφορούν τον τομέα της υγείας, σημειώνεται από την Επιτροπή ότι η εφαρμογή της αρχής της χώρας προέλευσης στις υγειονομικές υπηρεσίες είναι περιορισμένη, δεδομένου ότι το μεγαλύτερο μέρος

των ιατρικών υπηρεσιών απαιτούν εγκατάσταση για την παροχή τους (νοσοκομεία, χειρουργεία κ.λπ.) και επομένως εξαιρούνται από την εφαρμογή της. Η διασυνοριακή παροχή εμπίπτει σε παρεκκλίσεις σχετικά με τα επαγγελματικά προσόντα ή τον κίνδυνο στον τόπο όπου παρέχεται η υπηρεσία, ο οποίος περιλαμβάνει και την τήρηση των όρων υγιεινής, και τη δυνατότητα που δίνεται σε κάθε χώρα να λάβει μέτρα κατά περίπτωση για τον πάροχο από άλλη χώρα. Παρόλα αυτά, εξακολουθούν να εκφράζονται αμφιβολίες για το γεγονός ότι ο τομέας δεν εξαιρείται συνολικά από την εφαρμογή της αρχής της χώρας καταγωγής, κάτι που ίσως ενδιέφερε και τη χώρα μας.

Είναι γενικώς αποδεκτό ότι ο καταναλωτής των υπηρεσιών υγείας (ασθενής) θα πρέπει να είναι αποδέκτης υψηλού επιπέδου και ποιότητας υπηρεσιών και να διασφαλίζεται πλήρως έναντι οποιασδήποτε κακής πρακτικής εκ μέρους του παρόχου. Ο προβληματισμός που αναπτύσσεται λοιπόν αφορά στο αν η ισχύς των κανόνων και ρυθμίσεων της χώρας προέλευσης επιτυγχάνει αυτούς τους στόχους ή αν ο καταναλωτής προστατεύεται καλύτερα όταν ο πάροχος ακολουθεί τους κανόνες που ισχύουν στη χώρα όπου παρέχεται η υπηρεσία, εφόσον στην περίπτωση αυτή οι μηχανισμοί ελέγχου μπορούν να λειτουργήσουν καλύτερα. Η ισχύς της αρχής της χώρας προέλευσης συναρτά την προστασία της υγείας και τη διασφάλιση της ποιότητας στο κατά πόσο οι ελεγκτικοί μηχανισμοί κάθε χώρας θα λειτουργήσουν ικανοποιητικά τόσο σε σχέση με τις υπηρεσίες που παρέχονται στο εσωτερικό της (και αφορούν τους πολίτες της), όσο και σε σχέση με τις υπηρεσίες που παρέχονται σε άλλες χώρες (και αφορούν τους πολίτες άλλων κρατών-μελών). Εκφράζονται αμφιβολίες για το κατά πόσο κάθε κράτος θα δείξει το ίδιο ενδιαφέρον που δείχνει για τους πολίτες του για τους πολίτες των άλλων κρατών-μελών και για το κατά πόσο η συνεργασία μεταξύ των κρατών θα προχωρήσει παράλληλα και σε ικανοποιητικό βαθμό.

Η εξαίρεση από τη ρύθμιση των ρυθμιζόμενων επαγγελμάτων του υγειονομικού τομέα (γιατροί, νοσοκόμες, φαρμακοποιοί, μαίες) μέσω της εφαρμογής της σχετικής Οδηγίας για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων δεν είναι ξεκάθαρη και εξαρτάται από την τελική διαμόρφωση της αντίστοιχης Οδηγίας. Δεν φαίνεται να διασφαλίζεται ότι ο ξένος πάροχος και ο εγχώριος έχουν τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις. Βασική αρχή της Οδηγίας αυτής είναι ότι οι υποχρεωτικοί κανόνες που ισχύουν στη χώρα παροχής της υπηρεσίας πρέπει να τηρούνται από τον ξένο πάροχο, ωστόσο δεν διευκρινίζεται τι ισχύει σε σχέση με τους υπόλοιπους κανόνες (οργάνωση του επαγγέλματος, έλεγχοι, υποχρεώσεις, συμπεριφορά). Δεν είναι ξεκάθαρο πώς χειρίζεται το κράτος-μέλος όπου παρέχεται η υπηρεσία τον ξένο πάροχο σε σχέση με θέματα όπως η διασφάλιση συνέχειας στη φροντίδα, η συνταγογράφηση υπηρεσιών ή προϊόντων, η διαφήμιση κ.λπ.

Επίσης δεν διευκρινίζονται θέματα όπως ποιο είναι το όριο της προσωρινής παροχής, ποιο δίκαιο εφαρμόζεται στην περίπτωση των τηλεφωνικών συμβουλών ή των παρεχόμενων από απόσταση, ποιες τιμές ισχύουν στην περίπτωση προσωρινής παροχής της υπηρεσίας (φαρμακευτικά προϊόντα, εξετάσεις), αν ο ξένος πάροχος μπορεί να χρηματοδοτηθεί από το ασφαλιστικό σύστημα της χώρας, όπου παρέχει τις υπηρεσίες του, κάτω από ποιους όρους και με ποιο τιμολόγιο, σε σχέση δε με την πληροφόρηση σε ποια γλώσσα θα πρέπει να παρέχεται. Δημιουργείται έτσι μια αβεβαιότητα και σύγχυση για τους καταναλωτές, οι οποίοι αντιμετωπίζουν δυσκολίες έτσι κι αλλιώς για να κατανοήσουν το σύστημα υγείας που ισχύει στη χώρα τους, εφόσον γενικότερα τα συστήματα υγείας είναι πολύπλοκα, και τώρα καλούνται να κατανοήσουν τα ισχύοντα σε 25 χώρες και να προχωρήσουν στη σωστή επιλογή, σε ένα τομέα τόσο κρίσιμο.

Ένα άλλο σημαντικό θέμα είναι πώς αντιμετωπίζεται η περίπτωση στο κράτος προέλευσης να ισχύει λιγότερο αυστηρό καθεστώς για την παροχή κάποιας υπηρεσίας και ο πάροχος απ' αυτό το κράτος να ανταγωνίζεται τον εγχώριο πάροχο, ο οποίος πρέπει να συμμορφώνεται σε αυστηρότερους όρους (reversed discrimination). Επίσης το γεγονός ότι η οργάνωση του συστήματος υγείας κάθε χώρας φαίνεται να παίζει ρόλο στη δυνατότητα που αυτή έχει να εξάγει αντίστοιχες υπηρεσίες. Έτσι οι χώρες, όπου τα συστήματα υγείας στηρίζονται περισσότερο στον ιδιωτικό τομέα για την παροχή υγειονομικών υπηρεσιών, μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να εξάγουν αυτές τις ιδιωτικές υπηρεσίες σε άλλες χώρες.

6.10.2.3 Απασχόληση

Όπως προαναφέρθηκε, το ενδιαφέρον των απασχολουμένων ξένων υπηκόων στον τομέα της υγείας για εγκατάσταση στη χώρα μας με παροχή υπηρεσιών υπό τους όρους που μέχρι σήμερα ίσχυαν, είναι περιορισμένο. Η μεταβολή στη χρονική διάρκεια της παροχής υπηρεσιών προς το ευνοϊκότερο σε συνδυασμό με τη χαλάρωση της υποχρέωσης δήλωσης στους ιατρικούς συλλόγους καθώς και τη δυνατότητα χρησιμοποίησης ιατρείου πιθανόν να μεταβάλει την ισχύουσα κατάσταση. Δεν προβλέπεται όμως ότι θα επηρεάσει σημαντικά την αγορά. Άλλωστε, σε ορισμένα επαγγέλματα του τομέα (κυρίως νοσοκόμες) παρατηρούνται ελλείψεις και η διευκόλυνση της μετακίνησης ίσως καλύψει κάποια κενά, αν και δεν αναμένονται σημαντικές αλλαγές, εφόσον αντίστοιχες ελλείψεις παρατηρούνται και σε άλλες χώρες της Ε.Ε. και τα επίπεδα αμοιβών στη χώρα μας δεν θεωρούνται ελκυστικά. Η προϋπόθεση της γνώσης της γλώσσας λειτουργεί άλλωστε ανασταλτικά για κάτι τέτοιο. Περιορισμένο ενδιαφέρον ίσως υπάρξει για την άσκηση κάποιων επαγγελματιών σε συνδυασμό με διακοπές ή για προσωρινή παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών σε συνεργασία με ιδιωτικούς φορείς παροχής υγειονομικών υπηρεσιών. Στο βαθμό που κάτι τέτοιο προχωρήσει, έστω και σε περιορισμένη κλίμακα, και

υψηλού κύρους επαγγελματίες δραστηριοποιηθούν στην ελληνική αγορά θα μπορούσαμε να μιλήσουμε και για διάχυση της τεχνογνωσίας, καλύτερη ενημέρωση των εγχώριων επαγγελματιών και βελτίωση της παρεχόμενης υγειονομικής φροντίδας.

Πιθανή βελτίωση και επέκταση της δραστηριότητας ελληνικών επιχειρήσεων του υγειονομικού τομέα σε άλλες αγορές, μέσω των διευκολύνσεων που προκύπτουν από την υπό συζήτηση Οδηγία, αναμένεται να έχει θετικές επιπτώσεις στην αγορά εργασίας των επαγγελματιών του τομέα της υγείας και κατ'επέκταση στην αγορά εργασίας γενικότερα, εφόσον άλλου είδους δραστηριότητες όπως παραγωγή υγειονομικού υλικού, χρήση μηχανημάτων ή εργαλείων κ.λπ. αναπτυχθούν παράλληλα από ελληνικές επιχειρήσεις, οι οποίες ήδη δραστηριοποιούνται στο χώρο αυτό και θα κληθούν να ανταποκριθούν σε πιθανή αυξημένη ζήτηση.

Το θέμα της δυνατότητας πολλαπλής εγκατάστασης, εγκατάστασης δηλαδή των επαγγελματιών σε διάφορες χώρες της Ε.Ε. δημιουργεί κάποιο πρόβλημα με την ισχύουσα απαγόρευση από την ελληνική νομοθεσία της εγγραφής των ιατρών σε περισσότερο του ενός ιατρικούς συλλόγους και λειτουργίας αντίστοιχα ιατρείων σε περισσότερες περιοχές. Το ζήτημα είναι σκόπιμο να διευκρινισθεί και να προχωρήσουν οι αντίστοιχες νομοθετικές ρυθμίσεις.

6.10.2.4 Ιδιωτικοί φορείς παροχής υπηρεσιών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας φροντίδας υγείας

Ο ιδιωτικός τομέας παροχής υπηρεσιών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας φροντίδας υγείας παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια ένα δυναμισμό, τουλάχιστον στο επίπεδο των μεγάλων μονάδων, ενώ παράλληλα συνυπάρχει με πολλές ιδιωτικές μονάδες μικρού μεγέθους, οι οποίες παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα επιβίωσης. Πολλές από αυτές αναγκάζονται να διακόψουν τη λειτουργία τους, εξαγοράζονται ή συγχωνεύονται με άλλες μεγαλύτερες μονάδες. Οι μεγάλες μονάδες με την πολιτική τους να δραστηριοποιούνται σε τομείς που παρουσιάζεται αυξημένη ζήτηση, με την προτίμησή τους σε περιστατικά που χρήζουν ακριβότερης περίθαλψης (χειρουργικά έναντι χρόνιων περιστατικών) και τις συνεργασίες τους με ασφαλιστικές εταιρείες του ιδιωτικού τομέα καθώς και με ταμεία που προσφέρουν υψηλού επιπέδου παροχές στους ασφαλισμένους προχωρούν, με μεγαλύτερη ευκολία από το δημόσιο τομέα, σε επέκταση και υλοποίηση μεγάλων επενδυτικών προγραμμάτων και καθιστούν τον κλάδο ένα σημαντικό τμήμα της συνολικής παραγωγικής δραστηριότητας στη χώρα μας. Αυτό σημαίνει ότι συμβάλλει στη δραστηριοποίηση ενός σημαντικού τμήματος της αγοράς δημιουργώντας επενδυτικό ενδιαφέρον σε όσους εμπλέκονται σε αυτήν (προμηθευτές ιατρικών μηχανημάτων, αναλωσίμων υλικών κ.λπ.) και παράλληλα αποτελεί πηγή απασχόλησης και εσόδων πολλών επαγγελματιών υγείας. Μερικές από τις μεγάλες μονάδες του τομέα τείνουν να

μετατραπούν σε πολυεθνικές επιχειρήσεις επεκτείνοντας τη δραστηριότητά τους, κυρίως στις βαλκανικές χώρες.

Η κατάσταση στο δημόσιο τομέα, οι πολύπλοκες διαδικασίες αδειοδότησης, η ελλιπής πληροφόρηση, οι αδικαιολόγητες καθυστερήσεις και το κόστος φαίνεται να είναι μεταξύ των άλλων προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις του τομέα της υγείας τα οποία δρουν ανασταλτικά στην ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Οι επιπτώσεις στις εξαγωγές υπηρεσιών σε κατοίκους άλλων χωρών είναι σχετικά μικρές για τις μεγάλες μονάδες, ωστόσο είναι σημαντικές στις μικρότερες μονάδες που όχι μόνο δεν παρουσιάζουν καμιά δραστηριότητα σε άλλες χώρες αλλά παλεύουν να επιβιώσουν στην εσωτερική αγορά.

Οι ρυθμίσεις της υπό συζήτηση Οδηγίας, το άνοιγμα της εσωτερικής αγοράς και οι διαφαινόμενες νέες προοπτικές αναμένεται να λειτουργήσουν θετικά και να δώσουν μια ώθηση στην επιχειρηματική δραστηριότητα κυρίως των μεγάλων επιχειρήσεων του τομέα, που έχουν βέβαια μεγαλύτερη ευκολία να προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες και να ανταποκρίνονται σε πιθανή αυξημένη ζήτηση. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι οι ρυθμίσεις της Οδηγίας και μόνες είναι αρκετές για τη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος, αλλά πρέπει να γίνουν παράλληλες ενέργειες στην κατεύθυνση αυτή, ενώ ίσως είναι απαραίτητη και η εκπόνηση ειδικών μελετών για τη διερεύνηση των επενδυτικών ευκαιριών στις επιμέρους αγορές. Παράλληλα οι μικρότερες μονάδες, στο βαθμό που δεν αναδιοργανωθούν, καθίστανται περισσότερο ευάλωτες, εφόσον οι προοπτικές για την εισροή κεφαλαίων είναι καλύτερες, και είναι πιθανές κάποιες τέτοιες εξελίξεις που θα διαμορφώσουν ένα δυσμενέστερο περιβάλλον για τις μονάδες αυτές.

6.10.2.5 Διαδικασίες αδειοδότησης

Η υπό συζήτηση Οδηγία προβλέπει την απλούστευση των διαδικασιών αδειοδότησης και λειτουργίας των μονάδων του υγειονομικού τομέα και τον περιορισμό των απαιτήσεων για την άσκηση των ιατρικών δραστηριοτήτων. Οι σχετικές ρυθμίσεις για τις αδειοδοτήσεις αναφέρονται τόσο στους παρόχους όσο και στους καταναλωτές (ασθενείς) ιατρικών υπηρεσιών (συνταγές, παραπομπές κ.λπ.). Στο άρθρο 15 προβλέπονται οι απαιτήσεις που πρέπει να αξιολογηθούν, ώστε να πληρούν τις προϋποθέσεις της μη εισαγωγής διακρίσεων, της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας για τους παρόχους των υπηρεσιών. Ωστόσο, στον τομέα της παροχής των υπηρεσιών υγείας κάποιες από τις αρχές αυτές αποτελούν τα βασικά εργαλεία των υγειονομικών αρχών για την εξασφάλιση ορθού προγραμματισμού για την κάλυψη των αναγκών όλων των γεωγραφικών περιοχών (15,2α- ποσοτικοί ή εδαφικοί περιορισμοί), ώστε να εξασφαλισθεί ισορροπημένη κατανομή των υπηρεσιών υγείας, τον καθορισμό των αμοιβών (15,2ζ- υποχρεωτικές ελάχιστες ή ανώτερες τιμές), ώστε οι τιμές να διατηρούνται σε ανεκτά επίπεδα, τη νομική μορφή των μονάδων παροχής

των φροντίδων υγείας, τη στελέχωση των μονάδων παροχής υπηρεσιών υγείας (15,2στ- απαιτήσεις για ελάχιστο αριθμό απασχολουμένων) και τα συστήματα παραπομπών (15,2ι-παροχή άλλων υπηρεσιών).

Τα θέματα αυτά δημιουργούν νομική αβεβαιότητα σε σχέση με το ρόλο της Επιτροπής και το δικαίωμα των κρατών-μελών να ρυθμίζουν θέματα που κρίνονται απαραίτητα για την επίτευξη των στόχων της πολιτικής υγείας, δηλαδή την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών υγείας για όλους τους πολίτες και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται με την ισχύ της Οδηγίας.

Οι διαδικασίες αδειοδότησης των επαγγελματιών του χώρου της υγείας και της λειτουργίας των αντίστοιχων επαγγελματικών χώρων συνδέονται με τα αναγκαία προσόντα που θα πρέπει να διαθέτουν ή τους όρους που πρέπει να πληρούν, ώστε να προστατεύεται το δημόσιο συμφέρον. Στην πλειοψηφία τους δεν επιβάλλονται περιορισμοί στον αριθμό των ατόμων που μπορεί να αδειοδοτηθούν και οι ισχύουσες ρυθμίσεις όχι μόνο δεν φαίνεται να παρεμποδίζουν ενδιαφερόμενους να ασκήσουν τα επαγγέλματα, αλλά, αντίθετα, για ορισμένα από αυτά παρουσιάζεται έλλειψη ενδιαφέροντος και εισαγωγή τους από το εξωτερικό. Οι διαδικασίες αυτές γίνονται για μία φορά στην έναρξη άσκησης του επαγγέλματος ή στην ίδρυση του αντίστοιχου επαγγελματικού εργαστηρίου και δεν φαίνεται να παρεμποδίζουν σοβαρά τον ανταγωνισμό ή να επιβαρύνουν τους χρήστες με κόστος ουσιωδώς υψηλότερο από εκείνο που θα προέκυπτε σε μια καλώς νοούμενη ανταγωνιστική αγορά.

Αυτό δεν σημαίνει ότι οι υφιστάμενες γραφειοκρατικές διαδικασίες αδειοδότησης δεν πρέπει να εξετασθούν κριτικά και να απλοποιηθούν, όπου είναι εφικτό, χωρίς βλάβη του δημοσίου συμφέροντος. Οι προβλεπόμενες ρυθμίσεις στην Οδηγία κινούνται στην κατεύθυνση αυτή, γεγονός που σημαίνει ότι στην προβλεπόμενη έκθεση αξιολόγησης των διαδικασιών αδειοδότησης θα πρέπει κατ' αρχήν να προχωρήσει η συγκέντρωση και καταγραφή των διαδικασιών αυτών απ' όλους τους φορείς που εμπλέκονται και στη συνέχεια η αξιολόγησή τους. Αυτό το πρώτο βήμα σε συνδυασμό με τη συνεργασία με τα άλλα κράτη-μέλη, την πληροφόρηση για τα ισχύοντα σε αυτά και την αμοιβαία αξιολόγηση των συστημάτων αδειοδότησης, μπορεί να λειτουργήσει θετικά προς την κατεύθυνση της απλούστευσης των διαδικασιών. Στο βαθμό που αυτά προχωρήσουν ικανοποιητικά θα μπορούμε να μιλάμε για καλύτερη λειτουργία της κρατικής μηχανής, εξυπηρέτηση των ενδιαφερομένων, μείωση του κόστους σε χρήμα και χρόνο και πιθανά οφέλη, έστω και μικρά, στους καταναλωτές.

Ειδικότερα, όσον αφορά στους φαρμακοποιούς, οι παρεμβατικές ρυθμίσεις του κράτους που αφορούν τις προϋποθέσεις άσκησης του επαγγέλματος (τυπικά προσόντα και άδεια άσκησης επαγγέλματος) και τις προϋποθέσεις άδειας ίδρυσεως και λειτουργίας του φαρμακείου (τήρηση πολεοδομικών κανόνων ή όρων ασφάλειας έναντι των πυρκαγιών του καταστήματος ή άλλων κανόνων που διασφαλίζουν τη

σωστή διακίνηση του φαρμάκου) κινούνται στην κατεύθυνση της διασφάλισης της υγείας των ασθενών- καταναλωτών και κρίνονται θετικές λόγω της φύσεως των διακινούμενων προϊόντων, ενώ δεν φαίνεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη λειτουργία της αγοράς. Άλλωστε οι διαδικασίες αυτές γίνονται μία φορά κατά την έναρξη της λειτουργίας του φαρμακείου. Όμως, το γραφειοκρατικό κόστος από τις διαδικασίες αδειοδότησης, όπως και στην περίπτωση των άλλων επαγγελματιών του τομέα της υγείας, δεν είναι καθόλου σίγουρο ότι εξασφαλίζει ανάλογα οφέλη από άποψη ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Οι πληθυσμιακοί περιορισμοί που ισχύουν τείνουν να περιορίσουν την προσφορά, περιορίζοντας τον ανταγωνισμό και επιτείνουν τις τάσεις για αρνητικές εξελίξεις στον κλάδο. Οι ευκαιρίες απασχόλησης που προσφέρονται στα ιδιωτικά φαρμακεία περιορίζονται και αναμένεται ότι ένα ποσοστό νέων φαρμακοποιών θα πρέπει να στραφεί σε αναζήτηση εργασίας από τα ιδιωτικά φαρμακεία σε άλλους τομείς απασχόλησης, ενώ αναμένεται ότι ίσως αναπτυχθούν ορισμένες οικονομικές μορφές λειτουργίας του φαρμακείου, όπως το συνεταιριστικό φαρμακείο, που είναι πολύ περιορισμένες στη χώρα μας, ενώ κυριαρχούν στις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε. Οι παρεμβάσεις αυτές, σε συνδυασμό με την υπεραξία και τα αδικαιολόγητα οφέλη που δημιουργούνται εξαιτίας τους στους κατόχους των αδειών, εφόσον είναι γνωστό ότι νέοι επαγγελματίες καταβάλλουν σε αποσυρόμενους από το επάγγελμα σημαντικά ποσά για την απόκτηση της άδειας (χωρίς βεβαίως να είναι γνωστή η έκταση του φαινομένου) και με τις παρεμβάσεις που αφορούν στις αμοιβές των ενδιαμέσων διακίνησης, χονδρεμπόρων και φαρμακοποιών (ενιαία ποσοστά κέρδους) και τις τιμές των φαρμάκων, θεωρούνται σημαντικές παρεμβάσεις στο χώρο της διακίνησης του φαρμάκου και έχουν σημαντικές επιπτώσεις τόσο στο ύψος της φαρμακευτικής δαπάνης όσο και στην επιβάρυνση των καταναλωτών.

Οποιοσδήποτε αποφάσεις στην κατεύθυνση της απελευθέρωσης της αγοράς θα πρέπει να μελετηθούν προσεκτικά, γιατί η απελευθέρωση της αγοράς θα μπορούσε να εκμηδενίσει φαινόμενα, όπως αυτά που προαναφέρθηκαν, όμως και στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να μελετηθούν οι επιπτώσεις που θα προέκυπταν στην κατανάλωση των φαρμάκων και της φαρμακευτικής δαπάνης. Είναι γνωστό ότι, πέραν των αντικειμενικών παραγόντων που επηρεάζουν την φαρμακευτική κατανάλωση (γήρανση του πληθυσμού, ιατρική και τεχνολογική πρόοδος, αύξηση του ποσοστού ασφαλιστικής κάλυψης του πληθυσμού, εξέλιξη της νοσηρότητας κ.λπ.), η κατανάλωση των φαρμάκων σχετίζεται και με παράγοντες της προσφοράς.

Θέματα που αφορούν στην αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων επαγγελματιών υγείας, όπως και των φαρμακοποιών, και της οργάνωσης της διακίνησης του φαρμάκου, αντιμετωπίζονται στην αντίστοιχη πρόταση-οδηγία για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, στην οποία παραπέμπει η υπό

συζήτηση Οδηγία. Σημεία αδιευκρίνιστα θα πρέπει μάλλον να αντιμετωπισθούν στην προαναφερθείσα Οδηγία, ώστε να μην υπάρχει σύγχυση.

6.10.2.6 Καταναλωτές

Η προτεινόμενη αμοιβαία αξιολόγηση των συστημάτων αδειοδότησης για την εγκατάσταση και τους όρους παροχής υπηρεσιών μεταξύ των κρατών-μελών, φαίνεται ότι προωθεί την καλύτερη ενημέρωση αφενός του πολίτη για την ποιότητα και τους όρους παροχής υπηρεσιών υγείας τόσο στη χώρα μας όσο και σε άλλα κράτη-μέλη, και αφετέρου των ελληνικών επιχειρήσεων υγείας για διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών. Παράλληλα, οι προβλεπόμενες ρυθμίσεις συνεισφέρουν στην αναδιοργάνωση της παροχής υγείας στη χώρα μας, κυρίως του ιδιωτικού τομέα, σε επίπεδο παροχής αλλά και χρήσης υπηρεσιών υγείας από τους πολίτες.

Όλα αυτά βέβαια θα πρέπει να αξιολογηθούν, στο πλαίσιο των απαραίτητων διευκρινίσεων που είναι αναγκαίο να γίνουν σε σχέση με θέματα που έχουν ήδη αναφερθεί και αφορούν πτυχές του τομέα, λόγω της ιδιαιτερότητάς του, οι οποίες δεν φαίνεται να καλύπτονται από την υπό συζήτηση Οδηγία ή δημιουργούν σύγχυση από την εφαρμογή της.

6.10.2.7 Ενιαίο Κέντρο Εξυπηρέτησης

Το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, όπως και τα άλλα υπουργεία που εμπλέκονται στη διαδικασία οργάνωσης, θα πρέπει να μεριμνήσει, σε στενή συνεργασία με το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και το φορέα που θα αναλάβει την οργάνωση του προβλεπόμενου Ενιαίου Κέντρου Εξυπηρέτησης και της ηλεκτρονικής διεκπεραίωσης των διαδικασιών, για τον εντοπισμό των διαδικασιών της αρμοδιότητάς του που θα ενταχθούν στο σύστημα, τη συνεχή τροφοδότηση του συστήματος με τις απαραίτητες πληροφορίες και την εξασφάλιση της συνεργασίας με τους πολυάριθμους φορείς που εμπλέκονται για τη διεκπεραίωση των προβλεπόμενων διαδικασιών και διατυπώσεων.

6.10.2.8 Έκθεση αξιολόγησης των συστημάτων αδειοδότησης

Το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης θα πρέπει να έχει στενή συνεργασία με το φορέα που θα αναλάβει την εκπόνηση της Έκθεσης αξιολόγησης των συστημάτων αδειοδότησης που προβλέπεται στο άρθρο 41, σχετικά με τα συστήματα αδειοδότησης, τις απαιτήσεις που υπόκεινται σε αξιολόγηση και τις δραστηριότητες πολλαπλών ειδικοτήτων που αφορούν στον τομέα της υγείας.

6.11 Κοινωνική ασφάλιση

6.11.1 Γενικά

Η Ελλάδα, ως μέλος της Ε.Ε. εφαρμόζει όλες τις ρυθμίσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου που αφορούν στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλισης, που έχουν ήδη ενσωματωθεί στην εθνική έννομη τάξη και υπερισχύουν τυχόν αντίθετων διατάξεων της εσωτερικής νομοθεσίας.

Ο Κανονισμός 1408/71 αποτελεί βασικό μηχανισμό διεθνούς συνεργασίας στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλισης, καλύπτοντας όλους τους κύριους ασφαλιστικούς κινδύνους για τους μισθωτούς, τους αυτοαπασχολούμενους και τα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται στο εσωτερικό της Κοινότητας. Επιδιώκει τη διασφάλιση της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, ώστε να αρθούν τα εμπόδια που θα μπορούσαν να προκύψουν σε περίπτωση έλλειψης κοινών αρχών στα εθνικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης.

Η διοικητική παρακολούθηση της εφαρμογής του Κανονισμού γίνεται από τη Διοικητική Επιτροπή για την Κοινωνική Ασφάλιση των Διακινουμένων Εργαζομένων και τη Συμβουλευτική Επιτροπή. Η επίλυση των διαφορών που προκύπτουν από την εφαρμογή των διατάξεων του Κανονισμού γίνεται από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

Διευκρινίζεται ότι στις γενικές παρεκκλίσεις από την αρχή της χώρας προέλευσης (άρθρο 17) συμπεριλαμβάνονται και οι διατάξεις του κανονισμού 1408/71. Δηλαδή, η αρχή αυτή δεν επηρεάζει τον κανονισμό που συντονίζει τα διαφορετικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης ή ασφάλειας.

6.11.2 Κλάδος ασθένειας

6.11.2.1 Οι σημαντικότερες διατάξεις της πρότασης Οδηγίας που επηρεάζουν τον κλάδο ασθένειας

Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ), με τις αποφάσεις του στις Υποθέσεις Kohll και Decker, Smits - Peerbooms, Vanbraekel, Muller-Faure και Van Riet, διεύρυνε το πεδίο της αποζημίωσης των ιατρικών δαπανών που έγιναν σε άλλη χώρα-μέλος και σε περιπτώσεις που δεν υπάρχει προηγούμενη άδεια από τις χώρες παραμονής, ανεξάρτητα από τη φύση του εθνικού συστήματος της χώρας παραμονής. Από την εισηγητική έκθεση της πρότασης Οδηγίας τα περισσότερα από τα κράτη-μέλη δεν φαίνεται να εφαρμόζουν τις παραπάνω αποφάσεις του ΔΕΚ, όσα δε τις εφαρμόζουν δεν φαίνεται να τις ακολουθούν πλήρως. Επίσης τα κράτη-μέλη δεν έχουν προσαρμόσει την νομοθεσία τους, παρά το γεγονός ότι η νομολογία του

ΔΕΚ εφαρμόζεται υποχρεωτικά στο εθνικό δίκαιο. Γι' αυτό κρίθηκε αναγκαίο οι αποφάσεις αυτές του ΔΕΚ να συμπεριληφθούν στην πρόταση Οδηγία.

Το άρθρο 23 της πρότασης οδηγίας επικυρώνει τις αποφάσεις του ΔΕΚ για κατάργηση της υποχρέωσης προηγούμενης παροχής άδειας για αποζημίωση μη νοσοκομειακής δαπάνης σε άλλο κράτος-μέλος, όπως και για υποχρέωση παροχής άδειας για νοσοκομειακή δαπάνη σε άλλο κράτος-μέλος σε περιπτώσεις αδυναμίας παροχής ιατρικής φροντίδας σε εύλογο ιατρικά διάστημα. Σε κάθε περίπτωση η αποζημίωση δεν μπορεί να είναι κατώτερη από την προβλεπόμενη από το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του αρμόδιου κράτους-μέλους.

Επίσης στο άρθρο 4 §10 επιχειρείται ο ορισμός της νοσοκομειακής περίθαλψης, διότι ως γνωστόν, μεταξύ των συστημάτων υγείας των κρατών-μελών παρατηρούνται αποκλίσεις ως προς τι θεωρείται νοσοκομειακή και τι μη νοσοκομειακή περίθαλψη.

6.11.2.2 Η ασφαλιστική κάλυψη για υγειονομική περίθαλψη

Το κοινωνικο-ασφαλιστικό σύστημα της χώρας μας είναι κατακερματισμένο σε πολλούς φορείς τόσο για τον κλάδο σύνταξης όσο και για τον κλάδο ασθένειας. Η ασφαλιστική κάλυψη για υγειονομική περίθαλψη -ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη- παρέχεται από 31 φορείς ασφάλισης (ασφαλιστικά ταμεία, κλάδους ή υπηρεσίες ασφάλισης).

Ο τρόπος παροχής και ασφαλιστικής κάλυψης της πρωτοβάθμιας περίθαλψης είναι αυτός που χαρακτηρίζει έναν κλάδο ασθένειας ως σύστημα με «παροχές σε είδος» ή σύστημα με «απόδοση δαπανών περίθαλψης» βάσει τιμολογίων.

Το ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα -κλάδος ασθένειας- είναι μεικτό, διότι η ασφάλιση της πρωτοβάθμιας περίθαλψης -ιατροφαρμακευτική, οδοντιατρική και παρακλινικές εξετάσεις- καλύπτεται, όπως περιγράφεται παρακάτω, με «παροχές σε είδος» ή/και με «απόδοση δαπανών» βάσει τιμολογίων.

Ιατρική περίθαλψη παρέχεται στους ασφαλισμένους των ασφαλιστικών φορέων σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στους κανονισμούς τους:

- από γιατρούς υπαλλήλους των ασφαλιστικών φορέων ή από τα πολυϊατρεία των φορέων στα οποία υπηρετούν γιατροί με μισθό ή με σύμβαση έργου (ΙΚΑ, ΔΕΗ, ΤΑΠΟΤΕ, Τ.Π. Δικηγόρων, ΕΥΔΑΠ),
- από το ΕΣΥ με αγροτικούς γιατρούς, γιατρούς νοσοκομείων και κέντρων υγείας, που είναι υποχρεωμένοι να παρέχουν τις υπηρεσίες τους στους αγρότες (ΟΓΑ) και σε όλο τον πληθυσμό της χώρας,
- από συμβεβλημένους με τους οργανισμούς γιατρούς με τους οποίους συνάπτεται σύμβαση έργου και αμείβονται ανάλογα με τον αριθμό των ασφαλισμένων (ΟΑΕΕ-ΤΕΒΕ),

- από συμβεβλημένους με τους φορείς γιατρούς οι οποίοι αμείβονται κατά πράξη και περίπτωση (Δημόσιοι Υπάλληλοι, ΤΥΔΚΥ, Ταμεία Τραπεζοϋπαλλήλων Συμβολαιογράφων, Μηχανικών, Δικηγόρων, Γιατρών Προσωπικού ΔΕΗ, ΤΑΠΟΤΕ),
- από ιδιώτες γιατρούς ελεύθερης επιλογής των ασφαλισμένων. Η απόδοση της δαπάνης γίνεται από τον ασφαλιστικό οργανισμό σύμφωνα με το κρατικό τιμολόγιο (6,46 € η επίσκεψη στο ιατρείο, 8,22 € η επίσκεψη στο σπίτι). Ο ασφαλισμένος μπορεί να επισκεφθεί τον ιδιώτη γιατρό σε πολύ περιορισμένες και επείγουσες περιπτώσεις, και εφόσον διαπιστωθεί από το αρμόδιο όργανο του ασφαλιστικού φορέα το επείγον, αποδίδεται η δαπάνη της ιατρικής επίσκεψης σύμφωνα με το κρατικό τιμολόγιο.

Οι παρακλινικές εξετάσεις ανάλογα με τον ασφαλιστικό φορέα εκτελούνται:

- από τα πολυϊατρεία των Ταμείων ή από τα εξωτερικά ιατρεία των κρατικών νοσοκομείων και κέντρων υγείας,
- από ιδιωτικά εργαστήρια συμβεβλημένα με τον ασφαλιστικό φορέα, κατόπιν παραπεμπτικού του γιατρού του ασφαλιστικού φορέα ή του συμβεβλημένου με το φορέα γιατρού και κατόπιν θεωρήσεως από ελεγκτή γιατρό,
- από μη συμβεβλημένα με το φορέα εργαστήρια αλλά μόνο σε εξαιρετικές (επείγουσες) περιπτώσεις, οπότε αποδίδεται το κρατικό τιμολόγιο.

Η κοστολόγηση -τιμολόγια- των παρακλινικών εξετάσεων είναι ενιαία (Υ.Α.157/1991) για όλους τους ασφαλιστικούς φορείς και το Δημόσιο. Το ΙΚΑ, για κάποιες εξετάσεις που δεν έχουν κοστολογηθεί, έχει συντάξει δικό του κοστολόγιο, το οποίο ακολουθούν και τα λοιπά ασφαλιστικά ταμεία. Το κόστος με το οποίο επιβαρύνονται -σύμφωνα με τα κρατικά τιμολόγια- οι ασφαλιστικοί φορείς για παρακλινικές εξετάσεις είναι πολύ μικρότερο από τις δαπάνες που τα νοσοκομεία χρεώνουν -σύμφωνα με δική τους κοστολόγηση- και ζητούν να εισπράξουν από τους φορείς. Αρμόδιος φορέας για την κοστολόγηση των παρακλινικών εξετάσεων είναι το ΚΕΣΥ και τα τιμολόγια ισχύουν μετά την έγκριση από τον Αρμόδιο Υπουργό

Η πρωτοβάθμια οδοντιατρική περίθαλψη εξασφαλίζεται στους δικαιούχους:

- από τα πολυϊατρεία των φορέων στα οποία εργάζονται έμμισθοι οδοντίατροι, ή
- από τον ιδιωτικό φορέα με τον οποίο οι ασφαλιστικοί φορείς συνεργάζονται, με το καθεστώς της σύμβασης ή με το καθεστώς της ελεύθερης επιλογής, όπου καλύπτονται ανάλογα με τα προβλεπόμενα στο εγκεκριμένο τιμολόγιο οδοντιατρικών πράξεων και στους κανονισμούς ασθένειας των φορέων.

Σε ένα φορέα είναι δυνατόν να συνυπάρχουν δύο ή και όλοι οι τρόποι παροχής οδοντιατρικής περίθαλψης. Συνήθως ο τρόπος παροχής της οδοντιατρικής περίθαλψης είναι παρόμοιος με της πρωτοβάθμιας ιατρικής περίθαλψης.

Φάρμακα: ενιαίος τρόπος χορήγησης σε ενιαίο έντυπο και ενιαία ποσοστά επιβάρυνσης επί της φαρμακευτικής δαπάνης για κάθε μία κατηγορία (άμεσα και έμμεσα ασφαλισμένοι και συνταξιούχοι) δικαιούχων των ασφαλιστικών φορέων.

Από την παραπάνω καταγραφή προκύπτει ότι οι δύο μεγαλύτεροι ασφαλιστικοί οργανισμοί ΙΚΑ και ΟΓΑ παρέχουν ασφαλιστική κάλυψη για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη «εις είδος» στους ασφαλισμένους τους που αντιστοιχούν στο 80% (επί συνόλου 5.742.052) των άμεσα και στο 67% των έμμεσα (επί συνόλου 4.746.270) ασφαλισμένων, που δικαιούνται παροχές ασθένειας σύμφωνα με τις καταστατικές διατάξεις των ασφαλιστικών φορέων αρμοδιότητας της Γ.Γ. Κοινωνικών Ασφαλίσεων κατά την 31/8/2001⁸⁴. Εκτιμάται ότι το 90% και άνω του συνόλου των αμέσων και εμμέσων ασφαλισμένων καλύπτονται ασφαλιστικά για μη νοσοκομειακή περίθαλψη με παροχές «εις είδος», αφού μόνο οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι ασφαλισμένοι περιορισμένου αριθμού, όχι ιδιαίτερα μεγάλων, ασφαλιστικών ταμείων έχουν δικαίωμα επιλογής μεταξύ των γιατρών που είναι συμβεβλημένοι με τους ασφαλιστικούς φορείς και οι οποίοι αμείβονται κατά περίπτωση βάσει τιμολογίου από το Δημόσιο ή τα ασφαλιστικά ταμεία.

6.11.2.3 Νοσοκομειακή και μη περίθαλψη από τις χώρες της Ε.Ε.

Ο Κανονισμός (ΕΟΚ) 1408/71, που συντονίζει τα διαφορετικά εθνικά συστήματα κοινωνικής ασφάλειας και που αποτελεί βασικό μηχανισμό διεθνούς συνεργασίας στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλισης, καλύπτει όλους τους κύριους ασφαλιστικούς κινδύνους, δηλαδή και την ασθένεια για τους μισθωτούς, τους αυτοαπασχολούμενους και τα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται στο εσωτερικό της Ένωσης.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό, *οι μόνιμοι κάτοικοι του εξωτερικού* (όπως οι υπάλληλοι που εργάζονται στο εξωτερικό) και άμεσα ασφαλισμένοι στους ασφαλιστικούς φορείς και οι έμμεσα ασφαλισμένοι, δηλαδή τα μέλη της οικογένειάς τους (όπως φοιτητές) με την Ευρωπαϊκή Κάρτα Ασφάλισης Ασθένειας δικαιούνται υγειονομικής περίθαλψης στο κράτος-μέλος μόνιμης κατοικίας. Οι τουρίστες με το έντυπο E11 καλύπτονται για υγειονομική περίθαλψη, ενώ οι συνταξιούχοι μόνιμοι κάτοικοι τυγχάνουν υγειονομικής περίθαλψης εκτός αρμοδίου κράτους-μέλους με το έντυπο E121.

Επίσης *οι ασφαλισμένοι των Ασφαλιστικών Οργανισμών και του Δημοσίου που μετακινούνται προσωρινά για νοσηλεία στις χώρες της Ε.Ε.*, πρέπει να έχουν προέγκριση (ή να τύχουν εκ των υστέρων εγκρίσεως) και να είναι εφοδιασμένοι με το κοινοτικό έντυπο E112, προκειμένου να καλυφθεί η δαπάνη νοσηλείας τους. Η

⁸⁴ Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, *Κοινωνικός Προϋπολογισμός έτους 2003*.

έγκριση-άδεια έπαυσε να είναι υποχρεωτική για τη μη νοσοκομειακή περίθαλψη μετά τις παραπάνω αποφάσεις του ΔΕΚ.

Οι ασθενείς που χρειάζονται νοσηλεία στο εξωτερικό αντιμετωπίζονται με ενιαίο τρόπο από το 1997, ως προς τη διαδικασία έγκρισης της νοσηλείας τους και ως προς τα απαιτούμενα δικαιολογητικά για να δοθεί η σχετική έγκριση.

Οι εγκρίσεις αυτές χορηγούνται από Ειδικές Υγειονομικές Επιτροπές. Για τους ασφαλισμένους όλων των ασφαλιστικών ταμείων λειτουργούν 6 επιτροπές, οι οποίες εδρεύουν στα περιφερειακά υποκαταστήματα του ΙΚΑ (Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Πάτρας, Ηρακλείου Κρήτης, Ιωαννίνων και Κομοτηνής) και για τους δημοσίους υπαλλήλους δύο επιπλέον επιτροπές στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

Οι ασθενείς που καλύπτονται για υγειονομική περίθαλψη από τα ασφαλιστικά ταμεία και το Δημόσιο παίρνουν τη σχετική προέγκριση -άδεια περίθαλψης στο εξωτερικό- όταν:

- πάσχουν από σοβαρό νόσημα που δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί στην Ελλάδα, ή
- η ασθένειά τους δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί έγκαιρα στην χώρα μας και η τυχόν καθυστέρηση θέτει σε κίνδυνο τη ζωή τους,

ή παίρνουν εκ των υστέρων έγκριση όταν:

- αναχωρούν επειγόντως για το εξωτερικό, λόγω άμεσης ανάγκης, και πληρούν μια από τις προηγούμενες προϋποθέσεις,
- ασθενήσουν, λόγω βίαιου αιφνιδίου συμβάντος, ενώ βρίσκονται προσωρινά στο εξωτερικό.

Οι ασφαλιστικοί φορείς αναλαμβάνουν τη δαπάνη νοσηλείας στο εξωτερικό του ασθενή, άμεσου ή έμμεσου ασφαλισμένου, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στα καταστατικά τους. Στη νοσηλεία περιλαμβάνονται και εκείνες οι δαπάνες που έγιναν εκτός νοσοκομείου για τη διάγνωση της πάθησης ή την ολοκλήρωση της θεραπείας, ενώ δεν καταβάλλεται δαπάνη για νοσηλεία σε ιδιωτικές κλινικές πλην περιπτώσεων που αφορούν παιδιά.

Η νοσοκομειακή περίθαλψη στο εξωτερικό αποδεικνύεται από βεβαίωση του θεραπευτηρίου και η μη νοσοκομειακή περίθαλψη από βεβαίωση του θεράποντος γιατρού. Οι βεβαιώσεις και αποδείξεις πρέπει να είναι πρωτότυπες.

6.11.2.4 Εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων

Από στοιχεία της έκθεσης της Επιτροπής: «Report on the Application of Internal Market rules to Health Services», που αναφέρεται και στην εφαρμογή ή μη των παραπάνω αποφάσεων του ΔΕΚ, φαίνεται ότι ο μεγαλύτερος αριθμός ασθενών - ασφαλισμένοι άλλων κρατών- που έλαβαν περίθαλψη, με το έντυπο E112, από ένα κράτος-μέλος (το Βέλγιο) ήταν 14.061 άτομα με αντίστοιχο κόστος 25.907.697 €, το έτος 2000. Επίσης φαίνεται ότι ο αριθμός των ασφαλισμένων των κρατών-μελών που

ζητούν άδεια για νοσηλεία στο εξωτερικό είναι περιορισμένος και ότι μόνο σε δύο χώρες ο αριθμός αυτός ξεπερνά τους 10.000 ασθενείς. Ο αριθμός αυτός είναι περιορισμένος διότι, όπως αναφέρεται στη μελέτη, εφαρμόζονται οι αποφάσεις (Kohl και Decker) του ΔΕΚ. Ο μεγαλύτερος αριθμός ασφαλισμένων από μία χώρα της Ε.Ε. (την Αυστρία) που έλαβαν μη νοσοκομειακή περίθαλψη από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη ανέρχεται στα 58.030 άτομα το χρόνο ή στο 1,05% του συνολικού αριθμού των ασφαλισμένων της χώρας αυτής και ξοδεύτηκαν 3.445.470 € ή το 0,03% των αντίστοιχων δαπανών για την κοινωνική της ασφάλιση. Το σχετικά μικρό αυτό κόστος επηρέασε πολύ θετικά την Επιτροπή ώστε να συμπεριλάβει τις παραπάνω αποφάσεις του ΔΕΚ στην πρόταση-οδηγία.

Επειδή στην εν λόγω έκθεση δεν αναφέρονται στοιχεία για την Ελλάδα και επειδή στα συμπεράσματα του ECOFIN 11/5/2004 περιλαμβάνεται και η ανάγκη εκτίμησης κόστους των συστημάτων υγείας, επιχειρείται μια παρουσίαση κάποιων στοιχείων όσον αφορά στη χώρα μας, παρά τις αξεπέραστες δυσκολίες (αδύνατη η συγκέντρωση στοιχείων από τουλάχιστον 8 υγειονομικές επιτροπές και περίπου 30 φορείς ασφάλισης). Τα στοιχεία αυτά αναφέρονται στην υγειονομική περίθαλψη που παρέχεται σε ασφαλισμένους των κρατών-μελών από τη χώρα μας ή που λαμβάνουν ασφαλισμένοι μας από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Ε.Ε.

Το ΙΚΑ είναι ο αρμόδιος φορέας, σύμφωνα και με τον κανονισμό 1408/71, για να εισπράττει από τα κράτη-μέλη τα νοσήλια που πρέπει να πληρώσουν στη χώρα μας για την παροχή στους ασφαλισμένους τους νοσοκομειακής και εξωνοσοκομειακής περίθαλψης. Το έτος 1998, σύμφωνα με στοιχεία του ΙΚΑ, οι εισπράξεις από τα κράτη-μέλη ήταν περίπου 15 εκ €. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί περίπου στο 1% των δαπανών του κλάδου ασθένειας του ΙΚΑ ή στο 0,07% της συνολικής δαπάνης για την κοινωνική προστασία στη χώρα μας. Εκτιμάται ότι από τα έσοδα αυτά περίπου τα μισά εισπράττονται από τα κράτη-μέλη για την παροχή από τη χώρα μας μη νοσοκομειακής περίθαλψης σε ασφαλισμένους των κρατών-μελών. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί περίπου στο 0,035% των συνολικών δαπανών για κοινωνική προστασία στη χώρα μας ή στο 0,06% των δαπανών για την κοινωνική ασφάλιση του ΙΚΑ.

Το ποσό των 15 εκατ. €, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και η νοσοκομειακή περίθαλψη που χρεώνεται με τα κρατικά τιμολόγια και επιπλέον 50%, θεωρείται πολύ μικρό για μια χώρα με υψηλό τουρισμό όπως η χώρα μας. Συγκριτικά αναφέρουμε ότι, το ίδιο έτος, το ΙΚΑ πλήρωσε 7,07 εκατ. € για τους ασθενείς ασφαλισμένους του που νοσηλεύτηκαν, μετά από άδεια της υγειονομικής επιτροπής, στο εξωτερικό σε μία μόνο χώρα της Ε.Ε. (Αγγλία). Δηλαδή το ποσό αυτό αντιστοιχεί περίπου σε όσα πλήρωσαν τα κράτη-μέλη στη χώρα μας για την εξωνοσοκομειακή περίθαλψη.

Οι περιορισμένες αυτές εισπράξεις εξηγούνται από το γεγονός ότι τα ελληνικά τιμολόγια είναι συγκριτικά πολύ χαμηλά και από το γεγονός ότι συνήθως δεν

χρεώνεται η πρωτοβάθμια περίθαλψη που παρέχουν τα Κέντρα Υγείας στους τουρίστες από τα κράτη-μέλη. Επομένως θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα οικονομικά του συστήματος μας δεν θα επηρεασθούν από τον τρόπο εισπραξης, δηλαδή εισπραξη από τον ασθενή ασφαλισμένο του κράτους-μέλους ή απευθείας από το κράτος-μέλος, αλλά από την αύξηση των εισπράξεων που θα προκληθεί μετά από την προώθηση των αναγκαίων διαδικασιών οι οποίες θα βοηθήσουν ώστε να χρεώνονται και να εισπράττονται τα αντίστοιχα ποσά, που δικαιούται η χώρα μας από την παροχή πρωτοβάθμιας περίθαλψης στους ασθενείς - ασφαλισμένους των άλλων κρατών-μελών.

Ο αριθμός των Ελλήνων που περιθάλπονται στις χώρες της Ε.Ε. εκτιμάται, και από την στατιστική υπηρεσία του ΙΚΑ, ότι είναι μικρότερος από τον αριθμό των περιπτώσεων ασθενών από τα κράτη-μέλη που περιθάλπονται στη χώρα μας.

Οι περιπτώσεις ασθενών ασφαλισμένων του ΙΚΑ που πήραν άδεια για νοσηλεία στο εξωτερικό κατά το 2002 ανέρχεται σε 590 άτομα, 0,01% των άμεσα (2.947.000) και έμμεσα (2.570.000) ασφαλισμένων του. Από τους ασθενείς αυτούς το 32% νοσηλεύτηκε στην Αγγλία, το 19 % στις ΗΠΑ και το 49% στις λοιπές χώρες.

Επίσης οι περιπτώσεις ασθενών ασφαλισμένων του Δημοσίου που πήραν άδεια για νοσηλεία στο εξωτερικό το 2003 ανέρχονται σε 291 άτομα. Από τα άτομα αυτά το 38% πήγε για νοσηλεία στην Αγγλία, το 17% στις ΗΠΑ και 45% στις λοιπές χώρες -12% εκτός Ε.Ε. και 33% στις χώρες της Ε.Ε.

Οι δύο αυτές κατανομές ασθενών κατά χώρα δεν διαφέρουν. Επομένως μπορούμε να συμπεράνουμε ότι από το σύνολο των ασθενών που μεταβαίνουν για νοσηλεία στο εξωτερικό περίπου το 70% νοσηλεύονται σε χώρες της Ε.Ε. (Πίνακας 6.11.1).

Πίνακας 6.11.1

Ασθενείς ασφαλισμένοι του ΙΚΑ και του Δημοσίου που έλαβαν άδεια για νοσηλεία στο εξωτερικό

Φορείς	Έτη Νοσηλευθέντες		Χώρες νοσηλείας				Σύνολο
			Αγγλία	ΗΠΑ	Λοιπές χώρες		
					Ε.Ε.	Εκτός Ε.Ε.	
ΙΚΑ	2002	Αριθμός νοσηλευθέντων	190	112	288		590
		%	32	19	49		100
Δημόσιο	2003	Αριθμός νοσηλευθέντων	110	50	96	35	291
		%	38	17	33	12	100

Πηγή: Αδημοσίευτα στοιχεία ΙΚΑ και Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Οι περιπτώσεις για νοσηλεία στο εξωτερικό έχουν μειωθεί πολύ σημαντικά, πολύ κάτω από το μισό, τα τελευταία χρόνια, δηλαδή από 2.200 περίπου κατά μέσο όρο περιπτώσεις ασθενών ασφαλισμένων του ΙΚΑ, την πενταετία 1990-1994 σε 800 περίπου περιπτώσεις την πενταετία 1992-2000 (Πίνακας 6.11.2). Σε χώρα της Ε.Ε.

(Αγγλία) οι περιπτώσεις αυτές περιορίστηκαν από 1.730 το έτος 1990 μόλις στις 190 το 2002, δηλαδή περιορίστηκαν μόλις στο 11% του 1990. Η μείωση των ασθενών που νοσηλεύονται στις χώρες της Ε.Ε. οφείλεται κυρίως στη βελτίωση της νοσοκομειακής περίθαλψης στην χώρα μας, ιδιαίτερα όσον αφορά στις καρδιοχειρουργικές επεμβάσεις.

Η μείωση της δαπάνης για νοσήλια στο εξωτερικό δεν είναι ανάλογη της μείωσης του αριθμού των ασθενών.

Το ΙΚΑ πλήρωσε για νοσήλια σε μία χώρα της Ε.Ε. (Αγγλία) 4,99 εκατομμύρια € το 2002, ενώ το 1990 είχε πληρώσει 10,08 εκατομμύρια € σε τρέχουσες τιμές. Δηλαδή η δαπάνη αυτή περιορίστηκε στο 50%, ενώ ο αριθμός των ασθενών μειώθηκε κατά 90% περίπου. Αυτό σημαίνει ότι πλέον οι Έλληνες πηγαίνουν σε περιορισμένες περιπτώσεις στο εξωτερικό για νοσηλεία, κυρίως για ιδιαίτερα εξειδικευμένες επεμβάσεις, οι οποίες είναι αρκετά δαπανηρές. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα με τις ΗΠΑ, όπου ενώ οι περιπτώσεις μειώθηκαν (από 877 την πενταετία 1990-94, σε 724 την πενταετία 1998-2002 - μείωση κατά 15% περίπου) οι δαπάνες σχεδόν διπλασιάστηκαν (από 15 περίπου εκ. € την πενταετία 1990-94, αυξήθηκαν σε 29 εκ. € την πενταετία 1998-2002).

Πίνακας 6.11.2

Δαπάνες για νοσηλεία στο εξωτερικό ασθενών ασφαλισμένων του ΙΚΑ*

ΕΤΗ	Αγγλία Μ.Ο		ΗΠΑ Μ.Ο.		Λοιπές χώρες Μ.Ο		Σύνολο χωρών Μ.Ο	
	Ασθενών	Δαπάνης	Ασθενών	Δαπάνης	Ασθενών	Δαπάνης	Ασθενών	Δαπάνης
1990-94	1.482	12,77	175	2,92	555	1,34	2.212	17,03
%	67%	75%	8%	17%	25%	17%	100%	100%
1997-2002	381	6,29	182	7,14	435	3,13	998	15,65
%	38%	38%	18%	43%	44%	19%	100%	100%
2002	190	4,99	112	9,18	288	3,46	590	1.736
%	32%	28%	19%	52%	49%	20%	100%	100%

Σημείωση: * Οι δαπάνες εκφράζονται σε εκατ. €

Πηγή: Αδημοσίευτα στοιχεία ΙΚΑ και Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Οι δαπάνες που πληρώνουμε στα κράτη-μέλη για υγειονομική περίθαλψη είναι πολύ μεγαλύτερες από αυτές που εισπράττουμε.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι μόνο το ΙΚΑ, για το έτος 2002, πλήρωσε νοσήλια για τις 590 περιπτώσεις ασθενών σε νοσοκομεία του εξωτερικού 17,63 εκατομμύρια €, που αντιστοιχούν περίπου στο 0,9% των εξόδων του κλάδου ασθένειας. Από τις πληρωμές αυτές το 28% καταβλήθηκε στην Αγγλία, το 52% στις ΗΠΑ και 20% στις λοιπές χώρες (Πίνακας 6.11.2). Το μέσο κόστος ανά ασθενή για νοσηλεία στο εξωτερικό ανήλθε στα 30.000 € περίπου (Αγγλία: 26.000 €, ΗΠΑ: 82.000 € και λοιπές χώρες: 12.000 €).

Το Δημόσιο για την κάλυψη της υγειονομικής περίθαλψης των ασφαλισμένων του από το εξωτερικό, τόσον αυτών που μετακινούνται προσωρινά για νοσηλεία όσον

και αυτών που κατοικούν μόνιμα στο εξωτερικό, πλήρωσε 13.187.196 € το έτος 2003, δηλαδή το 1,55% του συνολικού ποσού (838.194.004 €) των νοσηλίων του Δημοσίου. Για τις περιπτώσεις που νοσηλεύτηκαν μετά από τη σχετική άδεια (291 ασθενείς με μέσο κόστος 30.000 € ανά ασθενή, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΙΚΑ) εκτιμάται ότι ξοδεύτηκαν περίπου τα 2/3 του παραπάνω ποσού των δαπανών του Δημοσίου για υγειονομική περίθαλψη από το εξωτερικό. Για τις υπόλοιπες κατηγορίες ασθενών (μόνιμοι κάτοικοι εξωτερικού, τουρίστες κ.λπ.) δαπανάται το υπόλοιπο 1/3 του ποσού αυτού, επομένως εκτιμάται ότι οι δαπάνες για μη νοσοκομειακή περίθαλψη της κατηγορίας αυτής των ασθενών δεν θα πρέπει να ξεπερνά το 0,2% του συνολικού ποσού των νοσηλίων του Δημοσίου.

Το σχετικά μικρό αυτό ποσοστό για το Δημόσιο θα είναι ακόμη μικρότερο για τους περισσότερους από τους υπόλοιπους φορείς με το συγκριτικά λιγότερο δαπανηρό σύστημα ασφάλισης (ΙΚΑ και ΟΓΑ). Επομένως, εκτιμάται ότι στις χώρες της Ε.Ε., στις οποίες νοσηλεύεται περίπου το 70% των ασθενών που μετακινούνται προσωρινά για νοσηλεία στο εξωτερικό, τα ποσά που καταβάλλονται για μη νοσοκομειακή περίθαλψη πρέπει να είναι κάτω από το 0,2% των συνολικών δαπανών για την υγειονομική περίθαλψη της χώρας μας. Επίσης, εκτιμάται ότι οι δαπάνες που πληρώνουν για μη νοσοκομειακή περίθαλψη στα κράτη-μέλη, τόσο το ΙΚΑ όσο και το Δημόσιο, ως ποσοστό των συνολικών δαπανών που πληρώνουν για κοινωνική ασφάλιση (υγεία και συντάξεις), δεν φαίνεται να ξεπερνά το ποσοστό (0,03%) της χώρας της Ε.Ε. (Αυστρία) με το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών (μη νοσοκομειακή περίθαλψη από τα άλλα κράτη-μέλη/ κοινωνική ασφάλιση) μεταξύ των άλλων κρατών-μελών.

Τέλος, επισημαίνεται ότι οι δαπάνες που πληρώνουμε στις χώρες της Ε.Ε. για μη νοσοκομειακή περίθαλψη, ως ποσοστό των συνολικών δαπανών της κοινωνικής ασφάλισης, μπορεί να μη χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό, όμως η επιβάρυνση των ασφαλιστικών ταμείων, για την νοσηλεία των ασθενών που μετακινούνται προσωρινά στις χώρες της Ε.Ε με το πολύ υψηλό κόστος νοσηλείας (μέσο κόστος στην Αγγλία 26.000 € το 2002 για τους ασφαλισμένους του ΙΚΑ), είναι ιδιαίτερα μεγάλη σε αναλογία με αυτά που πληρώνουν τα ασφαλιστικά ταμεία για τη μεγάλη πλειοψηφία των ασθενών - ασφαλισμένων τους που νοσηλεύονται στην χώρα μας.

6.11.2.5 Οι επιπτώσεις στο ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα

Από την παραπάνω έκθεση των αποφάσεων του ΔΕΚ συνάγεται ότι η πλειοψηφία των κρατών-μελών αντιμετωπίζει δυσχέρειες. Εκτιμάται ότι οι επιπτώσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τα κράτη-μέλη που έχουν σύστημα κάλυψης της ασθένειας με παροχές «εις είδος» και όχι σημαντικές για τα συστήματα με «απόδοση των δαπανών περίθαλψης» βάσει τιμολογίου. Γι' αυτό και ένας από

τους κυριότερους λόγους, που δεν ανταποκρίθηκαν και καθυστέρησε η ενσωμάτωση των παραπάνω αποφάσεων του ΔΕΚ στο εθνικό δίκαιο των κρατών-μελών, ήταν η επικρατούσα άποψη ότι οι αποφάσεις αυτές δεν αφορούν τα συστήματα ασφάλισης της ασθένειας με παροχές «εις είδος» παρά μόνο τα συστήματα με «απόδοση των δαπανών περίθαλψης» βάσει τιμολογίου. Στην απόφαση του ΔΕΚ (Υποθέσεις Muller-Faure και van Riet) διευκρινίστηκε απόλυτα ότι η νομολογία αυτή αφορά όλα τα συστήματα υγείας και ασφάλισης ασθένειας ανεξαρτήτως οργάνωσης και χρηματοδότησης, επομένως και τα συστήματα ασθένειας με παροχές «εις είδος».

Η Ελλάδα με το μεικτό σύστημα ασθένειας -με παροχές «εις είδος» και με «απόδοση των δαπανών περίθαλψης» βάσει τιμολογίου- αντιμετωπίζει προβλήματα και υφίσταται επιπτώσεις προς δύο κατευθύνσεις:

- Επιπτώσεις ανάλογες με αυτές που αντιμετωπίζουν τα συστήματα με παροχές «εις είδος» των χωρών της Ε.Ε. Οι οικονομικές επιπτώσεις, γενικά, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε ότι θα είναι περιορισμένες στη χώρα μας, λόγω των χαμηλών κρατικών τιμολογίων. Δηλαδή οι Έλληνες ασθενείς δεν θα μεταβούν στα κράτη-μέλη, εκτός εξαιρέσεων, χωρίς άδεια ή/και χωρίς τα αντίστοιχα έντυπα για ιατρική περίθαλψη, για να έρθουν να εισπράξουν το κρατικό τιμολόγιο (6,26 ή 8,11 €), ενώ θα έχουν πληρώσει πολύ περισσότερα. Οι ασθενείς αυτοί όμως θα μεταβούν για εξειδικευμένες και πολύ ακριβές εξετάσεις -για τις οποίες πολύ πιθανόν να μην έχουμε ούτε κρατικό τιμολόγιο, αφού πιθανόν να μην γίνονται ακόμη και στα μεγάλα νοσοκομεία της χώρας μας- και θα ζητήσουν να αποζημιωθούν από τα ασφαλιστικά ταμεία βάσει των υψηλών τιμολογίων του εξωτερικού.

Οι διοικητικές επιπτώσεις: η σταδιακή κωδικοποίηση και διοικητική απλοποίηση της νομοθεσίας περί παροχής υπηρεσιών υγείας προκαλούν διοικητικό κόστος σε ένα κατακερματισμένο κλάδο ασφάλισης όπως το δικό μας. Το κόστος αυτό μπορεί να αντισταθμισθεί από το κοινωνικό όφελος που θα προκύψει από τη διευκόλυνση των πολιτών κατά τη χρήση των υπηρεσιών υγείας.

- Προβλήματα άνισης μεταχείρισης μεταξύ ασθενών ασφαλισμένων του αρμόδιου ελληνικού φορέα, δηλαδή αυτών οι οποίοι χωρίς προηγούμενη άδεια λαμβάνουν μη νοσοκομειακή περίθαλψη από τις χώρες της Ε.Ε. και αυτών που λαμβάνουν την περίθαλψη αυτή από τη χώρα μας. Η πρώτη κατηγορία ασθενών δικαιούνται απόδοση των δαπανών περίθαλψης βάσει τιμολογίου, ενώ η δεύτερη κατηγορία καμία αποζημίωση αφού τα δικαιώματά τους εξαντλούνται στις παροχές «εις είδος». Δηλαδή οι ασφαλισμένοι του ΟΓΑ, του ΙΚΑ και άλλων ταμείων έχουν δικαίωμα να αποζημιωθούν βάσει τιμολογίου για τη μη νοσοκομειακή περίθαλψη που θα έχουν από χώρα της Ε.Ε., αλλά δεν θα αποζημιωθούν βάσει τιμολογίου εάν επιλέξουν ένα ιδιώτη γιατρό στη χώρα τους. Εάν υποθέσουμε ότι το δικαίωμα αυτό της αποζημίωσης επεκταθεί και στους ασθενείς που νοσηλεύονται στη χώρα τους, τότε οι επιπτώσεις στο σύστημα ασφάλισης ασθένειας της χώρας μας θα ήταν τεράστιες και

θα μιλούσαμε για ανατροπή ενός συστήματος που αναπτύχθηκε για πάνω από 50 χρόνια. Αν και δεν θεωρείται πολύ πιθανό να συμβεί κάτι τέτοιο, κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι δεν θα υπάρχουν πειστικές διεκδικήσεις από συνδικαλιστικούς φορείς και ότι δεν θα έχουμε να αντιμετωπίσουμε αποφάσεις Δικαστηρίων (Ελληνικών και του Ευρωπαϊκού) για επέκταση της απόδοσης των δαπανών, για μη νοσοκομειακή περίθαλψη και όταν αυτή παρέχεται στην χώρα μας, βάσει τιμολογίου στους ασφαλισμένους των ασφαλιστικών μας ταμείων.

Τέλος, επειδή προβλέπεται ότι οι Έλληνες πιθανόν να μεταβούν για νοσηλεία στο εξωτερικό χωρίς άδεια για εξειδικευμένες και πολύ ακριβές εξετάσεις, αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία για το ασφαλιστικό μας σύστημα είναι να οριοθετηθεί τι ακριβώς περιλαμβάνεται στη μη νοσοκομειακή περίθαλψη ή καλύτερα στη νοσοκομειακή περίθαλψη (άρθρο 4§10), ώστε να μην υποχρεωθούμε να πληρώσουμε ακριβές εξετάσεις επειδή κάποιο κράτος-μέλος τις χαρακτηρίζει ως μη νοσοκομειακές, για τις οποίες θα έπρεπε να υπήρχε άδεια από την αντίστοιχη υγειονομική επιτροπή της χώρας μας.

Επίσης επισημαίνεται ότι ιδιαίτερη σημασία για το ασφαλιστικό μας σύστημα έχει το νομικό πλαίσιο ενσωμάτωσης του ορισμού (άρθρο 4 §10) και του άρθρου 23, αφού η ενσωμάτωση της νομολογίας του ΔΕΚ στο κοινοτικό κεκτημένο είναι πλέον αναγκαία. Δηλαδή εάν είναι η Οδηγία το καταλληλότερο νομικό πλαίσιο ή ο Κανονισμός. Η απάντηση δίνεται παρακάτω.

6.11.2.6 Ενσωμάτωση της νομολογίας του ΔΕΚ στον Κανονισμό και όχι στην Οδηγία

Η Γ.Γ. Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ως αρμόδια ελληνική αρχή η οποία εκπροσωπεί τη χώρα μας στη Διοικητική Επιτροπή για την Κοινωνική Ασφάλεια των Διακινουμένων Εργαζομένων (ΔΕΚΑΔΕ), με υπόμνημα προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκφράζει την άποψη ότι «το αρμόζον για λόγους ασφάλειας δικαίου, διαφάνειας και απρόσκοπτης εφαρμογής του συνόλου του κοινοτικού κεκτημένου *πλαίσιο ενσωμάτωσης της πάγιας πλέον νομολογίας του Δικαστηρίου*, στην οποία αναφέρεται η πρόταση της εξεταζόμενης Οδηγίας, είναι ο Κανονισμός 1408/71, επειδή το συγκεκριμένο πλαίσιο του κοινοτικού συντονισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά για την ισορροπημένη και ενιαία άσκηση του συνόλου των θεμελιωδών ελευθεριών της Συνθήκης».

Επίσης, επισημαίνεται ότι όλες οι αντιπροσωπείες έχουν αναλάβει την υποχρέωση να υποβάλουν προτάσεις στη ΔΕΚΑΔΕ για τα θέματα του κλάδου ασθένειας (νοσοκομειακή και μη νοσοκομειακή περίθαλψη) που θίγει η πρόταση Οδηγίας στα πλαίσια του κοινοτικού συντονισμού, ώστε στη συνέχεια η Επιτροπή (ΓΔ Απασχόληση) να προτείνει και να πείσει το Συμβούλιο για την απόρριψη των

σχετικών ρυθμίσεων από την πρόταση οδηγία και την ενσωμάτωσή τους στον Κανονισμό 1408/71.

Η παραπάνω άποψη της ΓΓΚΑ είναι απόλυτα κατανοητή και συνιστάται ανεπιφύλακτα, διότι εκτιμάται ότι θα προκύψουν πολλά ζητήματα από την εφαρμογή της παραπάνω νομολογίας, λόγω της πολυπλοκότητας των ασφαλιστικών συστημάτων, τα οποία ζητήματα θα απαιτούν ομοιόμορφη ερμηνεία ή και εναρμονισμένες ρυθμίσεις σε επίπεδο διοικητικής πρακτικής. Εάν η νομολογία αυτή ενσωματωθεί στον Κανονισμό 1408/71, τα θέματα που θα προκύψουν είναι δυνατόν να μπορούν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά με Αποφάσεις ή Συστάσεις του πλέον ενδεδειγμένου forum εμπειρογνομόνων, δηλαδή της ΔΕΚΑΔΕ. Τις αποφάσεις αυτές αν και δεν είναι δεσμευτικές, επειδή λαμβάνονται ομόφωνα από τους κυβερνητικούς εκπροσώπους των κρατών-μελών, οι διοικήσεις των ασφαλιστικών φορέων τις σέβονται. Αντίθετα, εάν ενσωματωθεί η νομολογία σε Οδηγία, τα θέματα που θα προκύψουν κατά την εφαρμογή της θα αντιμετωπίζονται ως εθνικά ζητήματα και θα επιλύονται ενδεχομένως χωρίς κοινοτικό συντονισμό.

6.11.2.7 Η τροποποιημένη πρόταση της Ολλανδικής Προεδρίας

Στο τροποποιημένο κείμενο που κατέθεσε η Ολλανδική Προεδρία παρατηρούμε ότι

α) Ο ορισμός της νοσοκομειακής περίθαλψης που περιλαμβάνεται στο άρθρο 4 §10 μεταφέρεται στο άρθρο 23 §1α. Η πρωτοβουλία αυτή είναι λογική, διότι σε αυτή συγκεντρώνονται οι διατάξεις που αφορούν στην κάλυψη της περίθαλψης σε ένα άρθρο.

β) Ο αρχικός ορισμός της νοσοκομειακής περίθαλψης (άρθρο 4, §10) κάλυπτε την ιατρική περίθαλψη που μπορεί να παρασχεθεί σε «ιατρική εγκατάσταση», ενώ σύμφωνα με τον ορισμό της Ολλανδικής Προεδρίας καλύπτει την ιατρική περίθαλψη που μπορεί να παρασχεθεί σε «νοσοκομειακή υποδομή» (άρθρο 23 §1α). Η αλλαγή αυτή σημαίνει ότι περνάμε από ένα πολύ ευρύ ορισμό στο άλλο άκρο, ενώ παράλληλα γεννάται το ερώτημα εάν η νοσοκομειακή υποδομή προσδιορίζεται ομοιόμορφα ή εάν είναι ταυτόσημη στα κράτη-μέλη. Η εκτίμηση είναι ότι με τον ορισμό της Ολλανδικής Προεδρίας το πεδίο της μη νοσοκομειακής περίθαλψης διευρύνεται, επομένως τα ζητήματα που θα προκύψουν για την κάλυψή της από τα ασφαλιστικά συστήματα -λόγω και της πολυπλοκότητάς τους- θα πολλαπλασιασθούν. Γι' αυτό είναι σκόπιμο να ενσωματωθεί η κάλυψη της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (άρθρο 23 της πρότασης Οδηγίας) στον Κανονισμό 1408/71.

γ) Η §2 του άρθρου 23 τροποποιείται και πολύ σωστά, ώστε η άδεια για νοσοκομειακή περίθαλψη που παρέχεται σε άλλο κράτος-μέλος με κάλυψη από τον αρμόδιο ασφαλιστικό φορέα, να παρέχεται σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 22 του Κανονισμού 1408/71. Η τροποποίηση αυτή θεωρείται ως ένα πρώτο βήμα για την

υλοποίηση της πρότασης περί ενσωμάτωσης όλων των ρυθμίσεων του άρθρου 23 στον παραπάνω κανονισμό για το συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας.

γ) Η διευκρίνιση που προστίθεται από την Ολλανδική Προεδρία, ότι η κάλυψη της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης από τα ασφαλιστικά ταμεία περιορίζεται μέχρι του πραγματικού κόστους (άρθρο 23 §3 εδάφιο 2), είναι προς τη σωστή κατεύθυνση. Το γεγονός αυτό δεν επηρεάζει άμεσα τη χώρα μας, αφού τα κρατικά τιμολόγιά μας είναι πολύ χαμηλά και θα πληρώνουμε κάτω από το πραγματικό κόστος.

6.11.3 Κλάδος σύνταξης

1. Η διάταξη που αφορά στον κλάδο σύνταξης (άρθρο 2 §2) αναφέρει ότι «Η παρούσα Οδηγία δεν εφαρμόζεται στις ακόλουθες δραστηριότητες: στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 2, στοιχείο β της οδηγίας 2002/65/EK».

Επειδή ο ορισμός αυτός καλύπτει μόνο τις «Προσωπικές Συντάξεις» (Personal Pensions) και όχι τις «Επαγγελματικές Συντάξεις» (Occupational Pensions), το ερώτημα που προκύπτει είναι εάν από την παρούσα Οδηγία θα πρέπει να εξαιρεθούν και οι επαγγελματικές συντάξεις, όπως προτείνουν οι εκπρόσωποι της Αγγλίας. Στην τεκμηρίωση της απαιτούμενης απάντησης συμβάλλει σημαντικά η κατανόηση της δομής των ασφαλιστικών συστημάτων, που δίνεται εν συντομία παρακάτω.

2. Τα Συνταξιοδοτικά Συστήματα αποτελούνται από τρεις «πυλώνες» ασφάλισης:

- Ο πρώτος «πυλώνας» περιλαμβάνει τη δημόσια υποχρεωτική ασφάλιση. Δηλαδή την ασφάλιση για κύρια και για επικουρική σύνταξη, όσον αφορά στο ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα.
- Ο δεύτερος «πυλώνας» περιλαμβάνει τη συμπληρωματική επαγγελματική ασφάλιση-κεφαλαιοποιητικό σύστημα με χρηματοδότηση από τους εργαζόμενους ή/και τους εργοδότες. Τα επαγγελματικά συστήματα είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένα στην Αγγλία πολύ περισσότερο από όλα τα άλλα κράτη-μέλη. Ο σχετικά πολύ πρόσφατος νόμος 3029/2002 στο άρθρο 7 αναφέρεται στα Ταμεία Επαγγελματικής Ασφάλισης στην Ελλάδα.
- Ο τρίτος «πυλώνας» περιλαμβάνει την ιδιωτική ασφάλιση με μονομερή χρηματοδότηση από τους ασφαλισμένους.

3. Επίπτωση θετική ή αρνητική δεν θα παρατηρηθεί άμεσα στην χώρα μας, είτε εξαιρεθούν από την Οδηγία είτε συμπεριληφθούν οι επαγγελματικές συντάξεις, διότι ο θεσμός των επαγγελματικών ασφαλίσεων δεν είναι ανεπτυγμένος, αφού θεσμοθετήθηκε σχετικά πολύ πρόσφατα.

Όμως, σε όλες τις χώρες-μέλη της Ε.Ε., λόγω της μεταβαλλόμενης δημογραφικής ισορροπίας, παρατηρούνται μεγαλύτερης ή μικρότερης εμβέλειας αλλαγές στις παραμέτρους που καθορίζουν τις δαπάνες, τη χρηματοδότηση και τη δομή των συνταξιοδοτικών συστημάτων (με την ενίσχυση ή την εισαγωγή μερικής κεφαλαιοποίησης) μέσω επαγγελματικών ή ατομικών συνταξιοδοτικών ασφαλίσεων. Δηλαδή, η ανάπτυξη των επαγγελματικών συντάξεων είναι δεδομένη για όλα τα κράτη-μέλη, επομένως και για τη χώρα μας μετά και την ψήφιση του νόμου 3029/2002.

Η Αγγλία είναι το κράτος-μέλος με τη μεγαλύτερη εμπειρία στις επαγγελματικές ασφαλίσεις γι' αυτό και είναι πολύ φυσικό να μην υπάρχουν αντιρρήσεις από τα άλλα κράτη-μέλη στην πρότασή της: *να συμπεριληφθούν και οι επαγγελματικές συντάξεις στις εξαιρέσεις του άρθρου 2 §2 της πρότασης Οδηγίας που αφορούν τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες*. Με την πρόταση αυτή είναι σκόπιμο να συμφωνήσει και η χώρα μας ώστε να μην υπάρχουν αρνητικές επιπτώσεις στο ασφαλιστικό μας σύστημα στο μέλλον, τότε που θα παρέχει και επαγγελματικές συντάξεις.

Τέλος, επισημαίνεται ότι στην τροποποιημένη πρόταση Οδηγίας που υπέβαλε η Ολλανδική Προεδρία εξαιρούνται τόσο οι «προσωπικές συντάξεις» όσο και οι «επαγγελματικές συντάξεις». Η βελτίωση αυτή είναι σύμφωνη με την παραπάνω θέση, γι' αυτό θα πρέπει να υιοθετήσουμε την τροποποίηση του άρθρου 2 §2 και να την υποστηρίξουμε μέχρι να συμπεριληφθεί στο τελικό κείμενο της πρότασης Οδηγίας που θα ψηφιστεί.

6.12 Πολιτιστικές υπηρεσίες

6.12.1 Γενικά

Από μια προσεκτική εξέταση των επαγγελμάτων τα οποία περιλαμβάνονται, στη «Στατιστική Ταξινόμηση Επαγγελμάτων» (ΣΤΕΠ-92)⁸⁵, συναφή με τις πολιτιστικές υπηρεσίες είναι τα ακόλουθα:

Πίνακας 6.12.1
Επαγγέλματα συναφή με τις πολιτιστικές υπηρεσίες

Κατηγορίες	Επαγγέλματα
1	Οργανωτές εκθέσεων στις αίθουσες έργων τέχνης (γκαλερί) (κωδικός 2711)
2	Συγγραφείς (κωδικός 2730)
3	Γλύπτες, ζωγράφοι κ.λπ. (κωδικός 2740)
4	Συνθέτες, μουσικοί κ.λπ. (κλασική μουσική) (κωδικός 2750)
5	Χορογράφοι και χορευτές κλασικού μπαλέτου και όπερας (κωδικός 2760)
6	Ηθοποιοί και σκηνοθέτες (κωδικός 2770)
7	Καλλιτεχνικοί πράκτορες (... αυτοί που μεσολαβούν για την σύναψη συμβολαίων μουσικών και λοιπών καλλιτεχνών -μπρεσάριοι-, για την έκδοση βιβλίων, την παραγωγή θεατρικών και καλλιτεχνικών εν γένει παραστάσεων, την έκδοση δίσκων μουσικής καθώς και τη διοργάνωση αθλητικών εκδηλώσεων) (κωδικός 3429)
8	Μουσικοί, τραγουδιστές και χορευτές σε νυκτερινά κέντρα και παρόμοιους χώρους (κωδικός 2482)
9	Ξεναγοί (κωδικός 5113)

Σε σχέση με αυτά παρατηρούνται τα εξής:

- *Κατηγορίες 4,5:* Αυτές αφορούν σε κλασική μουσική και όπερα, όπου κατά το μεγαλύτερο μέρος οι σχετικές υπηρεσίες εμπίπτουν στις δραστηριότητες κρατικού φορέα. (Εθνική Λυρική Σκηνή). Κατά συνέπεια δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας.
- *Κατηγορία 6:* Όπως και προηγουμένως, στο βαθμό που οι εν λόγω υπηρεσίες παρέχονται από κρατικά θέατρα, αυτές εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας. Επιπροσθέτως, οι σχετικές υπηρεσίες που προσφέρονται από μέσα όπως η τηλεόραση, το ραδιόφωνο και ο κινηματογράφος καλύπτονται από την εξέταση που γίνεται στην ενότητα των οπτικοακουστικών μέσων. Εδώ λοιπόν παραμένει μόνο η αμελητέα περίπτωση αλλοδαπών εργαζομένων που επιθυμούν να εργασθούν σε ελληνικά θέατρα.
- *Κατηγορία 9:* Το ζήτημα των ξεναγών είναι σημαντικό, πλην όμως οι υπηρεσίες τους είναι πιο σχετικές με θέματα τουρισμού παρά με πολιτιστικές

⁸⁵ ΕΣΥΕ, *Στατιστική Ταξινόμηση Επαγγελμάτων* (ΣΤΕΠ-92), Αθήνα, 1995.

δραστηριότητες. Κατά συνέπεια η εξέτασή του θέματος αυτού καλύπτεται από την εξέταση της μείζονος ενότητας του τουρισμού.

- *Κατηγορία 3:* Εδώ το ενδιαφέρον εστιάζεται μόνο σε σχέση με την οργάνωση εκθέσεων. Κατά συνέπεια καλύπτεται από όσα αναφέρονται στην κατηγορία 1.
- *Κατηγορίες 2, 4, 5 και 8:* Εδώ είναι σχετική η αλληλογραφία μεταξύ Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών και Υπουργείου Πολιτισμού που είναι στη διάθεσή μας. Σύμφωνα με αυτή ενδιαφέρον παρουσιάζουν μόνο τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων. Εδώ πρέπει ίσως να αναφερθεί και η ιδιαιτερότητα της Περίπτωσης 8 και να διευκρινισθεί κατά πόσον αποτελεί πολιτιστική δραστηριότητα με την εξεταζόμενη οπτική γωνία.
- *Κατηγορία 1:* Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η δραστηριότητα των αιθουσών τέχνης αποτελεί καθαρή περίπτωση που εμπίπτει στο πεδίο δραστηριότητας της Οδηγίας.

6.12.2 Αναμενόμενες επιπτώσεις από την Οδηγία

Σε πρώτη προσέγγιση οι επιπτώσεις της Οδηγίας, όσον αφορά στον τομέα των προσφερόμενων πολιτιστικών υπηρεσιών, φαίνεται να είναι συνολικά μάλλον αμελητέες.

Από τις πολιτιστικές υπηρεσίες οι κατηγορίες 1 και 7 δείχνουν να είναι συγκριτικά πιο σημαντικές. Επιπροσθέτως, συνδεδεμένες με την κατηγορία 7 σε ένα βαθμό φαίνεται να είναι οι κατηγορίες 2, 4, 5 και 8. Πιο συγκεκριμένα:

1. *Οργανωτές εκθέσεων (ζωγραφικών, γλυπτικών, χαρακτηριστικών) στις αίθουσες έργων τέχνης (γκαλερί) (Κατηγορία 1)*

Συνολικά, σύμφωνα με στοιχεία του Πανελληνίου Συνδέσμου Αιθουσών Τέχνης (ΠΣΑΤ) υπάρχουν στη χώρα λιγότερες από 40 αίθουσες, εκ των οποίων πάνω από 20 είναι στην Αθήνα. Από αυτές 33 είναι μέλη του ΠΣΑΤ. Είναι δηλαδή σαφές ότι το μέγεθος του τομέα είναι ασήμαντο σε μακροοικονομική κλίμακα.

Το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο δεν εμποδίζει την εγκατάσταση μη ελληνικών επιχειρήσεων στη χώρα ούτε άμεσα ούτε έμμεσα. Περιορισμός υπάρχει μόνο για την εγγραφή στον ΠΣΑΤ (4 χρόνια άσκησης της δραστηριότητας), πλην όμως το να είναι κάποιος μέλος του ΠΣΑΤ δεν απαγορεύει την άσκηση της δραστηριότητας.

Στην πράξη διοργανώνονται στην Ελλάδα περιστασιακά εκθέσεις από ξένους, μη μόνιμα εγκατεστημένους στη χώρα, χωρίς αυτοί να αντιμετωπίζουν προβλήματα (π.χ. Χώρος: ΣΤΟΑ). Επιπροσθέτως, αναφέρεται ότι μεταξύ των λειτουργουσών αιθουσών υπάρχει μία μη ελληνικής ιδιοκτησίας, πάντα χωρίς να υπάρχουν προβλήματα.

Συμπερασματικά, στον τομέα δεν αναμένεται να υπάρξουν επιπτώσεις από την εφαρμογή της Οδηγίας.

2. Καλλιτεχνικοί πράκτορες (κωδικός 3429) (Κατηγορία 7)

Στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι σημαντικό να περιγραφεί και να κατανοηθεί ο τρόπος λειτουργίας της αγοράς, διότι αυτό προσδιορίζει και τις πιθανές επιπτώσεις της Οδηγίας.

Στα πλαίσια αυτά, και σύμφωνα με το Υπουργείο Πολιτισμού, οι καλλιτέχνες που πρόκειται να έλθουν στην Ελλάδα για κάποια παράσταση είναι ήδη συνδεδεμένοι είτε απευθείας είτε μέσω του προσωπικού τους ιμπρεσάριου με αντίστοιχους Έλληνες. Δεν τίθεται θέμα απευθείας διοργάνωσης παράστασης στην Ελλάδα χωρίς την σύμπραξη Έλληνα πράκτορα για αντικειμενικούς λόγους (γνώση των κατάλληλων αιθουσών, των απαραίτητων τεχνικών, δικτύων διάθεσης εισιτηρίων κ.λπ.). Οι ίδιες διασυνδέσεις υπάρχουν και στην περίπτωση εκδόσεων δίσκων μουσικής, όπου οι εταιρείες είναι ήδη στην πλειονότητά τους πολυεθνικές. Κατά συνέπεια, ως αποτέλεσμα της εφαρμοζόμενης πρακτικής, στην πράξη δεν τίθεται θέμα παράκαμψης των Ελλήνων πρακτόρων-διαμεσολαβητών.

Επιπροσθέτως, δεν αναφέρονται φραγμοί οι οποίοι να εμποδίζουν την άσκηση των σχετικών δραστηριοτήτων. Κατά συνέπεια, όπως και στην προηγούμενη περίπτωση, και στη δραστηριότητα αυτή δεν αναμένεται να υπάρξουν σημαντικές επιπτώσεις από την εφαρμογή της Οδηγίας.

3. Μουσικοί, τραγουδιστές και χορευτές σε νυκτερινά κέντρα και παρόμοιους χώρους (Κατηγορία 8)

Η διακίνηση των καλλιτεχνών αυτών γίνεται από διαμεσολαβητές της περίπτωσης 7. Δεν υπάρχει τίποτα πρόσθετο που να δημιουργεί δυσκολίες στη διακίνησή τους.

4. Πνευματικά δικαιώματα καλλιτεχνών (Κατηγορίες 2,4,5 &8) για δραστηριότητες που δεν αφορούν σε παροχή υπηρεσιών από κρατικό φορέα για τις κατηγορίες 4 και 5

Γενικότερα το σχέδιο της Οδηγίας φαίνεται να είναι σε ορισμένες περιπτώσεις ασαφές ή να αφήνει ορισμένα ερωτήματα αναπάντητα σε σχέση με το θέμα της πνευματικής ιδιοκτησίας (άρθρο 17§13). Το θέμα της χώρας προέλευσης δε δημιουργεί πρόβλημα στις περιπτώσεις αυτές.

Ο κύριος προβληματισμός εδώ εστιάζεται στη διατήρηση της διαδικασίας διαπίστωσης του ποιος (μεσολαβητής - πράκτορας) έχει νομίμως τα δικαιώματα για κάποιο πνευματικό έργο, δηλαδή τη διατήρηση της δυνατότητας να εξακριβώνεται η λεγόμενη «αλυσίδα ιδιοκτησίας» (chain of titles). Ο φόβος που διατυπώνεται σχετικά είναι μήπως η Οδηγία δημιουργήσει ασάφειες και προβλήματα στη διαδικασία αυτή, με αποτέλεσμα να υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις στην αγορά. Σε αυτή την περίπτωση, οι πιθανές επιπτώσεις θα οδηγήσουν σε προβλήματα όπως νομικές

αντιπαραθέσεις (για το ποιος έχει τα δικαιώματα πού), πιθανή έξαρση της παράνομης εμπορίας και γενικότερη ασάφεια και δυσλειτουργία της αγοράς.

Το θέμα αυτό πάντως αντιμετωπίζεται στα πλαίσια εργασιών άλλων επιτροπών κάτω από τη σκέπη της Παγκόσμιας Οργάνωσης Πνευματικής Ιδιοκτησίας (World Intellectual Property Organisation - WIPO).

Το θέμα της πνευματικής ιδιοκτησίας άπτεται και της ενότητας των οπτικοακουστικών μέσων, με συνέπεια να θίγεται και σε σχέση με το ζήτημα αυτό. Σε γενικές γραμμές πάντως, και έχοντας υπόψη ότι ορισμένα άρθρα του σχεδίου της Οδηγίας πρέπει να διευκρινισθούν, στη φάση αυτή δεν φαίνεται ότι υπάρχουν αλλαγές στα πολιτιστικά θέματα.

Σε γενικές γραμμές, ίσως ως αποτέλεσμα των ιδιαιτεροτήτων των σχετικών δραστηριοτήτων, το σχέδιο της Οδηγίας δεν φαίνεται να επιφέρει αλλαγές στην υφιστάμενη κατάσταση σε σχέση με τα πολιτιστικά θέματα που εξετάζονται στην παρούσα ενότητα.

Επιπροσθέτως, τα μακροοικονομικά μεγέθη που σχετίζονται με τις αντίστοιχες δραστηριότητες αποτελούν ένα πολύ μικρό ποσοστό των αντίστοιχων συνολικών μεγεθών. Κατά συνέπεια, δεν φαίνεται πιθανό να υπάρξουν αξιόλογες επιπτώσεις στον τομέα από την εφαρμογή της Οδηγίας.

6.13 Οπτικοακουστικά μέσα

6.13.1 Υφιστάμενη κατάσταση

6.13.1.1 Ευρωπαϊκή πολιτική

Ο οπτικοακουστικός κλάδος (ραδιοτηλεόραση-κινηματογράφος-πολυμέσα)⁸⁶ δεν παράγει απλώς αγαθά προς πώληση. Έχει σημαντική επίδραση στις γνώσεις, τις πεποιθήσεις και τις προτιμήσεις των πολιτών και διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στη μετάδοση, στην ανάπτυξη, ακόμη και στην οικοδόμηση πολιτιστικών ταυτοτήτων⁸⁷. Θεωρείται ότι προάγει τον διαπολιτισμικό διάλογο και επομένως διαδραματίζει ιδιαίτερο ρόλο σε μια Ευρώπη που διαλαμβάνει πληθώρα γλωσσών και πολιτισμών με ιστορικό βάθος.

Ο ειδικός αυτός ρόλος του κλάδου επιβάλλει την ανάγκη να διασφαλισθεί μια *αποδεκτή ισορροπία ανάμεσα στις δυνάμεις της αγοράς και στο δημόσιο συμφέρον*, πράγμα δυσχερές, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι οι κατακερματισμένες αγορές οπτικοακουστικών στις χώρες της Ε.Ε. κυριαρχούνται κατά 60%-90% από αμερικανικές παραγωγές, ενώ η αντίστοιχη διείσδυση της ευρωπαϊκής παραγωγής στην αμερικανική αγορά είναι μόνο 1%-2%. Για το έτος 2000, το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου της Ε.Ε. με τις ΗΠΑ στον οπτικοακουστικό τομέα εκτιμάται σε 8,2 δισ. €.

Κατά συνέπεια, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Επιτροπής, εμφανίζεται έντονος προβληματισμός και λαμβάνονται μέτρα προς δύο, κυρίως, κατευθύνσεις:

- Την καλύτερη τοποθέτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στην κυριαρχία της οπτικοακουστικής βιομηχανίας των ΗΠΑ.
- Την ενίσχυση των τοπικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων για λόγους διατήρησης της κατά τόπους πολιτιστικής κληρονομιάς, δεδομένης μάλιστα και της υπάρχουσας πολυγλωσσίας.

Έτσι, η Ε.Ε. ακολουθεί πολιτική δύο ταχυτήτων. Από τη μια υποστηρίζονται οι μεγάλοι ευρωπαϊκοί υπερεθνικοί όμιλοι της οπτικοακουστικής βιομηχανίας και από την άλλη ευνοείται η προώθηση της αποκέντρωσης και της χρηματοδότησης των περιφερειών για να μειωθούν οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες, να

⁸⁶ Περιλαμβάνει τους κωδικούς NACE: 92.11- Motion picture and Video production, 92.12- Motion picture and video distribution, 92.13- Motion picture projection, 92.2- Radio and television activities, 21.14- Publishing of sound recordings και 72.21- Publishing of software.

⁸⁷ EC, *Αρχές και κατευθυντήριες γραμμές για την κοινοτική πολιτική στον οπτικοακουστικό τομέα στην ψηφιακή εποχή*, COM 1999.

διασφαλισθεί η διατήρηση πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων και να πλησιάσουν οι λαοί της Ευρώπης περισσότερο ο ένας τον άλλον.

Έτσι, από το 1988 θεσμοθετήθηκαν μέτρα για την ανάπτυξη της οπτικοακουστικής βιομηχανίας, όπως τα προγράμματα MEDIA και MEDIA PLUS και η πρωτοβουλία «Innovation 2000 Initiative Audiovisual (i2i Audiovisual)» με στόχο τη χρηματοδοτική ενίσχυση και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των οπτικοακουστικών επιχειρήσεων, την προσαρμογή τους στις ψηφιακές τεχνολογίες, την ανάπτυξη ευρωπαϊκού οπτικοακουστικού περιεχομένου και τη βελτίωση της εκπαίδευσης σε συναφείς ειδικότητες. Επίσης, το 1992 ιδρύθηκε το Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης του Οπτικοακουστικού Κλάδου (European Audiovisual Observatory). Τέλος, από το 1988 λειτουργεί το πρόγραμμα EURIMAGES του Συμβουλίου της Ευρώπης που χρηματοδοτεί συμπαραγωγές ανάμεσα σε διάφορα ευρωπαϊκά κράτη. Τα αποτελέσματα των προγραμμάτων αυτών είναι ενθαρρυντικά.

Σε επίπεδο ρύθμισης του τηλεοπτικού περιεχομένου καθιερώθηκε το 1989 η Οδηγία «Τηλεόραση χωρίς σύνορα», η οποία αναθεωρήθηκε το 1997. Η Οδηγία όμως αυτή δεν ρυθμίζει θέματα σχετικά με το δικαίωμα εγκατάστασης και λειτουργίας.

Για τη ραδιοφωνία δεν υπάρχει σχετική Οδηγία.

Στην ελληνική νομοθεσία έχουν ήδη ενσωματωθεί όλες οι μέχρι σήμερα Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

6.13.1.2 Ενδεικτικά στοιχεία του τομέα

Στην Ε.Ε.-15, ο οπτικοακουστικός κλάδος απασχολεί άμεσα περί τα 600.000 άτομα και το 2001 είχε κύκλο εργασιών 98 δισ. €. Σε κατά κεφαλήν μεγέθη έχουμε 260 € στην Ε.Ε. και 638 € στις ΗΠΑ.

Τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης οπτικοακουστικών στην Ευρώπη παρουσιάζει ο τομέας των πολυμέσων (20% το 2001 στα DVD και Video). Ο τομέας κινηματογράφου αυξάνει την παραγωγή του σε αριθμό ταινιών και σε μέσο κόστος παραγωγής ταινιών, αλλά έχει μείωση εισιτηρίων. Τέλος, η τηλεόραση, η οποία καλύπτει τα 2/3 της αγοράς οπτικοακουστικών μέσων, περνάει σήμερα φάση στασιμότητας, εκτός από τον υποτομέα της ψηφιακής τηλεόρασης, που αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς.

Το έτος 2001, στην Ελλάδα, ο κύκλος εργασιών του οπτικοακουστικού κλάδου ήταν (εξαιρουμένων των videοπαιχνιδιών) περίπου 1.020 εκατ. €, από τα οποία τα 748 εκατ. € (73%) αφορούσαν στην τηλεόραση. Το 1995 απασχολούνταν στον κλάδο περί τα 10.300 άτομα σε 920 επιχειρήσεις⁸⁸.

⁸⁸ EC, *Statistics on Audiovisual Services, 1980 - 2002*. Νεότερα στοιχεία δεν αναφέρονται.

6.13.1.3 Διανοητική ιδιοκτησία

Η νομοθεσία προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας στη χώρα μας (Ν.2121/93 όπως έχει τροποποιηθεί) είναι σε μεγάλο βαθμό εναρμονισμένη με τα ισχύοντα στην Ε.Ε.

Σύμφωνα με το άρθρο 17 §13 του Σχεδίου Οδηγίας σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά της Ε.Ε., η αρχή της χώρας προέλευσης δεν εφαρμόζεται στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και στα συγγενικά δικαιώματα⁸⁹. Επομένως η εν λόγω Οδηγία δεν αναμένεται να μεταβάλει ουσιωδώς το ισχύον καθεστώς ή να έχει σοβαρές επιπτώσεις στον κλάδο. Αυτή άλλωστε είναι και η γενική εκτίμηση των ερωτηθέντων κατά τις επαφές με κρατικούς φορείς, Σωματεία και Ενώσεις του χώρου, που έγιναν κατά τη διάρκεια της σύνταξης της παρούσας έκθεσης. Από τις προβλέψεις του σχεδίου Οδηγίας δεν διαβλέπεται σοβαρή απειλή για τον οπτικοακουστικό κλάδο πλην ίσως της ενδεχόμενης κατάργησης των επιδοτήσεων που χορηγούνται σε ελληνόφωνα έργα, πράγμα όμως που δεν φαίνεται πιθανό στην παρούσα φάση επειδή αντιδρούν οι περισσότερες χώρες με επικεφαλής τη Γαλλία.

Υπάρχουν όμως διάφορες διατάξεις που διατυπώνονται κατά αρκετά γενικό και ασαφή τρόπο ως προς τα πνευματικά δικαιώματα. Δεν διευκρινίζεται π.χ. το πώς θα γίνεται ο έλεγχος του ποιος θα έχει τα δικαιώματα για κάποιο πνευματικό έργο στην «αλυσίδα ιδιοκτησίας» (chain of titles). Έτσι λοιπόν οι παράγραφοι 3, 4 (υποχρέωση είσπραξης δικαιωμάτων από την Ελλάδα χωρίς αυτό να εξασφαλίζεται κατ' αμοιβαιότητα και στη χώρα που τα εισπράττει) και 8 (δυνατότητα απ'ευθείας είσπραξης δικαιωμάτων από ξένο διαχειριστή) του άρθρου 14, η §2α του άρθρου 15 (εδafικός περιορισμός - άδεια προβολής ή πώλησης τοπικής ή εθνικής εμβέλειας) και η §(α) του άρθρου 20 (υποχρέωση εξασφάλισης άδειας) θα μπορούσαν να έχουν κάποιες επιπτώσεις (προβλήματα νομικών αντιπαραθέσεων, έξαρση της παράνομης διακίνησης κ.λπ.) εφόσον στην Οδηγία εμπέσει και το licensing.

Χρειάζεται επομένως να αναφερθεί ρητά η εξαίρεση του licensing από τις διατάξεις της Οδηγίας.

Τέλος, αναφέρεται ότι τόσο η Γενική Γραμματεία Τύπου (για τη ραδιοτηλεόραση) όσο και το Υπουργείο Πολιτισμού (για τον κινηματογράφο και τα διανοητικά δικαιώματα) έχουν ζητήσει τη ρητή εξαίρεση του οπτικοακουστικού κλάδου από τις διατάξεις του υπό συζήτηση σχεδίου Οδηγίας.

Στη συνέχεια εξετάζονται ένας προς ένα οι διάφοροι τομείς των οπτικοακουστικών μέσων.

⁸⁹ Συγγενικά δικαιώματα: Τα δικαιώματα των ερμηνευτών και εκτελεστών καλλιτεχνών, των παραγωγών οπτικοακουστικών έργων, των εκδοτών, των δισκογραφικών εταιρειών και των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών.

6.13.2 Τομέας ραδιοτηλεόρασης

6.13.2.1 Εισαγωγή – Συνοπτική παρουσίαση τομέα

- *Ραδιόφωνο*

Μέχρι και τη δεκαετία του 1960 η ραδιοφωνία ήταν αποκλειστικά κρατική υπόθεση. Από τα τέλη του 1960 σημειώνεται άνθηση των ερασιτεχνικών «πειρατικών» ραδιοφωνικών σταθμών που κορυφώνεται μετά το 1974. Από το 1987 απελευθερώνονται οι ραδιοφωνικές συχνότητες και δημιουργείται ο πρώτος δημοτικός ραδιοσταθμός που ακολουθείται αρχικά από άλλους δημοτικούς και παράλληλα, με άναρχο τρόπο, από πληθώρα ιδιωτικών, οι οποίοι αποτελούν τώρα και τη μεγάλη πλειοψηφία. Η κρατική ραδιοφωνία διαθέτει σήμερα 7 εθνικούς και 19 περιφερειακούς ραδιοσταθμούς ενώ, μόνο στο νομό Αττικής, λειτουργούν με άδεια 35 ιδιωτικοί.

Δεν υπάρχει κοινοτική νομοθεσία σχετική με τη ραδιοφωνία.

- *Τηλεόραση*

Το 1989 άρθηκε το κρατικό μονοπώλιο και τάχιστα ο τηλεοπτικός χώρος κατακλύστηκε από ιδιωτικούς σταθμούς που φθάνουν σήμερα τους 160⁹⁰. Στο σύνολό τους, το 6% είναι εθνικής, το 55% τοπικής και το 39% τοπικής εμβέλειας. Η καλωδιακή τηλεόραση έχει διείσδυση μόνο 0,1%, η δορυφορική μόλις 1,4% και ανάλογα χαμηλή (σε σύγκριση με τα δεδομένα της Ε.Ε.) είναι και η συνδρομητική. Οι μεγάλοι σταθμοί χρησιμοποιούν ψηφιακή τεχνολογία για δορυφορική μετάδοση του σήματός τους και αναλογική για την επίγεια μετάδοση. Προβλέπεται ότι το μέλλον της τηλεόρασης θα διαγραφεί γύρω από την επερχόμενη ψηφιακή τεχνολογία.

Το έτος 2000, ο συνολικός κύκλος εργασιών της κρατικής τηλεόρασης ήταν 222 εκατ. € και της ιδιωτικής 526 εκατ. €⁹¹.

Η τηλεόραση συγκεντρώνει το 43% (820 εκατ. € το 2002) της συνολικής (T/V, ραδιόφωνο, τύπος) διαφημιστικής δαπάνης. Το ίδιο έτος, το 96% της τηλεοπτικής διαφημιστικής δαπάνης απορροφήθηκε από την ιδιωτική τηλεόραση.

Ως προς τη συγκέντρωση, το 45% της τηλεθέασης μοιράζονται μόνο δύο κανάλια, τα οποία απορροφούν και το 64% της διαφημιστικής δαπάνης. Το έτος 2001 παρατηρήθηκε στην Ελλάδα ο υψηλότερος μέσος ημερήσιος χρόνος τηλεθέασης (243' λεπτά) μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.

Στο χώρο της χορήγησης αδειών και του ελέγχου, το Εθνικό Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο προσπαθεί να επιβάλλει την τάξη με βάση την κείμενη νομοθεσία, η οποία

⁹⁰ Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων (IOM), *Ο οπτικοακουστικός τομέας στην Ελλάδα*, 2003.

⁹¹ EC, *Statistics on Audiovisual Services, 1980-2002*.

όμως υφίσταται συχνές αλλαγές με αποτέλεσμα όλοι οι ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί να λειτουργούν ακόμη με προσωρινές άδειες ή και παράνομα. Υποστηρίζεται, πάντως, ότι στην ελληνική αγορά δεν υπάρχει χώρος για περισσότερους από 3-4 οικονομικά αυτοδύναμους τηλεοπτικούς σταθμούς.

Σημειώνεται επίσης ότι η κοινοτική Οδηγία «Τηλεόραση χωρίς σύνορα», που επιβάλλει ρυθμίσεις για το περιεχόμενο των εκπομπών (όχι όμως και για το δικαίωμα εγκατάστασης και λειτουργίας), αν και έχει ενσωματωθεί στην ελληνική νομοθεσία με το Π.Δ. 100/2000, δεν εφαρμόζεται ακόμα σε όλη της την έκταση.

Η τηλεόραση θεωρείται το διεισδυτικότερο οπτικοακουστικό μέσο και εικάζεται ότι θα αποτελέσει το φέρον όχημα για ολόκληρο τον οπτικοακουστικό χώρο στην ψηφιακή εποχή, αλλά χωρίς να λειτουργεί πλέον ανταγωνιστικά προς τον κινηματογράφο και το video.

6.13.2.2 Υφιστάμενα εμπόδια και παρεκκλίσεις από την κοινοτική νομοθεσία

Η ισχύουσα ελληνική νομοθεσία στον τομέα της ραδιοτηλεόρασης δεν κάνει διακρίσεις ανάμεσα σε επιχειρηματίες Έλληνες και υπηκόους άλλων χωρών της Ε.Ε. Για παράδειγμα, το άρθρο 1§8 του Ν.2328/95 ορίζει ότι: «Άδειες ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών χορηγούνται σε επιχειρήσεις των ΟΤΑ, σε ανώνυμες εταιρείες που ελέγχονται από Έλληνες υπηκόους ή υπηκόους των κρατών-μελών της Ε.Ε., καθώς και σε εταιρείες που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία κράτους-μέλους της Ε.Ε.». Στο ίδιο πνεύμα είναι διατυπωμένο και το άρθρο 6 §5 του ίδιου Νόμου που αφορά την τοπική ραδιοφωνία.

Επίσης, με το Π.Δ.100/2000, έγινε εναρμόνιση της ελληνικής ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 97/36/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ης Ιουνίου 1997 (Television without frontiers).

Θέματα *ασυμβατότητας*, όμως, με την κοινοτική νομοθεσία υπάρχουν. Και τα περισσότερα από αυτά πηγάζουν από το Νόμο 2328/95 και το άρθρο 14 §9 του αναθεωρημένου Συντάγματος με τον εκτελεστικό αυτού Νόμο 3021/2002 αλλά και με το νέο Νόμο 3310/2005, που κηρύσσουν ως ασυμβίβαστη την παράλληλη δραστηριοποίηση στο πεδίο των δημοσίων συμβάσεων και στα μέσα ενημέρωσης.

Ο σκοπός της θέσπισης του *ασυμβίβαστου* είναι διττός: Η αποτροπή του κινδύνου άσκησης αθέμιτης επιρροής μέσω των ΜΜΕ, πρώτον, στη διαφάνεια της οικονομικής λειτουργίας του κράτους, που θα είχε ως αποτέλεσμα τη νόθευση του ελεύθερου ανταγωνισμού και δεύτερον, στην πολιτική ζωή, η οποία μπορεί να οδηγήσει εν τέλει σε νόθευση της λαϊκής κυριαρχίας.

Ο Νόμος 2328/95 θεσπίζει αυστηρές υποχρεώσεις διαφάνειας και κανόνες απαγόρευσης οριζόντιας και κάθετης συγκέντρωσης στον τομέα των μέσων ενημέρωσης. Κάθε ανώνυμη εταιρεία ή επιχείρηση ΟΤΑ μπορεί να κατέχει μόνο μια

άδεια ίδρυσης και λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού. Κάθε φυσικό και νομικό πρόσωπο μπορεί να είναι μέτοχος σε μία μόνον εταιρεία που κατέχει άδεια και μέχρι ποσοστού 25% επί του μετοχικού κεφαλαίου. Η συμμετοχή ξένου (εκτός της Ε.Ε.) κεφαλαίου δεν μπορεί να υπερβαίνει αθροιστικά το 25%. Οι περιορισμοί αυτοί ισχύουν και για τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου και τα διευθυντικά στελέχη της εταιρείας που κατέχει την άδεια. Επεκτείνονται δε, υπό προϋποθέσεις, στους συζύγους και στους πλησιέστερους συγγενείς. Απαγορεύεται επίσης η επιχειρηματική συμμετοχή ενός φυσικού ή νομικού προσώπου σε περισσότερες από δύο κατηγορίες ΜΜΕ (τηλεόραση, ραδιόφωνο, τύπος).

Επίσης, ο νόμος προβλέπει ασυμβίβαστες ιδιότητες ή δραστηριότητες για τις τηλεοπτικές επιχειρήσεις.

Οι περιορισμοί αυτοί έχουν αποτελέσει αντικείμενο πολλών συζητήσεων και θέτουν σε δοκιμασία τη σχέση εθνικού και παράγωγου κοινοτικού δικαίου. Υποστηρίζεται ότι δεν εναρμονίζονται με βασικές αρχές του δικαίου και περιορίζουν την οικονομική ή επαγγελματική ελευθερία, την κίνηση κεφαλαίων, την ελεύθερη πρόσβαση στην αγορά και ότι συνιστούν αντίθεση προς την ίδια τη βασική δομή της κατοχύρωσης του ατομικού δικαιώματος. Υποστηρίζεται επίσης ότι προτιμήθηκε μια συνταγματική ρύθμιση που παραπλανά ως προς την εστία του προβλήματος που θεσπίστηκε για να αντιμετωπίσει, λειτουργώντας ταυτόχρονα και ως άλλοθι για τη διαιώνιση αυτών των προβλημάτων⁹². Πάντως, η ρύθμιση περί ασυμβίβαστου δεν φαίνεται, τουλάχιστον επί του παρόντος, να έχει οδηγήσει στην εξυγίανση του τομέα.

Ένα άλλο θέμα που μπορεί να τεθεί σε αμφισβήτηση με βάση τη Συνθήκη του Άμστερνταμ⁹³ είναι εκείνο της κρατικής επιδότησης της ΕΡΤ Α.Ε., η οποία εισπράττει παράλληλα έσοδα από διαφημίσεις, ανταγωνιζόμενη έτσι την ιδιωτική ραδιοτηλεόραση με αθέμιτο τρόπο.

6.13.2.3 Αναμενόμενες επιπτώσεις στον τομέα από την άρση των παραπάνω εμποδίων

Από όσα προηγήθηκαν φαίνεται ότι, με βάση την υπό συζήτηση Οδηγία θα παραστεί ανάγκη τροποποίησης του νομικού πλαισίου σε καίρια σημεία. Αν επιβληθεί η άρση του ασυμβίβαστου (πράγμα που απαιτεί τροποποίηση του Συντάγματος, η οποία δεν επιτρέπεται να επέλθει σύντομα) και των λοιπών περιορισμών στον κύριο μέτοχο, είναι ενδεχόμενο κάποιοι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί να περιέλθουν υπό ξένο έλεγχο. Αυτό όμως δεν θα είναι κατ' ανάγκην επιζήμιο για

⁹² Φ. Σπυρόπουλος, *Ειδικές εκφάνσεις της οικονομικής ελευθερίας*, 2000, σελ. 1149.

⁹³ «Τα κράτη-μέλη μπορούν να συνεχίσουν να χρηματοδοτούν τη δημόσια ραδιοτηλεοπτική υπηρεσία εφόσον ο οικείος ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός επιτελεί έργο δημόσιας υπηρεσίας και η χρηματοδότησή του δεν επηρεάζει ούτε τις συναλλαγές ούτε τον ανταγωνισμό στο συγκεκριμένο κλάδο».

τον τομέα και για τους θεατές (αφού ο κύριος σκοπός μιας επιχείρησης είναι το κέρδος, ασχέτως της εθνικότητας του ιδιοκτήτη), αρκεί να δημιουργηθούν όλες οι προϋποθέσεις συμμόρφωσης του προγράμματος προς το πνεύμα των νόμων και τις Κοινοτικές Οδηγίες. Για το σκοπό αυτό, οι μηχανισμοί ελέγχου του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης θα πρέπει να ενισχυθούν σε βαθμό ώστε η επικράτηση των ιδιωτικών επί των δημοσίων ΜΜΕ να μην ερμηνεύεται ως προνόμιο⁹⁴ που τους επιτρέπει να παραβιάζουν την κείμενη νομοθεσία και τους κανόνες δεοντολογίας. Ανάλογα ισχύουν και για το συστηματικό έλεγχο διαφάνειας της οικονομικής διαχείρισης των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών.

Με τις προϋποθέσεις αυτές μάλιστα, ίσως να είναι και επιθυμητή η παρουσία και ξένων επενδυτών στα ΜΜΕ διότι, πέρα από την εισροή κεφαλαίου, μπορεί να εισαχθούν και πιο σύγχρονη τεχνογνωσία, καλύτερες μέθοδοι οργάνωσης και μια περισσότερο επαγγελματική νοοτροπία. Όλα αυτά μπορεί να δημιουργήσουν συνθήκες υγιέστερου ανταγωνισμού προς όφελος, τελικά, του καταναλωτικού κοινού. Δεν αναμένεται πάντως να εκδηλωθεί ενδιαφέρον ξένων επενδυτών για όσον καιρό θα ισχύει ο περιορισμός του 25% στο μετοχικό κεφάλαιο.

Στον Πίνακα 6.13.1 σχολιάζονται συνοπτικά οι αναμενόμενες επιπτώσεις από το άνοιγμα της αγοράς στο διεθνή ανταγωνισμό.

Πίνακας 6.13.1
Αναμενόμενες επιπτώσεις στον τομέα της ραδιοτηλεόρασης

Επιπτώσεις σε:	Πολύ αρνητικές	Μάλλον αρνητικές	Αμελητέες	Μάλλον θετικές	Πολύ θετικές
Αγορά εργασίας				√	
Τιμές				√	
Ποιότητα υπηρεσιών				√	
Λειτουργία δημόσιας διοίκησης			√		
Μικρομεσαίες επιχειρήσεις		√			
Καινοτομία - παραγωγικότητα				√	
Πολιτιστική κληρονομιά			√		
Παραοικονομία - φοροδιαφυγή			√		

Στην αγορά εργασίας δεν προβλέπονται ιδιαίτερες επιπτώσεις από τυχόν εισβολή ξένων επενδυτών: Η γλώσσα θα αποτελέσει βασικό εμπόδιο στην εισαγωγή φθηνότερου προσωπικού. Αντίθετα, η εξυγίανση και η συνακόλουθη (μεσοπρόθεσμα) ποιοτική και ποσοτική ανάπτυξη του τομέα είναι δυνατόν να δημιουργήσει και νέες θέσεις ειδικευμένης εργασίας.

Στις τιμές μπορεί να υπάρξουν πτωτικές τάσεις, αφού η ενδεχόμενη ένταση του ανταγωνισμού αναμένεται να οδηγήσει σε περιορισμό του κόστους παραγωγής.

⁹⁴ Ρ. Παναγιωτοπούλου, *Η τηλεόραση εκτός των τειχών: Η περιφερειακή και τοπική τηλεόραση στην Ελλάδα*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2004.

Ως προς την *ποιότητα* των παρεχόμενων υπηρεσιών και προγραμμάτων δεν υπάρχει ομόφωνη απάντηση, επειδή θα πρέπει προηγουμένως να ορισθεί τι εννοούμε με τον όρο «ποιότητα». Είναι όμως σχεδόν βέβαιο ότι από τεχνικής πλευράς θα υπάρξει ποιοτική αναβάθμιση, όπως έγινε και με τη διαφήμιση (αυτό αναμένεται έτσι κι αλλιώς, ίσως όμως επιταχυνθεί με την παρουσία ξένων ομίλων).

Ως προς τη *λειτουργία της δημόσιας διοίκησης*, ίσως η παρουσία ξένων επενδυτών να αναγκάσει τους αρμόδιους δημόσιους φορείς να είναι προσεκτικότεροι και συνεπέστεροι.

Στον τομέα της *καινοτομίας*, η παρουσία ενός ξένου ομίλου μπορεί να επιβάλει ταχύτερα κάποιους εκσυγχρονισμούς και νεωτερισμούς στο βαθμό που θα μεταφερθούν πρότυπα που έχουν δοκιμαστεί αλλού με επιτυχία.

Οι *μικρομεσαίοι* ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί εθνικής εμβέλειας θα απειληθούν. Οι περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας δεν είναι πιθανό να αποτελέσουν αντικείμενο ενδιαφέροντος ξένων επενδυτών.

Η *πολιτιστική μας κληρονομιά* δεν είναι πιθανό να απειληθεί περισσότερο από ό,τι σήμερα, στο βαθμό που θα σημειώνεται ζήτηση του κοινού για συναφή θεματολογία, αρκεί να υπάρξουν αξιόλογα σενάρια.

Τέλος, η *παραοικονομία και η φοροδιαφυγή* στον τομέα μπορούν να αντιμετωπισθούν πιο αποτελεσματικά, εφόσον υπάρξει πολιτική βούληση, ανεξάρτητα από την παρουσία ξένων επιχειρήσεων.

Συμπερασματικά, η ισχύς της Οδηγίας υπηρεσιών δεν αναμένεται να έχει σοβαρές αρνητικές συνέπειες και, σε ένα βαθμό, μπορεί να έχει και θετικές. Δεδομένου όμως ότι ο χώρος της ελληνικής ραδιοτηλεόρασης δεν έχει ακόμα οργανωθεί και εξυγιανθεί με βάση την ισχύουσα νομοθεσία και οι περισσότεροι σταθμοί λειτουργούν με άδειες προσωρινού χαρακτήρα, ο κλάδος είναι επί του παρόντος απροετοίμαστος για την εφαρμογή μιας οριζόντιας Οδηγίας υπηρεσιών. Θα πρέπει λοιπόν είτε να ζητηθούν μεταβατικές διατάξεις εφαρμογής είτε να επιδιωχθεί η εξαίρεση του τομέα ραδιοτηλεόρασης για κάποιο χρονικό διάστημα, ώστε να δοθεί κάποιος χρόνος για περισσότερη ωρίμανση του κλάδου, πράγμα που θα επιτευχθεί μόνο με συνεχή και ειλικρινή διάλογο ανάμεσα στο Κράτος και στα λοιπά εμπλεκόμενα μέρη⁹⁵.

⁹⁵ Δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι τα ΜΜΕ και το πολιτικό σύστημα λειτουργούν συνήθως μεταξύ τους ανταγωνιστικά. Η κάθε πλευρά επιδιώκει να ελέγξει την άλλη.

6.13.3 Τομέας κινηματογράφου

6.13.3.1 Εισαγωγή – Συνοπτική παρουσίαση τομέα

Το 1995 ο τομέας κινηματογράφου περιελάμβανε 316 επιχειρήσεις που απασχολούσαν 2.100 άτομα⁹⁶. Προς το τέλος της δεκαετίας του '50 η ετήσια παραγωγή ανήρχετο σε 50 ταινίες⁹⁷ και αυξανόταν συνεχώς μέχρι το 1965 που ανήλθε σε 100. Στη συνέχεια παρουσίασε συνεχή πτώση με ελάχιστο τις 10 ταινίες (1990), ήδη όμως άρχισε να ανακάμπτει φθάνοντας τις 22 το 2001. Αντίστοιχα, ο αριθμός των εισιτηρίων ελληνικών ταινιών, από 200.000 το 1991-92 αυξήθηκε σε 800.000 το 2001-02.

- *Παραγωγή*

Μέχρι το έτος 1970 η χρηματοδότηση παραγωγής ταινιών ήταν εξ ολοκλήρου ιδιωτική. Με την εμφάνιση της τηλεόρασης οι περισσότεροι παραγωγοί στράφηκαν προς τις τηλεοπτικές σειρές και ο κινηματογραφικός τομέας έχασε προοδευτικά τις ιδιωτικές πηγές χρηματοδότησης. Έτσι, οι σκηνοθέτες απέκτησαν πιο ενεργό ρόλο και άρχισαν να αναλαμβάνουν οι ίδιοι την παραγωγή ταινιών στρεφόμενοι περισσότερο στην καλλιτεχνική έκφραση και σε πολιτικοκοινωνικά μηνύματα, αλλά με πολύ λιγότερο ενδιαφέρον για το εμπορικό σκέλος.

Το 1970 ιδρύθηκε το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου που εξελίχθηκε από τη δεκαετία του 1980 σε βασικό χρηματοδότη της παραγωγής ελληνικών ταινιών.

Τα τελευταία χρόνια αναδεικνύονται και νέοι αξιόλογοι σκηνοθέτες που προσελκύουν περισσότερο το νεανικό, κυρίως, κοινό και συνδυάζουν αποτελεσματικότερα την καλλιτεχνική δημιουργία με το οικονομικό αποτέλεσμα. Παραμένει όμως το πρόβλημα ότι από το σύνολο των ελληνικών ταινιών οι επιτυχημένες είναι ελάχιστες.

Η βιομηχανία κινηματογράφου είναι δραστηριότητα υψηλού κινδύνου και η εξεύρεση κεφαλαίων ιδιαίτερα δυσχερής. Με το Ν. 1866/89 ορίστηκε ότι οι τηλεοπτικοί οργανισμοί οφείλουν να κατευθύνουν το 1,5% των ετήσιων ακαθάριστων εισπράξεών τους στην παραγωγή ή συμπαραγωγή ταινιών, όμως μόνον η ΕΡΤ συμμορφώθηκε από το 1995 με το μέτρο αυτό. Σε επίπεδο κρατικών φορέων, η παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών μετεφέρθη από την εποπτεία του Υπουργείου Βιομηχανίας το 1986 στο Υπουργείο Πολιτισμού.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο δημιουργήθηκε το Ταμείο EURIMAGES το 1988 για την υποστήριξη ευρωπαϊκών συμπαραγωγών. Με τα προγράμματα MEDIA της Ε.Ε.

⁹⁶ EC, *Statistics on Audiovisual Services, 1980-2002*. Πιο πρόσφατα στοιχεία για την Ελλάδα δεν αναφέρονται.

⁹⁷ Στοιχεία ΕΣΥΕ.

ενθαρρύνεται η ανάπτυξη του ευρωπαϊκού οπτικοακουστικού κλάδου και η δημιουργία νέων δομών σε όλους τους τομείς, οι οποίοι προηγούνται ή έπονται της παραγωγικής διαδικασίας καθώς και η κατάρτιση ειδικών για τον κινηματογράφο.

- *Διανομή*

Μέχρι το 1981, ο αριθμός των ευρωπαϊκών ταινιών που προβάλλονταν στην Ελλάδα υπερέιχε εκείνου των αμερικανικών. Έκτοτε όμως σημειώνεται καταγιστική προσφορά αμερικανικών παραγωγών, όχι μόνο στη χώρα μας αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σημειώνεται ότι από τις 8 εταιρείες διανομής στην Ελλάδα, οι τρεις που αντιπροσωπεύουν τις μεγαλύτερες αμερικανικές εταιρείες διανέμουν το 70% περίπου των ταινιών που προβάλλονται στις αίθουσες.

- *Εκμετάλλευση*

Από 1.034 χειμερινές αίθουσες προβολής το 1968 ο αριθμός έπεσε στις 320 στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Πρόσφατα εμφανίστηκαν και στη χώρα μας οι πολυκινηματογράφοι (multiplex), απευθυνόμενοι κυρίως στους νέους με τη λειτουργία και άλλων δραστηριοτήτων διασκέδασης γύρω τους. Έτσι, ο αριθμός των αιθουσών αυξήθηκε σε περίπου 400 σήμερα.

6.13.3.2 Υφιστάμενα εμπόδια και παρεκκλίσεις από την κοινοτική νομοθεσία

Γενικά δεν υπάρχουν ιδιαίτερα νομοθετικά ή διοικητικά εμπόδια για ευρωπαϊκές επιχειρήσεις που θέλουν να γυρίσουν ταινίες στην Ελλάδα. Υπάρχουν μόνο ορισμένα «φυσικά» εμπόδια για τον ξένο επιχειρηματία όπως η γλώσσα, η γραφειοκρατία, η έλλειψη υποδομών σε μηχανήματα και studios, η έλλειψη κάποιων ειδικοτήτων καθώς και κάποιες συνδικαλιστικές απαιτήσεις από την πλευρά των τεχνικών του τομέα. Για το λόγο αυτό, η συνήθης πρακτική συνίσταται στη συνεργασία των ξένων με ομόλογες ελληνικές εταιρείες.

Υπάρχουν όμως κάποιες *ασυμβατότητες* μεταξύ ελληνικής και κοινοτικής νομοθεσίας σε ό,τι αφορά στην ενίσχυση των ελληνόφωνων ταινιών (Για να χαρακτηριστεί μια ταινία ως «ελληνόφωνη» θα πρέπει να ομιλείται η ελληνική γλώσσα στο 51% του χρόνου της ταινίας). Μόνον ελληνόφωνες ταινίες μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου ή να διεκδικήσουν κρατικά βραβεία που απονέμει το Υπουργείο Πολιτισμού. Τέτοιες όμως διακρίσεις γίνονται και από άλλα κράτη-μέλη προκειμένου να ενισχύσουν τη γλώσσα και τον ιδιαίτερο πολιτισμό τους.

Επίσης, σύμφωνα με τον Ν. 1597/86, μέρος του Φόρου Δημοσίων Θεαμάτων επιστρέφεται στους παραγωγούς⁹⁸ ελληνόφωνων ταινιών και στους αιθουσάρχες όταν

⁹⁸ Μέχρι σήμερα δεν έχει ενεργοποιηθεί η επιστροφή φόρων ειδικά στους παραγωγούς.

προβάλλουν ελληνόφωνες ταινίες, ενώ με το υπόλοιπο ποσό χρηματοδοτούνται το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου, τα διάφορα Φεστιβάλ, τα σωματεία, η Ταινιοθήκη της Ελλάδος και τα κρατικά βραβεία.

6.13.3.3 Αναμενόμενες επιπτώσεις στον τομέα από την άρση των παραπάνω εμποδίων

Γενικά, δεν αναμένονται σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις από την ίση μεταχείριση Ελλήνων και αλλοδαπών παραγωγών. Για παράδειγμα, η επιστροφή φόρου για ελληνόφωνες ταινίες αφορά ήδη και οποιονδήποτε ξένο παραγωγό που θα γυρίσει ελληνόφωνη ταινία. Η διάκριση όμως σε «ελληνόφωνες και μη» είναι ένα θέμα υπό διαπραγμάτευση, αφού οι περισσότερες χώρες της Ε.Ε. με επικεφαλής τη Γαλλία θα επιμείνουν στην ενίσχυση της δικής τους γλώσσας και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αντίθετα, θεωρείται επιθυμητή η προσέλκυση ξένων παραγωγών, κυρίως για συμπαραγωγή, ως φορέων κεφαλαίου, τεχνογνωσίας, εξοπλισμού και διαφήμισης. Για να προσελκυσθεί όμως ο ξένος παραγωγός ή επενδυτής και για να επωφεληθούμε όσο γίνεται περισσότερο από την παρουσία του (ή και τη μη παρουσία του), χρειάζονται:

- Σε βάθος μελέτη και καταγραφή του κινηματογραφικού χώρου ώστε να τεκμηριωθεί η κατάλληλη *στρατηγική* για τον τομέα βασισμένη στη:
 - συνολική και μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση του οπτικοακουστικού χώρου (κινηματογράφος, ραδιοτηλεόραση, πολυμέσα),
 - ανάγκη σύγκλισης πολιτισμού και επιχειρηματικότητας,
 - ανάγκη στενής συνεργασίας μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων ιδιωτικών, κρατικών και συνδικαλιστικών φορέων του οπτικοακουστικού χώρου,
 - άρση της εσωστρέφειας που χαρακτηρίζει μέχρι σήμερα τον ελληνικό τομέα κινηματογράφου,

και να θεσπιστεί στη συνέχεια ένα ολοκληρωμένο και σταθερό νομοθετικό πλαίσιο, συμβατό με το Κοινοτικό κεκτημένο.

- Κίνητρα, φορολογικά και αναπτυξιακά, όπως με επιτυχία έγινε σε άλλες χώρες (Ιρλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία, Γερμανία, Ουγγαρία, Αυστραλία κ.λπ.).
- Κατάλληλη εκπαίδευση σε ανώτατο επίπεδο για σεναριογράφους, σκηνοθέτες, παραγωγούς, σκηνογράφους, τεχνικούς κινηματογράφου. Οι διδάσκοντες πρέπει να διαθέτουν όλα τα απαιτούμενα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα. Όλοι σχεδόν διαφωνούν ότι η Σχολή Κινηματογράφου πρέπει να χωροθετηθεί στη Θεσσαλονίκη, αφού η πόλη δεν διαθέτει την απαραίτητη κινηματογραφική υποδομή.
- Αναβάθμιση και επανεξέταση του ρόλου των φορέων που προάγουν την ελληνική κινηματογραφία εν όψει των διεθνών και εγχώριων εξελίξεων στον τομέα.

Στον Πίνακα 6.13.2 σχολιάζονται συνοπτικά οι αναμενόμενες επιπτώσεις από το άνοιγμα της αγοράς στο διεθνή ανταγωνισμό.

Πίνακας 6.13.2
Αναμενόμενες επιπτώσεις στον τομέα του κινηματογράφου

Επιπτώσεις σε:	Πολύ αρνητικές	Μάλλον αρνητικές	Αμελητέες	Μάλλον θετικές	Πολύ θετικές
Αγορά εργασίας			√		
Κόστος παραγωγής		√			
Ποιότητα υπηρεσιών				√	
Μικρομεσαίες επιχειρήσεις			√		
Καινοτομία-παραγωγικότητα				√	
Τουρισμό				√	
Πολιτιστική κληρονομιά*	√				

Σημείωση: * Εφόσον καταργηθεί η δυνατότητα επιδότησης των ελληνόφωνων έργων. Άλλως, αμελητέες.

Στην αγορά εργασίας δεν προβλέπονται ιδιαίτερες επιπτώσεις από τυχόν παρουσία ξένων παραγωγών αρκεί να ρυθμιστεί το θέμα των αμοιβών με τα σωματεία.

Στο κόστος παραγωγής θα υπάρξουν μάλλον αυξητικές τάσεις αλλά για συνεχώς βελτιούμενη ποιότητα.

Ως προς την ποιότητα, είναι σχεδόν βέβαιο ότι τουλάχιστον από τεχνικής πλευράς θα υπάρξει ποιοτική άνοδος, όπως έγινε και με τα διαφημιστικά spots.

Στον τομέα της καινοτομίας, η παρουσία ξένων παραγωγών μπορεί να επιβάλει ταχύτερα κάποιους εκσυγχρονισμούς και νεωτερισμούς στο βαθμό που θα μεταφερθούν πρότυπα που έχουν δοκιμαστεί αλλού με επιτυχία.

Οι μικρομεσαίες παραγωγές δεν θα απειληθούν στο βαθμό που θα εξακολουθήσουν να χρηματοδοτούνται από το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου.

Η πολιτιστική μας κληρονομιά δεν είναι πιθανό να απειληθεί περισσότερο από ό,τι σήμερα, στο βαθμό που θα σημειώνεται ζήτηση του κοινού για συναφή θεματολογία, αρκεί να υπάρξουν αξιόλογα σενάρια⁹⁹ και κατάλληλοι σκηνοθέτες και παραγωγοί.

Συμπερασματικά, δεν αναμένονται αρνητικές αλλά μάλλον θετικές επιπτώσεις στον κινηματογράφο από μια Οδηγία υπηρεσιών, αρκεί να εξακολουθήσει να ισχύει η επιδότηση κινηματογραφικών έργων που καταγράφουν, ενισχύουν και προβάλλουν τον ελληνικό πολιτισμό, πράγμα που θα πρέπει να αναφέρεται ρητά στην υπό συζήτηση Οδηγία, άλλως πρέπει να ζητηθεί η εξαίρεση του τομέα κινηματογράφου.

⁹⁹ Π.χ. το έργο «Πολίτικη κουζίνα», που χρηματοδοτήθηκε με επιτυχία από ξένο επενδυτικό όμιλο.

6.13.4 Τομέας πολυμέσων

6.13.4.1 Εισαγωγή-Συνοπτική παρουσίαση του τομέα

Πολυμέσα (multimedia) είναι τα προϊόντα που συνδυάζουν και ενσωματώνουν, σε ένα μόνο μέσο, τουλάχιστον δύο από τα στοιχεία Ήχος-Εικόνα-Κείμενο-Λογισμικό σε ψηφιακή μορφή. Αυτά διακρίνονται σε online πολυμέσα (απαιτείται σύνδεση με εξωτερικά δίκτυα) και offline πολυμέσα (αυτόνομα ψηφιακά μέσα π.χ. CD-ROM και DVD-ROM). Πρόκειται για μια ταχέως αναπτυσσόμενη αγορά σε ελληνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Το έτος 2001, στην Ελλάδα¹⁰⁰, 160.000 νοικοκυριά διέθεταν συσκευές DVD, πωλήθηκαν δίσκοι DVD αξίας 2,6 εκατ. € και εισπράχθηκαν 5 εκατ. € από ενοικίαση DVD.

6.13.4.2 Υφιστάμενα εμπόδια και παρεκκλίσεις από την κοινοτική νομοθεσία

Για τις υπηρεσίες αυτές, η πρόσβαση στην ελληνική αγορά είναι ελεύθερη και δεν γίνονται νομοθετικές ή διοικητικές διακρίσεις. Προβλήματα υπάρχουν, όπως και σε άλλες χώρες, με την «πειρατεία» τίτλων πολυμέσων, η οποία επιδιώκεται να αντιμετωπισθεί με τη νομοθεσία περί διανοητικής ιδιοκτησίας (intellectual property), η οποία σήμερα διαφέρει από χώρα σε χώρα. Στην περίπτωση των πολυμέσων υπάρχουν ακόμη και εκδότες που, παράλληλα με τα νόμιμα, διοχετεύουν στην αγορά και παράνομα αντίγραφα.

Ο,τιδήποτε αφορά την προστασία της διανοητικής ιδιοκτησίας στα πολυμέσα εντάσσεται στο πλαίσιο που ισχύει γενικά για όλα τα οπτικοακουστικά μέσα.

Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι στη χώρα μας ανθεί σε υπερβολικό βαθμό η πειρατεία και παραβιάζονται συστηματικά κάθε είδους πνευματικά δικαιώματα, κυρίως όσα αφορούν σε λογισμικό (software), μουσικά έργα, τηλεοπτικά προγράμματα και εκπαιδευτικά βιβλία ξένων γλωσσών, και παρά το γεγονός ότι η χώρα έχει υπογράψει τις περισσότερες από τις διεθνείς συνθήκες και η εθνική μας νομοθεσία περιλαμβάνει έναν αρκετά σύγχρονο νόμο- πλαίσιο περί πνευματικής ιδιοκτησίας¹⁰¹.

6.13.4.3 Αναμενόμενες επιπτώσεις στον τομέα από την άρση των παραπάνω εμποδίων

Η πειρατεία έχει ως κύρια συνέπεια τη στέρηση των δημιουργών και των εκτελεστών των έργων από τη θεμιτή αμοιβή τους και για το λόγο αυτό επιδρά αποθαρρυντικά στη δημιουργία και στην καινοτομία. Η καταπολέμηση της όμως

¹⁰⁰ Πιο πρόσφατα στοιχεία δεν διαθέτουμε.

¹⁰¹ Φ. Στογιάννου: *Πνευματική Ιδιοκτησία*, Homo Numericus, 1999.

αποτελεί ήδη συμβατική και νομοθετική υποχρέωση της χώρας μας και ως προς αυτό η υπό συζήτηση Οδηγία δεν επιφέρει μεταβολές.

Όπως επισημάνθηκε, η αρχή της χώρας καταγωγής δεν εφαρμόζεται στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και στα συγγενικά δικαιώματα. Εφόσον όμως στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας εμπέσει και το licensing, μπορεί να υπάρξουν προβλήματα από τις διατάξεις των άρθρων 14 §3,4,8, 15 §2α και 20 §α σχετικά με την είσπραξη δικαιωμάτων, τους εδαφικούς περιορισμούς και την άρση της υποχρέωσης για εξασφάλιση άδειας.

Αν εξασφαλισθεί ρητά η εξαίρεση του licensing, τότε δεν προβλέπεται να υπάρξουν σοβαρές συνέπειες στον τομέα πολυμέσων από την καθιέρωση της Οδηγίας.

Τέλος, η καταπολέμηση της «πειρατείας» θα περιορίσει την παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή, θα ενθαρρύνει τους δημιουργούς και θα αυξήσει τις νόμιμες θέσεις εργασίας εις βάρος των παρανόμων. Στην περίπτωση όμως αυτή, αρκετές μικρές μονάδες παραγωγής και εμπορίας CD και DVD, που οφείλουν την ύπαρξή τους στη φοροδιαφυγή και στη μη απόδοση των πνευματικών δικαιωμάτων, θα αναγκαστούν να κλείσουν ή να συγχωνευθούν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Π.1**Προϋποθέσεις ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας εμπορικής επιχείρησης στην Ελλάδα****1. Ίδρυση ατομικής επιχείρησης**

Για την ίδρυση ατομικής επιχείρησης απαιτούνται να γίνουν οι παρακάτω ενέργειες και να προσκομιστούν τα εξής δικαιολογητικά:

- 1) Συμβολαιογραφικό έγγραφο κατατεθειμένο και θεωρημένο από την αρμόδια ΔΟΥ του εκμισθωτού που να αποδεικνύει την ύπαρξη χώρου εγκατάστασης της επιχείρησης.
- 2) Ασφάλιση της επιχείρησης στο αρμόδιο ταμείο ασφάλισης (ΤΑΕ, ΤΕΒΕ), το οποίο χορηγεί βεβαίωση ασφαλιστικής ενημερότητας, βεβαίωση απαραίτητη για την έναρξη δραστηριότητας και τη θεώρηση βιβλίων και στοιχείων από την αρμόδια ΔΟΥ της έδρας της επιχείρησης.
- 3) Προκειμένου η επιχείρηση να κάνει χρήση επωνυμίας και διακριτικού τίτλου, απαιτείται να εκδοθεί βεβαίωση εγγραφής για το δικαίωμα χρήσης τους από το αρμόδιο Επιμελητήριο (σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν τίτλος και επωνυμία).
- 4) Με την εκπλήρωση των παραπάνω προϋποθέσεων δύναται να εκδοθεί Βεβαίωση Έναρξης Δραστηριότητας από την αρμόδια ΔΟΥ της περιοχής εγκατάστασης της επιχείρησης.
- 5) Αυτό είναι το ένα στάδιο. Ακολουθεί το δεύτερο που είναι η εγγραφή στο αρμόδιο επιμελητήριο. Έτσι για την εγγραφή της ατομικής επιχείρησης στο ΕΒΕΑ ή στο Βιοτεχνικό επιμελητήριο ως δικαιολογητικά απαιτούνται :
 - A) Αίτηση προκειμένου να καταχωρηθεί στο τμήμα μητρώου του ΕΒΕΑ.
 - B) Βεβαίωση έναρξης δραστηριότητας που εκδόθηκε από τη ΔΟΥ.
 - Γ) Φωτοτυπία ταυτότητας ή διαβατηρίου.

2. Ίδρυση προσωπικής εταιρείας

Για την ίδρυση προσωπικής εταιρείας απαιτούνται τα κάτωθι δικαιολογητικά :

- 1) Να υπάρχει εκμισθωμένος χώρος εγκατάστασης της επιχείρησης. Να έχει συνταχθεί μισθωτήριο συμβόλαιο, να έχει κατατεθεί στην αρμόδια ΔΟΥ, και να είναι θεωρημένο.
- 2) Να έχει συνταχθεί καταστατικό σύστασης της προσωπικής εταιρείας το οποίο:
 - A) Υποβάλλεται στο αρμόδιο Επιμελητήριο, προκειμένου να εκδοθεί βεβαίωση για τα δικαιώματα χρήσης της επωνυμίας και του διακριτικού τίτλου.
 - B) Υποβάλλεται στη ΔΟΥ της έδρας της εταιρείας για θεώρηση.
 - Γ) Υποβάλλεται στο Ταμείο Νομικών και στο Ταμείο Δικηγόρων.
 - Δ) Αφού γίνουν οι παραπάνω εργασίες και θεωρήσεις, κατατίθεται για δημοσίευση στο Πρωτοδικείο. Η δημοσίευση αποτελεί την πράξη ίδρυσης-σύστασης της ΟΕ ή ΕΕ.

Ακολουθεί η εγγραφή στο αρμόδιο ΕΒΕΑ, με την εξής διαδικασία:

- 1) Απαιτείται αίτηση εγγραφής που χορηγείται από το τμήμα μητρώου του ΕΒΕΑ.
- 2) Φωτοτυπία του καταστατικού που δημοσιεύτηκε στο Πρωτοδικείο. Εάν υπάρχουν τροποποιήσεις πρέπει να προσκομισθούν και αυτές.
- 3) Φωτοτυπίες ταυτοτήτων ή διαβατηρίων των εταίρων καθώς και άδεια παραμονής και εργασίας.
- 4) Φωτοτυπία της ειδικής άδειας που απαιτείται για ορισμένες δραστηριότητες.
- 5) Μετά την ολοκλήρωση όλων αυτών των διαδικασιών και αφού τακτοποιήσει όλες τις οικονομικές υποχρεώσεις της η επιχείρηση, γίνεται η εγγραφή και το ΕΒΕΑ εκδίδει βεβαίωση εγγραφής και καταβολής των συνδρομών, κάτι που είναι απαραίτητο για να υποβληθεί στην αρμόδια ΔΟΥ Δήλωση Έναρξης Εργασιών και να θεωρηθούν βιβλία και στοιχεία. Η ΔΟΥ ζητά τα δικά της δικαιολογητικά μεταξύ των οποίων είναι και βεβαίωση ασφαλιστικής ενημερότητας των εταίρων από το Ταμείο Εμπόρων (ΤΑΕ) ή το ΤΕΒΕ εφόσον η δραστηριότητα είναι βιοτεχνική.

3. Ίδρυση Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης

Για ίδρυση Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης (ΕΠΕ), απαιτούνται τα κάτωθι δικαιολογητικά και διαδικασίες:

- 1) Ύπαρξη εκμισθωμένου χώρου για την εγκατάσταση της επιχείρησης. Το μισθωτήριο συμβόλαιο να είναι κατατεθειμένο στην εφορία του μισθωτή και να είναι θεωρημένο από αυτή.
- 2) Ύπαρξη καταστατικού που να έχει συνταχθεί από συμβολαιογράφο, απαιτείται δηλαδή η σύμπραξη του συμβολαιογράφου και δικηγόρου προκειμένου να συνταχθεί το καταστατικό της εταιρείας.
- 3) Το καταστατικό υποβάλλεται για θεώρηση στη αρμόδια ΔΟΥ.
- 4) Υποβάλλεται στο αρμόδιο Επιμελητήριο προκειμένου να εκδοθεί η απαραίτητη βεβαίωση για τα δικαιώματα χρήσης επωνυμίας και του διακριτικού τίτλου.
- 5) Υποβάλλεται στο Ταμείο Νομικών και στο Ταμείο Προνοίας των Δικηγόρων.
- 6) Μετά τις ανωτέρω διαδικασίες και θεωρήσεις, το καταστατικό κατατίθεται για δημοσίευση στο Πρωτοδικείο. Η δημοσίευση του καταστατικού αποτελεί ταυτόχρονα και την πράξη ίδρυσης και σύστασης της ΕΠΕ. Στην πραγματικότητα η περίληψη του καταστατικού που κατατίθεται στο Εθνικό Τυπογραφείο για να δημοσιευθεί στο ΦΕΚ- Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως, αποτελεί και την πράξη σύστασης και ίδρυσης της ΕΠΕ.

Για την εγγραφή τώρα στο αρμόδιο Επιμελητήριο απαιτούνται τα κατωτέρω δικαιολογητικά:

- 1) Αίτηση στο αρμόδιο τμήμα του επιμελητηρίου που διεκπεραιώνεται στο τμήμα μητρώου του Επιμελητηρίου. Υπάρχει ειδικό έντυπο.
- 2) Φωτοτυπία του Καταστατικού που δημοσιεύτηκε στο Πρωτοδικείο. Εάν υπάρχουν και τροποποιήσεις του αρχικού καταστατικού, πρέπει να κατατεθούν και αυτές.
- 3) Το ΦΕΚ στο οποίο δημοσιεύτηκε η περίληψη του καταστατικού σε φωτοτυπία, στην οποία να αναγράφεται ο αριθμός και η ημερομηνία του ΦΕΚ στο οποίο

δημοσιεύτηκε η περίληψη του καταστατικού. Απαραίτητες είναι και τυχόν τροποποιήσεις που πάλι είναι δημοσιευμένες σε ΦΕΚ.

- 4) Φωτοτυπίες ταυτοτήτων η διαβατηρίων των εταίρων.
- 5) Αφού ολοκληρωθούν όλες οι διαδικασίες και εκπληρωθούν οι οικονομικές υποχρεώσεις της επιχείρησης, ολοκληρώνεται και η εγγραφή, το δε ΕΒΕΑ εκδίδει την βεβαίωση εγγραφής και καταβολής των συνδρομών, η οποία είναι απαραίτητη για την υποβολή της δήλωσης έναρξης στην αρμόδια ΔΟΥ, ώστε να θεωρηθούν τα φορολογικά βιβλία και στοιχεία της επιχείρησης και να κάνει έναρξη εργασιών. Πρέπει επίσης να προσκομιστούν και οι απαραίτητες βεβαιώσεις ασφαλιστικής ενημερότητας των εταίρων από το ΤΑΕ ή το ΤΕΒΕ ανάλογα με το αντικείμενο δραστηριότητας της ΕΠΕ.

4. Ίδρυση Ανώνυμης Εταιρείας

Για την ίδρυση Ανώνυμης Εταιρείας (ΑΕ), απαιτούνται τα εξής δικαιολογητικά:

- 1) Ύπαρξη χώρου εγκατάστασης της επιχείρησης που να αποδεικνύεται με μισθωτήριο συμβόλαιο κατάλληλα θεωρημένο και κατατεθειμένο στη ΔΟΥ του μισθωτή.
- 2) Να έχει συνταχθεί καταστατικό της ΑΕ σε συμβολαιογράφο, το οποίο στη συνέχεια να έχει υποβληθεί στο αρμόδιο Επιμελητήριο, προκειμένου να εκδοθεί βεβαίωση για τα δικαιώματα χρήσης της επωνυμίας και του διακριτικού τίτλου της εταιρείας.
- 3) Δημοσίευση του καταστατικού στο Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως.
- 4) Να υποβληθεί το καταστατικό στη Διεύθυνση Εμπορίου της Νομαρχίας στην οποία υπάγεται λόγω έδρας η Α.Ε. Μετά την έγκριση ακολουθεί η καταχώρηση στο Μητρώο Ανωνύμων Εταιρειών (ΜΑΕ). Ακολουθεί η έκδοση σχετικής ανακοίνωσης που αποτελεί και την πράξη σύστασης - ίδρυσης της Α.Ε.
- 5) Η ανακοίνωση πρέπει να δημοσιευθεί στο ΦΕΚ.

Ακολουθεί η διαδικασία εγγραφής της Α.Ε. στο ΕΒΕΑ. Για την εγγραφή της ΑΕ στο ΕΒΕΑ απαιτούνται τα κατωτέρω δικαιολογητικά:

- 1) Αίτηση στο τμήμα Μητρώου του ΕΒΕΑ.
- 2) Φωτοτυπία του καταστατικού και τυχόν συμπληρωματικών πράξεων.
- 3) Το ΦΕΚ στο οποίο δημοσιεύτηκε η περίληψη του καταστατικού, ή η απόφαση και ανακοίνωση της Νομαρχίας.
- 4) Το ΦΕΚ στο οποίο ανακοινώνονται τα μέλη του ΔΣ με τις αρμοδιότητες και τους εκπροσώπους της ΑΕ ή η απόφαση και ανακοίνωση της Νομαρχίας.
- 5) Φωτοτυπίες ταυτοτήτων η διαβατηρίων των μελών του ΔΣ και για αλλοδαπούς της άδειας παραμονής και εργασίας.

Εάν η εταιρεία λειτουργεί εδώ και χρόνια, θα πρέπει να προσκομίσει εκτός από το ΦΕΚ σύστασης και όλα τα ΦΕΚ των τροποποιήσεων, όπως και τα ΦΕΚ όπου ανακοινώνονταν τα μέλη των ΔΣ και οι αρμοδιότητές τους.

Για την ολοκλήρωση της εγγραφής απαιτείται η εκπλήρωση όλων των οικονομικών υποχρεώσεων της εταιρείας προς το ΕΒΕΑ και καταβολή των συνδρομών και τότε εκδίδεται η βεβαίωση εγγραφής, η οποία είναι απαραίτητη για την υποβολή της δήλωσης έναρξης στην αρμόδια ΔΟΥ, προκειμένου να γίνει θεώρηση φορολογικών βιβλίων και στοιχείων. Φυσικά για την υποβολή της δήλωσης έναρξης απαιτείται να προσκομισθούν βεβαιώσεις ασφαλιστικής ενημερότητας των μελών του ΔΣ της ΑΕ που είναι και μέτοχοι της ΑΕ.

5. Ίδρυση υποκαταστήματος Αλλοδαπής Εταιρείας (ΕΠΕ ή Α.Ε.)

Από τη Νομαρχία απαιτούνται και τα κάτωθι πρόσθετα δικαιολογητικά, βάσει των Ν. 2191/2000, Ν. 3190/55 και Π.Δ. 360/93.

- 1) Απόφαση της Αλλοδαπής Εταιρείας για την ίδρυση υποκαταστήματος στην Ελλάδα, όπου θα αναφέρεται και ο σκοπός του υποκαταστήματος στην Ελλάδα.
 - 2) Καταστατικό της Αλλοδαπής Εταιρείας με τις τροποποιήσεις του και με την ιδρυτική πράξη καταστατικού.
 - 3) Βεβαίωση αρμόδιας αρχής της χώρας της έδρας της Αλλοδαπής Εταιρείας για το ποσό του κεφαλαίου της που είναι καταβεβλημένο.
 - 4) Βεβαίωση ότι η Αλλοδαπή Εταιρεία δεν διαλύθηκε ούτε ανακλήθηκε η άδεια σύστασής της.
 - 5) Συμβολαιογραφική πράξη ή Προξενική πράξη διορισμού πληρεξουσίου αντιπροσώπου και αντικλήτου, χωρίς να αποκλείεται η σύμπτωση των δύο ιδιοτήτων σε ένα και το αυτό πρόσωπο.
 - 6) Βεβαίωση για τα πρόσωπα που εκπροσωπούν την Αλλοδαπή Εταιρεία στην έδρα της (πλήρη στοιχεία).
- Όλα τα ανωτέρω πρέπει να είναι θεωρημένα από τις Ελληνικές Προξενικές Αρχές και μεταφρασμένα στα ελληνικά. Επιπλέον απαιτείται άδεια παραμονής και εργασίας, αν ο αντιπρόσωπος ή ο αντίκλητος είναι αλλοδαπός.
- 7) Παράβολο δημόσιου ταμείου.
 - 8) Ταμείο Αλληλοβοηθείας Προσωπικού Εθνικού Τυπογραφείου (ΤΑΠΕΤ).
 - 9) Η διεύθυνση του υποκαταστήματος στην Ελλάδα.
 - 10) Βεβαίωση μητρώου καταχώρησης και ημερομηνία καταχώρησης.
 - 11) Επωνυμία της εταιρείας και υποκαταστήματος.

Όλα αυτά τα δικαιολογητικά είναι πέραν των όσων ζητούν τα Επιμελητήρια, τα Ταμεία, οι υγειονομικές αρχές κ.λπ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Π.2**Δικαιολογητικά για τη χορήγηση ειδικού σήματος λειτουργίας
τουριστικών γραφείων-Περίληψη από το ισχύον πληροφοριακό έντυπο**

Απαιτούμενα δικαιολογητικά για τη χορήγηση του ειδικού σήματος λειτουργίας σε επιχειρήσεις Τουριστικών Γραφείων Γενικού και Εσωτερικού Τουρισμού, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 393/76 όπως τροποποιήθηκε με το Π.Δ. 288/91, τον Ν. 2160/93 (ΦΕΚ, 118/Α/93) και Π.Δ. 313/25-9-2001.

I. Φυσικά πρόσωπα

Για τη χορήγηση του Ειδικού Σήματος σε επιχειρήσεις Τουριστικών Γραφείων (Γενικού και Εσωτερικού Τουρισμού) που εκμεταλλεύονται φυσικά πρόσωπα, απαιτείται η υποβολή των παρακάτω δικαιολογητικών :

- 1 Αίτηση του επιχειρηματία για χορήγηση του ειδικού σήματος και έγκριση του διακριτικού τίτλου της επιχείρησης ως και για τον έλεγχο της γραφειακής εγκατάστασης.
- 2 Υπεύθυνη δήλωση της § 2 του άρθρου 3 του Ν. 2160/93.
- 3 Πιστοποιητικό Γραμματέα Πρωτοδικών από το οποίο να φαίνεται ότι ο επιχειρηματίας:
 - α) Δεν έχει κηρυχθεί σε πτώχευση.
 - β) Δεν βρίσκεται σε απαγόρευση ή δικαστική συμπαράσταση.
- 4 Φωτοτυπία της αστυνομικής του ταυτότητας.
- 5 Αντίγραφο Ποινικού Μητρώου, τύπου Β' (όχι απόσπασμα).
- 6 Επικυρωμένο αντίγραφο απολυτηρίου Λυκείου ή άλλης ισότιμης Σχολής της Ελλάδος ή του Εξωτερικού (η ισοτιμία αποδεικνύεται με σχετικά έγγραφα του Υπουργείου Παιδείας).
Αν ο ενδιαφερόμενος δεν είναι κάτοχος απολυτηρίου Λυκείου, πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις του Προεδρικού Δ/τος 288/91.
- 7 Επικυρωμένο αντίγραφο τίτλου σπουδών ξένης γλώσσας, χώρας Ε.Ε. (για γραφείο γενικού τουρισμού). Για γραφείο εσωτερικού τουρισμού δεν απαιτείται η γνώση ξένης γλώσσας (ως τίτλοι σπουδών ξένης γλώσσας αναγνωρίζονται ενδεικτικά για την Αγγλική του Βρετανικού Συμβουλίου, για τη Γερμανική του Ινστιτούτου Γκαίτε, για τη Γαλλική του Γαλλικού Ινστιτούτου. Εάν δεν υπάρχει τίτλος σπουδών, η γνώση της ξένης γλώσσας μπορεί να αποδειχθεί με εξέταση του ενδιαφερόμενου από ειδικό υπάλληλο της Περιφέρειας).
- 8 Διπλότυπο εισπραχής από ΔΟΥ για τέλη χαρτοσήμου 29,35 € συν 20% υπέρ ΟΓΑ.
- 9 Παράβολο υπέρ του Δημοσίου 293,47 € (κωδ. 3741).

- 10 Παράβολο υπέρ ΤΕΑΠΠΕΡΤΤ 58,69 € που κατατίθεται στο λογαριασμό 040/546025-54 του ΤΕΑΠΠΕΡΤΤ στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος.
- 11 Εγγυητική Επιστολή Τράπεζας, ή του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων 5.869,41 € για γραφεία εσωτερικού τουρισμού, που θα εκδίδεται σύμφωνα με το συνημμένο (3) υπόδειγμα, θα έχει υποχρεωτικά πενταετή διάρκεια και ένα εξάμηνο υπέρ της οικείας Περιφέρειας Διεύθυνσης Τουρισμού.
- 12 Αποδεικτικό φορολογικής ενημερότητας του επιχειρηματία ή βεβαίωση έναρξης επιτηδεύματος της επιχείρησης.

II. Νομικά πρόσωπα

Προκειμένου για επιχειρήσεις Τουριστικών Γραφείων τις οποίες εκμεταλλεύονται Νομικά πρόσωπα, το ειδικό σήμα λειτουργίας τους εκδίδεται επ' ονόματι του νομικού προσώπου. Στην περίπτωση αυτή η αίτηση για τη χορήγηση του ειδικού σήματος, η υπεύθυνη δήλωση της §2 του άρθρου 3 του Ν. 2160/93 καθώς και τα υπ' αριθμ. 3, 4 και 5 δικαιολογητικά της προηγούμενης § I υποβάλλονται από το διαχειριστή ή τους διαχειριστές της εταιρείας, όταν πρόκειται για ΟΕ, ΕΕ και ΕΠΕ, ενώ όταν πρόκειται για Ανώνυμες Εταιρείες από τους νόμιμους εκπρόσωπους τους, που έχουν οριστεί από το Δ.Σ. αυτών. Πέραν τούτου συνυποβάλλεται και επίσημο αντίγραφο σχετικού πρακτικού συνεδρίασης του Δ.Σ. περί συγκρότησης σε σώμα και εκπροσώπησης της Α.Ε., καθώς και τα αντίστοιχα ΦΕΚ ή ΤΑΠΠΕΤ.

- Τα υπ' αριθμ. 6 και 7 δικαιολογητικά υποβάλλονται από ένα εκ των διαχειριστών ή εκπροσώπου της εταιρείας που θα ορισθεί υπεύθυνος του Γραφείου, ενώ τα υπ' αριθμ. 8, 9, 10, 11 και 12 υποβάλλονται για την εταιρεία.

- Πέραν των αναγραφόμενων στην προηγούμενη § δικαιολογητικών, για την χορήγηση του ειδικού σήματος λειτουργίας στις επιχειρήσεις Τουριστικών Γραφείων που εκμεταλλεύονται νομικά πρόσωπα, απαιτείται η υποβολή των εξής πρόσθετων δικαιολογητικών :

α) Το αρχικό καταστατικό της εταιρείας με τις τυχόν τροποποιήσεις του. (Η διάρκεια του αρχικού καταστατικού να είναι το λιγότερο πενταετής).

β) Για τις Ανώνυμες Εταιρείες και Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης τα αντίστοιχα Φύλλα Εφημερίδας Κυβερνήσεως, στα οποία έχουν δημοσιευτεί τα καταστατικά τους.

γ) Πιστοποιητικό Εταιρικών Μεταβολών που εκδίδεται για τις ΕΠΕ, ΟΕ και ΕΕ από το Πρωτοδικείο και για τις ΑΕ από την Υπηρεσία Εμπορίου της Οικείας Νομαρχίας.

(οτιδήποτε υποβληθεί σε φωτοαντίγραφο πρέπει να είναι επικυρωμένο και χαρτοσημασμένο).

δ) Βεβαίωση Γραμματέα Πρωτοδικών από την οποία να φαίνεται ότι το νομικό πρόσωπο δεν έχει κηρυχθεί σε πτώχευση.

Σημείωση: Πέραν των ανωτέρω δικαιολογητικών για τη χορήγηση του Ειδικού Σήματος λειτουργίας, απαιτείται προηγούμενος έλεγχος της γραφειακής εγκατάστασης της επιχείρησης που γίνεται από την Υπηρεσία.

Ο χώρος που στεγάζεται η επιχείρηση πρέπει να είναι ανεξάρτητος με πλήρη εξοπλισμό και ελάχιστο εμβαδόν 20 τ.μ. για γραφεία γενικού τουρισμού και 12 τ.μ. για γραφεία εσωτερικού τουρισμού μη υπολογιζόμενων αυθαίρετων υπογείων και παταριών.

Προσοχή! Τα υποβληθέντα πιστοποιητικά μη πτώχευσης, μη δικαστικής συμπαράστασης και το αντίγραφο ποινικού μητρώου τύπου Β' των εκπροσώπων των εταιρειών και των υπευθύνων των γραφείων, καθώς και τα πιστοποιητικά μη πτώχευσης και εταιρικών μεταβολών των εταιρειών έχουν τρίμηνη ισχύ από την ημερομηνία εκδόσεώς τους, πέραν της οποίας ουδεμία ισχύ έχουν και ως εκ τούτου για την χορήγηση του Ειδικού Σήματος πρέπει να επανυποβληθούν.

ε) Όσες εταιρείες έχουν την έδρα τους στην Ε.Ε. και αιτούνται Ειδικό Σήμα λειτουργίας Γραφείου Γενικού Τουρισμού υποχρεούνται να ορίσουν τον εκπρόσωπό τους με ειδικό πληρεξούσιο υποβάλλοντας τα υπ' αριθμ. 3,4 και 5 δικαιολογητικά της §1.

Για τις εταιρείες που έχουν την έδρα τους εκτός της Ε.Ε. και επιθυμούν να λάβουν Ειδικό Σήμα λειτουργίας Γραφείου Γενικού Τουρισμού, ισχύει η αρχή περί αμοιβαιότητας, η οποία αποδεικνύεται με βεβαίωση του Υπουργείου Εξωτερικών.

Υπεύθυνος γραφείου

Εάν ο ενδιαφερόμενος επιχειρηματίας ή ο διαχειριστής ή ο εκπρόσωπος της εταιρείας δεν έχει απολυτήριο Λυκείου και γνώση ξένης γλώσσας χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποχρεούται να ορίσει με αίτησή του, άλλο πρόσωπο που να έχει αυτές τις προϋποθέσεις ως υπεύθυνο της επιχείρησης, για τον οποίο θα πρέπει να υποβληθούν τα υπ' αριθμ. 3, 4, 5, 6 και 7 δικαιολογητικά που αναφέρονται στην § I, καθώς και υπεύθυνη δήλωση του Ν. 1599/86 ότι δέχεται να αναλάβει υπεύθυνος του Γραφείου, ότι θα είναι πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης και δεν εργάζεται σαν ξεναγός ή οδηγός ΔΧΤΛ.

Επιπροσθέτως, οι Ε.Π.Ε πρέπει να υποβάλουν πρακτικά της Γενικής Συνέλευσης των μετόχων τους για τον διορισμό του υπευθύνου του Γραφείου και οι Α.Ε. πρακτικό του Διοικητικού Συμβουλίου.

Σημειώνουμε ότι ο ενδιαφερόμενος επιχειρηματίας και ο υπεύθυνος του γραφείου πρέπει να έχουν συμπληρώσει απαραίτητα το 18ο έτος της ηλικίας τους και ότι είναι υποχρεωτική η ασφάλισή τους στο ΤΑΝΠΥ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Π.3

Υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο- Διαδικασίες αδειοδότησης ιδιωτικών φορέων παροχής υγείας και επαγγελματιών υγείας

1. Ιδιωτικοί φορείς παροχής υπηρεσιών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας

Ιδιωτικά ιατρεία- οδοντιατρεία κ.λπ.

- Ν. 2071/5.7.1992.
- ΠΔ 84/01 (ΦΕΚ Α' 70): «Όροι, προϋποθέσεις, διαδικασία και προδιαγραφές για την ίδρυση και λειτουργία Ιδιωτικών Φορέων Παροχής Υπηρεσιών Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας (Π.Φ.Υ)»

Με βάση τα νομοθετήματα αυτά ορίζεται ότι οι ιατρικές και οδοντιατρικές υπηρεσίες ΠΦΥ παρέχονται και από ιδιωτικούς φορείς, οι οποίοι λειτουργούν σύμφωνα με τις διατάξεις του Π.Δ. 84/01, με την εποπτεία και τον έλεγχο του αρμόδιου Νομάρχη, του Γενικού Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας και του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας, καθώς και του οικείου Ιατρικού (Οδοντιατρικού) Συλλόγου. Οι ιδιωτικοί φορείς παροχής ΠΦΥ είναι: Ιδιωτικά ιατρεία και οδοντιατρεία, Ιδιωτικά πολυιατρεία και πολυοδοντιατρεία, Ιδιωτικά διαγνωστικά εργαστήρια και Ιδιωτικά εργαστήρια φυσικής ιατρικής και αποκατάστασης. Ορίζονται επίσης ο τρόπος λειτουργίας οποιασδήποτε μορφής ιατρικών εταιρειών παροχής υπηρεσιών ΠΦΥ και οι αναλυτικές προδιαγραφές που θα πρέπει να πληρούν οι χώροι παροχής των υπηρεσιών.

Με το Ν. 235/2000 επίσης έχει απαγορευτεί η συνύπαρξη φορέων παροχής υπηρεσιών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας μέσα σε ιδιωτικές κλινικές, όταν αυτό δεν προβλέπεται στην άδειά τους, και έχει δοθεί χρονικό περιθώριο 2 ετών (στον οποίο έχουν δοθεί σειρά παρατάσεων) για την προσαρμογή αυτών που ήδη λειτουργούν.

Για τη χορήγηση άδειας λειτουργίας *ιδιωτικού ιατρείου ή οδοντιατρείου* απαιτείται:

1. Υποβολή αίτησης του δικαιούχου ιατρού ή οδοντιάτρου ή στην περίπτωση κοινού ιατρείου (οδοντιατρείου) ή συστέγασης αίτηση από κοινού.
2. Η αίτηση πρέπει να συνοδεύεται από τα ακόλουθα δικαιολογητικά : α) άδεια άσκησης ιατρικού ή οδοντιατρικού επαγγέλματος των δικαιούχων, β) τίτλο ειδικότητας, γ) βεβαίωση εγγραφής και άσκησης ειδικότητας, εφόσον υπάρχει και ανάλογα με το αντικείμενο της αίτησης, από τον οικείο ιατρικό ή οδοντιατρικό σύλλογο, δ) στις περιπτώσεις του κοινού ιατρείου ή οδοντιατρείου ή της ιατρικής ή οδοντιατρικής εταιρείας, το θεωρημένο από τα μητρώα του ιατρικού ή οδοντιατρικού συλλόγου, αντίστοιχα, συμφωνητικό λειτουργίας ή καταστατικό για τον έλεγχο των οικονομικών όρων της συνεργασίας και της τήρησης της ιατρικής δεοντολογίας. Εάν ο Ιατρικός ή Οδοντιατρικός Σύλλογος δεν απαντήσει μέσα σε προθεσμία εξήντα (60) ημερών τεκμαίρεται η έγκρισή του και αρκεί η προσκόμιση κυρωμένου αντιγράφου αίτησης μαζί με την απόδειξη της ημερομηνίας κατάθεσής της, ε) συμβόλαιο αγοράς ή μίσθωσης ή παραχώρησης με ή χωρίς αντάλλαγμα, ακινήτου, όπου θα στεγάζεται

το εν λόγω ιατρείο ή οδοντιατρείο. Σε περίπτωση στέγασης σε πολυκατοικία απαιτείται η προσκόμιση του κανονισμού από τον οποίο να προκύπτει ότι δεν απαγορεύεται ρητά η εγκατάσταση ιατρείου (οδοντιατρείου), στ) διάγραμμα κάτοψης του διατιθέμενου χώρου κλίμακας 1/50, σε δύο αντίγραφα με τις διαστάσεις των χώρων και την επεξήγηση του προορισμού τους, θεωρημένο από διπλωματούχο μηχανικό, ο οποίος πιστοποιεί ότι πληρούνται οι τεχνικές προδιαγραφές, όπως αυτές ορίζονται στα παραρτήματα Α και Β, ζ) επίδειξη πρωτοτύπων και υποβολή επισήμων αντιγράφων παραστατικών κτήσης της κυριότητας ή της διαρκούς κατοχής ή της αποκλειστικής χρήσης του επιστημονικού εξοπλισμού, η) πιστοποιητικό σήμανσης ΟΕ για τον χρησιμοποιούμενο ιατρικό ή οδοντιατρικό εξοπλισμό και θ) αποδεικτικό Δ.Ο.Υ., περί είσπραξης παραβόλου, ποσού πενήντα χιλιάδων (50.000) δραχμών, υπέρ του δημοσίου.

Φαρμακεία

Στο Ν.1963/20.9.1991, «Τροποποίηση και συμπλήρωση της φαρμακευτικής νομοθεσίας και άλλες διατάξεις» καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις για την ίδρυση και λειτουργία των φαρμακείων. Η διαδικασία αυτή γίνεται μία φορά κατά την έναρξη της λειτουργίας του φαρμακείου και η άδεια από τη στιγμή που εκδίδεται ισχύει επ' άπειρον. Ειδικότερα για τη χορήγηση άδειας ιδρύσεως φαρμακείου, η οποία χορηγείται με απόφαση του αρμοδίου νομάρχη, απαιτείται ο αιτών να έχει ελληνική ιθαγένεια ή υπηκοότητα ενός των κρατών- μελών της Ε.Ε., πτυχίο φαρμακευτικής σχολής και άδεια ασκήσεως της φαρμακευτικής στην Ελλάδα, να έχει εκπληρώσει τις στρατιωτικές υποχρεώσεις του ή να έχει νομίμως απαλλαγεί από αυτές και να μην έχει καταδικαστεί για κάποιο αδίκημα.

Για τη χορήγηση άδειας λειτουργίας φαρμακείου (Ν. 5607/1932-ΦΕΚ 300Α) πρέπει να υποβληθούν από τον αιτούντα, μαζί με τη σχετική αίτηση για επιθεώρηση του καταστήματος, όπου θα λειτουργήσει το φαρμακείο, τα εξής δικαιολογητικά:

- α) Βεβαίωση της αρμόδιας πολεοδομικής αρχής, ότι το κατάστημα, όπου θα λειτουργήσει το φαρμακείο, δεν είναι αυθαίρετο και δεν περιλαμβάνει αυθαίρετες κατασκευές ή προσθήκες.
- β) Αντίγραφο συμφωνητικού μισθώσεως από τον αιτούντα φαρμακοποιό του καταστήματος, όπου θα λειτουργήσει το φαρμακείο ή πρόσφατο πιστοποιητικό ιδιοκτησίας από το αρμόδιο υποθηκοφυλακείο.
- γ) Σχέδιο κατόψεως του καταστήματος, στο οποίο φαίνονται οι καθαρές διαστάσεις του.
- δ) Απόσπασμα ρυμοτομικού σχεδίου της περιοχής σε κλίμακα 1:200, στο οποίο σημειώνονται τα φαρμακεία που ευρίσκονται σε απόσταση μέχρι 100 μέτρων από το υπό λειτουργία φαρμακείο. Τα δικαιολογητικά με (γ) και (δ) πρέπει να συνοδεύονται από υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 του Ν. 1599/1986 (ΦΕΚ 75Α) του μηχανικού που τα συνέταξε για την ακρίβεια αυτών.
- ε) Βεβαίωση της αρμόδιας Πυροσβεστικής Υπηρεσίας ότι το κατάστημα διαθέτει σύστημα πυρασφάλειας ή επαρκή πυροσβεστικά μέσα.

Τα ιδρυόμενα φαρμακεία πρέπει να απέχουν μεταξύ τους και από τα ήδη λειτουργούντα τουλάχιστον 100 μέτρα. Τα φαρμακεία που λειτουργούν συνεχώς στον ίδιο δήμο ή κοινότητα, με τον ίδιο φαρμακοποιοί, μεταφερόμενα σε άλλη θέση, πρέπει να απέχουν κατά το χρόνο της μεταφοράς τους από τα λειτουργούντα φαρμακεία τουλάχιστον 40 μέτρα, εφόσον συμπλήρωσαν 5 χρόνια λειτουργίας ή τουλάχιστον 20 μέτρα, εφόσον συμπλήρωσαν 10 χρόνια λειτουργίας.

Για τον αριθμό των χορηγούμενων για κάθε δήμο ή κοινότητα της χώρας αδειών ιδρύσεως φαρμακείων από 1.1.1997 τίθενται τα εξής πληθυσμιακά όρια:

α) για δήμους ή κοινότητες με πληθυσμό μέχρι 3.000 κατοίκους, εφόσον δεν λειτουργεί φαρμακείο, επιτρέπεται η χορήγηση μιας μόνο άδειας ιδρύσεως φαρμακείου.

β) για δήμους ή κοινότητες με πληθυσμό από 3.001 μέχρι 10.000 κατοίκους απαιτείται αναλογία 3.000 κατοίκων για κάθε φαρμακείο.

γ) για δήμους ή κοινότητες με πληθυσμό από 10.001 μέχρι 100.000 κατοίκους απαιτείται αναλογία 2.500 κατοίκων για κάθε φαρμακείο.

δ) για δήμους ή κοινότητες με πληθυσμό άνω των 100.001 κατοίκων απαιτείται αναλογία 2.000 κατοίκων για κάθε φαρμακείο.

Τα πληθυσμιακά όρια δεν ισχύουν για τους φαρμακοποιούς που κατέχουν άδεια ασκήσεως επαγγέλματος μέχρι 31.12.1996. Ο πληθυσμός υπολογίζεται με βάση τα αποτελέσματα της τελευταίας επίσημης απογραφής.

Φαρμακαποθήκες

- Νομ. Διάταγμα 363/1941 (ΦΕΚ268Α'41): Άδεια ίδρυσης φαρμακαποθήκης
- Ν.2166/93 (ΦΕΚ 137Α'): Άδεια ίδρυσης φαρμακαποθήκης με μορφή ΕΠΕ
- ΠΔ 88 (ΦΕΚ68 Α'/3-3-2004): Άδεια λειτουργίας φαρμακαποθήκης

Ιδιωτικοί φορείς ψυχικής υγείας

Στο Ν. 2071/5.7.1992 καθορίζονται οι όροι για την οργάνωση και λειτουργία των υπηρεσιών που παρέχονται από το κράτος στα άτομα που έχουν προβλήματα ψυχικής υγείας (Μονάδες Ψυχικής Υγείας, εκούσια νοσηλεία, ακούσια νοσηλεία, διαδικασία εισαγωγής, συνθήκες νοσηλείας κ.λπ.). Ορίζεται επίσης (άρθρο 101) ότι:

α) τα ιδιωτικά θεραπευτήρια ή άλλα ΝΠΔ, τα οποία παρέχουν υπηρεσίες περίθαλψης σε ψυχικά πάσχοντες, υπόκεινται στις διατάξεις που επιβάλλει ο νόμος αυτός και β) με απόφαση του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας, καθορίζονται οι προϋποθέσεις, όροι και η διαδικασία υπαγωγής στις διατάξεις των άρθρων 91 έως και 100 των ιδιωτικών θεραπευτηρίων.

Μονάδες χρόνιας αιμοκάθαρσης

- ΠΔ 225/2000 (ΦΕΚ 194 Α'): «Καθορισμός κριτηρίων κατά περιφέρεια και περιοχή, όρων, προϋποθέσεων, τεχνικών προδιαγραφών, απαραίτητου εξοπλισμού, επιστημονικού και λοιπού προσωπικού για την έγκριση σκοπιμότητας και την ίδρυση και λειτουργία Μονάδων Χρόνιας Αιμοκάθαρσης εκτός νοσοκομείων κλινικών»

Καταστήματα οπτικών

- Ν. 971/1979 (ΦΕΚ 223Α'): «Περί ασκήσεως επαγγέλματος Οπτικού και ίδρυσης και λειτουργίας εργαστηρίων- καταστημάτων Οπτικών Ειδών»
- Ν. 3204/2003 (ΦΕΚ 296 Α'): «Καθορισμός όρων και προϋποθέσεων για την ίδρυση λειτουργία και εκμετάλλευση καταστημάτων οπτικών».

Εργαστήρια Φυσικοθεραπείας

- Π.Δ. 29/1987 (ΦΕΚ 8/87), ΠΔ 521/1963 (ΦΕΚ 143Α'), ΠΔ 154/1992 (ΦΕΚ 73Α'): «Καθορισμός όρων και προϋποθέσεων για τη χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας εργαστηρίων Φυσικοθεραπείας»

Μονάδες αδυνατίσματος – Διαιτολογικές μονάδες

- Ν. 2519/21.8.1997: Με το νόμο αυτό (άρθρο 52), καθορίζονται οι όροι και οι προδιαγραφές για την ίδρυση και λειτουργία μονάδων αδυνατίσματος και διαιτολογικών μονάδων και ειδικότερα:
 1. Από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού η λειτουργία μονάδων αδυνατίσματος καθώς και διαιτολογικών μονάδων με οποιαδήποτε μορφή, επιτρέπεται μόνο κατόπιν άδειας που χορηγείται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας.
 2. Από τις κατά την προηγούμενη παράγραφο μονάδες απαγορεύεται: α) η διενέργεια πάσης φύσεως πράξεων που έχουν σχέση με την ιατρική, καθώς και η διαφήμιση για πράξεις που σχετίζονται με την άσκηση ιατρικού επαγγέλματος, β) η χορήγηση, με κάθε τρόπο προώθηση ή εμπορία πάσης φύσεως φαρμάκων ή προϊόντων που περιέχουν φαρμακευτικές ουσίες. Η μη συμμόρφωση στις διατάξεις αυτές συνεπάγεται διακοπή λειτουργίας της μονάδας από 6 μήνες έως 1 χρόνο και σε περίπτωση υποτροπής οριστική διακοπή της λειτουργίας της μονάδας με απόφαση του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας.
 3. Με απόφαση του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας καθορίζονται οι προδιαγραφές εγκατάστασης και λειτουργίας, οι απαιτούμενες προϋποθέσεις και τα δικαιολογητικά, καθώς και η διαδικασία για τη χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας των μονάδων, η διαδικασία ελέγχου νομιμότητας της λειτουργίας τους και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια.
- Υπ. Απόφαση 3215/1998 (ΦΕΚ 655/Β/98): «Προϋποθέσεις εγκατάστασης και λειτουργίας Μονάδων Αδυνατίσματος και Διαιτολογικών Μονάδων».
- Υπ. Απόφαση Α5/οικ.4564/98 (ΦΕΚ 919/τΒ'/98)

Εργαστήρια Αισθητικής

- Ν.Δ. 361/1969 (ΦΕΚ 244 Α') «Περί ασκήσεως επαγγέλματος του Αισθητικού»: Καθορισμός όρων και προϋποθέσεων για λειτουργία Εργαστηρίων Αισθητικής
- Άδεια ίδρυσης και λειτουργίας εργαστηρίων- καταστημάτων: Υ.Α.αρ.Φ.Γ4ε/5258/70 (ΦΕΚ 426/τΒ') «Περί ρυθμίσεως λεπτομερειών εφαρμογής του αρ. 361/69 Ν.Δ. «Περί ασκήσεως του επαγγέλματος Αισθητικού»

Οδοντοτεχνικά Εργαστήρια

- Ν.1666/86 (ΦΕΚ200/Α/86): «Οδοντοτεχνικό Επάγγελμα-Οδοντοτεχνικά Εργαστήρια»

Εργαστήρια προθετικών και ορθωτικών κατασκευών

- Ν. 2072/92 (ΦΕΚ 125/Α/92): «Ρύθμιση επαγγέλματος ειδικού τεχνικού προθετικών και ορθωτικών κατασκευών και λοιπών ειδών αποκατάστασης και άλλες διατάξεις», Άδεια ίδρυσης και λειτουργίας εργαστηρίων- καταστημάτων

2. Ιδιωτικοί φορείς παροχής υπηρεσιών δευτεροβάθμιας φροντίδας υγείας

Ιδιωτικές κλινικές

- Στο Ν. 1397/7.12.1983 (Άρθρο 6, παρ. 7) ορίζεται ότι μετά την έναρξη της ισχύος του νόμου απαγορεύονται η ίδρυση, η επέκταση σε δύναμη κρεβατιών και η μετατροπή ιδιωτικών κλινικών κατά αντικείμενο ή νομική μορφή της επιχείρησης. Επίσης μετά την παρέλευση τριμήνου από τη δημοσίευση του νόμου απαγορεύεται η μεταβίβαση ιδιωτικών κλινικών που λειτουργούν με εταιρική μορφή. Ο έλεγχος για την τήρηση των νομοθετικών διατάξεων από τις ιδιωτικές κλινικές, τα ιδιωτικά ιατρεία και τα εργαστήρια ασκείται από το ΚΕΣΥ.
- Στο Ν.1579/23.12/1985 (Άρθρο 16) «τιμολόγιο νοσηλίων» ορίζεται ότι με κοινή απόφαση των Υπουργών Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Οικονομικών, ύστερα από σύμφωνη γνώμη του ΚΕΣΥ, καθορίζεται το τιμολόγιο των νοσηλίων των νοσοκομείων και των ιδιωτικών κλινικών.
- Στο Ν.1579/23.12/1985 (Άρθρο 20) «Ιδιωτικές κλινικές- Εποπτεία- Έλεγχος» ορίζεται ότι με αποφάσεις του Υπουργού Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, ύστερα από σύμφωνη γνώμη του ΚΕΣΥ, καθορίζονται οι προδιαγραφές για τον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας των ιδιωτικών κλινικών χωρίς επέκταση του αντικειμένου ή μεταβολή της νομικής μορφής της επιχείρησης καθώς και ο τρόπος και η διαδικασία ελέγχου αυτών. Η προσαρμογή στις προδιαγραφές μπορεί να γίνεται με μείωση των κρεβατιών. Με απόφαση του νομάρχη συγκροτείται επιτροπή με έργο την παρακολούθηση των συνθηκών λειτουργίας των ιδιωτικών κλινικών και τη διατύπωση προτάσεων για τη βελτίωσή τους.
- Στα Προεδρικά Διατάγματα: Π.Δ. 247/21.6.1991- ΦΕΚ 93- «Όροι, προϋποθέσεις και διαδικασία για την ίδρυση, λειτουργία και μεταβίβαση Ιδιωτικών Κλινικών» και Π.Δ. 517/24.12.1991-ΦΕΚ202- «Τεχνικές προδιαγραφές, απαραίτητος ιατρικός εξοπλισμός, διάκριση και σύνθεση προσωπικού και συμπλήρωση του υπ. αριθμ. 247/91 Π.Δ», ορίζονται λεπτομερώς ο ρόλος, οι όροι και οι προϋποθέσεις για την ίδρυση και λειτουργία των ιδιωτικών κλινικών και ειδικότερα:

Ιδιωτική κλινική είναι η υγειονομική μονάδα στην οποία παρέχονται υπηρεσίες υγείας και νοσηλείας ασθενών, σύμφωνα με τις παραδεδεγμένες σύγχρονες αντιλήψεις και μεθόδους της ιατρικής επιστήμης και πρέπει να πληροί:

α) Τις γενικές τεχνικές προδιαγραφές (προδιαγραφές καταλληλότητας οικοπέδου και οικοπέδου με υπάρχον κτίριο, περιβάλλοντος χώρου, κτιρίου, ειδικές κατασκευαστικές απαιτήσεις) του παραρτήματος Α.

β) Τις τεχνικές προδιαγραφές των επιμέρους τμημάτων (νοσηλευτικές μονάδες, ειδικές μονάδες, συγκροτήματα επεμβάσεων, συγκροτήματα εξυπηρέτησης εξωτερικών ασθενών, διαγνωστικά εργαστήρια, υπηρεσίες υποστήριξης) του παραρτήματος Β, τις προδιαγραφές του ιατρικού εξοπλισμού του παραρτήματος Γ και το προσωπικό του παραρτήματος Δ ανάλογα με τα τμήματα, ειδικές μονάδες, συγκρότημα επεμβάσεων, διαγνωστικά εργαστήρια και υπηρεσίες κεντρικής υποστήριξης που αναπτύσσει (Π.Δ. 517/1991).

Αίτηση για χορήγηση αδείας, ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικής κλινικής μπορούν να υποβάλλουν φυσικά ή ΝΠΙΔ. Οι μετοχές Ανωνύμων Εταιρειών, που ζητούν άδεια ίδρυσης ιδιωτικής κλινικής μπορεί να είναι και ανώνυμες. Το αυτό φυσικό ή νομικό πρόσωπο είναι δυνατό να λάβει και περισσότερες από μία άδειες ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών κλινικών. Δεν χορηγείται άδεια σε γιατρούς του ΕΣΥ.

Για την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικής κλινικής απαιτούνται :

α) Άδεια ίδρυσης

- Απαιτείται αυτοτελές και ανεξάρτητο κτίριο στο οποίο θα λειτουργεί η ιδιωτική κλινική και το οποίο θα ανταποκρίνεται στις κτιριολογικές και κτιριοδομικές προδιαγραφές που ισχύουν εκάστοτε για τις ιδιωτικές κλινικές καθώς και στις σχετικές πολεοδομικές διατάξεις που προβλέπονται για την έκδοση της οικοδομικής άδειας.
- Προέγκριση και οριστική έγκριση καταλληλότητας οικοπέδου με ή χωρίς κτίσμα (Π.Δ. 517/1991- άρθρο 9).
- Απαιτούμενες μελέτες: αρχιτεκτονικές, στατικές, μελέτες Η/Μ εγκαταστάσεων (λεπτομερής αναφορά Π.Δ. 517/1991- άρθρο 10).
- Μελέτη που θα προβλέπει το κατάλληλο σύστημα αποχέτευσης και διάθεσης των αποβλήτων της κλινικής (επεξεργασία και διάθεση υγρών αποβλήτων, στερεών και μολυσματικών αποβλήτων), που προέρχονται από ασθενείς, εργαστήρια, μαγειρεία, διοικητικές και άλλες υπηρεσίες.

β) Άδεια λειτουργίας

- Αίτηση που να αναφέρει την επωνυμία της κλινικής και αντίγραφο ποινικού μητρώου για τα πρόσωπα που αναφέρονται στα άρθρα 2 και 3.
- Δήλωση με την οποία θα ορίζεται ο επιστημονικός Διευθυντής της κλινικής και οι υπεύθυνοι των διαφόρων τμημάτων καθώς και αντίγραφα του ποινικού μητρώου τους.
- Κατάλογος των γιατρών που θα απασχοληθούν στην κλινική και πιστοποιητικά από τα οποία θα προκύπτει ότι είναι εγγεγραμμένοι στον ιατρικό σύλλογο της περιφέρειας της κλινικής, ο χρόνος λήψης του πτυχίου, άδεια ασκήσεως επαγγέλματος και άδεια χρησιμοποίησης τίτλου ιατρικής ειδικότητας.
- Κατάλογος του πάσης φύσεως λοιπού προσωπικού κατά κατηγορία.

- Εσωτερικός κανονισμός λειτουργίας της κλινικής.
- Κατάλογος από τον οποίο θα προκύπτει ο εξοπλισμός της κλινικής.
- Πιστοποιητικό της οικείας Πυροσβεστικής Υπηρεσίας για την ύπαρξη των επιβαλλομένων μέτρων πυρασφάλειας.
- Υπεύθυνη δήλωση υπογεγραμμένη από τον ιδιοκτήτη ή τον νόμιμο εκπρόσωπο του Νομικού Προσώπου που έχει την άδεια ίδρυσης της ιδιωτικής κλινικής και τους υπεύθυνους μηχανικούς, οι οποίοι θα βεβαιώνουν ότι έχουν τηρηθεί οι διατάξεις της νομοθεσίας, σχετικά με τις ισχύουσες αρχιτεκτονικές, στατικές, ηλεκτρομηχανολογικές προδιαγραφές των ιδιωτικών κλινικών, τις πολεοδομικές διατάξεις καθώς και τις νομικές προϋποθέσεις των κλινικών.

Μια σειρά από νομοθετικές ρυθμίσεις ορίζουν ή παρατείνουν την προθεσμία προσαρμογής των ιδιωτικών κλινικών που ήδη λειτουργούν στις προδιαγραφές που έχουν ορισθεί (π.χ. Ν. 2194/16.3.1994 - παράταση μέχρι 31.12.1994), τις διάφορες φάσεις προσαρμογής (σε ό,τι αφορά στον αριθμό του προσωπικού ή την προμήθεια του εξοπλισμού) και τις προβλεπόμενες κυρώσεις για τη μη συμμόρφωσή τους.

3. Επαγγελματίες υγείας και πρόνοιας

Το θεσμικό πλαίσιο που αφορά στον καθορισμό των επαγγελματικών δικαιωμάτων και τη χορήγηση άδειας ασκήσεως επαγγέλματος των επαγγελματιών υγείας και πρόνοιας είναι:

Ιατρός- Οδοντίατρος

- Α.Ν. 1565/1939 (ΦΕΚ 16/39): «Άδεια ασκήσεως ιατρικού επαγγέλματος», οι διατάξεις του οποίου επεκτάθηκαν με το Β.Δ. 22-4/4.5.39 (Α/178) και στους οδοντίατρους.

Για την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος από ιατρούς υπηκόους των κρατών-μελών Ε.Ε. απαιτείται: α) Αίτηση του ενδιαφερομένου. β) Δίπλωμα, πιστοποιητικό ή άλλος ιατρικός τίτλος από εκείνους που μνημονεύονται στα άρθρα 5 και 8 για την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος με ή χωρίς ειδικότητα. γ) Ο ενδιαφερόμενος πρέπει: γα) να συγκεντρώνει τις ελάχιστες προϋποθέσεις κατάρτισεως ή τους άλλους όρους που προβλέπονται από την Οδηγία 75/363/ΕΟΚ της 16/6/1975 για την απόκτηση διπλωμάτων, πιστοποιητικών ή άλλων ιατρικών τίτλων, γβ.) να συγκεντρώνει τις προβλεπόμενες από τη νομοθεσία του κράτους-μέλους προελεύσεως ή καταγωγής, προϋποθέσεις ήθους και εντιμότητας για την είσοδο του στο ιατρικό επάγγελμα και την άσκηση αυτού, γγ) να μην έχει τεθεί υπό δικαστική απαγόρευση ή δικαστική αντίληψη λόγω έλλειψης σωματικής ή ψυχικής υγείας για ένα από τους λόγους, που μνημονεύονται στα άρθρα 1686 και 1705 του Α.Κ., γδ) να έχει την αναγκαία γνώση της ελληνικής γλώσσας για την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος και της συγκεκριμένης ιατρικής ειδικότητας, αναλαμβάνοντας προσωπική ευθύνη για τούτο με υπεύθυνη δήλωση του Ν.Δ. 105/1969. δ) Πιστοποιητικό ιθαγένειας.

Η εγγραφή στους συλλόγους είναι υποχρεωτική και υποβάλλεται από τον ενδιαφερόμενο υπεύθυνη δήλωση ότι έχει την αναγκαία γνώση της ελληνικής γλώσσας.

Φαρμακοποιός

- Ν. 206/47 (Α/11): «Άδεια ασκήσεως φαρμακευτικού επαγγέλματος».

Η άσκηση του επαγγέλματος του φαρμακοποιού προϋποθέτει άδεια ασκήσεως επαγγέλματος, η έκδοση της οποίας συναρτάται με την ύπαρξη τυπικών προσόντων εκ μέρους του ενδιαφερόμενου, δηλαδή την κατοχή Πτυχίου Φαρμακευτικής Σχολής και την επιτυχή συμμετοχή σε εξετάσεις στο Κεντρικό Συμβούλιο Υγείας (ΚΕΣΥ). Για την απόκτηση της ιδιότητας του φαρμακοποιού απαιτείται η λήψη πτυχίου μιας από τις φαρμακευτικές σχολές του Πανεπιστημίου Αθηνών, Θεσσαλονίκης και Πατρών ή αντίστοιχων σχολών αλλοδαπών Πανεπιστημίων (κατόπιν αναγνώρισης ισοτιμίας του πτυχίου από το ΔΙΚΑΤΣΑ).

Φυσικός Νοσοκομείων Ακτινοφυσικός Ιατρικής - Φυσικός Νοσοκομείων

- Υπ. Απόφαση Α2στ/οικ/2073/1983 (ΦΕΚ Β΄/280): «Άδεια ασκήσεως επαγγέλματος Φυσικού Νοσοκομείων Ακτινοφυσικού Ιατρικής και Φυσικού Νοσοκομείων εκτός της περιοχής ιοντιζουσών ακτινοβολιών».

Αισθητικός

- Ν.Δ. 361/69 (ΦΕΚ 244/69) «Περί ασκήσεως επαγγέλματος του Αισθητικού»
- Π.Δ. 83/89 (ΦΕΚ 37/Α/89): «Επαγγελματικά Δικαιώματα Πτυχιούχων Αισθητικής»

Μαία

- Ν.Δ. 2593/53 (ΦΕΚ 253/53) «Περί ασκήσεως του Μαιευτικού επαγγέλματος »
- Π.Δ. 351/89 (ΦΕΚ 159/89): «Καθορισμός Επαγγελματικών Δικαιωμάτων Πτυχιούχων Μαιευτικής »

Τα δικαιολογητικά για την έκδοση άδειας άσκησης επαγγέλματος μαίας είναι: Αίτηση, δύο φωτογραφίες, αντίγραφο πτυχίου επίσημο (για πτυχιούχους του εξωτερικού αντίγραφο πτυχίου με επίσημη μετάφραση, και αναγνώριση του πτυχίου ως ισοτίμου με τις ελληνικές σχολές), βεβαίωση του συλλόγου μαιών, αντίγραφο ποινικού μητρώου τύπου Α, φωτοτυπία επικυρωμένη αστυνομικής ταυτότητας, παράβολο 8€, παράβολο τελών χαρτοσήμου 30 €. Στην περίπτωση υπηκόων κρατών-μελών Ε.Ε. απαιτείται ο υποψήφιος να έχει γνώση της ελληνικής γλώσσας.

Φυσικοθεραπευτής

- Β.Δ. 411/72 (ΦΕΚ 108/Α/72) και Π.Δ.90/95: «Επαγγελματικά Δικαιώματα Φυσικοθεραπευτών» (ΦΕΚ 53/Α/95)

Οδοντοτεχνίτης

- Ν. 1666/86 (ΦΕΚ 200/Α/86): «Οδοντοτεχνικό Επάγγελμα- Οδοντοτεχνικά Εργαστήρια»
- Π.Δ. 83/89 (ΦΕΚ 37/89): «Επαγγελματικά Δικαιώματα Πτυχιούχων Οδοντοτεχνικής»

Οπτικός

- Ν. 971/79 (ΦΕΚ 223/79) «Περί άσκησης επαγγέλματος Οπτικού και καταστήματος»
- Π.Δ. 83/89 (ΦΕΚ 37/89) «Επαγγελματικά Δικαιώματα Πτυχιούχων Τμήματος Οπτικής»

Νοσηλεύτρια - Επισκέπτρια

- Ν.Δ. 683/48 (ΦΕΚ 124/48) «Περί Διπλωματούχων Αδελφών Νοσοκόμων και Επισκεπτριών»
- Π.Δ. 351/89 (ΦΕΚ 159/89) «Καθορισμός Επαγγελματικών Δικαιωμάτων Πτυχιούχων του Τμήματος Νοσηλευτικής »
- Π.Δ. 351/89 (ΦΕΚ 159/89) «Καθορισμός Επαγγελματικών Δικαιωμάτων των Πτυχιούχων Επισκεπτριών»

Εργοθεραπευτής

- Υπ. Απόφαση Α4β/251/90
- Π.Δ. 83/89 (ΦΕΚ 37/Α/89) «Επαγγελματικά Δικαιώματα του Τμήματος Εργοθεραπείας»

Τεχνικός προθετικών και ορθωτικών κατασκευών

- Ν. 2072/92 (ΦΕΚ 125/Α/92) «Ρύθμιση επαγγ. ειδικού τεχνικού προθετικών και ορθωτικών κατασκευών και λοιπών ειδών αποκατάστασης και άλλες διατάξεις »
- Επαγγελματικά Δικαιώματα: Εμπειροτεχνίτες, πτυχιούχοι εξωτερικού

Επόπτης Δημόσιας Υγείας

- Υπ. Απόφαση Α4β/4165/90
- Π.Δ. 83/89 (ΦΕΚ 37/Α/89) «Επαγγελματικά Δικαιώματα Πτυχιούχων Τμήματος Δημόσιας Υγιεινής»

Ψυχολόγος

- Ν.Δ. 991/79 «Για την άσκηση του επαγγέλματος του Ψυχολόγου στην Ελλάδα και άλλες διατάξεις» όπως αυτός τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τις διατάξεις του Ν. 2646/98 (ΦΕΚ 236/Α/98) και Υπ. Απόφαση 7106/98 (ΦΕΚ 1331/98) «Όροι και προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας άσκησης επαγγέλματος Ψυχολόγου»

Κοινωνικός Λειτουργός

- Π.Δ. 50/89 (ΦΕΚ 23/τΑ'/89) «Καθορισμός Επαγγελματικών Δικαιωμάτων Πτυχιούχων του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας της ΣΕΥΠ των ΤΕΙ»

Βοηθός νοσηλεύτης- νοσηλεύτρια

- Ν.Δ. 683/48 (ΦΕΚ 124/48) «Περί Διπλωματούχων Αδελφών Νοσοκόμων και Επισκεπτριών»

Βοηθός φαρμακείου

- Π.Δ. 6/00 (ΦΕΚ 8/τΑ'/2000) «Επαγγελματικά Δικαιώματα»

Βοηθός οδοντιατρείου

- Π.Δ. 7/00 (ΦΕΚ 8/τΑ'/2000) «Επαγγελματικά Δικαιώματα»

Τεχνολόγος ραδιολογίας- ακτινολογίας

- Π.Δ. 164/96 (ΦΕΚ 118/τΑ'/96) «Επαγγελματικά Δικαιώματα Πτυχιούχων τμήματος Ραδιολογίας- Ακτινολογίας των ΤΕΙ»

Τεχνολόγος ιατρικών εργαστηρίων

- Π.Δ. 163/96 (ΦΕΚ 118/τΑ'/96) «Επαγγελματικά Δικαιώματα Πτυχιούχων Τμήματος Ιατρικών Εργαστηρίων των ΤΕΙ»

Διαιτολόγος του Χαροκοπείου ΑΕΙ Οικιακής Οικονομίας

- Π.Δ. 311/97 (ΦΕΚ 221/τΑ'/97) «Επαγγελματικά Δικαιώματα »

Τεχνολόγος τροφίμων και διατροφής των ΤΕΙ

- Π.Δ. 78/89 (ΦΕΚ 36/τΑ'/89) «Επαγγελματικά Δικαιώματα »

Βρεφονηπιόκομος

- Π.Δ. 523/91 (ΦΕΚ 203/τΑ'/91) «Επαγγελματικά Δικαιώματα του τμήματος Βρεφονηπιοκομίας των ΣΕΥΠ των ΤΕΙ»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- BEUC, The European Consumers' Organization (2004), Position on the proposed Directive on Services in the Internal Market-Competitiveness Council, 25/26 November.
- CNISF (Conseil National des Ingénieurs et des Scientifiques de France) (2003), *15e enquête: l'ingénieur dans la société et sa rémunération*.
- Commission Européenne, «Focus sur les structures de l'enseignement supérieur en Europe – 2003-2004, Evolutions nationales dans le cadre du processus de Bologne», Direction générale de l'éducation et de la culture, *Eurydice*.
- Copenhagen Economics, «Economic Assessment of the Barriers to the Internal Market for Services», Brussels, 26/11/2004.
- Council of the European Union: «Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on services in the internal market», Brussels, 10/1/2005
- DTI (2004), *EU Directive on Services in the Internal Market*, Consultation Document, UK.
- Ducatel K. and I. Miles (1992), «Internationalisation of Information Technology Services and Public Policy Implications», *World Development*, vol.20, No.12, pp. 1843-1857.
- European Commission (2000) «Two decades of Reform in higher Education in Europe: 1980 onwards», *Eurydice Studies*
- European Commission (2002), *The European Observatory for the SME's*.
- European Commission (2003), «Report on the Application of Internal Market Rules to Health Services», Commission Staff Working Paper, SEC(2003)900.
- European Commission (2003), Innovation Scoreboard.
- European Commission (2004), «Extended Impact Assesement of Proposal for a Directive on Services in the Internal Market», Commission Staff Working Paper, COM(2004)2 final, 13/1/2004.
- European Commission (2004), «Impact Assesement: Next Steps» (In support of competitiveness and sustainable development), Commission Staff Working Paper, SEC(2004)1377, 21/10/2004.
- European Commission, Statistics on Audiovisual Services, 1980 - 2002.
- European Communities (2004), «Facing the challenge». The Lisbon strategy for growth and employment. Report from the High Level Group chaired by Wim Kok, Luxembourg.
- European Group for Private International Law (2004), Position of the EGPIIL on the draft directive of the European Parliament and the Council on services in the internal market.

- European Parliament (2004), On the Proposal for a directive on Services in the Internal Market, Professor Niklas Bruun, «Employment Issues, Memorandum».
- European Parliament, Committee on Transport and Tourism (2005), *What Policies are Needed for Sustainable European Tourism?*
- European Union (2004), High Level Group on Competitiveness and Growth , Sub-group on Services-lead country Sweden, Contribution of: Sweden, United Kingdom, Estonia, Ireland, Luxembourg, Hungary and Poland.
- Eurostat (2003), *European Business Facts and Figures*.
- Eurostat (2003), *European social statistics, Labour force survey results 2002*.
- Eurostat, *Structural Business Statistics*.
- Eurostat (2002), *Tourism, Key Figures 2000-2001*.
- Eurostat (2003), *Tourism Statistics Yearbook*.
- Golup, S. S (2003), «Measures of restrictions on inward foreign direct investment for OECD countries», OECD Economic Department Working Paper, No 357, Paris.
- Government Ireland (2002), «New Connections, A Strategy to realise the potential of the Information Society», Government Action Plan.
- Hoj. Kato and Pilat (1995/II), «Deregulation and privatization in the service sector», *OECD Economic Studies*, No 25, pp. 37-74.
- Institut Systemtechnik und Innovationsforschung, (2004), Interim Report, «Benchmarking national and regional policies in support of the competitiveness of the ICT sector in the EU».
- International Institute for Management Development (IMD) *World Competitiveness Yearbook 2004*.
- Kalogeropoulou - Gilleron H. (1989), «Perte de Compétitivité Touristique» στο *Revue de Tourisme*, No 3, AIEST, Berne, pp. 30-31.
- Kox H., Lejour A. and Montizaan R. (2004) *The free movement of services within the EU*, CPB Document, No 69.
- Kox, H., Lejour A. and Montizaan R. (2004), *Intra-EU trade and investment in services sectors and regulation patterns*, CPB Document, No 102.
- Mamede R. Pais (2001), *IT professional services in Portugal*.
- Nicoletti, G., Golub S., Hajkova D., Mirza D. and K. Y. You (2003), «Policies and international integration: influences on trade and foreign direct investment», OECD Economic Department, Working Paper, No 359, Paris.
- Nicoletti, G., Scarpetta S. and Boylaud O. (2000), «Summary indicators of product market regulation with an extension to employment protection legislation», OECD Economic Department Working Paper No 226, Paris.
- OECD (2004), *National Accounts of OECD Countries 1991-2002*, Vol. 1.

- OECD (2000, 2001, 2002, 2003, 2004), *OECD Statistics on International Trade in Services*, (Vol. 1 and 2).
- OECD (2004), *Main Science and Technology Indicators*.
- OECD, Development Centre, Technical Paper, No.207.
- O'Mahony, M. and B. Van Ark (eds), *EU productivity and competitiveness: an industry perspective*, European Commission, 2003.
- Panopoulou M. (2001), Corporate Investment and Information Technologies: The Case of the Greek Refining Industry», *Technology Analysis & Strategic Management*, vol.13, No.2.
- Panopoulou M. (2005), *Technological Change and Corporate Strategy in the Greek Banking Industry*, ΚΕΠΕ, Athens.
- Timmer, M., Ypma, G. and Van Ark, B. (2003), «IT in the European Union», *Research Memorandum GD-67*, University of Groningen.
- United Nations Conference on Trade and Development (2003), *World Investment Report 2003*, United Nations, N. York and Geneva.
- World Bank, *Doingbusiness in 2004*. Understanding Regulation
- World Economic Forum (2004) *Yearbook*.
- World Economic Forum (2004), *Global Competitiveness Report*.
- WTO (World Tourism Organization) (2003 and 2004), *Tourism Highlights*, Madrid, Spain.
- WTO (World Tourism Organization) (2003): *Tourism Market Trends*, Madrid, Spain
- WTO (World Tourism Organization), Tourism Satellite Account (2003), *Measuring the economic significance of tourism*, Madrid, Spain.
- WTO (World Tourism Organization): Tourism Satellite Account (2003), *Measuring visitor expenditure for inbound tourism*, Madrid, Spain.
- WTO (World Tourism Organization): «Tourism 2020 Vision» (Vol.2, 4, and 7), Madrid, Spain.
- WTO (World Tourism Organization) (2003 and 2004): *World Tourism Barometer*, Trimestrial publications, Madrid, Spain.
- WTTC (World Travel & Tourism Council) (2004), *Competitiveness Monitor*.
- WTTC (World Travel & Tourism Council), *The 2003 Travel Tourism Economic Research*, Executive Summary.

- Αθανασούλη Κ. (2001), «Συγκριτική ανάλυση της ένταξης και της σταδιοδρομίας Ελλήνων και Γάλλων μηχανικών στην αγορά εργασίας», *Διακρατική Επιστημονική και Τεχνολογική Συνεργασία - ΓΓΕΤ - CNRS (Πρόγραμμα «ΠΛΑΤΩΝ» 2000-01)*.
- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (2000), «Ανασκόπηση της διεθνούς και της ελληνικής βιβλιογραφίας», στο *Η απορρόφηση των μηχανικών του ΕΜΠ στην αγορά εργασίας*, Γραφείο Διασύνδεσης ΕΜΠ.
- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (2001), *Η απορρόφηση των μηχανικών του ΕΜΠ στην αγορά εργασίας*, Εκδόσεις ΕΜΠ.
- Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), στοιχεία 2002.
- ΕΣΥΕ (1995), *Στατιστική Ταξινόμηση των Επαγγελματιών*, ΣΤΕΠ-92.
- ΕΣΥΕ (2003), «Έρευνα Χρήσης Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας», Αθήνα.
- ΕΣΥΕ / ΕΟΤ: *Στατιστικά Στοιχεία Τουριστικής Κίνησης, Καταλυμάτων κλπ* (διάφορα έτη).
- ΕΣΥΕ (2002-2003), *Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτού (ΓΔΤΚ)*.
- ΕΣΥΕ (2003), *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1998-1999*.
- ΕΣΥΕ, *Έρευνα Εργατικού Δυναμικού*, 1993, 2000.
- ΕΣΥΕ, *Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδας*, 2002.
- ΕΣΥΕ, *Στατιστική Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγιεινής*, 1997.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1999), «Αρχές και κατευθυντήριες γραμμές για την κοινοτική πολιτική στον οπτικοακουστικό τομέα στην ψηφιακή εποχή».
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2002), «Η κατάσταση της εσωτερικής αγοράς υπηρεσιών» Έκθεση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, COM(2002)441 Τελικό (30/7/2002).
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003), Έκθεση για την «Εσωτερική αγορά- δέκα χρόνια χωρίς σύνορα», (SEC (2002)1417 της 07/01/2003).
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Πρόταση «Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά», COM (2004)2 τελικό, 13.1.2004.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2004), «Πρώτη έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της στρατηγικής για την εσωτερική αγορά (2003-2006)».
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2004), «Στρατηγική της εσωτερικής αγοράς. Προτεραιότητες 2003-2006».
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή «Στρατηγική για την Πολιτική υπέρ των Καταναλωτών 2002-2006».
- ICAP/Διεύθυνση Μελετών (2003), *Τουριστικά Ταξιδιωτικά Γραφεία* (1ο και 2ο Μέρος), Αθήνα.

- ΙΝΕ/ΓΣΕΕ (2002), «Η Ελληνική Οικονομία και Απασχόληση», Ετήσια Έκθεση, Αθήνα.
- Ινστιτούτο Οικονομίας Κατασκευών (2004), «Μέγεθος και χαρακτηριστικά της Απασχόλησης στον Κατασκευαστικό κλάδο».
- Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων (ΙΟΜ) (2003), *Ο οπτικοακουστικός τομέας στην Ελλάδα*, Αθήνα.
- JBR HELLAS, Horwath, Hotel Study 2003, *Έρευνα για τα Ελληνικά Ξενοδοχεία οικον. έτος 2002*, 2η Έκδοση, Αθήνα.
- Κάζης Δ. και Τσαγκούρης Θ. (2004), *Franchising: αξιολόγηση και προοπτικές της δικαιόχρησης στον ελληνικό χώρο*, Εκθέσεις 42, ΚΕΠΕ, Αθήνα.
- Κανελλόπουλος Κ. (Δεκ. 2004), «Ανεργία: διαστάσεις, αίτια και πολιτική», *Οικονομικές εξελίξεις*, ΚΕΠΕ, τεύχος 7, σ. 26-35.
- Καραγιάννη Β. (1997), *Οι φαρμακοποιοί και οι όροι λειτουργίας της αγοράς φαρμάκων*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας (ΕΙΕ), Μελέτη 1, Αθήνα.
- Κάρμας Κ. Α. (1990), «Εκπαίδευση», στο: *Η Ανάπτυξη της Ελλάδας: Παρελθόν, Παρόν και Προτάσεις Πολιτικής*, Μέρος Τρίτο, Κεφάλαιο 30, (Επιμέλεια Λ. Αθανασίου), ΚΕΠΕ Αθήνα.
- Κάρμας Κ.Α. (1995), *Η ελληνική εκπαίδευση στον ορίζοντα του 2000*, Εκθέσεις 20, ΚΕΠΕ, Αθήνα.
- Καρούνος Θ. «Ελλάς on line», (αδημοσίευτη μελέτη).
- Κατσανέβας Θ. (1998), *Επαγγέλματα του μέλλοντος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- ΚΕΘΙ (2004), *Έρευνα του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας*, Στατιστικό Δελτίο.
- ΚΕΠΕ (1997), *Παρατηρητήριο 1996*, Ελ. Καλογεροπούλου, Κεφάλαιο «Τουρισμός», Αθήνα.
- ΚΕΠΕ (2001), *Φραγμοί στην ελεύθερη λειτουργία των επαγγελματιών και στην πραγματοποίηση επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και ανταγωνιστικότητα*, Αθήνα.
- ΚΕΠΕ (2004), «Οι οικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα», *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 7.
- Κοινωνία της Πληροφορίας, (2002), «Εθνική Έρευνα για τις Νέες Τεχνολογίες και την Κοινωνία της Πληροφορίας».
- Κοινωνία της Πληροφορίας, (2003), *Ετήσιος απολογισμός*.
- ΞΕΕ (Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος), (1999 -) Περιοδικό *ΞΕΝΙΑ*, Αθήνα.
- ΟΤΕΚ/ΣΤΕΕ (2003), *Μελέτη για την Αναδιάρθρωση και Αναβάθμιση της Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης*, Αθήνα.
- Παλάσκας Θ., (2003), *Ανταγωνιστικότητα- απασχόληση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα και την Ε.Ε. Προοπτικές και Προτάσεις*, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής, Αθήνα.

- Παναγιωτοπούλου Ρ., (2004), *Η τηλεόραση εκτός των τειχών: Η περιφερειακή και τοπική τηλεόραση στην Ελλάδα*, Αθήνα, Καστανιώτης.
- Παπανίκος Γρ. Θ. (2000), *Οι Ελληνικές Μικρές και Μεσαίες Ξενοδοχειακές Επιχειρήσεις*, Ι.Τ.Ε.Π., Αθήνα.
- Παπανίκος Γρ. Θ. (2004), *Η Απασχόληση στα Ελληνικά Ξενοδοχεία*, Ι.Τ.Ε.Π., Αθήνα.
- ΣΕΤΕ (Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων) (2003), *Ελληνικός Τουρισμός 2010 Στρατηγική & Στόχοι*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα.
- ΣΕΤΕ (Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων) (2003), *Τουρισμός και Απασχόληση*, Αθήνα.
- ΣΕΤΕ/Πανεπιστήμιο Αιγαίου (2001), *Μελέτη για την Απασχόληση στον Τουρισμό*, Αθήνα.
- Σουλιώτης Κ. (2000), *Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα στο Ελληνικό Σύστημα Υγείας*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Σπυρόπουλος Φ. (2000), *Ειδικές εκφάνσεις της οικονομικής ελευθερίας*.
- Στογιάννος Φ. (1999), *Πνευματική Ιδιοκτησία, Homo Numericus*.
- Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας (ΤΕΕ) (1997), «Έρευνα για την επαγγελματική κατάσταση και απασχόληση των Διπλωματούχων Μηχανικών: πανελλαδική έρευνα σε Διπλωματούχους Μηχανικούς».
- Υπουργείο Ανάπτυξης (2000), *Εθνική Επιτροπή Ηλεκτρονικού Εμπορίου (ΕΕΗΕ)*.
- Υπουργείο Ανάπτυξης (2002), *Γενική Γραμματεία Τουρισμού, Στοιχεία*.
- Υπουργείο Ανάπτυξης (2002), *Τουριστική Πολιτική 2002-2006*, Αθήνα.
- Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών (2003), *Οικονομική Πολιτική και Νέες Πηγές Ανάπτυξης στην Ευρώπη*, Αθήνα
- Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, *Κοινωνικός Προϋπολογισμός έτους 2003*.
- Υπουργείο Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (1994), *Μελέτη για το σχεδιασμό και την οργάνωση των Υπηρεσιών Υγείας*.
- Χανδρινός Σ. (2001), *Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα και το Διεθνή Χώρο*, ΚΕΠΕ, Αθήνα.